ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΛΛΗΝΩΝ
ΠΑΤΕΡΩΝ

ΣΥΛΛΟΓΟΣ
ΠΟΝΤΙΚΟΣ
(ΜΕΡΟΣ Γ')

80

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ
ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

Printed in Greece
Athens 2001

© Ἀποστολικὴ Διακονία
τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος
Ἰασίου 1, 115 21 Ἀθήνα
τηλ. 7228.008, fax 7238.149
e-mail: apostoliki-diakonia@ath.forthnet.gr
http://www.apostoliki-diakonia.gr
Ἔκδοσις Α΄ 2001

Κ.Α. 99.02.080
ISBN 960-315-465-2

Set 960-315-290-0
ISSN 1106-5303

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΕΛΛΗΝΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ
ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΟΓΔΟΗΚΟΣΤΟΣ

ΕΥΑΓΡΙΟΣ ΠΟΝΤΙΚΟΣ

(ΜΕΡΟΣ Γ΄)

Γενικὴ Ἐπιστασία καὶ Ἐπιμέλεια
ΗΛΙΑ Δ. ΜΟΥΤΣΟΥΛΑ
Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ἐπιμεληταὶ
ΓΕΩΡΓΙΑ Π. ΚΟΥΝΑΒΗ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Χ. ΚΑΛΛΙΝΤΕΡΗΣ
Θεολόγοι

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΑΘΗΝΑΙ 2001

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΑΓΡΙΟΣ ΠΟΝΤΙΚΟΣ
(ΜΕΡΟΣ Γ΄)

ΚΕΙΜΕΝΑ

Σχόλια εἰς τοὺς Ψαλμοὺς [Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ J. B. Pitra, Analecta Sacra II, Tusculum 1884, σσ. 444-483· III, Venetiis 1883, σσ. 1-364] 11

Σχόλια εἰς τὸν Ἐκκλησιαστὴν [Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ P. Géhin, Évagre le Pontique, Scholies à l' Ecclésiaste, Sources Chrétiennes 397, Paris 1993, σσ. 58-176] 352

Ἑρμηνευτικὰ ἀποσπάσματα

Εἰς τὸ Α΄ Βασιλειῶν [Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ R. Devreesse, Les anciens commentateurs grecs de l' Octateuque et des Rois (Studi e Testi 201), Città del Vaticano 1959, σ. 173] 382

Εἰς τοὺς Ψαλμοὺς [Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ M.-J.Rondeau, Les commentaires Patristiques du Psautier (Orientalia christiana analecta 219), Roma 1982, σσ. 285-289] 383

Εἰς τὸν Ἰὼβ [Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ P. Iunius (Young), Catena Craecorum Patrum in beatum Iob, collectore Niceta Heraclea Metropolita, graece nunc primum edita et latina versa, Londini 1637 - Venetiis 1792², σσ. 68-69, 225, 594, 615] 386

Εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν [Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ A. Mai, Scriptorum veterum nova collectio IX, Romae 1837, σσ. 675-676, 688, 713-716, 721-722] 387

Εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων [Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ J. A.Cramer, Catenae graecorum Patrum in Novum Testamentum, III, Hildesheim 1967, σ. 177] 396

Ἀποφθέγματα [Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ J. - P. Migne, Patrologiae cursus completus, series graeca, τ. 65, Paris 1858, στ. 173-176] 397

ΑΜΦΙΒΑΛΛΟΜΕΝΑ - ΝΟΘΑ

Παραινέσεις [Α′ Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ J. Muyldermans, Un texte grec inédit attribué à Jean de Lycopolis, ἐν Recherches de science religieuse 41 (1953), σσ. 526-527] 399

[Β′ Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ J. Muyldermans, A propose texte grec attribué à Jean de Lycopolis, ἐν Rech'nnches de science religieuse 43 (1955), σσ. 400-401] 401

Ὑποθῆκαι [Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ J. Muyldermans, Euagriana. Extrait de la revue Le Muséon t. XLIV, augmenté de nouveaux fragments inédits, Paris 1931, σσ. 20-21] 404

Εἰς τὸ ΠιΠι [Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ P. de Lagarde, Onomastica Sacra, Göttingen 1887², Hildesheim 1966, σσ. 229-230] 406

Περὶ διδασκάλων καὶ μαθητῶν [Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ P. Van den Ven, Un opuscule inédit attribué à S. Nil, ἐν Mélanges Godefroid Kurth (Bibliothèque de la Faculté de philosophie et lettres de l' Université de Liège), Liège 1908, 2, σσ. 76-80] 407

Κατὰ μίμησιν τῶν Ἁσμάτων [Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ P. Géhin, Evagriana d' un manuscrit basilien (Codex Vaticanus gr. 2028; olim Basilianus 67), Le Muséon 109 (1996), σσ. 71-72] 409

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ 411

ΠΙΝΑΞ ΘΕΜΑΤΩΝ, ΟΝΟΜΑΤΩΝ, ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ 431

ΕΥΑΓΡΙΟΣ ΠΟΝΤΙΚΟΣ

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΨΑΛΜΟΥΣ*

Ψαλμὸς 1

1-2 *«Μακάριος ἀνήρ, ὃς οὐκ ἐπορεύθη ἐν βουλῇ ἀσεβῶν, καὶ ἐν ὁδῷ ἁμαρτωλῶν οὐκ ἔστη, καὶ ἐπὶ καθέδρᾳ λοιμῶν οὐκ ἐκάθισεν. Ἀλλ' ἢ ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου τὸ θέλημα αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ μελετήσει ἡμέρας καὶ νυκτός»*

444 Μακάριος οὖν ὁ τὰ ὄντως ὄντα ποθῶν. Ἀλλὰ πῶς ἐν ἀναιρέσει κακῶν ὁ μακαρισμός; Κοινὸν γὰρ καὶ τῶν ἀψύχων καὶ τῶν ἀλόγων ἡ τῶν κακῶν ἀποχή· διὰ τοῦτο τοίνυν ἐπήγαγεν· «Ἀλλ' ἢ ἐν τῷ νόμῳ Κυρίου τὸ θέλημα αὐτοῦ». Τοῦτο γὰρ οὐ μόνον πέφυκεν λογικοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν καλῶν ἀναλήψεως καταρχή, τῶν κακῶν ἡ φυγή. «Ἔκκλινον γάρ, φησίν, ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποίησον ἀγαθόν»[1]. Ὡς γὰρ ἐπὶ τῆς κλίμακος πρώτη ἀνάβασις ἡ τῆς γῆς ἀναχώρησις, οὕτως ἐπὶ τῆς κατὰ Θεὸν προκοπῆς, ὁ χωρισμὸς τοῦ κακοῦ. Ἀλλὰ καὶ ὅλως δὲ πᾶσα ἀργία καὶ τῆς τυχούσης πράξεώς ἐστιν εὐμαρεστέρα, ὁποῖον τό· «Οὐ μοιχεύσεις»[2], «οὐ **445** πορνεύσεις»[3], καὶ τὰ ἑξῆς, ἀργίας ἑκάστου καὶ ἀκινησίας δεῖται. Τὸ δέ· «Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου»[4], καί· «Πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς»[5], καί· «Ἐάν τίς σε ἀγγαρεύσῃ μίλιον ἕν, ὕπαγε μετ' αὐτοῦ δύο»[6], ψυχῆς ἤδη νεανικῆς καὶ ἀθλητῶν ἐνεργήματα. Εἰ γὰρ εὐθὺς προέβαλέ σοι τὰ τέλεια, ἀπώκνησας ἂν πρὸς τὴν ἐγχείρησιν· νῦν δὲ τοῖς εὐληπτοτέροις σε προεθίζει, ἵνα κατατολμήσῃς τῶν ἐφεξῆς· ὥσπερ ἐνεργήματά ἐστιν ἀθληταῖς πρέπον-

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ J. B. Pitra, Analecta Sacra II, Tusculum 1884, σσ. 444-483· III, Venetiis 1883, σσ. 1-364 (ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ὠριγένους). Δύο ἄλλαι συλλογαὶ *Σχολίων εἰς τοὺς Ψαλμούς*, ἀναφερόμεναι εἰς τὸ Clavis Patrum Graecorum μεταξὺ τῶν ἔργων Εὐαγρίου τοῦ Ποντικοῦ (II, 2455), ἔχουν προδημοσιευθῆ εἰς τὴν παροῦσαν σειράν, ἡ πρώτη μεταξὺ τῶν ἔργων τοῦ Ὠριγένους (ΒΕΠΕΣ 15,243-386. 16,11-181) καὶ ἡ δευτέρα μεταξὺ τῶν ἔργων τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου (ΒΕΠΕΣ 32,33-299).

1. Ψαλ. 33,14. **2.** Ἐξ. 20,13. **3.** Ὡσ. 3,3. **4.** Λευϊτ. 19,18. **5.** Ματθ. 19,21. **6.** Ματθ. 5,41.

τα, ψυχῆς ἤδη νεανικῆς δεόμεθα πρὸς κατόρθωσιν· ὥστε θαύμασον τὴν σοφίαν τοῦ διὰ τῶν εὐμαρεστέρων καὶ εὐληπτοτέρων ἐνάγοντος ἡμᾶς πρὸς τὴν τελείωσιν. Ἔστιν «ἁμαρτωλῶν ὁδόν», τὸν διάβολον εἰπεῖν· ἐν ᾗ ὁ γενόμενος, μὴ ἐμμενέτω, κατὰ τό· «Ἀντίστητε τῷ διαβόλῳ, καὶ φεύξεται ἀφ' ὑμῶν»[1]. Ὁ γὰρ μὴ στήσας ἐν αὐτῇ, πρὸς Κύριον ἥξει, τὸν εἰπόντα· «Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός»[2], ἐν ᾗ γινόμενος, καὶ κατὰ σκοπὸν δραμών, τεύξεται τῶν βραβείων.

«Ἀσεβῶν», τῶν τὸν Θεὸν ἀγνοούντων.

«Ἐπὶ καθέδραν», τὴν κακῶν ἐργασίαν, κατὰ διάδοσιν γενομένην.

«Ἀλλ' ἢ ἐν τῷ νόμῳ», τῷ εὐαγγελικῷ δηλονότι.

«Μελετήσει», τῷ βουλεύματι αὐτοῦ.

3 *«Καὶ ἔσται ὡς τὸ ξύλον τὸ πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων, ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει ἐν καιρῷ αὐτοῦ, καὶ τὸ φύλλον αὐτοῦ οὐκ ἀπορρυήσεται, καὶ πάντα ὅσα ἂν ποιῇ κατευοδωθήσεται»*

Ξύλον ὁ Χριστὸς ἀναγέγραπται ἐν τῇ θεοπνεύστῳ Γραφῇ[3]. Ὁ δὲ Ἀκύλας τὸ μεταπεφυτευμένον ἐξέδωκε "ἐῤῥιζομένος γὰρ ἐν ταῖς τῶν Πατριαρχῶν ῥίζαις", μεταπεφύτευται εἰς τὸ καὶ ἄλλους μεταλαβεῖν αὐτοῦ τῆς εἰκόνος, τῆς κατὰ τὸ μεταφυτεύεσθαι λαμ**446**βανομένης, ἣ καὶ διὰ τὴν ψυχὴν εἴρηται τοῦ Σωτῆρος μεταφυτευθεῖσα ἔνθεν εἰς τὸν παράδεισον. Ἔφη γὰρ τῷ ληστῇ· «Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ»[4] τοῦ Θεοῦ.

«Διεξόδους δὲ ὑδάτων», τὰς θείας Γραφάς, ἐν αἷς ἁπανταχοῦ ἔστιν εὑρεῖν Χριστὸν κηρυσσόμενον.

Τὸν καρπὸν τοῦ ξύλου νοήσεις τὴν ὀρθὴν πίστιν.

Φύλλα δὲ αὐτοῦ, τὴν πλήρωσιν τῶν ἐντολῶν. Ἔλεγε δέ τις τῶν Ἁγίων, "φύλλα εἶναι τῶν ἀσκητῶν τὴν ταπεινοφροσύνην, σκέπουσαν αὐτῶν τοὺς καρπούς, καὶ μηδέποτε πίπτουσαν". «Κατευοδωθήσεται»· οὐ γὰρ ἔστι πρᾶξις τῶν κατὰ Θεὸν γενομένων ἀνωφελής.

1. Ἰαχ 4,7. 2. Ἰω. 14,6. 3. Πρβλ. Ἀποκ. 2,7. 22,2. 4. Λουκ. 23,43.

4 *«Οὐχ οὕτως οἱ ἀσεβεῖς, οὐχ οὕτως»*

Τίνες προτιθέασιν δεύτερον τό «οὐχ οὕτως»;. Οὔτε δὲ τὸ Ἑβραϊκὸν ἀνεδίπλωσε τὴν λέξιν, οὔτε τις τῶν ἑρμηνευσάντων ἐχρήσατο ἐπαναλήψει τῆς χρήσεως.

5 *«Διὰ τοῦτο οὐκ ἀναστήσονται οἱ ἀσεβεῖς ἐν κρίσει»*

Εἰπών, «οὐκ ἀναστήσονται οἱ ἀσεβεῖς εἰς κρίσιν», φησίν, οὐκ εἰς ἐρώτησιν.

6 *«Ὅτι γινώσκει Κύριος ὁδὸν δικαίων, καὶ ὁδὸς ἀσεβῶν ἀπολεῖται»*

«Τὸ γινώσκει», ἀντὶ τοῦ τιμᾷ, κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ Θεοῦ πρὸς Μωυσῆν· «γινώσκω σὲ παρὰ πάντας, καὶ ηὗρες χάριν παρ' ἐμοί»[1].

Σημειωτέον καθολικῶς ὅτι καλὸν μόνον γινώσκεται ὑπὸ Κυρίου· καλὸν γάρ «ὁδὸς δι**447**καίων»· ἀλλὰ καὶ ἔγνω Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ καὶ «ὁδὸν δικαίων», εἰπών· «Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός»[2]. «Ὁδὸς δὲ ἀσεβῶν», ἣν ὁδεύουσιν οἱ κακολογοῦντες Δημιουργόν, ὁμοιούμενοι χνῷ ὑπὸ ἀνέμου ἐκριπτομένῳ· διὸ τῆς ἐν κρίσει ἀναστάσεως οὐκ ἀξιοῦνται, ὡς οὐδὲ οἱ ἁμαρτωλοὶ δικαίων βουλῆς. «Δικαίων μὲν γὰρ ὁδός» ἀξία γνώσεως οὖσα Θεοῦ, γινώσκεται ὑπ' αὐτοῦ· «ὁδὸς δὲ ἀσεβῶν ἀπολεῖται», ὡς οὐ γινωσκομένη ὑπὸ Κυρίου. Εἰπὼν δὲ τὴν ὁδὸν τῶν ἀσεβῶν ἀπόλλυσθαι, διωρθώσατο τὰς τῶν αἱρετικῶν ὑπονοίας, οἰηθέντων τὰς οὐσίας αὐτῶν εἰς τὸ μὴ ὂν ἀφανίζεσθαι, ἐκ τοῦ εἰρῆσθαι· «ἀλλ' ἢ ὡσεὶ ὁ χνοῦς»[3], ὃν ἐκρίπτει ὁ ἄνεμος ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς· ἀπολομένης γὰρ τῆς ὁδοῦ, ἀνύπαρκτος ἡ ἀσέβεια γίνεται, τῶν οἷς συμβέβηκε καταλειπομένων.

Ψαλμὸς 2

Ὑπόθεσις: Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ μὴ δεῖν ἀσεβεῖν ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ μακαρισμοῦ προετάχθη, τὸ δεύτερον ἔπος [τά] ἔξω τῆς ἀσεβείας

1. Πρβλ. Ἐξ. 33,12. 2. Ἰω. 14,6. 3. Ψαλ. 1,4.

γενόμενα ὑποτίθεται, τὸ εὐαγγελικὸν προαναφωνῆσαν μυστήριον· ὥστε τρόπον τινὰ ἐπιγραφὴν τοῦ δευτέρου Ψαλμοῦ τὸν πρῶτον εἶναι· λέγει γὰρ τὴν διὰ σαρκὸς ἐκεῖ γέννησιν τοῦ σήμερον μὲν γεννηθέντος δι' ἡμᾶς Χριστοῦ (χρόνου δὲ μέρος ἐστὶ τὸ σήμερον), ἀεὶ δὲ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐν τῷ Πατρὶ ὄντος Υἱοῦ καὶ Θεοῦ· τήν τε βασιλείαν [λέγει] ἐπὶ τῶν ἀβασιλεύτων, οἳ διὰ τὸ μὴ δουλεύειν Θεῷ ἐπ' ἔθνεσιν ἦσαν κατειλεγμένοι.

3 *«Διαῤῥήξωμεν τοὺς δεσμοὺς αὐτῶν, καὶ ἀποῤῥίψωμεν ἀφ' ἡμῶν τὸν ζυγὸν αὐτῶν»*

448 Τὰ γὰρ ἔθνη τοῖς ἰδίοις ἁμαρτήμασι περισφίγγεται οὐκ ὄντα ἐλεύθερα· διό φησιν ὁ Χριστός, ἢ πρὸς τοὺς αὐτῷ διακονοῦντας Ἀγγέλους, ἢ πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἢ πρὸς τοὺς Ἀποστόλους τοὺς ὑπηρέτας τοῦ Εὐαγγελίου, ταῦτα παρακαλῶν, αὐτῶν διασπᾶν τοὺς δεσμούς. Οἱ μὲν λαοὶ σωματικῶς τυγχάνοντες ὑπὸ τὸν τοῦ νόμου ζυγόν, τοῦ δικαιώματα περιέχοντος οὐ καλὰ καὶ προστάγματα οὐ καλά, προσαγόμενοι δὲ διὰ τοῦ Χριστοῦ τῷ πνευματικῷ νόμῳ, τῷ τὰ καλὰ δικαιώματα ἔχοντι καὶ προστάγματα, ἀποτίθενται τὸν βαρὺν τοῦ ἀποκτείνοντος γράμματος ζυγόν, τοῦ Σωτῆρος λέγοντος πρὸς τοὺς προειρημένους συνεργοὺς τό· «Ἀποῤῥίψωμεν ἀφ' ἡμῶν τὸν ζυγὸν αὐτῶν», ἤτοι ἀφ' ἑαυτῶν ποιήσωμεν τοῦτον, μὴ περιμείναντες τῶν βαρουμένων τὴν δέησιν. Ἢ ὡς καὶ αὐτὸς ὑπὸ τὸν νόμον γενόμενος (ἐγράφη γάρ· καὶ περιετμήθη, καὶ τοῖς σάββασιν αὐτῶν ἠκολούθησεν)[1] τοὐτέστιν, ἀπ' ἐμοῦ καὶ τῶν πειθομένων, ἤγουν τὸν ζυγὸν αὐτῶν ἡμέτερον βάρος ἡγούμενοι, διὰ τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀγάπην, αὐτὸν ἀποῤῥίψωμεν· ταῦτα μὲν οὖν περὶ ἀνθρώπων, τῶν τε ἀπὸ ἐθνῶν καὶ τοῦ λαοῦ.

4 *«Ὁ κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς ἐκγελάσεται αὐτούς, καὶ ὁ Κύριος ἐκμυκτηριεῖ αὐτούς»*

Τὸ δέ· «Ὁ κατοικῶν ἐν οὐρανοῖς ἐκγελάσεται αὐτούς», πρὸς

1. Πρβλ. Ἰω. 7,22.

τοὺς βασιλεῖς τῆς γῆς, οὓς ὁ ἐν οὐρανοῖς ἐκγελάσεται Κύριος, φρόνημα γήϊνον ἔχοντας, καὶ μὴ νενομηκότας τὴν περὶ ἐνανθρώπησιν τοῦ Σωτῆρος σο**449**φίαν. Ἐκμυκτηριεῖ δὲ καὶ τοὺς ἄρχοντας. Ἔπρεπε δὲ φῆσαι τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ· ὡς εἰ καί «τὰ ἔθνη ἐφρύαξαν, καὶ οἱ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά», ἡμεῖς δὲ τῶν μέν «τοὺς δεσμοὺς διαῤῥήξωμεν», τῶν δέ «τὸν ζυγὸν ἀποῤῥίψωμεν», ἐπεὶ μηκέτι δέχονται τὴν θεραπείαν ῥᾳδίως. Οὐ γὰρ ἔθελον εἴσω τῆς ἱερᾶς σαγήνης γενέσθαι, περὶ ἧς γέγραπται· «Ὁμοία ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν τῇ σαγήνῃ βληθείσῃ εἰς τὴν θάλασσαν»[1].

5 *«Τότε λαλήσει πρὸς αὐτοὺς ἐν ὀργῇ αὐτοῦ»*

Ὀργή ἐστι Θεοῦ κόλασις ἐπίπονος ἐπὶ τῷ συμφέροντι τοῦ ἡμαρτηκότος. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ τῆς κρίσεως καιρῷ ὀργὴν Θεοῦ πειραθήσονται, καὶ τῷ θυμῷ αὐτοῦ ταραχθήσονται πάντες οἱ τοῦ σωτηρίου Λόγου πολέμιοι. Οὐκ εἶπε δέ· κολάσει αὐτούς, ἀλλὰ «λαλήσει πρὸς αὐτοὺς ἐν ὀργῇ αὐτοῦ»· μετανοοῦντας γὰρ οὐκ ἐκόλασε, καθάπερ τοὺς Νινευΐτας. Ἀπειλεῖ γὰρ ἐπὶ σωτηρίᾳ Θεός, ἔφη, καὶ τοῖς Νινευΐταις ἔπεμψεν Ἰωνᾶν[2].

7 *«Ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε»*

Ἀεί «τὸ σήμερον» καλεῖται.

8 *«Αἴτησαι παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη, τὴν κληρονομίαν σου»*

Τούτων τὰς βασιλείας ἔδειξεν ὁ διάβολος τῷ Σωτῆρι καὶ τὴν δόξαν ἐν στιγμῇ χρόνου[3].

12 *«Δράξασθε παιδείας»*

Παιδεία ἐστὶ μετριοπάθεια παθῶν· ὅπερ συμβαίνειν πέφυκεν ἐκ τῆς πρακτικῆς· ἥ γε πρακτική ἐστι διδασκαλία πνευματική· τὸ παθητικὸν μέρος τῆς ψυχῆς ἐκκαθαίρουσα.

1. Ματθ. 13,47. 2. Πρβλ. Ἰων. 1,2 ἑξ. 3. Πρβλ. Ματθ. 4, 3-11.

Ψαλμὸς 3

2 *«Κύριε, τί ἐπληθύνθησαν οἱ θλίβοντές με;»*

450 Οἱ προκόπτοντες πολλοὺς τοὺς θλίβοντας ἔχουσι.

4 *«Σὺ δέ, Κύριε, ἀντιλήπτωρ μου εἶ, δόξα μου καὶ ὑψῶν τὴν κεφαλήν μου»*

Τὸ τηνικαῦτα ὑψοῦται νοῦς, ὁπηνίκα ἂν ἐπιβάλλῃ τῇ πολυποικίλῳ τοῦ Θεοῦ σοφίᾳ[1].

Τοῦ ἁγίου δόξα ὁ Θεός. Πᾶς δὲ οὗ δόξα ἐστὶν ὁ Θεός, ὑψοῦται ὑπ' αὐτοῦ. Τὴν κεφαλήν, τοὐτέστιν τῆς ψυχῆς τὸ ἔπαρμα. Ὥσπερ γὰρ ὑψοῦται κεφαλὴ τοῦ κατὰ σῶμα μεμεγεθυσμένου παρὰ τὰς τῶν ὑποδεεστέρων κεφαλὰς κάτω κειμένας, οὕτως καὶ διαναστάσης τῆς τοῦ μακαρίου ψυχῆς, ἡ κεφαλὴ ὑψοῦται, Θεοῦ συνεργοῦντος αὐτῇ.

5 *«Καὶ ἐπήκουσέν μου ἐξ ὄρους ἁγίου αὐτοῦ»*

Ὄρα εἰ δύναται εἶναι ὄρος ἅγιον ὁ Μονογενής, ὅθεν ἐπακούσει ὁ Θεός.

8 *«Ἀνάστα, Κύριε, σῶσόν με, ὁ Θεός μου, ὅτι σὺ ἐπάταξας πάντας τοὺς ἐχθραίνοντάς μοι ματαίως. Ὀδόντας ἁμαρτωλῶν συνέτριψας»*

Ἑκάστῳ ὁ Θεὸς ἔχει τινὰ κατάστασιν· οἷς τισιν ἀνέστη, τοὺς καὶ σώζει· τοὺς δὲ ματαίως ἐχθραίνοντας πατάσσει. Ματαίως ἐχθραινόντων τοιοῦτον δὲ τό· «ἐμίσησάν με δωρεάν»[2]· ὁποῖοι δὲ οἱ συντριβόμενοι ὑπὸ Κυρίου τῶν ἁμαρτωλῶν ὀδόντες, τοιοῦτοι καὶ οὗτοι περὶ ὧν εἴρηται· «ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων»[3] καὶ «τοῦ φαγόντος τὸν ὄμφακα αἱμωδιάσουσιν οἱ ὀδόντες αὐτοῦ»[4].

---

1. Πρβλ. Ἐφ. 3,10. 2. Πρβλ. Ψαλ. 34,19. 3. Ματθ. 8,12. 13,42,50. 22,13. 24,51. Λουκ. 13,28. 4. Ἱερ. 38,30.

Ψαλμὸς 4

1 *«Εἰς τὸ τέλος, ἐν ψαλμοῖς, ᾠδὴ τῷ Δαβίδ»*

451 Ὑπόθεσις: Πολλῶν ψαλμῶν κατὰ μὲν τοὺς Ο' ἐχόντων ἐπιγραφὴν «Εἰς τὸ τέλος», κατὰ δὲ τοὺς λοιποὺς τὰ κατάλληλα τῷ, «Εἰς τὸ τέλος» ἐνθάδε ἀποδιδόμενα, ἄξιον, ὅση δύναμις, ἐξιχνεῦσαι τὸν δηλούμενον ὑπὸ τῆς λέξεως νοῦν. Ἰστέον δέ, ὅτι, ὥσπερ πάσης τέχνης καὶ ἐπιστήμης ἐστὶ τὸ τέλος, ἐφ' ὃ σπεύδει ὁ γνησίως τὴν τέχνην ἢ τὴν ἐπιστήμην μετιών, οὕτως καὶ τῆς λογικῆς φύσεως δεῖ τέλος τυγχάνειν. Τοῦτο δέ ἐστι τὸ ἐν Χριστῷ ζωοποιηθῆναι, κατὰ τὰ εἰρημένα Παύλῳ τῷ σοφωτάτῳ ἐν τῇ πρώτῃ πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῇ· «Ὥσπερ γὰρ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνήσκουσιν, οὕτως καὶ ἐν τῷ Χριστῷ πάντες ζωοποιηθήσονται, ἕκαστος δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι»[1]. Ὅσον δὲ ἐν τῷ λέγειν· «ἐν τῷ ἰδίῳ τάγματι», οὐχ ἓν τέλος ὑπογράφει πάντων· εἰκὸς γὰρ ἕκαστον κατὰ τὴν ἀξίαν τῶν πεπραγμένων ζωοποιηθήσεσθαι, ἤτοι χωρὶς βασάνου ἐπὶ τοῦτο ἐρχόμενον, ἢ μετὰ κολάσεις. Ζωοποιήσας δὲ Χριστὸς πάντας ἐν αὐτῷ τοὺς ἐν τῷ Ἀδὰμ ἀποθνήσκοντας, βασιλεύει τῶν ζωοποιηθέντων. Νομίζομεν τοίνυν τούς «Εἰς τὸ τέλος» ἐπιγεγραμμένους ψαλμούς, τοῦ τέλους τινὰ ἐπιγράφειν νοῦν, καὶ ἐπ' ἐκεῖνο τοὺς συνιέντας τὰ λεγόμενα παρακαλεῖν. Παντὶ δὲ ἀγωνιζομένῳ τυγχάνει **452** καὶ ἡ νίκη τέλος. Πολλαὶ μὲν οὖν αἱ τῶν κατὰ μέρος νῖκαι, καὶ τέλος, καθάπερ Παύλου ὅτε μὲν λέγοντος· «Ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαντος ἡμᾶς»[2], ὅτε δέ· «Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειταί μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ Κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὁ δίκαιος Κριτής, οὐ μόνον δὲ ἐμοί, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν τοῖς ἠγαπηκόσιν τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ»[3].

2 *«Ἐν τῷ ἐπικαλεῖσθαί με εἰσήκουσέν μου ὁ Θεὸς τῆς δικαιοσύνης μου, ἐν θλίψει ἐπλάτυνάς μοι»*

---

1. Α' Κορ. 15,22-23. 2. Ρωμ. 8,37. 3. Β' Τιμ. 4,7-8.

Οὐ μετά «τὸ ἐπικαλεῖσθαι εἰσήκουσέν με», ἀλλ' «ἐν τῷ ἐπικαλεῖσθαι». Ὅταν τῶν θλίψεων καὶ τῶν πειρασμῶν τοὺς λόγους ἐπιγινώσκομεν, τότε μάλιστα πλατυνόμεθα.

Εἰ καὶ ὡς ἄνθρωπος ὁ προφήτης ἐπικαλεῖται, καὶ διὰ τὸ ἐπικαλεῖσθαι, εἰσακούεται ὑπὸ Θεοῦ τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ, λέγω δὲ τῆς δικαιοσύνης τοῦ λέγοντος, καὶ διὰ τοῦτο ἐν πλατυσμῷ κατὰ τοὺς καιροὺς τῆς θλίψεως γίνεται· ἀλλά γε ὡς πρὸς τὸν Θεὸν ὁ τοιοῦτος ὤν, κάτω ἐστίν. Οἱ γὰρ ὀφθαλμοὶ Κυρίου ὑψηλοί, ὁ δὲ ἄνθρωπος ταπεινός, καὶ δεῖται τοῦ οἰκτειρηθῆναι ὑπὸ Θεοῦ.

3 *«Υἱοὶ ἀνθρώπων, ἕως πότε βαρυκάρδιοι;»*

Τό· «υἱοὶ ἀνθρώπων», ὁ μέν τις οἰήσεται περιφραστικῶς εἰρῆσθαι, ὡς καὶ Ἕλλησιν ἔθος τῷ τοιούτῳ χρῆσθαι σχηματισμῷ λέγουσιν· "υἱες Ἀχαιῶν", καὶ τὰ ὅμοια. Ἐνταῦθα γινώσκομεν ὅτι βαρείας φύσεώς ἐστιν ἡ κακία, διόπερ ὁ ἐρχόμενος εἰς τὴν Αἴγυπτον Κύριος, ἐπὶ νεφέλης λέγεται καθέζεσθαι κούφης[1]. Νεφέλη δὲ κούφη ἐστὶ φύσις λογική, πάσης ἀρετῆς πληρωμένη καὶ γνώσεως.

4 *«Καὶ γνῶτε ὅτι ἐθαυμάστωσε Κύριος τὸν ὅσιον αὐτοῦ»*

453 «Γνῶτε» τοιγαροῦν οἱ πεποιθότες ἐπὶ πλήθη, ὡς θαυμαστὸν ἀπέδειξε τὸν πεποιθότα ἐπ' αὐτόν. Περὶ Χριστοῦ προφητεύει Δαβὶδ ἐν τῷ ιε' ψαλμῷ, ὃς ἐστιν ἀληθὴς ὅσιος, καὶ μάρτυρες οἱ Ἀπόστολοι περὶ αὐτοῦ, νοήσαντες τό· «Οὔτε δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν»[2]. Δυνατὸν δὲ καὶ περὶ παντὸς ὁσίου διδάσκεσθαι, οὐ ταὐτὸ δὲ τὸ πιστεῦσαι καὶ γνῶναι· ὡς οὐδὲ ταὐτὸ ἀληθείᾳ πιστεῦσαι, καὶ γνῶναι τὴν ἀλήθειαν, καὶ πιστεῦσαι Θεῷ καὶ γνῶναι τὸν Θεόν. Τοιγαροῦν τοῖς Ἀποστόλοις ἤδη πεπιστευκόσι φησὶν ὁ Σωτήρ· «Ἐὰν μείνητε ἐν τῷ ἐμῷ λόγῳ, ἀληθῶς μαθηταί μού ἐστε, καὶ γνώσετε τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς»[3]. Ὡς γάρ φησιν Ἡσαΐας· «ἂν μὴ πιστεύσητε, οὐδέ οὐ μὴ συνῆτε»[4]. Καὶ ὁ Δαβίδ· «Ἐπίστευσα, διὸ ἐλάλησα»[5]. Καὶ τό·

1. Πρβλ. Ἡσ. 19,1. 2. Ψαλ. 15,10. 3. Ἰω. 8,31-32. 4. Ἡσ. 6,9. 5. Ψαλ. 115,1.

«Σχολάσατε δὲ καὶ γνῶτε ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ Θεός»[1], διαφέρειν δηλοῖ τοῦ πιστεύειν τὸ γνῶναι· τοῦτο γὰρ τοῖς ἀπιστοῦσιν οὐκ εἴρηται· δείκνυσι δὲ καὶ ποίαν δεήσει γνῶσιν ἀπολαβεῖν, [καί] ὡς ἐθαυμαστώθησαν ὑπὸ Θεοῦ οἱ ὅσιοι, θαύμασι προσαχθέντες τῶν ἀπορρήτων μυστηρίων καὶ τῶν ἁγίων θεωρημάτων.

5 *«Ὀργίζεσθε, καὶ μὴ ἁμαρτάνετε»*

Παραινεῖ μὴ συγκατατίθεσθαι τῇ φαντασίᾳ, μηδὲ τὸ ἔργον ἐπάγειν κυροῦν τὴν ὀργήν.

6 *«Θύσατε θυσίαν δικαιοσύνης, καὶ ἐλπίσατε ἐπὶ Κύριον»*

Θυσία δικαιοσύνης ἐστὶν ἀπάθεια ψυχῆς λογικῆς, προσφερομένη Θεῷ· ἐλπὶς δέ ἐστιν ἀγαθὴ προσδοκία γνώσεως ἀληθοῦς.

7 *«Ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου, Κύριε»*

Οἱ μὲν Ἄγγελοι διὰ παντὸς βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ· οἱ δὲ ἄνθρωποι, τὸ **454** φῶς τοῦ προσώπου αὐτοῦ. Πρόσωπον γὰρ Κυρίου ἐστὶ θεωρία πνευματικὴ πάντων τῶν ἐπὶ γῆς γεγονότων[2]. Φῶς δὲ προσώπου ἐστὶν ἡ μερικὴ γνῶσις τούτων αὐτῶν, εἴπερ κατὰ τὴν σοφὴν Θηκωϊτίδα· ὥσπερ ἄγγελος Θεοῦ ἦν ὁ Δαβίδ, πάντα εἰδὼς τὰ ἐπὶ τῆς γῆς.

8 *«Ἔδωκας εὐφροσύνην εἰς τὴν καρδίαν μου, ἀπὸ καρποῦ σίτου καὶ οἴνου καὶ ἐλαίου»*

Ἐπήγγελται δὲ ταῦτα πολλαχοῦ τῆς Γραφῆς τοῖς Ἁγίοις, καὶ ἀπειλεῖται τοῖς ἁμαρτωλοῖς τούτων ἡ στέρησις, δηλαδὴ τῶν νοητῶν καὶ οὐκ αἰσθητῶν. Κακὰ νομίσαντές τινες, διὰ τὴν σμικρότητα τῆς ἐπαγγελίας, ἑτέρῳ Θεῷ ὑπ' αὐτῶν ἀναπεπλασμένῳ προσκυνεῖν ἠβουλήθησαν· τῶν γὰρ κρειττόνων μεταλαμβάνουσα, ἑκάστη ψυχὴ ἁγιάζεταί τε καὶ εὐεκτεῖ πρὸς τὸ δύνασθαι τὰ ἐπιβάλλοντα αὐτῇ ἔργα ἐπιτελεῖν[3]. Καὶ εἰς τὸν αἰῶνα δὲ τὸν μέλλοντα ταῦτα Παῦλος εἰσήγαγεν· «Μή τις ὑμᾶς κρινέτω ἐν βρώσει ἢ ἐν πόσει, ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς, ἢ νουμηνίας σαββάτων, ἅ ἐστι σκιὰ τῶν

1. Ψαλ. 45,11. 2. Πρβλ. Ἰω. 11,10. 3. Πρβλ. Β' Κορ. 5,19.

μελλόντων»[1]. Σῖτος καὶ οἶνος καὶ ἔλαιον πληθύνει ἁμαρτωλούς· εὐφροσύνη δὲ Θεοῦ εὐφραίνει δικαίους.

Ψαλμὸς 5

1 *«Εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῆς κληρονομούσης»*

Ἡ κληρονομία τοῦ Χριστοῦ ἐστιν ἡ φύσις ἡ λογική.

8 *«Προσκυνήσω πρὸς ναὸν ἅγιόν σου ἐν φόβῳ σου»*

455 Ναὸς ἅγιός ἐστι τοῦ Θεοῦ ὁ Χριστός, διότι «ὁ Θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ»[2]. Ἐν τῷ φόβῳ Θεοῦ ἐκκλίνει πᾶς ἀπὸ κακοῦ· ἐν φόβῳ δὲ Κυρίου προσκυνεῖ τὸν ναόν, ὅς ἐστι Χριστός· «Λύσατε γάρ», φησίν, «τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν»[3].

9 *«Κύριε, ὁδήγησόν με ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου, ἕνεκα τῶν ἐχθρῶν μου»*

Ἐν τῇ κατὰ πρακτικὴν δικαιοσύνῃ ἐν τῷ Χριστῷ. «Τῶν ἐχθρῶν». Τῶν νοητῶν δηλονότι· πολλοὶ γὰρ οἱ ἐπιβουλεύοντες τῇ θεοφιλεῖ ψυχῇ, τῇ κατὰ Θεὸν αὐτῆς προκοπῇ διαβασκαίνοντες.

10 *«Ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν ἀλήθεια, ἡ καρδία αὐτῶν ματαία»*

Πρότερον, οὐδεμία ἀλήθεια, ἢ ὁ Χριστός· καὶ τάχα τὸ δεύτερον, ἠνέγκατο αὐτῶν ἐπιβουλήν.

«Τάφος ἀνεῳγμένος ὁ λάρυγξ αὐτῶν».

Νεκρῶν ἔργων πεπληρωμένος.

11 *«Κρῖνον αὐτούς, ὁ Θεός, ἀποπεσάτωσαν ἀπὸ τῶν διαβουλιῶν αὐτῶν· κατὰ τὸ πλῆθος τῶν ἀσεβειῶν αὐτῶν ἔξωσον αὐτούς, ὅτι παρεπίκρανάν σε, Κύριε»*

Οὐ γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ ὁ Θεὸς ἐξωθεῖ τινα· «οἱ γὰρ μακρύνοντες

1. Κολ. 2,16-17. 2. Β' Κορ. 5,19. 3. Ἰω. 2,19.

ἑαυτούς», φησίν, «ἀπὸ σοῦ, ἀπολοῦνται»[1], τοῦ τοίνυν πλήθους τῶν ἀσεβειῶν αὐτῶν ἔξωσον αὐτούς. Ταῦτα γάρ, φησί, πάντα τὰ διαβούλια κατ' ἐμοῦ ἐποιοῦντο, τῇ κατὰ Θεόν μου προκοπῇ ἐναντιούμενοι· οἱ γὰρ διώκοντες τὴν φίλᾳ τῷ Θεῷ πράττουσαν ψυχήν, Θεὸν παραπικραίνουσι[2], θεομαχοῦντες σαφῶς. «Ἔξωσον αὐτούς» ἀπὸ τῆς ἀσεβείας, εὐσεβεῖς αὐτοὺς ἐργασάμενος. Μακαριότης ἐστί, βουλῆς πάσης ἐκπεσεῖν.

12 *«Καὶ εὐφρανθήτωσαν ἐπὶ σοὶ πάντες οἱ ἐλπίζοντες ἐπὶ σέ, εἰς αἰῶνα ἀγαλλιάσονται, καὶ κατασκηνώσεις ἐν αὐτοῖς»*

456 Τῶν ἐπιβούλων καταλυθέντων, ἡ εὐφροσύνη σοῦ κατασκηνοῦντος ἐν αὐτοῖς εἰς αἰῶνα. Καὶ πῶς γὰρ οὐκ ἀγαλλίασις, ᾧ Θεὸς πάρεστιν, ὡς ἐν ἰδίῳ ναῷ ἐνοικῶν τε καὶ περιπατῶν[3]; ὡς τὸ μακρύνεσθαι Θεοῦ, τῆς ἁμαρτίας αἰχμαλωτιζούσης, θρήνων ἐπάξιον. Τέλος δὲ τῶν ἀγαθῶν, ἀπολαβεῖν κληρονομίαν καὶ κλῆρον ἔχειν ἐνοικοῦντα Θεόν.

13 *«Ὡς ὅπλῳ εὐδοκίας ἐστεφάνωσας ἡμᾶς»*

Στέφανος, φησίν, ἡμῖν τῶν πόνων χάρις, ἡ τὸ τέλος τούτῳ, καθάπερ ὅπλῳ τινί, φράττουσα ἡμᾶς.

Ψαλμὸς 6

2-3 *«Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃς με· ἐλέησόν με, Κύριε· ὅτι ἀσθενής εἰμι, ἴασαί με, ὅτι ἐταράχθη τὰ ὀστᾶ μου»*

Θυμός ἐστιν ὁρμὴ ἐπιθυμίας ἡμέρου ψυχῆς, κατ' ἐξοχὴν ἀμύνης. Λέγει οὖν· εἰ καὶ ἐξώτερον ὁ θυμὸς ἐλέγχει, καὶ ἡ ὀργὴ τάχιον παιδεύει, ἐγώ γε διὰ τὴν ἀσθένειάν μου δέομαι τοῦ ἐλέους σου, καὶ δι' ἄλλης ἐλεγχθῆναι θεραπείας, οὐ τηλικούτους προσαγούσης πόνους. Θέλει γὰρ καὶ μὴ θυμῷ Θεοῦ ἐλεγχθῆναι, καὶ μὴ παιδευθῆναι ἐν ὀργῇ αὐτοῦ, καὶ ἐλεηθῆναι, ἀσθενὴς ὤν, καὶ ἰαθῆναι ἀπὸ τῆς ταραχῆς τῶν ὀστέων καὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Σύμμαχος· "ἐν χόλῳ, ἐν ἀνυπερθεσίᾳ".

1. Ψαλ. 72,27. 2. Πρβλ. Ψαλ. 94,8. 3. Πρβλ. Β' Κορ. 6,16.

6 *«Ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τῷ θανάτῳ ὁ μνημονεύων σου»*

457 Πᾶς ὁ μνημονεύων τῆς ζωῆς, τῆς εἰπούσης· «Ἐγώ εἰμι ἡ ζωή»[1], οὐκ ἔστιν ἐν θανάτῳ.

7 *«Λούσω καθ' ἑκάστην νύκτα τὴν κλίνην μου»*

Προτρεπτικὸν πρὸς τὸ δακρύειν ἐν νυκτὶ προσευχομένου.

11 *«Αἰσχυνθείησαν καὶ ταραχθείησαν σφόδρα πάντες οἱ ἐχθροί μου»*

Δαιμόνων τὸ διὰ παντὸς τὴν ἀνομίαν ἐργάζεσθαι, ἀνθρώπων τὸ μὴ διὰ παντός, Ἀγγέλων τὸ μηδὲ διὰ παντός, μήτε μὴ διὰ παντός, ὅπερ ἐστὶν οὐδέποτε. Ἀπὸ μοχθηρῶν διαβουλιῶν ἀποπεσεῖν, οὐ κακὸν τῷ ἀποπίπτοντι, οὐκ ἐρχομένῳ ἐπὶ τὸ μοχθηρὸν αὐτῶν τέλος, ὡς οὐ καλὸν τῶν κρειττόνων μὴ ἐπὶ τέλος ἐλθεῖν.

Ψαλμὸς 7

5 *«Εἰ ἀνταπέδωκα τοῖς ἀνταποδιδοῦσί μοι κακά, ἀποπέσοιμι ἄρα ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν μου κενός»*

Κενός ἐστιν ὁ μὴ δυνάμενος λέγειν· «ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν καὶ χάριν ἀντὶ χάριτος»[2]. Διόπερ καὶ οἱ τοιοῦτοι κάλαμοι λέγονται, τρέφοντες ἐν ἑαυτοῖς τὰ θηρία, περὶ ὧν εἴρηται· «Ἐπιτίμησον γάρ», φησί, «τοῖς θηρίοις τοῦ καλάμου»[3], καί· ὁ διάβολος, φησὶν ὁ Ἰώβ, «παρὰ παντοδαπὰ δένδρα κοιμᾶται, παρὰ πάπυρον καὶ βούτομον καὶ κάλαμον»[4]· οὗτος γὰρ βασιλεύς ἐστι πάντων τῶν ἐν τοῖς ὕδασι.

6 *«Καταδιῶξαι ἄρα ὁ ἐχθρὸς τὴν ψυχήν μου, καὶ καταλάβοι»*

Ἵνα χοϊκός, ἀντὶ ἐπουρανίου, γενοίμην[5].

10 *«Συντελεσθήτω δὴ πονηρία ἁμαρτωλῶν, καὶ κατευθυνεῖς δίκαιον»*

---

1. Ἰω. 11,25. **2.** Ἰω. 1,16. **3.** Ψαλ. 67,31. **4.** Ἰὼβ 40,21. **5.** Πρβλ. Α′ Κορ. 15,47-49.

Ἐὰν συντελεσθῇ ἡ πονηρία τῶν ἁμαρ**458**τωλῶν, ὁ δίκαιος κατευθύνει τὴν ὁδὸν αὐτοῦ, μηκέτι πολεμούμενος ὑπ' αὐτῶν.

13 *«Ἐὰν μὴ ἐπιστραφῆτε, τὴν ῥομφαίαν αὐτοῦ στιλβώσει»*

Ῥομφαία ἐστὶ νοητή, λόγος πνευματικὸς χωρίζων ψυχὴν ἀπὸ σώματος ἢ κακίας ἢ ἀγνωσίας.

14 *«Ἡτοίμασε σκεύη θανάτου, τὰ βέλη αὐτοῦ τοῖς καιομένοις»*

Καιόμενοί εἰσιν οἱ τὰ πεπυρωμένα βέλη τοῦ διαβόλου[1] δεχόμενοι.

17 *«Καὶ ἐπὶ κορυφὴν αὐτοῦ ἡ ἀδικία αὐτοῦ καταβήσεται»*

Ἡ κορυφὴ νῦν τὸν νοῦν σημαίνει, εἴπερ ὁ στέφανος τῆς χάριτος, κατὰ τὸν Σολομῶντα, ἥτις ἡ σοφία, δέδεται τῇ κορυφῇ[2].

Ψαλμὸς 8

1 *«Εἰς τὸ τέλος, ὑπὲρ τῶν ληνῶν»*

Κολαστικὸν καὶ τιμωρητικόν.

Εὐσεβίου: Ἐνταῦθα εἰς τὸ τέλος εἴρηται, διὰ τὸ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων τετυχηκέναι τὰ ἐν τῷ παρόντι ψαλμῷ πεπροφητευμένα· ὑπὲρ δὲ τῶν ληνῶν διὰ τοὺς ἐν πάσῃ τῇ γῇ συστάντας λαούς, καὶ τὰς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, ἅσπερ ὁ λόγος ληνοὺς ἀλληγορικῶς ἀποκαλεῖν εἰώθεν· πάλαι μὲν οὖν, ὁπηνίκα εἷς ἦν ὁ λαὸς ὁ καλούμενος Ἰσραήλ, ἀμπελὼν ἐχρημάτιζεν οὗτος. Καὶ ὁ νεὼς ὁ παρ' αὐτοῖς πύργος, προλήνιόν τε τὸ πρὸ τοῦ νεὼ θυσιαστήριον, κατὰ τὴν τοῦ Ἡσαΐου προφητείαν[3]. Ἀλλὰ νῦν οὐ μιᾶς ληνοῦ, πλειόνων δὲ ληνῶν ὁ λόγος μνημονεύει, διὰ τὰ πολλὰ **459** θυσιαστήρια τὰ καθ' ὅλης τῆς γῆς διὰ Χριστοῦ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις αὐτοῦ συνεστῶτα. Διὸ καὶ ἐν πγ′ ψαλμῷ, «ὑπὲρ τῶν ληνῶν» ἐπιγεγραμμένῳ καὶ αὐτῷ, πολλὰ θυσιαστήρια καὶ πλεῖστα σκηνώματα καὶ αὐλαὶ πολλαὶ θεσπίζονται· δι' ὧν ἄντικρυς τὰ καθ' ὅλης τῆς γῆς ἐν

---

1. Πρβλ. Ἐφ. 6,16. **2.** Πρβλ. Ἄσμ. 4,8. **3.** Πρβλ. Ἡσ. 63,3.

ταῖς ἐκκλησίαις τοῦ Θεοῦ ἱδρυμένα θυσιαστήρια δηλοῦται· ὅθεν καὶ αὐτὸς «ὑπὲρ τῶν ληνῶν» τὴν προγραφὴν περιέχει.

Ὠριγένους: Καὶ ὁ ὀγδοηκοστὸς ἐπιγέγραπται εἰς τὸ τέλος «ὑπὲρ τῶν ληνῶν τῷ Ἀσάφ», οὗ ἡ ἀρχή· «Ἀγαλλιᾶσθε τῷ βοηθῷ ἡμῶν». Καὶ ἐν τῷ πγ′ ψαλμῷ τήν «Ὑπὲρ τῶν ληνῶν» εὑρήσεις ἐπιγραφήν· πρὸς δὲ ταῦτα λάβωμεν τὰ περὶ Νῶε φυτεύοντος ἄμπελον[1]· τήν τε περὶ τοῦ Ἰούδα παρὰ Ἰακὼβ εὐλογίαν· «Δεσμεύων πρὸς ἄμπελον τὸν πῶλον αὐτοῦ»[2]· καὶ τὴν Ἰσσάχαρ, «ὃς ἰδὼν τὴν ἀνάπαυσιν ὅτι καλή, καὶ τὴν γῆν ὅτι πίων, ὑπέθηκε τὸν ὦμον εἰς τὸ πονεῖν καὶ ἐγενήθη ἀνὴρ γεωργός»[3]. Καὶ μὲν Ὀζίας γεωργὸς ἦν, ἀμπελουργοὺς ἔχων ἐν τῇ ὀρεινῇ. Καὶ ἡ γυνὴ δὲ παντὸς δικαίου «ὡς ἄμπελός ἐστιν εὐθηνοῦσα ἐν τοῖς κλίτεσι τῆς οἰκίας αὐτοῦ»[4], ᾧ γίνεται «οἶνος εὐφραίνων καρδίαν ἀνθρώπου»[5]. Καὶ ὁ Ἐκκλησιαστής· «ἐφύτευσεν ἀμπελῶνας, ὤρυξε ληνόν»[6]. Καὶ ὁ Σολομών φησιν· «οἶνον δὲ αἱ ληνοί σου ἐκβλύζωσιν»[7].

3 *«Ἕνεκα τῶν ἐχθρῶν σου, τοῦ καταλῦσαι ἐχθρὸν καὶ ἐκδικητήν»*

Ὠριγένους: Ὡς ἐχθρὸς μὲν ἡμᾶς ὁ Σατανᾶς ἁμαρτάνειν καταναγκάζει· ὡς δὲ ἐκδικητής, παραδιδομένους κολάζει. Ὑμέναιον οὖν καὶ Ἀλέξανδρον αὐτὸς βλασφήμους ἀπεργασάμενος, πάλιν ἐπαίδευσεν, διὰ τὰς εἰς Θεὸν βλασφημίας.

6 *«Ἠλάττωσας αὐτὸν βραχύ τι παρ' Ἀγγέλους, δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας αὐτόν»*

Εὐσεβίου: Πῶς «δόξῃ καὶ τιμῇ» τὸν ἄνθρωπον ἐστεφάνωσεν ὁ τῶν ὅλων Θεός, νοήσεις, ὅτι ἐπὶ μόνου τοῦ ἀνθρώπου ἀνα**460**γέγραπται εἰρηκὼς ὁ Θεός· «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν· καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν»[8]. Καὶ ἐπιφανειῶν κατηξίωσεν ἑαυτοῦ, καὶ σάρκα περιβεβλημένῳ ὁμιλίας θείας με-

1. Πρβλ. Ἡσ. 5,2. Ἱερ. 2,21. 2. Γεν. 49,11. 3. Γεν. 49,15. 4. Ψαλ. 127,3. 5. Ψαλ. 103,15. 6. Πρβλ. Ἐκκλ. 2,4. 7. Παρμ. 3,10. 8. Γεν. 1,26-27.

τέδωκεν, τοτὲ μὲν δι' Ἀγγέλων, τοτὲ δὲ καὶ αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ τοῖς ἁγίοις ὀφθεὶς καὶ χρηματίσας· καὶ ἔτι πρὸς τούτοις θείου Πνεύματος καὶ δυνάμεως οὐρανίου μέτοχον αὐτὸν ἀνέδειξεν, ὡς τὰ μέλλοντα προαγορεύειν, καὶ νόσους παντοίας θεραπεύειν, ἤδη δὲ καὶ νεκροὺς ἐγείρειν· ὁποῖα Προφῆται καὶ Ἀπόστολοι πεποιηκέναι ἱστοροῦνται· εἰ δὲ ἅπασιν τοῖς λεχθεῖσιν προσθείης τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν, ὄψει πῶς εἴρηται· «δόξῃ καὶ τιμῇ ἐστεφάνωσας αὐτόν»[1], δηλαδὴ ὅτι τὸν ἄνθρωπον.

Ψαλμὸς 9

1 *«Ἐξομολογήσομαί σοι, Κύριε, ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου, διηγήσομαι πάντα τὰ θαυμάσιά σου»*

Ἕτεροι δὲ πρὸς αὐτόν, οὐ περὶ αὐτοῦ τὸν παρόντα φασὶν ᾄδεσθαι ψαλμόν, ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπείας ἐξομολογουμένου φύσεως τοῦ προφήτου, τῶν τελείων ἴδιον λέγοντος τὸ πᾶσαν ἀνατιθέναι τῷ Θεῷ τὴν καρδίαν· «Ἀγαπήσεις γάρ», φησί, «τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου»[2]. Ὃ δὲ νῦν ἐμφαίνει τό· «ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου», ὃ δὲ ποιεῖ, προφητικοῖς ὀφθαλμοῖς τὰ ἐσόμενα προϊδών, καὶ διηγεῖται ταῦτα, κοινωνοὺς τῆς ἐξομολογήσεως **461** ποιούμενος τοὺς ἀκροατάς, χαρὰν ἔχων τὸν καρπὸν τοῦ Πνεύματος, ἐπηρμέναις τε θεωρίαις τὰ τοῦ Θεοῦ διηγούμενος θαύματα.

6 *«Ἐπετίμησας ἔθνεσι, καὶ ἀπώλετο ὁ ἀσεβής· τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐξήλειψας εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος»*

Ὑπὲρ τῆς ἀνθρωπίνης τυραννουμένης φύσεως οὕτω πικρὰν αὐτῷ τὴν τιμωρίαν ἐπέθηκας. «Ἐπετίμησας τοῖς ἔθνεσι», τουτέστι τὰ θεῖα διδάγματα διὰ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν ἐξῆς διδασκάλων αὐτοῖς παραδούς· ὧν δεξαμένων, ἀπώλετο [ὁ ἀσεβής], τοὺς κατὰ τὴν πλάνην προσκυνοῦντας οὐχ ἔχων. Οὕτω καὶ Λυκάοσι θῦσαι πειρωμένοις Παῦλος ἐπετίμα καὶ Βαρνάβας, εἰπόντες· «Τί ποιεῖτε, ἄνδρες; Καὶ ἡμεῖς ὁμοιοπαθεῖς ἐσμεν ὑμῶν ἄνθρω-

1. Ψαλ. 8,5. 2. Δευτ. 6,5.

ποι, ἀπὸ τούτων τῶν ματαίων ὑμᾶς ἐπιστρέφοντες»[1]. Καὶ Γαλάταις δὲ Παῦλος ἐπετίμα· «Ὦ ἀνόητοι Γαλάται, τίς ὑμᾶς ἐβάσκανεν, ἐν οἷς κατ' ὀφθαλμοὺς Ἰησοῦς Χριστὸς προεγράφη ἐν ὑμῖν ἐσταυρωμένος»[2]. Οὕτω Κορινθίοις· «Ὅλως ἀκούεται ἐν ὑμῖν πορνεία, καὶ ἥτις οὐδὲ ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὀνομάζεται»[3]. Ἐξηλείφθη τοίνυν αὐτοῦ τὸ ὄνομα εἰς τὸν αἰῶνα. Ἅπασα γὰρ ἔσβεσται τελετὴ τῶν νῦν ἀνθρώπων καὶ ἀγνοούντων τὰ τῆς εὐσεβείας μυστήρια, τοσοῦτον καὶ τό· «ὁδὸς ἀσεβῶν ἀπολεῖται»[4].

8 *«Καὶ ὁ Κύριος εἰς τὸν αἰῶνα μένει, ἡτοίμασεν ἐν κρίσει τὸν θρόνον αὐτοῦ»*

Οὐ μόνον κατὰ τὸν παρόντα βίον τὴν οἰκείαν δύναμιν ἔδειξεν, ἀλλὰ κἂν τῷ μέλ**462**λοντι τὸ φρικῶδες αὐτοῦ δείξει κριτήριον πᾶσιν ἀνθρώποις, δικάζων, καὶ τὰ πρὸς ἀξίαν ἀπονέμων ἑκάστῳ.

9 *«Καὶ αὐτὸς κρινεῖ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, κρινεῖ λαοὺς ἐν εὐθύτητι»*

Οἰκουμένην μὲν νοήσεις τὴν Ἐκκλησίαν, οἰκουμένην ὑπό τε Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, κατὰ τό· ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ μου «ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιησόμεθα»[5], λαοὺς δέ, τοὺς λοιποὺς παρὰ τὴν Ἐκκλησίαν, ἢ τοὺς ἐκ περιτομῆς. «Ὅσοι γὰρ ἐν νόμῳ ἥμαρτον, διὰ νόμου κριθήσονται»[6], τῶν ἀνόμων ἁμαρτόντων, ἀνόμως ἀπολλυμένων. Φοβητέον ἄρα τὸν τοιοῦτον κριτὴν τοὺς ψεκτάς τε πράξεις καὶ ἀσεβὲς ἔχοντας φρόνημα.

13 *«Οὐκ ἐπελάθετο τῆς δεήσεως τῶν πενήτων»*

Τοιαύτη τίς ἦν; Ἡ διὰ τῶν ὀλοφύρσεων καὶ τῶν θρήνων γενομένη, οἷόν τινα αἴτησιν ἔχουσα περὶ τῶν κατεχόντων δεινῶν.

14 *«Ὁ ὑψῶν με ἐκ τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου»*

Ἵνα μὴ καί «πύλαι τοῦ Ἅδου κατισχύσωσιν αὐτοῦ»[7], αἵτινές εἰσιν αἱ κακίαι κατάγουσαι εἰς πυθμένα Ἅδου.

---

1. Πράξ. 14,15. **2.** Γαλ. 3,1. **3.** Α΄ Κορ. 5,1. **4.** Ψαλ. 1,6. **5.** Ἰω. 14,23. **6.** Ρωμ. 2,12 **7.** Ματθ. 16,18.

16 *«Ἐνεπάγησαν ἔθνη ἐν διαφθορᾷ ᾗ ἐποίησαν· ἐν παγίδι ταύτῃ ᾗ ἔκρυψαν, συνελήφθη ὁ ποὺς αὐτῶν»*

Καὶ μὴν κατὰ τῆς ἀρετῆς, ἀφθαρσίας λεγομένης, ὡς ἐν τῷ· «Ἡ χάρις μετὰ τῶν ἀγαπώντων τὸν Κύριον ἡμῶν ἐν ἀφθαρσίᾳ»[1]· ἡ ἐναντίως ἔχουσα κακία, λέγοιτο ἂν εἰκότως διαφθορὰ καὶ φθορά. Εἴρηται γοῦν· «Εἴ τις φθείρει, φθερεῖ τοῦτον ὁ Θεός»[2]. Καὶ παρὰ τῷ προφήτῃ· «ἕνεκεν ἀκαθαρσίας διεφθάρηται φθορᾷ»[3].

17 *«Γινώσκεται Κύριος κρίματα ποιῶν»*

463 Ἔστιν ὅτε καὶ ἐκ τῶν κριμάτων ποδηγούμενος ὁ ἄνθρωπος ἐπιγινώσκει τὸν Κύριον.

18 *«Ἀποστραφήτωσαν οἱ ἁμαρτωλοὶ εἰς τὸν Ἅδην, πάντα τὰ ἔθνη τὰ ἐπιλανθανόμενα τοῦ Θεοῦ»*

Ἀποστρέφονται οἱ ἁμαρτωλοὶ εἰς τὸν Ἅδην, ἵνα ἴδωσιν τὴν Ἰησοῦ ψυχὴν καταβαίνουσαν καὶ ἀναβαίνουσαν[4]. Οἱ γὰρ προσδοκήσαντες αὐτὴν ὥσπερεὶ ἔξω ἔβλεπον, πρῶτον μὲν οἱ ἐν ἡμῖν ἁμαρτωλοί, εἶτα τὰ ἔθνη.

Τί ἐπελάθετο τὰ ἔθνη τὸν Κύριον; ἡ γὰρ λήθη δευτέρα γνώσεως· οὐκοῦν ἐντεῦθεν σαφὲς καὶ τό· «Ἐγὼ ἐφύτευσά σε ἄμπελον καρποφόρον, πᾶσαν ἀληθινήν· Πῶς ἐστράφης εἰς πικρίαν, ἡ ἄμπελος ἡ ἀλλοτρία;»[5].

28-29 *«Οὗ ἀρᾶς τὸ στόμα αὐτοῦ γέμει... Ἐγκάθηται ἐνέδρᾳ μετὰ πλουσίων ἐν ἀποκρύφοις»*

Ὁ μὲν δίκαιος εὐλογεῖ τὸν Κύριον ἐν παντὶ καιρῷ[6], ὁ δὲ ἁμαρτωλὸς ἐγκάθηται ἐνέδρᾳ[7].

30-32 *«Ἐνεδρεύει ἐν ἀποκρύφῳ, ὡς λέων ἐν τῇ μάνδρᾳ αὐτοῦ· ἐνεδρεύει τοῦ ἁρπάσαι πτωχόν, ἁρπάσαι πτωχὸν ἐν τῷ ἑλκύσαι αὐτὸν ἐν τῇ παγίδι αὐτοῦ· ταπεινώσει αὐτόν, κύψει, καὶ πεσεῖται ἐν τῷ αὐτὸν κατακυριεῦσαι τῶν πενήτων»*

---

1. Ἐφ. 6,24. **2.** Α΄ Κορ. 3,17. **3.** Μιχ. 2,10. **4.** Πρβλ. Ψαλ. 15,10. **5.** Ἱερ. 2,21. **6.** Πρβλ. Ψαλ. 33,1. **7.** Πρβλ. Ψαλ. 9,29. 10,8.

Καθάπερ λέων τῇδε κἀκεῖσε μεταφέρει τὸ ὄμμα[1], θήραν ἐπιζητῶν, οὕτως νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἁρπαγῆς καὶ πλεονεξίας ἐπινοεῖ μηχανήν· ἀλλ' ὅμως κύψει, καὶ πεσεῖται. Ἕλκει μὲν διὰ τοῦ λογισμοῦ, ἁρπάζει δὲ διὰ τῆς κατ' ἐνέργειαν ἁμαρτίας.

33 *«Μὴ ἐπιλάθῃ τῶν πενήτων»*

Εἰ ἐπελάθετο τῶν πενήτων ὁ Κύριος, ἤδει τοὺς πένητας ὁ Κύριος.

34 *«Εἶπε γὰρ ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐ ζητήσει»*

464 Ἀλλὰ κἂν μυριάκις ἐκεῖνος ταῦτα λογίσηται, σὺ βλέπεις· τοῦτο γὰρ νοητέον.

36 *«Σύντριψον τὸν βραχίονα τοῦ ἁμαρτωλοῦ καὶ πονηροῦ»*

Ἁμαρτωλός ἐστιν ὁ ἐξ ἡδυπαθείας καὶ ἀκολασίας ἁμαρτάνων· πονηρὸς δὲ ὁ ἑκουσίως κακοποιητικός. «Βραχίονα» δὲ εἶπε τὴν πονηρὰ κατεργασαμένην ψυχήν. Ἡ συντριβὴ τοῦ βραχίονος ἀφανίζει τὰς ἁμαρτίας· τὸ δὲ ἀπαλλαγῆναι τῶν ἁμαρτιῶν εὐεργεσία ἐστὶ τοῦ συντριβῆναί τινος βραχίονα· οὕτω καὶ ἐγὼ πείθομαι κολάζειν Θεῷ.

37-38 *«Βασιλεύει Κύριος εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· ἀπολεῖσθε, ἔθνη, ἐκ τῆς γῆς αὐτοῦ· τὴν ἐπιθυμίαν τῶν πενήτων εἰσήκουσεν Κύριος»*

Δεῖ γὰρ τὸν Κύριον βασιλεύειν διὰ τῶν αἰώνων, ἄχρις οὗ «ἐπιθυμίαν τῶν πενήτων εἰσήκουσε Κύριος», ἄχρις οὗ θῇ πάντας τοὺς ἐχθροὺς ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ[2]. Ἡ γὰρ βασιλεία αὐτοῦ ἐστιν ἡ θεωρία πάντων τῶν γεγονότων καὶ γενησομένων αἰώνων· δι' ἧς θεωρίας καὶ οἱ ἐχθροὶ φίλοι γίνονται· ἡ δὲ γῆ τοῦ Κυρίου[3], ἡ θεωρία τῶν γεγονότων αἰώνων· ἡ δὲ βασιλεία, φαμέν, τό· τηνικαῦτα ἐπακούει τῆς ἐπιθυμίας ὁ Κύριος, ὁπηνίκα ἂν παράσχῃ τὸ ἐπιθυμητὸν τῇ ἐπιθυμησάσῃ ψυχῇ.

---

1. Πρβλ. Ψαλ. 21,13. Α' Πετρ. 5,8. **2.** Πρβλ. Ψαλ. 109,1. **3.** Πρβλ. Ψαλ. 23,1.

Ψαλμὸς 10

4 *«Οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ εἰς τὸν πένητα ἀποβλέπουσι· τὰ βλέφαρα αὐτοῦ ἐξετάζει τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων»*

Εἰ οἱ ὀφθαλμοὶ Κυρίου εἰς πένητας ἀποβλέπουσι, γενώμεθα πένητες, ἵνα οἱ ὀφθαλ**465**μοὶ Κυρίου εἰς ἡμᾶς ἐπιβλέπωσιν. Εἰ δὲ οἱ πλούσιοι οὐκ εἰσὶ πένητες, οἱ ὀφθαλμοὶ Κυρίου εἰς τοὺς πλουσίους οὐκ ἀποβλέπουσι. Σὺ δὲ ὅταν ἀκούσῃς ἐν οὐρανοῖς εἶναι, καὶ παροικεῖν τὸν Θεόν, ἐκ τῆς ἱερᾶς Γραφῆς, ἢ ἐνδότερον εἶναι τοῦ καταπετάσματος[1], μὴ περιορισμούς τινας καὶ τοπικὰς οἰκήσεις, καὶ μεταβάσεις, καὶ ἀναβάσεις, καὶ ἐξελεύσεις νοήσῃς· πτωχοπρεπεῖ γὰρ οὔσῃ τῇ ἡμετέρᾳ φύσει, καθὰ χωρεῖ ἀκοῦσαι, διαλέγεται αὐτῇ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Καὶ μάρτυς τοῦ λόγου ἡ Μωσαϊκὴ συγγραφή, παχέα καὶ ἀνάξια Θεοῦ τοῦ ἀπεριγράπτου περιέχουσα ῥήματα· ἅτινα οὐ Μωυσῆς ἐξέθετο οἰκοθεν, ἀλλ' ὁ Θεὸς δι' Ἀγγέλων αὐτοῦ ἐν ὄρει τῷ Σιναΐῳ ταῦτα προηγόρευσε ἐπὶ τῆς σκηνῆς· ὅθεν ὡς Ἀγγέλου ταῦτα λαλήσαντος, οὐδὲ τέθεικεν ὅλως τὸ ὄνομα ἐν τῇ ἀπογραφῇ αὐτῆς ὁ Μωυσῆς, καθὼς οἱ λοιποὶ προφῆται βίβλοις τῶν οἰκείων προφητειῶν. «Βλέφαρα» δὲ [νοήσεις] κριτικὴν αὐτοῦ πρόνοιαν καὶ τῶν πραγμάτων ἐξεταστικήν.

5 *«Ὁ δὲ ἀγαπῶν ἀδικίαν, μισεῖ τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν»*

Εἰ «ὁ ἀγαπῶν τὴν ἀδικίαν, μισεῖ τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν», ὁ μισῶν δηλονότι τὴν ἀδικίαν, ἀγαπᾷ τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν.

6 *«Πῦρ καὶ θεῖον καὶ πνεῦμα καταιγίδος, ἡ μερὶς τοῦ ποτηρίου αὐτῶν»*

«Ποτήριον» νῦν τὴν κόλασιν ὀνομάζει, ἐν ᾧ κακίας καὶ ἀγνωσίας ἐγκέκραται πόμα.

Ψαλμὸς 11

1 *«Σῶσόν με, Κύριε, ὅτι ἐκλέλοιπεν ὅσιος, ὅτι ὠλιγώθησαν αἱ ἀλήθειαι ἀπὸ τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων»*

---

1. Πρβλ. Ἑβρ. 6,19.

466 Ἐπειδὴ κινδυνεύει τῆς ἀληθείας ἀπεσβεσθῆναι τὸ χάρισμα, οἱ μὲν ὅσιοι ἐκλέλοιπον, αἱ «δὲ ἀλήθειαι ὠλιγώθησαν»· οὐκ ἐν τοῖς ὁσίοις μόνοις αἱ ἀλήθειαι, καὶ ἐν τοῖς ἀληθέσιν ἡ ὁσιότης. Ἢ ἐπειδὴ οἱ ὅσιοι ἐκλελοίπασιν, διὰ τοῦτο «ὠλιγώθησαν αἱ ἀλήθειαι»· καὶ τάχα ἡ σπάνις τῶν ὁσίων αἰτία γέγονε τῶν πολλῶν αἱρέσεων.

6 *«Ἀπὸ τῆς ταλαιπωρίας τῶν πτωχῶν, καὶ ἀπὸ τοῦ στεναγμοῦ τῶν πενήτων, νῦν ἀναστήσομαι, λέγει Κύριος· θήσομαι ἐν σωτηρίᾳ, παῤῥησιάσομαι ἐν αὐτῷ»*

Ἐάν «ἐκ τῆς ταλαιπωρίας τῶν πτωχῶν νῦν ἀναστήσομαι», φησί, «λέγει Κύριος», τίς ἀνιστάμενον οὐ δέδοικεν Κύριον; Καί· «Ἀνάστηθι, Κύριε, ὁ Θεός μου, ὑψώθητι;»[1]. Ἀπευξώμεθα τὴν τοιαύτην ὕψωσιν, καὶ μὴ βουληθῶμεν ἰδεῖν ἐπαιρομένην χεῖρα κατὰ τῶν ἀπειθούντων, ἔτι καὶ μᾶλλον ἐπαφιεμένην τοῖς σκληροτέροις. Καὶ οὐκ ἐπελάθετο τῆς κραυγῆς τῶν πενήτων[2], καὶ οὐκ εἰς τέλος ἐπιληθήσεται ὁ πτωχός. Ἢ καὶ οὕτως· οἱ πτωχοὶ δι' ἐμὲ καὶ πένητες γεγονότες τῷ σῷ πνεύματι, στένουσιν ἀεὶ ταπεινούμενοι, προσέχοντές μου τῷ λόγῳ, καὶ πίστιν ἀκλινῆ διασώζοντες· ὧν ἕνεκεν ἀναστήσομαι, καὶ κατὰ τὸ πρέπον, τῇ ἐμῇ ἀναστάσει σωτηρίαν θήσομαι πᾶσιν ἀνθρώποις.

8-9 *«Σύ, Κύριε, φυλάξεις ἡμᾶς, καὶ διατηρήσεις ἡμᾶς... Κύκλῳ οἱ ἀσεβεῖς περιπατοῦσιν»*

Ἐπειδὴ ὁ κύκλος τῇ εὐθείᾳ ἐναντίος ἐστὶ κατὰ τὴν σκολιότητα καὶ εὐθύτητα, «οἱ δὲ ἀσεβεῖς κύκλῳ περιπατοῦσιν», οἱ εὐσεβεῖς ἄρα εὐθεῖαν περιπατοῦσι. Διὰ τοῦτό φησι· «φυ**467**λάξεις ἡμᾶς», ἐπειδὴ κυκλοῦντες κυκλοῦσιν ἡμᾶς οἱ ἀσεβεῖς, ἐπιβουλεύοντες τῇ ἡμῶν σωτηρίᾳ, οὗτοι δ' ἂν εἶεν ἀντικείμεναι δυνάμεις.

Ψαλμὸς 12

1 *«Εἰς τὸ τέλος, ψαλμὸς τῷ Δαβίδ»*

1. Ψαλ. 9,33. 10,12. 2. Ἔνθ. ἀν.

Ὑπόθεσις Εὐσεβίου: Διὰ τὸ τέλος, τὸ παρὰ τῷ Θεῷ, πάντα τὰ πρὸ τοῦ τέλους ἀνδρικῶς ἠγωνίζετο· τὸ δὲ τέλος καρπὸς ὁ τῶν πόνων, ζωὴν αἰώνιον καὶ βασιλείαν οὐρανῶν τοῖς γνησίως ἀγωνιζομένοις προξενῶν. Ἐπεὶ τοίνυν καὶ ὁ Δαβὶδ τούτων εἷς ἦν, εἰς μὲν τὸ τέλος τῷ Θεῷ τὸν ψαλμὸν καὶ τὴν ᾠδὴν ἀνέπεμπε. Κατὰ δὲ τὴν ἀρχήν, ὡσανεὶ ἔτι ἀγωνιζόμενος, τὰς πρώτας προέφερε φωνάς.

2 *«Ἕως πότε, Κύριε, ἐπιλήσῃ μου εἰς τέλος; ἕως πότε ἀποστρέψεις τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ;»*

Τοῦ αὐτοῦ. Διδάσκων, τῆς μνήμης τοῦ Θεοῦ καιρῷ τινι ἀποπεπτωκέναι [τὴν λήθην]· (λήθην γὰρ ὁ Θεὸς ποιεῖται τῶν λανθανόντων αὐτοῦ· λανθάνει δὲ αὐτοῦ πᾶς ὁ ἁμαρτάνων)· ἀλλὰ καὶ ἐπεὶ ἀποστρέφει τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπὸ τῶν αἰσχρόν τι πραττόντων ἀναξίως τῶν αὐτοῦ ὀφθαλμῶν, τουτέστι τῆς θεωρητικῆς καὶ ἐπισκοπικῆς αὐτοῦ δυνάμεως, βιούντων μεγάλως φροντιζόντων περὶ τῆς κρίσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀγωνιῶν ἐφ' οἷς ἑαυτῷ συνῄδει, πληττόμενός τε ὑπὸ τοῦ συνειδότος[1], καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὸ λογισμῶν ἀνιώμενος, ἐπιλέγει.

3 *«Ἕως τίνος θήσομαι βουλὰς ἐν ψυχῇ μου, ὀδύνας ἐν καρδίᾳ μου ἡμέρας καὶ νυκτός;»*

Τοῦ αὐτοῦ. Ἀνθ' οὗ ὁ Σύμμαχος ἡρμήνευσεν εἰπών· "Μέριμναν ἐν τῇ διανοίᾳ μου καθ' ἡμέραν". Ταῦτα δέ, φησίν, ἐγράφη εἰς **468** νουθεσίαν ἡμῶν, ὅπως καὶ αὐτοί, διαθέσει τοῦ ταῦτα εἰρηκότος, εἰ γένοιτο ἡμῖν χρεία μετανοίας καὶ ἐξομολογήσεως ἐπί τισιν οὐκ ὀρθῶς ἡμῖν πεπραγμένοις, ταῖς αὐταῖς χρησώμεθα μεθόδοις, ὥσπερ φαρμάκοις ψυχῆς σωτηρίοις, εὐκαίρως τοῖς παροῦσι λόγοις τῆς ἐξομολογήσεως χρώμενοι.

Ψαλμὸς 13

1 *«Διέφθειραν, καὶ ἐβδελύχθησαν ἐν ἐπιτηδεύμασι»*

1. Πρβλ. Α' Κορ. 8,12.

Ἐλθών, φησὶν ὁ Κύριος, οὐδ' ἕνα εὗρον χρηστότητος ἐργάτην[1], ἀλλ' ὑπεύθυνον πάσῃ πράξει ἀτόπῳ. Εἰ ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασι διαφθείρονται, ἀλλ' οὐχὶ ἡ φαύλη ἔννοια τάχα διαφθείρει, ἀλλ' αὐτὸ ταύτης ἐπιτέλεσμα τῆς ἐννοίας.

3 *«Καὶ ὁδὸν εἰρήνης οὐκ ἔγνωσαν, οὐκ ἔστι φόβος Θεοῦ ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν»*

«Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός»[2], φησὶν ὁ Σωτήρ, καί «αὐτός ἐστιν εἰρήνη ἡμῶν»[3]. «Τῷ γὰρ φόβῳ Κυρίου ἐκκλίνει πᾶς ἀπὸ κακοῦ»[4].

4 *«Οἱ κατεσθίοντες τὸν λαόν μου βρώσει ἄρτου»*

Ἐν τῷ ἐγγίζειν ἐπ' ἐμὲ κακοῦντας τοῦ φαγεῖν τὰς σάρκας μου.

6 *«Βουλὴν πτωχοῦ κατῃσχύνατε, ὅτι Κύριος ἐλπὶς αὐτοῦ ἐστι»*

Δι' ἡμᾶς γὰρ ἐπτώχευσεν ὁ Κύριος, «πλούσιος ὤν, ἵν' ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτίσωμεν»[5].

Ψαλμὸς 14

3 *«Καὶ ὀνειδισμὸν οὐκ ἔλαβεν ἐπὶ τοὺς ἔγγιστα αὐτοῦ»*

469 Ὁ ἀνεπιλήπτως βιῶν, ὀνειδισμὸν οὐ λαμβάνει «ἐπὶ τοὺς ἔγγιστα αὐτοῦ».

5 *«Τὸ ἀργύριον αὐτοῦ οὐκ ἔδωκεν τόκῳ»*

Τοῦτο λεκτέον πρὸς τοὺς τοκιστάς, ὡς κωλυτικὸν τῆς ἐν ἁγίῳ ὄρει κατασκηνώσεως.

«Ὁ ποιῶν ταῦτα, οὐ σαλευθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα»

Εὐσεβίου: Ὅ γε μὴν ὁμοῦ πάντα προκατηριθμημένα κατορθώσας, ἀντιτελὴς γενόμενος, καὶ πᾶν τὸ σῶμα τῆς κατὰ Θεὸν πολιτείας ὁλόκληρον, ὥσπερ καὶ ὑγιὲς καὶ πᾶσιν ἀγαθοῖς λόγων τε καὶ ἔργων ἀπηρτισμένον διατηρήσας, «οὐ σαλευθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα».

---

1. Πρβλ. Ματθ. 20,1 ἑξ. 2. Ἰω. 14,6. 3. Ἐφ. 2,14. 4. Ψαλ. 15,27. 5. Β' Κορ. 8,9.

Ψαλμὸς 15

4 *«Οὐ μὴ συναγάγω τὰς συναγωγὰς αὐτῶν ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ μὴ μνησθῶ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν διὰ χειλέων μου»*

Συνάγων, φησί, συναγωγὰς ἐκ τῶν ἐθνῶν, οὐ δι' αἱμάτων αὐτὰ συνάξω, οὐδὲ παρασκευάσω διὰ τῆς νομικῆς μοι προέρχεσθαι λατρείας, δι' αἰνέσεως δὲ μᾶλλον καὶ τῆς ἀναιμάκτου θυσίας· πάλαι μέν, φησίν, ἐπ' ἀξίαν τῶν πράξεων ἐπήγοντο προσηγορίας, εἰδωλολάτραι, πολύθεοι ὀνομαζόμενοι· νῦν δὲ οὐκέτι μνησθήσομαι τῶν ὀνομάτων ἐκείνων· εὐσεβεῖς αὐτοὺς καὶ ἁγίους, κλητούς τε καὶ ἐκλεκτοὺς ὀνομάζων.

9 *«Καὶ ἠγαλλιάσατο ἡ γλῶσσά μου»*

Γλῶσσαν νῦν λέγει τὸ χάρισμα τοῦ Πνεύματος.

Ψαλμὸς 16

3 *«Ἐδοκίμασας τὴν καρδίαν μου, ἐπεσκέψω νυκτός»*

470 Εἰ ἡ θλῖψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμασίαν, ἡ θλῖψις ἄρα δοκιμασίαν κατεργάζεται[1]· εἰ δὲ ἡ δοκιμασία ἐν νυκτὶ διέδραμεν, ἡ νὺξ ἐνταῦθα τὴν θλῖψιν σημαίνει, ἐν ᾗ σκοτοῦται πταιομένη ψυχὴ λογική. «Εἰσέλθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης καὶ τεθλιμμένης ὁδοῦ»[2], τουτέστι τῆς πρακτικῆς, ἥτις δοκεῖ πρῶτον ὀδύνης, καὶ οὐ χαρᾶς πρόξενος, ὕστερον μέντοι καρποὺς δικαιοσύνης ἀποδιδοῦσα τοῖς δι' αὐτῆς γεγυμνασμένοις.

7 *«Θαυμάστωσον τὰ ἐλέη σου, ὁ σώζων τοὺς ἐλπίζοντας ἐπὶ σέ· ἐκ τῶν ἀνθεστηκότων τῇ δεξιᾷ σου φύλαξόν με, ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ»*

Ὥσπερ τὴν πλήξασαν αὐτὸν δύναμιν, ὁ Ἰὼβ χεῖρα λέγει Θεοῦ. Ἡ χεὶρ ἐστί σου, φησίν, μή με στροβῇ τοσούτως[3]. Καὶ τοὺς ἐχθροὺς τῆς εὐεργετικῆς χειρὸς τοῦ Θεοῦ καλεῖ ὁ Δαβὶδ «ῥομφαί-

---

1. Πρβλ. Ἰακ. 1,3,4. 2. Ματθ. 7,13. 3. Πρβλ. Ἰὼβ 30,21.

αν Θεοῦ»[1]. Χεὶρ δὲ εὐεργετικὴ Θεοῦ οἱ Ἄγγελοί εἰσιν, δι' ὧν προνοεῖται κόσμου τοῦ αἰσθητοῦ, οἷς ἀντίκεινται δαίμονες, βουλομένοις «πάντας ἀνθρώπους σωθῆναι, καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν»[2].

Ψαλμὸς 17

9 *«Ἀνέβη καπνὸς ἐν ὀργῇ αὐτοῦ, καὶ πῦρ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ κατεφλόγισεν, ἄνθρακες ἀνήφθησαν ἀπ' αὐτοῦ»*

Ὠργίσθη, φησί, καὶ κατέβαλεν τὸ πῦρ, δι' οὗ πάλιν τοὺς ἀνθρώπους κατέφλεγεν. Ἄνθρακες, ὁ τῶν Ἀποστόλων χορός· τούτου γὰρ τοῦ πυρὸς κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεν**471**τηκοστῆς μεταλαβόντες, καὶ γλώσσας ἐπὶ τῶν κεφαλῶν πυρίνας δεξάμενοι[3], ἄνθρακες εἰκότως ἐχρημάτιζον, φωτίζοντες ὁμοῦ τὰ ἔθνη καὶ καθάροντες· ὅτι ταῦτα ἐγένετο, τοῖς ἑξῆς ἐπαγομένοις ἐμάνθανε.

10-11 *«Καὶ ἔκλινεν οὐρανόν, καὶ κατέβη, καὶ γνόφος ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ ἐπέβη ἐπὶ Χερουβείμ»*

Χερουβεὶμ ἑρμηνεύεται γνῶσις καὶ σύνεσις· εἰς τοὺς δικαίους οὖν λέγει.

12 *«Καὶ ἔθετο σκότος ἀποκρυφὴν αὐτοῦ, κύκλῳ αὐτοῦ ἡ σκηνὴ αὐτοῦ»*

«Ἔθετο τὸ σκότος ἀποκρυφὴν αὐτοῦ», μέσον ἑαυτοῦ τε καὶ ἡμῶν θείς, ὥσπερ Μωυσῆς πάλαι τὸ κάλυμμα μέσον ἑαυτοῦ τε καὶ πωρώσεως Ἰσραήλ, εἰ μὴ ῥᾳδίως εἶδῃ σκοτεινὴ φύσις, τὸ ἀπόθετον κάλλος[4] μὴ ῥᾳδίως ἐπιτυχοῦσα, ῥᾳδίως καὶ ἀποβάλλει, διὰ τὴν εὐκολίαν τῆς κτίσεως. Διὰ τοῦτο μέσον ἡμῶν τε καὶ Θεοῦ ὁ σωματικὸς οὗτος ἵσταται γνόφος, ὥσπερ ἡ νεφέλη τὸ πάλαι τῶν Αἰγυπτίων καὶ τῶν Ἑβραίων[5]· καὶ τοῦτό ἐστιν ἴσως ὃ ἔθετο σκότος ἀποκρυφὴν αὐτοῦ. Διὸ καὶ Παῦλός φησιν· «Ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν», καί «φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον»[6].

---

1. Ψαλ. 62,11. **2.** Α΄ Τιμ. 2,4. **3.** Πρβλ. Πράξ. 2,1 ἑξ. **4.** Πρβλ. Ἐξ. 34,27-35. **5.** Πρβλ. Ἐξ. 13,21-22. **6.** Α΄ Τιμ. 6,16.

20 *«Ῥύσεταί με, ὅτι ἐθέλησέν με»*

Οὕτως ὁ ὑπὸ τῆς σῆς προνοίας ῥυσθείς, ἐλπίζω πάντων περιγενέσθαι τῶν δυσμενῶν, καὶ μὴ πρότερον ἀποστῆναι, ἕως αὐτοὺς αὖθις ὑπηκόους εἰργάσωμαι· τοῦτο γὰρ καὶ παρεδήλωσεν εἰρηκώς· «πεσοῦνται ὑπὸ τοὺς πόδας μου»[1].

36 *«Καὶ ἡ παιδεία σου...»*

Τό· "Καὶ ἡ παιδεία σου αὐτή με διδάξει", Θεοδοτίονός ἐστιν, ἀντὶ τοῦ· «Καὶ ἡ παιδεία σου ἀνώρθωσέ με εἰς τέλος», εἰρημένον τοῖς Ο΄.

40 *«Συνεπόδισας πάντας τοὺς ἐπανισταμένους ἐπ' ἐμὲ ὑποκάτω μου»*

Καὶ μὴν οὐκ ἴσμεν τὸν Δαβὶδ τῶν ἐχθρῶν βασιλεύσαντα· οὐκοῦν διὰ τοῦ ἐξ αὐτοῦ κατὰ σάρκα τεχθέντος[2] ἡ προφητεία πληροῦται.

41 *«Καὶ τοὺς ἐχθρούς μου ἔδωκάς μοι νῶτον»*

472 Ἀντὶ τοῦ· "εἰς φυγὴν ἔτρεψας". Ἴδιον γὰρ φευγόντων τὸ διδόναι τὰ νῶτα.

49 *«Ὁ ῥύστης μου ἐξ ἐχθρῶν ὀργίλων»*

Ἐν οἷς θυμὸς ἐπικρατεῖ, ἐν τούτοις καὶ ὀργιλότης· εἰ δὲ ἐχθροὶ ἡμῶν ὄργιλοί εἰσιν, οἱ ἐχθροὶ ἡμῶν ἄρα θυμώδεις εἰσίν· θυμὸς γὰρ αὐτῶν, φησί, κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ ὄφεως, καὶ ἐν τῷ ὀργισθῆναι τὸν θυμὸν αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς[3].

Ψαλμὸς 18

3-4 *«Ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐρεύγεται ῥῆμα, καὶ νὺξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γνῶσιν. Οὐκ εἰσὶ λαλιαί, οὐδὲ λόγοι, ὧν οὐχὶ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν»*

Εὐσεβίου: Νὺξ καὶ ἡμέρα τεταγμένα μέτρα τυγχάνοντα τῆς

---

1. Ψαλ. 17,39. **2.** Πρβλ. Ματθ. 1,16. **3.** Πρβλ. Ἡσ. 13,13.

κατὰ καιρὸν ὑποχωρήσεως, κατά τε μείωσιν καὶ αὔξησιν, καὶ τὴν πρὸς ἄλληλα διὰ παντὸς ἀναλογίαν φυλάττοντα, κηρύττει διὰ τῶν ἔργων τὸν ἀμφότερα διαστήσαντα· οὐ γὰρ ἐν τοῖς κατὰ τύχην τὸ διηνεκὲς καὶ ἀσύγχυτον, ἀλλὰ σοφίας ἔκγονος ἁρμονία. Αἱ δὲ τῶν λόγων αὐτῶν φωναὶ οὐκ εἰσὶ τῶν μὴ ἀκουομένων· πανταχοῦ γὰρ τῆς οἰκουμένης διὰ τῆς θέας ἀκούονται οὐρανῶν τε βλεπομένων, καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας. Προσεχρήσατο δὲ τοῖς ῥητοῖς τούτοις ἐπὶ τῶν Ἀποστόλων ὁ Παῦλος· διὸ καὶ ἀορίστως ἔφη, ἀλλ' οὐχ ὡς εἴωθεν ἐπὶ τῶν προηγουμένων λέγειν· Ἡσαΐας δὲ κράζει ὑπὲρ τοῦ Ἰσραήλ. Καὶ πάλιν· καθὼς προείρηκεν Ἡσαΐας. Καὶ πάλιν· καθὼς γέγραπται. Καὶ αὖθις· λέγει γὰρ ἡ Γραφή. Σύμμαχος δὲ σαφέστερον ἐξέδωκεν· "Καὶ νὺξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γνῶσιν", οὐ ῥήσεσιν, οὐδὲ **473** λόγοις, ὧν οὐκ ἀκούονται φωναί, ἀλλ' ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ἦχος. Ἢ κατά τε Ἀκύλαν· " Ὁ κανὼν αὐτῶν, οὐδὲ γὰρ λόγον οὐδὲ φωνὴν ἀφιεῖται". Τὸν κανόνα δὲ καὶ τὴν οἰκείαν τάξιν ὑποδεικνῦσαι, πᾶσαν γῆν καὶ θάλατταν εἰς τὴν θείαν ὑμνῳδίαν καλοῦσιν. Ἡμέρα δὲ τῆς ἀναστάσεως τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σταυροῦ «ἐρεύγεται ῥῆμα», πῶς ὁ ἐν ἐκείνῃ σταυρωθείς, ἐνταῦθα ὡς Θεὸς ἀνέστη καὶ τοὺς νεκροὺς ἀνέστησεν. Καὶ νὺξ ἡ πρὸ τοῦ σταυροῦ γενομένη[1] τῇ νυκτὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ παραδόσεως τοιαύτην ἀναγγέλλει γνῶσιν, πῶς ἐν ἐκείνῃ δειλιῶν καὶ προσευχόμενος, ὕστερον δὲ καὶ παραδοθείς, ἐν ταύτῃ τῶν στοιχείων Δεσπότης, ὥστε καὶ νύκτα κατὰ τὸ μέσον ἐπαγεῖν τῆς ἡμέρας, ἀποδέδεικται.

6 *«Ἐν τῷ ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκήνωμα αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς ὡς νυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ, ἀγαλλιάσεται ὡς γίγας δραμεῖν ὁδὸν αὐτοῦ»*

Ἀθανασίου: Παστὸν τὴν Παρθένον ἐκάλεσεν, ἐξ ἧς ὁ νυμφίος Χριστὸς ἐπορεύετο παντὸς ῥύπου καθαρός, ἀπὸ καθαρᾶς παστάδος προερχόμενος. Παστὰς δὲ τοῦ Χριστοῦ ἡ ἁγία Παρθένος, ἐπειδὴ χωρὶς ἀνδρὸς τεκοῦσα, νυμφίον ἔσχεν εἰκότως τὸν τικτόμενον αὐτόν, ἀοράτῳ δυνάμει τὸν τόκον ἐνεργήσαντα. Γίγας ἑρμηνεύεται ἐπιπίπτων, λαμβάνεται δὲ εἰς τὸν Κύριον· αὐτὸς γὰρ

1. Πρβλ. Ματθ. 27,45.

ἠγαλλιάσατο κατὰ τὸν καιρὸν τῆς οἰκονομίας, τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν πραγματευόμενος, καὶ ἐπέπεσε ταῖς δαιμονικαῖς φάλαγξι, καταργήσας αὐτῶν καθ' ἡμῶν δυναστείαν[1]. Ὁδὸν δὲ τὴν τοῦ Κυρίου ἐνανθρώπησιν νόησον, ἐν ᾗ καθάπερ γίγας διὰ τὴν ἰσχὺν τὴν ἐν τῷ σταυρῷ καὶ τῷ θανάτῳ πεπραγμένην ἀγαλλιώμενος ἔτρεχεν. Ἀρτίως ἠγαλλιάσατο ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ διὰ τὴν εὕρεσιν τοῦ ἑνὸς προβάτου. Εἴασε γὰρ τὰ ἐν**474**νενήκοντα ἐννέα πρόβατα τὰ μὴ πλανηθέντα, τουτέστι τὰς ἀγγελικὰς δυνάμεις, ἐπὶ τὰ ὄρη, τουτέστιν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ ἦλθεν ἐπὶ τὸ πεπλανημένον πρόβατον, καὶ εὑρὼν αὐτὸ ἠγαλλιάσατο[2]· ἢ ἔδραμε τὴν ἐπ' οὐρανοὺς ὁδὸν ἀγαλλιῶν, εἴτε ἀπὸ γῆς εἰς τὰ καταχθόνια ἔδραμε.

8 *«Ὁ νόμος τοῦ Κυρίου ἄμωμος, ἐπιστρέφων ψυχάς»*

Ὠριγένους: Ζητητέον πότερον ἀπὸ κακίας ἐπιστρέφειεν ἐπὶ τὴν ἀρετήν, ἢ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἐπὶ τὰ νοητά· καὶ τάχα τὸ δεύτερον· τὸ γὰρ πρότερον, ἡ ἐντολὴ πέφυκεν ποιεῖν νόμον, τὸν εὐαγγελικὸν δηλονότι, ὡς ἤδη δὲ ἀπὸ τῶν προειρημένων στοιχείων παιδαγωγηθέντες οἱ ἐξ ἐθνῶν, ἕνα εἶναι τὸν Δημιουργόν, διδάσκονται λοιπὸν καὶ τὸν εὐαγγελικὸν νόμον, ὡς καὶ ἐπέστρεψε τῶν ἐθνῶν ἁπάντων τὰς ψυχὰς εἰς τὴν ἀλήθειαν. Διὰ τὴν ἐνάπειρον περὶ ἡμᾶς ἀγάπην αὐτοῦ, οὔτε πόρνον, οὔτε λῃστὴν παρατρέχει, τοὺς ἄγαν αὐτοῦ φυγόντας τὴν ἀγάπην, καὶ εἰς τὰ ἔσχατα τῆς ἁμαρτίας φθάσαντας.

10 *«Τὰ κρίματα Κυρίου ἀληθινά, δεδικαιωμένα ἐπὶ τὸ αὐτό»*

Ἀναγκαῖον τοῖς δύο στίχοις τοῖς προτέροις τὸν τρίτον προσέθηκε· τὰ γὰρ τοῦ Θεοῦ κρίματα, τοῖς μὲν ἁμαρτάνουσι καὶ παραβάταις φοβερὰ καὶ ἀποζητητέα καθέστηκεν· τοῖς δὲ ἐργαζομένοις τοῦ Θεοῦ τὸν νόμον καὶ φυλάττουσι παντὸς πλούτου τιμιώτερα, διὰ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀμοιβῆς, ἀλλὰ μὴν καὶ πάσης ἡδονῆς γλυκύτερα φαίνεται.

12 *«Καὶ γὰρ ὁ δοῦλός σου φυλάσσει αὐτά, ἐν τῷ φυλάσσειν αὐτὰ ἀνταπόδοσις πολλή»*

1. Πρβλ. Ἑβρ. 2,14. 2. Πρβλ. Ματθ. 18,12.

Σαφῶς ἡμῖν καὶ τοῦτο δεδήλωται ἐν τῷ προλαβόντι ψαλμῷ, ἀληθινὰ καὶ δίκαια παρὰ τοῦ ἀληθοῦς Θεοῦ καὶ δικαιοκρίτου δεδικαιωμένα λέγεται· ἐπὶ τὸ αὐτὸ δέ ἐστιν κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον· ᾧ γὰρ λόγῳ ἐστὶν ἀληθῆ, τούτῳ τυγχάνει καὶ δίκαια. Εἰ «ὁ δοῦλός σου φυλάσσει αὐτά», ὁ μὴ φυλάσσων, οὐ δοῦ**475**λός σου. Φυλάσσει δὲ τὰ ἐπιθυμητὰ τοῦ Θεοῦ, ὁ ἐπιθυμῶν οὐκ ἄλλο τι ἢ αὐτά· διὸ ἔχει ἀνταπόδοσιν τῶν ἐπὶ Θεοῦ μελλομένων πολλήν.

13-14 *«Παραπτώματα τίς συνήσει; ἐκ τῶν κρυφίων μου καθάρισόν με, καὶ ἀπὸ ἀλλοτρίων φεῖσαι τοῦ δούλου σου»*

Ὁ δὲ Ἀκύλας τὸ "ἀλλοτρίων", "ὑπερηφάνων" ἐξέδωκεν. Ἐπὶ γὰρ τοῖς κατορθοῦσι τὸ πάθος, ἐσθ' ὅτε τοῦτο παρέπεται, χαυνουμένης ἐπὶ τοῦτο τῆς διανοίας· καὶ δι' ἑτέρου πάλιν ἐκτραχηλίζονται τρόπου, ὁποῖον τὸ ἀποστολικόν, «ἵνα μὴ τυφωθεὶς εἰς κρίμα ἐμπέσῃ τοῦ διαβόλου»[1], ἀναγκαίως προειπών· «Καὶ γὰρ ὁ δοῦλός σου φυλάσσει αὐτά», ἱκετεύει ῥυσθῆναι τῆς ὑπερηφανείας· ἀφ' ἧς ἁμαρτίας οὔσης μεγάλης καθαρισθείς, ἄμωμος ἔσομαι ἐξ ὑπερηφανείας, ἅμα καὶ τῶν κρυφίων καθαρισθείς· νῦν γὰρ οὔπω θαῤῥῶ.

Ψαλμὸς 19

3-4 *«Ἐξαποστεῖλαί σοι βοήθειαν ἐξ ἁγίου, καὶ ἐκ Σιὼν ἀντελάβοιτό σου· μνησθείη πάσης θυσίας σου, καὶ τὸ ὁλοκάυτωμά σου πιανάτω».*

Ῥυσθήσει, φησίν, εὐχαριστικῶς αὐτῷ προσάγων θυσίαν πνευματικήν· τὸ πάσης πλῆθος ἐμφαίνει· ὀλίγης γὰρ οὐ μίμνηται. Πιαίνεται δὲ ὁλοκάυτωμα, ὅταν ὅλῳ τῷ νοητῷ πυρὶ παραδοθῇ, τῷ πνεύματι· ἔσται δὲ τοῦτο, ὅταν οἱ προσφέροντες πνευματικοὶ τυγχάνωσιν.

8 *«Οὗτοι ἐν ἅρμασι καὶ οὗτοι ἐν ἵπποις»*

Νόει καὶ ἵππους τὰ σκιρτήματα τῶν παθῶν, εἰς [οἷς] ἐπιβαί-

1. Α' Τιμ. 3,6.

νουσιν οἱ δαίμονες· ἅρματα δὲ τὴν σύμπνοιαν τῶν ὁρμητικῶν παθῶν, ἐν οἷς παρασκευάζονται καθ' ἡμῶν.

10 *«Κύριε, σῶσον τὸν βασιλέα σου, καὶ ἐπάκουσον ἡμῶν»*

476 Νῦν δὲ τέως ἡμῖν τὸν βασιλέα σῶσον Δαβίδ.

Ψαλμὸς 20

7 *«Ὅτι δώσεις αὐτῷ εὐλογίαν εἰς αἰῶνα αἰῶνος, εὐφρανεῖς αὐτὸν ἐν χαρᾷ μετὰ τοῦ προσώπου σου»*

Λέγων πρὸς αὐτόν· δεῦρο, εὐλογημένος τοῦ Πατρός μου[1]. Ὥσπερ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ αὐτὴ χάρις καὶ εἰρήνη δίδοται, οὕτως ἀπὸ Θεοῦ καὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ· πρόσωπον δὲ Θεοῦ, «ὁ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ»[2], μεθ' οὗ ὁ βασιλεὺς εὐφραίνεται, πεῖραν τοῖς προσδοκωμένοις προβάλλων. Ἢ ὅτι μετὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου τῆς εἰκόνος, οὗ γενόμενος ὁ βασιλεύς, ναὸς αὐτοῦ χρηματίζει, καὶ σύμμορφος αὐτοῦ γενόμενος[3], εὐφραίνεται.

9 *«Εὑρεθείη ἡ χείρ σου πᾶσιν τοῖς ἐχθροῖς σου, ἡ δεξιά σου εὕροι πάντας τοὺς μισοῦντάς σε»*

Εὐεργεσία ἐστὶν ἁμαρτιῶν ἐκπεσεῖν καὶ ἐννοιῶν πονηρῶν· σπέρμα γὰρ ἁμαρτίας λογισμὸς πονηρός.

Ψαλμὸς 21

4 *«Σὺ δὲ ἐν ἁγίῳ κατοικεῖς, ὁ ἔπαινος Ἰσραήλ»*

477 Ἐντεῦθεν μανθάνομεν ὅτι αὐτοέπαινός ἐστιν ὁ Κύριος καὶ ἐπαινούμενος ὑπὸ τοῦ Ἰσραήλ, ἢ αὐτὸς ἔπαινος ὤν.

7 *«Ἐγὼ δέ εἰμι σκώληξ»*

Ὡς ἐκ προσώπου τοῦ σαρκωθέντος Θεοῦ λέγει, εἰ καὶ μὴ κατὰ τὴν Θεότητα λαμβανόμενον, ἀλλὰ κατὰ τὸ φαινόμενον καὶ τὸ ταπεινὸν τῆς σαρκός, τό· «Ἐγώ εἰμι ὁ σκώληξ».

1. Πρβλ. Ματθ. 25,34. 2. Ἑβρ. 1,3. 3. Πρβλ. Ρωμ. 8,29.

19 *«Αὐτοὶ δὲ κατενόησαν, καὶ ἐπεῖδόν με»*

Ψηλαφῶντες, κατὰ τὸ εἰκός, ἅπαν αὐτοῦ τὸ σῶμα καὶ ἀναμετροῦντες ἕκαστον τῶν ὀστέων[1], ἵνα ἴδοιεν οὗ τοὺς ἥλους πῆξαι χρή.

21 *«Ῥῦσαι ἀπὸ ῥομφαίας τὴν ψυχήν μου»*

Καὶ πρὸς τὴν ἁγίαν Θεοτόκον ὁ Συμεών φησι· «Καὶ σοῦ δὲ αὐτῆς τὴν ψυχὴν διελεύσεται ῥομφαία»[2].

«Καὶ ἐκ χειρὸς κυνὸς τὴν μονογενῆ μου»

Ἑνικῶς δὲ νῦν, οὓς εἶπεν ἄνω κύνας, διὰ τὸ γένος καλεῖ. Μονογενῆ δὲ τὴν ἰδίαν ψυχὴν εἶπεν, ὡς μόνην ἁμαρτίαν μὴ γνοῦσαν· ἀλλὰ καὶ ὅτι μόνη διὰ παντὸς εἶχε τοῦ Θεοῦ Λόγου τὴν ἕνωσιν. Τάχα δὲ τὴν παραστᾶσαν Ἐκκλησίαν αὐτῷ λέγει μονογενῆ, «μὴ ἔχουσαν σπίλον ἢ ῥυτίδα»[3], ἐκ τῶν ἀμώμων τελείως συμπληρωμένην, ὧν κατὰ προκοπὴν εἰς διάφορα τάγματα διῃρημένην· ἑξήκοντα μέν εἰσι βασιλίδες, ὀγδοήκοντα δὲ παλακαί, καὶ νεάνιδες ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός· ὑπὲρ δὲ πάσας ἐστὶ περιστερὰ τελεία, μονογενὴς οὖσα τῇ μητρὶ τῇ ἄνω Ἱερουσαλήμ[4].

Ψαλμὸς 22

1-2 *«Κύριος ποιμαίνει με, καὶ οὐδέν με ὑστερήσει. Εἰς τόπον χλόης, ἐκεῖ με κατεσκήνωσεν, ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσεως ἐξέθρεψέ με»*

478 Τέλειος ὁ κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν[5] γνωριζόμενος, ᾧ καὶ βασιλεύς, ἀλλ' οὐ ποιμὴν ἐπιγράφεται Κύριος· ὁ δὲ προκόπτων ἐν εἰσαγωγῇ, πρόβατον κληθείη Θεοῦ, καὶ ποιμαίνεται ὑπ' αὐτοῦ, καὶ τὸ Εὐαγγέλιον νέμεται, καὶ πίνει ὕδωρ, οὗ ὁ πιὼν οὐ διψᾷ[6]· οὕπω δὲ τῆς ἀληθινῆς ἀμπέλου τὸν οἶνον, καὶ ἀναπαύεται διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας[7], ἀποτιθέμενος τὸ τῶν ἁμαρτημάτων

1. Πρβλ. Ἰω. 19,36-37. 2. Λουκ. 2,35. 3. Ἐφ. 5,27. 4. Πρβλ. Ἆσμ. 6,8-9. 5. Πρβλ. Γεν. 1,26. 6. Πρβλ. Ἰω. 4,14. 7. Πρβλ. Τίτ. 3,5.

φορτίον. Καὶ ἄλλως δὲ ὁ τὸ πρᾶον καὶ εὐσταθὲς κατορθώσας Χριστοῦ, ὑπ' αὐτοῦ ποιμαίνεται ἐπὶ τὴν χλόην, ἥτις ἐστὶν ἠθικὴ διδασκαλία, ἐν ᾧ κατεσκήνωσέ με, φησίν, ἀλλ' οὐ κατῴκισε. Καὶ ἀλλαχοῦ δέ, φησίν· αὐτὸς ποιμαίνει ἡμᾶς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ὅρα δὲ καὶ νόει τὴν χλόην, καὶ νοητὸν αὐτῆς τόπον, καὶ νοητὸν ἀναπαύσεως ὕδωρ, τῷ ἔτι ποιμαινομένῳ διδόμενον, ἕως λογικῆς τραπέζης, **479** καὶ ποτηρίου μεταλαβεῖν τις δυνηθείη. Εἰ ἔτι τι μὴ ἀποκτεῖνον γράμμα[1], ἐκεῖνο ἔσται χλόη· ποιμαινομένοις δὲ πνευματικῶς τράπεζα ἡτοιμασμένη[2], τοῖς ὑπομένουσι τὰς θλίψεις.

3 *«Τὴν ψυχήν μου ἐπέστρεψεν, ὡδήγησέ με ἐπὶ τρίβους δικαιοσύνης, ἕνεκεν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ»*

Ἐπέβη γὰρ ὥσπερ ὁ ποιμήν, καὶ προέτριψε τρίβους, ὡς ἰδίου αὐτοῦ προβάτου τοῖς ἴχνεσιν ἐπακολουθεῖν. Δικαιοσύνη μὲν οὖν ἡ πρακτικὴ τῶν δικαίων ἕξις, ἧς αἱ κατὰ τὴν ἐνέργειαν τρίβοι. Εἰ δὲ δικαιοσύνην εἴποι τις τὴν γενικὴν ἀρετήν, τρίβους ἐρεῖ ταύτης τὰς κατ' εἶδος ἀρετάς, ἐφ' ἃς ὁδηγεῖ τὸν τὴν αὐτοῦ προσηγορίαν ἐπιγραφόμενον. Τὴν ψυχήν μου, φησίν, ἐπέστρεψε, πλανηθεῖσαν ἐκ τῶν οἰκείων ἢ καταπεσοῦσαν· ἢ ἐκπεσοῦσαν τὴν ψυχὴν ἐπιστρέφει ὁ Κύριος, καὶ ἀποκαθίστησι μετὰ τὸ ποιμᾶναι, καὶ εἰς τόπον χλόης κατασκηνεῖται· εἶτα ἐπιστρέψας ὁδηγεῖ «ἐπὶ τρίβους δικαιοσύνης» καὶ ἀρετῆς.

4 *«Ἐὰν γὰρ καὶ πορευθῶ ἐν μέσῳ σκιᾶς θανάτου, οὐ φοβηθήσομαι κακά»*

Λέγοις δ' ἂν καὶ σκιὰν θανάτου τὸν φυσικόν τε καὶ κοινὸν θάνατον τῷ τῆς ψυχῆς θανάτῳ διαστελλόμενον· καθὸ λέλεκται ἡ ψυχὴ ἡ ἁμαρτάνουσα ἀποθανεῖν, ὡς ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ οὐ μὴ ἀποθανεῖται εἰς τὸν αἰῶνα, μεταβεβηκὼς ἀπὸ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωήν[3]· σκιὰν γὰρ οὐχ ὑπομένουσι θανάτου, ἢ κινδύνους, ἢ σώματος λύσιν.

5 *«Ἡτοίμασας ἐνώπιόν μου τράπεζαν, ἐξεναντίας τῶν θλιβόν-*

1. Πρβλ. Β' Κορ. 3,6. 2. Πρβλ. Ψαλ. 22,5. 3. Πρβλ. Ἰω. 11,25-26.

των με· ἐλίπανας ἐν ἐλαίῳ τὴν κεφαλήν μου, καὶ τὸ ποτήριον σου μεθύσκον ὡς κράτιστον»

480 Τί βούλεται τό· «ἐξεναντίας τῶν θλιβόντων με»; Ἔχει τι μυστήριον ἀπόῤῥητον, ἵνα τις εὔχηται θλίβεσθαι. Ἐπινόει μοι, ζώσπερ ἐπί τῶν ἀγώνων τῶν μεγάλων ἄθλους ἐπικειμένους καθ' ἕκαστον ἀγώνισμα, οὕτως καθ' ἑκάστην θλῖψιν· ἡνίκ' ἂν θλῖβον παρῇ, καὶ αἱ θλίβουσαι δυνάμεις, αἱ ἀντικείμεναι, νόει μοι ἡτοιμασμένην τράπεζαν πνευματικὴν καὶ νοητήν, διὰ ταύτην τὴν θλῖψιν. Ὁσάκις γοῦν ἂν θλιβῇς, τοσαυτάκις καὶ τράπεζά σοι παρατίθεται πνευματική. Μόνον ἔχε ὀφθαλμοὺς τοὺς βλέποντας τραπέζας μου, ἵν' εὐχαριστῶν λέγῃς μετὰ τοῦ ἀποστόλου· Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ καυχώμενοι ἐν ταῖς θλίψεσιν[1]. Ἐν ἀρχαῖς δὲ ἐφάσκομεν τὸν ἐκ προσωπῆς ὄντα κατασκηνοῦν εἰς τόπον χλόης· ἐπεὶ οὖν ὁ προσώπων κἂν ἐπὶ τὸ τέλος φθάσειεν, οὐκέτι μείνας πρόβατον, ἀλλὰ λογικὸς ἀναδειχθείς, τράπεζαν ἔχει λογικῶν τροφῶν, ἡτοιμασμένην ὑπὸ Κυρίου.... Ἐπίστησον δέ, εἰ καὶ ὅσον τις ἐστὶν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ, δι' ἐσόπτρου καὶ δι' αἰνίγματος βλέπων[2], πρόβατόν ἐστιν ὑπὸ ποιμένι ἀγόμενον· μεταβὰς δὲ ἐπὶ τὸν μέλλοντα αἰῶνα, πρόσωπον πρὸς πρόσωπον προσβάλλων τῇ ἀληθείᾳ, πνευματικῇ προσβάλλει τραπέζῃ, κατὰ τό· κἀγὼ θήσομαι ὑμῖν διαθήκην, ἐσθίειν καὶ πίνειν ἐπὶ τῆς τραπέζης[3] τοῦ Πατρὸς ἐν τῇ ἀληθείᾳ. Ὅθεν καὶ τό· ἡτοίμασας, εἴρηται, ἀπεντεῦθεν γὰρ «ἡτοίμασεν ὃ Θεὸς ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδεν»[4]. Καὶ τό· «ἐνώπιον δέ μου», δηλοῖ παφανερῶσθαί μοι καὶ ἐγνῶσθαί μοι τὴν τράπεζαν, «ἐξεναντίας τῶν θλιβόντων με», πολλῶν ἐχθρεύειν μοι βουλομένων. Καὶ διὰ τούτων θλιβόντων με ἀνίστασθαί με ἰσχυρῶς πρὸς αὐτοὺς ὁ Κύριος θέλων, «ἡτοίμασεν ἐνώπιόν μου τράπεζαν», ἐν ᾗ ἐπίκειται στερεὰ τροφή, ἵνα ταύτης ἀθλητικῶς ἐμφορηθείς, ἀντιστῆναι γενναίως πρὸς τοὺς θλίβοντας δυνηθῶ. Καὶ γὰρ ὅτε ἀγαθῶν τελείων τυγχάνομεν, ἰσχυροὺς καὶ πλείονας ἔχομεν τοὺς ἀντικειμένους, ᾗ φησιν ὁ ἀπόστολος· «Θύρα γάρ μοι ἀνέῳγεν μεγάλη καὶ ὁ

1. Πρβλ. Ρωμ. 5,3. 2. Πρβλ. Α' Κορ. 13,12. 3. Πρβλ. Λευϊτ. 24,6. 4. Α' Κορ. 2,9.

ἀντικείμενοι πολλοί»[1]. Οὗ **481** δὲ ἀπὸ Κυρίου λιπαίνεται ἐν ἐλαίῳ ἡ κεφαλή, ἐρεῖ· «Ἔλαιον δὲ ἁμαρτωλοῦ μὴ λιπανάτω τὴν κεφαλήν μου»[2], ὡς ἀπὸ Θεοῦ χριόμενος ἐλαίῳ ἀγαλλιάσεως Χριστός[3]. Οἶμαι δὲ ὅτι καὶ νηστεύων οὕτως ἀλείφεται τὴν κεφαλήν, καὶ τὸ πρόσωπον νίπτεται[4]. Καὶ ἐπεὶ μὴ μόνον τράπεζαν.

6 *«Καὶ τὸ ἔλεός σου καταδιώξεταί με πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου, καὶ τὸ κατοικεῖν με ἐν οἴκῳ Κυρίου εἰς μακρότητα ἡμερῶν»*

Τίς ἐστιν ὁ καταδιώκων ἔλεος; «Χριστὸν Θεοῦ δύναμιν ἔμαθον καὶ Θεοῦ σοφίαν»[5] ἀπὸ τοῦ ἀποστόλου, καὶ ὅτι «ἐγενήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη τε καὶ ἁγιασμὸς καὶ ἀπολύτρωσις»[6]. Αὐτὸς λέγει· «Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ζωὴ καὶ ἀλήθεια»[7]. Μάθετε ὅτι αὐτός ἐστιν καὶ ὁ ἔλεος ὁ διώκων· ἔμψυχος ἔλεος σε διώκει. Τοὺς ἔλαττον φεύγοντας καταλαμβάνει καὶ κρατεῖ, καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοὺς ἄγει, ἵνα ἐλεήσῃ καὶ οἰκήσωσιν εἰς «τὸν οἶκον Κυρίου, εἰς μακρότητα ἡμερῶν», καὶ εἰς τὴν ἐν οὐρανοῖς ἁγίαν Ἐκκλησίαν, καὶ μακρήμεροι γένωνται.

Ψαλμὸς 23

1 *«Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς, ἡ οἰκουμένη καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ»*

Ταύτην λέγει τὴν οἰκουμένην, ἐν ᾗ ηὐφραίνετο συντελειωθείς.

4 *«Ἀθῷος χερσὶ καὶ καθαρὸς τῇ καρδίᾳ»*

Πολλάκις ἐλέγομεν περὶ τῆς ἐπάρσεως τῶν χειρῶν· ἐπῆρεν Μωυσῆς τὰς χεῖρας, καὶ κατίσχυεν ὁ Ἰσραήλ, ὅτε δὲ καθῆκεν τὰς **482** χεῖρας κατίσχυεν ὁ Ἀμαλήκ[8]. Καί· «ἐπαίροντες ὁσίους χεῖρας χωρὶς ὀργῆς καὶ διαλογισμοῦ»[9]. Καί· «ἔπαρσις τῶν χειρῶν μου, θυσία ἑσπερινή»[10]. Εἴποιμι ἂν οὖν ὅτι αἱ χεῖρες ἡμῶν αἱ πρά-

1. Α' Κορ. 16,9. 2. Ψαλ. 140,5. 3. Πρβλ. Ἑβρ. 1,9. 4. Πρβλ. Ματθ. 6,16-18. 5. Α' Κορ. 1,24. 6. Α' Κορ. 1,30. 7. Ἰω. 14,6. 8. Πρβλ. Ἐξ. 17,11. 9. Α' Τιμ. 2,8. 10. Ψαλ. 140,2.

ξεις ἡμῶν εἰσιν, αἱ κατὰ θεοσέβειαν· ἐὰν θησαυρίζωμεν ἐν οὐρανοῖς[1], ἔχομεν τὰς χεῖρας ἐπηρμένας πρὸς τὸν Θεόν, καὶ νικῶμεν τὸν ἐχθρόν. Ὅταν δὲ ἡμῶν αἱ χεῖρες κάτω γένωνται, ἀνάγκη ἡμᾶς νικᾶσθαι. Ὅταν οὖν ἐπαίρω τὰς χεῖράς μου πρὸς τὸν Θεόν, καὶ διὰ τῶν χειρῶν τῆς ψυχῆς ὑψῶμαι πρὸς αὐτόν, νικᾶται ὑπ' ἐμοῦ ὁ Ἀμαλήκ, καὶ οὐδαμοῦ ἐστιν· οὐκοῦν δεῖ ἐπαίρειν χεῖρας πρὸς ναὸν ἅγιον τοῦ Θεοῦ· ὁ ναὸς δὲ τοῦ Θεοῦ δόξα ἐστὶ τοῦ Θεοῦ.

10 *«Τίς ἐστιν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης; Κύριος κραταιὸς καὶ δυνατός, Κύριος τῶν δυνάμεων»*

Εἰκότως ἡ Παντοκράτωρ φωνὴ τοῦ Σωτῆρος κατηγορηθείη· εἰ γὰρ πάντα δι' αὐτοῦ γέγονεν[2], καὶ αὐτός ἐστιν πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκεν, κρατεῖ τε προνοητικῶς τῶν δι' αὐτοῦ πάντων γεγενημένων, καὶ πρὸ πάντων ἐστὶν τῶν ἐν αὐτῷ συστάντων, ἀκολούθως Παντοκράτωρ λέγεται· αὐτοῦ γοῦν ἐστιν πρόσωπον λέγον ἐν Ζαχαρίᾳ· οὕτως «λέγει Κύριος Παντοκράτωρ· ὀπίσω δόξης ἀπέστειλέ με, καὶ γνώσῃ ὅτι Κύριος Παντοκράτωρ ἀπέσταλκέ με πρὸς σέ»[3]. Παντοκράτωρ γὰρ ὑπὸ Παντοκράτορος ἀποστελλόμενος ὁ Υἱός ἐστιν, ὑπὸ Πατρὸς πεμπόμενος. Ἀριδηλότατα δὲ ἐν τῇ Ἰωάννου Ἀποκαλύψει, Παντοκράτωρ ὁ Σωτὴρ λέγεται. Τάδε γὰρ λέγει Κύριος, ὁ μάρτυς ὁ πιστὸς καὶ ἀληθινός, «ὁ ἦν καὶ ὁ ὢν καὶ ὁ ἐρχόμενος» Κύριος, ὁ Θεός «ὁ Παντοκράτωρ»[4]. Ἀναμφισβητήτως ταῦτα περὶ τοῦ Υἱοῦ εἴρηται.

Ψαλμὸς 24

4 *«Μνήσθητι τῶν οἰκτιρμῶν σου»*

483 Ὅποιός γαρ ποτέ, ἐὰν ᾖ ὁ ἄνθρωπος, ἐλέου χρῄζει τοῦ ἀπὸ Θεοῦ.

19 *«Ἴδε τοὺς ἐχθρούς μου, ὅτι ἐπληθύνθησαν, καὶ μῖσος ἄδικον ἐμίσησάν με»*

1. Πρβλ. Ματθ. 6,20. 2. Πρβλ. Ἰω. 1,3. 3. Ζαχ. 2,12. 4. Ἀποκ. 1,8.

Οἱ τοὺς δικαίους ὡς δικαίους μισοῦντες, μῖσος ἄδικον μισοῦσιν αὐτούς.

21 *«Ἄκακοι καὶ εὐθεῖς ἐκολλῶντό μοι, ὅτι ὑπέμεινά σε, Κύριε»*

Λέγοις δ' ἂν καὶ ἄλλους ἀκάκους τοὺς ἐστηρημένους κακίας, ἢ τοὺς ἁπλωστέρους· εὐθεῖς δέ, τοὺς τελείους· ἢ ἀκάκους τοὺς ἐξ ἀνθρώπων, εὐθεῖς δὲ Ἀγγέλους ὑπὲρ αὐτῶν.

Ψαλμὸς 25

4 *«Οὐκ ἐκάθισα μετὰ συνεδρίου ματαιότητος καὶ μετὰ παρανομούντων οὐ μὴ εἰσέλθω»*

Λεκτέον ταῦτα πρὸς τοὺς θεωροῦντας ἱπποδρομίας καὶ θέατρα, ἔτι δὲ καὶ πρὸς τοὺς γενομένους κοινωνοὺς τῶν αἱρέσεων.

8 *«Κύριε, ἠγάπησα εὐπρέπειαν οἴκου σου, καὶ τόπον σκηνώματος δόξης σου»*

Τόπος Κυρίου, εἰρήνη ψυχῆς· ἐγεννήθη γάρ, φησί, ἐν εἰρήνῃ ὁ τόπος αὐτοῦ.

11 *«Ἐγὼ δὲ ἐν ἀκακίᾳ μου ἐπορεύθην»*

Ὁ τὴν τῆς ψυχῆς ἀπάθειαν προθύμως διαφυλάττων, ταῦτα λέγει τὰ ῥήματα.

Ψαλμὸς 26

6 *«Ἐκύκλωσα, καὶ ἔθυσα ἐν τῇ σκηνῇ αὐτοῦ θυσίαν ἀλαλαγμοῦ»*

1 Εἰ ὁ κυκλώσας θύει, θυσία δέ ἐστιν «πνεῦμα συντετριμμένον»[1], ὁ συντρίψας τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν κύκλον αὐτὴν πεποίηκε, σχῆμα γωνίας μὴ ἔχουσαν ἐπιδεχόμενον φθορὰν καὶ τὴν ἀφροσύ-

1. Ψαλ. 50,19.

νην αὐτήν, ἥ, φησὶ Σαλωμών, ταῖς γωνίαις παρεδρεύει[1]. Καὶ τὸ κατελθὸν δὲ ἐπὶ τοὺς παῖδας Ἰὼβ πῦρ τῶν τεσσάρων ἥψατο γωνιῶν τοῦ οἴκου[2]. Ὅρα, μὴ πνεῦμα εἶχε καὶ πῦρ κατὰ σφάλμα ἕτερον, τὸ κατελθὸν ἐπὶ τὰ παιδία.

12 *«Καὶ ἐψεύσατο ἡ ἀδικία ἑαυτῇ»*

Ἐν καιρῷ συκοφαντίας ταῦτα λεκτέον

13 *«Πιστεύω τοῦ ἰδεῖν τὰ ἀγαθὰ Κυρίου ἐν γῇ τῶν ζώντων»*

Αὐτὸς μὲν ὁ Θεός ἐστιν ἐν τῷ οὐρανῷ· τὰ δὲ ἀγαθὰ αὐτοῦ ἐν τῇ γῇ τῶν ζώντων.

14 *«Ὑπόμενον τὸν Κύριον, ἀνδρίζου, καὶ κραταιούσθω ἡ καρδία σου»*

Αὐτή ἐστιν ἡ ἀνδρεία καὶ κραταιὰ καρδία, ἡ μὴ ἔχουσα λογισμοὺς καὶ δόγματα ψευδῆ.

Ψαλμὸς 27

1 *«Μήποτε παρασιωπήσῃς ἐπ' ἐμοί, καὶ ὁμοιωθήσομαι τοῖς καταβαίνουσιν εἰς λάκκον»*

2 Τοῦ νοῦ λάκκος ἡ ἄγνοιά ἐστιν, εἰς ἣν ἐμπίπτει, παρασιωπησάσης αὐτῷ τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας, καὶ μὴ λεγούσης τό· «Ἰδοὺ πάρειμι»[3].

5 *«Ὅτι οὐ συνῆκαν εἰς τὰ ἔργα Κυρίου καὶ εἰς τὰ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ»*

Οὐδεὶς γὰρ μὴ νοήσας τὰ ἔργα τοῦ Κυρίου, ἄμεμπτός ἐστιν, περὶ ὧν λέγει Θεός· ἀληθινὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ[4]. Καὶ πάλιν· «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ· ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα»[5]. Πάνυ γὰρ κατάδηλά ἐστιν, ὡς ἀπ' αὐτῆς τῆς κτίσεως καὶ τῶν δημιουργημάτων ἀναλόγως δύνασθαι τὸν γενεσιουργὸν θεωρεῖν· διὰ τοῦτο οὖν οὗτοι κολαζέσθωσαν.

---

1. Πρβλ. Παρμ. 7,12. **2.** Πρβλ. Ἰὼβ 1,18-19. **3.** Ἡσ. 58,9. **4.** Πρβλ. Ψαλ. 138,14. **5.** Ψαλ. 18,1.

6-7 *«Εὐλογητὸς Κύριος, ὅτι εἰσήκουσε τῆς φωνῆς τῆς δεήσεώς μου. Κύριος βοηθός μου καὶ ὑπερασπιστής μου, ἐπ' αὐτῷ ἤλπισεν ἡ καρδία μου, καὶ ἐβοηθήθην, καὶ ἀνέθαλεν ἡ σάρξ μου»*

Εὐξάμενος κακὰ ἀνθρώποις, εὐλογεῖ τὸν Θεόν, ὅτι εἰσήκουσεν αὐτοῦ· ἀλλὰ τὰ εἰρημένα νοείσθω, ὅτι εὔχεται μετάνοιαν καὶ διόρθωσιν τοῖς ἡμαρτηκόσι. «Καὶ ἀνέθαλεν ἡ σάρξ μου». Ποία σάρξ; Περὶ ἧς εἴρηται, ὅτι «ὄψεται πᾶσα σὰρξ τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ»[1], ἡ γὰρ εἰς αὐτόν, φησίν, ἐλπὶς πρόξενός μοι τῆς προμηθείας ταύτης ἐγένετο, διὸ δὴ τῆς διὰ τὴν φυγὴν κακουχίας ἀπαλλαγείς, ἀνέθαλόν τε καὶ ἤνθησα, καὶ τὴν ἐκ τῆς εὐθυμίας εὐεξίαν ἀπέλαβον.

Ψαλμὸς 28

1 *«Ἐνέγκατε τῷ Κυρίῳ δόξαν καὶ τιμήν»*

3 Τιμή ἐστιν Θεοῦ σεβάσμιος ἀποδοχὴ μετ' εὐχαριστίας.

9 *«Φωνὴ Κυρίου καταρτιζομένου ἐλάφους, καὶ ἀποκαλύψει δρυμούς»*

Ἄνευ φωνῆς Κυρίου οὐκ ἂν γένοιτό τις ἔλαφος διαφθείρων τοὺς ὄφεις· ὁποῖος ἦν ὁ Παῦλος, κατὰ ἀνθρώπων θηριομαχῶν ἐν Ἐφέσῳ. Καὶ ἀποκαλύπτων δρυμούς, ἐν οἷς· αἱ ἀλώπεκες εἶχον φωλεούς, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσεις· ὁ δὲ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνῃ[2].

Ψαλμὸς 29

1 *«Ὅτι ὑπέλαβές με, καὶ οὐκ εὔφρανας τοὺς ἐχθρούς μου ἐπ' ἐμέ»*

Τοὺς μὲν πρακτικοὺς ὑπολαμβάνει ὁ Κύριος διὰ τῶν ἀρετῶν· τοὺς δὲ ἐπιπλέον προσκεκυφότας διὰ τῆς φυσικῆς θεωρίας· ἐφ' οἷς οὐκ εὐφραίνεσθαι λέγονται οἱ ἐχθροί. Αἱ μὲν γὰρ φεύγουσι τὴν κακίαν· ἡ δὲ τὰ ψευδῆ δόγματα διελέγχει, γνῶσις οὖσα Θεοῦ πνευ-

---

1. Ἡσ. 40,5 . **2.** Πρβλ. Ματθ. 8,20. Λουκ. 9,58.

ματική. Τὸ δέ· "ὑπέλαβες", ἀντί "τοῦ μετεώρισας". Ἀνθ' οὗ Ἀκύλας εἶπεν· "Ἀνέσωσάς με".

3 *«Κύριε, ὁ Θεός μου, ἐκέκραξα πρὸς σέ, καὶ ἴασω με»*

Μακάριος ὁ τὴν ἐν βάθει πληγὴν ἑαυτοῦ γνωρίζων, ὡς δύνασθαι τῷ ἰατρῷ προσιέναι, καὶ λέγειν· ἴασαί με, Κύριε. Καὶ ἐγὼ εἶπα· «Κύριε, ἐλέησόν με, ἴασαι τὴν ψυχήν μου»[1]. Νῦν δὲ τυχὼν τῆς ἰατρείας, εὐχαριστεῖ. Ἔστι δὲ ὁ Θεὸς τῶν δι' ἀγάπην οἰκειωθέντων αὐτῷ.

7 *«Ἐγὼ δὲ εἶπα· Ἐν τῇ εὐθηνίᾳ μου οὐ μὴ σαλευθῶ εἰς τὸν αἰῶνα»*

4 Πνευματικὴ δὲ εὐθηνία, ὅταν ὁ σπόρος τοῦ Ἰησοῦ ἑκατονταπλάσιος γίνηται[2], ἐν ᾗ τις μένων βεβαίως, ταῦτα δι' ἔργων φησίν. Στιχθεὶη δὲ καὶ εἰς τό· εἶπα. Τί δὲ εἶπα; Ὅτι εἰ ἐν τοιαύτῃ γίνομαι εὐθηνίᾳ, «οὐ μὴ σαλευθῶ». Ὁ δὲ Σύμμαχος οὕτως· "Ἠρημίᾳ μου, φησίν, τὸ γαληνὸν καὶ ἀτάραχον ἐμφαίνων τῆς καταστάσεως".

8 *«Κύριε, ἐν τῷ θελήματί σου παρέσχου τῷ κάλλει μου δύναμιν, ἀπέστρεψας δὲ τὸ πρόσωπόν σου, καὶ ἐγενήθην τεταραγμένος»*

Ὠριγένους - Βασιλείου: Κατὰ μὲν οὖν συμμετρίαν καὶ ἁρμονίαν τῶν τῆς ψυχῆς θεωρημάτων, ἔνιοι τῶν σοφῶν τὸ κάλλος ἐνόησαν· κατὰ δὲ τὸ ἀποτελεστικὸν τῶν ὑπερβαλλομένων ἐκ θεωρητικῶν ἀρετῶν, τὴν ἰσχὺν νενοήκασι. Πλὴν ἵνα καὶ κάλλος ἐπιγένηται τῇ ψυχῇ, καὶ δύναμις τῶν δεόντων ἐπιτελεστική, θείας εἰς τοῦτο χάριτος χρῄζομεν.

Ἀποστρέφει δὲ τὸ πρόσωπον ὁ Θεός, ἐκδιδοὺς πειρασμούς, ἐπὶ τὸ γνωσθῆναι τὴν ἐν αὐτοῖς καρτερίαν· ὑπὸ δὲ τῆς ὑπερεχούσης πάντα νοῦν εἰρήνης φρουρούμενοι[3], νικῶμεν τὴν ταραχὴν καὶ σύγχυσιν τῶν παθῶν. Ἐπεὶ οὖν ἀντίκειται, τῷ μὲν θελήματι τοῦ Θεοῦ ἡ ἀποστροφή, τῷ δὲ κάλλει καὶ τῇ δυνάμει ἡ ταραχή, εἴη ἂν ἡ

1. Ψαλ. 40,5. 2. Πρβλ. Λουκ. 8,8. 3. Πρβλ. Φιλιπ. 4,7.

ταραχὴ αἶσχος καὶ ἀσθένεια ψυχῆς ἐκ τῆς ἀπὸ Θεοῦ ἀλλοτριώσεως, δεῖ οὖν ἕτοιμον εἶναι, καὶ μὴ ταραχθῆναι· εἴρηται γάρ· «Ἑτοιμάσθην, καὶ οὐκ ἐταράχθην»[1].

10 *«Τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου, ἐν τῷ καταβῆναί με εἰς διαφθοράν;»*

5 Ἢ καὶ οὕτως· πολλὰ μὲν ὠφέλησεν ὁ Σωτήρ, λύτρον δοὺς ἀντὶ πολλῶν τὴν ψυχήν[2]. Ἠὐδόκησεν γὰρ ὁ Πατὴρ τῇ ἐκχύσει τοῦ αἵματος τοῦ ἀμνοῦ αὐτοῦ, ἀρθῆναι τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου[3], ῥυσθέντος ἐκ τῆς ἁμαρτίας τῆς ἀναστροφῆς πατροπαραδότου. Πρὸς δὲ τοὺς ἐπιμείναντας δυσσεβείᾳ καὶ τῇ κακίᾳ, ἡ τοῦ Σωτῆρος διαφθορά, τουτέστι τῆς σαρκὸς ἡ φύσις, ἣ ὃν ὑπέμεινε θάνατος, ἀνόνητος εἶναι δοκεῖ.

Ψαλμὸς 30

13 *«Ἐπελήσθην ὡσεὶ νεκρὸς ἀπὸ καρδίας»*

Νεκρὸς μὲν ἀπὸ καρδίας ἐστὶν ὁ ἐστερημένος γνώσεως· νεκρὸς δὲ ἀπὸ ψυχῆς ὁ ἐστερημένος ἀρετῶν.

24-25 *«Ἀγαπήσατε τὸν Κύριον, πάντες οἱ ὅσιοι αὐτοῦ, ὅτι ἀληθείας ἐκζητεῖ Κύριος, καὶ ἀνταποδίδωσι τοῖς περισσῶς ποιοῦσιν ὑπερηφανίαν. Ἀνδρίζεσθε, καὶ κραταιούσθω ἡ καρδία ὑμῶν, πάντες οἱ ἐλπίζοντες ἐπὶ Κύριον»*

Εὐσεβίου: Ἐξ ὧν αὐτὸς ἔτυχεν εὐεργεσιῶν, μὴ μόνος ἀπολαῦσαι τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ σωτηρίας βουλόμενος, μετὰ πολλῶν δὲ σωθῆναι, προτρέπεται, τοῖς πᾶσιν ἐπιφωνῶν, ἀγαπᾶν τὸν Θεόν, καὶ μηδὲν ἕτερον πράττειν ἢ τῇ ἀγάπῃ τοῦ Κυρίου ἑαυτοὺς ἀνατιθέναι, καὶ τοῦτο πράττειν μετὰ ἀληθείας, γνησίως καὶ καθαρῶς, ἀλλὰ μὴ ἐπιπλάστως, μηδὲ μεθ' ὑποκρίσεως, λέγει ὅτι ἀληθείας ἐκζητεῖ Κύριος· πεπεῖσθαι δὲ χρή, φησίν, ὑμᾶς τοὺς τῷ Θεῷ καθωσιωμένους, ὡς ἔσται τις καιρὸς τῆς τοῦ Θεοῦ δικαιοκρισίας, ἐν ᾗ ἀποδώσει τἀπίχειρα ὧν πράττουσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος οἱ τὸν

1. Ψαλ. 118,60. 2. Πρβλ. Ματθ. 20,28. 3. Πρβλ. Ἰω. 1,29.

Θεὸν μὴ εἰδότες, οἱ μηδὲ μετρίως, ἀλλ' εἰς ὑπερβολὴν ἀλαζονευόμενοι· οὓς οὐ χρὴ φοβεῖσθαι, εἰς τὸ τέλος αὐτῶν ἀφορῶντας, ἀλλ' ἀνδρίζεσθαι καὶ κραταιοῦσθαι τοὺς λογισμούς, τὴν διάνοιαν ἑδραίαν καὶ στερεὰν κεκτημένους, καὶ τὴν ἐλπίδα ἐπὶ Κύριον τιθεμένους[1].

Ψαλμὸς 31

4 *«Ἐστράφην εἰς ταλαιπωρίαν ἐν τῷ ἐμπαγῆναι ἄκανθαν»*

Τὰς βιωτικὰς ἀπάτας τε καὶ μερίμνας ἀκάνθας ἐκάλεσεν ὁ Σωτήρ[2]. Τοιαύτη τις ἀκάνθη περιπεσὼν ταλαιπωρεῖ, οἰκτρὸς δέ τις γίνεται, κατὰ τροπὴν καὶ φύσει τοιοῦτος ὑπάρχων.

Ψαλμὸς 32

6 *«Τῷ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ Πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν»*

Στόμα Θεοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Οἱ γὰρ Προφῆται δι' αὐτοῦ λαλοῦντες ἔλεγον, ὅτι τὸ στόμα Κυρίου ἐλάλησε ταῦτα, ἤγουν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Ἀγγέλων οὖν τὴν μὲν εἰς τὸ εἶναι πάροδον ὁ δημιουργὸς Λόγος παρέχετο· τὸν ἁγιασμὸν δὲ αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα συνεπέφερεν. Οὐ γὰρ νήπιοι κτισθέντες, τῇ κατ' ὀλίγον μελέτῃ τῆς τοῦ Πνεύματος ὑποδοχῆς γεγόνασιν ἄξιοι, ἀλλ' ἐν τῇ πρώτῃ συστάσει καὶ τῷ οἱονεὶ φυράματι τῆς οὐσίας αὐτῶν συγκαταβληθεῖσαν ἔσχον τὴν ἁγιότητα. Διὸ καὶ δυσμετάθετοι πρὸς κακίαν εἰσὶν εὐθύς, οἱονεὶ βαφῇ τῷ ἁγιασμῷ στομωθέντες.

Ψαλμὸς 33

9 *«Γεύσασθε, καὶ ἴδετε ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος»*

7 Εἰ γευστός ἐστιν ὁ Κύριος, διὰ τῆς πίστεως ἐστι γευστός· καὶ εἰ χρηστός, διὰ τῆς γνώσεως ἐστι χρηστός.

---

1. Πρβλ. Β' Κορ. 1,10. 2. Πρβλ. Μάρκ. 4,7,18,19.

Ψαλμὸς 34

8 *«Ἐλθέτω αὐτοῖς παγὶς ἣν οὐ γινώσκουσι, καὶ ἡ θήρα ἣν ἔκρυψαν, συλλαβέτω αὐτούς, καὶ ἐν τῇ παγίδι πεσοῦνται ἐν αὐτῇ»*

Ἀντεστράφη γὰρ εἰς κεφαλὴν τῶν πονηρῶν ἡ παγίς. Θηρεύσαντες γὰρ τὸν ἄνθρωπον εἰς θάνατον, ἀντεζωγρεύθησαν, καὶ τῷ θανάτῳ παραδίδονται. Ὁ τάφος ὁ δεσποτικός, ἐν ᾧ ἐνόμιζον κρύπτειν ὡς νεκρὸν τὸν Σωτῆρα, καὶ ἐν αὐτῷ γὰρ συνελήφθησαν, ὡς ἐν παγίδι.

11 *«Ἀναστάντες μάρτυρες ἄδικοι, ἃ οὐκ ἐγίνωσκον, ἐπηρώτων με»*

Οἱ ἀναστάντες μάρτυρες ἄδικοι κατὰ τοῦ Σωτῆρος ἔλεγον· οὗτος εἶπεν· «Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν»[1]. Τοῦτο δὲ αὐτό· οὐκ ἐγίνωσκον, πῶς ἔλεγεν; Δύναται γὰρ τὸ ῥητὸν τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος λαμβάνεσθαι, ἢ τάχα καὶ ὅλος ὁ ψαλμός. Ἀφ' ἑαυτῶν μὲν οἱ ἄνθρωποι οὐ γινώσκουσι τὴν κακίαν, ἐρωτώμενοι δὲ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν διὰ τῶν λογισμῶν, εἰς γνῶσιν ἔρχονται τῆς κακίας. Νῦν δὲ τὴν πεῖραν λέγω· λέγεται γὰρ καὶ ἡ πεῖρα γνῶσις· «ἔγνω», φησίν, «Ἀδὰμ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ»[2]. Συκοφαντίαν, φησίν, ὑπέμεινα, ἃ μηδὲ ἐλογισάμην κατηγορούμενος[3]· ἐπειδὴ γὰρ ὑπὸ τοῦ φθόνου ἠλεγμένος, ὅσα Σαοὺλ τυραννήσειεν ὑπώπτευεν, καὶ τούτου χάριν πόλεμον **8** διετέλει, χώραν λαβὼν ὃ ἐβάσκαινον τὰς κατ' αὐτοῦ συκοφαντίας[4]..... τούτους μάρτυρας ὀνομάζει ψευδεῖς, ἐκ τούτων καὶ οἱ Ζηφαῖοι καὶ ἕτεροι πρὸ τούτων πολλοί.

Ψαλμὸς 35

11 *«Παράτεινον τὸ ἔλεός σου τοῖς γινώσκουσί σε, καὶ τὴν δικαιοσύνην σου τοῖς εὐθέσι τῇ καρδίᾳ»*

Ἢ τάχα οἱ μὲν τὴν γνῶσιν μόνην ἔχοντες, τουτέστι τὴν πίστιν,

---

1. Ἰω. 2,19. 2. Γεν. 4,1. 3. Πρβλ. Ψαλ. 118,134. 4. Πρβλ. Α' Βασ. 19,1 ἑξ.

ἐλέῳ δικαιοῦνται καὶ σώζονται· οἱ δὲ καὶ τὸ εὐθὲς ἐν πράξεσι, τὸν τῆς δικαιοσύνης ἀπολαμβάνουσι στέφανον[1]· πλὴν εἰ παρατείνεται τὸ ἔλεος τοῖς γινώσκουσι τὸν Θεόν, τοῖς μὴ γινώσκουσιν αὐτὸν πρόσκαιρον ἔσται.

12 *«Μὴ ἐλθέτω μοι ποὺς ὑπερηφανίας, καὶ χεὶρ ἁμαρτωλῶν μὴ σαλεῦσαί με»*

Οἶδε μέντοι ὁ θεῖος λόγος ταῖς λεγομέναις μεταφοραῖς χρῆσθαι, ὥσπερ ἐνταῦθα. Τῆς ὑπερηφανίας, οὐ ζώου ποδωτοῦ, ἀλλ' ἕξεως οὔσης, πόδα ὠνόμασεν· ὃ οὖν εὔχεται, τοῦτό ἐστιν· μὴ γενοίμην ὑπερήφανος, μηδὲ κτησαίμην χεῖρα καὶ πρᾶξιν ἁμαρτωλοῦ. Ταῦτα γὰρ σαλεύειν εἴωθε, καὶ μετακινεῖν τῆς παρὰ τῷ Θεῷ στάσεως τοὺς εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον ἐξωθησομένους[2]. Διὸ ἐπάγει.

13 *«Ἐκεῖ ἔπεσον πάντες οἱ ἐργασάμενοι τὴν ἀνομίαν, ἐξώσθησαν, καὶ οὐ μὴ δύνωνται στῆναι»*

Ἔνθα οἱ σαλευθέντες πίπτουσι. Ἢ ἐκεῖ, τοὐτέστιν ἐν τῷ μέλλοντι βίῳ, κατὰ τό· ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμός[3], καὶ τό· «γυμνὸς ἀπελεύσομαι ἐκεῖ»[4]. Ἔπεσον πάντες, τοὐτέστι πεσοῦνται οὐκέτι ἐπιτρεπόμενοι ἐνεργεῖν ὡς πρότερον. Οὐ δεῖ δὲ ξενίζεσθαι, εἰ τὸ μέλλον ὡς ἤδη γεγονὸς λέγει· οἷον ἀντὶ τοῦ ἐξωσθήσον**9**ται τὸ ἐξώσθησαν. Ὁ γὰρ προφητικῶς προορῶν τὰ ἐσόμενα, οὕτως αὐτὰ βλέπει ὡς πάντως γενησόμενα τούτου χάριν, ὡς ἤδη γενόμενα, αὐτὰ διορίζεται. Δεῖ δὲ ἄρα προσιόντας Θεῷ, τῶν μὲν ἀγαθῶν ποιεῖσθαι τὴν αἴτησιν, παραιτεῖσθαι δὲ τὸ ἁλῶναι ψυχικοῖς ἀῤῥωστήμασι, καὶ τὸ ὑπὸ χεῖρα γενέσθαι διαβολικήν, τὴν ἀεὶ σαλεύουσαν καὶ τοὺς ἑστάναι δοκοῦντας, εἰ ῥᾳθυμοῦντες εὑρίσκοιντο, οὐκ ἐῶσαν στῆναι τοὺς διὰ πλείστην ὅσην ἀσέβειαν ἐξωσθέντας παρὰ Θεοῦ· ὃ δὴ πέπονθε καὶ ὁ κατὰ σάρκα Ἰσραήλ, πεπαρῴνηκε γὰρ ἀφορήτως εἰς Χριστόν.

---

1. Πρβλ. Β′ Τιμ. 4,8. **2.** Πρβλ. Ματθ. 8,12. **3.** Πρβλ. Ματθ. 8,12. 13,42,50. **4.** Ἰὼβ 1,21.

Ψαλμὸς 36

1-2 *«Μὴ παραζήλου ἐν πονηρευομένοις, μηδὲ ζήλου τοὺς ποιοῦντας τὴν ἀνομίαν. Ὅτι ὡσεὶ χόρτος, ταχὺ ἀποξηρανθήσονται, καὶ ὡσεὶ λάχανα χλόης, ταχὺ ἀποπεσοῦνται»*

Ὅτι ὡσεὶ χόρτος τροφὴ κτηνῶν ἐστίν, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ πονηρευόμενοι τῶν κα**10**ταχρωμένων αὐτῶν, τῇ δόξῃ, τῷ πλούτῳ, τῇ εὐτυχίᾳ· οἱονεὶ γὰρ ἐσθίουσιν αὐτούς, ὥσπερ χόρτον, οἱ κολακεύοντες. Καὶ τὰ λάχανα δὲ τὰ τῆς χλόης ἐπ' ὀλίγον ἀνθεῖ, εἶτ' εὐθέως πίπτει· εἰ οὖν πρόσκαιρος ὁ χόρτος καὶ τὸ λάχανον, εἰ δὲ ἁμαρτωλοὶ τούτοις ἀπεικάζονται, πρόσκαιροι ἂν εἶεν. Πάλιν εἰ λάχανον καὶ χόρτος ἐπισυμβαίνει τῇ γῇ, χόρτῳ δὲ καὶ λαχάνῳ ὁμοιοῦται ἡ κακία, ἐπισυμβατὴ ἄρα ἡ κακία. Οὐ δεῖ τοίνυν ταῦτα ζηλοῦν, ὧν τὰ μὲν ἐπ' ἀτιμίᾳ ῥίπτεται, τὰ δὲ πυρὶ παραδίδοται, τῆς ἀκμῆς τῆς προσκαίρου παυσαμένης, ὡς τὰ χλόης λάχανα, ἃ τὴν χρῆσιν ἐν τῷ χλοάζειν ἔχουσι.

6 *«Καὶ ἐξοίσει ὡς φῶς δικαιοσύνην σου»*

Φῶς δικαιοσύνης, γνῶσις· ἐπεὶ δικαιοσύνη κανών ἐστιν ἀρετῶν.

11 *«Οἱ δὲ πραεῖς κληρονομήσουσιν γῆν, καὶ κατατρυφήσουσιν ἐπὶ πλήθει εἰρήνης»*

Τρυφὴ δικαίου, πλῆθος εἰρήνης· πλῆθος δὲ εἰρήνης ἐστὶν ἀπάθεια ψυχῆς μετὰ γνώσεως τῶν ὄντων ἀληθῶς.

18 *«Γινώσκει Κύριος τὰς ὁδοὺς τῶν ἀμώμων»*

Τὰς τῆς ψυχῆς ἡμέρας, αἵτινες γίνονται ὑπὸ τῷ Ἡλίῳ τῆς δικαιοσύνης.

19 *«Ἐν ἡμέραις λιμοῦ χορτασθήσονται, ὅτι οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀπολοῦνται»*

Ἐν τῷ αὐτῷ καιρῷ ἁμαρτωλοῖς λιμὸς ἦν, Ἠλίαν δὲ ἄγγελος καὶ κόραξ καὶ χήρα ἔθρε**11**ψαν[1]. Οὕτως τοῖς ἀκούουσι τῶν λεγο-

---

1. Πρβλ. Γ′ Βασ. 17,4.

μένων καὶ ποιοῦσι τὰ προστασσόμενα, οὐκ ἔσται ἀφορία, οὐδέ «λιμὸς τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου»[1], ἀλλ' ἐντελεῖται νεφέλαις τοῦ βρέξαι ἐπ' αὐτοῖς, καὶ ἐν τῷ ἐνεστῶτι πονηρῷ αἰῶνι οὐ καταισχυνθήσονται· καὶ ὅταν ἔλθῃ νύξ, ὅτε οὐδεὶς δύναται ἐργάζεσθαι, ἐξ ὧν συνέλεξαν ἔργων, τρυφήσονται, διπλοῦν ἐν τῇ ἔκτῃ τὸ μάννα συνάγοντες, καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀρκοῦν καὶ εἰς τὸν μέλλοντα αἰῶνα, ὅτε οἱ ζητοῦντες τὰς δόξας τὰς κοσμικάς, οἱ ἑαυτοὺς ὑψοῦντες, ἐκλείψουσι καὶ ταπεινωθήσονται[2]· διὸ ἐπάγει ὅτι οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀπολοῦνται[3].

21 *«Δανείζεται ὁ ἁμαρτωλὸς καὶ οὐκ ἀποτίσει· ὁ δὲ δίκαιος οἰκτείρει καὶ διδοῖ»*

Σαφέστερον δὲ εἶπεν· ἕκαστος ἡμῶν δέχεται παρὰ Θεοῦ πλείστας ὅσας καὶ μεγάλας εὐεργεσίας, αἰσθητάς τε καὶ νοητάς· ἀλλ' ἐάν τις ᾖ φιλαμαρτήμων καὶ ἀσχέτως ἀπονενευκὼς εἰς φιληδονίαν, τῇ τύρβῃ τῶν ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ πραγμάτων, τὸν ἑαυτοῦ κατακαύσας νοῦν, πολλὰ παρὰ Θεοῦ δανεισάμενος, οὐδὲν ἀποτίσει, τοὐτέστιν οὐ προσοίσει τὴν ὑπακοήν, οὐ καρποφορήσει τὴν ἀρετήν· ἀλλ' οὐδὲ ὥσπερ τινὰ τόκον καταθήσει τῷ Θεῷ τὴν ἐπιείκειαν, οὐ δογματικῆς εὐτεχνίας ἐπιμελήσεται· μένει δὲ σκληρὸς καὶ ἄκαρπος· πλὴν κἂν εἰ οὕτω διατεθείη, φησίν, ὁ δίκαιος καὶ ἀγαθός, δηλονότι Θεός, οὐ πεπαύσεται τοῦ κατοικτειρεῖν αὐτόν, καὶ διδόναι τὰ παρ' ἑαυτοῦ, ἵνα λοιπὸν λέγηται πρὸς αὐτόν. «Ἢ τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ τῆς μακροθυμίας καταφρονεῖς;»[4]. Καὶ τὰ ἑξῆς.

23 *«Καὶ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ θελήσει»*

Ὁδὸς Κυρίου, ψυχὴ καθαρά.

25 *«Καὶ οὐκ εἶδον δίκαιον ἐγκαταλελειμμένον»*

12 Οὐκ εἶπεν· ἐγκαταλειφθέντα, ἀλλ' ἐγκαταλελειμμένον, τοὐτέστιν ἕως ἤξω, ὅτι γὰρ ἐγκαταλείπονται οἱ δίκαιοι πρὸς καιρόν, δοκιμῆς χάριν. Ὁ Κύριος πρὸς τὸν Ἰώβ· μή με οἷου «ἄλλως σοι κεχρηματικέναι ἢ ἵνα ἀποφανῇς δίκαιος»[1].

1. Ἀμ. 8,11. 2. Πρβλ. Ματθ. 23,12. Λουκ. 14,11. 18,14. 3. Πρβλ. Ψαλ. 67,2. 4. Ρωμ. 2,4.

25 *«Οὐδὲ σπέρμα αὐτοῦ ζητοῦν ἄρτους»*

Εἰ ἡ δικαιοσύνη ἀρετή ἐστι, τὰ σπέρματα τῶν ἀρετῶν καὶ αὐτὰ ἀρεταί. Καλῶς τὸ σπέρμα τῆς ἀρετῆς, ὅπερ ἐστὶν ἡ ἀρετή, οὐ ζητεῖ ἄρτους· ἄρτον δὲ λέγει τὴν γνῶσιν, ἥτις οὐχ ὑστερεῖ ἐν τῷ σπέρματι τοῦ δικαίου (σπέρμα δὲ δικαίου τροπικῶς ὅλως εἴρηται, τὸ καταβαλλόμενον ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν ἀκουόντων), σπέρμα γὰρ πλησθήσεται γνώσεως, σπέρμα δὲ πονηροῦ ἐν ἐνδείᾳ ἔσται[2].

26 *«Ὅλην τὴν ἡμέραν ἐλεεῖ καὶ δανείζει»*

Ὅμοιον τῷ· «ἐλεῶν πτωχόν, δανείζει Θεῷ»[3]. Ὁ δανείζων λόγους καθαίροντας ψυχήν, εὐλογηθήσεται· ὁ δὲ μὴ ἐπιδιδοὺς αὐτοῖς, ἐπικατάρατός ἐσται.

27 *«Ἔκκλινον ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποίησον ἀγαθόν»*

Τὸ ἐκκλίναι ἀπὸ κακοῦ ὁ τοῦ Κυρίου φόβος παρέχει· τὸ δὲ ποιῆσαι τὸ ἀγαθὸν ἡ ἀγάπη προστάσσει.

28 *«Ὅτι Κύριος ἀγαπᾷ κρίσιν»*

Κρίσιν, δικαιοκρισίαν, οὐ τὴν δικαστικήν, ἀλλὰ τὴν ἐξ ἁπλανοῦς καὶ ὑγιοῦς κριτηρίου.

33 *«Ὁ δὲ Κύριος οὐ μὴ ἐγκαταλίπῃ αὐτὸν εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ, οὔτε μὴ καταδικάσαι αὐτόν, ὅταν κρίνηται αὐτῷ»*

Μὴ καταδικάσαι, δηλονότι ὁ ἀντίδικος.

35 *«Καὶ παρῆλθον, καὶ ἰδοὺ οὐκ ἦν»*

Ὡς δύσκολον τὸ παρελθεῖν τὸν ἀσεβῆ μηδὲν παθόντα. Ἢ τάχα ἡ θεία τοῦτο λέγει Γραφή· αὐτὰ ἐννοεῖν βουλόμενος, θεωρήσω, **13** οὐδὲ τόπον ἐν ᾧ ἑστάναι ἐδόκουν, δεδύνημαι εὑρεῖν, ὅπου γὰρ ἂν

1. Ἰώβ 40,8. 2. Πρβλ. Ἀριθ. 24,20. Ψαλ. 36,28. Ἡσ. 1,4. 3. Παρμ. 19,17.

αὐτὸς παρέλθῃ· καθαιρεῖ «πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ»[1]. Μὴ εἰδῇς αὐτῶν τὴν εὐημερίαν, ἀλλὰ πρόσμεινον τὸ τέλος, καὶ ὄψει τὸν ὄλεθρον.

37 *«Καὶ ἴδε εὐθύτητα»*

Τό· «Καὶ ἴδε εὐθύτητα», ἀντὶ τοῦ· «Ὄψει εὐθύτητα».

Ψαλμὸς 37

1-2 *«Ψαλμὸς τῷ Δαβὶδ εἰς ἀνάμνησιν περὶ Σαββάτου. Κύριε, μὴ τῷ θυμῷ σου ἐλέγξῃς με, μηδὲ τῇ ὀργῇ σου παιδεύσῃς με»*

Παιδεύει ἡμᾶς ὁ Κύριος, εἰς ἀνάμνησιν ἄγων τῆς ἀρετῆς· ὁ δὲ ἅγιος οὐ τὸν ἔλεγχον **14** ἢ τὴν παιδείαν παραιτεῖται, ἀλλὰ τὴν μετ' ὀργῆς καὶ θυμοῦ. Τοῦτο καὶ τοῦ ϛ′ ψαλμοῦ προοίμιον ἐποίησε, τὸ παρακαλεῖν ἰατρικῶς, μὴ δικαστικῶς. Ὁ ἐλέγχῳ τῷ διὰ λόγου μὴ εἴκων, θυμῷ τοῦ Θεοῦ ἐλεγχθήσεται, καὶ μὴ ὑπὸ ζυγὸν παιδεύοντος ἐν Θεῷ διδασκάλου γινόμενος, ὀργῇ Θεοῦ παιδευθήσεται· παιδεία δὲ ἐλέγχου ἐπιπονώτερος.

3 *«Ὅτι τὰ βέλη σου ἐνεπάγησάν μοι, καὶ ἐπεστήριξας ἐπ' ἐμὲ τὴν χεῖρά σου»*

Οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου βέλη εἰσίν· αὐτὸς γοῦν ὁ Σωτήρ φησιν· «ἔθηκέ με ὡς βέλος ἐκλεκτόν, καὶ τῇ φαρέτρᾳ αὐτοῦ ἔκρυψέ με»[2]. Ὁ λέγων οὖν τὸν λόγον τοῦ Κυρίου, βέλος ἀφίησι. Καὶ ἐπὰν λέγῃ ἐπιστρεπτικά, τῷ βέλει **15** τούτῳ τιτρώσκει τὸν συνετὸν ἀκροατήν. Ὁ οὖν δυνάμενος ἐκ τοῦ τετρῶσθαι νενοηκέναι καὶ ἠλπικέναι, θαῤῥεῖ, ὅτι οὐκ ἔπεσε τὰ βέλη τοῦ Θεοῦ τὰ λογικά, οὐδ' ἔξω γέγονεν αὐτοῦ· ἀλλὰ καθίκετο αὐτοῦ, ὡς λέγεσθαι· ἑώρακας ὡς κατενύγη ὁ δεῖνα. Λέγοι δ' ἂν τῷ τύπτοντι διδασκάλῳ ἢ παιδαγωγῷ ὁ τυπτόμενος, ὅτε οὐ παρέργως τύπτεται· «ἐπεστήριξας ἐπ' ἐμὲ τὴν χεῖρά σου». Οὕτω δ' ἂν λέγοι καὶ τῷ Κυρίῳ πέμψαντι βέλη, δι' ὧν τινων πέμπει τὰ λογικά, «ὅτι ἐπεστήριξας ἐπ' ἐμὲ τὴν χεῖρά σου». Τῆς γὰρ χειρὸς Κυρίου ἐπικειμένης τῷ ἀφιέντι τὰ λο-

1. Β′ Κορ. 10,5. 2. Ἡσ. 49,2.

γικὰ βέλη, τιτρώσκει τε καὶ ἐμπήγνυται βέλη εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀκούοντος. Δηλοῖ δέ ποτε καὶ τὰς κολάσεις τὰ βέλη, καί ποτε δὲ καὶ τὰ πεπυρωμένα βέλη τοῦ διαβόλου[1] φησί, τὰ πρὸς ἐπιθυμίαν κινήσαντα αὐτὸν τῆς τοῦ Οὐρίου γυναικός[2], ὡς ἐπαχθέντα κατὰ τοῦ Θεοῦ συγχώρησιν[3]. Καὶ οἱ Θεοῦ λόγοι, οἱ περὶ τῆς μελλούσης κρίσεως, βελῶν ὀξύτεροί εἰσιν, τὴν συνείδησιν πλήττοντες[4]· ὑφ' ὧν νυττόμενος ὁ προφήτης, ἀξιοῖ τὴν μέλλουσαν ἐκφεύγειν δίκην, δεδοικέναι εἰπών, διὰ τῶν λόγων καὶ τῶν πυκνῶν συμφορῶν, ἃς ἐκάλεσε χεῖρας.

4 *«Οὐκ ἔστιν ἴασις ἐν τῇ σαρκί μου ἀπὸ προσώπου τῆς ὀργῆς σου»*

Διὰ τοῦτο μὴ αὐτῆς τῆς ὀργῆς σου ἐάσῃς με πεῖραν λαβεῖν, ἐπειδήπερ μόνον φανταζό**16**μενος αὐτήν, καὶ νυνὶ ὁρῶν τὸ πρόσωπον, ἐκ τῶν σῶν θείων λόγων καὶ Γραφῶν, πάσχω τὸ σῶμα, καὶ ταράσσομαι τὴν σάρκα καὶ τὰ ὀστᾶ, καὶ παρακαλῶ μὴ ἀπ' αὐτῆς τῆς ὀργῆς παθεῖν. Ὅρα γάρ, εἰ μὴ ταῦτα σαφῶς λέγεται, ἐδύνατο εἰπεῖν ἀπὸ τῆς ὀργῆς σου, καὶ μή «ἀπὸ προσώπου τῆς ὀργῆς». Ἀλλ' οὐκ ἔλεγεν· ἀπὸ τῆς ὀργῆς σου παιδεύσῃς με, ἐπεὶ ὅπερ ἂν ἐποίησεν αὐτὴ ἡ ὀργή σου ἐλθοῦσα ἐπ' ἐμὲ παιδεύουσα, τοῦτο ἐλπίζω ποιεῖν μόνην τὴν φαντασίαν τοῦ προσώπου τῆς ὀργῆς. Καὶ εἰς πρόσωπον γὰρ ὀργῆς ἡ περὶ αὐτῆς φαντασία, ἥτις ἔδρασεν ἄπερ ἄν, εἰ παρῆν, ἡ ὀργή. Ἢ ἀπὸ προσώπου ὀργῆς, ἤτοι τῶν περιστάσεων οὐκ ἀπὸ ὀργῆς ὁ λόγος, ἀλλ' ἀπὸ προσώπου αὐτῆς ἐρχόμενος.

Τό· «οὐκ ἔστιν ἴασις τῇ σαρκί μου», τοιαῦτά φησιν ὁ ἀπόστολος ἐπὶ τοῦ ἡμαρτηκότος ἐν Κορίνθῳ «παραδοῦναι τὸν τοιοῦτον τῷ Σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκός, ἵνα τὸ πνεῦμα **17** σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου»[5], ὡς οὐ δυναμένου τοῦ πνεύματος σωθῆναι, ἐὰν μὴ παραδοθῇ ἡ σὰρξ εἰς ὄλεθρον. Τίς οὖν ὁ ὄλεθρος τῆς σαρκὸς ἀκούει ἢ τὸ ὀλεθρευόμενον ἀποθνῄσκειν; Τῇ δὲ ἡ σὰρξ τοῦ ἁμαρτωλοῦ, ἀπέθανεν ἡ σὰρξ τοῦ δικαίου· διὸ ὁ δίκαιος λέγει· «Πάντο-

1. Πρβλ. Ἐφ. 6,16. 2. Πρβλ. Β′ Βασ. 11,3 ἑξ. 3. Πρβλ. Ψαλ. 50,1 ἑξ. 4. Πρβλ. Ματθ. 12,36. 5. Α′ Κορ. 5,5.

τε τὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέροντες»[1]. Τὸ οὖν παραδίδοσθαι εἰς ὄλεθρον τὴν σάρκα, τοιοῦτόν ἐστιν· ἀποθνήσκει τὸ φρόνημα τῆς σαρκός, τὸ πνεῦμα σώζεται. Εἰ νενόηται τὸ ἀποστολικόν, ἐλθὲ ἐπὶ τὸ προκείμενον· εἰ ἔρχεται ὁ ὄλεθρος, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ, ἡ σὰρξ ἀσθενεῖ[2]· καὶ ὅσον ἀσθενεῖ καὶ ὀδεύει ἡ ἀσθένεια ἐπὶ τὸν θάνατον τῆς σαρκός, «οὐκ ἔστιν ἴασις ἐν τῇ σαρκί». Εἰ μέντοιγε νοσεῖ μὲν ἡ σάρξ, καὶ ἐπανέρχεται ἐπὶ τὴν ὑγίειαν ἢ τὴν κακίαν, γίνεται τὸ ὅτι «ἔστιν ἴασις ἐν τῇ σαρκί μου», ὅπερ οὐκ ἔστιν ἀγαθόν. Οὗτος οὖν εἴπερ παραιτεῖται τὸν τῷ θυμῷ τοῦ Θεοῦ ἐσόμενον ἔλεγχον, καὶ τὴν τῇ ὀργῇ αὐτοῦ ἐρχομένην παίδευσιν, καὶ παραιτεῖται εὐλόγως, λέγων τὸ ὅτι «τὰ βέλη σου ἐνεπάγησάν μοι». «Οὐκ ἔστιν ἴασις ἐν τῇ σαρκί μου ἀπὸ προσώπου τῆς ὀργῆς σου», δηλονότι αἴτιον ἦν αὐτῷ τοῦ μὴ παθεῖν ἀπὸ ὀργῆς καὶ θυμοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ μὴ εἶναι ἴασιν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ. «Οὐκ ἔστιν εἰρήνη τοῖς ὀστέοις μου, ἀπὸ προσώπου τῶν ἁμαρτιῶν μου»[3]. Ἀντὶ τοῦ «ἀπὸ τοῦ προσώπου τῶν ἁμαρτιῶν μου», Σύμμαχος ἔφη· "Διὰ τὰς ἁμαρτίας μου". Λεγέτω ὁ ἡμαρτηκώς, καὶ μετὰ ταῦτα βλέπων αὐτοῦ τὴν ἁμαρτίαν διαπαντός, ὡς καὶ ὁ Δαβὶδ λέγει ἐν τῷ ν′ ψαλμῷ· Καὶ ἡ ἁμαρτία μου ἐναντίον μού ἐστι διαπαντός[4]. Τοῦτο δὲ γίγνεται ἐπάν τις ἁμαρτήσας δάκνηται ἐπὶ τῇ ἁμαρτίᾳ· ὁ τοιοῦτος φαίη ἂν καὶ τό· «οὐκ ἔστιν εἰρήνη τοῖς ὀστέοις μου». Σαλεύεται γὰρ καὶ τετάρακταί μοι τὰ ὀστᾶ ἀπὸ προσώπου μου. Ἔστιν δὲ πρόσωπον ἁμαρτιῶν ἡ ἐπιφάνεια τῶν ἁμαρτιῶν· οἷον ἐὰν ἐκνοηθῶ οἷα κακὰ πεποίηκα, καὶ ἐν οἷς γέγονα παραπτώμασιν, καὶ βαροῦμαι θλιβόμενος ἀπὸ τοῦ ταῦτα ἐννοεῖν· «οὐκ ἔστιν εἰρήνη τοῖς ὀστέοις μου ἀπὸ προσώπου τῆς ἁμαρτίας μου».

5 *«Ὅτι αἱ ἀνομίαι μου ὑπερῆραν τὴν κεφαλήν μου, ὡσεὶ φορτίον βαρὺ ἐβαρύνθησαν ἐπ' ἐμέ»*

18 Οἱ γὰρ μὴ βαρυνόμενοι ἐπὶ ταῖς ἰδίαις ἁμαρτίαις, μηδ' ἀλγοῦντες, οὐ λέγουσιν τὰ προκείμενα. Πάλιν οἱ μὴ αἰσθανόμενοι τῆς ἁμαρτίας ὅτι ἀναβέβηκεν ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς αὐτῶν, ἀλλ'

1. Β′ Κορ. 4,10. 2. Πρβλ. Ματθ. 26,41. 3. Ψαλ. 37,4. 4. Πρβλ. Ψαλ. 50,5.

ἀναισθητοῦντες ἐπικειμένης αὐτῆς, οὐ λέγουσιν, ὅτι «αἱ ἀνομίαι μου ὑπερῆραν τὴν κεφαλήν μου, ὡσεὶ φορτίον βαρὺ ἐβαρύνθησαν ἐπ' ἐμέ». Εἰ δέ τις νομίζει πάντα τὸν ἁμαρτωλὸν δύνασθαι λέγειν, κατανοησάτω τίνες ἡδόμενοι ἐπὶ τοῖς ἰδίοις ἁμαρτήμασιν· οὐ γὰρ ἐβαρύνθη τὰ ἁμαρτήματα αὐτῶν ἐπ' αὐτούς, ἅτε ἡδέως βαστάζοντας· ἀλλ' ἀνθρώπου ἀλγοῦντός ἐστι καὶ λυπουμένου ἐπὶ τοῖς ἰδίοις ἁμαρτήμασι λέγειν· «ὡσεὶ φορτίον βαρὺ ἐβαρύνθησαν ἐπ' ἐμέ». Οὕτω δὲ διηγήσῃ τὸ ἀνάλογον τοῖς ἀποδεδομένοις, καὶ τό·

6 *«Προσώζεσαν καὶ ἐσάπησαν οἱ μώλωπές μου ἀπὸ προσώπου τῆς ἀφροσύνης μου»*

19 Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ταῦτα τοὺς μὴ τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων αἰσθανομένους· τινὲς γοῦν καὶ ἐκκαυχῶνται καὶ ἥδονται τοῖς αὐτῶν πλημμελήμασιν, ὡς ἡδέως ταῦτα βαστάζοντες. Καὶ ὡς ἔστιν ἀπὸ ποδῶν ἕν τισι[1] κατὰ τὸν Ἡσαΐαν, οὕτω καὶ ὑπεραίρονταί τινων αἱ ἀνομίαι. Κεφαλὴν δὲ λέγει τὸ ἡγεμονικόν. Φύσει δὲ τῆς κακίας κατωφεροῦς τε οὔσης καὶ βαρυτάτης, μόνος ὁ μετανοῶν τοῦ βάρους αὐτῆς ἐπαισθάνεται. Ὅθεν ὁ Θεὸς τοὺς πεφορτισμένους καὶ κοπιῶντας διὰ μετανοίας ἥκειν πρὸς αὐτὸν κελεύει[2]. Πάλιν ἐκεῖνος αἰσθάνεται τῆς δυσωδίας τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων, ὁ τὴν χοιρώδη ζωὴν ἀποθέμενος, καὶ θείαν αἴσθησιν ἐκ τοῦ λόγου λαβὼν τοῦ Θεοῦ. Περὶ γὰρ τῶν τοιούτων ἐῤῥήθη τό· μὴ βάλε «τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων»[3]. Χοίρους δ' ἐκεῖ ὀνομάζει τοὺς ταῖς δυσωδίαις τῶν ἁμαρτημάτων χαίροντας. Ἐὰν δέ που ἀπόθηται ὁ ἁμαρτωλός, ἵν' οὕτως οὐ νομίζων τὴν χοίρων αἴσθησιν, ἀναλαμβάνῃ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ αἴσθησιν, ὡς αἰσθάνεται τῆς δυσωδίας τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων, θέλει οὖν παραστῆναι τὸν μετανοοῦντα λέγοντα· ἃ πεποίηκε δι' ἀφροσύνην, ταῦτά μοι ἐσάπη· οὐκέτι γὰρ αὐτὰ ἀνακαινίζω, πάντα μοι ὄζει.

Βαρύτατα τῆς συνειδήσεως εἰς ἀπόγνωσιν ὤθησεν μετ' ἐπιτάσεως· διό φησιν· «Δεῦτε, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς»[4].

1. Πρβλ. Ἡσ. 1,6. 2. Πρβλ. Ματθ. 11,28. 3. Ματθ. 7,6. 4. Ματθ. 11,28.

7 «Ἐταλαιπώρησα, καὶ κατεκάμφθην ἕως τέλους, ὅλην τὴν ἡμέραν σκυθρωπάζων ἐπορευόμην»

Τάχα τοιοῦτόν τι ἰδὼν ὁ ἀπόστολος μετὰ τὸ ἡμαρτηκέναι λέγει· «Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄν**20**θρωπος τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου;»[1]. Ἥμαρτε γάρ, ὅτε ἐδίωκε τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ. Ἐταλαιπώρησα οὖν, καὶ οὐχὶ ἔτι ταλαιπωρῶ, ὡς μηκέτι ὢν ἐν ταῖς ἁμαρτίαις· εἰ δ' ἔτι εἰμὶ ἐν ταῖς ἁμαρτίαις, ἔτι ταλαιπωρῶ. Ἐὰν δὲ ἴδῃς τὸν ἡμαρτηκότα μὴ δυνάμενον ἀναβλέψαι εἰς οὐρανόν, μηδὲ ἔχοντα παῤῥησίαν εὔξασθαι τῷ Θεῷ, ἀλλὰ συγκύπτοντα τὸ πρόσωπον ἐπὶ τὴν γῆν, οὐ μόνον τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς ψυχῆς, καὶ ὡς κρίκον τὸν τράχηλον αὐτοῦ ποιοῦντα, ὄψει τινὰ τρόπον λέγει, κατακαμφθῆναι ἕως τέλους. Εἰ δὲ θέλεις παράδειγμα τοῦ κατακεκαμμένου διὰ τὰς ἰδίας ἁμαρτίας, καὶ τὴν ἐξομολόγησιν τὴν περὶ τὴν ἁμαρτίαν, ἴδε μοι τὸν τελώνην, τὸν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, ὡς ἀπὸ μακρὰν σταθείς, οὐκ ἤθελεν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπᾶραι εἰς οὐρανόν, καὶ τύπτων ἑαυτοῦ τὸ στῆθος, ἔλεγεν· ἱλάσθητί μοι τῷ ἁμαρτωλῷ[2]. Ἐκείνῳ γὰρ πρέπει εἰπεῖν· «κατεκάμφθην ἕως τέλους, ὅλην τὴν ἡμέραν σκυθρωπάζων ἐπορευόμην». Μήποτε δὲ οὕτως ἀναγνωστέον, τουτέστι διὰ βίου κατεκάμφθην, τὰ κάτω φρονῶν καὶ ἐπὶ γῆν βλέπων· τούτου χάριν ἐταλαιπώρησα, ἐλεεινὸς ἐκ τούτου γενόμε**21**νος. Τοῦτο δὲ ὡς ἄφρων εἶπεν ὑπομεμενηκέναι· ἀφροσύνης γὰρ ἡ κακία, καθὼς φρονήσεως ἡ ἀρετή. «Ὅλην τὴν ἡμέραν σκυθρωπάζων ἐπορευόμην»· ἐξ οὗ ἥμαρτον, φησί, σκυθρωπὸς ἀεὶ ἤμην. Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· «Μακάριοι οἱ κλαίοντες»[3]. Εἰ νενόηκας τὸν ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις πενθοῦντα καὶ κλαίοντα, εἶδες τοῦτον μακαριστόν. Εἰ δὲ τοὐναντίον θεάσῃ τοῦτον γελῶντα καὶ ἱλαρευόμενον, καὶ μὴ κατανυσσόμενον ἐπὶ τοῖς ἰδίοις ἁμαρτήμασιν, ἴδε εἰ μὴ τούτῳ ἁρμόζει· «Οὐαί, οἱ γελῶντες νῦν»[4].

Ἐντεῦθεν τὴν φύσιν τῆς ἁμαρτίας γινώσκομεν, ὁποία τίς ἐστιν· πλὴν ὅτι ἀπὸ ἀφροσύνης ἡμῖν ἐπισυμβαίνουσιν αἱ ἁμαρτίαι.

1. Ρωμ. 7,24. 2. Πρβλ. Λουκ. 18,13. 3. Λουκ. 6,21. 4. Λουκ. 6,21,25.

8 «Ὅτι ἡ ψυχή μου ἐπλήσθη ἐμπαιγμῶν, καὶ οὐκ ἔστιν ἴασις ἐν τῇ σαρκί μου»

Ἐμπαιζόντων, ἤτοι τῶν λογισμῶν, ἢ τῶν πονηρῶν πνευμάτων· διὸ καὶ ἐσκυθρώπαζον, πάσης ἱλαρίας ἀφῃρημένος. Ἐπειδὴ δὲ φέρονται αἱ μὲν Γραφαί· αἱ ψόαι μου, αἱ δέ· λαγόνες μου «ἐπλήσθησαν ἐμπαιγμάτων», ῥητέον ὡς ἐπείπερ περὶ τὰς ψόας καὶ τὰς λαγόνας συνίσταται τὰ σπέρματα, καὶ ἐμπαιγμῶν ἐμπίμπλαται ταῦτα, ἡνίκα πορνικῶς, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ παιδοποιΐας κινεῖται· διὰ τοῦτο γάρ φησι, μηδὲ ἴασιν εἶναι ἐν τῇ σαρκί μου, διὰ τὸ ἡττᾶσθαι παρὰ τῶν ἐμπαιγμάτων τὴν ψυχήν· πάνυ γὰρ ἡ σὰρξ ἀσθενεῖ ῥέουσα, καὶ μὴ φρονοῦσα. Ὅθεν καὶ **22** «ὁ πορνεύων εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει»[1].

Τούτῳ παραπλήσιόν ἐστι τὸ ἐν τῷ Ἰὼβ λεγόμενον περὶ τοῦ δράκοντος· «Ἰδοὺ δή, ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ ἐν ὀσφύϊ, ἡ δὲ δύναμις αὐτοῦ ἐπ' ὀμφαλοῦ γαστρός»[2]. Ἡ γὰρ ἰσχὺς τοῦ διαβόλου ἐξαιρέτως περὶ τὴν ὀσφὺν τοῦ ἀνθρώπου ἐστίν, ὅπου τὸ πορνεύειν ἐστὶν καὶ ἀσελγαίνειν. Καί «οὐκέτι ἐστὶν ἴασις ἐν τῇ σαρκί μου». Προκοπὴ ἐπὶ τὸν θάνατον τῆς σαρκὸς καὶ ἐπὶ τὸν ὄλεθρον αὐτῆς, τὸ ἤδη δεύτερον λέγεσθαι.

9 «Ἐκακώθην, καὶ ἐταπεινώθην ἕως σφόδρα· ὠρυόμην ἀπὸ στεναγμοῦ τῆς καρδίας μου»

Αἱ ἑορταὶ τοῦ Θεοῦ ἄρτον κακώσεως λέγουσι δεῖν ἐσθίειν· καίπερ ἑορταὶ λεγόμεναι, αὐταὶ ταπεινοῦσιν τὰς ψυχὰς ἡμῶν. Τῇ γοῦν δεκάτῃ τῶν ἱλασμῶν[3], ταπεινώσετε, φησί, τὰς ψυχὰς ὑμῶν. Ἐπεὶ οὖν ὁ μετανοῶν ἐφ' οἷς ἥμαρτεν, ἑαυτὸν κακοῖ καὶ ταπεινοῖ, ὡς ἐκεῖνος ὁ τελώνης[4], ὁ θαῤῥῶν ἐπὶ τῷ ἑαυτὸν κεκακωκέναι καὶ τεταπεινωκέναι, μετανοῶν φησιν· «Ἐκακώθην καὶ ἐταπεινώθην ἕως σφόδρα».

11 «Ἡ καρδία μου ἐταράχθη, ἐγκατέλιπέ με ἡ ἰσχύς μου, καὶ τὸ φῶς τῶν ὀφθαλμῶν μου οὐκ ἔστι μετ' ἐμοῦ»

1. Α′ Κορ. 6,18. 2. Ἰὼβ 40,16. 3. Πρβλ. Ἐξ. 12,3. 4. Πρβλ. Λουκ. 18,13.

Ἤμην, φησί, ποτὲ ἰσχυρὸς καὶ πολιτευόμενος καλῶς, ὕστερον δὲ πέπτωκα, ταραχθείσης μου τῆς διανοίας, καὶ καταλιπούσης με τῆς ἰσχύος· καὶ τὸ φῶς δὲ τῶν ὀφθαλμῶν μου, ὅπερ εἶχον, μετὰ τὸ γνῶναί με τὴν **23** ἀλήθειαν, οὐκ ἔστιν μετ' ἐμοῦ. Πάλιν εἰς τὸ σκότος ἐνήμεθα, εἰς παραπτώματα πεπτωκότες. Εἶτα διηγεῖται ἀπ' ἀρχῆς ἐκ τοῦ σχολάζειν τῇ μετανοίᾳ, δι' ἄγαν τὴν εὐγνωμοσύνην καὶ τὴν τῆς ἁμαρτίας ἐξομολόγησιν. «Ἡ καρδία μου ἐταράχθη»· τὸ διαλογιστικὸν καρδίαν φησί, καὶ ἐταράχθη, ὅτι Κύριος προσέταξεν αὐτὸν καταταράσσεσθαι Δαβίδ. Τὸ φῶς τῶν ὀφθαλμῶν, ἡ θεωρία, ἥτις ἐν καιρῷ πειρασμοῦ διαφεύγει τὸν νοῦν.

12 *«Οἱ φίλοι μου καὶ οἱ πλησίον μου ἐξ ἐναντίας μου ἤγγισαν καὶ ἔστησαν, καὶ οἱ ἐγγιστά μου μακρόθεν ἔστησαν»*

Καταφρονήσας γὰρ τῆς παρ' ἀνθρώποις αἰσχύνης, καὶ καταγνωσθεὶς ὑπὸ τῶν ἀκουόντων τῆς ἐξομολογήσεως, τρόπον τινὰ ἤκουον αὐτῶν λεγόντων· πόρρω ἀπ' ἐμοῦ, μὴ ἐγγίσῃς μοι, ὅτι καθαρός εἰμι. Βδελυσσόμενοι γὰρ ὃν χθὲς ἐθαύμαζον, ἐμάκρυνον ἑαυτούς, ταῦτα μονονουχὶ λέγοντες. Ἀλλὰ τούτου μὴ φροντιζέτω ὁ θέλων μετὰ τὸ ἁμαρτῆσαι σωθῆναι, τοῦ καταγινώσκοντος ἀγνωμόνως, τοῦ μὴ λογιζομένου τὰ ἑαυτοῦ, μηδὲ ἀνεγνωκότος· «Μὴ ὀνείδιζε ἄνθρωπον ἐπιστρέφοντα ἀπὸ ἁμαρτίας· μνήσθητι ὅτι πάντες ἐσμὲν ἐν ἐπιτιμίοις»[1].

13 *«Καὶ ἐξεβιάσαντο οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχήν μου, καὶ οἱ ζητοῦντες τὰ κακά μοι, ἐλάλησαν ματαιότητας, καὶ δολιότητας ὅλην τὴν ἡμέραν ἐμελέτησαν»*

24 Πολλάκις γὰρ καὶ ἐπιβαίνουσι τοῖς τοιούτοις, καὶ ζητοῦσι κακὰ τῷ δικαίῳ, οὐχ οὕτω χαίροντες ἐν τῷ ἀκούειν τὰ κρείττω περὶ αὐτοῦ, ὡς ὅταν ἀκούσωσιν τὰ χείρονα περὶ αὐτοῦ. Καὶ λαλοῦσιν ματαιότητας, καταγελῶντες ἐκείνου, τοῦ ἑαυτὸν κατηγορήσαντος· οὐ γὰρ ἐξητασμένα λαλεῖ ὁ ζητῶν τινι κακά, ἀλλ' ὁ ζητῶν παντὶ ἀγαθά.

1. Σ. Σειρ. 8,5.

14 *«Ἐγὼ δὲ ὡσεὶ κωφὸς οὐκ ἤκουον, καὶ ὡσεὶ ἄλαλος οὐκ ἀνοίγων τὸ στόμα αὐτοῦ»*

Λοιδορούμενος ἢ καὶ ἐπὶ τῇ ἐξομολογήσει κακολογούμενος, διαβαλλόμενος μυρία ὅσα ἀκούων, προσεποιησάμην τὸν μὴ ἀκούοντα, καὶ ἔχων τι ἀποκρίνασθαι πρὸς αὐτοὺς καὶ ἐλέγξαι, οὐκ ἐλέγχω, ἐπεὶ ὁρῶ ὅτι ἔλεγχος δεῖται ἀπαθείας· ἀπὸ γὰρ θυμοῦ καὶ ὀργῆς ἐλέγχω, καὶ λυπῆσαι βουλόμενος, οὐ θεραπεῦσαι· διὸ ἐγενόμην τούτοις «ὡσεὶ κωφός».

15 *«Καὶ ἐγενόμην ὡσεὶ ἄνθρωπος οὐκ ἀκούων, καὶ οὐκ ἔχων ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ἐλεγμούς»*

Ἐπὶ τούτοις οὐδὲν εἶχον λέγειν, αἰσχύνης πεπληρωμένος· οὐδεὶς γὰρ λόγος μοι πρὸς ἀπολογίαν, οὐδὲ εἶχόν τινα τοῖς ἐχθροῖς **25** προσφθέγγεσθαι, ἅπαξ ὑπ' αὐτῶν νενικημένος. Ἢ ἐγενόμην πρὸς κακοδόξους ὡς «οὐκ ἀκούων, οὐδ' ἔχων ἐν τῷ στόματί μου ἐλεγμούς». Κίνδυνον γὰρ φέρει πολλάκις τὸ δυσφήμων λόγων ἀκούειν, καὶ τὸ διαλέγεσθαι περὶ προβλημάτων ὑποκειμένων κολάσει. Ἢ τοῦτό φησιν, ὅτι σὺ εἰσακούεις, Κύριε, κἂν ἐγὼ κωφεύω πρὸς τὰς κατ' ἐμοῦ δυσφημίας. Διὰ τί δὲ ἐγενόμην τοιοῦτος;

16 *«Ὅτι ἐπὶ σέ, ἤλπισα, Κύριε, σὺ εἰσακούσῃ, Κύριε, ὁ Θεός μου»*

Τῶν τοσούτων, φησί, κακῶν μίαν ἔχω σωτηρίας ἐλπίδα, τὴν ἐκ σοῦ γενομένην ἐπικουρίαν. Ἢ τοῦτό φησι· εἰ γὰρ μὴ ἤλπισα ἐπὶ σέ, ἐμαυτὸν ἂν ἠμυνάμην[1]. Νυνὶ δὲ γινώσκω τό· «Μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες, ἀγαπητοί· ἀλλὰ δότε τόπον τῇ ὀργῇ»[2]. Καὶ τό· «Ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει Κύριος»[3]. Ἐγενόμην ὡσεί «ἄνθρωπος ἀβοήθητος»[4], καί «οὐκ ἔχων ἐν στόματι αὐτοῦ ἐλεγμούς». «Σὺ εἰσακούσῃ Κύριε, ὁ Θεός μου», εἰ καὶ ἐγώ «ὡσεὶ κωφός, οὐκ ἤκουον» τῶν κατ' ἐμοῦ δυσφημιῶν, σὺ ἄκουσον τῶν λεγομένων.

1. Πρβλ. Ψαλ. 12,5. 27,7. 2. Ρωμ. 12,19. 3. Ἐνθ' ἀν. 4. Ψαλ. 87,5.

17 «*Ὅτι εἶπα· Μήποτε ἐπιχαρῶσί μοι οἱ ἐχθροί μου, καὶ ἐν τῷ σαλευθῆναι πόδας μου, ἐπ' ἐμὲ ἐμεγαλορρήμονησαν*»

Οὐκ ἔχουσι γὰρ τί εἴπωσιν. Ἐπιχαρήσονται δέ, εἰ μὴ τύχοιμι τοῦ σου ἐλέους. Ἀλλ' **26** ἵνα μή «ἐπιχαρῶσιν οἱ ἐχθροί μου», οἱ ἤδη καὶ πρότερον «ἐν τῷ μόνον σαλευθῆναι πόδας μου, ἐπ' ἐμὲ μεγαλορρημονήσαντες». Μέγα γὰρ ἔδωκεν αὐτοῖς κατ' ἐμοῦ φρονεῖν ἡ ἁμαρτία, σαλεύσασά μου τοὺς πόδας. Ἐγὼ δὲ ἐπὶ σὲ κατέφυγον. Μόνον δὲ οὐ λέγω· ἐὰν πέσω, ἀλλ' ἐὰν σαλευθῶσιν οἱ πόδες μου, μεγαλορρημονοῦσιν, καὶ λέγουσιν, ὅτι ὁρᾷς τὸν δεῖνα; Καὶ αὐτὸς τόδε πεποίηκεν, καὶ λέγων τάδε, τὰ ἐναντία τάδε ἐποίει. Λέγει οὖν οὕτως· «καὶ ἐν τῷ σαλευθῆναι πόδας μου, ἐπ' ἐμὲ ἐμεγαλορρήμονησαν»· ἄλλως δὲ μετὰ τοῦτο κρείττων ὤν, ὅσον ἐπὶ τῇ προσωποποιΐᾳ τῇ πρὸς ἐκεῖνον συγκρινομένῃ, φησίν· ἐμοῦ δὲ παρὰ μικρὸν ἐσαλεύθησαν οἱ πόδες. Οὐκοῦν οὗτοι μὲν ἐσαλεύθησαν οἱ πόδες, οὗτοι δὲ μικρὸν ἐσαλεύθησαν· μακάριον δὲ ἡμᾶς γενέσθαι μὴ σαλευομένους τοὺς πόδας, ἀλλ' ἑστηκότας ἐπὶ τὴν πέτραν τὸν Χριστόν[1].

18 «*Ὅτι ἐγὼ εἰς μάστιγας ἕτοιμος, καὶ ἡ ἀλγηδών μου ἐνώπιόν μου διαπαντός*»

Πρὸς δὲ τὰς ἐξ αἰσθήσεως μάστιγας εὐτρεπὴς εἶναί φησιν· ἤλγει γὰρ ἐφ' οἷς ἥμαρτε μαστιζόμενος.

19-20 «*Ὅτι τὴν ἀνομίαν μου ἀναγγελῶ, καὶ μεριμνήσω ὑπὲρ τῆς ἁμαρτίας μου. Οἱ δὲ ἐχθροί μου ζῶσι, καὶ κεχραταίωνται ὑπὲρ ἐμέ, καὶ ἐπληθύνθησαν οἱ μισοῦντές με ἀδίκως*»

Διδάσκει βάθη ἀνθρώπου πιστοῦ. Πολλάκις γὰρ ἡμεῖς, οἱ ἔτι ἁμαρτωλοί, ἐὰν ἴδωμεν ἐχθρὸν ἡμῶν ζῶντα καὶ εὐθηνοῦντα, σκυ**27**θρωπάζομεν, καὶ κινδυνεύομεν κατ' αὐτῆς προνοίας λέγειν. Ἀλλ' ὁ θέλων σώζεσθαι, οὐ τοιοῦτος· φησὶ γάρ· «Οἱ δὲ ἐχθροί μου ζῶσι καὶ κεχραταίωνται ὑπὲρ ἐμέ, καὶ οὐδὲν ἧττον μεριμνῶ περὶ τῆς ἁμαρτίας μου. Καὶ ἐπληθύνθησαν οἱ μισοῦντές με ἀδίκως». Ἀδύνατόν ἐστιν ἐν βίῳ ὄντα μὴ μισηθῆναι. Ἰησοῦς Χριστὸς μεμί-

1. Πρβλ. Α' Κορ. 10,4.

σηται[1]. Γένοιτο δέ με μισούμενον συνειδέναι ὅτι οὐ δικαίως, ἀλλ' ἀδίκως[2].

21 «*Οἱ ἀνταποδιδόντες μοι κακὰ ἀντὶ ἀγαθῶν. Ἐνδιέβαλλόν με, ἐπεὶ κατεδίωκον δικαιοσύνην, [καὶ ἀπέρριφάν με τὸν ἀγαπητόν, ὡσεὶ νεκρὸν ἐβδελυγμένον]*»

«Οἱ ἀνταποδιδόντες μοι κακὰ ἀντὶ ἀγαθῶν». Ἐγὼ μὲν εὐηργέτουν, ἐκεῖνοι δὲ ἐπιλαθόμενοι τῶν ὧν εἰς αὐτοὺς ἐποίουν, κακά μοι ἀνταπεδίδοσαν, «ἐνδιέβαλλόν με, ἐπεὶ κατεδίωκον ἀγαθωσύνην». Εἰ γὰρ καὶ ἥμαρτόν τι, ἀλλ' ἀεὶ ἐδίωκον τὴν ἀγαθωσύνην, «καὶ ἀπέρριφάν με τὸν ἀγαπητόν, ὡς νεκρὸν ἐβδελυγμένον».

22-23 «*Μὴ ἐγκαταλίπῃς με, Κύριε, ὁ Θεός μου, μὴ ἀποστῇς ἀπ' ἐμοῦ. Πρόσχες εἰς τὴν βοήθειάν μου, Κύριε τῆς σωτηρίας μου*»

Ἐν ἄλλῳ δὲ ψαλμῷ φησι· «καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιόν σου μὴ ἀντανέλῃς ἀπ' ἐμοῦ»[3]. Ἐν**28**ταῦθα δὲ πρὸς αὐτὸν Θεόν· «μὴ ἀποστῇς ἀπ' ἐμοῦ...». Εἰ κἀκεῖνοι «ἀπέρριφάν με, ὡς νεκρὸν ἐβδελυγμένον», ἀλλὰ σὺ σκέπε με ὑπὸ τὴν κραταιάν σου χεῖρα. Σοῦ γὰρ παρόντος, ἀνίσχυροι καὶ ἀσθενεῖς οἱ ἐχθροί. Πρόσχες εἰς τὴν βοήθειάν μου, ἐπεὶ ἐχθρῶν περιεστηκότων, ἀνθρώπων τε πονηρῶν καὶ ἀοράτων δυνάμεων, βοηθείας δέομαι. Οὐκ ἄλλοθεν δὲ βοήθειαν ἀπαιτῶ ἢ παρά σου, Κύριε· σὺ γὰρ καὶ Θεὸς τῆς σωτηρίας μου τυγχάνεις· σωτηρίας δὲ Θεὸς ὁ ταύτης αἴτιος. Καλὸν προοίμιον προσευχῆς, τό· «Μὴ ἐγκαταλίπῃς με, ὁ Θεός μου». Ἔχεις γὰρ ἐν αὐτῷ τὴν Ἁγίαν Τριάδα.

Ψαλμὸς 38

1 «*Εἰς τὸ τέλος τῷ Ἰδιθοὺν ᾠδὴ τῷ Δαβίδ*»

"Εἰς τὸ τέλος" δὲ κατὰ τοὺς Ο' ἐπιγράφεται· κατὰ δὲ τὰς ἄλλας ἑρμηνείας, ἐπινίκιος, καὶ εἰς τὸ νῖκος, καὶ τῷ νικοποιῷ.

1. Πρβλ. Ἰω. 7,7. 2. Πρβλ. Ματθ. 10,22. 24,9. Λουκ. 6,22. 3. Ψαλ. 50,13.

2-4 *«Εἶπα· Φυλάξω τὰς ὁδούς μου, τοῦ μὴ ἁμαρτάνειν ἐν γλώσσῃ μου· Ἔθέμην τῷ στόματί μου φυλακήν, ἐν τῷ συστῆναι τὸν ἁμαρτωλὸν ἐναντίον μου. Ἐκωφώθην καὶ* **29** *ἐταπεινώθην, καὶ ἐσίγησα ἐξ ἀγαθῶν, καὶ τὸ ἄλγημά μου ἀνεκαινίσθη. Ἐθερμάνθη ἡ καρδία μου ἐντός μου, καὶ ἐν τῇ μελέτῃ μου ἐκκαυθήσεται πῦρ· ἐλάλησα ἐν γλώσσῃ μου»*

Ἐκ τῶν λόγων τοῦ συστάντος κατενεντίον μου ἁμαρτωλοῦ, ἐθερμάνθη διαπυρωθεῖσα ἡ καρδία μου, καὶ ἡ τοιαύτη θέρμανσις ἐντός μου ἐφυλάχθη. Ὁ τέλειος, ὡς ἤδη εὐεξίαν καὶ μακαριότητα ἀναλαβών, οὐ κινεῖται παντελῶς ὑπὸ τῶν λοιδορούντων αὐτόν· ὁ δὲ προκόπτων, ἀλγεῖ μὲν καὶ τὴν καρδίαν ἔχει θερμαινομένην ἐν ἑαυτῷ, βράσσουσαν καὶ ταρασσομένην, ἀλλ' οὐ μέχρι τοῦ ἐλθεῖν ἀπὸ τῆς καρδίας λόγον ἐπὶ στόμα.

Καὶ μελετῶν, φησί, τὰ θεῖα λόγια, ἐκαιόμην· ὡς οἱ περὶ Κλεόπαν λέγοντες· «Οὐχὶ ἡ καρδία ἡμῶν καιομένη ἦν ἐν ἡμῖν, ὡς ἐλάλει ἡμῖν ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ ὡς διήνοιγεν ἡμῖν τὰς Γραφάς;»[1]. Τοιοῦτοι ἦσαν καὶ οἱ λόγοι Ἱερεμίου, διὸ γέγραπται εἰρηκέναι τὸν Θεὸν πρὸς αὐτόν· «ἰδού, δέδωκα τοὺς λόγους μου εἰς τὸ στόμα σου πῦρ»[2]. Τοιαῦται ἦσαν αἱ καθεζόμεναι γλῶτται ἐπὶ τοὺς Ἀποστόλους, τοὺς μέλλοντας τὸν λόγον τοῦ Εὐαγγελίου κηρύσσειν. Ὤφθησαν γὰρ αὐτοῖς ὡς πῦρ[3], ἵν' ὁ λόγος αὐτῶν ᾖ καυστικός, καὶ ἀνάπτῃ τὰς ψυχὰς τῶν ἀκροωμένων.

5-6 *«Γνώρισόν μοι, Κύριε, τὸ πέρας μου, καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν μου τίς ἐστιν, ἵνα γνῶ τί ὑστερῶ ἐγώ. Ἰδού, πα***30***λαιὰς ἔθου τὰς ἡμέρας μου, καὶ ὑπόστασίς μου ὡσεὶ οὐδὲν ἐνώπιόν σου· πλὴν τὰ σύμπαντα ματαιότης, πᾶς ἄνθρωπος ζῶν»*

Παλαισταὶ αἱ ἐν τῷ βίῳ ἡμέραι, ἀντὶ τοῦ βραχεῖαι καὶ ἐλάχισταί εἰσιν, οὐ πήχεσι μετρούμεναι. Καὶ ἡ ὑπόστασίς μου ὡσεὶ οὐδὲν ἐνώπιόν σου, εἶτα ἑξῆς, ὡς ἂν διηγούμενος τὸ εἰρημένον, ἐπιλέγει· «πλὴν τὰ σύμπαντα ματαιότης, πᾶς ἄνθρωπος ζῶν». Πάντα τὰ ἐν ἀνθρώποις μάταιά ἐστιν πρὸς τὸν μέλλοντα αἰῶνα, καὶ πρὸς τὰ ἡμῖν ὑποκείμενα, τοῖς ἀξίως βεβιωκόσι.

1. Λουκ. 24,32. 2. Ἱερ. 1,9. 3. Πρβλ. Πράξ. 2,3.

7 *«Μέντοι γε ἐν εἰκόνι διαπορεύεται ἄνθρωπος, πλὴν μάτην ταράσσονται. Θησαυρίζει, καὶ οὐ γινώσκει τίνι συνάξει αὐτά»*

Πᾶς ἄνθρωπος ζῶν ἐν εἰκόνι διαπορεύεται, ἤτοι τοῦ Θεοῦ τηρῶν τὸ κατ' εἰκόνα[1], καὶ τὸ προκόπτειν εἰς τελειότητα, σύμμορφος γινόμενος τῆς εἰκόνος τοῦ Θεοῦ. Ἢ ἄλλως, τινὸς ζώου, ἵππος θηλυμανής, ἢ ἄλλο τι ἄλογος κατὰ τὸ ἦθος γινόμενος. Καὶ φαινόμενος κόσμος εἰκών ἐστι τοῦ νοητοῦ καὶ ἀοράτου· ἐν τῷ μέλλοντι γὰρ ἡ ἀλήθεια. Αὐτεξουσίως οὖν διαπορεύεται ὁ ἄνθρωπος ἐν τούτῳ τῷ κόσμῳ, ὅς ἐστιν εἰκών. Ἐπάγει δὲ καὶ περὶ τῶν κατὰ μέρος ἀνθρώπων, ὡς μάτην ταραττομένων· θησαυρίζει...

Τοῦτο λεκτέον πρὸς ἄπαιδας πλουσίους πλεονεκτοῦντας, μηδένα τῶν πτωχῶν ἐλεοῦντας. Θησαυρίζων γάρ τις ἐπὶ τῆς γῆς, οὐκ οἶδε τίς ἕξει τὸν ὑπὲρ οὗ τοσοῦτον ἐσπούδασε πλοῦτον, τοῦ δὲ ἐν οὐρανοῖς θησαυρίζοντος, ἀναφαίρετον ἔξοντος τὸν ἴδιον πλοῦτον.

11-12 *«Ἀπόστησον ἀπ' ἐμοῦ τὰς μάστιγάς σου, ἀπὸ τῆς ἰσχύος τῆς χειρός σου ἐγὼ ἐξέλιπον. Ἐν ἐλεγμοῖς ὑπὲρ ἀνομίας ἐπαίδευσας ἄνθρωπον, καὶ ἐξέτηξας ὡς ἀράχνην τὴν ψυχὴν αὐτοῦ· πλὴν μάτην ταράσσεται πᾶς ἄνθρωπος. Διάψαλμα»*

31 Ἔστι δὲ καὶ ἕτερον εἶδος μαστίγων, περὶ ὧν φησι· «Τίς δώσει ἐπὶ τοῦ διανοήματός μου μάστιγας, καὶ ἐπὶ τῶν χειλέων μου σφραγῖδας πανούργων, ἵνα ἐπὶ τοῖς ἀγνοήμασί μου μὴ φείσωνταί, καὶ αἱ ἁμαρτίαι μου μὴ ἀπολέσωσί με;»[2]. Εὔχεται γὰρ ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις αὐτοῦ μαστιγωθῆναι τὴν καρδίαν. Ἐάν ποτε ἴδῃς μετὰ τὸ ἡμαρτηκέναι, σεαυτὸν κολαζόμενον ἔνδον ὑπὸ τῶν διαλογισμῶν σου, τῆς συνειδήσεώς σου καταγινωσκούσης σου καὶ κολαζούσης, μακάριζε σεαυτὸν συγκρίσει ἄλλων ἡμαρτηκότων, καὶ μὴ λυπουμένων ἐφ' οἷς ἥμαρτον. Μακάριον γὰρ τὸ **32** ἐφ' ἁμαρτίαις ὑπὸ συνειδήσεως νύττεσθαι.

Ἀξιοῖ οὖν ἀποστῆναι τὰς μάστιγας· «Ἀπόστησον ἀπ' ἐμοῦ», φησί, «τὰς μάστιγάς σου»[3], τάς τε ἔξωθεν ἐπικειμένας διὰ τῶν πει-

1. Πρβλ. Γεν. 1,26. 2. Σ. Σειρ. 23,2. 3. Ψαλ. 38,11.

ρασμῶν, καὶ τὰς ἔσωθεν. Μέτρον γὰρ ἐχέτωσαν καὶ αἱ μάστιγες τῆς διανοίας· ἐὰν γὰρ περισσότεραι, ἀπολούμεθα. Τὸ γὰρ ὑπὲρ μέτρον λυπεῖσθαι, διαφθορά. Διόπερ ὁ Ἀπόστολος εὐλαβούμενος τὴν πολλὴν μάστιγα τῆς διανοίας τοῦ ἁμαρτάνοντος, φησί· «μή πως τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῇ ὁ τοιοῦτος»[1] ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ.

«Καὶ ἐξέτηξας ὡς ἀράχνην τὴν ψυχὴν αὐτοῦ». Ἡ ἁμαρτάνουσα δὲ ψυχὴ παχύνεται· τοιαύτη γὰρ ἡ φύσις τῆς ἁμαρτίας· διὸ γέγραπται· «Ἐπαχύνθη ἡ καρδία τοῦ λαοῦ τούτου»[2]. Ἡ ἀρετὴ δὲ λεπτύνει τὴν ψυχήν, καὶ ἐκτήκει αὐτήν, καὶ ἵνα βιασάμενος ὀνομάσω, πᾶν τὸ σωματικὸν αὐτῆς ἐξαφανίζει, καὶ καθαρῶς αὐτὴν παρίστησιν ἀσώματον. Ὅτι δὲ παχύνεται καὶ σαρκοῦται ἡ ψυχὴ τοῦ ἁμαρτωλοῦ, δῆλον ἐκ τοῦ· «οὐ μὴ καταμείνῃ τὸ πνεῦμά μου ἐν τοῖς ἀνθρώποις τούτοις εἰς τὸν αἰῶνα, **33** διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς σάρκας»[3]. Ἔργον οὖν ἐστι τῷ Θεῷ ἐκτῆξαι ψυχήν, καὶ τὸ παχὺ ἀποβαλεῖν τὸ περιγινόμενον αὐτῇ. Τοιαῦτά τινα εὑρήσεις μυστικῶς εἰρημένα ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ, ἡνίκα εἰς τὸν λέβητα βάλλονται τὰ κρέα καὶ ἑψῶνται, καὶ λέγεται· ἐξεψήθη, ἐξετάκη τὰ κρέα, ἐξεψήθη ὁ ζωμός[4]. Ταῦτα εἰς παράστασιν, ὅτι λέβητες ἡμᾶς διαδέξονται καιόμενοι, καὶ βαλλόμεθα ἡμεῖς οἱ σαρκώσαντες ἡμῶν τὰς ψυχάς, ἵνα ἐκτακῶμεν. Ἤ, μήποτε λανθάνῃ με καὶ τὸ παράδειγμα ἐκ τῆς ἀράχνης ληφθέν, ἐν τῷ Ἡσαΐᾳ εἴρηται, «ὅτι ἱστὸν ἀράχνης ὑφαίνουσιν»[5]. Πόσα εὔσχιστά ἐστιν καὶ λεπτοϋφῆ, ὅσα ὕφαναν οἱ πρὸ ἡμῶν οἱ πλοῦτον συναγαγόντες, οἱ ἀξιώματα λαβόντες· ἀλλ' ἐξετάκησαν, ὡς ἀράχναι, αἱ ψυχαὶ αὐτῶν· πλὴν μάτην πᾶς ἄνθρωπος, ὡς προείρηται, ταράσσεται περὶ τούτου.

Μάστιγας τοὺς πειρασμοὺς λέγει· ἐλέγχων με, φησίν, ἐπὶ τῇ ἁμαρτίᾳ ἐπαίδευσας[6]. Παιδεύων ἡμᾶς ὁ Κύριος, ὑπὲρ τῶν ἀνομιῶν ἡμᾶς παιδεύει, ὡς καὶ τὸν ἐν Εὐαγγελίῳ παραλυτικόν[7].

13 *«Εἰσάκουσον τῆς προσευχῆς μου, Κύριε, καὶ τῆς δεήσεώς μου· ἐνώτισαι τῶν δακρύων μου, μὴ παρασιωπήσῃς»*

---

1. Β' Κορ. 2,7. **2.** Ἡσ. 6,10. **3.** Γεν. 6,3. **4.** Πρβλ. Ἰεζ. 24,10. **5.** Ἡσ. 59,5. **6.** Πρβλ. Ψαλ. 117,18. **7.** Πρβλ. Ματθ. 9,2,6. Λουκ. 5,18.

Προτρεπτικὸν εἰς τὸ μετὰ δακρύων προσεύχεσθαι.

14 *«Ἄνες μοι, ἵνα ἀναψύξω πρὸ τοῦ με ἀπελθεῖν, καὶ οὐκέτι μὴ ὑπάρξω»*

Οὐχ ὑπάρξω τοιοῦτος, οἷος ἦν· γενοίμην, γενοίμην, ἐκ τῆς πρὸς σοῦ μοι γενομένης ἀνέσεως! Ἄνεσις δὲ Θεοῦ ἐστιν ἀπάθεια **34** ψυχῆς, μετὰ γνώσεως τῶν ὄντων ἀληθῶς.

Ὡς γὰρ οὐχ ὑπαρχόντων τῶν ἁμαρτωλῶν, λέγεται· ἔσονται ὡς οὐκ ὄντες. «Καὶ τὰ μὴ ὄντα ἐκάλεσεν ὁ Θεός»[1]. Διὰ τοῦτο ὀπίσω τοῦ Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν πορευσώμεθα, καὶ αὐτῷ κολληθῶμεν, ἵνα γενώμεθα ὑπάρχοντες ἐν αὐτῷ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

Ψαλμὸς 39

3 *«Καὶ ἀνήγαγέ με ἐκ λάκκου ταλαιπωρίας καὶ ἀπὸ πηλοῦ ἰλύος, καὶ ἔστησεν ἐπὶ πέτραν τοὺς πόδας μου, καὶ κατεύθυνε τὰ διαβήματά μου»*

Οἱ πέρα τῆς λέξεως μηδὲν δηλοῦσθαι ἐν τῇ Γραφῇ νομίζοντες, λεγέτωσαν πηλίκου ἀγαθοῦ τυχὼν ὁ ἐπὶ τῆς αἰσθητῆς πέτρας τοὺς πόδας τοῦ σώματος στάς, εὐχαριστεῖ τῷ τοῦτο δωρησαμένῳ. Ἡμεῖς δέ φαμεν, ὅτι ὁ τοῦ προειρημένου λάκκου καὶ πηλοῦ ἀπαλλαγείς, ἐπὶ τὴν ἀῤῥαγῆ καὶ ἀκλόνητον κατ' ἀρετὴν τελειότητα ἱδρυνθείς, ἀπαγγέλλει τὰ προκείμενα· τῷ γὰρ οὕτω στάντι ἐπὶ πέτραν, ἀκολουθεῖ καὶ τὸ κατευθύνεσθαι τὰ διαβήματα αὐτοῦ, διαβαίνοντος ἀπὸ κακίας εἰς ἀρετήν. Ἀλλὰ τίς ἡ πέτρα; Παρὰ τοῦ Παύλου μάθωμεν, λέγοντος· «Ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός»[2], τὸ πάντων ἔρεισμα, ὁ ἐκλεκτὸς λίθος[3], ὁ εἰς τὰ θεμέλια Σιὼν[4] τεθειμένος παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός, ἐφ' ᾧ πάντες οἰκοδομούμεθα, οἶκος πνευματικὸς καὶ ναὸς ἅγιος εἰς κατοικητήριον Θεοῦ ἐν Πνεύματι[5]. Οὐ μόνον οὖν ἡδράσθημεν ἐν τῇ πέτρᾳ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, ἀλλὰ καὶ ἐδιδάχθημεν ὀρθὰς ποιεῖσθαι τροχιὰς ἀντὶ τῶν

---

1. Α' Κορ. 1,27,28. **2.** Α' Κορ. 10,4. **3.** Πρβλ. Ματθ. 21,42. Πράξ. 4,11. **4.** Πρβλ. Ἡσ. 28,16. **5.** Πρβλ. Α' Πέτρ. 2,5.

πάλαι διεστραμμένων ὁδῶν. Πρότερον δὲ τοὺς πόδας ἡμῶν ἔστησεν ἐπὶ τῆς πέτρας, τοὐτέστι ἐπὶ τῆς πίστεως, ἀναspάσας ἐκ τοῦ πηλοῦ, καὶ ἐπὶ καθαρωτάτην ψυχὴν βάσεις στηρίξας· καὶ τότε τὰ διαβήματα ἡμῶν, δηλαδὴ τῆς 35 πράξεως, διὰ τῶν εὐαγγελικῶν παραγγελμάτων κατηύθυνε, καὶ βαδίζειν εὐκόλως τῶν ἐντολῶν τὰς ὁδοὺς ἐποίησε, δείξας πῶς χρὴ τὴν ζωὴν ὁδεύειν, ὥστε τὸ μὲν μὴ μοιχεύειν[1] κατορθοῦν ἐν τῷ μηδ' ὅλως ἐπιθυμεῖν, τὸ δὲ μὴ φονεύειν[2] ἐν τῷ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ὀργίζεσθαι, τὸ δὲ μὴ ἀμαρτάνειν εἰς ὅρκους ἐν τῷ μὴ ὀμνύειν μὴ μικρὸν ἢ μέγαν ὅρκον[3]. Ἀντιδιέσταλται δὲ ἡ πέτρα τῷ τῆς ἰλύος πηλῷ, τὸν εὐπαγῆ δηλοῦσα τοῦ στερρoῦ λόγου θεμέλιον.

4 *«Καὶ ἐνέβαλεν εἰς τὸ στόμα μου ᾆσμα καινόν, ὕμνον τῷ Θεῷ ἡμῶν»*

Ὕμνος ἐστὶν ἔκπληξις μετὰ δοξολογίας ἐπὶ τῇ θεωρίᾳ τῶν γεγονότων. Ἄλλο. Πρῶτον ὁ Θεὸς ἀνάγει τινὰ ἐκ λάκκου ταλαιπωρίας· δεύτερον, ἐπὶ πέτραν ἵστησιν τοὺς πόδας αὐτοῦ· τρίτον, κατευθύνει τὰ διαβήματα· τέταρτον, ᾆσμα χαρίζεται καινόν· πέμπτον, ὕμνον τῷ Θεῷ. Πλὴν σημειωτέον, ὅτι ὁ ἐμπεσὼν εἰς τὸν λάκκον, ποτὲ οὐκ ἦν [ἐν] τῷ λάκκῳ· ζητήσεις δὲ πότερον αὐτὸς ἐμπέπτωκεν ὑφ' ἑαυτοῦ, ἢ ὑφ' ἑτέρου τινὸς ἐνεβλήθη, ἢ καὶ ὑφ' ἑαυτοῦ καὶ ὑφ' ἑτέρου.

5 *«Μακάριος ἀνὴρ οὗ ἐστὶ τὸ ὄνομα Κυρίου ἐλπὶς αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐπέβλεψεν εἰς ματαιότητας καὶ μανίας ψευδεῖς»*

Ἐφ' ἡμᾶς καὶ ὁ μακαρισμοῦ νοῦς κεκλημένους χριστιανούς· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ καλὸν ὄνομα, τὸ ἐπικληθὲν ἐφ' ἡμᾶς[4]. Λέγεται δὲ ματαιότης καὶ μανία ψευδὴς καὶ ἡ τῶν εἰδώλων λατρεία. Παύσατε, μαντικὴ καὶ ἅπασα ἑτεροδοξία. Γέγραπται γοῦν· περιτείνων ἐστὶ μανίαν ἐν οἴκῳ Κυρίου, κατέπηξαν δηλονότι τὴν μαντείαν[5]. Πλεῖστον γὰρ οἱ ἐξ Ἱερουσαλὴμ ψευδοπροφῆται[6] γεγόνασι, τὰ 36 ἀπὸ καρδίας λαλοῦντες, καὶ οὐ τὰ ἀπὸ στόματος Κυρίου.

1. Πρβλ. Ἐξ. 20,13. 2. Πρβλ. Ἐξ. 20,15. 3. Πρβλ. Ματθ. 5,34. 4. Πρβλ. Ἰακ. 2,7. 5. Πρβλ. Ὡσ. 9,8. 6. Πρβλ. Ματθ. 24,11.

6 *«Πολλὰ ἐποίησας σύ, Κύριε, ὁ Θεός μου, τὰ θαυμάσιά σου»*

Ἤτοι ὡς μὴ ὄντα τῇ φύσει ἀριθμητά, ὡς ὑπερβαίνοντα διὰ τὸ πλῆθος τὴν φύσιν τοῦ ἀριθμοῦ.

7 *«Ὁλοκαύτωμα καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ ᾔτησας»*

Ὁ δὲ προφητικὸς λόγος ἐκβαλὼν ταῦτα, τὴν λογικὴν θυσίαν ὑπέδειξεν.

8 *«Ἐν κεφαλίδι βιβλίου γέγραπται περὶ ἐμοῦ»*

Οὐκ ἐπὶ τήνδε μὲν ἡμᾶς ἀναπέμπει γραφήν, ἐπὶ τήνδε οὔ, ἀλλ' ἐπὶ πᾶσαν τὴν θεόπνευστον Γραφήν, τὴν ἐπαγγέλλουσαν περὶ αὐτοῦ. Πάντα δέ φησι μίαν κεφαλίδα βιβλίου, τῷ ἀνακεφαλαιοῦσθαι τὸν παρ' ἑαυτοῦ εἰς ἡμᾶς ἐληλυθότα Λόγον εἰς ἕν, «τοῦ ποιῆσαι τὸ θέλημά σου, ὁ Θεός μου»[1]. Θέλημα δὲ λέγει τοῦ Πατρός, καθ' ὃ ἦρε τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου[2]. Οὐ γὰρ ἦλθον, φησί, ποιῆσαι τὸ θέλημα τὸ ἐμόν, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ πέμψαντός με[3]. Καὶ τυθεὶς ὑπὲρ τῆς ἁπάντων ἁμαρτίας[4], ὡς ἄν, ἀφέσεως γενομένης, μηκέτι χρεία ᾖ τῆς περὶ ἁμαρτίας θυσίας. Καλῶς οὖν ὁ Σολομὼν παρεγγυᾷ μὴ κτᾶσθαι βιβλία πολλά[5], τὴν πεπλανημένην αἰνιττόμενος διὰ τοῦ πλήθους [τῶν βιβλίων], ὡς οἶμαι, σοφίαν.

11 *«Κύριε, σὺ ἔγνως τὴν δικαιοσύνην μου, οὐκ ἔκρυψα ἐν τῇ καρδίᾳ μου τὴν ἀλήθειάν σου, καὶ τὸ σωτήριόν σου εἶπα· οὐκ ἔκρυψα τὸ ἔλεός σου καὶ τὴν ἀλήθειάν σου ἀπὸ συναγωγῆς πολλῆς»*

Καὶ τυχοῦσα τῆς σωτηρίας ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, δεῖται πάλιν τῆς αὐτοῦ προμη37θείας, διὰ τὰς παντοδαπὰς τῶν ἀνθρώπων καὶ δαιμόνων ἐπαναστάσεις, ὧν ἐν τοῖς ἑξῆς μνήμην πεποίηται. Ἀποκαλύπτει ὁ Χριστὸς τοὺς περὶ ἐλέους καὶ ἀληθείας λόγους. Εὑρήσεις ἐν τῇ θεωρίᾳ τοὺς μὲν περὶ ἐλέους καὶ σωτηρίας, τοὺς δὲ περὶ σωτηρίας ἐν τῇ πρακτικῇ.

13 *«Ὅτι περιέσχον με κακά, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός,... καὶ ἡ καρδία ἐγκατέλιπέ με»*

1. Ψαλ. 39,9. 2. Πρβλ. Ἰω. 1,29. 3. Πρβλ. Ἰω. 4,34. 4. Πρβλ. Ματθ. 20,28. Μάρκ. 10,45. 5. Πρβλ. Σ. Σολ. 50,27.

Τὰ μετὰ τὴν ἀπιστίαν τὴν ἐν Χριστῷ συμβεβηκότα αὐτοῖς διηγεῖται κακά. Καρδίαν νῦν λέγει τὴν ποιὰν τοῦ νοῦ διάθεσιν.

17 *«Καὶ εὐφρανθείησαν ἐπὶ σοὶ πάντες οἱ ζητοῦντές σε, Κύριε»*

Οὐκ εἶπε δέ, οἱ ζητήσαντες, ἀλλ' οἱ ζητοῦντες, καὶ γὰρ Ἰούδας ὁ προδότης ἐζήτησε μέν ποτε, οὐ ζητεῖ δὲ νῦν.

Ψαλμὸς 40

4 *«Ὅλην τὴν κοίτην αὐτοῦ ἔστρεψας ἐν τῇ ἀῤῥωστίᾳ αὐτοῦ»*

«Ἆρον τὸν κράββατον», φησί, καί «περιπάτει»[1]. Τοῖς μὲν γὰρ ὑγιαίνουσι κατὰ διάνοιαν ἕπεται τὸ σῶμα· οἱ δὲ ἀῤῥωστοῦντες ἀκολουθοῦσιν τῷ σώματι.

Ψαλμὸς 41

7 *«Πρὸς ἐμαυτὸν ἡ ψυχή μου ἐταράχθη»*

Φυσικὴ κίνησις τοῦ θυμοῦ.

8 *«Ἄβυσσος ἄβυσσον ἐπικαλεῖται»*

Ἀναγκαῖα ταῦτα ἐν καιρῷ λύπης ἐπαγόμενα ψυχῇ.

10-11 *«Ἐρῶ τῷ Θεῷ· Ἀντιλήπτωρ μου εἶ· διὰ τί μου ἐπελάθου; καὶ ἵνα τί σκυθρω**38**πάζων πορεύομαι ἐν τῷ ἐκθλίβειν τὸν ἐχθρόν; Ἐν τῷ καταθλᾶσθαι τὰ ὀστᾶ μου, ὠνείδιζόν με οἱ ἐχθροί μου, ἐν τῷ λέγειν αὐτούς μοι καθ' ἑκάστην ἡμέραν· Ποῦ ἐστιν ὁ Θεός σου»*

Οὐχ ὁρῶμεν δὲ πάντες πῶς ἐλεεῖ ὁ Θεός. Καὶ πολλάκις πρὸς τὰ κατ' ἐλεημοσύνην αὐτοῦ γινόμενα, τῷ ἐπίπονα εἶναι, οὐχ ἡδέως ἔχοντες, οὐδὲ ἔλεον εἶναι νομίζομεν. Διὸ λέγομεν· «διὰ τί μου ἐπελάθου;». Ὁ δὲ διειληφὼς ὅτι πᾶν ὃ ἐπάγει ὁ Θεὸς συμφερόντως ἐπάγει, οὐδὲν ἐρεῖ τοιοῦτον, εἰδώς, ὅτι τὴν μετάνοιαν αὐτοῦ καὶ τὸν ἔλεον πραγματευόμενος ὁ Θεός, τοῦτο ποιεῖ. Ἀλλ' ὅπερ

1. Ἰω. 5,8-11.

ἐλέγομεν, ὁ μεταγινώσκων λαὸς πυνθάνεται τοῦ Θεοῦ διὰ τί αὐτὸν ἐγκαταλέλοιπεν οὕτως ἐκθλιβόμενον καὶ σκυθρωπάζοντα. Πάνυ δὲ λυπεῖ τὸν δίκαιον τό «Ποῦ», ἐπὶ Θεοῦ λεγόμενον, ὅπερ ἐστὶ σημαντικὸν τόπου. Τῆς γὰρ ἐσχάτης ἀνοίας τὸ ἐν τόπῳ νομίζειν εἶναι τὸν Θεόν· ὄγκῳ γὰρ συνυφίσταται τόπος· ὄγκου δὲ τὸ Θεῖον ἐλεύθερον.

Ψαλμὸς 42

2 *«Ὅτι σὺ εἶ, ὁ Θεός, κραταίωμά μου, ἵνα τί ἀπώσω με; καὶ ἵνα τί σκυθρωπάζων πορεύομαι ἐν τῷ ἐκθλίβειν τὸν ἐχθρόν μου;»*

Σκυθρωπάζων πορεύεται ὁ Σωτήρ, ὅτε «παραλαβὼν Πέτρον καὶ τοὺς υἱοὺς Ζεβεδαίου»[1], ἔλεγε· «Περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου»[2].

Ψαλμὸς 43

1 *«Εἰς τὸ τέλος, τοῖς υἱοῖς Κορέ, εἰς σύνεσιν ψαλμός»*

39 Ὑπόθεσις: Ἐκ προσώπου τῶν ἐθνῶν ἐστιν ὁ ψαλμός, ἢ ἐκ προσώπου τῶν ἐν τῇ διασπορᾷ, ἢ ἐκ προσώπου τῶν Μακκαβαίων.

9 *«Ἐν τῷ Θεῷ ἐπαινεθησόμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν»*

Ὅλην τὴν ἡμέραν τὴν ἐν τῷ Θεῷ εἶπε ζωήν, ἥτις συνέστηκεν ἀπὸ ἀπαθείας καὶ γνώσεως Θεοῦ. Ταῦτα μὲν ἐν τοῖς ἄλλοις χρόνοις γεγένηνται παρὰ σοῦ· ἐπὶ δὲ τοῦ παρόντος ἔρημοι τῆς σῆς ἀπεφάνθημεν προμηθείας.

11 *«Ἀπέστρεψας ἡμᾶς εἰς τὰ ὀπίσω παρὰ τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν, καὶ οἱ μισοῦντες διήρπαζον ἑαυτοῖς»*

Διὰ τῆς κακίας καὶ ἀγνωσίας ἁρπάζουσιν ἡμᾶς. Ἐνταῦθα ἐπισημαίνει, ὅτι ἔμπροσθεν μὲν ἡμῶν λέγονται αἱ ἀρεταί, ὄπισθεν δὲ

1. Ματθ. 26,37. 2. Ματθ. 26,38.

αἱ κακίαι· διὸ προστασσόμεθα φεύγειν μὲν τὴν πορνείαν[1], διώκειν δὲ τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν φιλοξενίαν[2]. Πλὴν οὐ πᾶς ὁ εἰς τὰ ὀπίσω ἀποστρεφόμενος[3], ψεκτῶς τοῦτο ὑφίσταται· ἀλλ' εἴ τις φυγὼν τὰ κακά, πρὸς αὐτὰ πάλιν ὑποστρέφειν ἐθέλοι, ὡς ὁ ἀπὸ τῆς Σιών, τουτέστι τῆς ἀρετῆς πρὸς τὴν κακίαν, Βαβυλῶνα καλουμένην, ἀποστρεφόμενος.

16 *«Ὅλην τὴν ἡμέραν ἡ ἐντροπή μου κατεναντίον μού ἐστι, καὶ ἡ αἰσχύνη τοῦ προσώπου μου ἐκάλυψέ με»*

Μακρά, φησίν, καὶ διηνεκὴς ἡ καθ' ἡμᾶς γέγονε αἰσχύνη.

Ψαλμὸς 44

2 *«Ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν· λέγω ἐγὼ τὰ ἔργα μου τῷ βασιλεῖ· ἡ γλῶσσά μου κάλαμος γραμματέως ὀξυγράφου»*

40 Ὠριγένους: περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος.

Ὃν εἴρηκεν Λόγον, τοῦτον καὶ γλῶσσαν· κάλαμος γὰρ ὠνόμασται, διὰ τὸ λέγειν τι, καὶ εὐθέως γίνεσθαι, ὡς τό· «Θέλω, καθαρίσθητι»[4], καὶ εὐθέως ἐκαθαρίσθη. Καί· «σοὶ λέγω, ἐγέρθητι»[5], καὶ ἀνέστη. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τό· λόγον συντετμημένον ποιήσει Κύριος ἐν τῇ οἰκουμένῃ[6].

3 *«Ἐξεχύθη χάρις ἐν χείλεσί σου· διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε ὁ Θεὸς εἰς τὸν αἰῶνα»*

Γλυκύφωνος γὰρ ὁ Κύριος ἡμῶν, λέγων· «Ἐγὼ ἦλθον, ἵνα ζωὴν ἔχωσι, καὶ περισσὸν ἔχωσι»[7]. Καί· «Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος, ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς»[8], καὶ διδοὺς ζωὴν τῷ κόσμῳ[9]. Μωσῆς γάρ, καὶ εἴ τις ἄλλος δίκαιος, εὗρεν χάριν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ[10]· ἐπὶ δὲ τὸν Υἱὸν ἡ πατρικὴ πᾶσα χάρις ἐκενώθη. Ἦν γὰρ ὁ Πατὴρ λαλὼν

1. Πρβλ. Α′ Κορ. 6,18. 2. Πρβλ. Ρωμ. 12,13. 3. Πρβλ. Α′ Τιμ. 5,15. Β′ Πέτρ. 2,10. 4. Ματθ. 8,3. 5. Λουκ. 7,14. 6. Πρβλ. Ρωμ. 9,28. Ἡσ. 28,22. Δαν. 5,28. 7. Ἰω. 10,10. 8. Ἰω. 6,41,51. 9. Πρβλ. Ἰω. 6,35. 10. Πρβλ. Λουκ. 1,30.

ἐν τῷ Υἱῷ. Ὅθεν καὶ ἡ διακονησαμένη τῇ ἐν ἀνθρώποις αὐτοῦ παρόδῳ λέλεκται κεχαριτωμένη[1]. «Ἐν αὐτῷ γὰρ ηὐδόκησεν πᾶν τὸ πλήρωμα»[2], καὶ τὰ ἑξῆς. Ἡ πᾶσα δύναμις τῶν οὐρανῶν τῇ τῶν γεγονότων κέχρισται θεωρίᾳ. Ὁ δὲ Χριστὸς παρὰ πάντας κέχρισται καὶ μετόχους αὐτοῦ, δηλονότι τῇ τῆς μονάδος κέχρισται γνώσει. Διὸ καὶ μόνος λέγεται ἐν δεξιᾷ καθέζεσθαι τοῦ Πατρὸς Χριστός[3]. Χριστὸν δὲ φημί, τὸν μετὰ Θεοῦ Λόγον, ἐπιδημήσαντα Κύριον. 41

9-10 *«Σμύρνα καὶ στακτὴ καὶ κασσία ἀπὸ τῶν ἱματίων σου, ἀπὸ βαρέων ἐλεφαντίνων. Ἠὔφρανάν σε θυγατέρες βασιλέων ἐν τῇ τιμῇ σου· παρέστη ἡ βασίλισσα ἐκ δεξιῶν σου, ἐν ἱματισμῷ διαχρύσῳ περιβεβλημένη, πεποικιλμένη»*

Ἱμάτια Χριστοῦ νοητέον τούς, οἷον εἰπεῖν, ἐν Χριστῷ καὶ περὶ αὐτὸν διὰ πίστεως καὶ ἁγιασμοῦ καὶ οἰκειότητος πνευματικῆς. Βάρεις μὲν ἐλεφαντίνας τὰς ἐκκλησίας ἐν τούτῳ φησίν. Ἡ βᾶρις γὰρ καλεῖται πύργος ἅπας πεπυργωμένος· καὶ φαμὲν τὰ ἐν κλεινῇ δυνάμει καὶ χάριτι τεθεμελιωμένα· «τεθεμελίωνται γὰρ ἐπὶ τὴν Πέτραν»[4]· [ἐλεφαντίνας], ἀντὶ τοῦ λαμπρὰς εἶναι καὶ τιμίας. Αὗται δὲ ὡς ἐξ ἐλέφαντος βάρεις καὶ βασίλειαί εἰσιν θυγατέρες· υἱοὶ γὰρ ὄντες τῆς βασιλείας[5] οἱ μαθηταί, εἰκότως ἂν καὶ βασιλεῖς ὀνομάζοιντο. Ἐγέννησε δὲ τὰς ἐκκλησίας, λέγοντος καὶ Παύλου· «διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα»[6]. Ταῖς οὖν νοηταῖς εὐοσμίαις αἱ τῶν βασιλέων ηὔφρανάν σε θυγατέρες, τουτέστιν ἐν τῷ καιρῷ, καθ' ὃν ἔδει τιμηθῆναί σε παρ' αὐτῶν. Ὅτε γὰρ κέκληνται, τότε καὶ τετιμήκασιν. Ἀπὸ τούτων δὲ τῶν ἀρωμάτων καὶ τὸ νομικὸν συνεχεῖτο ἔλαιον, ἀφ' οὗ ἱερεῖς ἐχρίοντο, καὶ ἡ σκηνὴ καὶ σκεύη λει**42**τουργικά. Οἱ ἅγιοι μαθηταί..... τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἄλλως δὲ ἡ σμύρνα τῆς ταφῆς ἐστι σύμβολον, ὡς ὁ εὐαγγελιστὴς ἐδίδαξε, εἰπὼν ὑπὸ Ἰωσὴφ τοῦ Ἀριμαθαίου ἐντεταφίασθαι τὸν Ἰησοῦν μετὰ τῆς σμύρνης καὶ ἀλόης[7]. Ἡ δὲ στακτὴ

1. Πρβλ. Λουκ. 1,28. 2. Κολ. 1,19. 3. Πρβλ. Ματθ. 26,64. Μάρκ. 16,19. Ρωμ. 8,34. Ἑβρ. 1,3. Α′ Πέτρ. 3,22. 4. Ματθ. 7,25. 5. Πρβλ. Ματθ. 8,12. 6. Α′ Κορ. 4,15. 7. Πρβλ. Ἰω. 19,39.

καὶ αὐτῆς σμύρνης ἐστὶ τὸ λεπτότερον· ἐκθλιβέντος γὰρ τοῦ ἀρώματος, ὅσον μὲν αὐτόῤῥυτον εἰς τὴν στακτὴν ἀπομερίζεται· τὸ δὲ παχύτερον ἀπομένον, σμύρνα προσαγορεύεται. Ὧν τὸ μὲν πάθος δηλοῖ, τὸ δὲ τὴν εἰς Ἅδου κατάβασιν, ἐπειδὴ πᾶσα σταγὼν ἐπὶ τὰ κάτω καταφέρεται. Κατῆλθε γάρ, ἵνα πληρώσῃ ἑαυτοῦ τὰ σύμπαντα[1]. Ἡ δὲ κασσία φλοιός τίς ἐστι λεπτότατος καὶ εὐώδης, ἐν ξυλώδει κάρφει περιτεινόμενος. Παρῃνίξατο διὰ τὴν τῆς σαρκὸς περὶ τοῦ ξύλου οἰκονομίαν. Ἐκ δὲ ταύτης τῆς αἰτίας καὶ εὐγενεῖς καὶ βασιλικαὶ ψυχαί, διὰ τὴν εἰς ἡμᾶς συγκατάβασιν εὐγνώμονες οὖσαι, τὸν Χριστὸν ηὔφρανον πλουσίως, προσέτι τοῖς ἱματίοις τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ πλουσίων οἰκοδομημάτων φερόμεναι. Βάρεις γὰρ οἱ μέγιστοι τῶν οἴκων λέγονται καὶ τούτων ἐλεφαντίνων, διὰ τὸ πλουσίαν εἶναι τὴν τοῦ Χριστοῦ περὶ τὸν κόσμον ἀγάπην.

Ἡ δὲ βασίλισσα, ἡ μήτηρ τῶν θυγατέρων παρέστη ἐκ δεξιῶν, ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία. Κυριώτερον δὲ εἴποις ἐπουράνιον, ἥτις ἐστὶ μήτηρ τῶν ἐπὶ γῆς ἁγίων, Παύλου λέγοντος· «Ἡ ἄνω Ἰερουσαλὴμ ἐλευθέρα ἐστίν, ἥτις ἐστὶ μήτηρ ἡμῶν»[2]. Καλεῖ δ' αὐτήν «πόλιν Θεοῦ ζῶντος»[3] καὶ τὰ ἑξῆς. Αὕτη μὲν οὖν ἡ τελεία Χριστοῦ νύμφη, ἧς οὐκ ἂν ἁμάρτοις, θυγατέραν λέγων τὴν ἐπὶ γῆς Ἐκκλησίαν, Βασίλισσα δὲ ἐκείνη, ὡς συμβασιλεύουσα τῷ ἑαυτῆς νυμφίῳ, καὶ τὸ βασιλικὸν καὶ φωτοειδὲς τῆς ἀφθαρσίας ἔνδυμα φέρουσα.

Δεξιὰν δὲ χώραν τοῦ Χριστοῦ λαμβάνει, διακρίνοντος ἀπὸ τῶν φαύλων καὶ τῶν ἀγαθῶν, ὡς ὁ ποιμὴν ἀπὸ τῶν ἐρίφων τοῦ προβάτου[4]. Παρίσταται οὖν ἐν ἱματισμοῖς δια**43**χρύσοις, ἐν δόγμασι νοεροῖς καθυφασμένη, καὶ περιπεποικιλμένη ταῖς διαφοραῖς τῶν ἀρετῶν. Τὸ δὲ βεβλημένη, πεποικιλμένη οὔτε ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ, οὔτε παρὰ τῶν ἄλλων φέρεται.

11-14 *«Ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου· ὅτι ἐπεθύμησεν ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Κύριός σου.*

1. Πρβλ. Ματθ. 11,23. 2. Γαλ. 4,26. 3. Ἑβρ. 12,22. 4. Πρβλ. Ματθ. 25,32-33.

Καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ θυγατέρες Τύρου ἐν δώροις· τὸ πρόσωπόν σου λιτανεύσουσιν οἱ πλούσιοι τοῦ λαοῦ τῆς γῆς. Πᾶσα ἡ δόξα αὐτῆς θυγατρὸς βασιλέως ἔσωθεν ἐν κροσσωτοῖς χρυσοῖς περιβεβλημένη, πεποικιλμένη»

Ὁ μὲν Ἀκύλας προσεκύνησεν, ἡρμήνευσεν· ὁ δὲ Σύμμαχος προσκυνήσεις, καὶ μὴ προτροπῇ τῆς πρὸς αὐτὴν προσκυνήσεως. Μυσταγωγοῦσι τὴν βασιλίδα, ὡς ἂν εἴη τῷ νυμφίῳ κεχρισμένη. Ἔστι δὲ τὸ ἀκοῦσαι πρῶτον, εἶτα δὲ γνῶναι. Θυγατέρα δὲ καλοῦσιν τὴν Ἐκκλησίαν, ἅτε δὴ αὐτὴν προσκομισθεῖσαν τῷ οὐρανίῳ νυμφίῳ. Θεοῦ γὰρ γεγόνασιν συνεργοὶ Θεοῦ διάκονοι[1], καταλλάσσοντες αὐτῷ διὰ τῆς πίστεως τὴν ὑπ' οὐρανῶν, τὴν ἐξ ἐθνῶν, φησίν, Ἐκκλησίαν· οὐ γὰρ ἀνῃρήθη ἡ ἐξ Ἰσραήλ. Ἡμεῖς οὖν ἦμεν ποτὲ ἀνόητοι, καὶ τέκνα ὀργῆς, καὶ ἦσαν ἡμῖν οἱ εἰδωλολάτραι λαός. Οὕτω ποτὲ καὶ τῷ Ἀβραὰμ ἐλέγετο· «ἔξελθε ἐκ τῆς γῆς σου, καὶ ἐκ τῆς συγγενείας, καὶ ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου»[2]. Μέχρι νῦν οἱ προσιόντες τῷ θείῳ φωτίσματι, πρὸς δυσμὰς τραφέντες· ἀποτασσόμεθά σοι, φασίν, Σατανᾶ! Τίς δὲ τούτου μισθός; «Καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου»· οὐ τὸ φυσικὸν αὐτῆς λέγει, ἀλλὰ τὸ κατ' εἰκόνα καθάρσεως, μόνον **44** δεόμενον δειχθῆναι. Οὐκ ἂν γάρ τις καθαρῶς τῇ διὰ Χριστοῦ προσέρχεται πίστει, μὴ παντελῆ λήθην τῶν προτέρων κακῶν ποιησάμενος. Λαὸς δὲ τῆς Ἐκκλησίας πάλαι οἱ εἰδωλολάτραι· οἶκος δὲ πατρός, οἱ σοφοὶ τοῦ αἰῶνος, ἐν οἷς κατῴκει ὥσπερ ἔνοικος ὁ Σατανᾶς. Μητρόπολις Χαναναίων ἡ Τύρος, προκειμένων ἄγαν εἰδώλοις. Προτρεπόμενος οὖν εἰς ὑπακοὴν τὴν Ἐκκλησίαν ὁ λόγος, καὶ θυγάτηρ, φησί, Τύρου ἥξει μετὰ δώρων, καὶ τὸ σὸν πρόσωπον δὲ πλούσιοι τοῦ λαοῦ λιτανεύσουσιν ἐν δώροις, οὐ γὰρ αὐτὴν προσκυνοῦσιν, ἀλλὰ τὴν κεφαλὴν αὐτῆς, ὅς ἐστιν ὁ Χριστὸς ὃν νῦν κατασημαίνει. Τοὺς Τυραίους δὲ ὠνόμασεν διὰ τὸ μάλιστα αὐτοὺς ἐχθροὺς εἶναι τοῦ εὐσεβοῦς πολιτεύματος. «Πᾶσα ἡ δόξα αὐτῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἔσωθεν». Τοῦτό φησιν, εὐαγγελιζόμενος καὶ αὐτοὺς βασιλεῖς καὶ τοὺς ἐν ὑπεροχῇ ὄντας προσκυνήσειν τῇ

1. Πρβλ. Α' Κορ. 1,24. 2. Γεν. 12,1.

Ἐκκλησίᾳ, ἤτοι τὸν ἐν αὐτῇ Κύριον. Τὸ ἔσωθεν Θεὸν ἔσω σημαίνει. Νοητὸς γὰρ ὁ κόσμος τῆς Ἐκκλησίας. Κροσσὸς καὶ τὰς πολυειδεῖς ἀρετὰς σημαίνει· «Πᾶσα ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἔσωθεν ἐν κροσσωτοῖς περιβεβλημένη, πεποικιλμένη», εἴτε πράξεσι, εἴτε καὶ θεωρήμασι· καὶ εἰ ὑπόζυγόν ἐστί τι Χριστῷ, καὶ εἰ παρθένος ὅλη Χριστοῦ, ἡ μὲν ἐν τῷ παντελῶς ἐνδεσμεῖσθαι τῷ Λόγῳ, ἡ δὲ μηδ' ὅλως γενέσθω τοῦ κόσμου· οὐ γάρ ἐστιν ὑπόζυγον μέρος, τοῦτο παντελὲς τῷ παρθένῳ[1].

Ψαλμὸς 45

2 *«Ὁ Θεὸς ἡμῶν καταφυγὴ καὶ δύναμις, βοηθὸς ἐν θλίψεσι ταῖς εὑρούσαις ἡμᾶς σφόδρα»*

Φεύγοντες τὴν πορνείαν, τῇ σωφροσύνῃ προσφεύγωμεν· καὶ μαχόμενοι αὐτῇ τῇ **45** δικαιοσύνῃ μαχόμεθα. Πάλιν φεύγοντες τὴν ἀδικίαν, τῇ δικαιοσύνῃ προσφεύγωμεν· εἰ μὲν προσφεύγομεν αὐτῇ, καταφυγὴ ὀνομάζεται. Εἰ δὲ μετ' αὐτῆς πολεμοῦμεν, δύναμιν λέγει.

5 *«Τοῦ ποταμοῦ τὰ ὁρμήματα εὐφραίνουσι τὴν πόλιν τοῦ Θεοῦ»*

Χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· «Ποταμοὶ γάρ», φησίν, «ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥέουσιν ὕδατος ζῶντος»[2]. Ἔλεγε δὲ περὶ τοῦ Πνεύματος.

8 *«Κύριος τῶν δυνάμεων μεθ' ἡμῶν»*

Καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἱεροῖς Ἀποστόλοις ὑπέσχετο· «ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμί»[3]. Καί· «Ὅπου δύο ἢ τρεῖς εἰσι συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐγώ εἰμι μέσῳ σὺν αὐτοῖς»[4]. Πάλιν Κύριος ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων μεθ' ἡμῶν, ὡς οὐδὲν πέσωμεν παρ' αὐτοῦ. «Εἰ γὰρ Θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, τίς καθ' ἡμῶν;».[5] Αὐτὸς πολεμήσει ὑφ' ἡμῶν, ἡμεῖς δὲ ἡσυχάσομεν.

1. Πρβλ. Ἐφ. 5,27. 2. Ἰω. 7,38. 3. Ματθ. 28,20. 4. Ματθ. 18,20. 5. Ρωμ. 8,31.

Ψαλμὸς 46

5 *«Ἐξελέξατο ἡμῖν τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ, τὴν καλλονὴν Ἰακώβ, ἣν ἠγάπησεν»*

«Ἣν ἠγάπησεν καλλονὴν Ἰακώβ», ἡ γνῶσίς ἐστι τοῦ Θεοῦ.

7-8 *«Ψάλατε τῷ Θεῷ ἡμῶν, ψάλατε. Ψάλατε τῷ βασιλεῖ ἡμῶν... ψάλατε συνετῶς»*

Ὁ μὲν δίκαιος εὐλογεῖ τὸν Κύριον «ἐν παντὶ καιρῷ»[1]· ὁ δὲ ἁμαρτωλὸς τὸ τηνικαῦτα ἐξομολογούμενος[2] εὐλογεῖ τὸν Θεόν, ὁπηνίκα ἂν ἀγαθόν τι αὐτῷ ἐκ Θεοῦ πρόκειται.

Ψαλμὸς 47

3 *«Εὖ ῥιζῶν ἀγαλλιάματι πάσης τῆς γῆς· ὄρη Σιὼν τὰ πλευρὰ τοῦ βορρᾶ»*

46 Ὁ Χριστός, Εὖ ῥιζῶν ἀγαλλιάματι πάσης τῆς γῆς. Ῥίζα δὲ αὐτοῦ ὁ Θεὸς Λόγος, ὁ ἐν αὐτῷ. Πρότερον μὲν ἦν ὁ Παῦλος πλευρὰ τοῦ βορρᾶ, ἀφ' οὗ ἐξεκαύθη πάντα τὰ κακὰ ἐπὶ τῆς γῆς· νυνὶ δὲ γέγονεν ὄρος Σιών, ἔχον ἐν ἑαυτῷ λαλοῦντα τὸν Χριστόν, τὸν ἐλθόντα ἐκ Σιών, καὶ ἀποστρέψαντα ἀπὸ ἀσεβείας, ἀπὸ Ἰακώβ. Ἡ μὲν Ἱερουσαλὴμ ἐν τῷ νότῳ κεῖται, τὰ δὲ ἔθνη ἐν τῷ βορρᾷ· ἐπειδὴ καὶ μέγα ἐφρόνουν οἱ Ἰουδαῖοι, ὡς μόνοι τὴν Σιὼν οἰκοῦντες, δείκνυσιν ὁ λόγος ὡς τὰ ὄρη ταύτης ἐστιν ἑδραίωμα τῆς Σιών· τὸ κλῆμά ἐστι τοῦ βορρᾶ, ὅπερ κλῆμα διὰ τῶν πλευρῶν δηλοῦται· ἀντὶ γὰρ τοῦ εἰπεῖν τὸ κλῆμα τοῦ βορρᾶ, τὴν πλευρὰν εἴρηκεν· δείκνυσι, τουτέστιν Σιών ἐστι τὰ ἔθνη, τὰ παραδεξόμενα τὸ Εὐαγγέλιον.

8 *«Ἐν πνεύματι βιαίῳ συντρίψεις πλοῖα Θάρσις»*

Πλοίοις Θάρσις, οἱονεὶ πολυστήμοις, πολυφόρους τοὺς βασιλεῖς παρεικάζει· πλοῖα δὲ συντρίβει βιαίῳ πνεύματι δι' οὗ συνέτριψεν νοητάς τινας δυνάμεις, δι' οὗ τοὺς ἐχθροὺς ἀποτρέπει.

1. Ψαλ. 33,1. 2. Πρβλ. Ψαλ. 9,2.

Ψαλμὸς 48

1 *«Εἰς τὸ τέλος τοῖς υἱοῖς Κορὲ ψαλμός»*

Δύναται δὲ καὶ εἰς τὴν ἑκάστου νίκην τῶν ἐν τῷ ἀγωνίζεσθαι νικώντων ἀναφέρεσθαι ἡ ἐπιγραφή.

2-3 *«Ἀκούσατε αὐτά, πάντα τὰ ἔθνη· ἐνωτίσασθε, πάντες οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην, οἵ τε γηγενεῖς, καὶ οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, ἐπὶ τὸ αὐτὸ πλούσιος καὶ πένης»*

47 Τρεῖς γὰρ εἰσὶν αἱ συζυγίαι τῶν κεκλημένων, ἐν αἷς ἅπαν τὸ τῶν ἀνθρώπων περιέχεται γένος· «ἔθνη καὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην, γηγενεῖς καὶ οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων», πλούσιοι καὶ πένητες. Ἡ πρώτη, ἔθνη, ὅσα εἰσὶν οἱ κατοικοῦντες τὴν οἰκουμένην, οἱ ἀλλότριοι τῆς πίστεως διὰ τῶν ἐθνῶν. Εἶτα μετὰ τούτους, γηγενεῖς, οἱ φρονοῦντες τὰ γήϊνα, καὶ τῶν θελημάτων τῆς σαρκὸς ἀντεχόμενοι. Εἶτα οἱ υἱοὶ ἀνθρώπων, οἱ ἐπιμέλειάν τινα καὶ ἄσκησιν τοῦ λόγου ποιούμενοι· ἴδιον γὰρ τοῦ ἀνθρώπου τὸ λογικόν· λοιπόν, πλούσιοι καὶ πένητες· αὐτόθεν ἔχουσι γνωριζομένην τὴν ἰδιότητα, οἱ μὲν ὑπερβαίνοντες τὴν κτῆσιν τῶν ἀναγκαίων, οἱ δ' ἐν ἐνδείᾳ τούτων καθεστηκότες. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἰατρὸς τῶν ψυχῶν «οὐκ ἦλθε καλέσαι δικαίους, ἀλλ' ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν»[1], πρῶτον ἔταξεν ἐν τῇ κλήσει ἐν ἑκάστῃ συζυγίᾳ τὸ κατεγνωσμένον μέρος. Χείρονα γὰρ τὰ ἔθνη τῶν κατοικούντων τὴν οἰκουμένην· ἀλλ' ὅμως προτετίμηνται εἰς τὴν κλῆσιν, ἵνα οἱ κακῶς ἔχοντες πρότερον μεταλάβωσιν τῆς ἐκ τοῦ ἰατροῦ ὠφελείας[2]. Πάλιν, οἱ γηγενεῖς πρὸ τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων, καὶ πλούσιοι πρὸ τῶν πενήτων· τὸ ἀπεγνωσμένον τάγμα καὶ δύσκολον πρότερον κέκληται τῶν πτωχῶν πρὸς τὴν σωτηρίαν. Τοιαύτη γὰρ ἐκ τοῦ ἰατροῦ φιλανθρωπία τοῖς ἀσθενεστέροις μεταδίδωσιν τῆς ὠφελείας. Ὁμοῦ δὲ καὶ εἰρήνης ἐστὶ συναγωγὸς ἡ κοινωνία τῆς κλήσεως, ὥστε τοὺς ἔχοντας τέως ἐκ τῶν ἐπιτηδευμάτων πρὸς ἀλλήλους ὑπεναντίως, τούτους διὰ τῆς Ἐκκλησίας προστεθῆναι ἀλλήλοις εἰς τὴν ἀγάπην, μηδενὸς τῶν προτέρων ἀποτρεπομένου καὶ φεύγοντος, καὶ μάλιστα τῶν πλουσίων, ὅπερ ἀπεγνωσμένον τάγμα πρὸς σωτηρίαν καὶ **48** δύσκολον[1]. Μήτε οὖν ὁ πλούσιος τὸν πένητα ὑπερηφανείτω, μήτε ὁ πένης τὴν δυναστείαν τῶν εὐπορούντων ὑποπτησάτω· μήτε οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων τοὺς γηγενεῖς ἐξουθενείτωσαν, μήτε οἱ γηγενεῖς τούτων πάλιν ἀπαλλοτριούσθωσαν· καὶ τὰ ἔθνη ἐθιζέσθω πρὸς τοὺς κατοικοῦντας τὴν οἰκουμένην, καὶ οἱ τὴν οἰκουμένην οἰκοῦντες τοὺς ξένους τῶν διαθηκῶν διὰ τῆς ἀγάπης προσλαμβανέσθωσαν. Ἢ καὶ οὕτως ἐδήλωσε τῶν ἐθνῶν τότε ἄγρια καὶ ἐν ἐρήμοις σκηνοποιούμενα καὶ ἔθνη καλεῖ· καὶ ὅσα τὸν πολιτικὸν μετέρχεται βίον, τὰς γεωργουμένας οἰκοῦντα χώρας· οὓς πάλιν διῇλεν εἰς ἐλευθέρους καὶ τὸ οἰκετικόν, ἤγουν εἰς τοὺς ἀγροικοτέρους καὶ τοὺς ἄλλους εὖ γεγονότας, τοὺς ἐλευθερίως τραφέντας, οὓς υἱοὺς ἀνθρώπων εἶπεν. Ὁ δὲ Ἀκύλας τὴν οἰκουμένην "κατάδυσιν" ἐξέδωκε, τὰς οἰκήσεις οὕτως εἰπών· ἀντὶ δὲ τοῦ γηγενεῖς καὶ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, ὁ Σύμμαχος εἶπεν· "Ἥ τε ἀνθρωπότης καὶ προσέτι καὶ υἱοὶ ἑκάστου ἀνδρός, ἵν' ᾖ τὸ μὲν καθολικόν, τὸ δὲ μερικόν". Ἀκοὴν δὲ τὴν συνετῶς δεχομένην οὐ τὴν κοινήν, πρὸς τὰ ἄλογα, κατὰ τό· «Ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω»[2].

4 *«Τὸ στόμα μου λαλήσει σοφίαν, καὶ ἡ μελέτη τῆς καρδίας μου σύνεσιν»*

Κατὰ γὰρ τὸν Ἀπόστολον· «Καρδία πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν»[3]. Δεῖ γὰρ προαποκεῖσθαι τὸ ἀγαθὸν ἐν τῷ θησαυρῷ, εἶτα προφέρεσθαι διὰ στόματος, ἵνα μὴ λεχθῇ· σοφία κεκρυμμένη καὶ θησαυρὸς ἀφανής, τίς ὠφέλεια ἐν ἀμφοτέροις; Χρὴ γὰρ διὰ μὲν τῶν ἄλλων ὠφέλειαν λαλεῖν· δι' ἡμᾶς δὲ αὐτοὺς μελετᾶν τῇ καρδίᾳ.

5 *«Κλινῶ εἰς παραβολὴν τὸ οὖς μου, ἀνοίξω ἐν Ψαλτηρίῳ τὸ πρόβλημά μου»*

49 Ταῦτα δὲ καὶ ἀπὸ τῶν Ἀποστόλων δύνασθαι λέγεσθαι.

1. Ματθ. 9,13. 2. Πρβλ. Ματθ. 9,12.

1. Πρβλ. Ματθ. 19,23. 2. Ματθ. 11,15. 3. Ρωμ. 10,10.

Παραβολὰς δὲ καλεῖ τοὺς αἰνιγματώδεις λόγους. Καὶ γὰρ ὁ Κύριος παραβολικῶς τοῖς ὄχλοις διαλεγόμενος, τοῖς Ἀποστόλοις κατ᾽ οἶκον τούτων τὰς ἑρμηνείας προσέφερε. «Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία»[1], ἔλεγε· «Τὸ στόμα μου λαλήσει σοφίαν». Τοῦτον γὰρ θεολογοῦντες πᾶσιν ἀνθρώποις ἐκήρυττον, ἠκονημένοι δὲ τὸν νοῦν ὡς συνιέναι πάσας τοῦ Χριστοῦ τὰς παραβολὰς καὶ πρὸ τῆς αὐτοῦ ἑρμηνείας. Διὸ μετὰ ταύτας ὁ μὲν Σωτὴρ ἔλεγε· «Συνήκατε ταῦτα πάντα; οἱ δὲ λέγουσιν αὐτῷ· Ναί»[2]. Ἡ καρδία τοίνυν αὐτῶν ἐμελέτα συνήσεις, ἃς ἤνοιγον τοῖς μὴ παρακολουθεῖν δυναμένοις διὰ τοῦ σωματικοῦ ὀργάνου, τῇ ἐνοικούσῃ πρὸς τοῦτο διακονοῦντος ψυχῇ. Τοῦτο γὰρ ἀντὶ Ψαλτηρίου παρέλαβε πρὸς τὴν διὰ τούτων θείων ὕμνων ἀνάκρουσιν, ἑκάστου μέρους ἐπιστημονικῶς ἐν αὐτῷ κινουμένου.

6 *«Ἵνα τί φοβοῦμαι ἐν ἡμέρᾳ φοβερᾷ; ἡ ἀνομία τῆς πτέρνης μου κυκλώσει με»*

Ἀλλ᾽ ἐκεῖ μὴ τοιοῦτοι ἦσαν οἱ ἅγιοι Ἀπόστολοι, ἤγουν ὁ προφήτης ταῦτα λέγων ὥστε λεχθῆναι περὶ αὐτῶν· ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησαν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτῶν[3]· εἰκὸς αὐτοὺς ἡμαρτηκέναι τὰ τελευταῖα καὶ τὰ ἔσχατα καὶ τὰ βραχύτατα, ἅπερ εἴρηται· Ἡ ἀνομία πτέρνης αὐτῶν κυκλώσει αὐτούς. Ἢ ὡς Σύμμαχος “ἀνομίαν ἰχνέων αὐτοῦ” ἐξέδωκεν. Οἱονεὶ γὰρ ἴχνη ἀδρανῆ καὶ ἀμαυρὰ ἀνομίας ἦν αὐτοῖς μόνα. Διόπερ φησίν· «Ἵνα τί φοβοῦμαι ἐν ἡμέρᾳ φοβερᾷ» τῆς τοῦ Θεοῦ κρίσεως; Εἰ δὲ ἐν προσώπῳ τοῦ Κυρίου, τὸ λέγον πτέρναν αὐτοῦ, εὕρεις τὸν ἔσχατον τοῦ σώματος καὶ τῇ γῇ πλησιάζοντα Ἰούδαν. Σῶμα γὰρ Χριστοῦ οἱ Ἀπόστολοι. Οὐ φοβοῦμεν οὖν τὴν ἀνομίαν **50** τῆς πτέρνης, τουτέστιν τὴν προδοσίαν τοῦ Ἰούδα, ἐν τῷ καιρῷ τοῦ σταυροῦ.

17-18 *«Μὴ φοβοῦ, ὅταν πλουτήσῃ ἄνθρωπος..., καὶ ὅταν πληθυνθῇ ἡ δόξα τοῦ οἴκου αὐτοῦ, ὅτι οὐκ ἐν τῷ ἀποθνήσκειν αὐτόν, λήψεται τὰ πάντα»*

1. Α′ Κορ. 1,24. 2. Ματθ. 13,51. 3. Πρβλ. Α′ Πέτρ. 2,22.

«Οὐδὲν γάρ», φησὶν ὁ Παῦλος, «εἰσενέγκαμεν εἰς κόσμον, δηλονότι οὐδὲ ἐξενέγκαι τι δυνάμεθα»[1]. Καὶ ὁ μὲν Παῦλος καὶ οἱ κατ᾽ αὐτοῦ οὕτως· οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ οὐχὶ οὐδέν, ἀλλ᾽ οὐ πάντα· τὰ μὲν γὰρ χρήματα ἐνταῦθα καταλιμπάνουσι· τὰς δὲ ἐξ αὐτῶν ἁμαρτίας προσγενομένας μεθ᾽ ἑαυτῶν ἐκφέρουσιν.

Ψαλμὸς 49

3 *«Ὁ Θεὸς ἐμφανῶς ἥξει, ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ παρασιωπήσεται πῦρ ἐναντίον αὐτοῦ, καυθήσεται, καὶ κύκλῳ αὐτοῦ καταιγὶς σφόδρα»*

Εἰ «ὁ Θεὸς ἡμῶν ἐμφανῶς ἥξει», ὁ δέ ἐστι Χριστός, ἀλλ᾽ ὁ Χριστὸς ἐλήλυθεν ἐν σαρκί[2], τὸ ἐμφανῶς ἄρα νῦν σάρκα δηλοῖ· αἰσθητὴ γὰρ ἦν ἡ σὰρξ τοῦ Χριστοῦ, ἵνα τοῖς ἀξίοις διὰ τὴν εὐσέβειαν ἑαυτὸν παραδῷ σφόδρα. Πάντα καὶ ὁ μακάριος ἐθεάσατο Δανιήλ· ποταμὸς γὰρ προσεῖλκε ἔμπροσθεν αὐτοῦ, καὶ ὁ θρόνος αὐτοῦ φλὸξ πυρός, καὶ τροχὸς αὐτοῦ πῦρ φλέγον[3]. Πῦρ δὲ ἦλθε βάλλειν ἐπὶ τὴν γῆν[4]. Πῦρ δὲ ἐνταῦθα διδασκαλίαν τοῦ Θεοῦ Λόγου σημαίνει· ὅπερ πῦρ καίει μὲν τὰς μοχθηρὰς ἕξεις, δοκιμάζει δὲ τοὺς καθαρούς· διὰ γὰρ τοῦτο «κύκλῳ αὐτοῦ καταιγὶς σφόδρα». Ὅσοι γὰρ θέλουσιν ζῆν εὐσεβῶς ἐν Χριστῷ, διωχθήσονται[5]. Ἀλλὰ καί· «θλῖψιν», φησίν, «ἕξετε ἐν τῷ κόσμῳ»[6].

4 *«Προσκαλέσεται τὸν οὐρανὸν ἄνω καὶ τὴν γῆν, διακρῖναι τὸν λαὸν αὐτοῦ»*

51 Ζώντων γὰρ καὶ νεκρῶν ἐστι Κριτής[7], διότι πᾶσαν τὴν κρίσιν ἔδωκεν ὁ Πατὴρ τῷ Υἱῷ.

14 *«Θῦσον τῷ Θεῷ.....»*

15 *«Καὶ ἐπικάλεσαί με ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως, καὶ ἐξελοῦμαί σε»*

1. Α′ Τιμ. 6,7. 2. Πρβλ. Α′ Τιμ. 3,16. Α′ Ἰω. 4,2. 3. Πρβλ. Δαν. 7,9-10. 4. Πρβλ. Λουκ. 12,49. 5. Πρβλ. Β′ Τιμ. 3,12. 6. Ἰω. 16,33. 7. Πρβλ. Πράξ. 10,42.

Ὁ αὐτός ἐστι Θεός τε καὶ ὕψιστος καὶ ῥυόμενος ἀπὸ θλίψεως. Αἰνέσεως δὲ λέγει θυσίαν[1] τοῖς δικαίοις πρέπον τοῦ ὑμνεῖν, εὐχὰς δὲ τὰς ὑποσχέσεις· οὕτω γὰρ καὶ ἀλλαχοῦ· καί «εὐχάς μου τῷ Κυρίῳ ἀποδώσω»[2].

16 *«Τῷ δὲ ἁμαρτωλῷ εἶπεν ὁ Θεός· ἵνα τί σὺ διηγῇ τὰ δικαιώματά μου;»*

Οὐ γὰρ ὡραῖος αἶνος ἐν στόματι ἁμαρτωλοῦ. Εἰ γὰρ πάσας ἅμα παραβαίνει τὰς ἐντολάς, καὶ πᾶσαν ἐπιτηδεύει κακίαν, τί καὶ τὰς θείας ἐπὶ στόματος ἐκφέρει Γραφὰς ὁ ἁμαρτωλός; διὰ στόματος ἀναλαμβάνει τὴν διαθήκην τοῦ Θεοῦ; μισεῖ γοῦν παιδείαν καὶ ἁμαρτάνει. Ἢ ἐπεί «ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χείλεσί με τιμᾷ, ἡ δὲ καρδία αὐτοῦ πόρρῳ ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ»[3].

Ψαλμὸς 50

6 *«Καὶ νικήσῃς ἐν τῷ κρίνεσθαί σε»*

Νικᾷ Θεός, πάντα τὰ συντελοῦντα ποιήσας πρὸς σωτηρίαν.

9 *«Ῥαντιεῖς με ὑσσώπῳ καὶ καθαρισθήσομαι· πλυνεῖς με, καὶ ὑπὲρ χιόνα λευκανθήσομαι»*

Ὁ ὕσσωπος σύμβολόν ἐστιν ἀπαθείας, καὶ ἡ πλύσις γνῶσιν σημαίνει. Καὶ διὰ μὲν ἀπαθείας καθαριζόμεθα, διὰ δὲ τῆς γνώσεως γλυκαινόμεθα.

10 *«Ἀκουτιεῖς με ἀγαλλίασιν καὶ εὐφροσύνην, ἀγαλλιάσονται ὀστέα τεταπεινωμένα»*

52 Ἀκουστήν, φημί, γενέσθαι μοι παρασκευάσεις πάλιν, τὴν διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἐν ἐσχάτοις καιροῖς ἐσομένην ἀγαλλίασιν. Τίς δ' ἂν εἴη αὕτη, ἢ ἐκείνη ἡ γνῶσις, ἡ περὶ τῆς ἀναστάσεως; Ἣν καὶ ἐδίδαξεν εἰπών· «ἀγαλλιάσονται ὀστέα τεταπεινωμένα» ποτε, ἢ κατὰ τὸν τῆς ἀναστάσεως καιρόν, καθ' ὃν «τὰ ὀστᾶ

1. Πρβλ. Ἑβρ. 13,15. 2. Ψαλ. 115,9. Πρβλ. Ψαλ. 21,26. 3. Ἡσ. 29,13.

ἡμῶν ὡς βοτάνη ἀνατελεῖ»[1]. Ἐγὼ μέντοι συγγνώμης οὐδεμίας ἄξιον ἑαυτὸν νομίζων, μετὰ τοσαύτας δωρεὰς γενόμενος, ὡς καὶ τοὺς ἄλλους διδάξαι τὴν τοῦ Μονογενοῦς ἐνανθρώπησιν καὶ τὸ πάθος καὶ τὴν ἀνάστασιν, καὶ τῶν ἁμαρτημάτων τὴν ἄφεσιν, τὰ μεγαλοπρεπῆ τοῦ βαπτίσματος, δῶρα ταῦτα πάντα προδιδαχθείς, ἱκετεύω μετασχεῖν ἐκείνης τῆς χάριτος.

Ἀγαλλίασίς ἐστι χαρὰ ἐπὶ καλοῖς.

13 *«Μὴ ἀποῤῥίψῃς με ἀπὸ τοῦ προσώπου σου, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιόν σου μὴ ἀντανέλῃς ἀπ' ἐμοῦ»*

Εὔχεται μὴ πόῤῥω στερηθῆναι τῆς θείας κηδεμονίας (ταύτην γὰρ ἐνταῦθα ἐκάλεσε πρόσωπον), μηδὲ γυμνωθῆναι τῆς τοῦ Παναγίου Πνεύματος χάριτος, ὃ καὶ αἴτιον πάντως τοῦ λαβεῖν τὸ προφητικὸν πνεῦμα καὶ χάρισμα.

14 *«Καὶ πνεύματι ἡγεμονικῷ στήριξόν με»*

Πολλοὶ δὲ ἐνταῦθα πνεῦμα ἡγεμονικὸν ἐκάλεσαν τὸν αὐτοκράτορα λογισμόν.

20 *«Καὶ οἰκοδομηθήτω τὰ τείχη Ἰερουσαλήμ»*

Τὰ τείχη Ἰερουσαλὴμ τὴν ἀπάθειαν σημαίνει τῆς ψυχῆς, ἥντινα διαφθείραντες οἱ **53** δαίμονες, τὰ τῆς μοιχείας πάθη εἰσήνεγκαν· διὸ καὶ εὔχεται οἰκοδομηθῆναι ταῦτα τὰ τείχη. Καὶ ὁ Σολομὼν δέ φησιν· «οἱ δὲ ἀγαπῶντες τὸν νόμον, παραβαλοῦσιν ἑαυτοῖς τείχη»[2], τοὐτέστιν γένονται καθαροὶ καὶ ἀπαθεῖς.

Ψαλμὸς 51

3 *«Τί ἐγκαυχᾷ ἐν κακίᾳ ὁ δυνατὸς ἀνομίαν;»*

Οὐκ εἶπεν ὄνομα μέσον, ἐμφαῖνον τὸ φαῦλον· οὐ γὰρ εἶπεν· Τί καυχᾷ; ἀλλά· «Τί ἐγκαυχᾷ;». Οὐδέποτε γὰρ ἐπ' ἀγαθῷ λέγεται ἐγκαυχᾶσθαι ὁ σοφός. «Μὴ καυχάσθω καὶ ὁ σοφὸς ἐν τῇ σοφίᾳ

1. Ἡσ. 58,12. 2. Παρμ. 28,4.

αὐτοῦ, ἀλλ' ἢ ἐν τούτῳ καυχάσθω ὁ καυχώμενος συνιεῖν καὶ γινώσκειν ὅτι ἐγώ εἰμι Κύριος, ὁ ποιῶν ἔλεος»[1]. Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ καυχώμενος ἐν ταῖς θλίψεσιν[2]· οὐκ ἔνι δὲ ἐγκαυχᾶσθαι καλῶς, ἀλλ' εἴ τις ἁμαρτάνει, ἐγκαυχᾶται. Δύναται δὲ καὶ πρὸς τὸν Σαοὺλ ὁ λόγος εἰρῆσθαι.

4 *«Ὅλην τὴν ἡμέραν ἀδικίαν ἐλογίσατο ἡ γλῶσσά σου, ὡσεὶ ξυρὸν ἐξηκονημένον ἐποίησας δόλον»*

Τί οὖν φησιν; ἀλλὰ μήτε λανθάνῃ ἡμᾶς ἐν τῷ τόπῳ μυστήριον. Ἔστι τὸ ῥητὸν οὕτως ἔχον· «ἐν στόματι μωρῶν ἡ καρδία αὐτῶν»[3]. Ἐπιπόλαιός ἐστιν, οὐκ ἔστιν ἐν τῷ βάθει, ἀλλ' ἐξεπήδησεν ἡ καρδία ἐπὶ τῶν **54** χειλέων αὐτῶν. «Καρδία δὲ σοφῶν οὐ στόμα αὐτῶν»[4]. Ἐπεὶ τοίνυν μωρός ἐστι καὶ οὗτος διάβολος ὢν εἴτε Δωὴκ εἴτε Σαοὺλ ἁμαρτήσας, διὰ τοῦτο φησίν· «ἀδικίαν ἐλογίσατο ἡ γλῶσσά σου». Καὶ ἀλλαχοῦ λέγεται περὶ τῶν ἄδικα λεγόντων· «Ἠκόνησαν γλῶσσαν αὐτῶν ὡσεὶ ὄφεως»[5]. Ἀλλ' ἐκεῖ μέν, ἵνα παραστήσῃ πῶς ὀξεῖά ἐστιν ἡ διαβολή.

5 *«Ἠγάπησας κακίαν ὑπὲρ ἀγαθωσύνην»*

Οὐ τοῦτο λέγει, ὅτι ἀγαθωσύνην μὲν ἐμίσησας, κακίαν δὲ ἠγάπησας· ταύτας δὲ οὕτως ἠγάπησας, ὡς κακίαν μᾶλλον ἠγάπησας ἀγαθωσύνης· τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις κείμενον, τό· «ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι τὸ σκότος μᾶλλον ἢ τὸ φῶς»[6].

Ψαλμὸς 52

5 *«Οἱ ἐσθίοντες τὸν λαόν μου βρώσει ἄρτου»*

Ἐν τῷ ἐγγίζειν ἐπ' ἐμοὶ κακοῦντες τὰς σάρκας μου.

6 *«Ὅτι ὁ Θεὸς διεσκόρπισεν ὀστᾶ ἀνθρωπαρέσκων, κατησχύνθησαν, ὅτι ὁ Θεὸς ἐξουδένωσεν αὐτούς»*

Διχοτομήσει τὸ μέρος τῶν ὑποκριτῶν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσε-

1. Ἱερ. 9,22-23. 2. Πρβλ. Ρωμ. 5,3. Α' Κορ. 1,31. Β' Κορ. 12,9. 3. Σ. Σειρ. 21,26. 4. Ἔνθ' ἀν. 5. Ψαλ. 139,4. 6. Ἰω. 3,19.

ως· ὅταν ἀπὸ Θεοῦ ῥιψῶσιν οἱ ἁμαρτωλοί, τότε λαμβάνουσιν τὴν αἰσχύνην τὴν αἰωνίαν[1], ὥσπερ οἱ Ἰουδαῖοι. Τότε ἐρεῖ γὰρ αὐτοῖς· «οὐκ οἶδα ὑμᾶς»[2].

Ψαλμὸς 53

3 *«Ὁ Θεός, ἐν τῷ ὀνόματί σου σῶσόν με»*

55 Εἰ ἡ σωτηρία τῆς λογικῆς φύσεως ἡ γνῶσίς ἐστιν ἡ τοῦ Θεοῦ, ὁ δὲ Δαβὶδ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Θεοῦ θέλει σωθῆναι, τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ οὖν τὴν γνῶσιν σημαίνει, τὴν τοῦ Θεοῦ.

7 *«Ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου ἐξολόθρευσον αὐτούς»*

Ὁ Χριστός φησιν· «Ἐγώ εἰμι ἀλήθεια»[3].

9 *«Ὅτι ἐκ πάσης θλίψεως ἐῤῥύσω με»*

Ὡς μὴ ἐκ πάσης θλίψεως ῥυομένου ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, τεθεῖται τοῦτο ἐκ πάσης.

Ψαλμὸς 54

3-4 *«Πρόσχες μοι, καὶ εἰσάκουσόν μου· ἐλυπήθην ἐν τῇ ἀδολεσχίᾳ μου, καὶ ἐταράχθην ἀπὸ φωνῆς ἐχθροῦ καὶ ἀπὸ θλίψεως ἁμαρτωλοῦ»*

Ἀδολεσχία ἐνταῦθα σημαίνει τὴν εὐχήν, ὡς καὶ ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Βασιλειῶν, τῆς Ἄννης λεγούσης· «ἐκ πλήθους ἀδολεσχίας μου ἐκτέτακα ἕως νῦν»[4]· περὶ γὰρ τῆς προσευχῆς αὐτῆς τοῦτο λέγει. Πάντα ὅσα πράττομεν παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ἢ τὸν νόμον, ἀδολεσχία ἐστι, καὶ ὅσα εἰκῇ λαλοῦμεν. Λέγει οὖν οὕτως, ὥσπερ καταγνοὺς ἑαυτοῦ πρῶτον ἐπὶ τῷ τεταράχθαι, καὶ τὴν εἰρήνην μὴ κατεσχηκέναι, ἀλλ' ἀπολέσαι τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς, «ἐπὶ τῇ φωνῇ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἀπὸ θλίψεως ἁμαρτωλοῦ». Ἀγὼν πολύς μοί **56** ἐστιν καὶ οὐκ οἶδα τί ποιήσω. Λογίσαι, φησί, τίς οὗτος ὁ εὐχό-

1. Πρβλ. Σ. Σειρ. 12,6. 2. Ματθ. 25,12. 3. Ἰω. 14,6. 4. Α' Βασ. 1,16.

μενος; Ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρός, ὁ ὁμοούσιος Βασιλεύς, ἀλλὰ δούλου μορφὴν φέρων[1], ἵνα σώσω τὸ πλάσμα τὸ ἠλεώτερον, καὶ εἰσάκουσόν μου. Κοινῆς γὰρ δόξης τὸ σπουδαζόμενον εὔχεται.

4 «*Ὅτι ἐξέκλιναν ἐπ' ἐμὲ ἀνομίαν, καὶ ἐν ὀργῇ ἐνεκότουν μοι*»

Ἐξομολογεῖται ἐνταῦθα, διδάσκων ἡμᾶς ἐξομολογεῖσθαι, ὡς τὸ πρόσωπον ἡμῶν ἀναλαβών. Ἄνομοι ὄντες, ὥστε ἁμαρτωλὸς καὶ ἐχθρός, ἐκκλίνουσιν ἐπ' ἐμέ, ἵνα ἐμὲ ἄνομον ποιήσωσιν· ἁμαρτία γὰρ ἁμαρτίαν ἐρετίζει. Ἐπειδὴ κακῇ τετέχνηνται συμφωνίᾳ, διάλυσον αὐτῶν, Δέσποτα, τὴν ὁμόνοιαν.

6 «*Φόβος καὶ τρόμος ἦλθεν ἐπ' ἐμέ, καὶ ἐκάλυψέ με σκότος*»

Τὴν ἄγνοιαν νῦν σκότος ὀνομάζει· οὐκ ἔγνωσαν γάρ, φησίν, οὐδὲ συνῆκαν, ἐν σκότει διαπορεύονται[2].

7 «*Καὶ εἶπα· Τίς δώσει μοι πτέρυγας ὡσεὶ περιστερᾶς;*»

Καὶ εἶπα· Τίς καταξιώσῃ με τῆς χάριτος τοῦ Πνεύματος;

14 «*Σὺ δέ, ἄνθρωπε ἰσόψυχε*»

Σημειωτέον ὅτι χαλεπωτέρους τῶν ἐχθρῶν ἡγούμεθα τοὺς φίλους ἐπιβουλεύοντας.

18-21 «*Ἑσπέρας καὶ πρωῒ καὶ μεσημβρίας διηγήσομαι, καὶ ἀπαγγελῶ, καὶ εἰσακούσεταί τῆς φωνῆς μου*»

«*Λυτρώσεται ἐν εἰρήνῃ τὴν ψυχήν μου, ἀπὸ τῶν ἐγγιζόντων μοι, ὅτι ἐν πολλοῖς ἦσαν σὺν ἐμοί*»

«*Εἰσακούσεται ὁ Θεός, καὶ ταπεινώσει αὐτοὺς ὁ ὑπάρχων πρὸ τῶν αἰώνων· οὐ γάρ ἐστιν αὐτοῖς ἀντάλλαγμα, καὶ οὐκ ἐφοβήθησαν τὸν Θεόν*»

«*Ἐξέτεινε τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐν τῷ ἀποδιδόναι· ἐβεβήλωσαν τὴν διαθήκην αὐτοῦ*»

57 Ἐν μέσῳ τοῦ πρωῒ καὶ τῆς ἑσπέρας ἡ μεσημβρία· καὶ ὁ μὲν Ἰακὼβ ὄρθρῳ ἐπάλαιε μετὰ τοῦ Ἀγγέλου[3]· Ἀβραὰμ δὲ ἐν τῇ

1. Πρβλ. Φιλιπ. 2,7. 2. Πρβλ. Ρωμ. 2,19. 3. Πρβλ. Γεν. 32,25-26.

με**58**σημβρίᾳ ἑώρακε τοὺς Ἀγγέλους[1]· Λὼτ δὲ ἑσπέρας[2]. Τὴν ἐν δὲ λέχει μου, φησὶν ὁ Δαβίδ, θεώμενος προσευχήν, τὴν νύκτωρ καὶ τὴν ἡμέραν παρ' ἐμοῦ περιφερομένην, ἀπαλλάξομαι τῶν πολεμούντων, καὶ χαριεῖται εἰρήνη. Τὸ δὲ ἐν πολλοῖς ἦσαν σὺν ἐμοί, ἀντί "τοῦ πολλοστοὶ ἐγένοντο πρὸς ἐμέ". Τοῦτο δὲ οἱ γ' οὕτως ἡρμήνευσαν· "Ἐξέτεινε τὴν χεῖρα αὐτοῦ εἰς τοὺς εἰρηνεύοντας πρὸς αὐτόν"· οὐ γὰρ πολέμιον ὁ Σαοὺλ ἐδίωκεν, ἀλλ' εὐεργέτην καὶ συνήθη καὶ γνώριμον· οὐδὲ ἐχθρὸν Ἰούδας προδέδωκεν, ἀλλὰ Σωτῆρα καὶ τῶν ἀγαθῶν χορηγόν. Τὸ τοίνυν· "Ἐξέτεινε τὴν χεῖρα εἰς τοὺς εἰρηνεύοντας αὐτοῦ", τοῦτο δηλοῖ ὅτι ἔκτεινε τὰς χεῖρας, ὥστε τὰς ἀντιδόσεις ἐκτίσεται· ἀγαθὸν μὲν οὖν οὐδὲν προσενήνοχε, πάντα δὲ πονηρίας μεστά· καὶ τοῦτο δηλοῖ τὰ ἐπαγόμενα·

Λυτρώσεται... διαθήκην αὐτοῦ.

Τοῦτο εἰς τό· «Ἐξέτεινε τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐν τῷ ἀποδιδόναι». Ταπεινωθήσονται, φησίν, ἐπειδὴ μὴ ἔχουσι τῆς ψυχῆς αὐτῶν ἀντάλλαγμα· ἅπαξ γὰρ ἀρνησάμενοι τὸ τίμιον αἷμα Χριστοῦ, τὸ δεδομένον ἀντάλλαγμα ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς[3], οὐκέτι εὐποροῦσι λύτρον. Δεξάμενος δέ μου τὴν δέησιν, οἷα Θεός, ἀσθενείᾳ περιβάλλει τοὺς ἐπιβουλεύοντας. «Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο»[4]. Καλῶς ὑπάρχειν εἶπε πρὸ τῶν αἰώνων[5]· καὶ ἐντεῦθεν γινώσκομεν, ὅτι οἱ αἰῶνες ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι γεγόνασιν[6].

59 Οὕτως ὁ Σύμμαχος· "Οὐ γὰρ ἀλλάσσονται, οὐδὲ φοβοῦνται τὸν Θεόν". Ὁρῶν, φησίν, αὐτῶν τὸν ἀμεταμέλητον τρόπον, ταῖς προειρημέναις συμφοραῖς περιβάλλει.

Ἑσηρ. "ἐν ἀλιφωθ λαμου".

Ἀκύλας. "Οἷς οὐκ εἰσὶν ἀλλαγαὶ αὐτοῖς".

Ἑβραῖος. "Οὐ γάρ ἐστιν ἀντάλλαγμα αὐτοῖς".

Σύμμαχος. "Ὅτι οὐδ' ὅλως ἀντάλλαγμα αὐτοῖς".

Ἀκύλας. "Ἀπέστειλε τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐν εἰρηνικοῖς αὐτοῦ".

Ὠριγένους - Ἀθανασίου: Αὐτὸς μὲν τὴν παρεκτικὴν χεῖρα τῶν ἀγαθῶν εἰς τὸ μεταλαβεῖν τῆς εὐλογίας ἐξέτεινεν[7]. Οἱ

1. Πρβλ. Γεν. 18,1-15. 2. Πρβλ. Γεν. 19,1. 3. Πρβλ. Ματθ. 20,28. Μάρκ. 10,45. 4. Ἰω. 1,3. 5. Πρβλ. Ἰω. 1,2. 6. Πρβλ. Ἑβρ. 1,2. 11,3. 7. Πρβλ. Ματθ. 26,20-25.

δὲ οὐ μόνον οὐκ ἐδέξαντο, ἀλλὰ καί «τὴν διαθήκην ἐβεβήλωσαν», δῆλόν ἐστι τὴν εὐαγγελικήν.

Ὠριγένους - Εὐσεβίου: Τοιοῦτο δὲ τοῦ βίου τὸ τέλος ἐδείξατο· τῇ γὰρ ἀγχόνῃ τὴν δέῤῥαν προσδήσας, σύντομον ἐπέμεινε θάνατον[1]. Τοιαύταις καὶ Ἰουδαῖοι μετὰ τὸν σταυρὸν περιέπεσον συμφοραῖς, τῷ Ῥωμαϊκῷ παραδοθέντες στρατῷ· οὐ γὰρ τῷ νόμῳ τῆς φύσεως ὑπεξῆλθον τὸν βίον, ἀλλ' ὅπλοις πολεμικοῖς κατακοντιζόμενοι.

22 *«Ἠπαλύνθησαν οἱ λόγοι αὐτοῦ ὑπὲρ ἔλαιον, καὶ αὐτοί εἰσι βολίδες»*

Ὁ Σύμμαχος. "Λειότερα βουτύρου τὰ στόματα αὐτῶν, πολεμεῖ δὲ ἡ καρδία ἑκάστου αὐτῶν". Τούτῳ δὲ καὶ τὸ ἐπαγόμενον συμφωνεῖ· «Λόγοι κερκώπων, μαλακοί· οὗτοι δὲ τύπτουσι ταμεῖα κοιλίας»[2].

23 *«Ἐπίῤῥιψον ἐπὶ Κύριον τὴν μέριμνάν σου»*

Μνημονευτέον τούτου ἐν καιρῷ μερίμνης· ἔχε κυβερνήτην, φησί, τὸν Θεὸν καὶ ἡνίοχον[3].

60 Καὶ ὅμοιον τό· Μὴ μεριμνήσητε τί φάγεσθαι ἢ τί πίεσθαι[4]. Τὰ κατὰ σαυτὸν τῆς προνοίας ἐκείνης ἐξάρτησον· οὕτω γὰρ ἀσάλευτος διαμενεῖς καὶ ἀκλόνητος.

24 *«Σὺ δέ, ὁ Θεός, κατάξεις αὐτοὺς εἰς φρέαρ διαφθορᾶς· ἄνδρες αἱμάτων καὶ δολιότητος οὐ μὴ ἡμισεύσωσιν τὰς ἡμέρας αὐτῶν. Ἐγὼ δὲ ἐλπιῶ ἐπὶ σέ, Κύριε»*

Φρέαρ διαφθορᾶς, ἡ κόλασις. Ἀτελεῖς εἰσιν ἐν τῇ γενέσει οἱ ἁμαρτωλοί· διὸ Δαβὶδ εὔχεται, λέγων· «Μὴ ἀναγάγῃς με ἐν ἡμίσει ἡμερῶν μου»[5]. Ἀβραὰμ γὰρ ἐκοιμήθη «πλήρης ἡμερῶν»[6]. Ἀποκτείνει τούτους Κύριος, οἷς συγχωρεῖ ἐπιπολὺ ἁμαρτάνειν· ἐκ γὰρ τούτου συμβαίνει λήθην γενέσθαι Θεοῦ.

---

1. Πρβλ. Ματθ. 27,3-5. 2. Παρμ. 26,22. 3. Πρβλ. Α΄ Πέτρ. 5,7. 4. Πρβλ. Ματθ. 6,25. 5. Ψαλ. 101,25. 6. Γεν. 25,8.

Ψαλμὸς 55

5 *«Ἐν τῷ Θεῷ ἐπαινέσω τοὺς λόγους μου»*

Ἐπαινέσω, ἀντὶ τοῦ ἐπαινετοὺς ποιήσω.

6 *«Κατ' ἐμοῦ πάντες οἱ διαλογισμοὶ αὐτῶν εἰς κακόν»*

Οὐ πάντες μὲν τοὺς λογισμοὺς ἐμβάλλουσιν πονηρούς· πάντες δὲ οὗτοι λογισμοὶ φέρουσιν εἰς κακόν. Τῇ γὰρ Εὔᾳ φησὶν ὁ ὄφις· «ἔσεσθε ὡς θεοί, γινώσκοντες καλὸν καὶ πονηρόν»[1].

10 *«Ἐπιστρέψουσιν οἱ ἐχθροί μου εἰς τὰ ὀπίσω»*

Εἰ θέλεις ἀποστρέφειν τοὺς ἐχθροὺς εἰς τὰ ὀπίσω, προσεύχου ἀδιαλείπτως[2].

Ψαλμὸς 56

4 *«Ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸ ἔλεος αὐτοῦ καὶ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ»*

61 Ὁ Χριστὸς ἐν τοῖς εὐαγγελίοις φησιν· «Ἐγώ εἰμι ἀλήθεια»[3].

9 *«Ἐξεγέρθητι, ἡ δόξα μου· ἐξεγέρθητι, ψαλτήριον καὶ κιθάρα, ἐξεγερθήσομαι ὄρθρου»*

Ἄλλος. "Ἑαυτῷ λοιπὸν ἐγκελεύεται τὸν θεῖον ἐξυφαίνειν ὕμνον, δόξαν μὲν οἰκείαν τὴν προφητικὴν χάριν καλῶν, ἑαυτὸν δὲ ψαλτήριον καὶ κιθάραν, ὡς γεγεννημένος τοῦ Πνεύματος ὄργανον (τὴν μὲν γὰρ ψυχὴν διὰ τοῦ ψαλτηρίου, τὸ δὲ σῶμα διὰ τῆς κιθάρας αἰνίττεται). Ἢ καὶ αὐτὰ τὰ συνήθη ὄργανα ἀναλαμβάνει, ἐπὶ τῷ ἀνακρούσασθαι συνήθως τὰ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ὑποβαλλόμενα· οἷς προστίθεται τό· «ἐξεγερθήσομαι ὄρθρου», ἀντὶ τοῦ φωτίσθεις διὰ τοῦ Πνεύματος τῆς προφητείας, οὐ νῦν μόνον ὑμνήσω, ἀλλὰ τοῦ ἡλίου ἀνατείλαντος, καὶ τῆς προσδοκωμένης ἡμέρας τὸν

---

1. Γεν. 3,5. 2. Πρβλ. Α΄ Θεσ. 5,17. 3. Ἰω. 14,6.

ὄρθρον ὑποδείξαντος, τῶν ἐθνῶν ἁπάντων καὶ τῶν πιστευόντων λαῶν χοροδιδάσκαλος ἔσομαι".

Ψαλμὸς 57

2 «Εἰ ἀληθῶς ἄρα δικαιοσύνην λαλεῖτε, εὐθεῖα κρίνετε, οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων»

62 Πρὸς πάντας τοὺς ἀνωτέρω λαοὺς ὠνομασμένους καὶ πρὸς πάντα τὰ ἔθνη ταῦτά φησιν, καθὼς καὶ εἴρηται ἡμῖν ἀνωτέρω, τὴν προσφώνησιν ποιεῖται ὁ παρὼν ψαλμός. Εἰ γὰρ ἀληθῶς τις δικαιοσύνην ἐπαγγέλλοιτο, οὐδαμόθεν οὐ δειχθήσεται ἡ ἀπὸ τοῦ κρίνειν εὐθεῖα. Κρίνει δὲ εὐθεῖα ὁ κρίνας παρ' ἑαυτῷ ζῆν κατὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου, καὶ μηδὲν σκολιὸν πράττειν.

5 «Θυμὸς αὐτοῖς κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ ὄφεως, ὡσεὶ ἀσπίδος κωφῆς καὶ βυούσης τὰ ὦτα αὐτῆς»

Θυμοῦ μὲν ἐπικρατήσαντος, ἀποθηριοῦται ψυχή· τοῦ δὲ ἐπιθυμητικοῦ ἐπικρατήσαντος, ἵππος ἢ ἡμίονος γίνεται· τοῦ νοῦ δέ, Ἄγγελος ἢ καὶ Θεός. Θυμὸς αὐτοῖς κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ ἐν Παραδείσῳ ὄφεως, ὃς ὑποκρινάμενος ῥήματα φιλίας, τὸν θάνατον ἐπήγαγεν[1]· ἐπεὶ τοίνυν καὶ οὗτοι παραπλησίως Ῥαββὶ καὶ Διδάσκαλε λέγοντες[2], ἐβουλεύοντο παραδοῦναι σταυρῷ· τούτου χάριν τῇ ὁμοιώσει τοῦ ὄφεως παρεβλήθησαν.

9 «Ὡσεὶ κηρὸς τακεὶς ἀνταναιρεθήσονται, ἔπεσε πῦρ ἐπ' αὐτοὺς καὶ οὐκ εἶδον τὸν ἥλιον»

Σαφηνίζει διὰ τούτου τοῦ ῥητοῦ τὴν ἔννοιαν ἕτερος τῶν ἑρμηνευτῶν, τὴν παρὰ λιμοῦ γενομένην ἀπὸ τῆς μήτρας ὀλίσθησιν τοῦ ἀμβλώματος ἑρμηνεύσας, τούτοις τοῖς ῥήμασιν· ἔκτρωμα γυναικὸς οὐχ ὁραματισθήσεται ἥλιον[3].

1. Πρβλ. Γεν. 3, 1-7. 2. Πρβλ. Ἰω. 1,38. 3. Πρβλ. Ἀριθ. 12,12.

Ψαλμὸς 58

4 «Ὅτι ἰδοὺ ἐθήρευσαν τὴν ψυχήν μου»

63 Θηρεύουσι τὴν ψυχὴν διὰ τῶν πονηρῶν λογισμῶν, ὅταν αὐτῇ καλὰ ὑποβάλλουσι τὰ μὴ ὄντα καλά, ὥσπερ ὅταν δέλεαρ τῷ χαλκῷ οἱ ἁλιεῖς περιβάλλουσι.

7 «Ἐπιστρέψουσιν εἰς ἑσπέραν, καὶ λιμώξουσιν ὡς κύων, καὶ κυκλώσουσι πόλιν»

Λιμώξουσι μέν, διὰ τὸ μὴ δέξασθαι αὐτοὺς τὸν ἄρτον τὸν ζωοποιόν· κύνας δὲ αὐτοὺς διὰ τὸ ἀναιδὲς κατονομάζει τῆς ψυχῆς. Τὸ δέ· «κυκλώσουσι», ὅτι ἐκπεσόντες τῆς πατρίδος, νόμοις τε βασιλικοῖς εἰργόμενοι αὐτῆς ἔξωθέν, κύκλῳ περιέρχονται, μόλις μακρόθεν αὐτήν ποτε θεώμενοι. Ἐναλλαγὴ γὰρ πραγμάτων ἐγίνετο· οἱ πάλαι υἱοί, διὰ τὴν οἰκείαν πονηρίαν, τῶν κυνῶν ἔλαχον τάξιν, τὰ δὲ ἔθνη τὰ πάλαι κυσὶν ἐοικότα τῆς τῶν υἱῶν ἠξιώθη τιμῆς.

Τίνες δέ «ἐπιστρέψουσιν εἰς ἑσπέραν καὶ λιμώξουσιν ὡς κύνες, καὶ κυκλώσουσι πόλιν», ἀλλ' ἢ ἂν οἱ ἄνδρες τῶν αἱμάτων καὶ οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν[1]; διὰ τί δὲ εἰς ἑσπέραν; Ἐπειδὴ ἐπὶ συντελείᾳ τοῦ αἰῶνος ἔμελλε ταῦτα γίνεσθαι[2]. Ἀντὶ δὲ τοῦ, «λιμώξουσι ὡς κύνες», ὁ μὲν Ἀκύλας· "Καὶ ὀχλωσάτωσαν ὡς κύων", ὁ δὲ Σύμμαχος· "Καὶ συνηχήσουσιν ὡς κύνες", ἡρμήνευσαν. Καὶ ὁ Θεοδοτίων· "Ἠχήσουσιν ὡς κύων". Ἄντι**64**κρυς διὰ τούτων ὄφε ποτε κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀφίξεως, ὁμοίως τῷ τότε Σαούλ, τὸν ἀναίτιον διώξαντι, μέλλονται καὶ αὐτοὺς τὸν Χριστὸν πολεμεῖν, κύνας ὠνόμασεν· ἐπεὶ καὶ διὰ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου τὸ αὐτὸ Ἅγιον Πνεῦμα περὶ τῶν αὐτῶν ἐδίδαξε· «Πάντες κύνες ἐνεοί, οὐκ εἰδότες ὑλακτεῖν»[3]. Καὶ ἐν τῷ κα' ψαλμῷ τὰ πάθη τοῦ Σωτῆρος διαγράφοντι, μετὰ τῶν ἄλλων, ἐξ αὐτοῦ προσώπου λέλεκται τοῦ Σωτῆρος· «Περιεκύκλωσάν με κύνες πολλοί»[4]. Οὗτοι δὴ οὖν λιμώξουσι, τοῦ τῆς ζωῆς ἄρτον στερηθέντες, ἐπεὶ μὴ παρεδέξαντο τὸν οὐράνιον ἄρτον καὶ τροφὴν τὴν σωτή-

1. Πρβλ. Ματθ. 7,23. 2. Πρβλ. Ματθ. 13,40,49. 3. Ἡσ. 56,10. 4. Ψαλ. 21,17.

ριον. Εἶτα δὲ καὶ τῆς αὐτῶν πόλεως, ἣν κακῶς ᾤκησαν, ἀπελαθήσονται, ὡς μηκέτι ταύτης ἐπιβαίνειν τολμᾶν, ἐπειδή περ οἱ οἰκοῦντες αὐτὴν αἱμάτων αὐτὴν ἐπλήρουν. Διὸ καὶ μέχρι τῆς σήμερον ὁρῶντες τοὺς ὅρους καὶ κύκλῳ περιϊόντες, πόῤῥωθεν ἵστανται· ἔξωθεν δὲ κυκλοῦντες, πίστιν ἐπάγουσι τῇ μετὰ χεῖρας λεγούσῃ Γραφῇ· «Ἐπιστρέψουσι καὶ λιμώξουσιν ὡς κύων, καὶ κυκλώσουσι πόλιν».

9-12 *«Καὶ σύ, Κύριε, ἐκγελάσῃ αὐτούς, ἐξουδενώσεις πάντα τὰ ἔθνη. Ὁ Θεός μου δείξει μοι ἐν τοῖς ἐχθροῖς μου. Μὴ ἀποκτείνῃς αὐτούς, μήποτε ἐπιλάθωνται τοῦ νόμου σου. Διασκόρπισον αὐτοὺς ἐν τῇ δυνάμει σου, καὶ κατάγαγε αὐτούς, ὁ ὑπερασπιστής μου, Κύριε»*

Ἀλλὰ γὰρ καὶ ταῦτα τὸ πνεῦμα τὸ προφητικὸν ἐκ προσώπου τοῦ Σωτῆρος ἀναφωνεῖ περὶ τῶν ἐπαναστάντων αὐτῷ, περὶ ὧν ἐλέγετο· «οἱ λαοὶ ἐμελέτησαν κενά»[1], καὶ τὰ ἑξῆς. Τούτους οὖν, τοὺς εἰς κενὸν τὰς περὶ αὐτοῦ προφητείας μελετήσαντας, τούς τε ἄρχοντας αὐτῶν καὶ καθηγουμένους μὴ ἀποκτείνῃς φησίν, ἀλλὰ διασκόρπισον. Εὔχεται δὲ αὐτοὺς καὶ καθαιρεθῆναι τοῦ ἀξιώματος, ὃ δὲ καὶ γέγονεν· οὐκέτι νῦν βασι**65**λεύς, οὐδὲ ἀρχιερεύς, οὐδὲ προφήτης, ἀλλ' οὐδὲ γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι καὶ Σαδδουκαῖοι παρ' αὐτοῖς εἰσίν. Οὐ μὴν καὶ ἀποκτανθῆναί φησιν· διὸ συνέστηκεν αὐτῶν τὸ γένος, καὶ τῶν παίδων ἡ διαδοχὴ πληθύνει. Οὐ γὰρ ἀπεκτάνθησαν, οὐδ' ἐξ ἀνθρώπων ἀπέσβησαν, ἀλλ' εἰσὶ μὲν καὶ ὑφεστήκασιν, οὕτως δὲ ὡς καταβεβλημένοι καὶ κατενηνεγμένοι ἧς πάλαι ἠξιῶντο παρὰ Θεῷ τιμῆς. Ἀλλὰ καί «διασκόρπισον αὐτούς», φησίν, «ἐν τῇ δυνάμει σου»· ὃ δὴ καὶ γέγονεν. Εἰς πᾶσαν αὐτοὺς σκέδασον τὴν οἰκουμένην, καὶ ποίησον σποράδας καὶ μετανάστας, ἐπειδὴ κατὰ σοῦ κέχρηνται συμφωνίᾳ. Τί δὲ αὐτὴ διδάσκει;

Ἑτέρα δὲ Γραφή, ἀντὶ τοῦ· «μή ποτε ἐπιλάθωνται τοῦ νόμου σου, τοῦ λαοῦ σου» περιέχει· "εἰ γὰρ ἦσαν ἐξ ἀνθρώπων ἀφανισθέντες, μηδαμοῦ μηδαμῶς ἐν ζωῇ ὄντες, οὐκ ἂν εἶδον, φησί, τὸν ἐμὸν λαόν, οὐδ' ἂν ἔγνωσαν ἀνθοῦσαν τὴν ἐμὴν Ἐκκλησίαν. Διασκόρπισον τοίνυν αὐτοὺς ἀπανταχῇ γῆς, ἵνθα μέλλει καὶ ἡ Ἐκκλησία συνίστασθαι, ὅπως βλέποντες τὴν ὑπ' ἐμοῦ θεμελιωθεῖσαν Ἐκκλησίαν, εἰς ζῆλον ἔρχοιντο θεοσεβείας". Οὐκοῦν καὶ ταῦτα ὁ Σωτὴρ ὑπὲρ αὐτῶν ηὔχετο.

13-14 *«Ἁμαρτίαν στόματος αὐτῶν, λόγον χειλέων αὐτῶν· καὶ συλληφθήτωσαν ἐν τῇ ὑπερηφανίᾳ αὐτῶν. Καὶ ἐξ ἀρᾶς καὶ ψεύδους διαγγελήσονται συντέλειαι, ἐν ὀργῇ συντελείας, καὶ οὐ μὴ ὑπάρξωσι»*

Ἄλλος. "'Αμαρτίαν στόματος αὐτῶν λόγον χειλέων αὐτῶν· καταληφθήσονται ἐν ὑπερηφανίᾳ, καὶ ἐξ ἀρᾶς καὶ ἐξ ἀρνήσεως διηγήσονται· τέλεσον, ἐν χόλῳ τέλεσον, καὶ οὐχ ὑπάρχουσιν". Σύμμαχος. "Τῇ ἁμαρτίᾳ τοῦ στόματος αὐτῶν, ἀρὰν καὶ ψεῦδος λαλοῦντες. Συντέλεσον ἐν θυμῷ, συντέλεσον, καὶ οὐκ εἰσίν".

Πάλιν κἀνταῦθα τὴν αἰτίαν παρίστησι. Διὰ τί γὰρ ταῦτα παθεῖν αὐτοὺς ἠξίου ἀναγκαίως, διδάσκει λέγων· «δι' ἁμαρτίαν στόματος αὐτῶν καὶ διὰ λόγον χειλέων αὐτῶν». Καὶ ἔστι θαυμάσαι τὸ ἀκριβὲς τῆς τοῦ Ἁ**66**γίου Πνεύματος προῤῥήσεως, ἐπειδὴ γὰρ οὐκ αὐτοὶ Ἰουδαῖοι κατὰ τὸν τοῦ πάθους τοῦ Σωτῆρος καιρὸν θάνατον αὐτῷ εἰργάσαντο, Ῥωμαϊκῇ δὲ χειρὶ τοῦτο ἐπράκτετο· δικάζοντος μὲν Πιλάτου, καὶ διαλαβόντων στρατιωτῶν καὶ ἀπαγόντων αὐτόν[1], Ἰουδαίων δὲ μηδ' ὁτιοῦν τούτων πεποιηκότων, εἰκότως οὐκ αὐτὸ τὸ ἔργον τοῦ θανάτου τούτοις ἀνατίθησιν, ἀλλὰ τὴν αἰτίαν, τῆς τῶν Ἀρχιερέων συσκευῆς καὶ τῆς τῶν συκοφαντῶν ψευδομαρτυρίας μνημονεύων[2], τῆς τε φωνῆς τοῦ πλήθους ἐπιβοήσαντος κατ' αὐτοῦ[3]. Διό φησιν· «ἁμαρτίαν στόματος αὐτῶν», ὡσεὶ ἔλεγε σαφέστερον· «δι' ἁμαρτίαν στόματος αὐτῶν καὶ διὰ λόγον χειλέων αὐτῶν καὶ συλληφθήτωσαν ἐν τῇ ὑπερηφανίᾳ αὐτῶν»· ἢ κατὰ Σύμμαχον, "μετὰ τῆς ὑπερηφανίας αὐτῶν". Ὑπερήφανοι γὰρ ὄντως καὶ ἀλαζόνες, οὐκ ἔφερον τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν τὴν παῤῥησίαν· διὸ καὶ ἔλεγον αὐτῷ· «Τίς σοι ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν ταύτην; καὶ ἐν ποίᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς;»[4].

---

1. Ψαλ. 2,1.

1. Πρβλ. Ματθ. 27, 1-2. Ἰω. 18,29-30. 2. Πρβλ. Ματθ. 26,60. 3. Πρβλ. Ματθ. 27, 20-23. Ἰω. 18,40. 4. Ματθ. 21,23.

15-16 *«Ἐπιστρέψουσιν εἰς ἑσπέραν, καὶ λιμώξουσιν ὡς κύων, καὶ κυκλώσουσι πόλιν. Αὐτοὶ διασκορπισθήσονται τοῦ φαγεῖν· ἐὰν δὲ μὴ χορτασθῶσι, καὶ γογγύσουσιν»*

Ἤδη μὲν ταῦτα προλαβόντες εἰρήκαμεν καθ' ἕνα τρόπον· δευτερεύσαντος δὲ τοῦ προφήτου, δῆλον ὡς ταῖς αὐταῖς λέξεσιν ἕτερα πάλιν τὸ Πνεῦμα ἐμήνυσεν. «Ἐπιστρέψουσι τοίνυν εἰς ἑσπέραν» οἱ τῶν Ἰουδαίων παῖδες, οὐκ ἐν φωτὶ τὸν Θεόν, ἀλλ' ἐν σκότει ζητοῦντες. Καὶ διὰ τοῦτο «λιμώξουσιν ὡς κύων» τὴν ὄντως τροφὴν μὴ εὑρίσκοντες, καὶ κυκλώσουσι τὴν Ἱερουσαλὴμ τὴν πεπορθημένην, πενθοῦντες ἐπ' αὐτήν, καὶ κοπτόμενοι. Αὐ**67**τοὶ διασκορπισθήσονται· εἰς πᾶσαν γὰρ τὴν γῆν διεσπαρμένοι τυγχάνουσι, δουλεύοντες πανταχοῦ, καὶ ἐλαχίστους καὶ δουλοπρεπεῖς τέχνας πάσας τε τὰς ἀπρεπεῖς μεθόδους ἕνεκα τοῦ πεινᾶν μετερχόμενοι· γαστρίμαργοι δὲ ὄντες, οὐ χορτάζονται, καὶ κατὰ Θεοῦ διὰ τοῦτο γογγύζουσι· τοὐτέστιν οὐκ εὐχαριστοῦσι, τοῦτο γὰρ αὐτῶν ὡς ἀγνωμόνων ἴδιον.

17-18 *«Ἐγὼ δὲ ᾄσομαι τῇ δυνάμει σου, καὶ ἀγαλλιάσομαι τὸ πρωῒ τὸ ἔλεός σου, ὅτι ἐγενήθης ἀντιλήπτωρ μου καὶ καταφυγή μου, ἐν ἡμέρᾳ θλίψεώς μου. Βοηθός μου, σοὶ ψαλῶ, ὁ Θεός μου, ἀντιλήπτωρ μου εἶ, ὁ Θεός μου, τὸ ἔλεός μου»*

Ἐκεῖνοι μὲν οὖν τοιαῦτα πείσονται, τοιαῦτα τολμήσαντες. Ἐγὼ δὲ σὸν ἔλεον ἀνυμνήσω, καὶ τοῦ νοεροῦ φωτὸς ἀνατείλαντος, καὶ τῇ οἰκουμένῃ δεδωκότος τὸν ὄρθρον, τὸν ἀμέτρητόν σου οἶκτον ἐν ἁπάσαις ταῖς ἐκκλησίαις δοξάσω. Ἀπήλαυσα γὰρ τῆς σῆς ἐπικουρίας, καὶ διὰ τῆς σῆς προνοίας τὰς προσπεσούσας διέφυγον συμφοράς. Οὗ δὴ χάριν, σὲ μόνον οἶδα Θεόν, καὶ σὲ πηγὴν ἐλέους καὶ φιλανθρωπίας καλῶ.

Ταῦτα Δαβὶδ προφητικοῖς ἰδὼν ὀφθαλμοῖς, καὶ τὰς Ἰουδαίων προείρηκε συμφοράς, καὶ αὐτὸς ὑμνήσειν ἀεὶ Δεσπότην ὑπέσχετο, διὰ τῶν εὐσεβῶν ὑμνῳδίαν προσφέρων.

Ψαλμὸς 59

4 *«Συνέσεισας τὴν γῆν, καὶ συνετάραξας αὐτήν· ἴασαι τὰ συντρίμματα αὐτῆς, ὅτι ἐσαλεύθη»*

Τῶν σεισμῶν οἱ μέν εἰσι χασματίαι· οἱ δέ, βρασματίαι· οἱ δέ, ἐπίκλινται· **68** οἱ δέ, μυκηματίαι. Ἐνταῦθα δὲ τὴν μεταβολὴν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς πραγμάτων συσσείσεις ὠνόμασεν.

Ψαλμὸς 60

2 *«Εἰσάκουσον, ὁ Θεός, τῆς δεήσεώς μου, πρόσχες τῇ προσευχῇ μου»*

Δέησίς ἐστιν ἐλλείποντός τινος μεθ' ἱκεσίας περὶ τοῦ ἐκείνου τυχεῖν ἀναπεμπομένη εὐχή. Προσευχὴ δέ ἐστιν ἡ μετὰ δοξολογίας περὶ μειζόνων μεγαλοφυέστερον ἀναπεμπομένη ὑπ' αὐτοῦ.

3 *«Ἀπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς πρὸς σὲ ἐκέκραξα... ἐν πέτρᾳ ὕψωσάς με»*

Γῆν λέγει τὴν κακίαν, ἧς ὁ ἐξελθὼν κρά**69**ζει πρὸς Θεόν. Πῶς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὢν ὁ Δαβίδ, λέγει· «Ἀπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς πρὸς σὲ ἐκέκραξα;». Ἢ τάχα ἐξελθὼν τῆς κακίας, νῦν τροπικῶς γῆν ὀνομαζομένης, ταῦτά φησιν· «ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός»[1].

7-8 *«Ἡμέρας ἐφ' ἡμέρας βασιλέως προθήσεις. Διαμενεῖ εἰς τὸν αἰῶνα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ἔλεος καὶ ἀλήθειαν αὐτοῦ τίς ἐκζητήσει αὐτῶν;»*

Ἕως αἰῶνος τὰ ἔτη τοῦ Χριστοῦ ὡς βασιλέως οὐκ ἐκλείψουσι[2]. Ὁ Υἱὸς ἐνώπιον τοῦ Πατρός, ὡς ἀνελλιπὴς μὲν ὁ Υἱὸς καὶ Θεὸς τοῦ ἐλέους καὶ τῆς ἀληθείας. Τίς γάρ, φησί, τὸν περὶ προνοίας καὶ κτίσεως λόγον ἐξιχνιάσει[3];

9 *«Οὕτως ψαλῶ τῷ ὀνόματί σου εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, τοῦ ἀποδοῦναί με τὰς εὐχάς μου ἡμέραν ἐξ ἡμέρας»*

---

1. Α′ Κορ. 10,4. 2. Πρβλ. Ἑβρ. 1,12. 3. Πρβλ. Πράξ. 17,24. Ρωμ. 1,20.

Ὁ ὑπισχνούμενος καὶ μὴ ἀποδιδοὺς τὰς εὐχὰς τῷ Θεῷ, οὐκ ἐστὶν ἐν ἡμέρᾳ τῇ οὔσῃ ἐξ ἡμέρας· πρώτη γὰρ ἡμέρα ἐστὶ τὸ ἐκκλῖναι ἀπὸ κακοῦ, δευτέρα τὸ ποιῆσαι τὸ ἀγαθόν.

Ψαλμὸς 61

6 *«Ὅτι παρ' αὐτοῦ ἡ ὑπομονή μου»*

Ὅτι σὺ εἶ ἡ ὑπομονή, Κύριε.

«Ψευδεῖς οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν ζυγοῖς, τοῦ ἀδικῆσαι αὐτοὶ ἐκ ματαιότητος ἐπὶ τὸ αὐτό»

Ὁ δὲ Θεοδοτίων οὕτως· "Πλὴν ἀτμὶς υἱοὶ τοῦ ἀνθρώπου· ψευδεῖς υἱοὶ ἀνδρός, ὡς ροπὴ ζυγοῦ· εὐδιάλυτα γάρ, φησί, τὰ ἀνθρώπινα, καὶ ἄνω κάτω ζυγοῦ δίκην μεταχωροῦντα". Κατὰ δὲ τοὺς Ο′· Ὡς μονίμοις θαῤῥοῦσι τοῖς ῥέουσιν, ἰσότητος ἀμελοῦντες καὶ μὴ τηροῦντες καθάπερ ἴσῳ ζυγῷ τὴν καρδίαν, **70** καὶ ὅμως κέρδος ἐντεῦθεν οὐδέν. Διὸ Σύμμαχος εἶπεν· "Αὐτοὶ ματαιοῦνται ὁμοῦ". Εἰ οἱ Ἅγιοι οὐ μάταιοι, οὐχὶ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων οἱ Ἅγιοι· κατηργήθη γὰρ ἡ κατ' ἄνθρωπον γένεσις· μάταιοί εἰσιν οἱ τοῖς ματαίοις καὶ φθαρτοῖς τοῦ αἰῶνος τούτου προκαθεζόμενοι πράγμασι. Οἱ ψευδόμενοι περὶ τὴν δικαιοσύνην (αὐτὴ γὰρ ζυγός ἐστι τῶν ἀρετῶν) ψευδεῖς εἰσιν υἱοὶ ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου γεγεννημένοι.

«Πλοῦτος ἐὰν ῥέῃ, μὴ προστίθεσθε καρδίαν»

Τοῦτο λεκτέον πρὸς τοὺς πλεονεκτοῦντας.

«Ὅτι σὺ ἀποδώσεις ἑκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ»

Τὸν περὶ προνοίας καὶ κρίσεως ἔχων λόγον· τοῦτο γὰρ δηλοῦται ἐκ τῶν ἐπιφερομένων ῥητῶν.

Ψαλμὸς 62

«Ὁ Θεός, ὁ Θεός μου, πρὸς σὲ ὀρθρίζω· ἐδίψησέ σοι ἡ ψυχή μου, ποσαπλῶς σοι ἡ σάρξ μου ἐν γῇ ἐρήμῳ καὶ ἀβάτῳ καὶ ἀνύδρῳ»

Καλὸν δὲ καὶ κατὰ τὸ ῥητὸν ὀρθρίζειν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ πάσης πράξεως ἀπαρχὴν ποιεῖσθαι προσευχὴν καὶ εὐποιΐαν πρὸς τὸν πλησίον, εἴτε ἐν ἐπισκέψει, εἴτε ἐν μεταδόσει. Πρέπει δὲ τῷ ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Ἰουδαίας διὰ τοῦ διώκεσθαι διατρίβοντι, καὶ μισουμένῳ δωρεάν, καὶ μηδαμῶς ἐγκαλοῦντι, λέγειν τό· «Ὁ Θεός, ὁ Θεός μου, πρὸς σὲ ὀρθρίζω». Ἡ κοιλία γοῦν, τῶν περὶ τρυφὴν ἐχόντων οὖσα θεός, ἁπλῶς οὐ λέγεται θεός, ἀλλ' οὐδὲ οἱ δαίμονες κυρίως θεοί, τῶν ἐθνῶν λεγόμενοι θεοί. Ὁ οὖν ἀληθῶς σοφὸς ἐρεῖ τῷ φύσει καὶ ἀληθῶς **71** Θεῷ. «Ὁ Θεός, ὁ Θεός μου». Οὐ μόνον δέ «ἡ ψυχή μου ἐδίψησέ σε, ἀλλὰ καὶ ἡ σάρξ μου», καθάπερ μαθοῦσα τὴν ἐν τῇ ἀναστάσει ἐλπίδα ἑαυτῆς παρὰ σοί, ἢ πολυπλασίασθαι τὸ πρὸς σὲ δίψος ἑαυτῆς· διὸ καὶ κατασκηνῶν ἐπ' ἐλπίδι, οὐκ ἔχω λέγειν ὁπόσα πλησίως καὶ ποσαχῶς παρὰ τὴν δίψαν τῆς ψυχῆς μου ἐδίψησά σε.

«Οὕτως ἐν τῷ ἁγίῳ ὤφθην σοι, τοῦ ἰδεῖν τὴν δύναμίν σου καὶ τὴν δόξαν σου»

Οὕτως, πῶς; ἢ δίψης καὶ ἐπὶ πόθου περὶ τὸν ἅγιον συγχθείς; τίς δὲ ἂν εἴη, ἢ ὁ Μονογενής, καὶ εἰ μὲν εἴη ὁ Πατήρ, πρὸς ὃν διψῶν δύναμιν καὶ δόξαν αὐτοῦ ὁ Μονογενής· «Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις»[1] αὐτὸς ὢν καὶ ἡ δόξα, περὶ ἧς εἴρηται· «ὀφθήσεται ἡ δόξα Κυρίου»[2]. Παρίσταμαι δὲ σοί, τὴν ἄῤῥητον ὁ φανταζόμενος δύναμιν.

«Τὰ χείλη μου ἐπαινέσουσί σε»

Οὐ μόνοις δὲ χείλεσιν, ἀλλὰ πρὸς τῇ καρδίᾳ τὸν Θεὸν ὑμνητέον, κατὰ γὰρ Παῦλον· «Καρδίᾳ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, χείλεσι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν»[3].

«Ἐν τῷ ὀνόματί σου ἀρῶ τὰς χεῖράς μου»

Αἴρει δὲ τὰς χεῖρας ὁ δίκαιος ἐν ὀνόματι Κυρίου, ὅτε ἀπὸ ὑγιῶν δογμάτων περὶ Θεοῦ καὶ τῆς εἰς αὐτὸν εὐσεβείας ἐπαίρει ἀπὸ τῶν γηΐνων τὸ πρακτικὸν ἑαυτοῦ, ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ αἴρει τὰς χεῖρας ἑαυτοῦ· εἴτε δὲ ἀφ' ἡστινοσοῦν ἑτέρας διδασκαλίας, εἴτε

---

1. Α′ Κορ. 1,24. 2. Β′ Μακκ. 2,8. 3. Ρωμ. 10,10.

παρ' Ἕλλησι φιλοσοφουμένης, εἴτε καὶ ἐν ἠτινιοῦν αἱρέσει, τάχα αἴρει μὲν τὰς χεῖρας ἑαυτοῦ, οὐ μὴν ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ.

6 «*Ὡσεὶ στέατος καὶ πιότητος ἐμπλησθείη ἡ ψυχή μου, καὶ χείλη ἀγαλλιάσεως αἰνέσει τὸ ὄνομά σου*»

Ὥσπερ δὴ τῶν σωματικῶν βρωμάτων τὰ 72 πίονα καὶ εὔτροφα τῶν ζώων ἡδύτερα, οὕτω καὶ τῶν πνευματικῶν εἴη ἄν τινα ἀνάλογα τοῖς κατὰ σάρκα πίοσι. Διόπερ τοῦτο εἰδὼς παρὰ τὴν τῆς ψυχῆς τροφὴν ὑποδέχουσαν τοῦ σώματος, ὁ προφήτης εὔχεται λέγων περὶ αὐτῆς τό· «ὡσεὶ στέατος καὶ πιότητος ἐμπλησθείη ἡ ψυχή μου». Τοιαῦτά γε ἦν καὶ τὰ κατὰ τὴν παραβολὴν τοῦ μόσχου τοῦ σιτευτοῦ[1]. Τὸ ἐν Θεῷ δὲ ἀγαλλιᾶν καὶ εὐφημεῖν νομίζω μὴ δύνασθαι κατορθοῦσθαι ἡμῖν χωρὶς τῆς ἀπὸ τῶν καλουμένων πτερύγων τοῦ Θεοῦ σκέπης, τουτέστι τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ· ταύταις γὰρ ὑφοῦται, καὶ μετεωρίζεται, καὶ μεγαλύνεται ὁ Θεός, ὑφ' ἃς γενόμενοι, ἅτε δὴ ἁπλούμενοι διέμειναν ἡμῖν, δεκτικοὶ αὐτῷ γενόμεθα.

9 «*Ἐκολλήθη ἡ ψυχή μου ὀπίσω σου*»

[Τά] ὀπίσω τοῦ Θεοῦ ἐστὶ τὰ μετὰ τὸν Θεόν, ἅτινα ἐπαγγέλλεται καὶ Μωυσῇ δειξείη[2].

10 «*Αὐτοὶ δὲ εἰς μάτην ἐζήτησαν τὴν ψυχήν μου· εἰσελεύσονται εἰς τὰ κατώτατα τῆς γῆς*»

Τούτους εὔχεται προφητικῶς ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας ὠθουμένους τῆς γῆς εἰς τὰ ταύτης παχύτερα κατελθεῖν· ὅπου μὴ δύνανται κατὰ τῶν ἀγωνιζομένων ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι ἐνεργεῖν, εἰ καὶ μόνον εἰρῆσθαι περὶ τῶν ζητούντων τὴν ψυχὴν τοῦ εὐχομένου δοκεῖ. «Κατώτατα δὲ τῆς γῆς» ἡ ἄβυσσος, ἔνθα χωρήσουσιν. Διόπερ ἐν Εὐαγγελίῳ τῷ Σωτῆρί φασιν· «Ἦλθες ἡμᾶς πρὸ καιροῦ βασανίσαι»[3], μὴ πεμφθῆναι εἰς τὴν ἄβυσσον ἤδη δεόμενοι, εἰς δὲ χοίρους εἰσελθεῖν ἐπιτρέψαι[4].

---

1. Πρβλ. Λουκ. 15,23-30. 2. Πρβλ. Ἐξ. 33,20-23. 3. Ματθ. 8,29. 4. Πρβλ. Ματθ. 8,30-33.

11 «*Παραδοθήσονται εἰς χεῖρας ῥομφαίας, μερίδες ἀλωπέκων ἔσονται*»

Ἀναιρεθήσονται, φησίν, οὐχ ὑπὸ δυνατῶν πολεμίων, ἀλλ' ὑπὸ τῶν προσοικούντων· οἳ καθάπερ τεθήκασίν τε καὶ ἀπελαύνονται· αἰνίττεται δὲ τὸ πρόχειρον νόημα, τοῦ μηδὲ ταφῆς ἀξιωθῆναι τοὺς πλείους, ἀλλὰ προκεῖσθαι θηρίοις βοράν.

Ψαλμὸς 63

4 «*Οἵτινες ἠκόνησαν ὡς ῥομφαίαν τὰς γλώσσας αὐτῶν*»

73 Αὐτὴ ἡ ῥομφαία λόγος ἐστι δαιμονιώδης, χωρίζων ψυχὴν τῆς σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ.

11 «*Εὐφρανθήσεται δίκαιος ἐν τῷ Κυρίῳ, καὶ ἐλπιεῖ ἐπ' αὐτόν, καὶ ἐπαινεθήσονται πάντες οἱ εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ*»

Ἄφρων ἐλπίζει εἰς ἄνθρωπον· ὁ δὲ φρόνιμος ἐπὶ τῷ Κυρίῳ πέποιθεν[1]. Καὶ τὴν παρ' ἀνθρώπων δὲ καρπώσονται εὔκλειαν οἱ τὸν λογισμὸν πρὸς Θεὸν διευθύνοντες, καὶ τῆς ὁδοῦ τὰς εὐθείας ἔξω βαδίζειν οὐκ ἐνεχόμενοι. Ἐν περινοίᾳ γὰρ τῆς τοῦ Θεοῦ κηδεμονίας γενόμενοι, τὸ θεῖον κριτήριον ἔδεισαν· διαφερόντως δὲ τῶν νόμων τῶν θείων ἐπιμελόμενοι, θυμηδῶς ἐμφορηθέντες, τὴν εἰς τὸν Θεὸν ἐλπίδα βεβαίαν[2] ἐργάζονται. Εὐφραίνει ἄδικον πλοῦτος φθαρτός, τὸν δὲ δίκαιον γνῶσις Θεοῦ[3].

Ψαλμὸς 64

2 «*Σοὶ πρέπει ὕμνος, ὁ Θεός, ἐν Σιών, καὶ σοὶ ἀποδοθήσεται εὐχή*»

Νόει μὲν Σιὼν καὶ τὴν ἀρετήν, καὶ πύλας τὰς εἰς αὐτήν, ὥσπερ εἰσαγωγάς, εἰσόδους· μόνῳ δὲ τῷ ἐν Σιών, τουτέστιν ἐν τῷ σκοπευτηρίῳ καὶ τῇ ἀρετῇ, πρέπει ὁ ὕμνος τῷ Θεῷ, ὡς ὑψωθέντι ἐκ τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου καὶ τῆς κακίας, καὶ διὰ τοῦτο δυναμένῳ

---

1. Ψαλ. 145,3. 2. Πρβλ. Β' Κορ. 1,7. 3. Πρβλ. Ἰὼβ 31,25.

ἐξαγγεῖλαι πάσας τὰς αἰνέσεις τοῦ Θεοῦ ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς πύλαις τῆς θυγατρὸς Σιών, Ἐκκλησίας. Οὐ γὰρ ὡραῖος ὕμνος ἐν τῷ στόματι ἁμαρτωλοῦ, ὅτι οὐ παρὰ Κυρίου ἐξαπεστάλη. Καὶ πάλιν ἐὰν θέλωσιν οἱ ἔξω τῆς Ἐκκλησίας θεολογεῖν, ἢ καὶ ὑμνεῖν
5 74 τὸν Θεόν, οὐ δυνήσονται· ὁ γὰρ πρέπων ὕμνος, ὕμνος Θεοῦ, ἐν μόνῃ Σιών, τῇ Ἐκκλησίᾳ.

Νόει δὲ Σιὼν καὶ τὴν ἐπουράνιον πόλιν. Ἐκεῖ γὰρ οἱ τέλειοι καὶ ἀληθῶς ὕμνοι ἀποδίδονται τῷ Θεῷ· ὡς γὰρ ἐν τῇ κάτω Σιὼν καὶ ἡ κάτω Ἱερουσαλήμ, οὕτως καὶ ἐν τόπῳ, τῷ ὑπὲρ πάντα τό-
10 πον σωματικόν. Ἐν τῷ πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ προσκυνήσεις τῷ Θεῷ[1], ἔνθα αἱ ἀληθιναὶ ἀποδίδονται εὐχαί.

3 *«Εἰσάκουσον προσευχῆς μου· πρὸς σὲ πᾶσα σὰρξ ἥξει»*

Σάρξ, ἀντὶ τοῦ πᾶς ἄνθρωπος. Ἥξει δὲ πρὸς αὐτὸν πᾶσα σὰρξ διὰ μετανοίας, καὶ καθάρσεως, μηκέτι μένουσα σάρξ, ἢ κατὰ σάρ-
15 κα πολιτευομένη.

5-6 *«Μακάριος ὃν ἐξελέξω καὶ προσελάβου· κατασκηνώσει ἐν ταῖς αὐλαῖς σου. Πλησθησόμεθα ἐν τοῖς ἀγαθοῖς τοῦ οἴκου σου. Ἅγιος ὁ ναός σου, θαυμαστὸς ἐν δικαιοσύνῃ»*

Ἡ Ἀκύλα ἔκδοσις ἐμφαίνει ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν τὸ τὸν ἐκλεχθέντα
20 ὑπὸ Θεοῦ ἐγγίζειν αὐτῷ. Μακάριος γάρ, φησίν, ὃν ἐξελέξω, καὶ ἐγγίζει, οὐ μόνον ὃν ἐξελέξω.

Θεοδοτίωνος· Ἁγιασμοῦ γὰρ πλήρης ὁ σὸς ναός, καὶ τὴν σὴν δικαιοσύνην, διὰ τῶν σῶν λογίων, τοὺς προσιόντας διδάσκει.
25 Οἶκον Θεοῦ τὴν Ἐκκλησίαν ἐπιστέλλων ὁ Παῦλος Τιμοθέῳ κα-λεῖ[2]. Ἐὰν δὲ βραδύνῃς, ἵνα εἰδῇς πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ Θεοῦ ἀναστρέφε-σθαι, ἥτις ἐστὶν Ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος[3], τούτου τοῦ οἴκου ἀγαθὰ τὰ τοῦ Πνεύματος χαρίσματα, τά τε περὶ τῆς Τριάδος καὶ τὰ
75λοι πὰ δόγματα, οἵ τε παραδοθέντες ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων θε-
30 σμοὶ καὶ κανόνες. Ἐν δὲ τούτῳ θαυμαστὸς ἡ ἀρετὴ ἐπιτελεῖται, καλουμένη δικαιοσύνη, ἤγουν ὅτι ὁ πιστεύων καὶ ἔργων ἀγαθῶν πληρωθεὶς ἔχει τὸν Κύριον ἐν ἑαυτῷ. Εἴρηται γὰρ διὰ τῆς πίστε-

---

1. Πρβλ. Ἰω. 4,23,24. **2.** Πρβλ. Α′ Τιμ. 3,5. **3.** Πρβλ. Α′ Τιμ. 3,15.

ὡς κατοικεῖν τὸν Χριστόν, τὸν ἔσω ἄνθρωπον[1], πρὸς τὸν τηροῦντα τὸν λόγον αὐτοῦ μετὰ τοῦ Πατρὸς ἐρχόμενος, μονὴν ποιεῖται καὶ γίνεται ναός[2], κατὰ τό· «Οὐκ οἴδατε ὅτι ναὸς Θεοῦ ἔστε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν»[3]. Καὶ μεθ' ἕτερα· «ὁ γὰρ ναὸς τοῦ Θεοῦ ἅγιός ἐστιν, οἵτινές ἐστε ὑμεῖς»[4], ὃς καὶ δικαιοσύνην θαυμα-στῶς κατορθοῖ, τὴν διὰ πίστεως συνισταμένην.

10 *«Ὁ ποταμὸς τοῦ Θεοῦ ἐπληρώθη ὑδάτων»*

«Ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας Θεοῦ»[5]. Καὶ πάλιν· «ἐν παντί» γάρ, ὁ Παῦλός φησι, «ἐπλουτίσθητε ἐν πάσῃ γνώσει»[6]. Ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ ἐπληρώθη φύσεων λογικῶν, εἴπερ ποταμοὶ ῥέουσιν ὕδα-τος ἐκ τῆς κοιλίας[7] πιστεύσαντος Χριστῷ· ὕδατα δὲ ἔθος λέγειν τῇ Γραφῇ τὰς φύσεις τὰς λογικάς, καὶ γὰρ ὁ Δαβὶδ λέγει αἰνεῖν τὰ ὕδατα τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν τὸν Κύριον[8].

13 *«Καὶ ἀγαλλίασιν οἱ βουνοὶ περιζώσονται»*

Νῦν φύσεις λογικὰς τροπικῶς βουνοὺς ὀνομάζει.

14 *«Ἐνεδύσαντο οἱ κριοὶ τῶν προβάτων»*

Ἐνεδύσαντο Χριστὸν καὶ σπλάγχνα οἰκτιρμῶν.

Ψαλμὸς 65

3 *«Εἴπατε τῷ Θεῷ· Ὡς φοβερὰ τὰ ἔργα σου, ἐν τῷ πλήθει τῆς δυνάμεώς σου! ψεύσονταί σε οἱ ἐχθροί σου»*

76 Τῆς Ἰουδαίων ἀποπληξίας ἐνταῦθα κατηγορεῖ, ὡς μηδὲ τῶν θαυμάτων τῆς ὑπερβολῆς παρενεγκούσης αὐτοὺς εἰς τὸ πείθε-σθαι. Σημεῖα Κυρίου γεννῶσι πίστιν· δυνάμεις δὲ αὐτοῦ ἐπιστρέ-φουσι ψυχήν.

4 *«Πᾶσα ἡ γῆ προσκυνησάτωσάν σοι, καὶ ψαλάτωσάν σοι. Ψαλάτωσαν δὲ τῷ ὀνόματί σου, Ὕψιστε»*

---

1. Πρβλ. Ρωμ. 7,22. Α′ Κορ. 5,12. Β′ Κορ. 4,16. Ἐφ. 3,16. **2.** Πρβλ. Ἰω. 14,23. **3.** Α′ Κορ. 3,16. **4.** Α′ Κορ. 3,17. **5.** Ρωμ. 11,33. **6.** Α′ Κορ. 1,5. **7.** Πρβλ. Ἰω. 7,38. **8.** Πρβλ. Ψαλ. 148,4.

Ἐπειδὴ Ἰουδαῖοι, φησί, καίτοι ὑπερβολὰς ὁρῶντες πίστει πραττομένων σημείων, ἐψεύσαντό σε, ἀλλ' οὖν ἀντ' ἐκείνων προσκυνήσει σε πάντων τῶν ἐθνῶν ἡ πληθύς. Τοῦτο σαφέστερον ὁ Σύμμαχος εἴρηκεν· "Πάντες ᾄσουσι τὸ ὄνομά σου. Πρόῤῥησις δὲ ταῦτα τοῦ παρόντος καιροῦ, καθ' ὃν ἐν ἅπασι τοῖς ἔθνεσι ὁ τῶν ὅλων ὑμνεῖται Θεός, ὁ δεσπότης Χριστός, Ὕψιστος παρὰ πάντων καλεῖται".

6 *«Ὁ μεταστρέφων τὴν θάλασσαν εἰς ξηράν»*

Οὗτος γάρ ἐστι, φησίν, ὁ Θεὸς ὁ καὶ ἡμῖν τὴν πρὸς αὐτὸν ἄνοδον καὶ τὴν σωτηρίαν δωρούμενος, ὁ πατάξας θάλασσαν, καὶ ποταμὸν διαστήσας, καὶ τοὺς ἡμετέρους προγόνους ἀκινδύνους διαβιβάσας[1].

12 *«Διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος, καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχήν»*

Οὐκοῦν οἱ γενναίως διενεγκόντες τοὺς ὑπὸ τῆς εὐσεβείας ἀγῶνας, καὶ εὐδοκιμεῖν εἰωθότες διὰ πειρασμῶν, εἶτα νενικηκότες καὶ εἰς τὸ τῆς ἐλπίδος καταστάντες τέλος, λέ77γουσι· «Διήλθομεν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος». Καὶ τῶν δαιμονιζομένων τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον ἐν τοῖς εὐαγγελίοις, ποτὲ μὲν ἔῤῥιψαν εἰς τὸ πῦρ, ποτὲ δὲ εἰς τὸ ὕδωρ[2]. Ὕδωρ δὲ καὶ πῦρ ἐναντία ἐστὶν ἀλλήλοις. Πάσχουσι δὲ καὶ τοῦτο μέχρι νῦν οἱ ἀκάθαρτοι ἄνθρωποι, δειλιῶντες καὶ θρασυνόμενοι, πολύθεοι ὄντες καὶ ἄθεοι, ἐρῶντες αἰσχρῶς καὶ πάλιν μισοῦντες.

13 *«Εἰσελεύσομαι εἰς τὸν οἶκόν σου, ἐν ὁλοκαυτώμασιν»*

[Οἶκον], τὸν ἐπουράνιον δηλονότι· ὁλοκαυτώμασι δέ, καὶ οὐκ αἰσθητοῖς, νοητοῖς δὲ δηλονότι· ὅλως γὰρ ἑαυτοὺς ἀνέθηκαν τῷ Θεῷ ἐν τάξει ὁλοκαυτωμάτων.

15 *«Ὁλοκαυτώματα μεμυαλωμένα ἀνοίσω σοι μετὰ θυμιάματος καὶ κριῶν, ποιήσω σοι βόας μετὰ χιμάρων»*

1. Πρβλ. Ἐξ. 14,15-31. 2. Πρβλ. Λουκ. 8,33.

Βόες εἰσιν αἱ ἐντολαὶ ἐξηγμέναι, βοῶν δίκην. Χιμάρους λέγει τὰς ἀρετάς, αἵτινες χιμάρων δίκην νέμονται τὰ δόγματα τῶν Γραφῶν. Εἰσὶ δὲ οἱ κριοὶ κινήσεις καὶ ὁρμαὶ ἀπὸ τοῦ θυμικοῦ τῆς ψυχῆς τὴν ἀρχὴν ἔχουσαι, σὺν τοῖς βαλλομένοις ὁλοκαυτώμασι καὶ τοῦ θυμιάματος καὶ τῶν κριῶν.

Ψαλμὸς 66

1 *«Εἰς τὸ τέλος, ἐν ὕμνοις ψαλμὸς τῷ Δαβίδ»*

Ὑπόθεσις τοῦ Ἀθανασίου: Πάλιν κἀνταῦθα τῶν Ἀποστόλων εἰσάγει τὸ πρόσωπον, διδασκαλίαν ποιούμενος τῶν ἐθνῶν, ῥυσθῆναί τε εὐχόμενος ἀντιλεγόντων τῇ διδασκαλίᾳ αὐτοῦ. Οὗτος ὁ ψαλμὸς σαφῆ τὴν διάνοιαν ἔχει, καὶ πολλῶν λόγων οὐ δεῖται. Προκηρύττει γὰρ τοῦ Θεοῦ Λόγου τὴν ἐνανθρώπησιν, καὶ τὴν σωτήριον ἐπιφάνειαν, καὶ τῶν 78 ἐθνῶν ἁπάντων τὴν σωτηρίαν. Θεασάμενος ὁ προφήτης τοῖς τοῦ πνεύματος ὀφθαλμοῖς τὴν ἐσομένην πᾶσιν ἀνθρώποις σωτηρίαν διὰ τῆς θείας ἐπιφανείας, ἱκετεύει ταύτην ὅτι τάχιστα παρασχεθῆναι, ἵνα τὴν ἐκ ταύτης φυομένην εὐλογίαν τρυγήσωμεν ἅπαντες· εἶτα διὰ τὸν ἐπαγόμενον ταύτην ἡμᾶς διδάσκει σαφέστερον. Ἐπιφανεῖται δὲ τὸ πρόσωπον τοῦ πάντων Δημιουργοῦ, τὸ πληροῦν ἡμᾶς εὐλογίας καὶ οἰκτιρμῶν, ἐπιφανέντος ἡμῖν τοῦ χαρακτῆρος τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ[1] καὶ ἐμφανίσαντος ἑαυτὸν τοῖς ἀξίοις, ἐπεὶ γάρ «εἰκών ἐστι τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου»[2] ὃν ὁ καθορῶν, ὁρᾷ τὸν Πατέρα. Ὁ ἐμὲ γάρ, φησίν, ἑωρακώς, καὶ τὸν Πατέρα μου ἑώρακεν[3]. Τότε τοὺς εὐεργετημένους εὐλογεῖ καὶ οἰκτείρει, «πᾶσιν εὐλογίαν πνευματικὴν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις»[4] ἔχων Ἰησοῦς.

Ψαλμὸς 67

3 *«Ὡς ἐκλείπει καπνός, ἐκλιπέτωσαν, ὡς τήκεται κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρός, οὕτως ἀπόλοιντο οἱ ἁμαρτωλοὶ ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ»*

1. Πρβλ. Ἑβρ. 1,3. 2. Κολ. 1,15. Πρβλ. Α' Κορ. 4,4. 3. Πρβλ. Ἰω. 14,7. 4. Ἐφ. 1,3.

Ὥσπερ καπνὸς παρακολούθημά ἐστι πυρὸς καὶ φωτός, οὕτω τῶν δικαίων οἱ ἁμαρτωλοί, οὐ κατὰ προηγούμενον λόγον τοιοῦτοι γενόμενοι. Ὁ γὰρ προηγούμενος λόγος ἤθελε καὶ αὐτοὺς εἶναι φῶς, κατὰ τό· «Ὑμεῖς ἐστε τὸ φῶς τοῦ κόσμου»[1]· καὶ ἐβούλετο αὐτοὺς εἶναι πῦρ, κατὰ τό· «Ὁ ποιῶν τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ, πυρὸς φλόγα»[2]. Ἐπεὶ δὲ πεφεύ**79**γασι τὸ εἶναι φῶς, καὶ οὐκ ἐθέλησαν γενέσθαι πῦρ, διὰ τοῦτο γεγόνασι καπνός[3]. Τάχα δὲ καὶ οἱ Ἄγγελοι, ὅταν μὲν κολάζωσι, πῦρ εἰσίν· ὅταν δὲ διακονῶσι τὰ τῆς ἡμῶν σωτηρίας, φῶς. Καὶ ὁ Θεὸς τοῖς μὲν ἁμαρτωλοῖς πῦρ ἔστι, καταναλίσκον πᾶσαν κακίαν[4]· τοῖς δὲ δικαίοις, φῶς. Ὁ γὰρ Θεὸς φῶς ἔστι, σκότος ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστι[5].

Πάλιν προηγούμενον ἔργον τῶν μελισσῶν τὸ μέλι· παρακολούθημα δὲ τοῦ μέλιτος κηρός· κἂν ἔλθῃς ἐπὶ τὴν Χριστοῦ παῤῥησίαν, μέλι μὲν ὄψῃ τὴν Ἐκκλησίαν· παρακολούθημα δέ, τοὺς ἑτεροδόξους, οἷς ἐρεῖ· «Οὐδέποτε ἔγνων ὑμᾶς»[6]· οὐ γὰρ γινώσκει ἐπισυμβάν.

Εἶεν δ' ἂν καὶ οἱ δαίμονες ἐχθροὶ ἀπολύμενοι, οὐ πῦρ ὄντες, ὡς Ἄγγελοι· οὐ φῶς ὡς δίκαιοι· ἀλλὰ καπνὸς σκεδαννύμενος, τοῖς ὄμμασι βλαβερός. Πρότερον γὰρ μετεσχηματίζοντο εἰς Ἀγγέλους φωτός[7], μαντείας καὶ θεραπείας ἐπαγγελλόμενοι, ὡς τοὺς ἀνθρώπους ἀπατωμένους θύειν αὐτοῖς καὶ τὰ φίλτατα· νῦν δὲ φροῦδα πάντα, καὶ ὄντως καπνός, ἀποσβεσθέντος αὐτῶν τοῦ πυρὸς ὀργισθέντος αὐτοῖς τοῦ Θεοῦ, κατὰ τό· «Ἀνέβη καπνὸς ἐν ὀργῇ αὐτοῦ»[8], δῆλον ὡς σβέσαντος αὐτῶν τὸ πῦρ, ὃ τοὺς ἀνθρώπους κατέφλεγε· καὶ ὁ καπνὸς δὲ αὐτός, ὡς μὴ ἔχων περὶ ὅ τι ὑποσταγῇ, ἐξέλιπε· καθάπερ γὰρ τὸν μὲν καπνὸν σκεδάννυσι τῶν ἀνέμων ἡ προβολή, ὁ δὲ κηρὸς λύεται τῷ πυρὶ προσπελάζων, οὕτως τῇ τοῦ Χριστοῦ παρουσίᾳ, φροῦδοι γεγόνασι τῶν ἀνθρώπων οἱ δυσμενεῖς παντελῶς, καὶ μέντοι ὡς ἀπόλλυται νόσος ὑπὸ ἰατροῦ, καὶ σκότος ὑπὸ ἡλίου, οὕτως ἡ ἁμαρτία ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ. Ὅταν οὖν ἐκτακῶσιν ὡς κηρός, καὶ ἐκλίπωσιν ὡς καπνὸς οἱ

---

1. Ματθ. 5,14. **2.** Ἑβρ. 1,7. Ψαλ. 103,4. **3.** Πρβλ. Ψαλ. 17,9. **4.** Πρβλ. Ἑβρ. 12,29. Δευτ. 4,24. **5.** Πρβλ. Ἰω. 1,5. **6.** Ματθ. 7,23. **7.** Πρβλ. Β΄ Κορ. 11,14. Ματθ. 25,41. **8.** Β΄ Βασ. 22,9.

ἁμαρτωλοί, καθὸ εἰσὶν ἁμαρτωλοί, τότε οὐ μόνον ἐφ' ἑαυτοῖς εὐφραίνονται οἱ δίκαιοι, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῷ ἐκλείποντι καπνῷ, καὶ ἐπὶ τῷ ἐκτακέντι κηρῷ· ὁρῶσι γὰρ ἀγαθὸν γενόμενον τὸ ἐκλιπεῖν τὸν καπνόν, τὸ ἐκτακῆναι τὸν κηρόν. Τάχα δὲ τοιοῦτόν τι βλέπων ὁ Σωτὴρ γινόμενον ἀπὸ τοῦ πυ**80**ρός, ὅτι μέλλει ἐκτήκεσθαι κηρόν, ἵνα μόνον μέλι καταλειφθῇ, εἶπε τό· Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν καὶ ἤθελον εἰ ἤδη ἐκαίη[1]. Οὐχ ἁπλῶς δὲ εἶπεν ἀπόλλυσθαι τοὺς ἁμαρτωλούς, «ἀλλ' ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ». Καὶ οὕτω πῶς ὁ κηρὸς ὑπὸ πυρός, οὐ τῆς οὐσίας τῆς ψυχικῆς φθειρομένης, ἀλλὰ τῆς ἕξεως καθ' ἣν τίς ἐστιν ἁμαρτωλός· οὐδὲ γὰρ ὁ τηκόμενος κηρὸς εἰς τὸ μὴ ὂν καταστρέφει, εἰς δὲ τὴν τοῦ πυρὸς ἀναδίδοται οὐσίαν, ἀπολλυμένης αὐτοῦ τῆς ποιότητος.

4 *«Ἀγαλλιάσθωσαν ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ· τερφθήτωσαν ἐν εὐφροσύνῃ»*

Προσθεὶς ὅτι «ἀγαλλιάσθωσαν», ἔδειξεν ὡς οὐ κατ' ἀνθρώπων τὴν ἱκετηρίαν ταύτην προσήνεγκεν, ἀλλὰ κατὰ δαιμόνων, ὧν σκεδαννυμένων καὶ φρούδων γινομένων, ἀγάλλεται ἔθνη, καὶ τὸν σεσωκότα Θεὸν ἀνυμνεῖ· οὐ καλὸν καὶ τό «ἀγαλλιάσθωσαν» μόνον, ἂν μὴ λάβῃ τὴν προσθήκην, ἀναγκαῖον οὖσαν, τό «ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ», ὥστε ἀξίαν εἶναι τὴν ἀγαλλίασιν τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Θεοῦ, οὐ κοσμικὴν οὖσαν, ἀλλὰ καρπὸν τοῦ Πνεύματος.

5 *«Ἄσατε τῷ Θεῷ, ψάλατε τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, ὁδοποιήσατε τῷ ἐπιβεβηκότι ἐπὶ δυσμῶν. Κύριος ὄνομα αὐτῷ, καὶ ἀγαλλιᾶσθε ἐνώπιον αὐτοῦ»*

Ὥσπερ ἐὰν ᾄδειν μοι πρόκειται βασιλεῖ, δεήσει με εἰδέναι ποῖα μέλη ἀποδέχεται ὁ βασιλεύς, ἵνα ᾄδων ἀρέσω αὐτῷ· οὕτως εἰ μέλλω ᾄδειν τῷ Κυρίῳ δεήσει με εἰδέναι τὰ μέλη τὰ εὐφραίνοντα τὸν Κύριον, ἵν' ἐπ' αὐτοῦ ἀκροατοῦ ᾄσω τῷ Κυρίῳ. Ἐπεὶ καὶ τὰ αἰσθητὰ ἐπίβαθρα γίνεται πρὸς τὸ νοῆσαι τὰ κρείττονα, ἰστέον ὡς ὁ μὲν ᾄδων ψιλῇ χρῆται φωνῇ, ὁ δὲ ψάλλων καὶ τῷ ὀργάνῳ· ἴδε οὖν σεαυτὸν χωρὶς σώματος, καὶ ἐννόησον τὸ ᾄδειν. Νόησόν σου

---

1. Πρβλ. Λουκ. 12,49.

καὶ τὸ σῶμα, καὶ ὅρα τὸ φάλλειν. Ἄδει γὰρ τῷ Θεῷ ὁ διὰ ὑγιῶν δογμάτων τὴν ψυχὴν παιδευόμενος, ὁ τὰς πρεπούσας αὐτῷ θεολογίας ἐκ διανοίας κεκαθαρμένης ἀναπέμπων. Ψάλλει δὲ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, ὁ διὰ τῶν τοῦ σώματος κι**81**νήσεων, διὰ τῆς τῶν αἰσθητηρίων χρήσεως, τοιαῦτα πράττων ὡς δοξάζεσθαι παρὰ τοῖς ὁρῶσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὥσπερ ὁ τεχνίτης, ἐν ᾧ ψάλλει, οὐ συγκεχυμένως κρούει τὰς χορδάς, ἀλλ᾽ οἶδε τοὺς καιροὺς καὶ τοὺς τόπους, καί ποτε μὲν τήνδε, ποτε δὲ τήνδε κρούσει· οὕτως ὁ εἰδὼς ψάλλειν τῷ τοῦ σώματος ὀργάνῳ, ῥυθμίζει αὐτὸ τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ οἶδε πότε κινήσει τὴν χορδήν, τὴν χεῖρα ἢ τὸν πόδα, ἵνα περιπατῇ ὡς δέον, ἵνα πράττῃ τὸ πρέπον· τὸν ὀφθαλμόν, ἵνα μὴ ἐκμελὲς ἴδῃ καὶ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι· τὸ οὖς, ἵνα μὴ παραδέξηται ἀκοὴν ματαίαν· τὸ στόμα, ἵνα μὴ λαλῇ ἀργὸν ῥῆμα. Ἔστι καὶ τῇ χορδῇ τῆς κοιλίας χρήσασθαι ἐμμελῶς, ὅτε εἰς δόξαν Θεοῦ ἐσθίομεν καὶ πίνομεν[1].

Ἐπὶ δυσμῶν. Δυσμαί εἰσι φύσεις λογικαὶ ἐκπεσοῦσαι τοῦ τῆς δικαιοσύνης Ἡλίου. Ὁδοποιήσατε. Ζητεῖ καὶ ἐν σοὶ περιπατῆσαι ὁ Κύριος, καὶ βλέπων ἀκάνθας, ἡδονὰς καὶ μερίμνας ἐν σοί[2], ἄλλους ζητεῖ περιπάτους καθαρωτάτους, καὶ σὲ καταλείπει· ἐπιβήσεται δὲ σοί, ὅταν δύῃ ὁ ἐναντίος τῷ Ἡλίῳ τῆς δικαιοσύνης, ἥλιος ὁ Σατανᾶς, ὁ μετασχηματιζόμενος εἰς ἄγγελον φωτός[3]· εἰσὶ γοῦν τινες ἐν τῷ νόμῳ, ἕως μὲν ἀνατέλλει ἑαυτοῖς ὁ τῆς ἀδικίας ἥλιος, ἀκάθαρτοι· ἐὰν δὲ δύῃ, καθαροί· δυέτω σοι πάντα σοι φωτίζειν νομιζόμενα, καὶ δεδοξασμένα ὑπό σου καὶ θαυμαζόμενα· δυέτω φιλαργυρία, δυέτω ἀλλοτρία διδασκαλία, δυέτω πορνεία, ἣν ἐνόμιζες διὰ τὴν ἡδονὴν εἶναί τι ἀγαθόν, ἵνα ἐπιβῇ ὁ Κύριος ποιήσαντί σοι δυσμὰς τῶν ἐναντίων.

Ὁδοποιήσατε. Εὐτρεπεῖς γενέσθαι, φησίν, εἰς τὸ τῆς ὁδοῦ ἐκείνης πορεύεσθαι, τοῦ ἐπ᾽ ἔσχατα Χριστὸν ὀφθῆναι ἐν σαρκὶ τοῖς ἐπὶ γῆς ἢ τοῖς ἐπιβεβηκόσιν ἐπὶ δυσμῶν, τῶν μέχρι Ἅδου πεποιημένων τὴν κάθοδον.

---

1. Πρβλ. Α′ Κορ. 10,31. 2. Πρβλ. Λουκ. 21,34. 3. Πρβλ. Β′ Κορ. 11,44.

6 *«Ταραχθήσονται ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, πατρὸς τῶν ὀρφανῶν καὶ κριτοῦ τῶν χηρῶν»*

82 Πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, ἐκ τοῦ διαβόλου γίνεται· οὗτος οὖν ὁ πατήρ σου, ἐὰν ἁμαρτάνῃς, ἀποθανέτω. Ἐάν σοι ἀποθάνῃ, σοὶ οὐ ζῇ, κἂν ἄλλοις δοκῇ ζῆν. Γενοῦ ὀρφανός, καὶ οὐκέτι χρήσῃ τοιούτῳ πατρί, ἀλλ᾽ ἐκείνῳ ὅς σε ὡς ὀρφανὸν ἄλλον ἀναλήψεται. Πάλιν μνηστεύσεται τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν ὁ Χριστός· παρανόμως δὲ ὁ διάβολος βούλεται αὐτῆς νυμφίος γίνεσθαι, ἵνα ποιήσῃ αὐτὴν ἐφθαρμένην· ἡ ψυχὴ οὖν σου χήρα γενέσθω ἐκείνου, ἵνα σοι κρίνῃ τὰ δίκαια ὁ Θεὸς καταλίποντι τὸν ἀνόμως συνῳκηκότα καὶ τὸν κατὰ κακίαν γεννήσαντα. Ὀρφανός ἐστιν ὁ στερηθεὶς διὰ κακίαν τοῦ ἐπουρανίου Πατρός, ἣν αὐτὸς ἑκὼν ἐπάσπατο.

Τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα λελατρευκότες ὀρφανοί τινες ἦσαν[1]· κατὰ τὸν δὲ κόσμον ἀνεπικούρητοι παντελῶς καὶ πρὸς πᾶσαν πλεονεξίαν ἕτοιμοι. Ἐπειδὴ δὲ πεπιστεύκασι, πεπλουτήκασι Πατέρα τὸν Θεόν, διὸ γὰρ τῆς τῶν χηρῶν κηδεμονίας καὶ τῆς τῶν ὀρφανῶν ἐπιμελείας τὸ δίκαιον αὐτοῦ τῆς προνοίας ἐδήλωσεν, τῶν ψυχῶν τῶν ὀρφανῶν καὶ τῶν ἀβοηθήτων θύσων. [Νόει] ὀρφανοὺς τὰ ἔθνη, ὡς μὴ ἔχοντα τὸν Θεὸν πατέρα, χήραν δὲ τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς μὴ λαβοῦσαν ἄνδρα τὸν Χριστόν, τούτων γὰρ ἕνεκεν καὶ ἀπέθανεν.

7 *«Ὁ Θεὸς ἐν τόπῳ ἁγίῳ αὐτοῦ. Ὁ Θεὸς κατοικίζει μονοτρόπους ἐν οἴκῳ, ἐξάγων πεπεδημένους ἐν ἀνδρείᾳ, ὁμοίως τοὺς παραπικραίνοντας, τοὺς κατοικοῦντας ἐν τάφοις»*

Τόπος Θεοῦ, ψυχὴ καθαρά· διὸ ἐπιφέρει, «ὁ Θεὸς κατοικίζειν μονοτρόπους», τοὺς αὐτῷ καὶ μόνῳ ἀναθέντας τὴν οἰκείαν ζωήν, πάσης διψυχίας καὶ κοσμικῆς αὐτῆς ἐπιθυμίας **83** ἀλλοτριάσαντας, οὓς καὶ ἐν τῇ οὐρανίῳ πόλει κατοικίζει. Ὥσπερ τοὺς πεπεδημένους ἐξάγει ἐν ἀνδρείᾳ, οὕτως καὶ τοὺς ἀδίκους ἐξάγει ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ τοὺς ἄφρονας ἐν φρονήσει. Ὁμοίως τῷ εἰρημένῳ τοῖς ἐν δεσμοῖς· ἐξέλθετε, καὶ τοῖς ἐν τῷ σκότει[2]· Ἀνακαλύφθητε. Δεσμοὺς δὲ καὶ σκότος τὴν τῶν δαιμόνων λατρείαν λέγει.

---

1. Πρβλ. Ρωμ. 1,25. 2. Πρβλ. Ἡσ. 42,7.

8-9 *«Ὁ Θεός, ἐν τῷ ἐκπορεύεσθαί σε ἐνώπιον τοῦ λαοῦ σου, ἐν τῷ διαβαίνειν σε τὴν ἔρημον. Διάψαλμα. Γῆ ἐσείσθη, καὶ γὰρ οἱ οὐρανοὶ ἔσταξαν ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ τοῦ Σινᾶ»*

Ὡσαύτως, ὁ Θεός, προερχομένου σου πρὸ τοῦ λαοῦ σου, βαίνοντος διὰ ἀδικήτου, «γῆ ἐσείσθη, οὐρανὸς δὲ ἔσταξεν», μέλλων, φησί, «διαβαίνειν εἰς τὴν ἔρημον» ἐκείνην, καὶ ἀοίκητον, καὶ μηδέπω δεξαμένην τοῦ φωτὸς τὴν ἀκτῖνα, ἐκλόνησα γῆν μὲν καὶ συνέσεισεν· οὐρανόθεν δὲ τὰς τῆς χάριτος ψεκάδας ὑπέσταξεν· γέγονε δὲ τὸ μὲν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, τότε γάρ «ἡ γῆ ἐσείσθη»[1], τότε δὲ μετὰ τὴν εἰς τὸν οὐρανὸν ἐπάνοδον· τηνικαῦτα γὰρ ἐπεφοίτησεν ἡ τοῦ πνεύματος χάρις, οἷόν τινας δρόσου ψεκάδας μιμούμενος, τοῖς Ἀποστόλοις· εἶτα σαφέστερον Ἰουδαίους διδάσκων τὸν πάντα ταῦτα δρῶντα, ἐπήγαγεν ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἐν τῷ Σινᾷ φανέντος[2].

10 *«Βροχὴν ἑκούσιον ἀφορίεις, ὁ Θεός, τῇ κληρονομίᾳ σου»*

Τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμά φησι βροχήν· «καταβήτω ὡς ὑετὸς ἐπὶ πόκον»[3]· ἑκούσιον δὲ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς νομικῆς λατρείας· ἐκεῖνος γὰρ οὐκ ἦν αὐτοῖς ἑκούσιος, κατὰ τό· τίς ἐκζήτησε ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν μου;

18 *«Τὸ ἅρμα τοῦ Θεοῦ μυριοπλάσιον...»*

Ἅρμα τοῦ Θεοῦ, ψυχαὶ καθαραί, αἷς ἐπέβη ὁ καθαρὸς Θεός, ᾧ ὑποζεύγνυνται τῶν εὐθυνόντων αἱ χιλιάδες.

19 *«Ἀναβὰς εἰς ὕψος, ᾐχμαλώτευσας αἰχμαλωσίαν· ἔλαβες δόγματα ἐν ἀνθρώπῳ, καὶ γὰρ ἀπειθοῦντες τοῦ κατασκηνῶσαι»*

84 Αἰχμαλωσία ἐστι Χριστοῦ φύσεως λογικῆς ἀπὸ κακίας καὶ ἀγνωσίας ἐπ' ἀρετὴν καὶ γνῶσιν ἐπάνοδος. «Καὶ γὰρ ἀπειθοῦντες τοῦ κατασκηνῶσαι» οὐκ ἀπέβλεψα, φησίν, εἰς τὴν δευτέραν αὐτῶν ἀπείθειαν, ἀλλὰ καὶ ἀντιλέγοντας ὁρῶν ἐπέμεινα ἕως αὐτοὺς οἰκητήριον, ὅτι οἰκεῖον, ἀπέφηνα.

---

1. Ματθ. 27,51. **2.** Πρβλ. Ἐξ. 33,18-23. **3.** Ψαλ. 71,6.

22 *«Πλὴν ὁ Θεὸς συνθλάσει κεφαλὰς ἐχθρῶν αὐτοῦ»*

Ἐχθρῶν κεφαλαὶ τὰ πρώτως ἐκ τῶν δαιμόνων συμβαίνοντα τὰ νοήματα τῇ ψυχῇ.

24 *«Ὅπως ἂν βαφῇ ὁ ποῦς σου ἐν αἵματι, ἡ γλῶσσα τῶν κυνῶν σου ἐξ ἐχθρῶν παρ' αὐτοῦ»*

Ποῦς Χριστοῦ, ὁ ἐκ Μαρίας ἄνθρωπος, ὅστις διὰ τοῦ πάθους ἐβάφη τῷ αἵματι· ὅπερ αἷμα κωλύουσιν ἡμᾶς οἱ ἐχθροὶ πίνειν, κύνας ἡμᾶς ἀεὶ βουλόμενοι εἶναι, καί «μηδέποτε εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν»[1]. Οἴδασιν γὰρ ὅτι οἱ τρώγοντες τοῦ Χριστοῦ τὰς σάρκας καὶ πίνοντες αὐτοῦ τὸ αἷμα ἐν αὐτῷ μένουσιν, καὶ αὐτὸς ἐν αὐτοῖς[2].

28 *«Ἐκεῖ Βενιαμὶν νεώτερος ἐν ἐκστάσει»*

Περὶ Παύλου τοῦτό φασι προφητεύεσθαι.

33 *«Αἱ βασιλεῖαι τῆς γῆς, ᾄσατε τῷ Θεῷ, ψάλατε τῷ Κυρίῳ. Διάψαλμα»*

Αἱ βασιλεῖαι, ἃς ἔδειξεν ὁ διάβολος τῷ Κυρίῳ[3], ἃς λαμβάνει, οὐκ ἀπὸ τοῦ εἰπόντος· «Πάντα σοι δώσω, ἐὰν πεσὼν προσκύνῃς μοι»[4], ἀλλ' ἀπὸ αἰτήσασθαι τὸν Πατέρα ἔθνη κληρονομίαν ἑαυτῷ.

Τὸ διάψαλμα κεῖται διὰ τό· «ἰδοὺ δώσει τῇ φωνῇ αὐτοῦ φωνὴν δυνάμεως»[5].

34-36 *«Τῷ ἐπιβεβηκότι ἐπὶ τὸν οὐρανὸν τοῦ οὐρανοῦ κατὰ ἀνατολάς,... καὶ ἡ δύναμις αὐτοῦ ἐν νεφέλαις...»*

85 Οἶμαι δὲ αὐτὸν νεφέλας λέγειν τοὺς Ἀγγέλους, αὐτοὶ γάρ εἰσιν οἱ διδάσκοντες ἡμᾶς· δύναμις δὲ τοῦ Θεοῦ ὁ Χριστός ἐστιν[6].

Ἐν ταῖς νεφέλαις, αἷς ἐντελεῖται τοῦ μὴ βρέχειν ὑετὸν ἐν οἷς τέθειχε τόξον αὐτοῦ, ἐν ταύταις δέ «ἁρπαγησόμεθα εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου»[7].

---

1. Α΄ Τιμ. 2,4. **2.** Πρβλ. Ἰω. 6,54. **3.** Πρβλ. Ματθ. 4,8. **4.** Ματθ. 4,9. **5.** Ψαλ. 67,34. **6.** Πρβλ. Α΄ Κορ. 1,24. **7.** Α΄ Θεσ. 4,17.

Ψαλμὸς 68

2-3 «*Σῶσόν με, ὁ Θεός, ὅτι εἰσήλθοσαν ὕδατα ἕως ψυχῆς μου, ἐνεπάγην εἰ ἰλὺν βυθοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν ὑπόστασις· ἦλθον εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης*»

Ὕδατα λέγει τοὺς λογισμοὺς καὶ τοὺς πειρασμοὺς τοὺς εἰσερχομένους εἰς τὴν ψυχήν. Ταῦτα γὰρ ἡ ἀνθρωπεία ἐπεπόνθει φύσις, κατενεχθεῖσα διὰ τῆς ἁμαρτίας εἰς τὸν θάνατον[1], καὶ εἰς αὐτὸν τοῦ Ἅδου τὸν χῶρον, ὃν καὶ ὕλην βυθοῦ καὶ βάθος θαλάσσης ἐν τοῖς παροῦσιν ὀνομάζει.

13 «*Κατ' ἐμοῦ ᾠδολέσχουν οἱ καθήμενοι ἐν πύλῃ*»

Ἀεὶ γὰρ καθεζόμενοι ἐν ταῖς πύλαις τοῦ ἱεροῦ, Ἰουδαῖοι ἔλεγον· Τίς ἂν εἴη ὁ ἄνθρωπος τοῦτος[2];

14-15 «*Ἐγὼ δὲ τῇ προσευχῇ μου* **86** *πρὸς σέ, Κύριε, καιρὸς εὐδοκίας ὁ Θεός, ἐν τῷ πλήθει τοῦ ἐλέους σου, ἐπάκουσόν μου ἐν ἀληθείᾳ τῆς σωτηρίας σου. Σῶσόν με ἀπὸ πηλοῦ, ἵνα μὴ ἐμπαγῶ, ῥυσθείην ἐκ τῶν μισούντων με καὶ ἐκ τοῦ βάθους τῶν ὑδάτων*»

Ὄρου κατάρας φρικτῆς προκειμένου, ἵνα κἂν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίσηται, ἢ διδάξῃ ἡμᾶς παρ' ὃ ὁ Παῦλος ἐδίδαξεν, «ἀνάθεμα ἔστω»[3], τίς ἐστιν ὁ ὑποκεφαλίσαι Παῦλος, μᾶλλον δὲ τοῦ ἐν αὐτῷ λαλοῦντος Χριστοῦ, δυνάμενος; Οὐκοῦν αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἐν τῷ Παύλῳ λαλῶν, περὶ ἑαυτοῦ καὶ εἰς ἑαυτὸν τὴν τοιαύτην εὐχὴν ἀναφέρει, καὶ μαρτυρεῖ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῇ, ὅτι «ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς σαρκὸς αὐτοῦ», τοὐτέστιν ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἐρχόμενος, «δεήσεις καὶ ἱκετηρίας πρὸς τὸν δυνάμενον σώζειν ἐκ θανάτου», τοὐτέστι πρὸς τὸν Πατέρα, «μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς καὶ δακρύων προσήνεγκε, καὶ εἰσακουσθεὶς ἀπὸ τῆς εὐλαβείας»[4], «καίπερ Υἱὸς ὤν, ἔμαθεν ἀφ' ὧν ἔπαθεν, τὴν ὑπακοήν»[5]. Ἐνταῦθα Παῦλος καὶ τὰ σεσιγημένα καὶ λείποντα τοῖς εὐαγγελισταῖς ἡμᾶς ἐδίδαξε, μετὰ κραυγῆς ἰσχυρᾶς λέγων γενέσθαι τὴν προσευχήν,

1. Πρβλ. Ρωμ. 5,21. 2. Πρβλ. Ἰω. 9,16. 3. Γαλ. 1,8. 4. Ἑβρ. 5,7. 5. Ἑβρ. 5,8.

τό· «Πάτερ, παρελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ ποτήριον τοῦτο»[1]. Οὐκ ἐν ὑποκρίσει ἐπὶ τὸ δελεάσαι τὸν Σατανᾶν, οὐ τὸ τοῦ κόσμου οἰκειούμενος θέλημα, ἀλλ' ἐξ οἰκείου προσώπου Χριστὸς οἰκονομικῶς ἑκουσίως προσεύχεται μετὰ κραυγῆς, μετὰ δακρύων, μετὰ ἱδρῶτος, καὶ θρόμβου αἵματος, μετὰ Ἀγγέλου ἐνισχύοντος, καὶ οἱονεὶ παρακαλοῦντος καὶ παρηγοροῦντος αὐτόν, καίπερ Υἱὸς Θεοῦ ἀληθὴς ὑπάρχων, καὶ ἐν ἀγωνίᾳ γενόμενος προσηύχετο[2], ὥς φησιν εὐαγγελιστής, ἀλλὰ καὶ ἐκτενέστερον, ἀλλὰ καὶ δίς, ἀλλὰ καὶ τρὶς τὴν εὐχὴν τῷ Πατρὶ προσάγει. Τοῦ οὖν Παύλου, μᾶλλον δέ, πάλιν λέγω, τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἐν αὐτῷ τῷ Παύλῳ λαλοῦντος, εἰς ἑαυτὸν ἀναφέροντος τὴν τοιαύτην προσευχήν, τίς ἔστιν ὁ παραχαράξαι δυνάμενος ἃ αὐτὸς ὁ Χριστὸς περὶ ἑαυτοῦ ἐμαρτύρησεν;

23 «*Γενηθήτω ἡ τράπεζα αὐτῶν ἐνώπιον αὐτῶν εἰς παγίδα*»

87 Αὐτὴ τοίνυν ἡ τράπεζα «κηρύσσει Χριστὸν ἐσταυρωμένον, Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, ἔθνεσι δὲ μωρίαν»[3]. Αὐτὴ ἡ τράπεζα μὴ νοουμένης τῆς Γραφῆς, γεγένηται τοῖς Ἰουδαίοις εἰς παγίδα. Οὐ πᾶσι δὲ ἡ τράπεζα τοιαύτη ἦν, ἀλλ' ἐνώπιον τοῦ λαοῦ ἐκείνου. Ἐπίστησον δὲ εἰ τράπεζα δύναται λέγεσθαι ὁ Χριστός, σοφία[4] τυγχάνων ἡ λέγουσα· ἔλθετε, φάγετε τὸν ἐμὸν ἄρτον, καὶ ὁ ἄρτος ζῶν, ὁ ἐξ οὐρανοῦ καταβάς[5], οὗ «ἡ σὰρξ ἀληθινή ἐστι βρῶσις, καὶ τὸ αἷμα ἀληθής ἐστι πόσις»[6]. Καὶ γὰρ γέγονεν Ἰουδαίοις εἰς σκάνδαλον[7] καὶ εἰς παγίδα καὶ εἰς ἀνταπόδοσιν, τῷ ἐκδικεῖσθαι πᾶν αἷμα τὸ ἀπὸ Ἄβελ ἕως Ζαχαρίου[8], ἀπὸ τῆς γενεᾶς ἐκείνης, ἐφ' ἧς οἱ ἄρτοι καὶ τὸ ἄριστον, αἱ Γραφαὶ εἰσὶν παγίς, καὶ σκάνδαλον ὑπάρχουσιν τοῖς μόνῳ τῷ γράμματι προσαναπαυομένοις.

24 «*Σκοτισθήτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ τὸν νότον αὐτῶν διαπαντὸς σύγκαμψον*»

Πῶς γὰρ οὐκ ἐσκοτίσθησαν, μὴ δεξάμενοι τὸν τῆς δικαιοσύνης

1. Ματθ. 26,39. 2. Πρβλ. Λουκ. 22,42-46. 3. Α΄ Κορ. 1,23. 4. Α΄ Κορ. 1,21. 5. Πρβλ. Ἰω. 6,41. 6. Ἰω. 6,55. 7. Πρβλ. Α΄ Κορ. 1,23. 8. Πρβλ. Ματθ. 23,35. Λουκ 11,51.

Ἥλιον; Ἐπήγαγεν αὐτοῖς τὸ ζοφῶδες νίφος τῶν συμφορῶν, εἰς δουλείαν αὐτῶν καταψηφίσαι δεσπότας, ἵνα οἷς ποιοῦσιν, περιπέσωσιν εἰς ἐπίπονον ἐργασίαν συγκεκοφότες. Οὐ γὰρ πρόσκαιρος αὐτοῖς, ὥσπερ ἐπὶ Βαβυλωνίων, γέγονεν ἡ αἰχμαλωσία.

34 *«Ὅτι εἰσήκουσε τῶν πενήτων ὁ Κύριος, καὶ τοὺς πεπεδημένους αὐτοῦ οὐκ ἐξουδένωσεν»*

Ταῦτα γνόντες, φησίν, οἱ τῷ πνεύματι πτωχοὶ ἀγαλλιασθήσονται[1]· λέγουσι δὲ ταῦτα οἱ Ἀπόστολοι διὰ τοὺς δι' αὐτῶν πιστεύσαντας.

Ψαλμὸς 69

3 *«Αἰσχυνθείησαν καὶ ἐντραπείησαν οἱ ζητοῦντες τὴν ψυχήν μου»*

88 Ζητοῦσιν αὐτὴν οἱ πρὸς κακίαν καὶ ἀγνωσίαν αὐτὴν προτρεπόμενοι· ἐτράποιντο εἰς φυγὴν μετ' αἰσχύνης, τὴν ἐμὴν ὁρῶντες μεταβολήν.

4 *«Ἀποστραφείησαν παραυτίκα αἰσχυνόμενοι οἱ λέγοντές μοι· Εὖγε, εὖγε!»*

Τό· «Εὖγε, εὖγε» οἱ δαίμονες λέγουσιν, ἁμαρτάνουσιν ἡμῖν. Ἔστιν δ' ὅτε καὶ γέλωτα ἐκπέμπουσιν, ἐμπαίζοντες ἡμῖν καὶ ἐναντιούμενοι.

5-6 *«Καὶ λεγέτωσαν διαπαντός· Μεγαλυνθήτω ὁ Θεός, οἱ ἀγαπῶντες τὸ σωτήριόν σου. Ἐγὼ δὲ πτωχὸς καὶ πένης... Καὶ ῥύστης μου εἶ σύ, Κύριε, μὴ χρονίσῃς»*

Σωτήριον τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός ἐστιν ὁ Χριστός, ὁ μονογενὴς αὐτοῦ Υἱός. Ἐγὼ δὲ πτωχὸς καὶ πένης, Χριστός φησιν, ἑκουσίως πτωχεύσας διὰ τὸν ἄνθρωπον, ἵνα πλουτίσῃ ἐκεῖνον[2]. «Μὴ χρονίσῃς»· τῆς γὰρ σῆς προμηθείας τετύχηκα. Τὸ δέ· «μὴ χρονίσῃς» ἀντὶ τοῦ· "ἐπάρχω ὡς τάχιστα, καὶ μὴ ἀναβάλῃς τὴν αἴτησιν".

1. Πρβλ. Ματθ. 5,3. 2. Πρβλ. Φιλιπ. 2, 7-8.

Ψαλμὸς 70

1 *«Τῷ Δαβίδ, υἱῶν Ἰωναδὰβ καὶ τῶν πρώτων αἰχμαλωτισθέντων»*

Ὠριγένους - Ἀθανασίου ὑπόθεσις: Οἱ υἱοὶ τοῦ Ἰωναδὰβ[1] γεγόνασιν ἄνδρες εὐλαβεῖς καὶ **89** δίκαιοι καὶ τῶν τοῦ πατρὸς ἐντολῶν φύλακες ἀκριβεῖς· καὶ οὕτω θεοσεβεῖς καὶ τὸ ἦθος χρηστοί, ὡς καὶ μάρτυρα τῆς αὐτῶν ἀρετῆς γενέσθαι τὸν Θεόν, τῷ προφήτῃ διαλεγόμενον Ἱερεμίᾳ. Ἐπὶ τούτων δὴ καὶ ἡ πρώτη τῆς Ἱερουσαλήμ, ὑπὸ Χαλδαίων ἅλωσις γεγένηται.

Σχοῖεν δ' ἂν οὗτοι πρόσωπον τοῦ ἀποστολικοῦ χοροῦ, τοῦ καὶ σφόδρα τὰς τοῦ ἐπουρανίου Πατρὸς φυλάξαντος ἐντολάς, καὶ τοὺς ἐπαίνους εἰληφότος, διὰ τῶν πρὸς αὐτοὺς εἰρημένων μακαρισμῶν. Ὁμοίως γοῦν καὶ ἐπὶ τούτων τῶν Ἀποστόλων, φημί, ἡ πρώτη τῆς Ἱερουσαλὴμ αἰχμαλωσία ὑπὸ Ῥωμαίων ἐγένετο.

Εἰσάγονται τοίνυν οὗτοι οἱ θεοφιλεῖς ἄνδρες, τουτέστιν ὁ ἀποστολικὸς χορός, διὰ προκειμένου ψαλμοῦ εὐχὴν καὶ εὐχαριστίαν ἀναφέροντες τῷ Θεῷ. Ἐφ' οἷς θλιβομένους αὐτοὺς ἀπὸ τῶν διωκόντων διὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος[2], ἀπὸ τῶν νοητῶν ἐπιβούλων τῆς αὐτῶν ψυχῆς δαιμόνων διέσωσεν· ἔπειτα ὑπισχνούμενοι μόνας τὰς δι' αἰνέσεως ἀναπέμπειν θυσίας[3], ἀπηλλαγμένοι δηλονότι τῆς κατὰ νόμον λατρείας.

Ἐκ δὲ τῶν Ο' τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐκδόσεως ἐπιγραφὴν ἐχούσης· "Ὑπὲρ τῶν υἱῶν Ἀδὰμ καὶ τῶν πρώτων αἰχμαλωτισθέντων".

Καὶ μετ' ὀλίγον. Οἱ μὲν ἐμπαθεῖς τὰ ὄμματα τῆς ἀκτῖνος χωρίζονται· οἱ δὲ ὑδροφοβοῦντες [κατά] τῆς τοῦ ὕδατος ὄψεως [δυσχεραίνουσι]· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ τῶν Ἰουδαίων κακία, διὰ τὸ μὴ θέλειν ὁμολογεῖν τὴν δόξαν τοῦ θείου κηρύγματος, ἀπαράδεκτον ποιεῖ διὰ τῆς σιωπῆς τὴν ἀλήθειαν.

Ἔξεστιν δὲ καὶ διὰ τῆς ψαλμῳδίας ἐπιγνῶναι τὰ τῆς προφητείας αἰνίγματα· λέγει γὰρ περὶ τῶν πρώτων αἰχμαλωτισθέν-

1. Πρβλ. Ἱερ. 42,8. 2. Πρβλ. Πράξ. 8,1. 13,50. Β' Κορ. 12,10. Β' Τιμ. 3,11. 3. Πρβλ. Ἑβρ. 13,15.

των, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι ὅσας ἔδειξάς μοι θλίψεις[1] καὶ τὰ ἑξῆς. Τοῦτο δὲ σαφέστερον ἐκ τοῦ Παύλου νοήσωμεν, πῶς ἐκ τῶν ἀβύσσων ἀνάγεται ὁ τῷ βάθει τῆς ἁμαρτίας καθελκυθείς, περὶ οὗ φησι· «Μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου· τίς ἀναβήσεται **90** εἰς τὸν οὐρανόν;»[2]. Ὅθεν γὰρ εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον ὁ θάνατος, ἐκεῖθεν ἐξώκισται μεθ' ὅλου κατεχομένου τοῦ αἰχμαλώτου ὑπὸ τοῦ θανάτου· κατέβη διὰ τοῦ πάθους εἰς τὴν ἄβυσσον ταύτην[3]· ἐφ' ᾧ τε συναγαγεῖν ἑαυτῷ πάλιν ἐπὶ τὰ ἄνω τὸν βύθιον· ταῦτα γὰρ ὁ Ἀπόστολος διεσάφησε μετ' ἀκριβείας, ἄλλα τε πολλὰ περὶ τούτων εἰπών, φησὶ καὶ τοῦτο· «ὥσπερ ἐν τῷ Ἀδὰμ πάντες ἀποθνῄσκομεν, οὕτω»[4], καὶ τὰ ἑξῆς. Διὰ τὸ γενέσθαι τὴν ἐπιγραφήν· «Ὑπὲρ τῶν υἱῶν Ἀδάμ, καὶ τῶν πρώτων αἰχμαλωτισθέντων», διὰ τὴν τῆς σαρκὸς οἰκονομίαν τοῦ Κυρίου, βοοῦσι τὴν ἀκοὴν Ἑβραῖοι, καὶ τὴν ἐπιγραφὴν οὐ προσδέχονται.

4 *«Ὁ Θεός, ῥῦσαί με ἐκ χειρὸς ἁμαρτωλοῦ· ἐκ χειρὸς παρανομοῦντος καὶ ἀδικοῦντος»*

Χεὶρ ἁμαρτωλοῦ, ἡ ἁμαρτητικὴ πρᾶξις. Αἰτεῖ δὲ μηδὲ κατὰ πόσον αὐτῇ ἐνεργεῖν· σκόπει δὲ εἰ ἔν ἐστιν ὑποκείμενος ἁμαρτωλὸς καὶ ἄδικος καὶ παράνομος. Δοκεῖ γὰρ ἁμαρτωλὸς ὁ ἀδικῶν καὶ παράνομος· εἰ δὲ τὰ τρία δηλοῖ τὸν διάβολον, χεῖρα ληπτέον αὐτοῦ τὴν ὅσην στρατιωτικὴν αὐτοῦ δύναμιν· ῥυσθῆναι τοίνυν ἐξ ἀκαθάρτων πνευμάτων αἰτεῖ, ὑπὸ τὴν κραταιὰν χεῖρα γενόμενος τοῦ Θεοῦ, ἀφ' ἧς οὐδεὶς ἁρπάσαι δυνήσεται.

11 *«Λέγοντες· Ὁ Θεὸς ἐγκατέλιπεν αὐτόν, καταδιώξατε καὶ καταλάβετε αὐτόν»*

Ταύτας τὰς φωνὰς τέθεικεν, ὡς ἀπὸ δαιμόνων λεγομένας ἐπὶ τοῖς ἐγκαταλειφθεῖσιν, αἵτινες οὐκ ἂν ἐῤῥήθησαν, εἰ μὴ ἐγκατελείφθη ὁ ἄνθρωπος. Ἔχομεν γὰρ ἐν ταῖς Βασιλείαις, ὅτι «Κύριος ἀπέστη ἀπὸ Σαούλ, καὶ πνεῦμα πονηρὸν παρὰ Κυρίου ἔπνι-

1. Πρβλ. Ψαλ 45,1. Ἡσ. 28,10. 33,2. 2. Ρωμ. 10,6. 3. Πρβλ. Ρωμ. 10,7. 4. Α′ Κορ. 15,22.

γε τὸν Σαούλ»[1]· ἀλλ' εἰ καὶ ταῦτά φασιν ἐκεῖνοι, φησὶν καὶ ἔργῳ· μὴ ἐπιθῶνται· μὴ μακρύνῃς τοῦ πάλιν τὴν σὴν προσνεῖμαι βοήθειαν[2].

14 *«Ἐγὼ δὲ διαπαντὸς ἐλπιῶ»*

91 Δυνατὸν μὲν διαπαντὸς αἰνεῖν τὸν Θεόν, καὶ διαπαντὸς εὐλογεῖν, καὶ διαπαντὸς σωφρονεῖν καὶ δικαιοπραγεῖν. Πῶς δὲ δυνατὸν διαπαντὸς ἐλπίζειν; Ὁ γὰρ ἐλπίζων διαπαντός, οὐδέποτε τυγχάνει τοῦ πράγματος ἐκείνου οὗ ἐλπίζει τυχεῖν. Καὶ ὁ μὲν ἐρεῖ τὸ διαπαντὸς οὐ κατὰ τοῦ πλάτους τῶν αἰώνων τεθεῖσθαι, ἀλλὰ κατὰ τῆς ζωῆς τῆς αἰσθητῆς. Ἕτερος δὲ καὶ κατὰ τοῦ πλάτους τῶν αἰώνων τὸ διαπαντὸς ἐκλείψεται, ἵν' ᾖ τὸ πέρας τῆς ἐλπίδος ἡ γνῶσις τῆς Τριάδος. Ὁ δὲ τρίτος ἐρεῖ τεθεῖσθαι τὸ διαπαντὸς ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος· αὐτὴ γὰρ μόνη ἡ γνῶσίς ἐστιν ἀπέραντος.

22 *«Καὶ γὰρ ἐγὼ ἐξομολογήσομαί σοι ἐν σκεύεσι ψαλμοῦ τὴν ἀλήθειάν σου, ὁ Θεός»*

Σκεῦος ψαλμοῦ, ψυχὴ καθαρά· σκεύη δὲ ψαλμοῦ, δι' ὧν ὕμνους ἀναπέμπει Χριστὸς τῷ Πατρί, οἱ καθ' ἑκάστην ἐκκλησίαν λαοί, ὧν ἥρμοσε τὰς ψυχάς[3], παραστήσας αὐτοῖς τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' οὐ τύπους καὶ σύμβολα νομικά, γλῶσσαν ἔχων καὶ χείλη τοὺς αὐτῶν διδασκάλους.

24 *«Ἔτι δὲ καὶ ἡ γλῶσσά μου ὅλην τὴν ἡμέραν μελετήσει τὴν δικαιοσύνην σου, ὅταν αἰσχυνθῶσι καὶ ἐντραπῶσιν οἱ ζητοῦντες τὰ κακά μοι»*

Ζητοῦσι δὲ αὐτῷ κακὰ βλασφημοῦντες αὐτόν· ἑτοίμη δὲ ἡ γλῶσσά μου, Ἀκύλας ἔχων πρόφασιν· "καταισχύνονται". Τὴν τῆς ψυχῆς ἁρμονίαν φησιν· ὅταν γὰρ μηδὲν ἐναντίον ἐν αὐτῇ ἡ γλῶσσα ποιῇ ἢ πάσχῃ ἡ ψυχή, τότε δὴ νοητή, κιθάρα κληθείη δικαίως.

1. Α′ Βασ. 16,14. 2. Πρβλ. Ψαλ. 21,20. 3. Πρβλ. Β′ Κορ. 11,2.

Ψαλμὸς 71

8 *«Καὶ κατακυριεύσει ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης, καὶ ἀπὸ ποταμοῦ ἕως περάτων τῆς οἰκουμένης»*

92 Λέγει τὸν Ἰορδάνην, ἐφ' ᾧ βαπτισθεὶς ὁ Χριστός, ὑπὸ τοῦ Πατρὸς ἐμαρτυρώθη[1]. «Ἀπὸ τότε γὰρ ἤρξατο», φησίν, «ὁ Κύριος κηρύσσειν καὶ λέγειν»[2]· τοῦτο οὖν ἡ προφητεία αἰνίττεται.

9 *«Καὶ οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ χοῦν λείξουσι»*

Ἀντὶ τοῦ· σπανιοῦσιν οἱ χοϊκοί.

10 *«Βασιλεῖς Ἀράβων καὶ Σαβὰ δῶρα προσάξουσι»*

Προθεσπίζει τὰ περὶ πάντων αὐτῷ καὶ βασιλέων καὶ βαρβάρων προσκομιζόμενα.

14 *«Ἐκ τόκου καὶ ἐξ ἀδικίας λυτρώσεται τὰς ψυχὰς αὐτῶν, καὶ ἔντιμον τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐνώπιον αὐτοῦ»*

Τὴν μὲν κατὰ διάνοιαν ἁμαρτίαν, ἀδικίαν ὠνόμασεν· τὴν δὲ κατ' ἐνέργειαν ἁμαρτίαν, τόκον. Καὶ τοκιζόμεθα μὲν ἁμαρτάνοντες, ἀδικούμεθα δὲ ἐννοοῦντες. Διὸ πρότερον τὸν τόκον περιερεῖ, ὕστερον δὲ καὶ τὴν ἀδικίαν αὐτήν. Δεῖ γὰρ πρῶτον ἀπέχεσθαι τῆς ἁμαρτίας, εἶτα τῆς κατ' ἔννοιαν ἡμῖν γενομένης. «Καὶ ἔντιμον», φησί, «τὸ ὄνομα αὐτοῦ». Σεβάσμιος παρὰ πᾶσιν ἔσται καὶ ἔνδοξος, ὁ Θεός, ἐν τῷ ὀνόματί σου μεγάλῳ. Καὶ δότε δόξαν τῷ ἐνιόντι αὐτῷ. Πῶς οὖν ἔλαβε; Ὅπερ ἔχει, ἀεὶ φαίνεται.

15 *«Καὶ ζήσεται, καὶ δοθήσεται αὐτῷ ἐκ τοῦ χρυσίου τῆς Ἀραβίας»*

Τὸ δὲ ζήσει, ἀντὶ τοῦ διαμενεῖ ὅσον τέθεικεν.

Ψαλμὸς 72

1 *«Ὡς ἀγαθὸς τῷ Ἰσραὴλ ὁ Θεός»*

1. Πρβλ. Ματθ. 3,17. 2. Ματθ. 4,17.

93 Καρπὸς Χριστοῦ τὰ πιστεύσαντα ἔθνη καὶ ὑψωθέντα ἐπὶ θεοσεβείᾳ ὑπὲρ τὸν Ἰσραήλ.

2 *«Ἐμοῦ δὲ παρὰ μικρὸν ἐσαλεύθησαν οἱ πόδες, παρ' ὀλίγον ἐξεχύθη τὰ διαβήματά μου»*

Πόδας δὲ καὶ διαβήματα τοὺς ὑπεριδόντας τὴν εὐσέβειαν λογισμοὺς καλεῖ τροπικῶς, κατὰ τῆς διανοίας κινήματα καὶ διανοήματα, ἅπερ ἐκχέονται καὶ χαυνοῦνται, ὅταν ἐπὶ τὸ χεῖρον τραπῶσιν. Τοιαύτη ἡ γυνὴ Λώτ[1]· τοιοῦτος ὁ ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' ἄροτρον, καὶ στραφεὶς εἰς τὰ ὀπίσω[2]· τοιοῦτοι οἱ πεσόντες ἐν τῇ ἐρήμῳ[3]. Ἵνα δὲ φοβηθῇς ἐκχέοντα διαβήματα, ἄκουε τοῦ ἐν τῷ Ἰεζεκιὴλ Κυρίου λέγοντος· δίκαιος, ἐὰν ἀποστρέψῃ ἀπὸ τῶν δικαιοσυνῶν αὐτοῦ, πᾶσαι αἱ δικαιοσύναι αὐτοῦ, ἃς ἐποίησεν, οὐ μὴ μνησθήσονται[4]. Τινὲς γὰρ ἐν ἀσκήσει καὶ πάσαις ἀρεταῖς διαλάμψαντες, ὕστερον ὑπεσύρησαν εἰς βίον χαυνώτερον. Πλὴν ἐγώ, φησίν, οὐκ ὠλίσθην, ἢ γὰρ ἂν ἀπωλώλειν, ἀλλά μοι κατευθύνθη τὰ κατὰ Θεὸν διαβήματα, μὴ παρ' ὀλίγον, μηδ' ὅλως ἐκχεόμενα· οὕτω τῶν οἰκείων λογισμῶν δημοσιεύσας τὴν ζάλην. Οὐ γὰρ περὶ ποδῶν καὶ διαβημάτων, ἀλλὰ περὶ λογισμῶν χωλευόντων λέγει, καὶ ὅτι ἐγγὺς ἐγένετο τοῦ διαχυθῆναι καὶ διαλυθῆναι τῶν ποδῶν τὰς βάσεις, ὡς μηδὲ στάναι δύνασθαι τοῦ λοιποῦ, ἀλλὰ περιτραπῆναι καὶ εἰς ὄλισθον ὑποσυρῆναι. Καὶ τὴν αἰτίαν ἐπάγει λέγων.

3-4 *«Ὅτι ἐζήλωσα ἐπὶ τοῖς ἀνόμοις, εἰρήνην ἁμαρτωλῶν θεωρῶν· ὅτι οὐκ ἔστιν ἀνάνευσις ἐν τῷ θανάτῳ αὐτῶν, καὶ στερέωμα ἐν τῇ μάστιγι αὐτῶν»*

94 Τὰ τὸν κλόνον αὐτῷ ποιήσαντα τῆς ψυχῆς ἀφηγεῖται· ὅτι ὑπὸ τῆς εἰρήνης τῶν ἁμαρτωλῶν καὶ τῆς κατὰ τὸν βίον εὐροίας τῶν [ἄλλων ὄντων] ἐν κοπετῷ· ἐπυρπολούμην, φησί, βλέπων τοὺς παρανομίᾳ καὶ πονηρίᾳ συζῶντας, ἐν εἰρήνῃ βαθείᾳ καὶ εὐποτμίᾳ πολλῇ, ὡς καὶ μέχρι θανάτου τὴν εὐημερίαν αὐτοῖς ἐκτείνε-

1. Πρβλ. Γεν. 19,15 ἑξ. 2. Πρβλ. Λουκ. 9,62. 3. Πρβλ. Ἀριθ. 26,65. 4. Πρβλ. Ἰεζ. 18,26. 33,18.

σθαι, καὶ τὸν θάνατον δὲ ὄντως εὐδαίμονα τούτους ὑπομένειν· ὡς ζηλοῦσθαι παρὰ πάντων, καὶ μηδένα ἀνανεύειν, εἴ τις αὐτὸν ἔροιτο, εἰ βούλοιτο τοιούτου θανάτου τυχεῖν· ἀλλ' ἐθέλει ἕκαστος οὕτως ἀποθανεῖν· μᾶλλον δὲ ἐν κινδύνοις καὶ δυσπαθείαις ἐξεταζόμενοι, ἑαυτοὺς ὑπαγορεύουσιν, ὡς τῆς ἀνανεύσεως δηλούσης τὴν ἀπαγόρευσιν ἢ καὶ τὴν μνήμην τοῦ θανάτου. Εἰ δέ που ἄρα καὶ συμβῇ τῇ ἁμαρτίᾳ αὐτῶν ἐπιστρεπτικὴ μάστιξ, οὐδὲ αὐτὴ στερεά ἐστι καὶ ἐπίπονος, ἀλλ' ἐλαφρὰ καὶ εὐπαρακόμιστος ἐξ ἐπιπολῆς τρέχουσα· πρὸς ὀλίγον γὰρ αὐτοῖς προσπελάζει τὰ λυπηρά, εἶτα ἀπαλλάττονται· ἐν κόποις κἂν ἀρ' οὖν αὐτοῖς τὰ πράγματα φέρεται, καὶ οὔτε πόνοις, οὔτε ταλαιπωρίαις, οὔτε παιδείαις περιβάλλονται, ἄλλοις ἀνθρώποις παραπλησίως μαστιζομένοις δι' ἐπιπόνου βίου· ὁ γὰρ διὰ χειρῶν πόνος καὶ τὸ δέεσθαι τῆς καθ' ἡμέραν ἐργασίας εἰς διατροφήν· οἷον ἀντὶ μαστίγων τοῖς ἀνθρώποις δέδοται, ἐπὶ τοιούτοις πολλοὶ καὶ νῦν σκανδαλίζονται εἰρήνην «οὐκ ἔστιν ἀνάνευσις ἐν τῷ θανάτῳ αὐτῶν». Ἀνάνευσιν λέγει τὴν μνήμην τοῦ θανάτου.

7 *«Ἐξελεύσεται, ὡς ἐκ στέατος ἡ ἀδικία αὐτῶν»*

Στέαρ δὲ πολλάκις ἔφημεν τὴν εὐπάθειαν καὶ τὴν εὐκληρίαν, ὡς ἐν τοσαύτῃ τοίνυν, **95** φησίν, ὄντες εὐημερίᾳ μετὰ πάσης ἀδείας τὴν ἀδικίαν ἐτόλμων.

8 *«Διενοήθησαν καὶ ἐλάλησαν ἐν πονηρίᾳ, ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος ἐλάλησαν»*

Οὐ λογίζονται ἑαυτοὺς εἶναι ὡς ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων, οὐδὲ ὅτι μετὰ τῶν ἀνθρώπων μέλλουσιν κρίνεσθαι.

10-11 *«Διὰ τοῦτο ἐπιστρέφει ὁ λαός μου ἐνταῦθα, καὶ ἡμέραι πλήρεις εὑρεθήσονται ἐν αὐτοῖς. Καὶ εἶπαν· Πῶς ἔγνω ὁ Θεός, καὶ εἰ ἔστι γνῶσις ἐν τῷ Ὑψίστῳ;»*

Ζητήσεις τοῦτό πως. Ὁ μὲν γὰρ Θεός, φησίν, ἐκεῖνα ὑπέσχετο· οὗτοι δὲ παρ' ἑαυτοῖς ἐλογίζοντο οὕτως μήτε ἐφορᾶν τὸν Θεόν, μηδέ τι τῶν γενομένων εἰδέναι. Εἶτα δείξας τὴν τούτων ἀσέβειαν, τοὺς οἰκείους ἐκφέρει λογισμούς. Ὁ μὲν ἐμὸς λαός, φησίν, ἐκ τοῦ καταβληθῆναι τοὺς εὐσεβεῖς, ὠφεληθήσεται. Οἱ δὲ προλεχθέντες δυσσεβεῖς καὶ ἄθεοι, οὕτως ἠσέβουν ὡς σκάνδαλον γενέσθαι τοῖς ὁρῶσι τὸν βίον αὐτῶν καὶ ὡς μηχανεύειν καὶ λέγειν· «Πῶς ἔγνω;» ἀντὶ τοῦ· πῶς γινώσκει τὰ καθ' ἡμᾶς καὶ διώκει; Λέγεται· καὶ πῶς γνῶσιν ἔχει τῶν ἡμετέρων; Ὁ δὲ Σύμμαχος σαφέστερον· "Οἱ δὲ ἔλεγον· Πῶς ἔγνω ὁ Θεός, εἰ ἔστι γνῶσις ἐν τῷ Ὑψίστῳ;".

13 *«Καὶ εἶπα· Ἄρα ματαίως ἐδικαίωσα, καὶ ἐνιψάμην ἐν ἀθῴοις τὰς χεῖράς μου»*

Ὠριγένους - Θεοδωρήτου: Τί γὰρ ἐκέρδανα, φησί, πόῤῥω τῶν πονηρίᾳ συζώντων γενόμενος· τὸ γὰρ ἐνιψάμην, ἀντὶ τοῦ ἀθῶον ἐμαυτὸν ἐφύλαξα· οὐκ ἐκοινώνησα τοῖς κακοῖς ἐπὶ μελέτης καὶ δικαιοσύνης, καὶ τῆς κακίας τὴν κοινωνίαν φυγών, καὶ αἰκίζομαι καὶ παροινοῦμαι καθ' ἑκάστην ἡμέραν.

14 *«Καὶ ὁ ἔλεγχός μου εἰς τὰς πρωΐας»*

96 Ζητήσεις καὶ τοῦτο καὶ πειράσεις τοῦ γνῶναι.

16-17 *«Καὶ ὑπέλαβον τοῦ γνῶναι, τοῦτο κόπος ἐστὶν ἐναντίον μου, ἕως οὗ εἰσέλθω εἰς τὸ ἁγιαστήριον τοῦ Θεοῦ, καὶ συνῶ εἰς τὰ ἔσχατα αὐτῶν»*

Ὁμοίως διὰ τῆς ἁμαρτίας αὐτῶν ηὐτρέπισας αὐτοῖς κολάσεις αἰωνίας.

21 *«Ὅτι ἐξεκαύθη ἡ καρδία μου, καὶ οἱ νεφροί μου ἠλλοιώθησαν»*

Ταῦτα λογιζόμενος ὑπὸ τῆς ἐκείνης παρανομίας, ἐπυρπολούμην. Ἀναλαβὼν γὰρ τὸ προοίμιον, ὅ ἐστιν· «ἐζήλωσα ἐν τοῖς ἀνόμοις», καὶ ὅπερ ζῆλον ἐκάλει, τοῦτο ἐνταῦθα [λέγει] καρδίας ἔγκαυσιν. «Καὶ οἱ νεφροί μου ἠλλοιώθησαν». Νεφροὺς τοὺς λογισμοὺς ἀσεβεῖς φησιν· ἔχων τοὺς λογισμούς, μικρὸν δεῖν, ἐξετράπην διὰ τὴν ἐκείνων ἀλαζονείαν.

23 *«Καὶ ἐγὼ διαπαντὸς μετὰ σοῦ»*

Μετὰ Θεοῦ λέγεται εἶναι, πρῶτος μὲν ὁ τὴν Ἁγίαν γινώσκων Τριάδα, καὶ μετ' αὐτόν, ὁ τοὺς λόγους τοὺς περὶ τῶν νοητῶν θεωρῶν· τρίτος δὲ πάλιν ὁ καὶ αὐτὰ ἀσώματα βλέπων· καὶ πάλιν τέταρτος ὁ τὴν θεωρίαν ἐπιστάμενος τῶν αἰώνων· ὁ δὲ τὴν τῆς ψυχῆς ἀπάθειαν κεκτημένος, πέμπτος ἂν τούτοις συγκαταταχθείη δικαίως.

27 *«Ὅτι ἰδοὺ οἱ μακρύνοντες ἑαυτοὺς ἀπὸ σοῦ, ἀπολοῦνται· ἐξολοθρεύσας πάντα τὸν πορνεύοντα ἀπὸ σοῦ»*

Περὶ εἰδώλων λέγει. Παύσωμεν τῆς νο**97**ητῆς πορνείας τοὺς τρόπους, ἵνα μὴ τὸν τοῖς φιλαμαρτήμασι πρέποντα, καὶ ὀφειλόμενον ὄλεθρον ὑπομείνωμεν. Νοητὴν δὲ πορνείαν φαμὲν πᾶν εἶδος φαυλότητος καὶ ἀκαθαρσίας. Καὶ γὰρ ὅσοι ἀφίστανταί σου καὶ μακρὰν γίνονται τῇ διαθέσει, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὴν ἀπώλειαν ἐκδέχονται, «ὅτι ἀποσχίζοντες ἑαυτοὺς ἀπὸ σοῦ, ἀπολοῦνται». Οὐδεὶς διΐσταται τοπικῶς τοῦ μὴ ἐν τόπῳ Θεοῦ· σχέσει δὲ τὸ ἄδικον καὶ πονηρὸν μακρὸν νοεῖται τοῦ δικαίου καὶ ἀγαθοῦ, ὅπερ ἀπόλλυσιν, ὡς καὶ σώζει τὸ ἐγγίζειν ἀρετῆς ἀναλήψει Θεῷ. Ταὐτὸν γὰρ τὸ μακρύνεσθαι τῷ ἁμαρτάνειν. Οὐκ εἶπεν· οἱ μακρύναντες· δυνατὸν γὰρ μετανοοῦντας σωθῆναι, μηκέτι μακρύνοντας ταύτῃ. Καί «ὁ ποιῶν», ἀλλ' οὐχ ὁ ποιήσας «δοῦλός ἐστι τῆς ἁμαρτίας»[1].

28 *«Ἐμοὶ δὲ τὸ προσκολλᾶσθαι τῷ Κυρίῳ ἀγαθόν ἐστι, τίθεσθαι ἐν τῷ Κυρίῳ τὴν ἐλπίδα μου, τοῦ ἐξαγγεῖλαι πάσας τὰς αἰνέσεις σου ἐν ταῖς πύλαις τῆς θυγατρὸς Σιών»*

Δι' αὐτῶν γὰρ τῶν πραγμάτων τὴν πεῖραν λαβών, οὐ χωριστὸς ἔσομαι τοῦ σεσωκότος Θεοῦ, καὶ τῇ εἰς αὐτὸν ἐλπίδι βεβαιωθήσομαι. Διὰ τοῦτον γὰρ τῆς ἐλπίδος ἐπανόδου τετύχηκα, καὶ τὰς σὰς θαυματουργίας ἐν τῇ Ἱερουσαλὴμ ἐξηγοῦμαι· αὐτὴν γὰρ ὠνόμασε θυγατέρα Σιών· ὥσπερ γὰρ υἱοὺς ἀνθρώπων τοὺς ἀνθρώπους καλεῖ, οὕτως θυγατέρα Σιὼν τὴν Σιὼν ὀνομάζει. Διώνυμος γὰρ ἡ πόλις· ἡ γὰρ αὐτὴ δὲ Σιὼν καὶ Ἱερουσαλὴμ ὑπὲρ τῆς θείας καλεῖται Γραφῆς.

---

1. Ἰω. 8,34.

Πολλῶν πολλὰ περὶ ἀγαθοῦ φιλοσοφησάντων, συντόμως ὁ σοφός [λέγει] «τὸ κολλᾶσθαι τῷ Θεῷ». Τοῦτο δὴ αἱ συναγωγοὶ ἀρεταὶ πρὸς τελειότητα. Πύλαι Σιών, ἧς ἡ θυγάτηρ ἡ κατὰ ταύτην γινομένη ἢ καὶ γεννηθεῖσα ψυχή.

Ψαλμὸς 73

1 *«Ἵνα τί ἀπώσω, ὁ Θεός, εἰς τέλος, ὠργίσθη ὁ θυμός σου ἐπὶ πρόβατα νομῆς σου;»*

98 Ἐπίπονην ἔσχες τὴν κατὰ τῶν προβάτων τῶν σῶν ἀγανάκτησιν.

5 *«Ἔθεντο τὰ σημεῖα αὐτῶν σημεῖα, καὶ οὐκ ἔγνωσαν ὡς εἰς τὴν εἴσοδον ὑπεράνω»*

Ἀπὸ τῶν Ἰωσήπου περὶ τῆς ἁλώσεως λεγομένων, "καιομένου δὲ τοῦ ναοῦ καὶ τῶν πέριξ ἁπάντων, οἱ Ῥωμαῖοι κομίσαντες τὰς σημαίας εἰς τὸ ἱερὸν κατὰ τῆς ἀνατολικῆς πύλης ἄντικρυς, ἔθεσαν αὐτὰς αὐτόθι, καὶ τὸν Τίτον μετὰ μεγίστων εὐφημιῶν ἀνέφηναν αὐτοκράτορα".

7 *«Ἐνεπύρισαν ἐν πυρὶ τὸ ἁγιαστήριόν σου, εἰς τὴν γῆν, ἐβεβήλωσαν τὸ σκήνωμα τοῦ ὀνόματός σου»*

Ἀκύλας· "Ἐνέπρησαν πάσας ἰσχυρὰς ἀπὸ τῆς γῆς". Σύμμαχος· "Ἐνέπρησαν πάσας τὰς συναγωγὰς τοῦ Θεοῦ εἰς γῆν". Θεοδοτίων· "Ἐνεπύρισαν πάντας καιροὺς ἰσχυροῦ".

8 *«Εἶπαν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν ἡ συγγένεια αὐτῶν ἐπὶ τὸ αὐτό· Δεῦτε, καταπαύσωμεν τὰς ἑορτὰς Κυρίου ἀπὸ τῆς γῆς»*

Εἰ δὲ καὶ μὴ λόγῳ, τῇ δὲ δυνάμει ταῦτα ἔλεγον. Ἐρεθιστικῶς δείκνυσιν, ὡς οὐ προέθεντο τοσοῦτον ἡμῖν, ὁπόσον σοι πολεμεῖν. Μετὰ πολλῆς ἐπελθόντες ἡμῖν τῆς συμφωνίας ἕνα σκοπὸν εἶχον τὸν ὑπὸ σοῦ δεδομένον καταλῦσαι νόμον. Διὰ γὰρ τῶν ἑορτῶν τὴν κατὰ νόμον πολιτείαν ἐδήλωσε. Ταῦτα δέ, φησίν, ἐτόλμων, μήτε τὰς ἐπὶ τῶν προγόνων ἡμῶν ὁρῶντες θαυματουργίας, μήτε ὑπὲρ προφητικῆς διελεγχόμενοι χάριτος· τούτων γὰρ ἁπάντων ἐξαί-

φνης κατέστησαν ἔρημοι. Πάλαι γὰρ καὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδον ἔσχον Προφήτας, τὸν Ἀγγαῖον, **99** τὸν Ζαχαρίαν, οἳ προέλεγον τὰ ἐσόμενα[1], καὶ τῶν πολεμίων τὰς ἐπιβουλὰς καταδήλους ἐποίουν.

11 *«Ἵνα τί ἀποστρέφεις τὴν χεῖρά σου, καὶ τὴν δεξιάν σου ἐκ μέσου τοῦ κόλπου σου εἰς τέλος;»*

Χεὶρ καὶ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ, ὁ Μονογενής.

Χριστός ἐστι δεξιὰ τοῦ Πατρός, ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρός, ὅθεν ἐλθὼν ἐξηγήσατο περὶ τοῦ Θεοῦ[2]. Εἰ διαφέρει ἡ χεὶρ καὶ ἡ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ, ἐφίστημι, μήποτε ἡ μὲν χείρ[τά] κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ λαοῦ ποιεῖ· ἡ δὲ δεξιὰ τὰ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ ἀγαθά· οἷον ἡ χείρ, ὅτε θυμὸν καὶ ὀργὴν καὶ θλῖψιν Αἰγυπτίοις ὑπὲρ Ἑβραίων ἀπέστειλεν ὁ Θεός.

Ἵνα τί ἀπεκρύβης, φησὶ πρὸς τὸν Πατέρα, τὸν Υἱόν σου ἐν τῷ κόλπῳ σου; Χριστός ἐστιν ἡ δεξιὰ τοῦ Πατρός· ἐκ μεταφορᾶς, [κατά] τὸ τοὺς παρακαλουμένους μέν, μὴ προσιεμένους δὲ τὴν παράκλησιν· πρότερον ἐπὶ τὸν κόλπον τὰς χεῖρας ἔχων ἐπὶ τῷ ἐπιλαβέσθαι, πῶς ἐθέλει αὐτὸς τοὺς παρακαλοῦντας αὐτὰς ἀποστρέφειν εἰς τὸ ὀπίσω;

12 *«Ὁ δὲ Θεὸς βασιλεὺς ἡμῶν πρὸ αἰῶνος εἰργάσατο σωτηρίαν ἐν μέσῳ τῆς γῆς»*

Ἐντεῦθεν λαβόντες τινὲς ἀνεφήναντο τὰ Ἱεροσόλυμα ὀμφαλὸν εἶναι τῆς γῆς. Ὁ δὲ Υἱός σου, ὁ Χριστός, φησί, προώριστο πρὸ αἰώνων τῆς φύσεως βασιλεὺς διὰ σαρκώσεως τῆς κατὰ ἄνθρωπον.

13-14 *«Σὺ ἐκραταίωσας ἐν τῇ δυνάμει σου τὴν θάλασσαν. Σὺ συνέτριψας τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων ἐπὶ τοῦ ὕδατος. Σὺ συνέτριψας τὰς κεφαλὰς τοῦ δράκοντος»*

Διαγράφει τῷ λόγῳ τίνι τρόπῳ τὴν παλαιὰν αὐτῶν σωτηρίαν εἰργάσατο· καὶ πρῶτον μὲν τὸ παγῆναι ὡσεὶ τεῖχος τῆς θαλάσσης τὰ ὕδατα[3], ὅτε ἐξ Αἰγύπτου ἐξῆεσαν· **100** καὶ τοῦτό ἐστι τό· «Ἐκραταίωσας τὴν θάλασσαν». Δεύτερον δὲ τὸ συντριβῆναι τῶν

1. Πρβλ. Α΄ Ἔσδρ. 6,1. 2. Πρβλ. Ἰω. 1,18. 3. Πρβλ. Ἐξ. 14,22.

Αἰγυπτίων ἐπὶ τῶν ὑδάτων κεφαλήν[1], οὓς καὶ δράκοντας διὰ τὸ πονηρὸν τῆς γνώμης ὀνομάζει· εἶτα μετὰ ταῦτα, καὶ τοῦ ἐξάρχοντος αὐτῶν βασιλέως, ὃν δράκοντα προηγόρευσεν. Κεφαλαὶ τῶν δρακόντων εἰσὶν τὰ πρῶτα κατὰ τὴν διάνοιαν συνιστάμενα φαῦλα νοήματα. Συνέτριψαν δὲ αὐτὰ δι' ὧν ἔλεγεν· Ἐρρήθη τοῖς ἀρχαίοις· «Οὐ μοιχεύσετε, ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν· ὅτι πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτήν, ἤδη ἐμοίχευσεν αὐτήν»[2]. Καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως.

16 *«Σὺ κατηρτίσω ἥλιον καί [φαῦσιν]»*

«Φαῦσιν» νῦν τὴν σελήνην ὠνόμασε.

18 *«Μνήσθητι ταύτης τῆς κτίσεώς σου. Ἐχθρὸς ὠνείδισε τὸν Κύριον, καὶ λαὸς ἄφρων παρώξυνε τὸ ὄνομά σου»*

Ἐπικαλεσάμενος διὰ τῆς κτίσεως εἰς οἶκτον τοῦ λαοῦ τὸν Θεόν, πάλιν ἑτέρῳ προσώπῳ αὐτὸν ἐπικαλεῖται· οὗτος δέ ἐστιν ὁ τρόπος τοῦ μεγαλοφρονεῖν τὸν ἐχθρόν.

«Μνήσθητι ταύτης τῆς κτίσεώς σου»· εἰς ἐπικουρίαν προσκαλεῖται τὸν Θεὸν διὰ τῆς κτίσεως, καί φησι· «Μνήσθητι ταύτης»· εἰ διὰ τοὺς ἀνθρώπους, φησί, τὴν κτίσιν πεποίηκας, παράσχου τὴν ἐπικουρίαν αὐτοῖς δι' οὓς ἡ κτίσις γεγένηται. Ἐπειδὴ οὐχ ἡμεῖς ἠδικήμεθα, ἀλλὰ σύ· σὺ γάρ, ὡς Θεός, τῶν σῶν πτωχῶν μὴ ἀποστραφῇς τὴν ἱκεσίαν· σὲ γὰρ ὠνείδισεν ὁ ἐχθρός, καί «λαὸς ἄφρων παρώξυνε»· τούτου χάριν ἀνάστηθι. Νῦν μὲν ἄφρονα τὸν διάβολον ὀνομάζει· πάλιν δὲ διὰ τὸ αὐτὸν ὀνειδίζεσθαι, εἰς οἶκτον καλεῖ τὸν Θεόν. Μνήσθητι τῶν ἐπαγγελιῶν σου, φησίν, ὧν ἐπηγγείλω τῷ Ἀβραὰμ δοῦναι τῷ σπέρματι αὐτοῦ, γῆν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι[3].

19 *«Μὴ παραδῷς τοῖς θηρίοις ψυχὴν ἐξομολογουμένην σοι, τῶν ψυχῶν τῶν πενήτων σου μὴ ἐπιλάθῃ εἰς τέλος»*

101 Ὅρα πάλιν οἰκτιρμοῦ τρόπον· διὰ τὸ τοὺς ἐχθροὺς παροξύναι τὸ ὄνομα, ἐπανέτεινε τὸν τρόπον τῶν οἰκτιρμῶν· καὶ θηρία διὰ τὴν ὠμότητα τοὺς ἐχθροὺς ἀποκαλέσας, καὶ ἔχοντάς τι τοὺς

1. Πρβλ. Ἐξ. 14,27-28. 2. Ματθ. 5,27-28. 3. Πρβλ. Δευτ. 11,9.

ἡμαρτηκότας συγγνώμης διὰ τῆς ἐξομολογήσεως. Τοῦτο δὲ εὔχεται μὴ ὁλοτρόπως ἀπολέσθαι τὴν Ἱερουσαλήμ, ὃ καὶ γέγονεν· πολλοὶ γὰρ τῶν σταυρωσάντων ἐπίστευσαν καὶ ἐσώθησαν.

22 *«Ἀνάστα, ὁ Θεός, δίκασον δίκην σου»*

Ἀνάστηθι, καὶ δίκασον τὴν δίκην σου. Ἡ ὑπερηφανία τῶν δαιμόνων καὶ τῶν αἱρετικῶν ἐγνωσμένη σοί ἐστιν.

Ψαλμὸς 74

1 *«Εἰς τὸ τέλος, μὴ διαφθείρῃς, ψαλμὸς τῷ Ἀσὰφ ᾠδῆς»*

Ὁ δὲ Σύμμαχος· "Ἐπινίκιος περὶ ἀφθαρσίας ψαλμὸς ᾠδῆς". Εἴρηται καὶ οὗτος ὁ ψαλμὸς ἐκ προσώπου τῶν ἐν Βαβυλῶνι δορυαλώτων, ὑμνεῖν τὸν Θεὸν ὑπισχνουμένων, ὅταν τῆς θείας χάριτος ἀπολαύσωσι. Κατὰ δέ τινας, εὐχαριστήριός ἐστιν, ὡς ἀπὸ Ἐζεχίου ὑπὲρ τῆς τῶν Ἀσσυρίων ἀναιρέσεως. Ὑψηλότερος δὲ περὶ ἀφθαρσίας ὁ λόγος, τῆς τοῖς δικαίοις ἀποκειμένης, οἷς καὶ τὰ τῆς νίκης ἀποτεθησαύρισται βραβεῖα. Διὸ καὶ ἐπινίκιος ἐπιγέγραπται, καὶ εἰς τὸ τέλος ἡμᾶς ἀναπέμπει, περὶ οὗ φησιν ὁ Ἀπόστολος· «Εἶτα τὸ τέλος, ὅταν παραδῷ τὴν βασιλείαν τῷ Θεῷ καὶ Πατρί»[1]· εἰς ὃ οἱ ἐνταῦθα τὸν καλὸν ἀγῶνα νενικηκότες, τῆς ἀφθάρτου ζωῆς τεύξονται, ἢ περί [τοῦ] τὸν ἀρξάμενον ἔργου ἀγαθοῦ ἐπιτελέσαι αὐτὸ δεῖ[ν][2]. Διὰ τοῦτο, εἰς τὸ τέλος, μὴ διαφθείρῃς εἴρηται, ἵνα μέχρι τέ**102**λους φεύγοντες τὴν φθοράν, εἴγουν τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ἐν ἀφθαρσίᾳ τὸν Κύριον ἀγαπῶντες, τοὐτέστιν ἐν ἀρετῇ, καὶ μὴ διαφθείραντες τοὺς εὐσεβεῖς λογισμούς, τὴν ἀφθαρσίαν κληρονομήσωμεν κατὰ τὴν δικαίαν τοῦ Θεοῦ κρίσιν, ἧς πρόῤῥησιν ἔχει ὁ ψαλμός· ὁ γὰρ εἰς τὸ τέλος ὁρῶν καὶ ποιῶν τὸ τῆς ἀφθαρσίας, κέκραγε τό· «Μὴ διαφθείρῃς». Ὀργάνῳ δὲ καὶ φωνῇ ὁ ψαλμὸς ἀποτελεῖται· διὸ ψαλμὸς ᾠδῆς ἐπιγέγραπται, δηλωτικὸς ὢν τοῦ δεῖν ἡμᾶς καὶ ὀργάνῳ διὰ τῶν σωματικῶν κινήσεων ὑμνεῖν τὸν Θεόν, καὶ φωνῇ νοητῇ, διὰ τοῦ τὸν νοῦν ἀνακεῖσθαι τῷ δημιουργῷ. Λέγεται δὲ κατὰ μὲν τὴν ἀρχὴν ὑπὸ πλήθους, ἐξῆς δὲ

1. Α′ Κορ. 15,24. 2. Πρβλ. Φιλιπ. 1,6.

ὑπὸ ἑνός. Νόει νῦν τὸ μὲν πλῆθος τὴν Ἐκκλησίαν εἶναι, τὴν ἀπὸ ἐθνῶν κεκλημένην καὶ ὑπακούσασαν τῷ καλέσαντι· μᾶλλον δὲ τὸ τῶν Ἀποστόλων πρόσωπον, παραινοῦν τοῖς ἀνθρώποις σωτηρίας ἔχεσθαι, [διὰ τό] ὑποτιθέμενον αὐτοῖς τὸ Θεῖον ἐκεῖνο καὶ φοβερὸν δικαστήριον. Τὸν δὲ ἕνα τὸν Κύριον εὐχαριστοῦντα ἐπὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ.

2 *«Ἐξομολογησόμεθά σοι, ὁ Θεός, ἐξομολογησόμεθα καὶ ἐπικαλεσόμεθα τὸ ὄνομά σου»*

Εὐχαριστήσομέν σοι σφόδρα ὑπὲρ τῶν γεγενημένων· ὁ γὰρ διπλασιασμὸς τὴν ἐπίτασιν τῆς εὐχαριστίας δείκνυσι. Καὶ τὸ σὸν ὄνομα, τὸ ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων ὀνειδισθέν[1], ἐπικαλεσόμεθα. Ἢ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος χριστιανοὺς καλέσομεν ἑαυτούς, καὶ τούτῳ λαμπρυνθησόμεθα. Τάχα δὲ οἱ μὴ τέλειοι ἐξομολογοῦνται μὲν περὶ τῶν ὑπαρξάντων αὐτοῖς ἀγαθῶν, ἐπικαλοῦνται δὲ ὑπὲρ τοῦ ἄλλα λαβεῖν· οἱ δὲ τέλειοι ὑπὲρ τῆς φυλακῆς ἧς ἔλαβον. Ἢ ἐπεὶ διττὸς ὁ τῆς ἐξομολογήσεως τρόπος, δὶς εἴρηται τὸ ἐξομολο**103**γεῖσθαι, τοῦ μὲν πρώτου δηλοῦντος τὴν ἐφ' ἁμαρτίαις ἐξομολόγησιν· τοῦ δὲ δευτέρου τὴν ἐφ' οἷς πεπόνθασιν ἀγαθοῖς εὐχαριστίαν· ἐπεὶ δὲ οὐχ οἷόν τέ ἐστιν οὕτως ἐπικαλέσασθαι τὸ ὄνομα Κυρίου, ὥστε τυχεῖν τοῦ· «ὃς ἂν ἐπικαλέσηται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται»[2], ἐὰν μὴ πρότερόν τις ἀποταξάμενος τῇ ἁμαρτίᾳ ἐξομολογήσηται περὶ τῶν προημαρτημένων, διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία ἐπιμένει τῇ ἐξομολογήσει· εἴπερ οὖν καὶ ἡμεῖς θέλομεν ἐν τοῖς ἐπικαλουμένοις εὑρεθῆναι καὶ σωθῆναι μετ' αὐτῶν, κατήγοροι τῆς ἑαυτῶν ἁμαρτίας γενώμεθα, τέλεον καταλιπόντες αὐτήν.

3 *«Διηγήσομαι πάντα τὰ θαυμάσιά σου, ὅταν λάβω καιρόν, ἐγὼ εὐθύτητας κρινῶ»*

Ἐνικῶς τοῦτο εἰπὼν ὡς ἑκάστου τοῦτο λέγοντος, ὅπερ ἐν τῇ κοινῇ πάντων γίνεται φωνῇ· τὸ δ' ὅταν λάβω καιρόν, τοὐτέστιν ὅταν ἐπανέλθωμεν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας, διὰ τὸ μὴ ἐξεῖναι ᾄδειν ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας[3]· διηγεῖσθαι δὲ τοῦ Θεοῦ τὰ θαυμάσια ὑπι-

1. Πρβλ. Ἡσ. 37,4. 2. Πράξ. 2,21. 3. Πρβλ. Ψαλ. 136,4.

σχνεῖται καὶ ὁ ἀποστολικὸς χορός, τῶν διωκόντων ἀπαλλαγείς. Τάχα δὲ ὁ Σωτὴρ λέγει ταῦτα πρὸς τὸν Πατέρα περὶ τῆς Ἐκκλησίας, ὅτι οὐδέπω ταύτας χωροῦσι τὰς διηγήσεις τῶν μυστηρίων σου, ἀλλὰ καιροῦ δέονται τῆς τελείας ἐπιστροφῆς. Εἰ θέλοι οὖν καὶ ἡμῶν ἕκαστος ἀκοῦσαι τοῦ Ἰησοῦ διηγουμένου τὰ θαυμάσια τοῦ Πατρός, δότω αὐτῷ καιρόν· δίδωσι δὲ καιρὸν ὁ βιοὺς καλῶς. Τὸ μὲν οὖν διηγήσομαι, ἀνθρώπινον, τὸ δὲ ἐξῆς Θεοῦ φωναί, ὥσπερ νοοῦμεν, τὸ ἔθος ἐχούσης τῆς Γραφῆς τὰς μεταβάσεις ποιεῖσθαι**104** τῶν προσώπων, ἄνευ τοῦ ἐπισημαίνειν. Ὁ Μονογενὴς εἰσάγεται τὰς οἰκείας ἐνεργείας διδάσκων, καὶ τὴν τοῦ Πατρὸς θεολογίαν διεξιών[1]. Ἀντὶ δὲ τοῦ ὅτε λάβω καιρόν, "συνταγήν" ὁ Σύμμαχος εἶπε, τοῦ λόγου δηλοῦντος ὡς ἐπειδὰν ὁ συνταχθείς μοι παρὰ σοῦ τῆς ἐπιδημίας καιρὸς ἐπιστῇ πάντα σου, Πάτερ, τὰ θαυμάσια τοῖς ἐξ ἐθνῶν διηγήσομαι· δικαιοσύνης γὰρ ἔργον τὸ μὴ μόνον Ἰουδαίους προσίεσθαι, ἀλλ' ἐξ ἁπάντων ἐθνῶν ποιεῖσθαι τῶν σωζομένων τὴν ἐκλογήν[2], διὸ ἐπάγει· «ἐγὼ εὐθύτητας κρινῶ».

Αὕτη τοῦ Σωτῆρος ἡ φωνή, δικαίως κρίνειν ἀπαγγελλομένου κατὰ τὸν καιρὸν τοῖς ἀδικοῦσι καὶ τοῖς ἀδικουμένοις· μόνος γὰρ αὐτὸς εὐθύτητας κρινεῖ· κατὰ δὲ τὴν ἱστορίαν, ἐγώ, φησίν, ὑμῖν δικάσω καὶ Βαβυλωνίοις καὶ Ἀσσυρίοις.

4 *«Ἐτάκη ἡ γῆ, καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες αὐτήν»*

Ἀλλὰ μαρτυρησάτω καὶ ἡμῖν Ἰησοῦς, ὅτι ἡ εἰκὼν τοῦ χοϊκοῦ καὶ ἡ ἐν τῷ θνητῷ ἡμῶν σώματι βασιλεύουσα ἁμαρτία[3], καὶ πᾶν τὸ γήϊνον, καὶ ἡ περὶ τὰ γήϊνα ἐνέργεια, μετὰ τῶν ᾠκειωμένων τοῖς γηΐνοις ἀντικειμένων δυνάμεων, οὐ μόνον ἀπετέθη, ἀλλὰ καὶ οἱονεὶ ἐξηφανίσθη τέλεον. Ἐὰν γὰρ τῷ πνεύματι τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατώσωμεν, ὡς πάντοτε τὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ περιφέρειν ἡμᾶς[4], ἐρεῖ περὶ τῆς ἐν ἡμῖν γῆς καὶ τῶν γηΐνων τό «ἐτάκη ἡ γῆ». Καὶ ἐν τῇ συντελείᾳ δὴ ἐρχομένης τῆς κρίσεως, «ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται»[5], καὶ οἱ ἐν τῇ γῇ ἀποθανοῦνται.

---

1. Πρβλ. Ἰω. 1,18. **2.** Πρβλ. Ρωμ. 3,28-30. **3.** Πρβλ. Ρωμ. 6,12. **4.** Β΄ Κορ. 4,10. **5.** Λουκ. 21,33.

5-6 *«Εἶπα τοῖς παρανομοῦσι μὴ παρανομεῖν, καὶ τοῖς ἁμαρτάνουσι· Μὴ ὑψοῦτε κέρας. Μὴ ἐπαίρετε εἰς ὕψος τὸ κέρας ὑμῶν, μὴ λαλεῖτε κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀδικίαν»*

105 Πλὴν ἀλλὰ καὶ τοῖς καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης ἔθνεσι διὰ τῶν Ἀποστόλων ἐμαρτύρατο μὴ παρανομεῖν, μηδὲ λαλεῖν ἀδικίαν κατὰ τοῦ Θεοῦ. Παρανομοῦσι γὰρ οἱ ἀπὸ τοῦ λαοῦ, οἵτινες ἀκούοντες τῶν νόμων, οὐκ ἐτήρουν αὐτούς.

8 *«Ὅτι ὁ Θεὸς κριτής ἐστι· τοῦτον ταπεινοῖ καὶ τοῦτον ὑψοῖ»*

Ὃν θέλει δηλαδὴ κατὰ τὴν ἀξίαν τῶν βεβιωμένων ἑκάστῳ. Ἡ ταπεινοῖ μὲν τὸν ἐκ περιτομῆς λαόν, ὑψοῖ δὲ τὸν ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, κατὰ τὰ εἰρημένα ἐν ταῖς ἀραῖς· Ὅτι ὁ προσήλυτος ὅς ἐστιν ἐν σοί, ἀναμνήσεται ἐπὶ σὲ ἄνω, ἄνω· σὺ δὲ καταβήσῃ κάτω, κάτω. Καὶ ἄλλως· τοῦτον ταπεινοῖ, τὸ φρόνημα τῆς σαρκός, καὶ τοῦτον ὑψοῖ, τὴν ψυχὴν καὶ τὸ πνεῦμα. Καὶ μέντοι αὐτὸς καθιστᾷ βασιλεῖς καὶ μεθιστᾷ[1]. Καὶ ταπεινοῖ μὲν ἀσεβεῖς, ὑψοῖ δὲ τοὺς ταπεινοὺς τῇ καρδίᾳ[2].

9 *«Ὅτι ποτήριον ἐν χειρὶ Κυρίου, οἴνου ἀκράτου πλῆρες κεράσματος»*

Κέρασμα τὸν οὐρανὸν ὀνομάζει.

11 *«Καὶ πάντα τὰ κέρατα τῶν ἁμαρτωλῶν συγκλάσω»*

Κλάσματα λέγει τὴν φθοράν.

Ψαλμὸς 75

3 *«Καὶ ἐγενήθη ἐν εἰρήνῃ ὁ τόπος αὐτοῦ, καὶ τὸ κατοικητήριον αὐτοῦ ἐν Σιών»*

Ἀλλ' εἰ μὲν ὁ παρὰ Ἰουδαίοις τιμώμενος τόπος ἀπόρθητος καὶ ἀπολέμητος ἐπεφύλακτο, λόγον ἂν εἶχε συγχωρεῖν Ἰουδαίοις αὐ**106**τὸν εἶναι νομίζειν τὸν ὑπὸ τῶν Γραφῶν δηλούμενον. Εἰ δὲ

---

1. Πρβλ. Δαν. 2,21. **2.** Πρβλ. Λουκ. 1,52.

οὗτος μὲν ἐκ βάθρων ἦρται ἁλοὺς πολλάκις ὑπὸ πολεμίων, ἐν εἰρήνῃ δὲ λέγεται ὁ τόπος τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἂν δύναιτο ἀληθῶς λογίζεσθαι τόπος εἶναι Θεοῦ, ὁ πολλάκις ὑπὸ πολεμίων ἁλούς· διὸ οὐδ' εἴρηκεν ὁ Προφήτης· Ἐν Σαλὴμ γέγονεν ὁ τόπος αὐτοῦ, ὡς ἂν μέν τις Ἰουδαϊκῶς νοήσῃ τὰ Ἱεροσόλυμα· ἀλλ' ἀντὶ ταύτης, τὴν διάνοιαν τοῦ πράγματος παρέστησεν, ἀντὶ τοῦ Σαλὴμ εἰπὼν ἐν εἰρήνῃ[1]. Εἰ μὲν οὖν καὶ ἐπὶ γῆς εὑρίσκοιντο ψυχαὶ ἐν εὐσταθίᾳ καὶ ἀταραξίᾳ καὶ γαλήνῃ διάγουσαι, εἰκότως ἂν λέχθειεν καὶ αὐταὶ τόπος Θεοῦ, ὡς αἱ χωρητικαὶ οὖσαι θείου Πνεύματος. Εἰ δὲ σπανίως εὑρίσκοιντο ἐπὶ γῆς τοιοῦτοι, ἐν δὲ τῇ κατ' οὐράνιον χρηματίζουσι τοῦ Θεοῦ πόλεις αἱ τῶν Ἁγίων ψυχαί, ἔνθεν «ἀπέδρα ὀδύνη καὶ λύπη καὶ στεναγμός»[2], δῆλον ὅτι εἰρήνης ἔσται τόπος ἡ ἄνω Ἱερουσαλὴμ ὡς ἐλευθέρα[3], ὅρασις ἀληθῶς οὖσα εἰρήνης· ἀλλὰ γὰρ παντὶ τρόπῳ καὶ ἡμῖν ἀποδιωκτέον τὴν τῶν παθῶν ταραχήν, ἵν' εἰρήνην τὴν ὑπερέχουσαν πάντα νοῦν ἔχοντες[4], τόπος γινώμεθα Θεοῦ. Ἐσόμεθα δὲ καὶ κατοικητήριον αὐτοῦ[5], σκοπευτικοὶ τῆς ἀληθείας καὶ ἀρετῆς προθέμενοι εἶναι. Σιὼν γὰρ σκοπευτήριον ἑρμηνεύεται. Ὡς οὖν ὁ ἁμαρτωλὸς δίδωσιν τόπον τῷ διαβόλῳ, οὕτως ὁ καλὸς καὶ ὁ ἀγαθὸς δίδωσι τόπον τῷ Θεῷ ἐν τῷ ἡγεμονικῷ αὐτοῦ, ζητοῦντι ἐνοικῆσαι ἐν ἡμῖν καὶ ἐμπεριπατῆσαι[6], καὶ μονὴν ποιῆσαι[7]· καὶ ψυχὴ γενομένη σκοπευτήριον καὶ χρηματιστήριον τοῦ τόπου τοῦ Θεοῦ, ἔσται κατοικητήριον τοῦ Θεοῦ.

11 *«Ὅτι ἐνθύμιον ἀνθρώπου ἐξομολογήσεταί σοι»*

Τοῦτο τὸ ἐνθύμιον αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου ἐστίν, μὴ ἐφαπτομένης ἔξωθεν δυνάμεως ἀγαθῆς ἢ πονηρᾶς, λέγεται δὲ καὶ λογισμός.

Ψαλμὸς 76

1 *«Φωνῇ μου πρὸς Κύριον ἐκέκραξα, καὶ ἡ φωνή μου πρὸς τὸν Θεόν, καὶ προσέσχε μοι»*

---

1. Πρβλ. Ἑβρ. 7,2. 2. Ἡσ. 35,10. 3. Πρβλ. Γαλ. 4,26. 4. Πρβλ. Φιλιπ. 4,7. 5. Πρβλ. Ἐφ. 2,22. 6. Πρβλ. Β' Κορ. 6,16. 7. Πρβλ. Ἰω. 14,23.

107 Τί δὲ τό «πρὸς Κύριον»; Ὅτι ἡ τῶν πολλῶν φωνὴ οὐκ ἀναφέρεται πρὸς τὸν Κύριον· οὐδὲ γὰρ κατὰ Κύριον πρόεισιν αὕτη· τοῦ δὲ δικαίου οὐ μόνον ἡ κατὰ τὴν εὐχὴν φωνή, ἀλλὰ πᾶσα φωνὴ ἱεροῦται τῷ Κυρίῳ, τῷ ἀεὶ λέγειν ἃ δεῖ, καὶ πᾶσα εἶναι κατὰ Θεόν. Καὶ ἡμεῖς οὖν ἐὰν μὴ ὅλῃ ἀνακειμένῃ ψυχῇ αὐτῷ εὐχώμεθα, ἀλλὰ παρὰ τὸν καιρὸν μόνον εὐχώμεθα, κεκραξόμεθα τῇ φωνῇ πρὸς τὸν Θεόν, οὐ καθαρᾷ δὲ φωνῇ εὐχόμενοι, οὐκ ἀκουσθησόμεθα. Ἐγὼ κἂν προσέχῃ μοι ὁ Θεός, διὰ τὴν ἐν ἐμοὶ ἄνοιαν οὐκ αἰσθάνομαι ὅτι προσέσχε μοι ὁ Θεός· ὁ δὲ ἤδη διαβεβηκὼς καὶ προκόπτων, οὐκ ἀναισθητεῖ τῆς τοῦ Θεοῦ προσοχῆς, ἢ τῆς ἀποστροφῆς· διὸ νῦν μὲν λέγει ὅτι προσέσχε μοι. Ἑτέρωθι δέ «ἵνα τί τὸ πρόσωπόν σου ἀποστρέφεις»[1] ἀπ' ἐμοῦ; Ἐάν ποτε αἴσθησθε ἀπεστραμμένου αὐτοῦ, ἢ διὰ πειρασμοῦ, ἢ ὁπωσδήποτε τοῦ Θεοῦ…

4 *«Ἐμνήσθην τοῦ Θεοῦ καὶ εὐφράνθην. Ἠδολέσχησα, καὶ ὠλιγοψύχησε τὸ πνεῦμά μου»*

Οὐ κομίζει ὀλιγοψυχίαν καὶ λύπην μνημονευθεὶς ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ εὐφροσύνην ἐργάζεται. Οὐδὲν γὰρ οὕτω παρακαλεῖ ψυχήν, ὡς μνήμη Θεοῦ· μνήμη γὰρ Θεοῦ εὐφραίνει ψυχήν. Ὁ δὲ ἐπιλαθόμενος αὐτῆς πενθήσει πικρῶς. Ἀδολεσχία ἐστὶν ἡ περί τι συνεχὴς διατριβὴ καὶ ὁμιλία.

5 *«Προκατελάβοντο φυλακὰς πάντες οἱ ἐχθροί μου»*

Τοῦτο γνώρισμά ἐστι πολλῆς ἀγρυπνίας.

108 Μόνον Θεὸν ἀναπολήσας καὶ μνησθεὶς ἐν τοῖς ὀδυνηροῖς, εὐφράνθην.

7 *«Καὶ ἐμελέτησα νυκτὸς μετὰ τῆς καρδίας μου, ἠδολέσχουν καὶ ἔσκαλλεν τὸ πνεῦμά μου»*

Τὸ "ἔσκαλλον" ὁ Θεοδοτίων ἐξηρεύνησεν· ὁ δὲ Σύμμαχος, "ἐσκάλεσεν" εἴρηκεν. Ταῦτά φησι· Νύκτωρ παρ' ἐμαυτῷ λογιζόμενος, ἀνηρεύνων. Τί δέ ποτε τῶν ἡμετέρων προγόνων τοσαύτην

---

1. Ψαλ. 43,25.

ἐποιήσατο πρόνοιαν; ἡμῶν δὲ κακοπραγούντων ὑπερορᾷ; ἐλογιζόμην δὲ πρὸς τούτοις καὶ ταῦτα· ἄρα μὴ παντελῶς τὰ καθ' ἡμᾶς ἀπηγόρευσεν καὶ ἀλλοτρίους ἡμᾶς τῆς αὐτοῦ κηδεμονίας ἀπέφηνεν;

11 *«Καὶ εἶπα· Νῦν ἠρξάμην, αὕτη ἡ ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου»*

Δεξιάν φησι ἀντιλαμβανομένην Ἁγίων καὶ σώζουσαν αὐτούς, καὶ καταφέρουσαν ἐχθροὺς καὶ ἀνατρέπουσαν αὐτοὺς ἀνθεστηκότας· ἠλλοιώμην ἐγώ, πεφρόνηκα, λοιπὸν ὀρθῶς διάκειμαι, διότι καὶ ἀγαπᾷ Θεὸς τοὺς Ἁγίους.

14 *«Ὁ Θεός, ἐν τῷ ἁγίῳ ἡ ὁδός σου»*

Ἅγιος εἶ, φησί, καὶ ἐν Ἁγίοις ἀναπαύῃ[1], καὶ ἐν τούτοις ἐνοικεῖς καὶ ἐμπεριπατεῖς[2].

16 *«Ἐλυτρώσω ἐν τῷ βραχίονί σου τὸν λαόν σου»*

Βραχίων τοῦ Θεοῦ ὁ Χριστός, δι' οὗ ἠνήργησεν τὰ ἐν ἡμῖν ἀγαθά, τὰ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ γεγονότα.

17 *«Εἶδοσάν σε ὕδατα, ὁ Θεός, εἶδοσάν σε ὕδατα»*

Νῦν τὰ ὕδατα λογικὰς φύσεις σημαίνει.

18-19 *«Φωνὴν ἔδωκαν αἱ νεφέλαι, καὶ γὰρ τὰ βέλη σου διαπορεύονται. Φωνὴ τῆς βροντῆς σου ἐν τῷ τροχῷ»*

109 Νεφέλας ἐν τούτοις [λέγει] τοὺς Ἀποστόλους, τοὺς τὸν εὐαγγελικὸν καὶ οὐράνιον διακονοῦντες λόγον· βέλη δὲ τὰς ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος. Ὅμοιον οὖν ὡσεὶ λέγοιεν· ἐνέργειαι εἰς τοὺς Ἁγίους μαθητὰς ἐξάκουστοι πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ γεγόνασιν. Ἰστέον δὲ ὡς καὶ αὐτὸς ὁ Χριστός «βέλος ἐκλεκτόν»[3] ὠνόμασται παρὰ τῷ Ἡσαΐᾳ. Βροντήν, τὸν εὐαγγελικὸν λόγον, τὸν κατακτυπήσαντα τὴν ἐπούρανον, διὸ καὶ τὸν Εὐαγγελιστὴν υἱὸν βροντῆς[4]

1. Πρβλ. Ἡσ. 57,15. 2. Πρβλ. Β΄ Κορ. 6,16. 3. Ἡσ. 49,2. 4. Πρβλ. Μάρκ. 3,17.

ἐπεκάλεσε. Τροχὸν δὲ τῶν ἀνθρώπων τὸν βίον, ὡς ἐκ τοῦ Ἰεζεκιὴλ ἔστι μαθεῖν. Ἄλλος δὲ φωνὴν ἐν τῷ τροχῷ, ἡνίκα ἐνέδησε τοὺς ἄξονας τῶν Αἰγυπτίων ἁρμάτων[1].

21 *«Ὡδήγησας ὡς πρόβατα τὸν λαόν σου ἐν χειρὶ Μωυσῆ καὶ Ἀαρών»*

Ἡ κατὰ Μωσέα φιλοσοφία τετραχῇ τέμνεται· εἰς τὸ ἱστορικόν, καὶ τὸ κυρίως λεγόμενον νομοθετικόν, ἅπερ ἂν εἴη τῆς ἠθικῆς πραγματείας ἴδια· τὸ τρίτον τε εἰς τὸ ἱερουργικόν, ὅ ἐστιν ἤδη τῆς φυσικῆς θεωρίας, καὶ τέταρτον ἐπὶ πᾶσι τὸ θεολογικὸν εἶδος. Τετραχῶς δὲ ἡμῖν ἐκληπτέον καὶ τοῦ νόμου τὴν βουλὴν ὡς τύπον τινὰ δηλοῦσαν, ἢ ὡς σημεῖον ἐμφαίνουσαν, ἢ ὡς ἐντολὴν κυροῦσαν εἰς πολιτείαν ὀρθήν, ἢ θεσπίζουσαν ὡς προφητείαν. Ταύτῃ δὲ μεθόδῳ Μωυσῆς καὶ Ἀαρὼν ὁδηγοῦσι τὸν ἀπὸ κακίας ἐπ' ἀρετὴν ὁδεύοντα λαόν[2].

Ψαλμὸς 77

1 *«Συνέσεως τῷ Ἀσάφ. Προσέχετε λαός μου τὸν νόμον μου, κλίνατε τὸ οὖς ὑμῶν εἰς τὰ ῥήματα τοῦ στόματός μου»*

110 Ταύτης γὰρ δεόμεθα εἰς θήραν τῆς προκειμένης διανοίας, ὥστε γνῶναι τίς ὁ λόγος, καὶ τίς ὁ λαὸς αὐτοῦ, καὶ τίς ὁ νόμος, ἕτερος ὢν παρὰ τὸν τοῦ Μωσέως. Δαβὶδ γὰρ οὐκ ἦν νομοθέτης, ἵνα λέγῃ· Προσέχετε τῷ νόμῳ μου, οὐδὲ ἥρμοττεν αὐτῷ λέγειν· «τὰ ῥήματα τοῦ στόματός μου». Οὐ γὰρ οἰκεῖα, τὰ δὲ πρὸς τοῦ Πνεύματος προέφερε ῥήματα. Ὁ μὲν οὖν λέγων Σωτήρ ἐστι, νόμος δὲ αὐτοῦ τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ λαὸς οἱ χριστιανοί. Τάχα δὲ εἰ μὴ Ματθαῖος εἶπεν ὅτι ἐκ προσώπου τοῦ Σωτῆρός ἐστιν ὁ ψαλμός, οὐκ ἂν ἐτόλμησα, διὰ τό· ὅσα ἠκούσαμεν, καὶ τὰ ἑξῆς, ἐπὶ τὸν Σωτῆρα ἀναγαγεῖν τὰ γεγραμμένα. Νῦν δὲ σώζω, καὶ ὅτι ὁ Σωτὴρ ὁ λέγων ἐστί, καὶ ὅτι οὐ δι' ὅλου τοῦ ψαλμοῦ λέγει ὁ Σωτήρ.

Ταῦτα μὲν εἰς τὸ καθάραι τὸ λέγειν πρόσωπον, κατὰ λέξιν δὲ ἀκούσωμεν.

1. Πρβλ. Ἐξ. 14,25. 2. Πρβλ. Ἐξ. 6,26.

Προσέχετε. Νόμου ὄντος τοῦ κατὰ Μωσέα, εὔχεται τὸ ἐν τῷ προφήτῃ Πνεῦμα ἐν τῷ Θ′ ψαλμῷ, ὅπως ἀναστήσῃ τοῖς ἔθνεσι νομοθέτην[1], καὶ διαθήσεται Διαθήκην Καινήν, κατὰ Ἱερεμίαν[2], καὶ ἀλλαχόσε λέγει· «δώσω αὐτοῖς καρδίαν ἑτέραν τοῦ φοβεῖσθαί με, καὶ ὁδὸν ἑτέραν»[3]. Ἦλθεν οὖν ὁ Σωτήρ, καὶ **111** λέγει Χριστιανοῖς, τῷ λαῷ αὐτοῦ, τῷ ἐξ ἐθνῶν· προσέχετε, λαός μου, τῷ ἐμῷ νόμῳ, τῷ εὐαγγελικῷ, περὶ οὗ εἴρηται· «ἐκ Σιὼν ἐξελεύσεται νόμος»[4], ἀλλὰ μὴ ὁ τοῦ Μωσέως. Μηκέτι σαββατίζετε, μὴ πάλιν ἄζυμα ποιήσητε, μηκέτι κατὰ τὰ πρῶτα καὶ παλαιὰ πορεύεσθε. Ἰδού, «γέγονε τὰ πάντα καινά», «τὰ ἀρχαῖα παρῆλθον»[5]. Ὅτι δὲ λαὸς Χριστοῦ τὰ ἔθνη, Ζαχαρίας φησί· «καταφεύξονται ἔθνη πολλὰ ἐπὶ τὸν Κύριον, καὶ ἔσονται αὐτῷ εἰς λαόν»[6].

2 *«Ἀνοίξω ἐν παραβολαῖς τὸ στόμα μου, φθέγξομαι προβλήματα ἀπ' ἀρχῆς»*

Καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ πρῶτον ἀπὸ τοῦ νόμου ἄρχεται ὁ Κύριος λέγων· «Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι»[7], εἶτα λέγει τὰς παραβολάς. Δεῖ δὲ καὶ ἡμᾶς πρῶτον τῷ νόμῳ ἐπιμελῶς ἐμμελετῆσαι, καὶ μετὰ τὴν κατόρθωσιν τῶν ἐθῶν ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν θεολογίαν, ἤτοι τὰ τοῦ στόματος ῥήματα· οὐκ αἰσθητῶς δὲ πάρεστι Χριστός, τὸ ῥῆμα λαλῶν, ἵνα κλίναντες τοῦτο τὸ οὖς πληρώσωμεν τὴν ἐντολήν, ἀλλ' ἔστιν ἄλλο τι ἐν ἡμῖν οὖς, περὶ οὗ λέγει ὁ Σωτήρ· «ὁ ἔχων ὦτα ἀκούειν, ἀκουέτω»[8].

Παραβολή ἐστι λόγος ὡς περὶ γενομένου τοῦ μὴ γενομένου κατὰ τὸ ῥητόν, δυναμένου δὲ γενέσθαι, τροπικῶς δηλωτικὸς τῶν πραγμάτων ἐκ μεταλήψεως τῶν ἐν τῇ παραβολῇ λεγομένων· ἢ λόγος ἀπό τινος οὐ κύριον μὲν ἐμφορῶν τῷ κυρίῳ, ἐπὶ δὲ τὸ ἀληθὲς καὶ κύριον ἄγων τὸν συνιέντα· ἢ λέξις δι' ἑτέρων τὰ κυρίως δηλούμενα μετ' ἐνεργείας παριστάνουσα.

3-8 *«Ὅσα ἠκούσαμεν καὶ ἔγνωμεν αὐτά, καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν διηγήσαντο ἡμῖν· οὐκ ἐκρύβη ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῶν εἰς γενεὰν*

---

1. Πρβλ. Ψαλ. 9,21. **2.** Πρβλ. Ἱερ. 38,31. **3.** Ἱερ. 39,39. **4.** Ἡσ. 2,3. **5.** Β′ Κορ. 5,17. **6.** Ζαχ. 2,15. **7.** Ματθ. 5,3. **8.** Λουκ. 8,8.

ἑτέραν, ἀπαγγέλλοντες τὰς αἰνέσεις Κυρίου καὶ τὰς δυναστείας αὐτοῦ καὶ τὰ **112** *θαυμάσια αὐτοῦ ἃ ἐποίησε. Καὶ ἀνέστησε μαρτύριον ἐν Ἰακώβ, καὶ νόμον ἔθετο ἐν Ἰσραήλ, ὃν ἐνετείλατο τοῖς πατράσιν ἡμῶν, γνωρίσαι αὐτὸν τοῖς υἱοῖς αὐτῶν, ὅπως ἂν γνῷ γενεὰ ἑτέρα, υἱοὶ οἱ τεχθησόμενοι, καὶ ἀναστήσονται, καὶ ἀπαγγελοῦσιν αὐτὰ τοῖς υἱοῖς αὐτῶν, ἵνα θῶνται ἐπὶ τὸν Θεὸν τὴν ἐλπίδα αὐτῶν, καὶ μὴ ἐπιλάθωνται τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ ἐκζητήσωσιν, ἵνα μὴ γένωνται ὡς οἱ πατέρες αὐτῶν, γενεὰ σκολιὰ καὶ παραπικραίνουσα· γενεὰ ἥτις οὐ κατηύθυνε τὴν καρδίαν αὐτῆς, καὶ οὐκ ἐπιστώθη μετὰ τοῦ Θεοῦ τὸ πνεῦμα αὐτῆς»*

Τὸ ἑξῆς οἱ πατέρες ἡμῶν διηγήσαντο ἡμῖν, «ἀπαγγέλλοντες τὰς αἰνέσεις τοῦ Κυρίου». Τὰ μὲν οὖν πρῶτα ἐξ ἑνὸς ἐλέγετο προσώπου τοῦ Χριστοῦ, τὰ δὲ προκείμενα λέλεκται μὲν ἐκ τοῦ αὐτοῦ· συμπαραλαμβάνει δὲ καὶ ἕτερα πρόσωπα, ὑποκαταβὰς τῆς αὐτοῦ θεότητος, καὶ ἀνθρωπίνως φθεγγόμενος. Οἱ δὲ συμπαραλαμβανόμενοι εἰσὶν οἱ κατὰ σάρκα ὁμογενεῖς αὐτοῦ μαθηταί. Διὸ πληθυντικῶς διεξέρχεται τὰ μετὰ χεῖρας. Ὅτε μὲν γὰρ οἰκεῖον νόμον αὐτοῖς προεβάλετο, σὺν αὐθεντίᾳ βασιλικῇ ἐξ ἑνὸς προσώπου προεφέρετο τὴν ἐπαγγελίαν. Νῦν δὲ ὅτε τῶν παλαιῶν ἀναγνωσμάτων ἐπιτέμνει τὴν διήγησιν, κοινοποιεῖ τὸν λόγον, καὶ ἠκούσαμεν, εἶπε, διὰ τὸ πρόσλημμα, καὶ ἔγνωμεν, ἀντὶ τοῦ ἐβεβαιώθημεν περὶ αὐτῶν, καὶ ἐπληροφορήθημεν, τῶν πατέρων ἡμῖν διηγησαμένων, Μωσέως, φημί, καὶ τῶν προφητῶν. Τούτων γὰρ υἱὸς ὁ Χριστὸς διὰ τῆς μητρός.

Τάχα δὲ καὶ οἱ μαθηταὶ ἀποκρίνοντες καί φασιν· «Ὅσα ἠκούσαμεν καὶ ἔγνωμεν», καὶ τὰ ἑξῆς. Οὐ πάντων δέ ἐστιν τὸ ἀκούειν καὶ τὸ γινώσκειν, ἢ μόνον τῶν συνιέντων τοὺς λόγους· ἀλλ' οὐδὲ πᾶσιν οἱ φύσει πατέρες διηγήσαντο, ἀλλά τισι, καὶ οἱ κατ' ἐπιστήμην καὶ θέσει. Ἡμεῖς γοῦν οἱ ἐξ ἐθνῶν τῷ θείῳ Λόγῳ προσελθόντες, οὐκ ἔχομεν διδασκάλους ἐπιγράψασθαι τῶν μαθημάτων **113** τοὺς κατὰ σάρκα πατέρας. Εἰ δὲ βούλει, ταῦτα οἱ Χριστοῦ νοῦν ἔχοντες συνῆκαν πνευματικῶς· οὐ γὰρ ἐκρύβη ἀπ' αὐτῶν τῶν πατέρων κατ' ἐπιστήμην διηγησαμένων αὐτοῖς. Καὶ αὐτοὶ δὲ οὗτοι

τοῖς τέκνοις ἑαυτῶν γεννηθεῖσιν ὑπ' αὐτῶν διὰ παιδεύσεως ἐφανέρωσαν τὰ ἀπ' ἀρχῆς προβλήματα, ὅπως καὶ εἰς τὴν ἐξῆς αὐτῶν γενεὰν γνωστά, καὶ μὴ κεκρυμμένα τυγχάνῃ. Ὅσα οὖν, φησί, παρὰ τῶν πατέρων δεδιδάγμεθα ἀκούσαντες, πάντα ταῦτα διὰ τῶν ἔργων καὶ τῆς αὐτοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἐγνώκαμεν, οὐχ ἑτέρᾳ δὲ γενεᾷ, ἀλλὰ τοῖς τέκνοις αὐτῶν πέπρακται τὰ παρὰ τοῦ Σωτῆρος μεγαλουργήματα. Διὸ οὐκ ἐπαύσαντο αὐτοῖς «ἐπαγγέλλοντες τὰς αἰνέσεις τοῦ Κυρίου, καὶ τὰς δυναστείας αὐτοῦ», τοὐτέστι τὰ θαυμαστὰ καὶ αἰνετά, καὶ θείας δυνάμεως δηλωτικὰ ἔργα αὐτοῦ.

Κατὰ δὲ τὸ πρόχειρον. Ἄνωθεν, φησί, καὶ ἐξ ἀρχῆς οἱ τῶν θαυμάτων αὐτόπται τοὺς προσεχῶς οἰκείους παίδας, ταῦτα ἐδίδαξαν, κἀκεῖνοι τοῖς ἐκγόνοις παρέπεμψαν, οὐ κρύψαντες ἃ ἔμαθον πρὸς τὴν ἑτέραν μετὰ αὐτοὺς γενεὰν καὶ ἑξῆς. Τοῦτο δὲ ἐποίουν, τῷ θείῳ νόμῳ πειθόμενοι, τῷ λέγοντι· Διδάξεις αὐτὰ τοὺς υἱούς σου καὶ τοὺς τῶν υἱῶν σου[1]. Διὸ ἐπάγει. Οὐκ ἐκρύβη ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῶν εἰς γενεὰν ἑτέραν, «ἐπαγγέλλοντες τὰς αἰνέσεις Κυρίου, καὶ τὰς δυναστείας αὐτοῦ, καὶ τὰ θαυμάσια αὐτοῦ ἃ ἐποίησε, καὶ ἀνέστησε μαρτύριον ἐν Ἰακώβ, καὶ νόμον ἔθετο ἐν Ἰσραήλ, ὃν ἐνετείλατο τοῖς πατράσιν ἡμῶν, γνωρίσαι αὐτὸν τοῖς υἱοῖς αὐτῶν, ὅπως ἂν γνῷ γενεὰ ἑτέρα, υἱοὶ οἱ τεχθησόμενοι, καὶ ἀναστήσονται, καὶ ἐπαγγελοῦσιν αὐτὰ τοῖς υἱοῖς αὐτῶν».

Διεμαρτύρετο, φησί, καὶ νόμον διέθετο τῷ προτέρῳ λαῷ ἐντειλάμενον αὐτοῖς γνωρίσαι αὐτὸν τοῖς ἀπογόνοις, ὡς ἂν μηδεμίαν λάθῃ γενεάν. Τὸ δὲ συμπέρασμα τοῦ νόμου, καὶ ὁ σκοπὸς οὗτος ἦν, ἵνα μαθόντες τὰ γεγονότα, βεβαίαν κτήσαιντο τὴν εἰς αὐτὸν ἐλπίδα, καὶ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ τεθεῖσι νόμοις ἀκο**114**λουθήσωσι· καὶ ἵνα μὴ γένωνται ὡς οἱ πατέρες· ἠθέτουν γὰρ ἀεί, καὶ οὐκ ἐβεβαιοῦτο ἡ καρδία αὐτῶν πρὸς αὐτόν. Τοῦτο γὰρ τό «οὐκ ἐπιστώθη μετὰ τοῦ Θεοῦ τὸ πνεῦμα» αὐτῆς. Πνεῦμα δὲ νῦν τὴν προαίρεσιν, τὴν τῆς γνώμης διάθεσιν λέγει. Σκολιὰν δὲ καλεῖ, οὐχ ὅτι ἐκ φύσεως ἦν φαύλη, ἀλλ' ὅτι ἑκοῦσα οὐ κατήυθυνε τὴν καρδίαν ἑαυτῆς, οὐδ' εἶχεν ὀρθὴν πίστιν πρὸς τὰς θείας ἐπαγγελίας, ἀλλ' ἐδίσταζε,

1. Πρβλ. Δευτ. 6,2.

καὶ παρεπίκραινε, διὰ τοῦτο ἐγγόγυζεν ἐν τοῖς δυσχερέσι. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Δαβὶδ παρεγγυᾷ τοῖς περὶ αὐτόν. Σὺ δὲ καὶ οὕτως ἐπιβαλεῖς. Μαρτύριόν φησι τοῦ μαρτυρίου, ἐν ᾗ καὶ πλάκες[1], παιδαγωγῶν αὐτοὺς εἰς τὸ γνῶναι διὰ τοῦ νόμου τὸν κατὰ καιρὸν ἐπιδημοῦντα Σωτῆρα τῷ γένει, ὅπως οἱ τεχθησόμενοι υἱοί, τοὐτέστιν οἱ μακάριοι μαθηταὶ τὰ θαυμάσια ἃ κατώρθωσεν ὁ Χριστός, ἀπαγγελοῦσι τοῖς προσελθοῦσι τῇ πίστει, καὶ ταῦτα αὐτοῖς διηγήσονται, δι' ὧν δυνήσονται μόνον ἐλπίδα τὸν Θεὸν ἐπιγράφασθαι, τὴν τῶν πατέρων κακοδαιμονίαν μὴ μιμησάμενοι. Ὁ γὰρ πρότερον λαὸς οὐκ ἐτήρησε τὴν συνθήκην, τὴν πρὸς τὸν Θεόν, οὗ τοὺς φόγους μανθάνωμεν, ἵνα μὴ γινώμεθα ὡς ἐκεῖνος, ὁ δὲ λαὸς ὁ τεχθησόμενος, ὁ ἐξ ἐθνῶν πιστεύσας, συνταφεὶς Χριστῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ συνανέστη αὐτῷ[2]· διὸ εἴρηται· «ἀναστήσονται υἱοὶ τεχθησόμενοι».

10-12 *«Οὐκ ἐφύλαξαν τὴν Διαθήκην τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ οὐκ ἤθελον πορεύεσθαι. Καὶ ἐπελάθοντο τῶν εὐεργεσιῶν αὐτοῦ καὶ τῶν θαυμασίων αὐτοῦ, ὧν ἔδειξεν αὐτοῖς, ἐναντίον τῶν πατέρων αὐτῶν, ἃ ἐποίησε θαυμάσια ἐν γῇ Αἰγύπτου, ἐν πεδίῳ Τάνεως»*

Καίτοι πολλὰ εὐεργετούμενα πάντα ἀπὸ τῆς μνήμης ἀπερρίφθησαν· καὶ τούτου ἀπόδειξις τὸ παραδοῦναι αὐτὸν Πιλάτῳ[3]. Εὐεργετούμενοι ὑπὸ τοῦ Κτίστου, ἐπιλανθάνονται οἱ αἱρετικοί, καὶ οὐκ ἐνορῶσιν τοῖς ἐν τῇ **115** κτίσει θαυμασίοις. Οἱ ἀρνούμενοι τὰ παλαιὰ οὐκ ἐφύλαξαν τὴν Διαθήκην τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ οἱ διακόπτοντες τὴν θεότητα, ἐν τῷ τοῦ κτίσαντος πνευματικῷ νόμῳ οὐκ ἐβουλήθησαν πορεύεσθαι. Τάνις λέγεται ἐντολὴ ἀπὸ κρίσεως, ἢ ἐντολὴ ταπεινή· περὶ Τάνιν γέγονεν τὰ θαύματα[4].

13 *«Ἔστησεν ὕδατα ὡσεὶ ἀσκόν»*

Ἀντὶ τοῦ ἐν ἀσκῷ.

1. Πρβλ. Ἐξ. 32,15. 2. Πρβλ. Ρωμ. 6,4. 3. Πρβλ. Ματθ. 27,2. Μάρκ. 15,1. Ἰω. 18,35. 4. Πρβλ. Ψαλ. 77,43.

14 *«Καὶ ὡδήγησεν αὐτοὺς ἐν νεφέλῃ ἡμέρας, καὶ ὅλην τὴν νύκτα ἐν φωτισμῷ πυρός»*

Καὶ ἡμέρᾳ παρεῖχε νεφέλην σκιάζουσαν καὶ τὸ λυπηρὸν τῆς ἀκτῖνος ἀποκρουομένην· νύκτωρ δὲ πρὸς χρείαν παρεῖχε φωτίζουσαν[1].

16 *«Καὶ ἐξήγαγεν ὕδωρ ἐκ πέτρας»*

Ἡ δὲ πέτρα, φησίν, τίς ἢ ὁ Χριστός;[2]

17 *«Καὶ προσέθεντο ἔτι τοῦ ἁμαρτάνειν αὐτῷ»*

Οὐχ ἑαυτοῖς φησιν, αὐτῷ γὰρ Θεῷ ἡμάρτανον διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν ἀντιλογίας.

18 *«Καὶ ἐξεπείρασαν τὸν Θεὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν τοῦ αἰτῆσαι βρώματα ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν»*

Ὅρα δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ οἰκονομίαν· ὁρῶν λαὸν ἐπιθυμητόν, καὶ καθάραι αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας βουλόμενος, ἑώρα ὅτι λόγῳ διδασκαλικῷ οὐ καθαίρεται, ἀλλ' αὐτῇ τῇ ἐπιθυμίᾳ γεγενημένῃ προσκορῆ. Πάντων γὰρ κόρος ἐστίν, οὐχ ὕπνου μόνον, ἀλλὰ καὶ βρωμάτων, διὸ ἔπεμψεν αὐτοῖς ὀρτυγομήτραν[3] ἐπὶ τριάκοντα ἡμέρας. Οἱ δὲ τῇ ἀπληστίᾳ χρησάμενοι, χολερικῷ πάθει διεφθείροντο[4]. Δὶς δὲ εὑρίσκω τὸν λαὸν φάγοντα ὀρτυγομήτραν, ἅπαξ μὲν ἡνίκα εὐθέως ἐξῆλθεν ἐκ γῆς Αἰγύπτου[5], τὸ δὲ δεύτερον, ὡς ἐν τοῖς Ἀριθμοῖς ἀναγέγραπται[6], ἡνίκα κακῶς εἶπεν τὸν ἄρτον τοῦ Θεοῦ, καὶ διάκενον αὐτὸν ὠνόμασεν, ὅτε καὶ ὀργὴ ἀνέβη ἐπ' αὐτούς[7], τάχα ὡς κάτω που οὖσα πρὶν ἢ ἁμάρτωσιν.

19-25 *«Καὶ κατελάλησαν τοῦ Θεοῦ, καὶ εἶπαν· Μὴ δυνήσεται ὁ Θεὸς ἑτοιμάσαι τράπεζαν ἐν ἐρήμῳ; Ἐπεὶ ἐπάταξε πέτραν, καὶ ἐῤῥύησαν ὕδατα, καὶ χείμαῤῥοι κατεκλύσθησαν, μὴ καὶ ἄρτον δύν[α]ται δοῦναι; Ἢ ἑτοιμάσαι τράπεζαν τῷ λαῷ αὐτοῦ; Διὰ*

1. Πρβλ. Ἐξ. 13,21-22. 2. Πρβλ. Α΄ Κορ. 10,4. 3. Πρβλ. Ἐξ. 16,13. 4. Πρβλ. Ἀριθ. 11,20. 5. Πρβλ. Ἐξ. 16,13. 6. Πρβλ. Ἀριθ. 11, 31-32. 7. Πρβλ. Ἀριθ. 21,5.

τοῦτο ἤκουσε Κύριος, καὶ ἀνεβάλετο, καὶ πῦρ ἀνήφθη ἐν Ἰακώβ, καὶ ὀργὴ ἀνέβη ἐπὶ τὸν Ἰσραήλ, ὅτε οὐκ ἐπίστευσαν ἐν τῷ Θεῷ, οὐδὲ ἤλπισαν ἐπὶ τὸ σωτήριον αὐτοῦ. Καὶ ἐνετείλατο νεφέλαις ὑπεράνωθεν, καὶ θύρας οὐρανοῦ ἀνέῳξε. Καὶ ἔβρεξεν αὐτοῖς μάννα φαγεῖν, καὶ ἄρτον οὐρανοῦ ἔδωκεν αὐτοῖς. Ἄρτον Ἀγγέλων ἔφαγεν ἄνθρωπος, ἐπισιτισμὸν ἀπέστειλεν αὐτοῖς εἰς πλησμονήν»

116 Λυπεῖ δὲ οὐδὲν καὶ κατὰ ἀναγωγὴν τὰς ἱστορίας ταύτας θεωρῆσαι. Ῥύεται τοίνυν ὁ Θεὸς καὶ ἡμᾶς ἀεὶ ἐκ γῆς Αἰγύπτου, «ἐκ τῆς καμίνου τῆς σιδηρᾶς»[1], τῆς κατὰ τὴν ἁμαρτίαν, ἵνα εἰσαγάγῃ διὰ πολλῶν γυμνασίων, διὰ πολλῶν θαυμασίων, δι' ἄρτου ἐπουρανίου, δι' ὕδατος ἀπὸ τῆς πέτρας[2] (ἡ πέτρα δὲ ὁ Χριστός[3]), ἐπὶ τὴν ἁγίαν ἐπαγγελίαν. Μέγα οὖν ἐμοί, ἐὰν νοήσας τὴν θάλασσαν τοῦ βίου καὶ τὰ κύματα τὰ ἐν τῷ βίῳ, καὶ τὸ πικρὸν καὶ ἁλμυρὸν τῶν βιωτικῶν πραγμά**117**των κλυδώνιον, δυνηθῶ, εὐεργετηθεὶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἰδεῖν καταποντισθέντας τοὺς νοεροὺς Αἰγυπτίους καὶ τὸν νοητὸν Φαραώ[4]. Αὐτὸς δὲ ὢν ἐν τῷ φωτὶ τῆς ἡμέρας, σκεποίμην ὑπὸ νεφέλης τῆς κούφης καὶ ὑπὸ φωτισμοῦ πυρός[5], ἐάν ποτέ με σκοτεινὰ καὶ δύσκολα καταλάβῃ, καὶ ὁ κόσμος μὲν ἐσκότωται, καὶ πάντα ἀγνοίας πεπλήρωται.

Ἐὰν ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῦ βίου, ἔνθα πολλὴ ἐπικρατεῖ ἄνοια τῶν πραγμάτων, διελὼν τὸν στερρότατον αὐτοῦ λόγον, πέτραν ὀνομαζόμενον, ἀφθόνως καὶ εἰς κόρον ποτίσῃ με, ὡς παραβληθῆναι τὸ ῥέον ὕδωρ ἀβύσσῳ, καὶ τοὺς ἐκ τῆς πνευματικῆς κοιλίας ποταμούς[6]· ἐγὼ δὲ παραπικραίνω τὸν Ὕψιστον ἐν ἀνύδρῳ, ἐὰν μετὰ τὴν διδασκαλίαν πάλιν ἁμαρτάνω, ἐπιλανθανόμενος τῶν λόγων τῶν τρεφάντων με, καὶ τοῦ ὕδατος τοῦ ἀπὸ τῆς πέτρας, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστός[7]. Πέτρᾳ δὲ ἀπεικάζεται ὁ Χριστὸς διὰ τὸ ἄθραυστον καὶ ἀκλόνητον. Ἐρήρεισται γὰρ ἰδίοις ἀγαθοῖς ἡ θεία τε καὶ ὑπέρτατος φύσις. Οὗ καὶ κατελάλησαν ὡς ἐν προσώπῳ Μωσέως ἡ συναγωγή, κατηγοροῦντες ἐπὶ Πιλάτῳ, καὶ τό· Ἆρον, σταύρωσον, ἀνακεκράγασιν[8]. Εἶτα δὲ δυσὶ λελυπήκασι πληγαῖς, ὡς τὴν πέ-

1. Δευτ. 4,20. 2. Πρβλ. Ψαλ. 77,15. 3. Πρβλ. Α΄ Κορ. 10,4. 4. Πρβλ. Ἐξ. 14,23-26. 5. Πρβλ. Ἐξ. 13,21-22. 6. Πρβλ. Ἰω. 7,38. 7. Πρβλ. Α΄ Κορ. 10,4. 8. Πρβλ. Ἰω. 19,15.

τραν Μωυσῆς δὶς ἐπάταξεν[1]. Ἀπεκτείνασι γὰρ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς[2], εἶθ' ὅτι μεμένηκεν ἐν νεκροῖς, ἀναπείθειν ἤθελον. Ἀλλ' ἐκδέδωκεν ἡ πέτρα πλουσίως τὸ νᾶμα, καὶ πεπότικε πᾶσαν τὴν συναγωγήν. Ἐπέκλυσε γὰρ τὴν οἰκουμένην Χριστὸς ἱεροῖς τε καὶ θείοις νάμασιν. Ὁ πηγάζων τὸ θεῖον νᾶμα τοῖς διψῶσι, καὶ προχέων τὸ ὕδωρ ἐκ τῆς πλευρᾶς[3], τοῦ σιδήρου τὴν φλέβα ταύτην ἀναστομίσαντος, καὶ τὸ πικρὸν τῆς Μερρᾶς[4], τοῦ κολαστοῦ νόμου, μετέβαλεν εἰς γλυκύτητα τῇ παραδοχῇ τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ ἐπ' αὐτῷ μυστηρίου· τὸ γὰρ γράμμα καὶ ὁ νόμος ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα καὶ ἡ ἐν πνεύματι λατρεία ἡ εὐαγγελικὴ ζωοποιεῖ[5].

Πάλαι μέν [ἄρτον] ἔδωκεν ὁ Θεὸς τῷ λαῷ αὐτοῦ ἀκοπιάστως πρὸς πᾶσαν ἡδονὴν ἰσχύοντα[6]· πρὸς ὃ γάρ τις ἐβούλετο, μετεκρί**118**νατο. Τοιαύτη δὲ καὶ ἡ τοῦ τρέφοντος τὴν ψυχὴν λόγου φύσις, πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ τρεφομένου μεταβάλλουσα· ἐὰν νήπιον τρέφῃ ὁ λόγος, γάλα γίνεται· ἐὰν ψυχὴν ἀσθενοῦσαν, λάχανον· ἐὰν τέλειον, στερεὰ τροφή[7]. Οὐ καθεζομένοις δὲ ἡμῖν ἔρχεται τὸ μάννα, ἀλλ' ἐρχομένοις ἔξω τῆς παρεμβολῆς, λέγω δὴ τοῦ σώματος, ἐν ᾧ ἀνεῖρκται ἡ ψυχή. Δεῖ γὰρ τὴν ψυχὴν μηκέτι εἶναι ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν πνεύματι[8]. Οὐδεὶς δὲ φορῶν τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ[9] δύναται ἄρτον οὐρανοῦ φαγεῖν· διότι «ψυχικὸς ἄνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος»[10]. Περὶ ἧς τροφῆς καὶ σὺ ἐδιδάχθης εὔχεσθαι. Ἐὰν νοῇς τὸν ἐπιούσιον ἄρτον[11], τὸν μὴ ἐκχωροῦντα, τὸν μὴ ὑποκρινόμενον, τὸν ἀναδιδόμενον εἰς τὴν οὐσίαν τῆς ψυχῆς, ὅταν διαλαμβάνω περὶ Θεοῦ, περὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ, περὶ τῆς ἐν ἀνθρωπίνῳ σώματι καὶ ψυχῇ αὐτοῦ ἐνοικήσεως, ἄρτον Ἀγγέλων ἐσθίω, τὸ μάννα, ὅπερ εὑρὼν καὶ θαυμάσας θαυμαστικῶς ἐρεῖς ἄν; Τί ἐστι τοῦτο; Καὶ γενήσεται τοῦτο τὸ φθέγμα τῷ ἄρτῳ ὄνομα[12]. Εὔξασθε, ἵνα ἡμῖν ὁ Θεὸς ἐπισιτισμὸν ἀποστείλῃ εἰς πλησμονήν[13], οὐχ ὥστε γεύεσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ πληρωθῆναι τῶν λόγων τῆς

---

1. Πρβλ. Ἀριθ. 20,11. **2.** Πρβλ. Πράξ. 3,15. **3.** Πρβλ. Ἰω. 19,34. **4.** Πρβλ. Ἐξ. 15,23. **5.** Πρβλ. Β′ Κορ. 3,6. **6.** Πρβλ. Σ. Σολ. 16,20. **7.** Πρβλ. Ἑβρ. 5,13-14. **8.** Πρβλ. Ρωμ. 8,4,9. Γαλ. 5,16. **9.** Πρβλ. Α′ Κορ. 15,49. **10.** Α′ Κορ. 2,14. **11.** Πρβλ. Ματθ. 6,11. Λουκ. 11,3. **12.** Πρβλ. Ἐξ. 16,31. **13.** Πρβλ. Ἐξ. 16,8.

ζωῆς, καὶ ἰσχυροποιηθῆναι ἐν αὐτοῖς. Πλὴν ἡ προηγουμένη τροφὴ αὐτή ἐστιν.

Ἐσθίοντες δέ ποτε τὸ μάννα Ἑβραῖοι, ἔλεγον· «οὐδὲν πλὴν εἰς τὸ μάννα οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν»[1]· ἐμνήσθημεν γάρ «ὅταν ἐκαθίσομεν ἐπὶ τῶν λεβήτων τῶν κρεῶν»[2] ἐν Αἰγύπτῳ. Καὶ ἡμεῖς ταλανίζομεν ἐκείνους, ὡς τότε ἡμαρτηκότας, οὐχ ὁρῶντες ὅτι καὶ ἐν ἡμῖν ταῦτα τὰ ἁμαρτήματα γίνεται· ἀντὶ γὰρ τῆς πνευματικῆς τροφῆς τὰ πράσα, τὰ δυσώδη, καὶ τὰ κρόμυα, τὰ βλάπτοντα τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς, καὶ τὰ πληροῦντα δυσώδη ἁμαρτήματα, σκόροδα ἐπιθυμοῦμεν φαγεῖν, καὶ ἐμφορηθῆναι ἡδονῶν δυσοσμίας. Καὶ τὴν ἔκλυτον τοῦ κόσμου καὶ τῶν σωματικῶν φύσιν ποθοῦντες, πεπόνων ἐπιθυμοῦμεν, καὶ τὸ ἀναδιδόμενον εἰς τὴν τῆς ψυχῆς οὐσίαν ἀνε**119**λόντες, σικύων θέλομεν μεταλαμβάνειν[3]. Καὶ ἐπειδὴ οὐ θέλομεν τὸν ἄρτον τὸν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ[4], οὗ Προφῆται κήρυκες καὶ διάκονοι, νεφέλαι καλούμενοι, διὰ τὸ ὕψος φέρεσθαι αὐτῶν τὸν νοῦν, καὶ διὰ τὸ ἐν τάξει νεφελῶν τοῖς νοητοῖς ὑετοῖς κατάρδειν ἑτέρους, ἐξαποστελεῖ ἡμῖν ὁ Θεὸς κρέας ὡσεὶ χοῦν, «ἕως ἐξέλθῃ ἐκ τῶν μυκτηρίων ἡμῶν»[5], καὶ ἕως πληρώσῃ ἡμᾶς νόσοις καὶ μαλακίαις, ὡς τὴν δυσώδη καὶ πολύδακρυν ἁμαρτίαν ἐπιζητοῦντας. Οἱ γὰρ τῶν κοσμικῶν πραγμάτων ἀπολαύοντες νοσοῦσι τὴν ψυχὴν διὰ ταῦτα, καὶ ἐν χολέρᾳ καὶ νόσῳ εἰσὶ καὶ πᾶσι κακοῖς διὰ τὴν διψυχίαν αὐτῶν.

Ἀλλ' ἡμᾶς γένοιτο νηστεύειν νηστείαν δεκτήν, «τὸ φρόνημα τῆς σαρκός»[6] μὴ τρέφοντας, μηδὲ γενοίμεθα ἐν ἀνύδρῳ στερήσει τῶν πνευματικῶν ὑδάτων, διὰ τὸ μηδὲν δρᾶν τῶν γλυκαινόντων τὴν τοῦ Ὑψίστου χρηστότητα· (γλυκαίνει δὲ αὐτὴν τὰ κατ' ἀρετὴν καὶ σοφίαν ἐνεργούμενα καὶ θεωρούμενα), μηδὲ ἐκπειράσαι μὲν αὐτὸν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν, ἤγουν οὐκ ἐξ ἐπιπολῆς, ἀλλ' ἐκ βάθους τοῦ ἡγεμονικοῦ ἀμφιβάλλοντες περὶ τῆς θείας δυνάμεως· μηδ' αἰτήσαιμεν βρώματα ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν, οὐ ταῖς κατ' εἰκόνα λέγω, αἳ τρέφονται ἐκ τῶν τῆς ζωῆς ἄρτων, ἀλλὰ ταῖς εἰς σάρκα

---

1. Ἀριθ. 11,6. **2.** Ἐξ. 16,3. **3.** Πρβλ. Ἀριθ. 11,5. **4.** Πρβλ. Ἰω. 6, 31-33. 41,50-51,58. **5.** Ἀριθ. 11,20. **6.** Ρωμ. 8,6.

μεταβαλλούσαις, διὰ τὸ τοῖς ὑλικοῖς προσπεπονθέναι, ὀρεγομέναις οὐκ ὠφελίμων καὶ ὑγιῶν τροφῶν, ἀλλ' ἡδειῶν καὶ νοσοποιῶν. Ἀλλ' ἑτοιμασθείη ἡμῖν τράπεζα, ἐφ' ἣν ἡ σοφία τὰ ἑαυτῆς θύματα ἐπιτιθήσει, καὶ τὸν ἑαυτῆς οἶνον εἰς κρατῆρα κιρνᾷ[1]. Μηδὲ ὀργὴ ἐφ' ἡμᾶς ἀναβαίη, «τὸ πνεῦμα τοῦ ἐξουσιάζοντος»[2], τὸ ἀπατηλόν, τὸ δίκην προδρόμου ἢ κατασκόπου ἐκ τοῦ σκότους, ἐν ᾧ ἐπέκρυπτο, εἰς τὴν ψυχὴν ἀνιὸν διὰ τῆς ἐνθυμήσεως· μηδὲ ὡς πῦρ ἐξαφθείη ἐκ τῶν πεπυρωμένων βελῶν τοῦ ἐχθροῦ[3]· ἀλλ' οὐρανοῦ θυρίδες ἡμῖν ἀνοίγειεν[4], αἱ τῶν νοητῶν καὶ πνευματικῶν ἐξαπλώσεις. Ἡ ἀρεταὶ πύλαι οὖσαι οὐρανοῦ, ὡς αἱ κακίαι Ἅδου καὶ θανάτου, αἵτινες οὐ **120** κατισχύουσι[5] τῶν κατὰ Πέτρον ἀνελθόντων ἐπὶ πύλας τῆς θυγατρὸς Σιών. Καὶ ὁ ἐν τῷ κρυπτῷ τῆς καρδίας ἄνθρωπος[6], ὁ κατ' εἰκόνα Θεοῦ, ὁμοέστιος καὶ Ἀγγέλοις γένοιτο, τοῦ ἀληθινοῦ μάννα μεταλαμβάνων, καὶ ἀπ' οὐρανοῦ ἐσθίων τροφήν[7], ἀλλ' οὐκ ἀπὸ τῆς ἐπικαταράτου γῆς, ἣν ὁ ἁμαρτάνων ἐν λύπαις ἐσθίει. Οἱ τούτων ἀκούοντες πτερούσθωσαν, ἐπαιρέσθωσαν, μηκέτι ἔστωσαν ἐν σαρκί, ἀλλ' ἔστωσαν ἐν πνεύματι· «οἱ γὰρ ἐν σαρκὶ ὄντες, Θεῷ ἀρέσαι οὐ δύνανται»[8]. Ἀλλ' ἐπὶ τὴν ἱστορίαν ἰτέον.

Τράπεζαν ἐν ἐρήμῳ. Ἔρημον οὖσαν τὸ πρότερον τὴν ψυχὴν Ματθαίου τοῦ τελώνου[9] ὁ Σωτὴρ ἡμῶν πεποίηκε τράπεζαν τρέφουσαν διὰ τοῦ Εὐαγγελίου τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων. Ἔρημος ἦν καὶ ἡ τοῦ Σαύλου διώκτου ψυχή[10], ἣν ὁ Χριστὸς καὶ Θεὸς ἡμῶν πεποίηκε τράπεζαν τρέφουσαν.

27 *«Καὶ ἔβρεξεν ἐπ' αὐτοὺς ὡσεὶ χοῦν σάρκας, καὶ ὡσεὶ ἄμμον θαλασσῶν πετεινὰ πτερωτά»*

Τὴν ὀρτυγομήτραν σάρκα ὠνόμασε. Ἐπαγάγεται αὐτοῖς πλῆθος, οὕτως ἦν πολυπληθής.

29-30 *«Καὶ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῶν ἤνεγκεν αὐτοῖς, οὐκ ἐστερήθησαν ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας αὐτῶν»*

---

1. Πρβλ. Παρμ. 9,1-2. **2.** Ἐκκλ. 10,4. **3.** Πρβλ. Ἐφ. 6,16. **4.** Πρβλ. Ἡσ. 24,18. **5.** Πρβλ. Ματθ. 16,18. **6.** Πρβλ. Α΄ Πέτρ. 3,4. **7.** Πρβλ. Ἰω. 6,49-50. **8.** Ρωμ. 8,8. **9.** Πρβλ. Ματθ. 9,9. **10.** Πρβλ. Πράξ. 8,3.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιθυμίας ἐπιθυμίαν ὠνόμασεν, ὃ προχυρῶσαι εἴποι τις τὸ ἐπιθυμητόν· τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ παρὰ τῷ Παύλῳ λεγόμενον, τό· «Ἡ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει»[1]. Ἐνταῦθα γὰρ τὸ πέρας τῆς ἐλπίδος, ὅπερ ἐστὶν ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ· αὐτὴν γὰρ ἐλπίδα ὠνόμασε.

31-32 *«Καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς τοῦ Ἰσραὴλ συνεπόδισεν· ἐν πᾶσι τούτοις ἥμαρτον ἔτι»*

121 Συμποδίζεται ὁ θεωρητικὸς μὴ ἐπιβάλλων ὡς δεῖ τῇ θεωρίᾳ τῶν γεγονότων.

Ἐκλεκτούς [λέγει] οὐ τοὺς ἐν ἀρεταῖς λογάδας, ἀλλὰ τοὺς ἐν κακίᾳ· εἰσὶ γάρ, εἰσὶ τινὲς καὶ ἐν πονηρίᾳ ἐξαίρετοι. Ἐκλεκτικὸς ὢν καὶ κατηγορητικὸς τῆς Ἰουδαίων μοχθηρίας ὁ λόγος, καταρίθμησιν ποιεῖται τῶν πεπλημμεληκότων αὐτοῖς, παριστῶν ὅτι μὴ μάτην αὐτοῖς τὰ ἐκ θείας ἐπῆλθεν ὀργῆς.

32-33 *«Καὶ οὐκ ἐπίστευσαν τοῖς θαυμασίοις αὐτοῦ. Καὶ ἐξέλιπον ἐν ματαιότητι αἱ ἡμέραι αὐτῶν, καὶ τὰ ἔτη αὐτῶν μετὰ σπουδῆς»*

Τῶν οὐχ ὡς δέον τοῖς καιροῖς χρωμένων αἱ ἡμέραι ἐν ματαιότητι ἐκλείπουσιν. Ἁμαρτάνοντάς φησι τοὺς μὴ τῶν ὀφείλειν δυναμένων μηδεμίαν ποιουμένους πρόνοιαν. Τοῖς δὲ ματαίοις προστετηκότες ἐπιτηδεύμασι, καὶ μετὰ πάσης ταῦτα μετιόντες σπουδῆς, τὸν βίον ὑπεξῆλθον ἐν ματαιότητι, τὰς ἡμέρας καταναλίσκοντες, καὶ τὰ ἔτη παρατρέχοντες.

34 *«Ὅταν ἀπέκτεννεν αὐτούς, ἐζήτουν αὐτόν· καὶ ἐπέστρεφον καὶ ὤρθριζον πρὸς τὸν Θεόν»*

[Παρελθούσης] ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης, τότε ὁ νέος ἐκζητεῖ, ὁ ἀνακαινόμενος «κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος»[2]. [Ἀποκτείνει], ὅταν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ὁ Θεὸς ἀποκτείνῃ, «τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης»[3].

---

1. Ρωμ. 5,5. **2.** Κολ. 3,10. **3.** Ἐφ. 4,22.

Καὶ ἀποκτείνει ὁ Θεός, ἵνα ζητήσαντας ζωοποιήσῃ, καὶ ὅπως ἐπιστρέψαντες ὀρθρίσωσι πρὸς αὐτόν[1].

35 *«Καὶ ὁ Θεὸς ὁ ὕψιστος λυτρωτὴς αὐτῶν ἐστι»*

«Καὶ ὁ Θεὸς ὁ ὕψιστος» λέγεται, ὅσον οὕτως· Ὁ ὕψιστος ὑπερεμάχησεν αὐτοῖς[2].

36 *«Καὶ ἠγάπησαν αὐτὸν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, καὶ τῇ γλώσσῃ αὐτῶν ἐψεύσαντο αὐτῷ»*

122 «Οὗτος ὁ λαὸς τοῖς χείλεσί με τιμᾷ, ἡ δὲ καρδία αὐτοῦ πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ»[3].

37 *«Ἡ δὲ καρδία αὐτῶν οὐκ εὐθεία μετ' αὐτοῦ»*

Μετὰ Θεοῦ οὖσα ἡ καρδία, εὐθεία ἐστίν. Εὐθὺς γάρ ἐστι Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν[4].

38 *«Αὐτὸς δέ ἐστιν οἰκτίρμων, καὶ ἱλάσεται ταῖς ἁμαρτίαις αὐτῶν, καὶ οὐ διαφθερεῖ, καὶ πληθυνεῖ τοῦ ἀποστρέψαι τὸν θυμὸν αὐτοῦ, καὶ οὐχὶ ἐκκαύσει πᾶσαν τὴν ὀργὴν αὐτοῦ»*

Ἀλλ' ὅμως αὐτὸς τῇ οἰκείᾳ χρώμενος ἀγαθότητι, οὐκ ἠνέσχετο αὐτοὺς παντελεῖ παραδοῦναι φθορᾷ. Τοῖς ἔργοις δὲ μᾶλλον ἢ τοῖς λόγοις φαίνεται ὅτι ἐστὶν ὁ Θεὸς οἰκτίρμων· οὐδέποτε γὰρ κρατίστῃ τῇ ὀργῇ κατὰ τῶν ἀνθρώπων ἐχρήσατο, οἷον [ὅτε] κατακλυσμὸν ἐβουλεύσατο ποιῆσαι, πεντακοσιοστῷ ἔτει ἤρξατο κηρύσσειν ὅτι ἔσται ὁ κατακλυσμός, καὶ ἐποίησε τῷ Νῶε κατασκευάζειν τὴν κιβωτὸν ἔτεσιν ἑκατόν[5]. Τί οὖν ἀλλὰ βούλεται διὰ τῶν ἑκατὸν ἐτῶν τῆς κατασκευῆς τῆς κιβωτοῦ ἢ ἐπιστρέψαι τοὺς ἀνθρώπους, ἵνα μὴ χρεία γίνηται τῆς κιβωτοῦ; Πάλιν φειδόμενος τῶν Αἰγυπτίων ἀκρίσι καὶ μυΐαις καὶ σκνιψὶν ἐκόλαζεν[6]· ὅτε δὲ ἐπέμειναν τῇ ἁμαρτίᾳ, τὸν θάνατον τῶν πρωτοτόκων τὴν τελευταίαν ἐπήγαγε μάστιγα[7]. Ἔτι λιμὸν ἔκρινε τοῖς Αἰγυπτίοις

1. Πρβλ. Ὡσ. 5,15-6,1. 2. Πρβλ. Ψαλ. 17,31. 3. Ματθ. 15,8. 4. Πρβλ. Ψαλ. 24, 8. 5. Πρβλ. Γεν. 5,32 ἑξ. 6. Πρβλ. Ἐξ. 8,13,20. 10, 13-14. Σ. Σολ. 16,9. 7. Πρβλ. Ἐξ. 11,5.

ποιῆσαι. Ποίησον, ὦ Θεέ, τὸν λιμόν. Ἀξιοῖ γὰρ Αἰγυπτίους λιμῷ διαφθαρῆναι. Ἀλλ' οὐ βούλομαι, φησίν, αὐτοὺς παντελῶς κολάσαι. Τί οὖν ποιῶ; Οἰκονομῶ τὸν Ἰωσὴφ καταβῆναι ἀπὸ τῆς ἁγίας γῆς, καὶ συγχρῶμαι τῇ ἁμαρτίᾳ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ[1], καὶ προφάσει ὀνείρων ποιῶ αὐτὸν ἐν τῇ φυλακῇ γνωσθῆναι[2]. Οἰκονομῶ χρῖναι τὰ ὀνείρατα, πιστευθῆναι τὸν σῖτον συναγαγεῖν, ἵνα μὴ παντελῶς Αἴγυπτος λιμῷ διαφθαρῇ[3]. Καὶ ὑπὲρ ἡμῶν δὲ ἐξ οὐρανῶν ἔπεμψε τὸν ἅγιον αὐτοῦ παῖδα, ὑπὲρ ἁμαρτωλῶν[4], ὑπὲρ κόσμου ἀπο**123**θανούμενον[5]. Καὶ μετὰ ταῦτα δὲ πάντα πάλιν ἁμαρτάνομεν, καὶ ἔστιν ὁ Θεὸς οἰκτίρμων. Ἀλλὰ καὶ αἱρέσεις γεγόνασι, καὶ κακολογοῦσι τὸν Δημιουργόν, καὶ μακροθυμεῖ λοιδορούμενος. Ἡμεῖς δὲ ἀγανακτοῦμεν οἱ ταλαίπωροι, ἐάν ποτε λοιδορήσῃ ἡμᾶς ὁ ἄνθρωπος, καὶ πάραυτα ἡμᾶς ἐκδικοῦμεν. Ὁ δὲ Θεὸς οὐδὲ ἐκκαίει πᾶσαν τὴν ὀργὴν αὐτοῦ. Ἔστι γὰρ πᾶσα ἡ ὀργή, καὶ φοβερά, καὶ ἐκκαίεται[6] κατὰ τὴν ἀντιλογίαν τῶν ἐμῶν ξύλων, τὸν χόρτον τῆς καλάμης; Τάχα δὲ ἐνὶ μόνῳ ἐν τοῖς οὖσιν ἐκκαύσει πᾶσαν τὴν ὀργὴν αὐτοῦ, τῷ Διαβόλῳ.

40-43 *«Ποσάκις παρεπίκραναν αὐτὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ, παρώργισαν αὐτὸν ἐν γῇ ἀνύδρῳ; Καὶ ἐπέστρεψαν, καὶ ἐπείρασαν τὸν Θεόν, καὶ τὸν ἅγιον τοῦ Ἰσραὴλ παρώξυναν· οὐκ ἐμνήσθησαν τῆς χειρὸς αὐτοῦ, ἡμέρας ἧς ἐλυτρώσατο αὐτοὺς ἐκ χειρὸς θλίβοντος, ὡς ἔθετο ἐν Αἰγύπτῳ τὰ σημεῖα αὐτοῦ, καὶ τὰ τέρατα αὐτοῦ ἐν πεδίῳ Τάνεως»*

Καὶ σὺ δέ, ὁσάκις ἂν καταλιπὼν τὸν Θεόν, ἐπὶ τὴν ἔρημον τοῦ Θεοῦ ἁμαρτίαν ἀπέλθῃς, παραπικραίνων ἐν τῇ ἐρήμῳ, ὁσάκις ἄν, «πηγῆς ὕδατος ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον»[7] παρούσης σοι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ῥαθυμῶν περὶ τὰς συνάξεις, καὶ ἀμελῶν περὶ τοῦ ποτισθῆναι, ἀπέλθῃς ἐπὶ τὴν ἄνυδρον, παροργίζεις, καὶ ἐπιστρέψας ὡς εἰς Αἴγυπτον[8] ἁμαρτίας ἣν καταλέλοιπας, πάλιν ἁμαρτάνεις, ὡς κύων ἐπιστρέψας ἐπὶ τὸν ἴδιον ἔμετον[9]. Καὶ οὐκ ἀρκεῖ οἷς εἶδες

1. Πρβλ. Γεν. 37,27-28. 2. Πρβλ. Γεν. 40,7-8. 41, 9-13. 3. Πρβλ. Γεν. 41,30-37. 4. Πρβλ. Α' Ἰω. 4,9-10. 5. Πρβλ. Α' Κορ. 15,3. 6. Πρβλ. Ψαλ. 88,47. 7. Ἰω. 4,14. 8. Πρβλ. Νεεμ. 9,17. 9. Πρβλ. Παρμ. 26,11.

σημείοις εἰς σωτηρίαν, οὐδὲ τοῖς προτρεψαμένοις λόγοις εἰς ἀρετήν, ἀλλὰ καινὰ σημεῖα θέλεις ἰδεῖν, οὐ μεμνημένος τῆς ἐπεσκοπηκυίας χειρός, καὶ ὅπως ἐλυτρώθης ἐκ τοῦ νοητοῦ ἀληθῶς θλίβοντος Φαραώ[1], οὐδὲ τὰ σημεῖα λογιζόμενος, ἃ ὡς ἐν Αἰγύπτῳ[2], τῷ κόσμῳ, ἐν σοὶ πεποίηκεν, οἷον ἐμοὶ ἕκαστον τῶν εὐεργημάτων τοῦ Θεοῦ σημεῖον ἐστίν. Εἴ ποτε ἐν κινδύνοις ὁποίοις δήποτε γενόμενος ἐῤῥύσθην, σημεῖον ἔλαβον ἀπὸ Θεοῦ· ποσάκις ηὐξάμεθα, καὶ **124** ἐλάβομεν ἅπερ ηὐξάμεθα, ταῦτα ἡμῖν σημεῖα.

44 *«Καὶ μετέστρεψεν εἰς αἷμα τοὺς ποταμοὺς αὐτῶν, καὶ τὰ ὀμβρήματα αὐτῶν, ὅπως μὴ πίωσιν»*

Οἶδα κατὰ τροπολογίαν πολλοὺς ποταμοὺς Αἰγύπτου ἐναντίους Χριστῷ, τῷ ἀληθινῷ ποταμῷ, οὗ τὰ ὀμβρήματα τὴν Ἐκκλησίαν εὐφραίνει[3]· πάντα τὰ τῆς σωτηρίας ἀλλότρια ῥεύματα ὁ Θεὸς ὅταν βούληταί τινας ἐπιστρέψαι, ἵνα ἐξελθόντες πίωσιν ἀπὸ τῆς πέτρας[4] («ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός»[5]) ποιεῖ στραφῆναι εἰς αἷμα: Ὅταν γὰρ ἐγὼ καταγνῶ ἀλλοτρίου ὕδατος, καὶ φρονήματος, τοῦ Θεοῦ μοι παραστήσαντος, ὅτι αἷμά ἐστιν, οὐκέτι πίνω, ἵνα μὴ μέτοχος γένωμαι αἵματος. Ὀμβρήματα δὲ εἶεν ἂν οἱ βραχέα μὲν λέγοντες, ὀλέθρια δέ. Κατὰ δὲ τὴν ἱστορίαν Αἰγύπτιοι ἄνωθεν ὕδωρ οὐκ ἔχουσιν, οὐδὲ γίνεται ὑετὸς ἐν Αἰγύπτῳ. Ἱστορικῶς μὲν οὖν πάσης τότε τῆς τῶν ὑδάτων φύσεως κατὰ τὴν Αἴγυπτον τῷ προστάγματι τοῦ Μωσέως εἰς αἷμα τραπείσης, ὡς καὶ τοὺς ἰχθύας, εἰς σαρκώδη παχύτητα τοῦ ὕδατος μετατεθέντος, διαφθαρῆναι[6], τοῖς Ἑβραίοις ἀρυομένοις αἷμα οὐκ ἦν. Ὅθεν ἔσχε καὶ ἡ μαγγανεία καιρὸν ἐν τῷ παρὰ Ἑβραίοις εὑρισκομένῳ ὕδατι, τὸ αἱματῶδες ὕδωρ παρασοφίσασθαι. Πνευματικῶς δὲ καὶ νῦν τὸ ἴσον ἔστιν ἰδεῖν γινόμενον. Τῶν γὰρ πρὸς τὰς ἐναντίας δόξας διεστηκότων τοῖς μὲν πόσιμόν ἐστι καὶ διαφανὲς τὸ νᾶμα τῆς πίστεως, ὃ διὰ τῆς θείας διδασκαλίας ἀρύονται· τοῖς δὲ ἐκ τῆς πονηρᾶς ὑπολήψεως αἱγυπτιάζουσι διὰ φθορᾶς αἷμα τὸ ὕδωρ γίνεται. Καὶ πολλάκις

1. Πρβλ. Ἐξ. 1,8-13. 2. Πρβλ. Ἐξ. 6,3 ἐξ. Πράξ. 7,36. 3. Πρβλ. Ψαλ. 45,5. 4. Πρβλ. Ἐξ. 17,6. 5. Α΄ Κορ. 10,4. 6. Πρβλ. Ἐξ. 7,19-21.

ἐπιχειρεῖ ὁ παρασοφισμὸς τῆς ἀπάτης καὶ τὸ τῶν Ἰσραηλιτῶν ποτὸν τῷ μολυσμῷ τοῦ ψεύδους αἷμα ποιῆσαι, τοὐτέστι τὸν ἡμέτερον λόγον, καὶ ἡμῖν δεῖξαι, μὴ **125** τοιοῦτον ὄντα οἷός ἐστιν. Ἀλλ' οὐκ ἀχρειώσειε καθόλου τὸ ποτόν, κἂν ἐκ τοῦ προχείρου δι' ἀπάτην περιφοινίξῃ τὸ εἶδος. Πίνει γὰρ ὁ Ἰσραηλίτης τὸ ἀληθινὸν ὕδωρ, οὐδὲ πρὸς τὸ εἶδος τῆς ἀπάτης ἐπιστρεφόμενος.

45 *«Ἐξαπέστειλεν εἰς αὐτοὺς κυνόμυιαν, καὶ κατέφαγεν αὐτούς, καὶ βάτραχον, καὶ διέφθειρεν αὐτούς»*

Ἐντεῦθεν εἰλήφθη τῷ γράψαντι τὴν ἐπιγεγραμμένην Σολομῶντι Σοφίαν, ὅτι τοὺς Αἰγυπτίους «ἀκρίδων καὶ μυιῶν ἀπέκτεινε δήγματα»[1]. Οὐ γὰρ χρεία πολλῶν πολεμίων, οὐδὲ μεγάλης δυνάμεως ἀναιρούσης αὐτούς, ἀλλ' ἀπέθνησκον ὑπὸ κυνομυίας καὶ βατράχων δακνόμενοι· τοῦτο γὰρ δηλοῖ τό· «κατέφαγεν αὐτούς»· ἵνα δὲ παριστήσῃ ὁ λόγος τὸ ἀναιδὲς τῆς κατὰ τὴν κυνόμυιαν μάστιγος, δύο ἀναιδῆ ζῶα συνέλαβε καὶ ὁμοῦ ὠνόμασε. Σὺ δὲ ἐπισημῆναι ὅτι τὸν περὶ τῶν Αἰγυπτίων μαστίγων λόγον ἐν δυσὶ ψαλμοῖς ἐπιτεμνόμενος ὁ Δαβίδ, τῷ τε ἑβδομηκοστῷ ἑβδόμῳ, οὗ ἔτι ἐν χερσὶ τὰς λέξεις ἔχομεν, καὶ τῷ ἑκατοστῷ τετάρτῳ[2], οὐ κατὰ τάξιν ἐξέθετο ταύτας, οὔτε πάσας ὠνόμασε. Τὴν τρίτην γοῦν ἐνταῦθα καὶ τὴν ἕκτην καὶ τὴν ἑνάτην ἀπεσιώπησε μάστιγα, τοὐτέστι τὰς σκνίπας, τὰς φλυκταίνας καὶ τὸ σκότος· ἀντὶ δὲ τούτων ἐρυσίβην εἶπε καὶ πάχνην[3]· ἀνθ' ὧν μυσίτην ἢ βροῦχον καὶ σκώληκα ἢ κρύος οἱ λοιποὶ ἡρμήνευσαν. Ἐρυσίβη δέ ἐστι κατὰ μέν τινας, ἡ κονιορτώδης φθορὰ τοῦ σίτου, ἢ τὸ ἐπικαθίζον τοῖς καρποῖς παχνῶδες καὶ διαφθεῖρον αὐτούς. Κατὰ δέ τινας, ἀκρίδος γένος μικρὸν καὶ εὐτελές, ἀνθ' οὗ "βροῦχον" Ἀκύλας ἐκδέδωκε. Καί μοι μάστιγας Αἰγυπτίων εὐεργεσίαις Ἑβραίων συγκρίνων, θαύμαζε ὅτι Αἰγύπτιοι μὲν παρὰ τῷ ποταμῷ διψῶσιν, Ἑβραῖοι δὲ ἐν τῇ ἐρήμῳ εὐποροῦσιν ὕδατος[4]. «Ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς **126** ἀκολουθούσης πέτρας»[5]· καὶ οἱ μὲν κατεσθίον-

1. Σ. Σολ. 16,9. 2. Πρβλ. Ψαλ. 104,28-36. 3. Πρβλ. Ψαλ.77,46-47. 4. Πρβλ. Ἐξ. 17,1-6. 5. Α΄ Κορ. 10,4.

ται καὶ διαφθείρονται ὑπὸ κυνομυίας καὶ βατράχων, ζῴων εὐτελεστάτων· τοὺς δὲ υἱοὺς τοῦ Θεοῦ «οὐδὲ ἰοβόλων δρακόντων ἐνίκησαν ὀδόντες»[1]· οἱ γὰρ ἀλλότριοι τοῦ Θεοῦ καὶ παρὰ τοῖς νομιζομένοις ἄποροί εἰσι καὶ ὑπὸ τῶν τυχόντων διαφθείρονται. Ἐὰν δέ τις ᾖ ἅγιος καὶ ἐν ἀπόροις, οὐκ ἀπορεῖ καὶ ὑπὸ τῶν χαλεποτάτων καὶ βλάπτεται, λαβών «ἐξουσίαν πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων»[2]. Ταῦτα, ἐπεὶ εἷς ἦν Θεὸς Εὐαγγελίου καὶ νόμου, γεγένηται, καὶ τότε καὶ δράκοντες ἐπαναστάντες τῷ λαῷ, τοῖς ἡμαρτηκόσιν, οἷς ἡ ἀνδραποδώδης τῶν ἐδωδίμων ἐδωδὴ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς γαστριμαργίας ἐπήγειρε, καὶ τὸν Αἰγύπτου κόρον ὠνειροπόλει, καίτοι τῶν ἀναγκαίων οὐδενὸς ὑστερουμένοις· ὅτε μετενόησαν, οὐδὲν αὐτοὺς βλάψαι δεδύνηνται.

46 *«Καὶ ἔδωκε τῇ ἐρυσίβῃ τὸν καρπὸν αὐτῶν»*

Καὶ τὸν μὲν Αἰγύπτιον καρπὸν δέδωκεν ὁ Θεὸς τῇ ἐρυσίβῃ· ὁ δὲ δίκαιος ἔσται «ὡς ξύλον τὸ πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν ὑδάτων»[3].

48-51 *«Καὶ παρέδωκεν ἐν χαλάζῃ τὰ κτήνη αὐτῶν, καὶ τὴν ὕπαρξιν αὐτῶν τῷ πυρί. Ἐξαπέστειλεν εἰς αὐτοὺς ὀργὴν θυμοῦ αὐτοῦ, θυμὸν καὶ ὀργὴν καὶ θλῖψιν, ἀποστολὴν δι' Ἀγγέλων πονηρῶν· ὡδοποίησε τρίβον τῇ ὀργῇ αὐτοῦ, οὐκ ἐφείσατο ἀπὸ θανάτου τῶν ψυχῶν αὐτῶν, καὶ τὰ κτήνη αὐτῶν εἰς θάνατον συνέκλεισε. Καὶ ἐπάταξε πᾶν πρωτότοκον ἐν Αἰγύπτῳ, ἀπαρχὴν πόνων αὐτῶν, ἐν τοῖς σκηνώμασι Χάμ»*

Κατὰ δὲ τροπολογίαν, ἀναιρεῖ τὰς ἁμαρτωλὰς ψυχὰς ὁ Θεός, ἐπαγαγὼν αὐταῖς τὸν **127** ἐπὶ καταλύσει τῆς μοχθηρᾶς ζωῆς θάνατον, ἵνα ζῆν ποιήσῃ, καὶ συγκλείει τὰς ἀλόγους αὐτῶν δυνάμεις, κτήνη λεγομένας, εἰς τοῦτον τὸν θάνατον· ὥστε ἀποβαλεῖν τὴν φαύλην ζωήν, καὶ τὴν ἐμπαθῆ κίνησιν. Ὥσπερ δὲ οἱ πρωτότοκοι τὰ διπλᾶ κληρονομοῦσι, καὶ πλείονα τιμὴν ἔχουσι παρὰ τοῖς γονεῦσι, καὶ εἰσὶ πρωτότοκοι Θεοῦ οἱ ἀπογεγραμμένοι ἐν οὐρανῷ[4],

1. Σ. Σολ. 16,10. 2. Λουκ. 10,19. 3. Ψαλ. 1,3. 4. Πρβλ. Ἑβρ. 12,23.

τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ τῶν Αἰγυπτίων πρωτότοκοι διπλῆν τὴν κόλασιν κληρονομοῦσι. Καὶ εἴη ἂν πρωτότοκος τῷ διαβόλῳ ὁ πρῶτος αὐτῷ γεννηθεὶς ἐν δόγματι ἀλλοτρίῳ σωτηρίας, οἷον Μαρκιωνισταὶ οὐκ εἰσι πρωτότοκοι, ἀλλὰ Μαρκίων.

Καὶ ὥσπερ ἡ ἀπαρχὴ τῶν Ἁγίων ἀνάκειται τῷ Θεῷ, οὕτως ἡ τῶν Αἰγυπτίων τῷ παταγμῷ, ἵνα μετὰ τὴν ἀπαρχὴν τότε κολασθῇ καὶ τὰ λοιπὰ τῆς ἀπαρχῆς. Κατὰ μέντοι τὴν ἱστορίαν, ἡ δεκάτη πληγὴ τοῖς Αἰγυπτίοις ἐπαχθεῖσα, θάνατος ἦν τῶν παρ' αὐτοῖς πρωτοτόκων, ἀπὸ ἀνθρώπων ἕως κτήνους[1], καὶ ἴσως ἐπὶ μὲν τῶν ἀνθρώπων τῶν πρῶτον τεχθέντων, κυριολεκτοῦσαν εὗρεν ὁ Δαβὶδ τὴν πρωτότοκον φωνήν· ἐπὶ δὲ τῶν ἀλόγων ζώων ἀπαρχὴν πόνου τὰ πρωτότοκα εἶπε· ταῦτα γὰρ τοῖς ζωοτροφοῦσιν ἀπαρχὴ πόνου γίνεται. Ἀνῃρέθη δὲ τὰ μὲν τῶν ἀλόγων πρωτότοκα, ὅπως ζημίᾳ ὑποπέσωσιν οἱ κεκτημένοι· τὰ δὲ τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῷ πειραθῆναι συμφορᾶς τοὺς τοιούτους γονέας· ἃ ἤτοι ἐπιτιμίαν ἔσχον τὸ θανεῖν τῶν ἰδίων ἁμαρτιῶν. Ἢ οὐδὲν ἐβλάβησαν, καὶ παιδεύσεως ἄλλων ἕνεκα τεθνήκασιν· ἀδιάφορον γὰρ τὸ τεθνάναι, καὶ τὸ ἐξ ἀνάγκης συμβαῖνον. Πρὸς δ' ἀλήθειαν ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα τοῦ Θεοῦ[2].

Κατὰ δὲ ἀναγωγήν, ἐπεὶ πνευματικῶς Αἴγυπτος καλεῖται πᾶς ὁ περὶ γῆν τόπος, οἱ ἐν τούτῳ διατρίβοντες Αἰγύπτιοι προσαγορεύονται. Χάριτι οὖν Θεοῦ τούτων τῶν Αἰγυπτίων τὰ πρῶτα γεννήματα τῆς ψυχῆς αὐτῶν **128** ἀναιρεῖται, ἄνοια καὶ κακία τυγχάνονται. Πρὸ γὰρ τῶν ἀρετῶν καὶ ἐπιστημῶν, τῶν ὠφελίμων τέκνων, τῶν διανοιῶν κακία καὶ ἄγνοια ὑφίσταται. Ἀλλὰ καὶ πάντα τῷ κατὰ τέχνην ἢ ἐπιστήμην ἐνεργοῦντι, οὐκ εὐθὺς τὸ εὖ ποιῆσαι παραγίνεται, ἀλλὰ μετὰ τὸ ἀνεπιλήπτως εὐεργετῆσαι. Ἀναιρεῖται οὖν εἰκότως ἀπαρχὴ παντὸς πόνου ὡς φαύλη, ὅτι δὲ περὶ ψυχῶν τὰ λεγόμενα σώμασι συμπεπλεγμένων, δῆλον ἀπὸ τοῦ προσκεῖσθαι ἐν τοῖς σκηνώμασι· σκηνώματα γὰρ ψυχῶν σώματα. Πονηρὸν ἐνταῦθα τὸν ἐπίπονον Ἄγγελον καὶ πονηρὸν εἶπεν, οὐ τῇ κακίᾳ πεποιημένον, ἀλλὰ τοὺς πόνους καὶ ὀδύνας ἐνεργοῦντα.

1. Πρβλ. Ἐξ. 11,5. Ψαλ. 134,8. 2. Πρβλ. Ρωμ. 11,33.

Ἀπαρχὴν εἴρηκε πόνων τὴν πληγὴν τὴν ἐπὶ τοῖς πρωτοτόκοις, οὐκ ἐπειδὴ πρῶτον ἐπ' αὐτοῖς ἤλγησαν, ἀλλ' ἐπειδὴ μείζονος ταύτης συμφορᾶς οὐκ ἀπήλαυσαν. Τὸ αἴτιον τῷ αἰτιατῷ ὁμωνύμως ἐκλήθη· τὸ γὰρ ἀποτέλεσμα τοῦ θυμοῦ καὶ αὐτὸς θυμὸς εἴρηται, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ὀργῆς, ὀργή· καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν πόνων καὶ αὐτὸς πόνος λέγεται, καὶ ἐπὶ τῆς ἐλπίδος ὡσαύτως.

52 *«Καὶ ἀπῆρεν ὡς πρόβατα τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ ἤγαγεν αὐτοὺς ὡσεὶ ποίμνιον ἐν ἐρήμῳ»*

Ἐγὼ μέντοι εὑρίσκων γεγραμμένον «ὅτε διεμέριζεν ὁ Ὕψιστος ἔθνη», «ἐγενήθη μερὶς Κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ»[1], πάλαι μὲν ὑπελάμβανον τούτῳ γεγονέναι κατὰ σύγχυσιν τῶν γλωσσῶν[2]· σκοπῶν δὲ ὕστερον, εὕρισκον μὴ δύνασθαι τοῦτο πρὸ τῆς γενέσεως τοῦ Ἰακὼβ ἐπ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἀναφέρεσθαι, ἐξέβη δὲ ἡνίκα Ἰουδαῖοι ἐξῆλθον ἐκ γῆς Αἰγύπτου[3], τότε πρῶτον ἐχρημάτισε μερὶς Θεοῦ ὁ Ἰακώβ, τουτέστιν ὁ ἐξ Ἰακὼβ λαός. Ἀλλ' ὅπερ ἐλέγομεν, τότε λαὸς Θεοῦ ὁ Ἰσραὴλ ἐχρημάτισεν, ὅτε τῆς Αἰγύπτου ἐξῆλθε, καὶ ὅτε μὲν ἦσαν ἐν Αἰγύπτῳ[4], οὕπω ἦσαν ἀγέλη διεσκεδασμένοι ἐν αὐτῇ, διὸ ὡς **129** πρόβατα αὐτοὺς ἀπαίρει Θεός· ἡνίκα δὲ συνάγει αὐτοὺς καὶ ποιεῖ ἕν, ἀπαίρων πρότερον ἀπὸ παντὸς τοῦ κόσμου τὸν λαὸν αὐτοῦ, εἶτα ἀνάγων διὰ τῆς πολιτείας τῆς ἄνω φερούσης, καὶ ποιῶν ἄνω φέρεσθαι, καὶ ἐπὶ τὰ ἀνώτερα ὁδεύειν, ὅπερ οὐχ οἷόν τε ἦν αὐτοὺς ποιεῖν ἐν γῇ Αἰγύπτῳ, τότε ἑνώσας αὐτοὺς ποιεῖ ποίμνιον ἕν. Καὶ ἡμεῖς τοίνυν ὅσον ἐπὶ τὸ αὐτὸ συναγόμεθα, τηροῦμεν τότε ποίμνης μυστήριον· ὅτε δὲ ἀμελοῦμεν τῶν συνάξεων, μιμούμεθα τὰ ἀποσκιρτῶντα καὶ ἀπαιήσσοντα τοῦ ποιμνίου πρόβατα, καὶ δύνανται καθ' ἡμῶν τῶν διασκεδασθέντων οἱ ἐχθροὶ καὶ τὰ θηρία τὰ ἐνεδρεύοντα, οἱ λύκοι, ὡς μανθάνομεν ἀπὸ τῶν ποιμνικῶν. Ἐάν ποτε ἐπιτιθῶνται ποίμνῃ, οὐ δύνανται ἐπιτίθεσθαι αὐτῇ συναχθείσῃ, ἀλλ' ἐπιτηροῦσί που πρόβατον ἀπονεμόμενον, κἀκείνῳ ἐπιβουλεύουσιν. Εἴπερ οὖν καὶ

1. Δευτ. 32,8-9. 2. Πρβλ. Γεν. 11,7-9. 3. Πρβλ. Ἐξ. 12,41-42. 51. 4. Πρβλ. Ἰησ. Ν. 24,4.

ἡμεῖς βουλόμεθα μὴ ἐπιβουλεύεσθαι ὑπὸ τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων, μὴ καταλείπωμεν τὴν συναγωγήν, ἀλλὰ συνερχώμεθα ἐπὶ τὸ αὐτό, τιμῶντες τὴν τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἡμέραν, ἵνα συναχθῇ ὀστοῦν Χριστοῦ πρὸς ὀστοῦν, καὶ ἁρμονία, καὶ φλέβες, καὶ νεῦρα, καὶ δέρμα, ἤδη δὲ καὶ αἱ τρίχες. Ἢ οὐκ οἴδατε ὅτι «σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἐστε»[1], καὶ ἀναγκαῖον τοῦτο συνάγεσθαι, ἵνα μὴ λέγῃ περὶ ἡμῶν Χριστός· «διεσκορπίσθη πάντα τὰ ὀστᾶ μου»[2];

54 *«Καὶ εἰσήγαγεν αὐτοὺς εἰς ὅρος ἁγιάσματος αὐτοῦ, ὄρος τοῦτο ὃ ἐκτήσατο ἡ δεξιὰ αὐτοῦ»*

Κατὰ δὲ ἀναγωγήν, «ὄρος ἁγιάσματος» ἡ διῃρμένη καὶ ὑψηλοτάτη ἀρετὴ καὶ γνῶσις· εἰς ἣν γνησίως εἰσάγει ὁ μόνος τέλειος διδάσκαλος Ἰησοῦς, οὗ κτῆμα πᾶσα ἀρίστη γνῶσις καὶ θεωρητικὴ τῆς ἀληθείας ἕξις. Ὅθεν καὶ οἱ ταύτας τὰς διαθήκας κτώμενοι, κτήματα Θεοῦ καλοῦνται.

55 *«Καὶ κατεσκήνωσεν ἐν τοῖς σκηνώμασιν αὐτῶν τὰς φυλὰς τοῦ Ἰσραήλ»*

130 Κατεσκήνωσε τὰ ἔθνη πιστεύσαντα εἰς τὸν Χριστόν, καὶ εἰσήγαγεν αὐτούς.

61 *«Καὶ παρέδωκεν εἰς αἰχμαλωσίαν τὴν ἰσχὺν αὐτῶν, καὶ τὴν καλλονὴν αὐτῶν εἰς χεῖρα ἐχθροῦ»*

Τοῦ σκηνώματος τὴν καλλονὴν τὴν κιβωτόν φησι.

65 *«Καὶ ἐξηγέρθη ὡς ὁ ὑπνῶν Κύριος, ὡς δυνατὸς κεκραιπαληκὼς ἐξ οἴνου»*

Ὁ δυνατός, καρηβαρήσας ἐξ οἴνου, ὅταν ἀναστῇ, σφοδρότερον κινεῖται καὶ ὁρμητικώτερον· οὕτω, φησί, καὶ ὁ Θεὸς ἀνέστη κατὰ τῶν ἀλλοφύλων. Πλὴν καθάπερ ἡ κραιπάλη, τουτέστιν ἡ μέθη, ἐπείσακτον πάθος ἐστίν, οὐκ ἔμφυτον, οὕτως ἡ ὀργὴ πάθος οὐκ ἔστι Θεοῦ, ἀλλὰ τιμωρία δικαία τοῖς πλημμελοῦσιν ἐπαγομένη. Μηδέποτε οὖν ἀναγινώσκων περὶ Θεοῦ ταῦτα τὰ ἀνθρωποπρεπῆ,

1. Α' Κορ. 12,27. 2. Ψαλ. 21,15.

ὑπολάμβανε τὸν Θεὸν ἐν πάθει εἶναι· ἀπαθὴς γάρ ἐστι παντὶ τρόπῳ. Ὁ δὲ ἁμαρτάνων ἐκκαίει ἑαυτῷ ὀργήν. Εἰ ἐγὼ εἶπον τὸν Θεὸν ὡς κεκραιπαληκότα ἐξ οἴνου ἀναστήσασθαι, τίς οὐκ ἂν ἐπελάβετό μου τῶν φιλαιτίων, λέγων ὅτι μέθην καὶ κραιπάλην φέρεις ἐπὶ τὸν Θεόν, ἄνθρωπος διδασκόμενος ὅτι οὐδὲ ἄνθρωποι «μέθυσοι βασιλείαν Θεοῦ κληρονομήσουσιν»[1]; Ἀλλ' ὅμως τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ τοῦ λέγειν ἐξουσίᾳ τυγχάνον, εἶπε τὸν Θεὸν διανίστασθαί ποτε ὡς δυνατόν, καὶ κεκραιπαληκότα ἐξ οἴνου. Τάχα γὰρ οἱονεὶ ἡμεῖς καρηβαροῦμεν, καὶ μεθύειν ποιοῦμεν τὸν Θεόν, ὡς καθεύδειν, ὡς ὀργίζεσθαι, ὡς τὰ λοιπά, ἃ μὴν ἐφ' ἡμῖν. Ἀλλὰ γένηται, ὡς καὶ κεκραιπαληκώς. Ἀλλ' ἐὰν ἐπιστρέψωμεν, καὶ γινώμεθα εὔφρονες, ἐγείρεται. Καὶ τί ποιεῖ;

66 *«Καὶ ἐπάταξε τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ εἰς τὰ ὀπίσω, ὄνειδος αἰώνιον ἔδωκεν αὐτοῖς»*

Πατάσσει εἰς τὰ ὀπίσω τοὺς ἐχθρούς. Οἱ **131** γὰρ κατενώπιον βλέποντες τοῦ Θεοῦ, καὶ παριστάμενοι αὐτῷ, οὐ πατάσσονται, ἀλλ' ὅταν τις φύγῃ τὸν Θεόν, τότε πατάσσεται, καὶ μὲν ἀναίσθητος ὢν τῶν οἰκείων ἁμαρτημάτων, εἶτα ὀνειδίζεται παρὰ τοῦ θέλοντος αὐτὸν εἰς ἐπιστροφὴν ἄγειν· μετανοήσῃ καὶ αἰσχυνθῇ, ἀναίσχυντος ὢν τὸ πρότερον, ἅμα τε ἤρξατο ὀνειδίζειν ὁ Κύριος, καὶ ἐπαύσατο. Ἐὰν δὲ μὴ μετανοήσῃ, τηρεῖται αὐτῷ ὁ ὀνειδισμὸς καὶ ἐπὶ τὴν Ἀνάστασιν. Καὶ ἐπάταξε... Τοῦτό φησιν, διὰ τὸ Ἀζωτίους καὶ Ἀσκαλωνίτας εἰς τὰ ὀπίσω τῆς ἕδρας πατάξαι, ἄχρις οὗ τὴν κιβωτὸν ἐξαπέστειλαν[2].

Ψαλμὸς 78

2 *«Ἔθεντο τὰ θνησιμαῖα τῶν δούλων σου βρώματα τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ, τὰς σάρκας τῶν ὁσίων σου τοῖς θηρίοις τῆς γῆς»*

Τῶν δαιμόνων οἱ μὲν θεωρίᾳ, οἱ δὲ πράξει ἀντίκεινται· καὶ οἱ

1. Α' Κορ. 6,10. 2. Πρβλ. Α' Βασ. 5,1-12.

μὲν πρότεροι πετεινὰ οὐρανοῦ ὀνομάζονται, οἱ δὲ δεύτεροι λέγοιντ' ἂν θηρία τῆς γῆς. Ὡς πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ ἢ θηρία τῆς γῆς, τὰ ἔθνη καὶ αἱ βασιλεῖαι τῆς γῆς κατέφαγον Ἰάκωβον τὸν Ἰσραήλ.

3 *«Ἐξέχεαν τὸ αἷμα αὐτῶν ὡς ὕδωρ»*

Τὸ οὖν αἷμα, ὃ ἐξέχεαν, ἐκ τῶν ἐσθιομένων ἀρετῶν καὶ πινομένων δογμάτων ἐστί.

Χρήσαιτο ἄν τις τούτοις ἐκ δίκης τοῦ ἐκχυθέντος μαρτύρων αἵματος αὐτῶν.

7 *«Καὶ τὸν τόπον αὐτοῦ ἠρήμωσαν»*

Τόπος γνώσεως Θεοῦ καὶ νοῦς.

8-9 *«Ταχὺ προκαταλαβέτωσαν ἡμᾶς οἱ οἰκτιρμοί σου, ὅτι ἐπτωχεύσαμεν σφόδρα, βοήθησον ἡμῖν, ὁ Θεός, ὁ Σωτὴρ ἡμῶν, ἕνεκα τῆς δόξης τοῦ ὀνόματός σου»*

132 Τὸ δέ· «ἐπτωχεύσαμεν», ἀντὶ τοῦ· πάσης ἐγυμνώθημεν προστασίας. Καλῶς δὲ καὶ τό· «ὁ Θεός, ὁ Σωτὴρ ἡμῶν», ἀντὶ τοῦ· ὡς ἀεὶ τοῦτο ἐφάνης ποιῶν, οὕτω καὶ νῦν ποίησον, καὶ ταῦτα πρὸς ἀναξίους, ὅτι καὶ οὐχ ὡς ἄξιοι, αἰτοῦσιν· ἀλλ' ὡς τοῦ Θεοῦ ὀφείλοντος ἑαυτῷ ἀκολουθεῖν, ἐπάγουσιν· «ἕνεκα τῆς δόξης τοῦ ὀνόματός σου», ὅταν γυμνοὶ γεγόναμεν πάντες ἀπὸ τῆς σῆς βοηθείας, νῦν δώρησαι ἡμῖν ταύτην, «ὁ Θεός, ὁ Σωτὴρ ἡμῶν».

11 *«Εἰσελθέτω ἐνώπιόν σου ὁ στεναγμὸς τῶν πεπεδημένων»*

Νοῦν μὲν δεσμοῖ ἀγνωσία, ψυχὴν δὲ κακία· ψυχὴν δέ φημι θυμὸν καὶ ἐπιθύμιον, ὅπερ λέγεται θυμικὸν καὶ ἐπιθυμικόν.

12 *«Ἀπόδος τοῖς γείτοσιν ἡμῶν ἑπταπλάσια εἰς τὸν κόλπον αὐτῶν»*

Δότωσαν δίκας ὑπὲρ ὧν ἐπλημμέλησαν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ· τὸ γὰρ ἑπταπλάσιον τὸν βίον τοῦτον σημαίνει, ὡς καὶ τὸ ὀκταπλάσιον τὸν μέλλοντα. Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τό· «Δὸς μερίδα τοῖς ἑπτὰ καί γε τοῖς ὀκτώ»[1]. Ὁ κόλπος τὸ ἀκόρεστον δηλοῖ· τοῦτο οὖν λέ-

1. Ἐκκλ. 11,2.

γειν βούλεται, ὅτι ἀκόρεστον αὐτῶν ποίησον τὸν ὀνειδισμόν, μεγάλως καὶ δοκοῦσι παροξύνειν τὸν Θεόν· οὐ γὰρ εἴρηκε τὸν ὀνειδισμὸν ἡμῶν, ἀλλὰ τὸν σόν· ὁ γὰρ περὶ ἡμᾶς ὀνειδισμός, σὸς μᾶλλον ἢ ἡμῶν. Τοῦτο οὖν φησί, πολλαπλασίως ἀπόδος ἐκείνοις, σύναψον αὐτοῖς τιμωρίαν ἀκόρεστον, καὶ πλείονα τῆς ἡμετέρας.

Ψαλμὸς 79

1 *«Ὁ ποιμαίνων τὸν Ἰσραήλ, πρόσχες, ὁ ὁδηγῶν ὡσεὶ πρόβατα Ἰωσήφ»*

133 Οὐκ ἀπέστην, εἰμὶ εἰς τὰ πρόβατα, ὧν ἕκαστος λέγει τῷ Θεῷ· «κτηνώδης ἐγενήθην παρὰ σοί»[1]. Καί· «Κύριος ποιμαίνει με»[2]. Ὅταν δὲ ὡς ἀπὸ ποιμένος εὐφρανθῇ, ἐρεῖ ὡς λογικός· «Ἡτοίμασε ἐνώπιόν μου τράπεζαν»[3].

2-3 *«Ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβείμ, ἐμφάνηθι, ἐναντίον Ἐφραὶμ καὶ Βενιαμὶν καὶ Μανασσῆ· ἐξέγειρον τὴν δυναστείαν σου, καὶ ἐλθὲ εἰς τὸ σῶσαι ἡμᾶς»*

Ἐνταῦθα μὲν κάθηται ἐπὶ τῶν Χερουβὶμ ὁ Θεός, ὡς καὶ παρὰ τῷ Ἐζεχιήλ[4]. Ἀλλαχοῦ δέ «ἐπέβη ἐπὶ τῶν Χερουβείμ, καὶ ἐπετάσθη»[5]. Καὶ διὰ μὲν τῆς καθέδρας τὴν σταθερὰν ἕξιν μηνύει τῶν Χερουβείμ· διὰ δὲ τῆς πτήσεως αἰνίττεται τὴν ταχεῖαν ἐνέργειαν. Ἀπὸ δὲ τῶν τριῶν ἐπιφανεστέρων φυλῶν τὸ σύμπαν τοῦ Ἰσραὴλ ἐσήμηνε γένος. Ποτὲ ὁ λόγος πρὸς τὸν καλόν ἐστι ποιμένα, τὸν ποιμαίνοντα τὸν Ἰσραήλ, «ἐναντίον Ἐφραίμ», ὁδηγοῦντα δὲ τὸν Ἰωσήφ «ἐναντίον Μανασσῆ», καθήμενον δὲ καὶ τῶν Χερουβείμ «ἐναντίον Βενιαμίν». Ἐπὶ τοῦ δυνατοῦ τὰ Χερουβὶμ λέγεται ἀεί. Ὁ ἐπὶ πάντων, φησί, ὢν τῶν δυνατῶν, καὶ πάσας ἔχων ὑφ' ἑαυτὸν εἴτε ἀοράτους δυνάμεις, εἴτε ὁρατάς, δεῖξον σεαυτὸν διὰ τῆς εἰς ἡμᾶς βοηθείας.

6 *«Ψωμιεῖς ἡμᾶς ἄρτον δακρύων»*

---

1. Ψαλ. 72,22. **2.** Ψαλ. 22,1. **3.** Ψαλ. 22,5. **4.** Πρβλ. Ἰεζ. 10,18. 11,22. **5.** Ψαλ. 17,11.

Διὰ τοιούτων ῥημάτων παρίστησι τὴν πικροτάτην μετάνοιαν.

9-10 *«Ἄμπελον ἐξ Αἰγύπτου μετῆρας· ἐξέβαλες ἔθνη, καὶ κατεφύτευσας αὐτήν, ὡδοποίησας ἔμπροσθεν αὐτῆς, καὶ κατεφύτευσας τὰς ῥίζας αὐτῆς, καὶ ἐπλήσθη ἡ γῆ»*

134 Ἔθνη μὲν ἐξέβαλεν ὁ Θεός, ἵνα καταφυτεύσῃ τὸν Ἰσραήλ, συνέκλεισε δὲ εἰς ἀπείθειαν τὸν Ἰσραήλ, καὶ τὴν ἀνόδευτον ἔρημον, οὐκ οὖσαν πρότερον ὁδὸν ὡδοποίησεν ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, ἔμπροσθεν τῆς ἀμπέλου.

11 *«Ἐκάλυψεν ὄρη ἡ σκιὰ αὐτῆς, καὶ αἱ ἀναδενδράδες αὐτῆς τὰς κέδρους τοῦ Θεοῦ»*

Ἀναδενδράδες εἰσὶν οἱ θεωρητικοί.

13 *«Ἵνα τί καθεῖλες τὸν φραγμὸν αὐτῆς, καὶ τρυγῶσιν αὐτὴν πάντες οἱ παραπορευόμενοι τὴν ὁδόν;»*

Οἱ δαίμονές εἰσιν οἱ τρυγῶντες τοὺς καρποὺς ἡμῶν· οὓς αὐτοὶ ἐκφέρειν ἡμᾶς ἐνεργοῦσιν κακὴν γεωργίαν γεωργοῦντας ἡμᾶς.

14 *«Ἐλυμήνατο αὐτὴν σὺς ἐκ δρυμοῦ, καὶ μονιὸς ἄγριος κατενεμήσατο αὐτήν»*

Μονιὸν δὲ ἄγριον λέγει τὸν Σατανᾶν, ὅνπερ σημαίνει χοῖρος ἐξ ὕλης, λέγει δὲ τὸν διάβολον.

17 *«Ἐμπεπυρισμένη πυρὶ καὶ ἀνεσκαμμένη· ἀπὸ ἐπιτιμήσεως τοῦ προσώπου σου ἀπολοῦνται»*

Οὐκ ἀμνός, φησί, μέλλων αὐτοὺς τιμῶν ῥύσασθαι, ἀλλ' ἀρκεῖ καὶ μόνη ἡ ἐπιτίμησις πάντας ἀφανίσαι, γενομένης τῆς σῆς προνοίας ἐπάνω.

18 *«Γενηθήτω ἡ χείρ σου ἐπ' ἄνδρα δεξιᾶς σου, καὶ ἐπὶ υἱὸν ἀνθρώπου ὃν ἐκραταίωσας σεαυτῷ»*

Ἄνδρα δεξιᾶς τὸν Χριστὸν ὀνομάζει· ἄνδρα δὲ διὰ τὴν ἀνθρωπότητα· δεξιᾶς αὐτοῦ, πρῶτον μὲν ὡς ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρός, μετὰ σαρκὸς καθεζόμενον[1], ἔπειτα δι' αὐτοῦ πᾶσαν τὴν κτίσιν ἐποίησε[2].

---

1. Πρβλ. Ρωμ. 8,34. Ἐφ. 1,20, Ἑβρ. 1,3. 8,1. 10,12. **2.** Πρβλ. Κολ. 1,16. Α΄ Κορ. 8,6.

19 *«Καὶ οὐ μὴ ἀποστῶμεν ἀπὸ σοῦ, ζωώσεις ἡμᾶς, καὶ τὸ ὄνομά σου ἐπικαλεσόμεθα»*

Ἐπεί «ἡ ζωὴ ἡμῶν κέκρυπται [ἐν Χρισ**135**τῷ]»[1], ζωώσεις ἡμᾶς εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον. Ζωοποιήσεις ἡμᾶς. Οὐδεὶς δύναται ζωοποιῆσαι ἡμᾶς, εἰ μὴ ὁ εἰπών· «Ἐγώ εἰμι ἡ ζωή»[2]· ταύτης γὰρ ἐξ ἡμῶν λαμβανομένης τῆς ἀπαρχῆς, πᾶσα τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις τὸν ἀληθῆ Θεὸν ἐπιγνώσεται, καὶ τὴν γεγενημένην φιλανθρωπίαν ἀνυμνήσει· τῷ τρόπῳ δὲ τούτῳ καὶ τοῦ θανάτου τὸ κράτος λυθήσεται[3], καὶ ἡμεῖς τῆς ζωῆς τῆς αἰωνίου τευξόμεθα, σὲ προσκυνοῦντες τὸν πατέρα Θεόν.

Ψαλμὸς 80

1 *«Εἰς τὸ τέλος ὑπὲρ τῶν ληνῶν τῷ Ἀσὰφ ψαλμός. Ἀγαλλιᾶσθε τῷ Θεῷ τῷ βοηθῷ ἡμῶν. Ἀλαλάξατε τῷ Θεῷ Ἰακώβ»*

Ἠθικώτερον δέ, ὧν μὲν κατορθούντων οἱ καρποὶ ἐπὶ τοὺς ληνοὺς ἔρχονται, ἀκουέτωσαν τοῦ ἀγαλλιᾶσθαι τῷ Θεῷ· ὁ δὲ ἁμαρτῶν, καὶ δεόμενος μετανοίας καὶ ἐπιστροφῆς, μὴ ἀγαλλιάσθω, ἀλλὰ λυπηθήτω κατὰ Θεόν· «ἡ γὰρ κατὰ Θεὸν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται»[4]. Καὶ σὺ δέ, ἐὰν βοηθηθεὶς ὑπὸ Θεοῦ, τὴν συγκομιδὴν ἐποιήσω τῶν καρπῶν ἐπὶ τοὺς ἁγίους ληνούς, μὴ ἐπιλανθάνου τοῦ Θεοῦ, καθὸ βοηθός σου γέγονεν[5]. Κἂν εὐπορῇς, λέγων τῶν κατ' ἀξίαν ἀποδοθησομένων τῷ Θεῷ ἐν εὐχαριστίᾳ, ἀλάλαζε εὐσήμῳ φωνῇ καρδίας κεκραγυίας, ὑπερβαινούσης τὰ σημαινόμενα ἀπορούσης λέξεως, καὶ διὰ τὴν ἀπορίαν τῶν λέξεων ἀπόῤῥητα καὶ ἄῤῥητα λαλούσης. Ἐὰν γὰρ ἀναβῇς τὰ λεκτά, ἐὰν ὑπερβῇς τὰ ἐπαγγελλόμενα, τὰ διὰ στόματος φωνούμενα, καὶ μόνῳ νῷ δυνηθῇς ὑμνεῖν τὸν Θεόν, τῷ ἀποροῦντι ἐπιθεῖναι ἑαυτοῦ κινήματα τῷ λόγῳ, παρὰ τὸ τὸν λόγον τὸν ἐν σοὶ μὴ δύνασθαι βαστάζειν τοῦ νοῦ τὰ ἀπόῤῥητα καὶ τὰ θεῖα, ἀλαλάξεις τῷ Θεῷ Ἰακώβ, ὡς μιμητὴς τοῦ πτερνιστοῦ Ἰακώβ[6].

---

1. Κολ. 3,3. **2.** Ἰω. 14,6. **3.** Πρβλ. Ἑβρ. 2,14. **4.** Β′ Κορ. 7,10. **5.** Πρβλ. Ψαλ. 102,2. **6.** Πρβλ. Γεν. 25,26.

3 *«Λάβετε ψαλμόν, καὶ δότε τύμπανον, ψαλτήριον τερπνὸν μετὰ κιθάρας»*

136 Τάχα δὲ ἔν μοι δίδωσιν ὁ λόγος, τρία δέ με ἀπαιτεῖ· δίδωσι γάρ μοι ψαλμόν, καὶ ἀπαιτεῖ ἀπ' ἐμοῦ πρῶτον τύμπανον, δεύτερον ψαλτήριον, εἶτα κιθάραν· ἵνα μάθω ὅτι δίδωσί μοι καὶ χάριν τοῦ Θεοῦ, τὴν διδασκαλίαν· ἀπαιτεῖ δὲ ἀπ' ἐμοῦ ἁγιασμὸν ὁλοτελῆ, ἵνα ἁγιασθῶ ὁλόκληρος τῷ πνεύματι καὶ τῇ ψυχῇ καὶ τῷ σώματι· ἵν' αἰνῶ τὸν Θεόν, ὡς ἐν τυμπάνῳ, τῇ νεκρώσει τοῦ σώματος, εἶτα δυνηθῶ συμφωνίαν ποιῆσαι, ὡς ψαλτηρίου, πρὸς κιθάραν τοῦ Πνεύματος, πρὸς τὴν ψυχήν, ἣ κατὰ τὸν Ἀπόστολον πρὸς τὸν νοῦν, ὥστε λέγειν· «ψαλῶ τῷ πνεύματι, ψαλῶ δὲ καὶ τῷ νῷ»[1].

Ψαλτήριον πάλιν τὸ σῶμά φησι διὰ τὴν γενομένην ἁρμονίαν καὶ συμφωνίαν πρὸς αὐτῷ τῆς ψυχῆς, ἵνα ἄρτιοι γένωνται οἱ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωποι, καὶ τὰς ψυχὰς ἀνατεθέντες τῷ Θεῷ καὶ τὸ σῶμα, οὐ τῷ κόσμῳ, ἀλλὰ τῷ Κυρίῳ. Τύμπανον δὲ ὄργανόν ἐστιν ἐκ δερμάτων πεποιημένον. Λέγει οὖν· Ὑπήκοοι τοῖς θείοις νόμοις γενόμενοι, «παραστήσατε τὰ σώματα ὑμῶν θυσίαν ζῶσαν, εὐάρεστον τῷ Θεῷ»[2]. Προστάττει δέχεσθαι μὲν ἀκοαῖς τὴν τῶν λόγων διδασκαλίαν, διδόναι δὲ τὴν διὰ τοῦ σώματος πρᾶξιν. Λάβετε διδασκαλίαν πνευματικὴν καὶ δότε νέκρωσιν μελῶν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς[3].

4 *«Σαλπίσατε ἐν νεομηνίᾳ σάλπιγγι»*

Ὥσπερ πάλαι ποτὲ ὁ Ἰσραὴλ αἰσθητὰς λαμβάνων σάλπιγγας ἐν τῇ νεομηνίᾳ, ἐσάλπισεν, τοῦτο πρόσταγμα δεδωκότος Θεοῦ, εἰς μαρτύριον τοῦ ἐλευθερωθῆναι αὐτοὺς τῆς ἐξ Αἰγύπτου δουλείας[4]· οὕτω καὶ ὁ νέος λαὸς τῇ εὐαγγελικῇ χρώμενος σάλπιγγι, ἧς «ὁ φθόγγος εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν»[5], κέλευσ**137**ται ἐν ταῖς νεομηνίαις σαλπίζειν, τουτέστιν ἐν τῇ ἀνακοινώσει τοῦ νοὸς αὐτοῦ, ὁμολογῶν καὶ αὐτὸς καὶ μαρτυρῶν τῷ Θεῷ, ὅτι δι' αὐτοῦ ἐκ τῆς

---

1. Α′ Κορ. 14,15. **2.** Ρωμ. 12,1. **3.** Πρβλ. Κολ. 3,5. **4.** Πρβλ. Δευτ. 6,12. **5.** Ψαλ. 18,5.

νοητῆς ἐλευθερώθησαν Αἰγύπτου, τοὐτέστιν ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους[1].

5 *«Ὅτι πρόσταγμα τῷ Ἰσραήλ ἐστι, καὶ κρίμα τῷ Θεῷ Ἰακώβ»*

Τὰ προειρημένα, λέγω δὲ τὸ ἀγαλλιᾶν τῷ Θεῷ Ἰακώβ, καὶ τὰ ἑξῆς, τοῦτο πρόσταγμά ἐστι δοθὲν τῷ Ἰσραήλ, καὶ κρίμα ἐστὶν κριθὲν τῷ Θεῷ Ἰακώβ, καὶ μαρτύριόν ἐστιν ὃ ἔθετο ὁ Θεὸς ἐν τῷ Ἰωσήφ.

6 *«Μαρτύριον ἐν τῷ Ἰωσὴφ ἔθετο αὐτὸν ἐν τῷ ἐξελθεῖν αὐτὸν ἐκ γῆς Αἰγύπτου, γλῶσσαν ἣν οὐκ ἔγνω, ἤκουσεν»*

Ἤκουσεν ὁ Ἰσραήλ, ἢ ὁ Ἰωσήφ. Καὶ ἡμεῖς οὖν ὅσον μὲν ἐκ γῆς Αἰγύπτου οὐκ εἰσόμεθα, τὴν γλῶσσαν ἣν πρότερον οὐκ ἔγνωμεν, ἠκουσάμεθα, καὶ ἀνεστήσαμεν ἀπὸ ἄρσεων, ἐν αἷς ἐν Αἰγύπτῳ ὄντες ἐβαρούμεθα. Ἤκουσεν αὐτοῦ [Θεοῦ] γλῶσσαν, τὴν ἐν τῷ ὄρει Σινᾷ γενομένην φωνήν[2], ἢ φωνῆς θείας οὐδέποτε ἀπολαύσας, ταῦτα ἔπη ἢ Κυρίου τὸν νόμον δεχόμενος.

7 *«Ἀπέστησεν ἀπὸ ἄρσεων τὸν νῶτον αὐτοῦ, αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐν τῷ κοφίνῳ ἐδούλευσαν»*

Ἀπὸ ἄρσεων δὲ καὶ τῶν βασταγμάτων λέγει· αἱ γὰρ «ἀνομίαι» αὐτῶν «ὑπερῆραν τὴν κεφαλήν» αὐτῶν, «ὡσεὶ φορτίον βαρὺ ἐβαρύνθησαν»[3] ἐπ' αὐτούς. Οἱ γὰρ τοῖς τῆς πλινθείας ταλαιπωρίας πόνοις, κοφίνῳ τὸν πηλὸν ἐκβάλλοντες, φέρουσι κατὰ νῶτον, τὸν τοίνυν νῶτον αὐτῶν ἀπέστησεν ἀπὸ ἄρσεων, τοὐτέστιν ἐλευθέρωσε τῶν βασταγμάτων. Αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐν τοῖς κοφίνοις ἐργαζομένων τὸν Αἰγύπτιον πηλόν[4], καὶ συναγόντων ἄχυρα, ἐδούλευον[5]. Ἀλλ' ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐλθὼν ἐπλήρωσεν ἄρτοις, ἑκάστῃ φυλῇ κόφι**138**νον, καθ' ὃν ζητήσεις ὅσοι ἐν ἐρήμῳ ἄρτοι εὑρέθησαν πλείονες ἢ πέντε, κοφίνων δὲ εὐπόρησαν δώδεκα[6].

---

1. Πρβλ. Κολ. 1,13. **2.** Πρβλ. Ἐξ. 19,16 ἑξ. **3.** Ψαλ. 37,5. **4.** Πρβλ. Ἐξ. 1,14. **5.** Πρβλ. Ἐξ. 5,7-18. **6.** Πρβλ. Ματθ. 14,20. 16,9. Μάρκ. 8,19. Ἰω. 6,13.

9 *«Ἄκουσον λαός μου, Ἰσραήλ, καὶ διαμαρτύρομαί σοι»*

Τῶν ὀργάνων ἃ μὲν ἔχει τὴν ἁρμονίαν τὴν μουσικήν, ἃ δέ ἐστιν ἀνάρμοστα. Ὁ οὖν γεγυμνασμένος ἐν τοῖς μουσικοῖς ἔργοις, ἐπιλέγεται τὰ ἐναρμόνια, φεύγει δὲ τὰ ἀνάρμοστα, ἵνα μὴ ἀσχημονῇ διὰ τὸ ὄργανον, ὡς οὐχ ὑπηρετοῦν τῇ τέχνῃ ὁ τεχνίτης. Καὶ ὁ Θεὸς οὖν ἐὰν ἀπορῇ τῶν ὀργάνων αὐτοῦ, σιωπᾷ, οὐ παρ' ἑαυτόν, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν ὀργάνων ἀπορίαν. Ὄργανα δὲ Θεοῦ οἱ μακάριοι προφῆται, καὶ ὥσπερ ὁ ἀκούων χορδῆς καὶ ἤχου τοῦ ἐν τῇ λύρᾳ, οὐκ ἐκείνης ἀκούει, ἀλλὰ τοῦ μουσικοῦ κρούοντος μουσικῶς τὸ ἐπιτήδειον ὄργανον, οὕτως ὁ ἀκούων προφήτου, μὴ νομιζέτω ἀνθρώπου ἀκούειν, ἀλλὰ Θεοῦ τοῦ ὄργανον[1] εὑρόντος ἐπιτήδειον, καὶ συγχρησαμένου αὐτῷ εἰς δέον. Μακαρίζω οὖν καὶ τοῦτον τὸν προφήτην, ὅτι ὄργανον ἑαυτὸν ἔταξε πρὸς διαδοχὴν κρούοντος Θεοῦ, καὶ τό· «ἄκουσον λαός μου», ἐπὶ τὸν χρώμενον τῷ ὀργάνῳ ἀναφέρω Θεόν· ὡς καὶ ὀφθαλμοῖς χρῆται δικαίου καὶ ὠσὶ καὶ χειρί, καὶ πᾶσι τοῖς μέλεσιν· ἀκούσωμεν οὖν τί λέγει ὁ Θεὸς ἐν τῷ ἰδίῳ, διαμαρτυρόμενος πρὸς τὸν λαόν. Πεῖραν, φησί, τῆς ἐμῆς δυνάμεως εἰληφώς, ὦ Ἰσραήλ, δέξαι προθύμως τὰς παρ' ἐμοῦ προσφερομένας νομοθεσίας. Διαμαρτυρία γάρ ἐστι προλέγουσά σοι καὶ τῆς ἀπειθείας τὴν τιμωρίαν, καὶ τῆς εὐπειθείας τὴν ὠφέλειαν[2].

10 *«Οὐκ ἔσται ἐν σοὶ Θεὸς πρόσφατος»*

Πρόσφατός ἐστι Θεός, ὁ μηδὲν οὐσιῶσαι δυνάμενος, ἢ ὁ τῇ καινοτομίᾳ πεποιημένος, καὶ παρὰ τοῖς ἔθνεσι νενομισμένος[3]. Ὀνόμασεν τὴν πολύθεον εἰδωλολατρείαν οὕτω παραπεμ**139**πομένην. Δεῖ γὰρ σὲ Δεσπότην ἡγεῖσθαι ἐμέ, τὸν ἀπαλλάξαντά σε δουλείας, ἀφ' ὧν ἔλαβες τὴν πεῖραν.

11 *«Πλάτυνον τὸ στόμα σου, καὶ πλ ηρώσω αὐτό»*

Ἀντὶ τοῦ· εἴ τι δύνασαι, αἴτησαι, καὶ πλείω παράξω ὧν αἰτεῖς.

---

1. Πρβλ. Λουκ. 10,16. **2.** Πρβλ. Δευτ. 11,27-28. **3.** Πρβλ. Δευτ. 32,17.

Καὶ πληρώσω, ἀντὶ τοῦ τελειωτέρους λόγους παρασκευάσω εἰπεῖν.

17 *«Καὶ ἐψώμισεν αὐτοὺς ἐκ στέατος πυροῦ, καὶ ἐκ πέτρας μέλι ἐχόρτασεν αὐτούς»*

Αὐτός ἐστιν ὁ πυρός, περὶ οὗ γέγραπται· «ἐὰν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσὼν ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένει· ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ, πολὺν καρπὸν φέρει»[1]. Ἀφ' οὗ στέατος ψωμίσει ἡμᾶς ὁ Θεός, διδοὺς ἄρτον ζῶντα[2], ὃν αὐτὸς ἀρτοποιεῖ ὁ Πατήρ. Οὗτος δὲ ὁ πυρὸς καὶ πέτρα ἐστί. Πέτρα δέ ἐστιν ὁ Χριστός[3]· ἀφ' ἧς πέτρας οὐ μόνον ὕδωρ ποτίζον καὶ τὸν λαόν, ἀλλὰ καὶ μέλι χορτάζον[4] τοὺς μακαρίως πεινῶντας. Λέγει δὲ τότε τὸ ὕδωρ τῆς περιτομῆς· νῦν δὲ λέγει τὸ τῆς ζωῆς, τὸ ἐκ πλευρᾶς ἐξελθὸν Ἰησοῦ[5]. Τοῦτον ψωμίζει ὁ Θεός, ὃν δι' ἐντολῶν παιδεύει, καὶ τοῦτον χορτάζει, ὃν διὰ τῆς αὐτοῦ θεωρίας εὐφραίνει. Ἠθικῶς δὲ τὸ εἶδος τῆς φιλοσόφου καὶ ἀπεράντου καὶ τῷ ἀναγκαίῳ μετρουμένης ζωῆς ἰδιότατον μὲν ἔχει τόπον τὴν ἐρημίαν, καὶ ταύτη κατὰ τὸ πλεῖστον ἐμφιλοχωρεῖ· συμβαδίζει δὲ πανταχοῦ τοῖς βουλομένοις, εἴπερ ἐν τρόπῳ, καὶ μὴ ἐν τόπῳ τὸ φιλοσοφεῖν, ὅπερ οὐδὲν ἂν τῶν πάντων στενοχωρήσειεν.

Ψαλμὸς 81

1 *«Ψαλμὸς τῷ Ἀσάφ. Ὁ Θεὸς ἔστη ἐν συναγωγῇ θεῶν, ἐν μέσῳ δὲ θεοὺς διακρινεῖ»*

140 Ὠριγένους - Βασιλείου. Εἴρηται γοῦν ἀλλαχοῦ ὅτι κρινεῖ ἀνὰ μέσον τῶν ἐθνῶν. Τοῖς γὰρ Ἁγίοις οὐ τὸ κρίνεσθαι, ἀλλὰ τὸ μεῖζον τὸ διακρίνεσθαι. Διακρίνει γὰρ αὐτούς, ὥσπερ Βασιλεὺς ἐν ἡμέρᾳ ἱλαρᾷ, ἕκαστον ἀμειβόμενος τῶν ἀξιωμάτων τιμῆς. Τίς μὲν ἄξιος ἀναστῆναι τὴν ἀνάστασιν τὴν ὡς ἡλίου; τίς δὲ τὴν ὡς σελήνης; καὶ τίς τὴν ὡς ἀστέρων; Στήσεται οὖν ἐν συναγωγῇ θεῶν, οὐκ ἀνθρώπων, ἤτοι κατ' ἄνθρωπον περιπατούντων, καὶ διακρινεῖ. Τίς μὲν τούτων τῶν θεῶν ἀνάλογον ἡλίου δόξαν ἔχει; τίς δὲ σελήνης; τίς δ' ἀστέρων; τί δὲ ποιεῖ ἡμᾶς ἀνθρώπους πεσόντας ἀπὸ τῆς θεότητος; Ἄκουε Παύλου περὶ τῶν μικροτέρων λέγοντος ἁμαρτημάτων· «ὅπου μὲν ἐν ὑμῖν ζῆλος καὶ ἔρις, οὐχὶ σαρκικοί ἐστε καὶ κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖτε»[1]. Κἀκεῖ γὰρ μονονουχὶ ἔκραγε καὶ λέγει· ὁ μὲν Λόγος ὑμᾶς ἐκάλεσεν, ἵνα ἦτε θεοί[2]· ὑμεῖς δὲ οὐ βούλεσθε τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦν, ἵνα ἀποθεώσητε[3]. Ἀλλ' ἐρχομένην Θεοῦ δωρεὰν εἰς ὑμᾶς ποιοῦσαν ὑμᾶς θεούς, ἁμαρτάνοντες ἀπωθεῖσθε. Ἑβραῖοι δέ φασιν· Ὅτι ὁ Θεὸς ἔστη μέσον τῶν ἀρχόντων, ὡς παρὼν αὐτοῖς ἀοράτως· διὸ καὶ ἐν μέσῳ πολλῶν ἐλέγξει αὐτοὺς διὰ τῶν προφητῶν, εἰ ἀδίκως ἄρξουσι.

2 *«Ἕως πότε κρίνετε ἀδικίαν, καὶ πρόσωπα ἁμαρτωλῶν λαμβάνετε;»*

Πρόσωπα ἁμαρτωλῶν εἰσιν αἱ κακίαι, καθ' ἃς μορφοῦνται οἱ ἄδικοι. Κρίνων ἀδικίαν, κριτὴς ἀδικίας· κατ' ἐπακολούθημα δέ, λαμβάνομεν πρόσωπον ἁμαρτωλῶν, πλου**141**σίων ἢ δυνατῶν, ἢ ὡραίων, ἢ βιαίων, καὶ ὑβριστῶν πρόσωπα λαμβάνομεν, οἷς ἁμαρτωλοῖς εἶναι συμβέβηκε πολλάκις. Ἢ τάχα ὡς οἱ ἐν θεάτροις πρόσωπα λαμβάντες κατὰ τὰ προκείμενα δράματα, οὕτως καὶ ἡμεῖς τῶν ἀντικειμένων ἐνεργειῶν, ὁτὲ μὲν ὀργῆς, ὁτὲ φόβου, ὁτὲ λύπης.

5 *«Ἐν σκότει διαπορεύονται»*

Σκότος νῦν τὴν ἄγνοιαν λέγει.

6-7 *«Ἐγὼ εἶπα· Θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες. Ὑμεῖς δὲ ὡς ἄνθρωποι ἀποθνήσκετε, καὶ ὡς εἷς τῶν ἀρχόντων πίπτετε»*

Θεοί εἰσιν ὅσοι ἔχοντες τὸν Λόγον, τηροῦσιν· ὁ γὰρ ἑνὼν αὐτοῖς Λόγος, οὐκ ἐᾷ ἀποθνήσκειν αὐτούς, ζωὴ τυγχάνων[4].

---

1. Ἰω. 12,24. **2.** Πρβλ. Ἰω. 6,51. **3.** Πρβλ. Α' Κορ. 10,4. **4.** Πρβλ. Δευτ. 32,13. **5.** Πρβλ. Ἰω. 19,34.

1. Α' Κορ. 3,3. **2.** Πρβλ. Ἰω. 10,34. **3.** Πρβλ. Ρωμ. 8,13. **4.** Πρβλ. Ἰω. 11,25.

Ἐπειδ' ἂν δὲ ἀποβάλωσι τὸν Λόγον, ὄντα ζωήν, ἀποθνῄσκουσι· ἀποθνήσκουσι δὲ οὐχὶ τὸν κοινὸν θάνατον, ἀλλὰ τὸν ἑπόμενον τῇ ἁμαρτίᾳ, πίπτοντες παραπλησίως ἑνὶ τῶν ἀρχόντων· οὗτος δέ ἐστιν ὁ διάβολος.

Ψαλμὸς 82

4 *«Ἐπὶ τὸν λαόν σου κατεπανουργεύσαντο γνώμην, καὶ ἐβουλεύσαντο κατὰ τῶν Ἁγίων σου»*

Ὁ δὲ Σύμμαχος οὕτως· "Κατὰ τὸν λαὸν σου πανούργως ὁμιλοῦσι, καὶ συμβουλεύονται κατὰ τοῦ ἀποκρύφου σου". Ἐπειδὴ γὰρ ἐξ αὐτῶν ἔμελλεν βλαστήσειν ὁ Χριστός, συνελήλυθε δὲ τὰ ἔθνη πρόῤῥιζον ἀνασπᾶσθαι τῶν Ἰουδαίων τὸ ἔθνος, διδάσκει τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ὅτι οὐ καθ' ἡμῶν κέχρηνται ταῖς ἐπιβουλαῖς, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦ ἐν ἡμῖν ἀποκεκρυμμένου Χριστοῦ, ὃν ἀνθήσειν ἐκ τῆς Ἰουδαίας φυλῆς προσηγόρευσε· τῆς γὰρ **142** ῥίζης ἐκτεμνομένης, πόθεν ὁ καρπὸς φυήσεται;

5 *«Εἶπαν· Δεῦτε καὶ ἐξολοθρεύσωμεν αὐτοὺς ἐξ ἔθνους, καὶ οὐ μὴ μνησθῇ τὸ ὄνομα Ἰσραὴλ ἔτι»*

Οἱ μὲν θεομάχοι οὐ βούλονται ἔθνος Θεοῦ ἐν ἀνθρώποις ἐφεστάναι, ἀλλὰ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰσραὴλ ἐξαλειφθῆναι σπουδάζουσιν· ὁ δὲ Θεὸς ἀεὶ ἔθνος ἐπὶ γῆς ἑαυτῷ καταρτίζων, καὶ μετὰ τὴν τοῦ προτέρου λαοῦ πτῶσιν, τὴν ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησίαν[1] συνεστήσατο, τὸ καινὸν καὶ νέον ἔθνος, τὸ καθόλου τῆς οἰκουμένης.

7-9 *«Τὰ σκηνώματα τῶν Ἰδουμαίων, καὶ οἱ Ἰσμαηλῖται, Μωὰβ καὶ Ἀγαρηνοί... καὶ Ἀσσοὺρ συμπαρεγένετο μετ' αὐτῶν»*

Ἰσμαήλ, εἰσακουσμένος Θεοῦ. Ἀμαλὴκ λαὸς ἐκ τείχων. Ἀσσούρ, εὐθὺς ἀτείχιστος· δηλοῖ δὲ ὁ λαὸς Ἀμμωνιτῶν καὶ Μωαβιτῶν διαφερόντως τοῦ Θεοῦ θρασυνθέντα καὶ τὰ λοιπὰ συναγείραντας ἔθνη.

1. Πρβλ. Ρωμ. 16,4.

13 *«Κληρονομήσωμεν ἑαυτοῖς τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ»*

Ψυχὴ δὲ καθαρά, κλῆρος Θεοῦ.

14-19 *«Θοῦ αὐτοὺς ὡς τροχόν...»*

Πρῶτον, «θοῦ αὐτοὺς ὡς τροχόν»· δεύτερον, ὡς κάλαμον· τρίτον, ὡσεὶ πῦρ· τέταρτον, ὡσεὶ φλόγα. Πέμπτον, οὕτως καταδιώξεις· ἕκτον, ἐν τῇ ὀργῇ σου· ἕβδομον, πλήρωσον· ὄγδοον, ζητήσουσιν· ἔνατον, αἰσχυνθήτωσαν· δέκατον, ἐντραπήσονται· ἑνδέκατον, γνώτωσαν. Ὁ Θεός μου, φησίν, οὕτως αὐτοὺς παρήγαγεν καὶ παρακύκλωσε ταῖς ἁμαρτίαις, ἤγουν τιμωρίαις, ὡς μηδεμίαν αὐτοῖς ἀνάπαυσιν γενέσθαι ὡς πάντων τροχῶν, φησί, παράγεσθαί τε καὶ κυλίεσθαι· ὁ τροχὸς μὲν γὰρ ἐφάπτεται τῆς γῆς.

19 *«Καὶ γνώτωσαν ὅτι ὄνομά σου Κύριος»*

Εἰς αὐτὴν ἁμαρτάνει γνῶσιν, ὁ τὸν πεφυκότα νοῦν ὁρᾶν τὴν γνῶσιν ἁμαρτάνειν κατεργάζων.

Ψαλμὸς 83

3 *«Ἐπιποθεῖ καὶ ἐκλείπει ἡ ψυχή μου εἰς τὰς αὐλὰς τοῦ Κυρίου, ἡ καρδία μου καὶ ἡ σάρξ μου ἠγαλλιάσαντο ἐπὶ Θεὸν ζῶντα»*

143 Ζητήσεις πόθεν ἐπιποθεῖ ἡ ψυχή, οὐ τὸ ἐπιποθεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐκλείπειν εἰς τὰς αὐλὰς τοῦ Κυρίου; Πότερον ὑπομνησθεῖσα; Σὰρξ δὲ ἀγάλλεται «ἐπὶ Θεὸν ζῶντα»[1], ἐπείπερ ὄφεται «τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ»[2]. Αὐλαὶ Κυρίου αἱ θεωρίαι τῶν γεγονότων σωμάτων εἰσίν. Ἐν ταύταις γὰρ ἡμεῖς δεῖ γενέσθαι τὸ πρότερον, εἶθ' οὕτως εἰσελθεῖν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, ὅστις ἐστὶν ἡ θεωρία τῶν ἀσωμάτων.

4 *«Καὶ γὰρ στρουθίον εὗρεν ἑαυτῷ οἰκίαν, καὶ τρυγὼν νοσσιὰν ἑαυτῇ, οὗ θήσει τὰ νοσσία αὐτῆς. Τὰ θυσιαστήριά σου, Κύριε τῶν δυνάμεων»*

1. Πράξ. 14,15. 2. Πρβλ. Λουκ. 3,6.

Βούλεται εἰπεῖν ὅτι ὡς στρουθίου δίκην, καὶ ἡμεῖς ἐπλανώμεθα· ὡς γὰρ ἐκεῖνα τοῦ μὴ ἔχειν λαλιὰν πλανᾶται, πηξάμενα δὲ ἐν αὐτῇ διατρίβουσι, καὶ τὰ νοσσία ἐκθάλπουσιν, οὕτως καὶ ἡμεῖς πάλαι μὲν ἐπλανώμεθα. Νῦν δὲ ὑπὸ τῆς θείας χάριτος προσκληθέντες[1], παρὰ τὰς σκηνὰς καὶ τὰ θυσιαστήριά σου, τοὺς ἰδίους ἐκπαιδεύομεν νεοττούς.

Καὶ Ἀκύλας οὕτως· "Καί γε ὄρνεον εὗρεν ἑαυτοῦ οἶκον, καὶ στρουθὸς νοσσιὰν ἑαυτῷ, οὗ ἔθετο τὰ νοσσία". Ἔθος δὲ τῇ Γραφῇ τρυγῶσιν ἀφομοιοῦν τοὺς ἁγίους μυσταγωγούς, οἱ τῷ ἐπεικεῖ τρόπῳ τοὺς νεοττοὺς θάλπουσι παρὰ τοῖς θείοις θυσιαστηρίοις, ὥσπερ τρυ**144**γόνες· οἷς καὶ ἡδεῖς εἰσιν οἱ τούτων λόγοι, ὡς τρυγόνων πνευματικῶν. Ἢ οὕτως· στρουθία μὲν τῶν ἀνθρώπων αἰνίττεται τὰς ψυχὰς τὰς ὑπὸ τοῦ νοητοῦ ἐχθροῦ ἀγρευομένας· τρυγόνες δὲ τὰς ἐν ἁγνείᾳ καὶ σωφροσύνῃ ζώσας ψυχάς· λέγει οὖν ὅτι πᾶσα ψυχὴ ταύτην εὑρήσει καταφυγήν, τὴν εἰς τὸ θυσιαστήριόν σου εἴσοδον[2]. Δεῖ πρότερόν τινα σπουδάσαι ἑαυτῷ οἶκον εὑρεῖν, ἐν ᾧ δυνήσεται δέξασθαι Θεόν, ἔπειτα δὲ καὶ ἄλλους ποιῆσαι οἴκους Θεοῦ. Χρησώμεθα δὲ τοῖς ῥητοῖς πρὸς τοὺς ἀκαθάρτους ἀνθρώπους καὶ διδάσκειν ἐπιχειροῦντας. Κατὰ τὴν ἔννοιαν τοῦ ῥητοῦ, μείζων ἡ τρυγὼν τοῦ στρουθίου.

6-7 *«Ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ διέθετο ἐν τῇ κοιλάδᾳ τοῦ κλαυθμῶνος, εἰς τὸν τόπον ὃν ἔθετο»*

Αἱ ἀναβάσεις αὐταὶ τῶν γνώσεων τῇ καρδίᾳ συμβαίνουσιν ἐκ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ Θεοῦ, τουτέστιν καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἀναβαίνει τὰ περὶ τῆς κρίσεως, καὶ διατίθεται ἐν αὐτῷ, καὶ φυλάττει τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ. Κοιλὰς δὲ κλαυθμῶνός ἐστιν, ἤτοι τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, ἢ τὸ συγγενὲς τούτου κόσμος.

8 *«Πορεύσονται ἐκ δυνάμεως εἰς δύναμιν»*

Σύγκρισις ἁγίας γνώσεως πρὸς γνῶσιν ἀνθρωπίνην· σύγκρισιν ποιησαμένοις τῆς γνώσεως τῆς τῶν ἔξωθεν σοφῶν καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ, ἀποφαίνεται κρείσσω εἶναι τὴν μικρὰν μερίδα παρὰ Κυρίου ἢ τοὺς θησαυροὺς μετὰ ἀφοβίας[1], τοὺς παρὰ τῷ Σολομῶντι λεγομένους.

1. Πρβλ. Β′ Τιμ. 1,9. 2. Πρβλ. Ψαλ. 42,4.

Καὶ μετ' ὀλίγον. Ὁ αὐτός φησιν· «ἐξελεξάμην παραῤῥίπτεσθαι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ μου μᾶλλον ἢ οἰκεῖν με ἐν σκηνώματι ἁμαρτωλῶν»[2]· οὕτω δή μοι ὁ θεῖος ἀξιέραστος οἶκος, ὡς αἱρεῖσθαι παρὰ τοῦτον, καὶ ἐπ' ἐδάφους ἐῤῥίφθαι καὶ πρὸ τῶν τούτου κυλινδεῖσθαι θυρῶν, ἢ ἐν ταῖς μεγάλαις καὶ λαμπραῖς τῶν παρανομίᾳ συζώντων οἰκίαις **145** διαιτᾶσθαι· καὶ γὰρ ἐκείνους ἐδίδασκεν ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος μὴ παραβλέπειν τοῦ θείου οἴκου τὴν ἐρημίαν, καὶ ἡμεῖς παιδευόμεθα τοὺς τῷ Θεῷ ἀφιερωμένους οἴκους ποθεῖν ἀεί, ὅμοιον ὡσεὶ λέγειν· καὶ μικρός τις καὶ εὐτελὴς εἶναι μᾶλλον βουλοίμην ἂν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἢ μέγας ἐν τῷ ἁμαρτωλῷ λαῷ.

9-10 *«Κύριε ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, εἰσάκουσον τῆς προσευχῆς μου. Ὑπερασπιστὰ ἡμῶν ἴδε, ὁ Θεός, καὶ ἐπίβλεψον ἐπὶ τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ σου»*

Ἀντὶ τοῦ· ἐπέμενον ὑμῶν προϊστάμενος, ὑπερασπίζων καὶ φροντίζων καὶ τῆς εὐπρεπείας τῆς βασιλείας ἡμῶν. Χριστὸν γὰρ λέγει ἐνταῦθα, τὸν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπανελθόντα βασιλέα τὸν Ζοροβάβελ[3]. Ἢ πρόσωπον Χριστοῦ λέγει τὸν σεσωσμένον λαόν, ὃν καὶ Παῦλος μέλη Χριστοῦ καὶ σῶμα ἐκάλει[4].

12 *«Ὅτι ἔλεον καὶ ἀλήθειαν ἀγαπᾷ Κύριος, ὁ Θεὸς χάριν καὶ δόξαν δώσει»*

«Ἔλεον καὶ ἀλήθειαν», ἀντὶ τοῦ· ἐλεήμονα καὶ ἀληθινὸν ἀγαπᾷ Κύριος. Σύνηθες γὰρ τῇ Γραφῇ τὴν ἕξιν ἀντὶ τοῦ μετέχοντος λέγειν· οὐχὶ δύο λέγει πράγματα, ἀλλ' ἥδεται τῷ ἐλεεῖν καὶ ἀληθεύειν ἀγαπᾷ· ἢ «ἔλεος καὶ ἀλήθειαν ἀγαπᾷ», οὐ τὰς δι' αἱμάτων θυσίας, ἀλλὰ τὸ ποιεῖν ἔλεος καὶ ἀγαπᾶν τὴν ἀλήθειαν. Χά-

1. Πρβλ. Παρμ. 15,16. 2. Ψαλ. 83,11. 3. Πρβλ. Α′ Ἔσδρ. 5,7-8. 4. Πρβλ. Α′ Κορ. 12,27.

ριν, φησί, θείαν οἱ τοιοῦτοι ἐκ τῶν τοῦ Παναγίου Πνεύματος κρουνῶν ἀρύοντες, οἱ τὴν ἀλήθειαν δηλαδὴ καὶ τὸν ἔλεον ἀγαπῶντες.

13 *«Κύριε τῶν δυνάμεων, μακάριος ἄνθρωπος ὁ ἐλπίζων ἐπὶ σέ»*

Κατάδηλον πάντῃ τοῦ ψαλμοῦ τὸ ἀκροτελεύτιον· μακαρίζει γὰρ καὶ ζηλωτὸν ὀνομάζει τὸν πάσης μὲν βιωτικῆς εὐκληρίας καταφρονοῦντα, μόνῃ δὲ ἐπὶ τὸν Θεὸν ἐλπίδα θαῤῥοῦντα.

Ψαλμὸς 84

1 *«Εἰς τὸ τέλος, τοῖς υἱοῖς Κορὲ ψαλμός»*

146 Οἱ μὲν υἱοὶ Κορὲ τὸ αὐτὸ ἔλεγον δύο ἢ τρεῖς· ἓν μὲν δὲ λέγεται, ἵνα τὸ αὐτὸ λέγωμεν πάντες[1]. Ἐπινίκιος καὶ οὗτος τῶν ἐπανελθόντων ἐκ Βαβυλῶνος· ἐσχημάτισται δή, ὡς τοῦ Θεοῦ στρατηγοῦντος, καὶ λαβόντος τὴν αἰχμαλωσίαν, καὶ διὰ χρόνου ἐπανερχομένου εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ τοῦ λαοῦ καταδιελόντος ἑαυτὸν δίχα, τοῦ προηγουμένου τε καὶ ἑπομένου, καὶ ὡς νικητὴν ἀνευφημοῦντος τὸν τῶν ὅλων Θεόν. Προθεσπίζει δὲ ἐνταῦθα μετὰ τῆς σκιᾶς καὶ τὴν ἀλήθειαν, ἤτοι μετὰ τὴν τῶν Ἰουδαίων ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον καὶ τοῦ πατρὸς κόσμου τὴν σωτηρίαν.

2-3 *«Εὐδόκησας, Κύριε, τὴν γῆν σου, ἀπέστρεψας τὴν αἰχμαλωσίαν Ἰακώβ. Ἄφῆκας τὰς ἀνομίας τῷ λαῷ σου, ἐκάλυψας τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν»*

Εὐδοκεῖ Κύριος τὴν ἀγαθὴν καὶ σπουδαίαν γῆν τυγχάνουσαν, διὰ τοῦ δέχεσθαι τὸν παρ' αὐτοῦ σπόρον, καὶ ὡς ἑκατὸν καρποφορεῖ[2]· καὶ ἀφίησι μὲν τὰς ἀνομίας διὰ τοῦ βαπτίσματος· ἐπικαλύπτει δὲ τὰς ἁμαρτίας διὰ τῆς πικρᾶς μετανοίας. Νῦν μὲν «τὴν γῆν σου», κατωτέρω δέ «τοῦ κατασκηνῶσαι δόξαν ἐν τῇ γῇ ἡμῶν»[3], καὶ κατωτέρω δέ «καὶ ἡ γῆ ἡμῶν δώσει τὸν καρπὸν αὐτῆς»[4]· ἐν τῇ

1. Πρβλ. Α΄ Κορ. 1,10. 2. Πρβλ. Λουκ. 8,8. 3. Ψαλ. 84,10. 4. Ψαλ. 84,13.

εἰς τὴν γῆν καθόδῳ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, εὐδόκησεν ὁ Θεὸς τὴν γῆν ἑαυτοῦ. Ἡ γῆν σου, ἀντὶ διαστολῆς ἀλλοτρίας λέγει τὴν Ἰουδαίαν, τῷ διὰ τῆς πίστεως γενομένῳ αὐτοῦ λαῷ. Λέγει δὲ **147** τὸν ἐξ ἐθνῶν κατὰ τὸ εἰρημένον ὑπὸ Ζαχαρίου τοῦ προφήτου· Ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ καταφεύξονται ἐπὶ τὸν Κύριον ἔθνη πολλά, καὶ ἔσονται αὐτῷ εἰς λαόν[1].

8 *«Δεῖξον ἡμῖν, Κύριε, τὸ ἔλεός σου, καὶ τὸ σωτήριόν σου δῴης ἡμῖν»*

Οὐ μόνον ὁ ἐλεούμενος ὁρᾷ τὸν δεικνύμενον αὐτῷ ἔλεον ἀπὸ Θεοῦ, ἀλλὰ πολλῷ μᾶλλον ὁ φωτιζόμενος εἰς γνῶσιν τοῦ ἐλέους, ὥστε ἂν εἰπεῖν· «ἔλεον καὶ κρίσιν ᾄσομαί σοι, Κύριε»[2]. Νῦν ἐνικῶς τὸ σωτήριον ἡ ἀρετή ἐστι, «τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ»[3] ὁ Χριστός.

9 *«Ὅτι λαλήσει εἰρήνην ἐπὶ τὸν λαὸν αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ τοὺς ὁσίους αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τοὺς ἐπιστρέφοντας πρὸς αὐτὸν καρδίαν»*

Καὶ ἐπὶ τοὺς Ἀποστόλους αὐτοῦ καὶ πάντας τοὺς πιστεύοντας εἰς αὐτόν, ὁ Σωτὴρ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις φησίν· «Εἰρήνην τὴν ἐμὴν ἀφίημι»[4]. Δείκνυσι δὲ καλῶς ὡς ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἐπιστροφὴ μηκέτι πταιόντων δικαιοσύνης ἀρχή, διὸ καὶ πελάζει φοβουμένοις ἡ σωτηρία, καὶ ἣν ἀφῆκας, ἀπολαμβάνουσι σὺν εὐκλείᾳ πατρίδα.

10 *«Πλὴν ἐγγὺς τῶν φοβουμένων αὐτὸν τὸ σωτήριον αὐτοῦ»*

«Εἰ ἀρχὴ σοφίας φόβος Κυρίου»[5], σοφία δὲ ἡμῶν ἐστιν ὁ Χριστός, καλῶς οὖν λέγεται ὁ Σωτὴρ «ἐγγὺς εἶναι τῶν φοβουμένων αὐτόν».

Ψαλμὸς 85

1 *«Προσευχὴ τῷ Δαβίδ»*

148 Προσευχή ἐστιν ἡ μετὰ δοξολογίας περὶ μειζόνων ἀναπεμπομένη.

1. Πρβλ. Ζαχ. 2,15. 2. Ψαλ. 100,1. 3. Ἡσ. 38,11. 4. Ἰω. 14,27. 5. Ψαλ. 110,10. Παρμ. 9,10.

2 *«Σῶσον τὸν δοῦλόν σου, ὁ Θεός μου, τὸν ἐλπίζοντα ἐπὶ σέ»*

Δοῦλος Θεοῦ, ὁ μὴ δουλεύων ἁμαρτίᾳ, μηδέ τινι πάθει ὑποκείμενος, ἐν μόνῳ δὲ ἐλπίζων Θεῷ. Ἐγὼ ἤλπισά σοι, Δέσποτα[1], δός ἐλπίδι τῆς σωτηρίας ἀντίδοσιν. Ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ σωτηρία ἐστὶ ψυχῆς. Ἐπειδὴ ὅσιος ἑαυτῷ κατηγόρευσεν, ἐπὶ τὸ ταπεινὸν πάλιν καταφέρει τὸν λόγον, δοῦλον ἑαυτὸν ἀπογραφόμενος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπ' αὐτῷ μόνῳ τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας ἔχειν ἐπαγγελλόμενος.

4 *«Εὔφρανον τὴν ψυχὴν τοῦ δούλου σου, ὅτι πρὸς σέ, Κύριε, ἦρα τὴν ψυχήν μου»*

Εὔφρανον, ἤτοι διὰ ζωήν. Διδάσκει ἡμᾶς ὁ λόγος, ὡς τὸν βουλόμενόν τε παρὰ τοῦ Θεοῦ λαβεῖν ἀγαθόν, ἀδιάλειπτον δεῖ εἶναι εἰς προσευχήν[2]. Αἴρει πρὸς Κύριον τὸν ἑαυτοῦ ψυχήν, ὁ διὰ πράξεως καὶ θεωρίας κουφίζων αὐτήν.

5 *«Ὅτι σύ, Κύριε, χρηστὸς καὶ ἐπιεικὴς καὶ πολυέλεος πᾶσι τοῖς ἐπικαλουμένοις σε»*

Ἀντὶ τοῦ «ἐπιεικής» Ἀκύλας καὶ Θεοδοτίων "ἱλαστὴς" εἰρήκασιν· ὁ δὲ Σύμμαχος· Καί "ἀφιείς". Ἐπήγαγε δὲ τοῦτο θεραπεύων τὸ δοκοῦν φορτικόν.

8 *«Οὐκ ἔστιν ὅμοιός σοι ἐν θεοῖς, Κύριε»*

Τίνι γὰρ εἶπεν ποτὲ ὁ Πατήρ· «Κάθου ἐκ δεξιῶν μου»[3];

9 *«Πάντα τὰ ἔθνη ὅσα ἐποίησας, ἥξουσι καὶ προσκυνήσουσιν ἐνώπιόν σου, Κύριε, καὶ δοξάσουσι τὸ ὄνομά σου, Κύριε»*

Εἰ πάντα τὰ ἔθνη ἥξει καὶ προσκυνήσει **149** τὸ ὄνομα Κυρίου, ἥξει δηλονότι καὶ τὰ ἔθνη τὰ τοὺς πολέμους θέλοντα· εἰ δὲ οὕτω πᾶσα ἄρα φύσις λογικὴ προσκυνήσει ἐνώπιον Κυρίου, ἔπειτα δὲ καὶ δοξάσει τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὅπερ σημαίνει τὸν ἐν αὐτῷ ὑπάρχοντα Πατέρα.

1. Πρβλ. Ψαλ. 7,2. 2. Πρβλ. Α' Θεσ. 5,17. 3. Ψαλ. 109,1.

11 *«Ὁδήγησόν με, Κύριε, ἐν τῇ ὁδῷ σου, καὶ πορεύσομαι ἐν τῇ ἀληθείᾳ σου»*

«Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός»[1], φησὶν ὁ Χριστός. Καὶ πάλιν· «Ἐγώ εἰμι ἡ ἀλήθεια»[2]. Εὔχεται τοίνυν πρῶτον μὲν ἐν αὐτῷ γενέσθαι, ὡς ὁδὸν τὸν Χριστόν, τουτέστιν ὡς ἀρετήν, ἔπειτα δὲ ὡς ἀλήθειαν, ὅπερ ἐστὶ τῆς θεωρίας.

17 *«Ποίησον μετ' ἐμοῦ σημεῖον εἰς ἀγαθόν, καὶ ἰδέτωσαν οἱ μισοῦντές με, καὶ αἰσχυνθήτωσαν, ὅτι σύ, Κύριε, ἐβοήθησάς μοι, καὶ παρεκάλεσάς με»*

Οὐχ ἁπλῶς σημεῖον, ἀλλὰ «σημεῖον ἀγαθόν, ἀντὶ τοῦ· ποίησον σημεῖον ἐμοὶ φέρον τὸ σωτήριον. «Καὶ ἰδέτωσαν οἱ μισοῦντές με», τὴν εἰς ἐμὲ τοιγαροῦν πρόνοιαν δυσμενεῖς θεασάμενοι αἰσχύνης ἀναπλησθήσονται, καὶ ἐπονείδιστοι παρὰ πᾶσι γενήσονται. Σημεῖα ἀγαθά ἐστιν τὰ χαρίσματα τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου, ταῦτα γὰρ μάλιστα αἰσχύνονται καὶ οἱ δαίμονες. Καὶ παρεκάλεσάς με. Παράκλησίς ἐστιν ἀνάκτησις ψυχῆς ἀπὸ πολλῶν κόπων. Ἢ ἐστί· βεβαιώθημαι καὶ παρακέκλημαι.

Ψαλμὸς 86

1 *«Τοῖς υἱοῖς Κορὲ ψαλμὸς ᾠδῆς. Οἱ θεμέλιοι ἐν τοῖς ὄρεσι τοῖς ἁγίοις»*

Ἐπινίκιος οὗτός ἐστιν, ἀπαλλαγείσης τῆς πόλεως· προθεσπίζει δὲ καὶ τὴν κληρονομίαν καὶ σωτηρίαν τῶν ἐθνῶν.

2 *«Ἀγαπᾷ Κύριος τὰς πύλας Σιὼν ὑπὲρ πάντα τὰ σκηνώματα Ἰακώβ»*

150 Θεμέλια τῆς εὐσεβείας τὰ θεῖα παιδεύματα· ὄρη δὲ ἅγια, ἐφ' ὧν ταῦτα πέπηγε τὰ θεμέλια, οἱ τοῦ Σωτῆρος Ἀπόστολοι. Περὶ τούτων γὰρ ἔφη καὶ Παῦλος· «Ἐποικοδομηθέντες εἰς τὸ θε-

1. Ἰω. 14,6. 2. Ἔνθ' ἀν.

μέλιον τῶν Ἀποστόλων καὶ Προφητῶν»[1]· ἐπὶ τούτων τῶν ἁγίων ὀρέων ὁ Δεσπότης Χριστὸς κατέπηξε τὰ τῆς εὐσεβείας θεμέλια. Ἢ θεμελίους Θεοῦ τοὺς τῆς πόλεως θεμελίους καλεῖ, ὡς δι' αὐτὸν οὐκ ἀνατραπέντας. Ὄρη δὲ ἅγια, τὴν Σιὼν καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ, ὡς τοῦ ἁγίου Θεοῦ δείξαντος ἐκεῖ τὴν ἑαυτοῦ κατοικίαν[2], δι' ἣν οὐ παρεδόθη καὶ αὐτὰ τοῖς Ἀσσυρίοις. Διό φησιν· Ἔστηκα καὶ ἅπαντα σῶα ἐπὶ τῆς οἰκείας ἕδρας. Ἡγοῦμαι καλῶς μὴ προσκεῖσθαι τὸ τίνος οἱ θεμέλιοι αὐτοῦ, ἵν' ἐπιζήσαντες εὕρωμεν ἐν τοῖς ἐφ' ἑξῆς τὸν λεγόμενον τεθεμελιωκέναι τὴν Σιὼν ἄνδρα, ὃς καὶ ἐγεννήθη ἐν αὐτῇ, καὶ ἐθεμελίωσεν αὐτήν[3]. Ὁ δὲ Ἀκύλας· "Θεμελίωσις αὐτοῦ ἐν ὄρει ἡγιασμένῳ". Σημαίνει δὲ τὸ ἑδραῖον τῆς τῶν Ἑβραίων πολιτείας, καὶ τὸ οἰκεῖον καύχημα ἐν τῷ ὄρει τῆς Σιὼν εἶναι, οὗ καὶ ὁ ναὸς ἵδρυτο. Ὄρεα δὲ καὶ πόλιν εἶπε, σεμνύνων τὸ Σιὼν ὄρος. Ἀγαπᾷ Κύριος καὶ τὸν πρακτικὸν καὶ τὸν θεωρητικόν. Ἰακὼβ γὰρ πτερνιστὴς[4] ἑρμηνεύεται, ἡ δὲ Σιὼν σκοπευτήριον.

5 *«Μήτηρ Σιὼν ἐρεῖ· Ἄνθρωπος, καὶ ἄνθρωπος ἐγεννήθη ἐν αὐτῇ»*

Μητέρα ἕκαστος τὴν Σιὼν ὀνομάζει, καὶ πᾶς ἄνθρωπος ἐρεῖ· «Μήτηρ Σιών». Ὁ μὲν παῖς Ἰησοῦς γεννᾶται ἐν Βηθλεέμ[5]· ὁ δὲ ἄνθρωπος ἐν τῇ Σιών, διὰ τὸ πρᾶξιν μὲν τίκτεσθαι ἐν τῇ ψυχῇ, σοφίαν δὲ γεννᾶσθαι ἐν τῷ νῷ.

6 *«Κύριος διηγήσεται ἐν Γραφῇ λαῶν καὶ ἀρχόντων τούτων τῶν γεγενημένων ἐν αὐτῇ»*

151 Τοῦτο ὁ Σύμμαχος οὕτως· "Κύριος ἀριθμήσει γράφων λαούς, οὗτος ἐτέχθη ἐκεῖ". Ὁ γὰρ τοὺς ἐν αὐτῇ πολιτευομένους λαοὺς τῆς παρ' αὐτοῦ γραφῆς ἀξιῶν, ἐν αὐτῇ ἐγεννήθη, Κύριος ὢν καὶ Θεός· ταύτην δὲ τὴν ἀρίθμησιν καὶ ὁ Κύριος ἐδίδαξεν, εἰπών· «Ὑμῶν δὲ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς ἠρίθμηνται»[6]. Ἢ τῶν λαῶν, φησί, καὶ τῶν ἀρχόντων, τῶν ἐν αὐτῇ τῇ Ἐκκλησίᾳ γεγεννημένων, ἀρίθμησιν ὁ Κύριος διηγήσεται, τὴν γενομένην ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἣν αὐτὸς αὐτοῖς διηγήσατο, λέγων· «χαίρετε, ὅτι τὰ ὀνόματα ὑμῶν ἐγγέγραπται ἐν τοῖς οὐρανοῖς»[1]. Ἢ καὶ οὕτως· Ἀναστήσει, φησί, τὰ πάτριά σου πάλιν, καὶ ἔσονταί σοι σύνοδοι ἐν τῷ ναῷ, καὶ ἀναγνωσθήσονται θεῖαι Γραφαί, δι' ὧν ὁ Θεὸς τοῖς λαοῖς δοκεῖ διαλέγεσθαι· ἐν αἷς συνόδοις, φησίν, καὶ ἄρχοντες ἔσονται, πάλιν λέγων διδασκάλους καὶ ἱερεῖς. Καὶ τί δεῖ τὰ πολλὰ λέγειν; Φησὶν οὕτως· ἔστι πεπολισμένη καὶ πληθύνουσα, ὡς ἂν πόλις οἰκισθείη παρὰ τῶν ἀνθρώπων ἀλύπως διαγόντων ἐν αὐτῇ καὶ μετὰ πλείστης εὐφροσύνης.

7 *«Ὡς εὐφραινομένων πάντων ἡ κατοικία ἐν σοί»*

Ἡ γὰρ ἐν οὐρανῷ πολιτεία πάσας ἀθυμίας κεχώρισται. Ἢ οὕτως· ὅταν σοι, φησί, πάντων τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡ κατοικία γένηται, τότε καὶ εὐφροσύνης ἔσονται πλήρεις.

Ψαλμὸς 87

3 *«Εἰσελθέτω ἐνώπιόν σου ἡ προσευχή μου»*

152 Ὡσπερεὶ ζώσης τῆς ἑαυτοῦ προσευχῆς ἀξιοῖ, ὅπως ἔλθοι ἐνώπιον τοῦ Κυρίου.

4-6 *«Ὅτι ἐπλήσθη κακῶν ἡ ψυχή μου καὶ ἡ ζωή μου τῷ Ἅιδῃ ἤγγισε, προσελογίσθην μετὰ τῶν καταβαινόντων εἰς λάκκον· ἐγενήθην ὡς ἄνθρωπος ἀβοήθητος, ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος»*

Τὸ δέ· «ἐπλήσθη κακῶν ἡ ψυχή μου», ὁ Χριστὸς λέγει, τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρων ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ, καὶ πλήρης ὢν [κακῶν]· ὁ περὶ ἡμῶν ὀδυνόμενος, «προσελογίσθη μετὰ τῶν καταβαινόντων εἰς λάκκον». Εἰ αὐτός «τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἐβάστασε», καὶ «περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται»[2], εἰκότως κακῶν ἐνεπλήσθη, φησίν. Ἐὰν μεταλάβῃς τὸν Ἅδην εἰς τὸν θανόντα, γνῶθι πῶς ὁ θάνατος διαφέρει ζωῆς ἀνθρώπου· τὸ πλῆθος ηὐτομόλησε τῶν περιστοιχιζόν-

---

1. Ἐφ. 2,20. **2.** Πρβλ. Ψαλ. 131,13. **3.** Πρβλ. Ψαλ. 86,5. **4.** Πρβλ. Γεν. 25,26. **5.** Πρβλ. Ματθ. 2,1. **6.** Ματθ. 10,30.

1. Λουκ. 10,20. **2.** Ἡσ. 53,4.

των με θεωρῆσαι κακῶν· παρ' αὐτὸν γὰρ εἰμὶ τὸν θανόντα, καὶ τῆς σῆς δέομαι βοηθείας. Ὡς ἀβοήθητος μέν, οὐ μὴν ἀληθῶς ἀβοήθητος, ὡς ἀπὸ τοῦ Πατρός, εἰ καὶ εἶπεν· «ὁ Θεός, ὁ Θεός μου, ἵνα τί ἐγκατέλιπές με;»[1]. Μόνος γὰρ ὁ Ἰησοῦς, εἰ καὶ «ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν»[2] τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἐν νεκροῖς μόνος ἦν ἐλεύθερος, ὡς τό· ἔρχεται ὁ ἄρχων, καὶ ἐν ἐμοὶ εὑρήσει οὐδέν[3]· Διὸ οὐκ ἔχων τοὺς τῆς ἁμαρτίας δεσμούς, ὡσεὶ ἐλεύθερος, ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, ἐξουσίαν ἔχων μόνος πάλιν λαβεῖν αὐτὴν [τὴν ζωήν]. Ὁ βουλόμενος τοῦτο ἐπὶ τοῦ Σωτῆρος λαβεῖν, νοησάτω οὕτως· εἰ «πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν, δοῦλός ἐστι τῆς ἁμαρτίας»[4], ὁ δὲ αὐτὸς οὗτος καὶ νεκρός ἐστι· ψυχὴ γὰρ ἡ ἁμαρτάνουσα, αὐτὴ καὶ ἀποθανεῖται· Καὶ καλῶς λέγεται ὁ Σωτὴρ ἐν νεκροῖς εἶναι ἐλεύθερος, «ἁμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ»[5].

8 *«Καὶ πάντας τοὺς μετεωρισμούς σου ἐπ' ἐμὲ ἐπήγαγες»*

153 Μετεωρισμοὺς τὴν μετὰ σφοδρότητος ἐπενεχθεῖσαν τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει ὑπὲρ τῆς παραβάσεως δίκην φησί· σημαίνει δὲ πάλιν τὸν θάνατον.

9 *«Ἐμάκρυνας τοὺς γνωστούς μου ἀπ' ἐμοῦ, ἔθεντό με βδέλυγμα ἑαυτοῖς»*

Οἱ Ἰουδαῖοι ἔθεντο αὐτόν «βδέλυγμα ἑαυτοῖς»· ἐπὰν δὲ μακρύνῃ τις ἑαυτὸν ἀπὸ Χριστοῦ, τότε καὶ ἀπὸ Θεοῦ μακρύνεται κατ' ἀναλογίαν οὗ ἑαυτὸν μακρύνει· ὁρῶν δέ τις Ἰούδαν ἢ ἀλλοτριουμένους Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ, τεθειμένους αὐτόν «βδέλυγμα ἑαυτοῖς», ὄψεται πῶς ταῦτά ἐστιν ἀληθῆ.

10 *«Οἱ ὀφθαλμοί μου ἠσθένησαν ἀπὸ πτωχείας»*

Καὶ πρὸς τούτοις, φησίν, ὑπὸ τῶν πολλῶν δακρύων ἐξερρύη μου τὸ διοριστικόν. Ὁ γὰρ Σύμμαχος οὕτως· "Ὁ ὀφθαλμός μου ἐξέρρευσεν ἀπὸ τῆς κακώσεως". Δακρύων, φησί, τοὺς ὀφθαλμούς μου κατεδαπάνησα, κλαίειν ὑπὸ τῆς ὀδύνης ἀναγκαζόμενος. Διὰ

---

1. Ψαλ. 21,2. **2.** Α′ Κορ. 15,3. **3.** Πρβλ. Ἰω. 14,30. **4.** Ἰω. 8,34. **5.** Α′ Πέτρ. 2,22.

τὴν πτωχείαν, ἣν «ἐπτώχευσεν πλούσιος ὢν»[1], ὡς ἐσταυρώθη, οὕτως καὶ τῷ ὀφθαλμῷ ἠσθένησεν· οὐ γὰρ ἑώρα, ὡς ὅτε «ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπῆρχεν», ἀλλ' ὡς «μορφὴν δούλου λαβών»[2], ἔβλεπε· καὶ ἄλλως δὲ πτωχὸς οὐχ ὑφίσταται ἀπειλήν· καὶ οὐκ ἰσχυροῖ ὁρᾶν· διὸ ἐπεὶ ἐν Κορίνθῳ πολλοὶ ἀσθενεῖς[3], οὐδὲ βρῶμα λαβεῖν δύνανται, οὐδὲ βλέπειν τὸ τῆς γνώσεως αὐτοῦ φῶς.

11-13 *«Μὴ τοῖς νεκροῖς ποιήσεις θαυμάσια; ἢ ἰατροὶ ἀναστήσουσι, καὶ ἐξομολογήσονταί σοι; μὴ διηγήσεταί τις ἐν τῷ τάφῳ τὸ ἔλεός σου, καὶ τὴν ἀλήθειάν σου ἐν τῇ ἀπωλείᾳ; μὴ γνωσθήσεται ἐν τῷ σκότει τὰ θαυμάσιά σου, καὶ ἡ δικαιοσύνη σου ἐν γῇ ἐπιλελησμένῃ;»*

Ἔτι μοι ζῶντι, φησί, τὴν σὴν δεῖξον θαυματουργίαν· ἀποθανὼν γὰρ ταύτην οὐκ ὄψο**154**μαι, οὐκ ἔστιν ἰατρὸς ἀπαλλάξαι θάνατον δυνάμενος· ἢ τὰς αἰτίας ἡμᾶς διδάσκει Χριστὸς τῆς εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ καθόδου, μονονουχὶ λέγει ὅτι οὔτε ἐν νεκροῖς δυνατόν, φησί, ποιήσασθαι θαυμάσια, οὔτε ἰατροὺς ἀναστῆσαι, ἵνα ἐξομολογήσωνταί σοι, οὔτε μὴν οἱ ἐν τῇ ἀπωλείᾳ δυνατοὶ ἦσαν γνῶναί σου τὴν ἀλήθειαν· τούτου χάριν, Πάτερ, καὶ τοῖς ἐν Ἅιδῃ καταλελόγισμαι, ἵνα ἀναστάντες οἱ ἐν τῇ ἐπιλελησμένῃ γῇ, καὶ τῶν θαυμασίων σου πεῖραν λάβοιεν, καὶ διηγήσωνται οἱ πάλαι «ἐν τῷ σκότει τὴν ἀλήθειάν σου». Ἀπώλειαν δέ φησι τὸ τῶν νεκρῶν χωρίον, διὰ τὸ ἀνέλπιστον τῆς ζωῆς. Ἤ τις τάφος κεκονιαμένος[4] καὶ μνημεῖον ἄδηλον ἔχει λάρυγγα τάφου ἀνεῳγμένου[5], ἐν τούτῳ οὐκ ἔσται, οὐκ ἔσται διήγησις ἐλέους Θεοῦ· ὅταν ἐν τοῖς μυστηρίοις συναγώμεθα, ἀπολλυμένοις οὐ παραδοτέον τὴν ἀλήθειαν. «Γῇ ἐπιλελησμένη» ἐστὶν ἡ ψυχὴ λογική, τῶν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐστερημένη καρπῶν.

Ὥσπερ ἐν τοῖς ἀπολολῶσιν οὐκ ἔστιν ἀλήθεια, οὕτως ἐν τοῖς ἐσκοτισμένοις οὐκ ἔστι θαυμασία. Οὐ δυνατόν, φησί, τοὺς εἰς κόνιν διαλυθέντας νεκρούς, καὶ ἐν τῷ ζόφῳ τοῦ θανάτου διάγοντας, καὶ

---

1. Β′ Κορ. 8,9. **2.** Φιλιπ. 2,6-7. **3.** Πρβλ. Α′ Κορ. 11,30. **4.** Πρβλ. Ματθ. 23,27. **5.** Πρβλ. Ψαλ. 5,10.

λήθῃ παραδεδομένους, τῆς σῆς αἴσθεσθαι φιλανθρωπίας, καὶ τῶν σῶν θεαμάτων θεατὰς καταστῆναι.

14 *«Κἀγώ, Κύριε, πρὸς σὲ ἐκέκραξα, καὶ τὸ πρωΐ ἡ προσευχή μου προφθάσει σε»*

Ἀπαλλαγῆναι τῶν ἐπικειμένων ποτνιῶμαι, καὶ φθάνω τῇ δεήσει τὸν ὄρθρον. Ὁ δὲ Σύμμαχος οὕτως· "Ἐμοῦ δὲ πρὸς σέ, Κύριε, ἡ οἰμωγή, καὶ κατ' ὄρθρον ἡ προσευχή μου προφθάσει σε". Διὰ ταῦτα, φησί, λείψανον ἔτι κἀγὼ τῶν ζώντων ὑπάρχων, ταχέως τυχεῖν σου τῆς φιλανθρωπίας παρακαλῶ· τὸ γὰρ πρωΐ ἐπὶ τοῦ τάχους λαμβάνει, ἢ ὅτι φθάνω τῇ δεήσει τὰ ἐλπιζόμενα[1].

15 *«Ἵνα τί, Κύριε, ἀπωθεῖς τὴν προσευχήν μου»*

155 Ἕως πότε, Δέσποτα, ἐπιτείνεις μοι τὰ κακά, καὶ τῆς εὐμενείας οὐ μεταδίδως; Τὸ γὰρ μὴ τὰς ἱκεσίας τὰς ψυχικὰς προσίεσθαι τὸν Θεόν, ἄπωσιν αὐτὴν καὶ ἀπόῤῥιψιν ὀνομάζει.

16 *«Πτωχός εἰμι ἐγώ, καὶ ἐν κόποις ἐκ νεότητός μου»*

«Δι' ἡμᾶς γὰρ ἐπτώχευσεν, ἵνα ἡμεῖς τῆς ἐκείνου πτωχείας πλουτήσωμεν»[2].

19 *«Ἐμάκρυνας ἀπ' ἐμοῦ φίλον, τοὺς γνωστούς μου ἀπὸ ταλαιπωρίας»*

Ταλαιπωρίαν τοῦ πάθους τὸν καιρὸν κατασημαίνει· λέγει οὖν ὡς παρὰ τὸ πάθος αὐτὸν καὶ οἱ φίλοι καὶ οἱ γνώριμοι ἐγκατέλιπον. Ἐπειδὴ γὰρ γεγονὼς ὑπήκοος τῷ Πατρί «μέχρι θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ»[3], ἐν δὲ τῷ σταυρῷ καταλέλειπται ὑπὸ τῶν μαθητῶν[4], τούτου χάριν τὸν Πατέρα αὐτοῦ μακρῦναι τοὺς φίλους καὶ τοὺς γνωρίμους λέγει.

1. Πρβλ. Ψαλ. 142,7-8. 2. Β' Κορ. 8,9. 3. Φιλιπ. 2,8. 4. Πρβλ. Ματθ. 26,56. Ἰω. 16,32.

Ψαλμὸς 88

2-3 *«Τὰ ἐλέη σου, Κύριε, εἰς τὸν αἰῶνα ᾄσομαι, εἰς γενεὰν καὶ γενεὰν ἀπαγγελῶ τὴν ἀλήθειάν σου ἐν τῷ στόματί μου, ὅτι εἶπας· Εἰς τὸν αἰῶνα ἔλεος οἰκοδομηθήσεται, ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἑτοιμασθήσεται ἡ ἀλήθειά σου»*

Προφητεύει ὁ Σωτὴρ οἰκοδομὴν ἐλέους, ὥσπερ ὑπὸ ἀρχιτέκτονος Θεοῦ, σοφῶς τῶν εὐεργετουμένων ἔλεος οἰκοδομοῦντος· ἔσονται γὰρ τῶν εὐπεισομένων ἐλέους θεμέλιον, καὶ τὰ μετὰ τὸν θεμέλιον, καὶ ἐλέους πύλαι, καὶ οἶ**156**κοι, καὶ θύραι, καὶ θυρίδες, καὶ κίονες, καὶ στοαί, καὶ ναὸς ἀπ' ἐλέους καὶ θυσιαστήριον, καὶ καταπέτασμα, καὶ πόλις. Καὶ ἐπὶ γῆς μὲν οὐ πᾶς ἄνθρωπος ῥύστης, καὶ οὐκ ἔστι καθαρὰ ἀλήθεια· ἀλλὰ δι' ἐσόπτρου ἀλήθεια, καὶ ἐν αἰνίγματι[1]· ἐν οὐρανοῖς καὶ ὧν ἔστιν ἡ βασιλεία, ἑτοιμάζεται αὐτή, ἵνα οἱ τὸ εἰκῆ πολίτευμα ἔχοντες ἐν οὐρανοῖς[2], αὐτὴν θεάσωνται, φορέσαντες τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου[3]· ἐπείπερ ἐπὶ γῆς «βλέπομεν δι' ἐσόπτρου καὶ ἐν αἰνίγματι»[4], διὸ καί «εἴ τις δοκεῖ ἐγνωκέναι, οὕτως ἔγνωκε ὡς δεῖ γνῶναι»[5]· διὰ τοῦτο ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἑτοιμασθήσεται ἡ ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ.

Ἐλέη τοῦ Θεοῦ καλεῖ τὴν τῷ Δαβὶδ δοθεῖσαν ἐπαγγελίαν, ὡς ἐκ φιλανθρωπίας παράσχεται· ᾄσομαι οὖν, ἀντὶ τοῦ μιμνήσομαι ταύτης διηνεκῶς, τοῦτο γὰρ «εἰς γενεὰν καὶ γενεάν»· οὐχ ἕνα ἔλεον, τὸν αἰῶνα ἐσόμενον, ἀλλὰ πολλοὺς τοὺς καὶ μετὰ τὸν αἰῶνα δοθησομένους· ᾄσεται ὁ Σωτὴρ εἰς τὸν αἰῶνα, εἰς τὰς δύο γενεάς, τοὺς ἐξ ἐθνῶν καὶ τοὺς ἐκ περιτομῆς, ἀπαγγέλλει ὁ Σωτὴρ τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ, ἐν σώματι γενόμενος, διὰ τοῦ στόματος αὐτοῦ. Εἰπὼν δὲ ὅτι μνησθήσομαι τῆς ἐπαγγελίας, ἐπάγει καὶ αὐτοῦ τὰ ῥήματα· δυσώπει γὰρ τὸν Δεσπότην ἃ εἶπεν ὁ Θεός. Εἰς οἰτιρμὸν τὰ αὐτοῦ ῥήματα προσφερόμενα, ἐπιφέρουσι γοῦν.

Ὅτι εἶπας· «εἰς τὸν αἰῶνα ἔλεος οἰκοδομηθήσεται». Ὑπέσχου, λέγει, τὴν τοιαύτην φιλανθρωπίαν οἰκοδομεῖν εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ

1. Πρβλ. Α' Κορ. 13,12. 2. Πρβλ. Φιλιπ. 3,20. 3. Πρβλ. Α' Κορ. 15,49. 4. Α' Κορ. 13,12. 5. Α' Κορ. 8,2.

καλῶς οἰκοδομίαν εἶπε τὴν κατὰ μικρὸν τῆς ἐπαγγελίας αὔξησιν. Ἤρξατο γὰρ ἐξ ἑνὸς τοῦ Ἀβραάμ, καὶ διέβη εἰς τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαόν, ἐκ τούτου εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην. Ἦν γὰρ τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελία πρὸς τὸν Δαβίδ, φυλάξει τὸ σπέρμα αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα[1], ὅς ἐστι Χριστός.

157 Ἡ δὲ ε′ ἔκδοσις "εἶπα" ἔχει, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ προφήτου λεγομένου τοῦ Χριστοῦ.

Ἢ τὸ «οἰκοδομηθήσεται», ἀντὶ τοῦ ἐγερθήσεται· ἀνίσταται γάρ πως τὸ οἰκοδομούμενον· τοῦτο δέ ἐστιν ἡ διὰ Χριστοῦ χάρις. Ἐπεὶ δὲ ἕτοιμον ἀεὶ τὸ ἑδραῖον σημαίνει καὶ τὸ βέβαιον, βούλεται εἰπεῖν ὅτι ἡ τοιαύτη σου ἐπαγγελία ἥδρασται, καὶ τὸ βέβαιον ἔχει ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὥστε αὐτὴν μηδὲν ἐπίγειον παραγίνεσθαι πρᾶγμα. Ὁ δὲ Σύμμαχος· "ἑδραιωθήσεται".

4-5 *«Διεθέμην διαθήκην τοῖς ἐκλεκτοῖς μου, ὤμοσα Δαβίδ τῷ δούλῳ μου· Ἕως τοῦ αἰῶνος ἑτοιμάσω τὸ σπέρμα σου, καὶ οἰκοδομήσω εἰς γενεὰν καὶ γενεὰν τὸν θρόνον σου»*

Τῷ εἶπας καὶ τοῦτο συνῆπται, ὅτι ταύτας πρὸς τοὺς ἐκλεκτοὺς ἐποιησάμην τὰς συνθήκας· ἐκλεκτοὺς δὲ καλεῖ Ἀβραάμ, Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ[2]. Πρὸς δὲ τούτοις ἔφη ὠμωμοκέναι καὶ τῷ Δαβίδ, ἀνώλεθρον αὐτοῦ φυλάξαι τὸ σπέρμα, καὶ ἐν πάσῃ γενεᾷ τὸν τούτου θρόνον ἀνθήσειν. Ταῦτα δὲ οὐκ εἰς αὐτὸν τὸν Δαβὶδ νοεῖται. Πῶς γάρ; Ἀλλ' εἰς Χριστὸν τὸν ἐξ αὐτοῦ καταγόμενον, καὶ διηνεκῶς ζῶντα καὶ βασιλεύοντα. Καὶ ποῦ ὤμοσεν ἢ ἐν τῷ εἰπεῖν πρὸς αὐτόν· «Καὶ ἔσται, ὅταν πληρωθῶσιν αἱ ἡμέραι σου, καὶ κοιμηθῇς μετὰ τῶν πατέρων σου, ἀναστήσεται ἐκ τοῦ σπέρματός σου ἄλλος, ὃς ἔσται ἐκ τῆς κοιλίας σου, καὶ ἑτοιμάσω εἰς τὸν αἰῶνα τὴν βασιλείαν αὐτοῦ. Αὐτὸς οἰκοδομήσει οἶκον τῷ ὀνόματί μου, καὶ ἀνορθώσω τὴν βασιλείαν αὐτοῦ εἰς τὸν αἰῶνα. Ἐγὼ ἔσομαι αὐτῷ εἰς πατέρα, καὶ αὐτὸς ἔσται μοι εἰς υἱόν»[3].

Οὐ τοῖς κλητοῖς, ἀλλὰ τοῖς ἐκλεκτοῖς[4] ὁ θρόνος τοῦ Δαβίδ,

1. Πρβλ. Β′ Βασ. 22,51. 2. Πρβλ. Ψαλ. 104,6. 3. Β′ Βασ. 7,12-14. 4. Πρβλ. Ματθ. 22,14.

τουτέστι τοῦ Χριστοῦ ἡ βασιλεία οἰκοδομεῖται εἰς γενεάν, τοῖς ἐκ περιτομῆς, καὶ γενεάν, τοῖς ἐξ ἐθνῶν. Ὡς οἰκία οἰκοδομεῖται, οὕτως ὁ θρόνος τοῦ Δαβίδ, **158** ἢ ὡς «ᾠκοδόμητο ὁ Θεὸς τὴν πλευρὰν ἣν ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ εἰς γυναῖκα»[1], οὕτως φησὶ καὶ τό· «οἰκοδομήσω εἰς γενεὰν καὶ γενεὰν τὸν θρόνον σου». Εἰ θρόνος ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ φύσις λογικὴ (ταύτην δὲ πεποίηκεν ὁ Θεός), καλῶς λέγεται Χριστὸς κεκαθικέναι ἐπὶ θρόνου Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ[2]. Τὸ δὲ γινώσκεσθαι τὸν Χριστὸν ὑπὸ τοῦ πεφυκότος γινώσκειν αὐτόν, καθέδραν ὀνομάζει ἡ θεία Γραφή.

6 *«Ἐξομολογήσονται οἱ οὐρανοὶ τὰ θαυμάσιά σου, Κύριε, καὶ τὴν ἀλήθειάν σου ἐν ἐκκλησίᾳ Ἁγίων»*

Σὲ γὰρ προσήκει παρὰ πάντων ὑμνεῖσθαι[3], οὐχ ἥκιστα δὲ παρὰ τῶν τὸν οὐρανὸν οἰκούντων, ἀκριβέστερον ἐπισταμένων τὰ σὰ θαυμάσια. Ἢ οὕτως τοῦτό φησι διὰ τοὺς λέγοντας· Ἐτέχθη ὑμῖν Χριστὸς Κύριος ἐν πόλει Δαβίδ[4], καὶ ὅτι γεννηθέντος τοῦ Χριστοῦ, ποιμέσι τοὺς Ἀγγέλους εὐαγγελισθῆναι[5] καὶ ἑτέρους δὲ ἐπουρανίους στρατιὰς ὀφθῆναι λεγόντων· «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη»[6]. Καὶ γὰρ γέγονεν ἄνθρωπος, φησίν, ὁ Μονογενής, καὶ καθῆκεν ἑαυτὸν εἰς ἑκούσιον κένωσιν, καὶ ἔλαβε τὴν τοῦ δούλου μορφήν[7]· ἀλλὰ καὶ οὗτός ἐστιν ἀσύγκριτος. Ἐν τῷ ιη′ ψαλμῷ «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται»[8]· νῦν δέ φησιν· «Ἐξομολογήσονται οἱ οὐρανοί». Τῶν γὰρ αὐτῶν ἐστι τὸ ἐξομολογεῖσθαι καὶ διηγεῖσθαι τὰ θαυμάσια Κυρίου. Ἐξομολογοῦνται δὲ καὶ εὐχαριστοῦσιν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τῶν Ἁγίων οἱ οὐρανοί. Ἢ οὕτως ἀντὶ τοῦ ὑπὲρ ταύτης τῆς ἐπαγγελίας καὶ τῆς φιλανθρωπίας εὐχαριστοῦσι καὶ οἱ οὐρανοί, διὰ γὰρ τῶν οὐρανῶν τὰς οὐρανίους αἰνίττεται δυνάμεις.

7-8 *«Ὅτι τίς ἐν νεφέλαις ἰσωθήσεται τῷ Κυρίῳ; Καὶ τίς ὁμοιωθήσεται τῷ Κυρίῳ ἐν υἱοῖς Θεοῦ; Ὁ Θεὸς ἐνδοξαζόμενος ἐν*

1. Γεν. 2,22. 2. Πρβλ. Λουκ. 1,32. 3. Πρβλ. Δαν. 3,82,86. 4. Πρβλ. Λουκ. 2,11. 5. Πρβλ. Λουκ. 2,8-9. 6. Λουκ. 2,14. 7. Πρβλ. Φιλιπ. 2,7. 8. Ψαλ. 18,2.

βουλῇ Ἁγίων, μέγας καὶ φοβερὸς ἐπὶ πάντας τοὺς περὶ κύκλῳ αὐτοῦ»

159 Σαφέστερον τὸ κατὰ τὸν Χριστὸν αἰνίττεται, δι' ὧν συγκρίνει μὲν αὐτὸν τοῖς υἱοῖς τοῦ Θεοῦ, ὑπερτίθησι δὲ πάλιν αὐτῶν καθ' ὅσον αἱ νεφέλαι τῆς γῆς ὑψηλότεραι· οὐχ ὅτι κατὰ τοσοῦτον διαφέρει αὐτοῖς, ἀλλ' ὅτι οὐκ εἶχεν ἄλλο μεῖζον ὑπόδειγμα εἰπεῖν. Νεφέλαι γὰρ τοὺς οὐρανίους λέγει τόπους, ἀπὸ μέρους τὸ πᾶν ὀνομάζων. Καὶ τοῦτο δὲ ἐπισημαντέον, ὡσεί που αἰνίττεται τὰ κατὰ Χριστόν, καὶ ἐκκλησίας μνημονεύει, ὡς ἐν τοῖς ἀπὸ βάρεων ἐλεφαντίνων, ἀντὶ τοῦ οἴκων λαμπρῶν ἄγαν καὶ ἐνδόξων. Εἰ γὰρ μὴ παρὰ τοῦ Υἱοῦ ἦν, εἶπεν ἂν ὡς καὶ ἀλλαχοῦ· Τίς ὁμοιωθήσεται τῷ Κυρίῳ ἐν θεοῖς[1]; Καὶ γὰρ σαρκωθεὶς καὶ δούλου μορφὴν ὑποδύς[2], ἀσύγκριτος ἦν. Ἢ οὕτως, ὅτι καὶ τῶν ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων ὑπέρκειται[3], καὶ παρὰ τῶν ἀσυγκρίτων ὑπέρτερος εἶ, καὶ οὐδείς σοι τῶν ὄντων παραβληθῆναι δυνήσεται. Ἀλλὰ καὶ οὗτός ἐστιν ἀσύγκριτος ὑπὲρ πάσας τὰς οὐρανίους. Αἱ μὲν γὰρ ἱκετικὸν ἔχουσι τάγμα, ὁ δὲ Δεσπότης τῶν ὅλων ἐστὶ Κύριος. Ἀλλ' οὐδὲ ἐν υἱοῖς Θεοῦ ἐστι τις ὅμοιος αὐτῷ, ὅτι φασίν· «ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν»[4]. Οὐκοῦν ὡς Θεὸς ἐξ ἰδίου πληρώματος, οἱ δὲ πλουτοῦσι παρ' αὐτῷ; Ἔστι καὶ ὁ Χριστὸς ἐν ταῖς νεφέλαις, τοῖς Προφήταις καὶ Ἀγγέλοις, ἀλλ' οὐκ ἰσοῦνται οὗτοι τῷ Κυρίῳ, κἂν αὔξησιν σπουδάζοντες ἐπὶ τὴν ἰσότητα αὐτοῦ· οὐ μόνον οὖν οὐκ ἰσωθήσεταί τις τῶν Ἀγγέλων τῷ Κυρίῳ, ἀλλ' οὐδὲ ὁμοιωθήσεται.

Ἢ τὸ τίς ἐπαπορητικῶς εἴρηται, τασσόμενον ἐπὶ τοῦ σπανίου.

Εἶτα ἐχόμενος τῆς συγκρίσεως, λέγει· «ἐν βουλῇ τῶν Ἁγίων». Βουλὴν τὴν συναγωγὴν λέγει· τὴν συλλογὴν αἰνίττεται οὖν, ὅτι μετὰ πάντων τῶν Ἁγίων φαινομένων ὑπεραίρει τῇ δόξῃ, ὡς καὶ φοβερὸς εἶναι τῷ κύκλῳ αὐτοῦ, καὶ φοβερός ἐστι τοῖς τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ παρακούουσι. Καλῶς δὲ ἀποστροφῇ **160** χρῆται, ἵνα τὴν ἀλήθειαν τοῦ λεγομένου μηνύσῃ· ἐπιφέρει γὰρ ὡς πρὸς αὐτὸν διαλεγόμενος.

---

1. Πρβλ. Ψαλ. 85,8. **2.** Πρβλ. Φιλιπ. 2,7. **3.** Πρβλ. Φιλιπ. 2,10. **4.** Ἰω. 1,16.

9 *«Κύριε, ὁ Θεὸς τῶν δυνάμεων, τίς ὅμοιός σοι; δυνατὸς εἶ, Κύριε, καὶ ἡ ἀλήθειά σου κύκλῳ σου»*

Ἡ μὲν ἀλήθεια, ὁ Χριστὸς κύκλῳ τοῦ Πατρός· οἱ δὲ ἐν Χριστῷ, περὶ κύκλῳ αὐτοῦ, ἐφ' οὓς μέγας ἐστι τοῖς καθαρᾷ καρδίᾳ βλέπουσιν αὐτόν[1], καὶ φοβερὸς κατὰ πληττομένους αὐτόν, καὶ μὴ χωροῦντας αὐτῷ ἐνορᾶν. Οὐδεμία λογικὴ φύσις ὁμοία ἐστι τῷ Χριστῷ· ἡ μὲν γὰρ τῶν γεγονότων θεωρίαν γινώσκει· ὁ δὲ καὶ αὐτὸν ἐπίσταται τὸν τὰ πάντα ποιήσαντα[2]· οὗ ὁ Χριστὸς κυκλοῖ τὴν γνῶσιν, τὴν τοῦ Πατρός, ἀλλ' αὐτὴ κυκλοῖ τὸν Χριστόν· πολλὴν δὲ ἐν τούτῳ τῷ ῥητῷ καὶ βαθυτάτην θεωρίαν ἀποκεῖσθαι νομίζω, ἣν ὁ ἐξαπλῶσαι βουλόμενος, παρελεύσεται τοὺς τῶν σχολίων κανόνας.

11 *«Σὺ ἐταπείνωσας ὡς τραυματίαν ὑπερήφανον, καὶ ἐν τῷ βραχίονι τῆς δυνάμεως διεσκόρπισας τοὺς ἐχθρούς σου»*

Αἰνίττεται οὖν, ὡς δυνατοῦ ὄντος αὐτοῦ τὰς τῶν πολεμίων ὑπερηφανίας καταστέλλειν.

13 *«Τὸν Βορρᾶν καὶ θάλασσαν σὺ ἔκτισας, Θαβὼρ καὶ Ἑρμωνιὶμ τῷ ὀνόματί σου ἀγαλλιάσονται»*

161 Ὁ Ἀκύλας· "Βορρᾶν καὶ δεξιάν". Ἡ ε' ἔκδοσις· "Βορρᾶν, νότον". Δοκεῖ δὲ διὰ τῶν δύο ἄκρων τὸν ἅπαντα κόσμον τῆς οἰκουμένης δηλοῦν· ἀπὸ γὰρ τοῦ εἰπεῖν τὸν Βορρᾶν καὶ μεσημβρίαν, σημαίνει πάντα τὰ κλίματα· καὶ διὰ μὲν τοῦ Βορρᾶ τὰ ἀριστερὰ μέρη· διὰ δὲ τὴν θάλασσαν τὰ τῆς ἑσπέρας (θάλασσαν γὰρ ἡ Γραφὴ τὴν ἑσπέραν καλεῖ) διὰ δὲ τοῦ Ἑρμωνιίμ, τὸν νότον· καὶ διὰ τοῦ Θαβώρ, τὴν ἀνατολήν· Θαβὼρ καὶ Ἑρμὼν ὄρη εἰσὶν ἐν Παλαιστίνῃ. Ὁ δεσπόζων, ἔφη, πάντων τῶν κλιμάτων, εὔφρανον τὰ ὄρη ταῦτα τῇ ἐπικλήσει σου, ἐπαγαγὼν ἡμᾶς ἐν αὐτοῖς οἰκοῦντας. Διὰ τούτων πᾶσαν τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ἐδήλωσεν· ταῦτα γὰρ ἐκείνης εἰσὶν ὄρη τῆς γῆς. Οὐ μὴν τὰ ὄρη ταῦτα δράσειν εἴρηκεν, ἀλλὰ τοὺς παρὰ τὰ ὄρη κατοικοῦντας ἀνθρώπους, τοὺς

---

1. Πρβλ. Ματθ. 5,8. **2.** Πρβλ. Πράξ. 17,24.

ἐναντιουμένους Ἰουδαίους καὶ τὸν κόσμον σὺ πάλιν ἀνεκαίνισας. Αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ ἐπιτιμῶν τῷ ἀνέμῳ καὶ τῇ θαλάσσῃ, καὶ ποιῶν γαλήνην μεγάλην[1], ἵνα φθάσαντες οἱ ἐμπλέοντες ἀπελθεῖν δύνωνται εἰς τὴν γῆν, ἐφ' ἣν σπεύδουσιν.

Τὸν Βορρᾶν ἵστησιν ὁ νότος, τοὐτέστιν ἐν τῷ Πνεύματι ζέων τὸ ἐν κακίᾳ ψυχρόν· ἑαυτῷ δὲ ποιεῖ νοῦς Βορρᾶν καὶ αὐτὴν ψυχὴν ποιεῖ θάλασσαν· οὐχὶ οὖν Βορρᾶς, οὐδὲ [θάλασσα] καθὸ θάλασσα ἐκτίσθησαν ἀπὸ Θεοῦ, ἀλλὰ κατὰ φύσεως εἰσὶ λογικά; Διὰ δὲ τοῦ Θεοδοτίονος, πάλιν τὴν ἀνατολὴν [ἐν **162** τῷ Θαβὼρ νόει]. Ἔστι δὲ ὄρος τῆς φυλῆς Ἰσσάχαρ καὶ φυλῆς Νεφθαλείμ, ὅριον Ζαβουλών[2]· κεῖται δὲ ἐν τῷ μεγάλῳ πεδίῳ πρὸς ἀνατολὰς τῆς Λεγεῶνος, ὃ καὶ Ἐθαβύριον καλοῦσιν[3]. Θαβὼρ δέ ἐστι τὸ ὄρος τῆς Γαλιλαίας, ἐφ' οὗ μετεμορφώθη ὁ Χριστός[4]. Ἑρμωνιὶμ δέ ἐστιν ὄρος ἐφ' οὗ κεῖται ἡ πόλις Ναΐν, ἐν ᾗ ἤγειρε τὸν τῆς χήρας υἱὸν ὁ Θεός[5].

14 *«Σὸς ὁ βραχίων μετὰ δυναστείας, κραταιωθήτω ἡ χείρ σου, ὑψωθήτω ἡ δεξιά σου»*

«Σὸς ὁ βραχίων», τοὐτέστι τὸ δυνατὸν ἅπαντα ἐνεργεῖν· τὸν γὰρ βραχίονα ἐπὶ τῆς ἐνεργείας τῆς δυναστείας, ἐπὶ τῆς δυνάμεως ἔλαβεν. Κραταιωθήτω εἶπεν, οὐχ ἵνα λάβοι κράτος λέγει, εἶχε γάρ, ἀλλ' ἵνα φανερωθῇ πέρας τοῦ μυστηρίου τοῦ δύναμιν λαμβάνοντος, ὅπως αὐτὸς ὑπέσχετο· «Ὅταν ὑψωθῶ», λέγει, «πάντα ἑλκύσω πρὸς ἐμαυτόν»[6].

15 *«Δικαιοσύνη καὶ κρίμα ἑτοιμασία τοῦ θρόνου σου, ἔλεος καὶ ἀλήθεια προπορεύσονται πρὸ προσώπου σου»*

Ὃ αἰνίττεται, τοῦτό ἐστι, διὰ μὲν τῆς δικαιοσύνης καὶ τοῦ κλίματος τὸν δικαστικὸν κεκοσμῆσθαι θρόνον· διὰ δὲ τοῦ ἐλέους καὶ τῆς ἀληθείας τοῦ Θεοῦ προοδεύειν, ὡς πρὸ πολλῶν γενεῶν τῆς ὑποσχέσεως γενομένης, ἢ θρόνον πάντως τοῦ μέλλοντος, διόπερ

1. Πρβλ. Ματθ. 8,26. 2. Πρβλ. Α' Παρλ. 12,41. 3. Πρβλ. Ἱερ. 26,18. 4. Πρβλ. Μάρκ. 9,2. 5. Πρβλ. Λουκ. 7,11-15. 6. Ἰω. 12,32.

ἑτοιμασίαν ἐμνημόνευσεν· ἐντεῦθεν γὰρ ἀφ' ὧν ἡμεῖς βιοῦμεν, δικαιοσύνην καὶ κρίμα ἑτοιμάζει ἑαυτοῦ ὁ κριτὴς πρὸς τὴν ἑκάστου κρίσιν ὧδέ που μέλλουσαν· ἐπεὶ δικαιοσύνη ἑτοιμασία ἐστὶ τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ[1], τὸ κατ' ἀξίαν ἑκάστου ἀπολήψεται, καὶ ἐπεὶ κρίμα οὐδὲν ἀκρίτως ἔσται, «κρίματα δὲ ἄβυσσος πολλή»[2], ὅτε τις προφθάσει τοῦ ἐλεεῖν παρανόμῳ, οὐ σύνεστι τῶν ἐλέων ἀλήθεια, διὰ οὐδὲ κυρίως ἔλεος ὁ τοιοῦτος. Δύναται δὲ ἐντεῦθεν ἡ τῶν ἀρετῶν ἀκολουθία δείκνυσθαι ἀντιστρεφόντως ἀλλήλοις, τοῦ μὲν ἐκλεκτικοῦ καὶ τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ δὲ δι**163**καίου καὶ εἰρηνικοῦ. Ἡ δὲ συζυγία καὶ ἐν τῷ· «Τὸ ἔλεός σου καὶ ἡ ἀλήθειά σου διὰ παντός»[3], καὶ ἐν τῷ· «Ἐξαπόστειλον τὸ φῶς σου καὶ τὴν ἀλήθειάν σου»[4]. Τὸ ἅγιον ἔλεος τὴν τοῦ Θεοῦ γνῶσιν σημαίνει, μᾶλλον δὲ τὴν οὐσιώδη γνῶσιν δηλοῖ.

16 *«Μακάριος ὁ λαὸς ὁ γινώσκων ἀλαλαγμόν»*

Μακαρίζει ὁ λόγος τοὺς ἐν νίκαις ὄντας ἀεί. Ἀλαλαγμὸς γὰρ φωνή ἐστιν ἐπινίκιος. Τοῦτο δέ φησιν· ἐπεὶ αὐτοὶ ἡττηθέντες ἀνδραποδίσθησαν.

18 *«Ὅτι τὸ καύχημα τῆς δυνάμεως αὐτῶν εἶ σύ, καὶ ἐν τῇ εὐδοκίᾳ σου ὑψωθήσεται τὸ κέρας ἡμῶν»*

Καύχημα τῆς δυνάμεως τῶν λεγόντων· «Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με»[5] Χριστῷ Ἰησοῦ. Διό «μὴ καυχάσθω ὁ ἰσχυρὸς ἐν τῇ ἰσχύι αὐτοῦ»[6], φθάνει μὲν γνῶσις ἀλαλαγμοῦ ἐπὶ λαὸν ὅλον[7], οὐκέτι δὲ καὶ τὰ πολλὰ τῶν μακαριζομένων, ὁποῖόν ἐστι καὶ ἡ τῆς καρδίας καθαρότης[8]. Ἀγαπητὸν γάρ, εἰ καὶ ὀλίγοι τοιοῦτοι εὑρεθήσονται· πλὴν ἀλλ' ἐκλεκτέον, εἴποτε καὶ ἐπ' ἄλλοις· λάβητε μακαρίζεσθαι, εἴρηται.

Ὅρα δὲ ὅσα τῷ μακαριζομένῳ ἐστὶ λαῷ τοῦ Θεοῦ· «ἐν τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου» τοῦ Θεοῦ «πορεύσονται»[9], ὡς νῦν ἐν τῷ φωτὶ ἡλίου. «Καὶ ἐν τῷ ὀνόματι» αὐτοῦ «ἀγαλλιάσονται ὅλην τὴν ἡμέ-

1. Πρβλ. Ψαλ. 9,8-9. 2. Ψαλ. 35,7. 3. Ψαλ. 39,12. 4. Ψαλ. 42,3. 5. Φιλιπ. 4,13. 6. Ἱερ. 9,22. 7. Πρβλ. Ψαλ. 88,16. 8. Πρβλ. Ματθ. 5,8. 9. Ψαλ. 88,16.

ραν» ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ, «καὶ ἐν τῇ δικαιοσύνῃ» αὐτοῦ «ὑψωθήσονται»[1]. Κέρας τὸν νοῦν ὀνομάζει· ὑψοῦται δὲ νοῦς διὰ γνώσεως Θεοῦ.

20 *«Τότε ἐλάλησας ἐν ὁράσει τοῖς υἱοῖς σου, καὶ εἶπας· ἐθέμην βοήθειαν ἐπὶ δυνατόν»*

Παρ' ἡμῖν δὲ ὁ λαλῶν ἐν ἀκοῇ, λαλεῖ ἐ**164**κείνῳ πρὸς ὃν ὁ λόγος· ὁ δὲ Θεὸς «ἐν ὁράσει τοῖς υἱοῖς» τοῖς ἑαυτοῦ λαλεῖ· διὸ «πᾶς ὁ λαὸς ἑώρα τὴν φωνήν»[2]· τίθεται οὖν ὁ Θεὸς βοήθειαν ἐπὶ δυνατόν, μᾶλλον ἢ [ἐπὶ] ἀσθενῆ, ὅτι καί, εἴ τις τέλειος [εἴη] ἐπὶ υἱοῖς ἀνθρώπων τῆς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ σοφίας, οὗτος, καὶ δυνάμεως ἀπούσης, εἰς οὐδὲν λογισθήσεται. Καὶ πάλιν· «ἐὰν μὴ Κύριος οἰκοδομήσῃ πόλιν, εἰς μάταιον ἐπιπονοῦσι οἱ οἰκοδομοῦντες αὐτήν»[3].

23 *«Οὐκ ὠφελήσει ἐχθρὸς ἐν αὐτῷ, καὶ υἱὸς ἀνομίας οὐ προσθήσει τοῦ κακῶσαι αὐτόν»*

Εἰ ὅταν ἁμαρτάνωμεν, τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν ὠφελοῦμεν, ὁ Χριστὸς δὲ οὐχ ἥμαρτεν, διὰ τοῦτο ἄρα τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ οὐκ ὠφελήσει οὐδέν, εἰ καὶ εἰρήκασι· «δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτόν, καὶ σχῶμεν» αὐτοί «κληρονομίαν αὐτοῦ»[4]. Ἀλλ' ἦν ἀκατανόητος ἡ τοῦ Σατανᾶ καὶ τῶν Ἰουδαίων σκέψις, καὶ εἰς ἄπρακτον ἐκβέβηκεν αὐτοῖς τὸ ἐγχείρημα· ἀναβιῶν γὰρ ὁ Σωτὴρ τριήμερος, πατήσας τὸν θάνατον, καὶ ἐσκύλευσεν τὸν Ἅδην.

25 *«Καὶ τὸ ἔλεός μου μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ ὀνόματί μου ὑψωθήσεται τὸ κέρας αὐτοῦ»*

Τὸ ἔλεός μου μετ' αὐτοῦ, ἵνα κατὰ τὸ θέλημά μου ἐλεῇ.

26 *«Καὶ θήσομαι ἐν θαλάσσῃ χεῖρα αὐτοῦ, καὶ ἐν ποταμοῖς δεξιὰν αὐτοῦ»*

Δώσω δὲ αὐτῷ κατὰ θάλασσαν καὶ κατ' ἤπειρον κράτος· διὰ γὰρ τῶν ποταμῶν τὴν ἤπειρον παρεδήλωσεν. Ἡ περὶ τοῦ Εὐφράτου λέγει ποταμοῦ[1]. Ταῦτα γὰρ κατὰ καιροὺς φαίνονται οἰκήσαντες τὰ μέρη διαφόρως Ἰσραηλῖται. Ἢ θάλασσαν, ὡς προειρήκαμεν, τὴν ἐν δυσμαῖς χώραν φησί, ποταμὸν καὶ τὴν μέσην τῶν ποταμῶν[2], ἤτοι τὴν ἀνατολὴν[3]· φησὶν οὖν ὅτι εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἡ δι' αὐτοῦ παρουσία ἐκτεθήσεται.

Τὴν μὲν ἑτέραν παρὰ τὴν δεξιὰν χεῖρα ἐν θαλάσσῃ, τὴν δὲ δεξιὰν ἐν ποταμοῖς· ποτα**165**μοὺς δὲ λέγει περὶ ὧν εἴρηται· ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ῥεύσονται «ὕδατος ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον»[4].

34 *«Τὸ δὲ ἔλεός μου οὐ μὴ διασκεδάσω ἀπ' αὐτοῦ, οὐδὲ μὴ ἀδικήσω ἐν τῇ ἀληθείᾳ μου»*

Ἀδικεῖ τὴν κληρονομίαν ὁ ἁρπάζων τοὺς κληρονόμους[5], καὶ ἁρπάζει τὴν γνῶσιν ὁ ποιῶν ἀκαθάρτους τοὺς πεφυκότας γινώσκειν αὐτήν. Ταῦτα δὲ πάντα ὁ Κύριος εἰς ἑαυτὸν ἀναδέχεται, ἐκ τῆς πρὸς ἡμᾶς κοινωνίας τὰ ἡμέτερα πάθη ἀναδεχόμενος. «Αὐτὸς γὰρ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἦρεν, καὶ τὰς νόσους ἐβάστασεν»[6].

36 *«Ἅπαξ ὤμοσα ἐν τῷ ἁγίῳ μου, εἰ τῷ Δαβὶδ ψεύσομαι»*

Ὅρκος τοῦ Θεοῦ ἡ παρ' αὐτοῦ ὑπόσχεσις, ἀπαράβατος λέγεται, ὡς καὶ τό· «ὤμοσα ἐν τῇ ὀργῇ μου»[7].

40 *«Ἐβεβήλωσας εἰς γῆν τὸ ἁγίασμα αὐτοῦ»*

Ἁγίασμα τοῦ Θεοῦ αἱ λογικαὶ ψυχαί.

43 *«Ὑψωσας τὴν δεξιὰν τῶν θλιβόντων αὐτόν»*

Μόνος ἐν τῇ γνώσει τοῦ Πατρὸς ὑψοῦται Χριστός.

45 *«Κατέλυσας ἀπὸ καθαρισμοῦ αὐτόν»*

Ἔλυσας τὰ πικρὰ τῆς δουλείας δεσμά, καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἐδωρήσω τοῖς αἰχμαλώτοις, τὰ πεπλημμεληκότα παριδεῖν ἠθέλησας.

---

1. Ψαλ. 88,17. 2. Ἐξ. 20,18. 3. Ψαλ. 126,1. 4. Ματθ. 21,38.

1. Πρβλ. Ἐξ. 23,31. 2. Πρβλ. Δευτ. 11,24. Ἰησ. Ν. 1,4. 3. Πρβλ. Α' Παρλ. 5,9. 4. Ἰω. 4,14. 5. Πρβλ. Ματθ. 21,38-41. 6. Ματθ. 8,17. 7. Ψαλ. 94,11.

Ὅτι δὲ καὶ πᾶσα τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις αἰχμάλωτος ἦν, καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν τὴν ἐλευθερίαν ἐδείξατο, μάρτυς αὐτὸς ὁ διὰ Ἡσαΐου βοῶν· «Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισέ με»[1], καὶ τὰ ἑξῆς. Ταύτην γὰρ ἐν τῇ συναγωγῇ τὴν προφητείαν ἀναγνοὺς ὁ Δεσπότης, ἔφη πρὸς Ἰουδαίους· «Σήμερον ἡ γραφὴ αὐτὴ πεπλήρωται ἐν τοῖς ὠσὶν ὑμῶν»[2]. Ἔλυσας τὴν καθ' ἡμῶν ἀγανάκτησιν, καὶ τὰς εὐμενείας ἐδίδαξας. Ἐντεῦθεν ἱκεσίαν ἀναπέμπει ἐκ προσώ**166**που τοῦ λαοῦ τῶν Ἰουδαίων, ἀξιούντων καὶ αὐτοὺς τυχεῖν τῆς χάριτος. Ἐοίκασι καὶ οὗτοι κἀκεῖνοι τὰ μὲν εὐαγγέλια τῆς ἐλευθερίας δεδέχθαι· μηδέπω δὲ ταύτης τετυχηκέναι· οὗ δὴ χάριν ἀντιβολοῦσι τελείως τυχεῖν τῆς φιλανθρωπίας, ὅτι ἴσμεν σου, Δέσποτα, τὸ φιλάνθρωπον· ἐπεποίθαμεν ὅτι σὺ καὶ τὴν ἐπάνοδον παρέξεις, καὶ τὴν ζωήν· ἡμεῖς δὲ τούτων ἀπολαύσαντες, κατ' εὐφροσύνην σοι τὸν ὕμνον προσοίσομεν.

46 *«Ἐσμίκρυνας τὰς ἡμέρας τοῦ χρόνου αὐτοῦ»*

Δεῖ πρότερον ἡμᾶς γενέσθαι ὡς τὰς ἡμέρας τοῦ οὐρανοῦ, τουτέστιν ὁμοίους ταῖς ἁγίαις δυνάμεσιν, ἔπειτα δὲ καὶ αὐτῷ παρεμφέρειν τῷ τῆς δικαιοσύνης Ἡλίῳ. Δεῖ γὰρ πάντως τὴν εὐχὴν τοῦ Δεσπότου πληρῶσαι· Ἰησοῦς γάρ ἐστιν ὁ προσευξάμενος· δὸς αὐτοῖς, φησίν, «ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν» «ἓν ὦσι, καθὼς ἡμεῖς ἕν ἐσμεν»[3]. Οὕτω γὰρ ἐσόμεθα, μὴ αὔξησιν καὶ μείωσιν κατὰ τὴν γνῶσιν λαμβάνοντες.

51-53 *«Μνήσθητι, Κύριε, τοῦ ὀνειδισμοῦ τῶν δούλων σου, οὗ ὑπέσχον ἐν τῷ κόλπῳ μου πολλῶν ἐθνῶν. Οὗ ὠνείδισαν οἱ ἐχθροί σου, Κύριε, οὗ ὠνείδισαν τὸ ἀντάλλαγμα τοῦ Χριστοῦ σου. Εὐλογητὸς Κύριος εἰς τὸν αἰῶνα. Γένοιτο! Γένοιτο!»*

Κόλπον, τὸ ἀκόρεστον εἴπομεν σημαίνειν πολλάκις. Τοῦτο οὖν λέγει· πολλῶν εἰμι, φησίν, ὀνειδισμῶν ὑποδοχεύς, καὶ τοσούτων ἀναποβλήτων, σχεδὸν ἡνουμένων, παρὰ τῶν ἐχθρῶν, μνησθεὶς οὖν τούτων, καὶ ὅτι «τὸ ἀντάλλαγμα τοῦ Χριστοῦ σου ὠνείδισαν»,

1. Ἡσ. 61,1. 2. Λουκ. 4,21. 3. Ἰω. 17,21-22.

ἤτοι τὰ ἴχνη· οὕτως γὰρ ὁ Σύμμαχος καὶ ὁ Θεοδοτίων ἡρμήνευσαν, ὅτι "ἴχνη τοῦ Χριστοῦ σου τυγχάνουσιν οἱ νῦν βασιλεῖς". Καὶ ὅτι ἀν**167**τάλλαγμα, παῦσον ἤδη, Δέσποτα, τὰ ὀνείδη, ἀντάλλαγμα, [ἤτοι] τὴν μεταβολὴν τοῦ Χριστοῦ σου, ἢ τοῦ Δαβίδ, καθὸ ἡ ἀρχὴ μετεβλήθη εἰς δοῦλον· τοῦτο ἡμῖν ὠνειδίζον εἰς σὲ καὶ τὸν ἐπαγγελλόμενον ταῦτα τείνει. Εἴη δ' ἂν ἀντάλλαγμα Χριστοῦ ὁ κυριακὸς ἄνθρωπος καὶ τὸ δοθὲν αὐτοῦ αἷμα ἀντίλυτρον τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας. Εἴη δ' ἂν ταῦτα εἰπόντες, εὐχῇ τὴν δέησιν ἐπισφραγίζουσι, δεικνύντες ὡς καὶ ἐν πειρασμοῖς δοξάζειν χρὴ τὸν Θεόν, οὐ δυσχεραίνειν, ἀλλ' εὐχαριστεῖν. «Εὐλογητὸς Κύριος εἰς τὸν αἰῶνα. Γένοιτο, γένοιτο!». Ἢ οὕτως· ἐν τοῖς κόλποις τὰ δῶρα, ὅταν προφέρωσί τινα, μνησθῆναι δὴ παρακαλοῦσι Θεὸν τῆς ὑποχρεώσεως, τῆς δοθείσης ἐν τοῖς κόλποις τῶν ἐθνῶν. Ἢ κόλπον ἐνταῦθα τὴν ψυχὴν λέγει, διά τε καὶ τὴν γνῶσιν τὴν τοῦ Θεοῦ ἀγαθὰ ὀνομάζεσθαι· ἀγαθὰ δὲ τὰ ἐν κόλποις πέφυκε βάλλεσθαι· «πιστεύω» γάρ, φησί, «τοῦ ἰδεῖν τὰ ἀγαθὰ Κυρίου ἐν γῇ ζώντων»[1].

Ψαλμὸς 89

3 *«Μὴ ἀποστρέψῃς ἄνθρωπον εἰς ταπείνωσιν»*

Τότε ἀποστρέφεσθαι ἄνθρωπόν φησιν εἰς ταπείνωσιν, ὅταν διὰ τῆς ἁμαρτίας ἐγκατελίπῃ αὐτόν.

4 *«Ὅτι χίλια ἔτη ἐν ὀφθαλμοῖς σου ὡς ἡμέρα ἡ ἐχθές, ἥτις διῆλθεν»*

Οὐ περὶ τὴν γνῶσιν, οὔτε περὶ τὸ γινώσκειν θεωρεῖται ὁ χρόνος· καιρὸς γὰρ καὶ ἡμέρα καὶ χρόνος τῆς σωματικῆς ἐστι φύσεως· σωμάτων δὲ δημιουργός ἐστιν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

6 *«Τὸ πρωῒ ὡσεὶ χλόη παρέλθοι»*

Πρωῒ μὲν τὸν καιρὸν τῆς γενομένης αὐ**168**τοῖς ἐπιφανείας τοῦ

1. Ψαλ. 26,13.

Χριστοῦ ἐν τῷ ὄρει Σινᾷ[1] κατασημαίνει· χλόη δὲ τὴν νομικὴν λατρείαν δηλοῖ, ἅτε μικρὸν ὕστερον περαίνεσθαι μέλλουσαν.

9 *«Ὅτι πᾶσαι αἱ ἡμέραι ἡμῶν ἐξέλιπον, καὶ ἐν τῇ ὀργῇ σου ἐξελίπομεν· τὰ ἔτη ἡμῶν ὡσεὶ ἀράχνη ἐμελέτων»*

Ὅταν πᾶσαι αἱ ἡμέραι ἡμῶν ἐκλίπωσαν, καὶ ἐν τῇ ὀργῇ τοῦ Θεοῦ ἐκλίπωμεν. Καὶ ἐφ' οἷς ἡμάρτομεν, μελετήσωμεν τὰ ἔτη ἡμῶν, ὡσεὶ ἀράχνη. Οὐδὲν βέβαιον, φησίν, οὐδὲ σταθερὸν ἡ ἀνθρωπεία φύσις ἔχει, ὅτι δίκην ἀράχνης διασπᾶται ῥᾳδίως.

10 *«Αἱ ἡμέραι τῶν ἐτῶν ἡμῶν ἐν αὐτοῖς ἑβδομήκοντα ἔτη· ἐὰν δὲ ἐν δυναστείαις ὀγδοήκοντα ἔτη καὶ τὸ πλεῖον αὐτῶν κόπος καὶ πόνος»*

Ζήσωμεν οὐχ ἑβδομήκοντα ἔτη, τὰ τοῦ σαββάτου, ἀλλὰ ὀγδοήκοντα, τὰ τῆς περιτομῆς καὶ ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου βιωσώμεθα, ὧν «τὸ πλεῖον κόπος ἐστὶ καὶ πόνος».

11 *«Τίς γινώσκει τὸ κράτος τῆς ὀργῆς σου, καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου τοῦ θυμοῦ σου ἐξαριθμήσασθαι;»*

Σοφίας δὲ χρῄζομεν εἰς τὸ γινώσκειν τὸ κράτος τῆς ὀργῆς τοῦ Θεοῦ, ὅπερ κἂν ἐπὶ πόσον φαντασθῇ, οἱ ἑτερόδοξοι οὐκ ἂν κακῶς ἔλεγον τὸν Θεόν, οὗ ἐστιν ἡ τὸ δύσγνωστον κράτος ἔχουσα ὀργή. Ἀπὸ κοινοῦ δὲ τό· «Τίς γινώσκει τὸ κράτος τῆς ὀργῆς σου, καὶ τίς γινώσκει ἀπὸ τοῦ φόβου σου τὸν θυμόν σου;».

12 *«Τὴν δεξιάν σου γνώρισον, καὶ τοὺς πεπαιδευμένους τῇ καρδίᾳ ἐν σοφίᾳ»*

Πεπαιδευμένοι δὲ τῇ καρδίᾳ ἐν σοφίᾳ «οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ»[2] εἰσίν. Ἢ ἀπὸ κοινοῦ. **169**Γνώρισον τοῖς πιστοῖς πᾶσι τὴν δεξιάν σου, μὴ κολάσει, ἀλλ' ἐπὶ φιλανθρωπίᾳ γνωρισθήσεται ἡ δεξιά σου.

13 *«Ἐπίστρεψον, Κύριε, ἕως πότε; καὶ παρακλήθητι ἐπὶ τοὺς δούλους σου»*

---

1. Πρβλ. Ἐξ. 34, 2-5. **2.** Ματθ. 5,8.

Ἀντὶ τοῦ· ἐπανάγαγε ἡμᾶς, Δέσποτα, «παρακληθεὶς ἐφ' ἡμᾶς», καὶ μὴ ἐπὶ πλεῖστον παρίδῃς ὀδυνωμένους, ἀλλὰ δέξαι τὴν ἱκεσίαν, καὶ φιλανθρωπίαν τοὺς σοὺς ἀξίωσον δούλους, τοὺς ἐκ τῆς περιτομῆς. Καὶ ταῦτα διδάσκει λέγειν μετὰ τὴν πτῶσιν· ἐπιστράφητι, Κύριε, «ἕως πότε...».

14-15 *«Ἐνεπλήσθημεν τὸ πρωῒ τοῦ ἐλέους σου, καὶ ἠγαλλιασάμεθα, καὶ εὐφράνθημεν ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις ἡμῶν· ἀνθ' ὧν ἡμερῶν ἐταπείνωσας ἡμᾶς, ἐτῶν ὧν εἴδομεν κακά»*

Χόρτασον ἡμᾶς ὀρθρινοῦ ἐλέους σου, ἵνα ὑπνώσωμεν καὶ εὐφραινώμεθα ἐν πάσαις ταῖς ἡμέραις ἡμῶν. Εὔφρανον ἡμᾶς ἐπὶ πάσας τὰς ἡμέρας ἃς ἐκάκωσας ἡμᾶς. Γενομένης γὰρ ἀναστάσεως ὄρθρου, ἐπλήσθη πᾶσα ἡ γῆ τοῦ ἐλέους Χριστοῦ. Χρήσιμον τοῦτο πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς κακίας μετανοήσαντας καὶ καταξιωθέντας γνώσεως.

17 *«Καὶ ἔστω ἡ λαμπρότης Θεοῦ ἡμῶν ἐφ' ἡμᾶς»*

Τῷ φωτὶ τῆς γνώσεως ἐλλαμπόμενος τοῦτο ἐρεῖ. Καὶ οὐ λάμπει τὸ «φῶς ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων»[1]. Λαμπρότης ἐστὶ γνῶσις Θεοῦ. Τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν ἐστιν ὁ Χριστός[2]· κατασκηνοῖ γὰρ πᾶσι τοῖς πιστοῖς.

Ψαλμὸς 90

1-2 *«Ὁ κατοικῶν ἐν βοηθείᾳ τοῦ Ὑψίστου, ἐν σκέπῃ τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ αὐλισθήσεται· ἐρεῖ τῷ Κυρίῳ· Ἀντιλήπτωρ μου εἶ καὶ καταφυγή μου, ὁ Θεός μου, ἐλπιῶ ἐπ' αὐτόν»*

170 Ὁ κατοικῶν ἐν βοηθείᾳ τοῦ Ὑψίστου λέγει ἕως τοῦ· «ἐλπιῶ ἐπ' αὐτόν». Ἀληθεύει τὸ ἀντειλῆφθαι τὸν Κύριον, καὶ καταφυγὴν αὐτοῦ εἶναι τὸν Θεόν.

3 *«Ὅτι αὐτὸς ῥύσεται ἐκ παγίδος θηρευτῶν καὶ ἀπὸ λόγου ταραχώδους»*

---

1. Ματθ. 5,6. **2.** Πρβλ. Ἰω. 1,9.

Ἐντεῦθεν λόγον πρὸς αὐτὸν ποιεῖται τὸν πεπιστευκότα τοὺς λόγους, καὶ παραθαῤῥύνει, λέγων· ὡς οὐ μόνον τῶν προφανῶν πολεμίων ἀποφανεῖ κρείττους, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐνεδρευόντων, καὶ λάθρᾳ τυρευόντων ἐπιβουλήν, διὰ γὰρ τῆς παγίδος τοῦτο δεδήλωκε. Τὸν δὲ ταραχώδη λόγον "ἐπήρειαν λόγου", ὁ Σύμμαχος εἴρηκε· τοιοῦτοι γὰρ οἱ ψευδεῖς καὶ συκοφαντίας ῥάπτοντες λόγους. Ἢ οὕτως λέγει ἐνταῦθα· ἡ γῆ ὕεται τὸν Θεὸν βοηθόν, ὡς ἀπαλλάττειν ἀρκοῦντα πάσης μὲν ἐπιβουλῆς τῶν πολεμίων, πάσης δὲ ἀγγελίας ταράττειν δυναμένης ῥύσασθαι. Ταῦτα δὲ πάντα ἐπ' Ἐζεχίου γεγένηται, τῶν Ἀσσυρίων πάσας μέν, ὥσπερ θήρατρα, τῇ οἰκείᾳ συλλαβόντων ἐφόδους, καὶ τοὺς μὲν ἀποκτεινάντων, τοὺς δὲ αἰχμαλώτους λαβόντων· καὶ τούτων δὲ ἰσχύειν δυνηθέντων πλέον οὐδὲν διὰ τὴν ἐπενεχθεῖσαν αὐτοῖς ἐκ Θεοῦ τιμωρίαν[1].

5-6 *«Οὐ φοβηθήσῃ ἀπὸ φόβου νυκτερινοῦ, ἀπὸ βέλους πετομένου ἡμέρας, ἀπὸ πράγματος διαπορευομένου ἐν σκότει, ἀπὸ συμπτώματος καὶ δαιμονίου μεσημβρινοῦ»*

Δαίμονα δὲ μεσήμβριον ὀνομάζει τὴν ἀκηδίαν, ἤτοι τὴν ὀλιγωρίαν· συμβαίνει δὲ τοῦτό 171τισιν· ἔσθ' ὅτε σύμπτωμα τοίνυν πάσχουσι τινές, ὅταν ὁ νοῦς ἐκλάσῃ πρὸς φιληδονίαν, ὅταν ἀτονήσῃ καρδία, κατενέχθῃ πρὸς φιλοσαρκίαν, ὅταν ἀκηδιάσῃ πρὸς τὰ τῆς εὐσεβείας ἔργα, καὶ ἐνγεράσῃ πρὸς πόνους τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς· ἀλλὰ καὶ τότε συνζεῖ Θεῷ· ἀπαλλάττει γὰρ συμπτώματος ἐξ ἀκηδίας, τοὐτέστι «δαιμονίου μεσημβρινοῦ».

10 *«Οὐ προσελεύσεται πρὸς σὲ κακά, καὶ μάστιξ οὐκ ἐγγιεῖ τῷ σκηνώματί σου»*

Εἴ τις βούλοιτο μὴ περιπεσεῖν μάστιγι, γενέσθω οἶκος Θεοῦ. Κρείττων ἔσῃ τῶν διαβολικῶν προσβολῶν, καὶ βλάβην ἐκεῖθεν οὐ δέξῃ, καὶ δυναστεία τοῦ διαβόλου οὐ κυριεύσει σοι.

1. Πρβλ. Δ' Βασ. 18,9 ἑξ.

Ψαλμὸς 91

2 *«Ἀγαθὸν τὸ ἐξομολογεῖσθαι τῷ Κυρίῳ, καὶ ψάλλειν τῷ ὀνόματί σου, Ὕψιστε»*

Πρότερον μετανοήσαντα ἐξομολογήσασθαι δεῖ, εἶτα καθαρεύσαντα ψάλλειν· εἰ οὖν τῶν ποιητέων ἀγαθόν ἐστι τὸ ἐξομολογεῖσθαι τῷ δικαίῳ, ποιητέα δὲ ἀγαθὰ εἴρηται ἐν τοῖς· «Ἔκκλινον ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποίησον ἀγαθόν»[1], καὶ οὐδὲν τῶν ἀγαθῶν εὐκόλως γίγνεται, ζητητέον ἐξομολογεῖσθαι, ὃ ἀγαθόν ἐστι, μήποτε οὖν μόνος καὶ ὡς ὁ μηκέτι ἁμαρτάνων ἐξομολογεῖται. Ὁμοίως εἰ «ἀγαθόν ἐστι τὸ ψάλλειν τῷ ὀνόματι τοῦ Ὑψίστου», πνευματικῶς ψαλτέον· οὐ γὰρ ὁ ἐκκλίνων ἐν τοῖς αἰσθητοῖς, ψάλλειν τὴν φωνὴν ἀγαθὸν πε172ποίηκε, πολλῶν δὲ φαυλοτάτων τοῦτο ποιούντων.

4 *«Ἐν δεκαχόρδῳ ψαλτηρίῳ μετ' ᾠδῆς ἐν κιθάρᾳ»*

Δεκάχορδον ψαλτήριον τὸ σῶμά φησι. Τοιούτοις ὀργάνοις εἰώθασιν τὸν Θεὸν ἀνυμνεῖν· λέγει τοίνυν ὅτι καὶ τοῖς νενομισμένοις ἀνακρουόμενος ὀργάνοις, καὶ τῆς γλώττης μελῳδίας χρώμενος, σοὶ προσφέρω τὸν χαριστήριον ὕμνον. Ὁρῶν γάρ σοι τὰς δημιουργίας καὶ τὰς ἀῤῥήτους οἰκονομίας, ἀγάλλομαι καὶ γάννυμαι, καὶ τῇ τῆς ψυχῆς ἡδονῇ τὴν γλῶτταν εἰς ὑμνῳδίαν κινῶ. Ἐγὼ μὲν γάρ, φησί, τὰ ἔργα ἀνυμνῶ, καὶ τῷ βάθει τῶν σῶν λογισμῶν ἐκπλήττομαι, ὧν ἐν τῇ οἰκονομίᾳ εἰργάσω. Ἀλλ' οἱ ἄφρονες οὐ συνίασιν τοῦ μυστηρίου τὸ βάθος.

8 *«Ἐν τῷ ἀνατεῖλαι τοὺς ἁμαρτωλοὺς ὡσεὶ χόρτον»*

Τὸ πῦρ, ὃ ἦλθεν βάλλειν ὁ Κύριος ἡμῶν εἰς τὴν γῆν[2], κατακαίει ξύλα, χόρτον, κάλαμον.

12 *«Καὶ ἐπεῖδεν ὁ ὀφθαλμός μου ἐν τοῖς ἐχθροῖς μου, καὶ ἐν τοῖς ἐπανισταμένοις ἐπ' ἐμὲ πονηρευομένοις εἰσακούσεται τὸ οὖς μου»*

Χρήσιμον τὸ ῥητὸν πρὸς τοὺς ἐμφανιζομένους δαίμονας ἡμῖν

1. Ψαλ. 36,27. 2. Πρβλ. Λουκ. 12,49.

καὶ πειρωμένους ἡμᾶς ἐκφοβεῖν. Νοσῶν καὶ συνέσεως ἔρημος τοῦτον οὐδὲν γενέσθαι.

15 *«Τότε πληθυνθήσονται ἐν γήρει πίονι, καὶ εὐπαθοῦντες ἔσονται τοῦ ἀναγγεῖλαι»*

Ὁ ἐν γήρᾳ πίων, πολλὰ ἀγαθὰ πληθύνεται ἐν γήρᾳ πίονι, καὶ εὐπαθοῦντες ἐν ταῖς καλουμέναις εὐπαθείαις ἔσονται, οἱονεὶ ἐν τῇ χαρᾷ καὶ εὐλαβείᾳ τοὺς τῆς ἀρετῆς στεφάνους κομιζόμενοι.

Ψαλμὸς 92

1-2 *«Ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν, εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο. Ἐνεδύσατο Κύριος δύναμιν, καὶ περιεζώσατο, καὶ γὰρ ἐστερέωσε τὴν οἰκουμένην, ἥτις οὐ σαλευθήσεται. Ἕτοιμος ὁ θρόνος σου ἀπὸ τότε, ἀπὸ τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ»*

173 Οἱ μὲν πρῶτοι τρεῖς στίχοι παρ' αὐτοῦ τοῖς ἀκούουσι λέγονται, διδάσκοντες ἡμᾶς τί ἐνεδύσατο καὶ περιεζώσατο βασιλεύσας, καὶ πῶς τὴν μὲν σαλευομένην οἰκουμένην ἐστερέωσεν. Ὁ δὲ ἑξῆς πρὸς αὐτόν, ἢ Ἰησοῦ ψυχὴ κοσμησαμένη τῷ πρωτοτόκῳ πάσης κτίσεως[1], ὄντι δυνάμει, ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολος ἐδίδαξεν.

Οἶμαι δὲ ὅτι καὶ εὐπρέπεια Κύριός ἐστιν ὃς ἐβασίλευσε, καὶ «εὐπρέπειαν ἐνεδύσατο». Χρεία γὰρ ἦν, ὡς διὰ τὸ μέγεθος περιεχυμένον αὐτόν, οὕτω τὴν δύναμιν μέγιστον οὖσαν χιτῶνα στεῖλαι τῇ ζώνῃ (μέγας γὰρ ὁ κόσμος) καὶ ἐσταλμένην αὐτὴν χωρῆσαι ἠδύνατο. Τῷ σώματι χιτῶνα ζώννυταί τις, ἵνα εὐσταλῶς ᾖ περικείμενος.

Ἄλλοι δὲ οἰήσονται χιτῶνα καὶ ζώνην εἶναι τὴν δύναμιν, οἰκουμένην δὲ στερεωθεῖσαν ὑπὸ τοῦ βασιλεύσαντος Κυρίου, καὶ μὴ σαλευθεῖσαν νομίζω εἶναι τὴν Ἐκκλησίαν. Δείκνυσιν τὰ ἐντεῦθεν γενόμενα κατορθώματα· ἑδραῖον, φησί, τὸν οἶκόν μου, ἀπέφηνε καὶ στερρὰν καὶ τὸ βέβαιον τῆς ἀληθείας ἔχουσαν[2]· οὐκέτι γὰρ οἱ ἄνθρωποι νῦν μετὰ τούτους, νῦν δὲ ἐκείνους τοὺς θεοὺς

1. Πρβλ. Κολ. 1,15. 2. Πρβλ. Α΄ Τιμ. 3,15.

προσκυνοῦσι, ἀλλὰ τῷ ἀληθινῷ Θεῷ τὸ σέβας προσνέμουσι. Δεῖ γὰρ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρις οὗ πάντας τοὺς ἐχθροὺς ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ [ὑπέταξεν][1].

«Ἕτοιμος», ἀντὶ τοῦ ἑδραῖος καὶ ἐν τῷ ἀμετατρέπτῳ ἱδρυμένος. Καὶ τό· «ἀπὸ τότε», **174** ἀντὶ τοῦ ἄνωθεν καὶ ἀπ' ἀρχῆς, ὡς καί· «ἀπὸ τότε ἡ ὀργή σου»[2], ἀντὶ τοῦ· ἐξ ἀρχῆς προέγνωστό σοι τὰ τῆς τιμωρίας τοῦ πολεμίου. Εἶτα ἐπεὶ εἶπεν, ὅτι ἐξ ἀρχῆς βασιλεύεις, ἐπήγαγε βεβαιῶν, ὅτι «ἀπὸ αἰῶνος σὺ εἶ»[3]. Οὐ νῦν, φησί, τὴν τῆς βασιλείας ἐδέξω χειροτονίαν, ἀλλ' ἀίδιον ἔχεις τὴν βασιλείαν. Ἢ «ἕτοιμος ὁ θρόνος σου», διὰ τὸ προορισθῆναι ἀπὸ καταβολῆς κόσμου τὴν τοῦ ἀνθρωπείου γένους σωτηρίαν διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ. Θρόνος γὰρ τὴν ἀνάστασιν σημαίνει, τὴν ἑτοίμην εἰς τὸ κρίνειν τοὺς ἀδικήσαντας ἡμᾶς δαίμονας. Τὸ δέ· «ἀπὸ τότε», ἀορίστως, ἀντὶ τοῦ ἀεί· τὴν γὰρ ὕπαρξιν ἀίδιον κέκτηται.

3 *«Ἐπῆραν οἱ ποταμοί, Κύριε, ἐπῆραν οἱ ποταμοὶ φωνὰς αὐτῶν, ἀπὸ φωνῶν ὑδάτων πολλῶν»*

Ποταμοὺς δὲ καλεῖ καὶ τὰ στρατόπεδα τῶν ἐχθρῶν, διὰ τὸ σφοδρὸν τῆς ὀργῆς· διὰ τοῦτο γὰρ εἶπεν ἀπὸ «ὑδάτων πολλῶν», ἀντὶ τοῦ· πολλοὶ ὄντες. Ποταμοὺς γὰρ ἐκείνους εἰπών, τῇ τροπολογίᾳ ἐπέμεινεν.

4 *«Ἀροῦσιν οἱ ποταμοὶ ἐπιτρίψεις αὐτῶν»*

Ποταμοὺς δὲ [νόει] τοὺς ἱεροὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς Εὐαγγελιστάς, οἱ τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν τοῖς πνευματικοῖς κατηύφραναν νάμασι· οὗτοι τοίνυν οἱ ποταμοὶ ἐπῆραν αὐτῶν τὴν φωνήν, τὰ θεῖα κηρύττοντες δόγματα, καὶ τὰς οἰκείας πορείας πορευόμενοι. Ἐπιτρίψεις γὰρ τὰς τρίβους αὐτῶν ἐκάλεσε. Τοὐτέστιν οἱ πρῶτοι πιστεύσαντες τὸ κήρυγμα, ἐπειδὴ πέφυκε τῶν ὑδάτων ἡ φύσις τρίβειν τὴν ὑποκειμένην γῆν καὶ πορείαν ἐργάζεσθαι, εἰκότως τρίψιν ποταμῶν τὴν πορείαν ἐκάλεσε.

5 *«Θαυμαστὸς ἐν ὑψηλοῖς Κύριος, τὰ μαρτύριά σου ἐπιστώθη-*

1. Πρβλ. Ψαλ. 109,1. 2. Ψαλ. 75,8. 3. Ψαλ. 92,2.

σαν σφόδρα. Τῷ οἴκῳ σου πρέπει ἁγίασμα, Κύριε, εἰς μακρότητα ἡμερῶν»

175 Οὐκοῦν ἐν τοῖς τυχοῦσι, ψεκτῶς ταπεινοῖς, θαυμαστὸς ὁ Κύριος; Καὶ ἵνα δέ «ἡ μαρτυρία σου πιστή, σοφίζουσα νήπια;»[1]. Ἡ καὶ οὕτως· προκατηγγέλλετο γὰρ παρὰ τῶν Προφητῶν, ὡς ταῦτα πείσονται ἁμαρτάνοντες. «Τῷ οἴκῳ σου πρέπει ἁγίασμα, Κύριε». Οἶκος Κυρίου, ψυχὴ καθαρά· «ἐνοικήσω» γὰρ, φησίν, «ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω»[2].

Ψαλμὸς 93

1 *«Θεὸς ἐκδικήσεων Κύριος, Θεὸς ἐκδικήσεων ἐπαῤῥησιάσατο»*

Ὁ τῶν ἐκδικήσεων Θεός[3], κολάζων καὶ ἐκδικῶν τῷ δικαίως ταῦτα ποιεῖν παῤῥησιάζεται, ἐπιδεικνύμενος τῇ κτίσει τοὺς θαυμασίους παρὰ τούτων λόγους, καθ' οὓς τὰ τῶν ἐκδικήσεων ἐνεργεῖ.

2 *«Ὑψώθητι, ὁ κρίνων τὴν γῆν, ἀπόδος ἀνταπόδοσιν τοῖς ὑπερηφάνοις»*

Οὐ θαυμαστόν, εἰ ὑψοῦται ἐπὶ τοὺς ὑπὲρ γῆν ὁ Κύριος, ἀλλ' ἐν τῷ κρίνειν τὴν γῆν, τῆς ὑψηλοτάτης αὐτοῦ φανερουμένης καὶ ἐπὶ τῷ κρίνεσθαι τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς, φυλασσώμεθα ἀπὸ ὑπερηφανίας, εἰδότες ὅτι σφόδρα ὁ Θεὸς τοῖς «ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται»[4], ὧν ἀρχηγός ἐστιν ὃς λέγεται διάβολος. «Τῇ ἰσχύϊ ποιήσω, καὶ τῇ σοφίᾳ τῆς συνέσεως ἀφελῶ ὅρια ἐθνῶν»[5].

3-4 *«Ἕως πότε ἁμαρτωλοί, Κύριε, ἕως πότε ἁμαρτωλοὶ καυχήσονται, φθέγξονται, καὶ λαλήσουσιν ἀδικίαν, λαλήσουσι πάντες οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν;»*

Τὸ οὖν ἕως πότε ἀπὸ κοινοῦ, ἵν' ᾖ τὸ ὅλον τοιοῦτον· ἕως πότε

1. Ψαλ. 18,8. 2. Β' Κορ. 6,16. 3. Πρβλ. Ψαλ. 149,7. 4. Παρμ. 3,34. 5. Ἡσ. 10,13.

ἁμαρτωλοί, ἕως πότε λαλήσουσιν πάντες οἱ ἐργασάμενοι τὰς ἀνομίας; Πολλὴ δὲ ἀναισθησία τῶν ἰδίων κακῶν τοῖς καυχωμένοις ἁμαρτωλοῖς, μάλιστα «εἴ τις ἑτεροδιδασκαλεῖ, καὶ μὴ προσέρχεται **176** ὑγιαινούσαις διδασκαλίαις, ταῖς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ»[1], ἀλλὰ τετύφλωται, μηδὲν ἐπιστάμενος, νοσῶν περιζητήσεις καὶ λογομαχίας· ἐκεῖνος οὖν ἐπὶ ταῖς ἰδίαις κατὰ ψευδοδοξίαν βλασφημίαις καὶ ἁμαρτίαις καυχᾶται[2], ὡς ἐπ' ἀληθείᾳ καὶ σοφίᾳ καὶ φθέγγεται, καὶ λαλεῖ ἀδικίας εἰς τό ὕψος, ἐν οἷς κατηγορεῖ τοῦ Δημιουργοῦ.

5 *«Τὸν λαόν σου, Κύριε, ἐταπείνωσαν, καὶ τὴν κληρονομίαν σου ἐκάκωσαν»*

Πρότερον ἐν ὑψηλοῖς ὄντα τὸν λαὸν ἐταπείνωσαν οἱ ἁμαρτωλοί, αἴτιοι αὐτῷ γενόμενοι τοῦ κατελθεῖν εἰς «τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως»[3] καὶ τὴν κληρονομίαν τοῦ Θεοῦ, ἵνα τῇ ἐναντίᾳ καταστάσει τῆς κακώσεως τυγχάνῃ κακῶσαι. Κληρονομίαν εἴρηκεν φύσιν τὴν λογικήν, ἥτις πέφυκε κληρονομεῖν Θεόν, ἀντὶ δὲ τοῦ κληρονομοῦντος κληρονομίαν ὠνόμασεν· ἔθος γὰρ τοῦτο τῇ Γραφῇ.

6 *«Χήραν καὶ ὀρφανὸν ἀπέκτεινον, καὶ προσήλυτον ἐφόνευσαν»*

Χήραν ψυχὴν καὶ προσήλυτον νοῦν ἀποκτείνει ὁ κακῶς τὰς θείας Γραφὰς ἐξηγούμενος· ὀρφανός ἐστι νοῦς ἐστερημένος τοῦ ἐπουρανίου Πατρός· αὐτὴ τῆς ἀσεβείας ἐπίτασις· ταῦτα γάρ, φησί, τολμῶσιν, οὐχ ἡγούμενοι σὲ ἐφορᾶν, οὐδὲ προμηθεῖσθαι τῶν ἀνθρώπων πραγμάτων.

7 *«Καὶ εἶπαν· Οὐκ ὄψεται Κύριος, οὐδὲ συνήσει ὁ Θεὸς τοῦ Ἰακώβ»*

Οὐχ ἁπλῶς δὲ προσήκειται τό· «ὁ Θεὸς Ἰακώβ», ἀλλ' εἰς αὔξησιν τῆς κατηγορίας· πολλὴν γὰρ περὶ τὸν λαὸν τοῦ Θεοῦ κα-

1. Α' Τιμ. 6,3. 2. Πρβλ. Ἰακ. 4,16. 3. Φιλιπ. 3,21.

ταμαθόντες πρόνοιαν, τὴν διὰ τῶν Προφητῶν, τὴν διὰ τῶν ἱερέων, τὴν ἐν πολέμῳ, τὴν ἐν εἰρήνῃ.

8-9 *«Σύνετε δή, ἄφρονες ἐν τῷ λαῷ,* **177** *καὶ μωροί, ποτὲ φρονήσατε. Ὁ φυτεύσας τὸ οὖς, οὐχὶ ἀκούει; ἢ ὁ πλάσας ὀφθαλμοὺς οὐ κατανοεῖ;»*

Πάλιν ἀπὸ τῆς πονηρίας τῶν ἐχθρῶν διεγείρει εἰς ζῆλον κατὰ τῶν ἀσεβῶν τὸν Θεόν, ὅπως ἂν ἔργῳ μάθοιεν, ὡς ὁ ἀπιστωθεὶς παρ' αὐτῶν οὐ περιορᾷ τὰ ἀνθρώπινα· ἀπόκρισιν δὲ ὁ προφήτης ἐπάγει πρέπον αὐτοῖς ὄνομα, τὴν ἀφροσύνην καὶ μωρίαν εἰπών. Λέγει δέ· πόθεν αὐτοῖς ἡ τοιαύτη ἀναισθησία, ὡς μήτε ὁρᾶν, μήτε ἀκούειν, μήτε μὲν ἐλέγχειν ὑπολαμβάνειν τὸν Θεόν, τὸν καὶ ὦτα, καὶ ὀφθαλμούς, καὶ σύνεσιν τοῖς ἀνθρώποις παρεσχηκότα; Ὁ γὰρ ἑτέροις ταῦτα δοὺς πρὸς τὸ ἀκούειν καὶ συνιέναι, οὐ συνιεῖ; Ὀψὲ γοῦν, ὦ ἀνόητοι, συνιδεῖν ἠθελήσατε καὶ μαθεῖν τῶν πραγμάτων τὴν φύσιν. Σφόδρα συλλογιστικῶς τὴν διδασκαλίαν προσήνεγκεν.

Ὁ ἐκ πηλοῦ, φησίν, τὸν ὀφθαλμὸν διαπλάσας, καὶ τὴν ὀπτικὴν ἐνέργειαν αὐτῷ δωρησάμενος[1], καὶ τὰ ὦτα ὡσαύτως δημιουργήσας, καὶ ἀκουστικὴν αἴσθησιν χαρισάμενος, αὐτὸς οὐχ ὁρᾷ οὐδὲ ἀκούει; Ἀλλὰ τούτων δημιουργὸς ἐστέρηται τῆς ἐνεργείας, ἣν τοῖς ἄλλοις κεχάρισται;

10 *«Ὁ παιδεύων ἔθνη, οὐχὶ ἐλέγξει, ὁ διδάσκων ἄνθρωπος γνῶσιν»*

Τὰ ἔθνη, φησίν, ἃ μήτε νόμον ἐδέξατο[2], μήτε προφητικὰς ἀπέλαβε διδασκαλίας, ὑποβάλλει παιδείᾳ, καὶ τὴν ὑμετέραν οὐκ ἐλέγξαι παρανομίαν; Καὶ μὴν τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν αὐτὸς ἐδημιούργησε λογικήν, καὶ διὰ τῶν ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένων καθ' ἑκάστην γενομένων ἡμέραν πλείονα τὴν γνῶσιν ἐργάζεται.

11-13 *«Κύριος γινώσκει τοὺς διαλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων, ὅτι εἰσὶ μάταιοι. Μακάριος ὁ ἄνθρωπος ὃν ἂν παιδεύσῃς, Κύριε, καὶ ἐκ τοῦ νόμου διδάξῃς αὐτόν, τοῦ πραῦναι αὐτῷ ἀφ' ἡμερῶν πονηρῶν»*

1. Πρβλ. Ἰω. 9,6-7. 2. Πρβλ. Ρωμ. 2,14.

Πῶς γὰρ οὐκ εἰσὶ ματαιότητος πλήρεις, **178** αἱ αἰσθήσεις ἐκεῖναι, αἱ τῆς προνοίας τὸ ὠφέλιμον ἐξορίζειν ἐπιχειροῦσιν τῷ λόγῳ;

«Ὃν ἀγαπᾷ, Κύριος παιδεύει»[1], φησὶν ὁ Ἀπόστολος. Εἰ δὲ ὃν παιδεύει, μακαρίζει, πᾶς ὁ παιδευόμενος ὑπ' αὐτοῦ ἀπαθὴς γίνηται, τοῦτον γὰρ καὶ ἀγαπᾷ Κύριος· παιδεύειν γάρ ἐστι μετριοπάθεια παθῶν. Ἐκεῖνοι μὲν ἄθλιοι καὶ ταπεινοί, φησίν, οἱ τὴν σὴν μὴ δεχόμενοι παιδείαν· μακάριοι δὲ οὗτοι οἱ παρὰ σοῦ παιδευθέντες καὶ ἐκ τοῦ σοῦ διδαχθέντες νόμου· οὗτοι γὰρ καὶ ἐν ταῖς θλίψεσι πραϋθέντες, κουφισθήσονται τῶν ἀνιαρῶν.

18 *«Τὸ ἔλεός σου, Κύριε, βοηθεῖ μοι»*

Ἔλεος μὲν νοῦ γνῶσίς ἐστι· ἔλεος δὲ ψυχῆς, ἀπάθεια.

19 *«Κύριε, κατὰ τὸ πλῆθος τῶν ὀδυνῶν μου, ἐν τῇ καρδίᾳ μου αἱ παρακλήσεις σου ηὔφραναν τὴν ψυχήν μου»*

Οὐκ ἀφῆκας, φησίν, ἀπαραμύθητον, ἀλλ' ὅσας θλίψεις εἶχον, τοσαύτας καὶ παραμυθίας ἐδεχόμην παρὰ σοῦ, αἳ καὶ εἰς εὐφροσύνην τὰς λύπας μετεσχίαζον.

20-23 *«Μὴ συμπρόσεσταί σοι θρόνος ἀνομίας, ὁ πλάσσων κόπον ἐπὶ προστάγματι; Θηρεύσουσιν ἐπὶ ψυχὴν δικαίου, καὶ αἷμα ἀθῷον καταδικάσονται. Καὶ ἐγένετό μοι Κύριος εἰς καταφυγήν, καὶ ὁ Θεός μου εἰς βοηθὸν ἐλπίδος μου. Καὶ ἀποδώσει αὐτοῖς τὴν ἀνομίαν αὐτῶν καὶ τὴν πονηρίαν αὐτῶν· ἀφανιεῖ αὐτοὺς Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν»*

Κόπον πλάσσει ἐπὶ τῶν προσταγμάτων τοῦ Θεοῦ, βουλόμενος ἡμᾶς παραβαίνειν τὰ προστάγματα αὐτοῦ, καὶ ἐνδελεχῶν ἡμῖν ἅμα καὶ παλαιῶν εἰς τὸ ἐξαπατῆσαι ἡ**179**μᾶς ὁ διάβολος. Θρόνον δὲ ἀνομίας ὠνόμασεν τὸν διάβολον· ἐπειδὴ θρόνος δικαιοσύνης ὁ Χριστός, ὅστις ἀντίκειται τῷ διαβόλῳ[2]· τοῦτο προσευχὴ τῶν ἁγίων ἐστὶ ψυχῶν τῶν ὑπὲρ τῆς Θεοῦ ὁμολογίας ἀγωνιζομένων,

1. Ἑβρ. 12,6. 2. Πρβλ. Ἑβρ. 2,14.

καὶ πρὸς αὐτὸν ἱκετήρια βοώντων· Μὴ ὑφούσθω θρόνος ἀνομιῶν ἐναντίον σου, Κύριε, κατὰ τοῦ σοῦ προστάγματος, κόπους ἡμῖν παρεχόμενος ἢ τοῖς ἁγίοις μάρτυσιν οἱ ἀλάστορες καὶ τῶν εἰδώλων ὑπέρμαχοι. Διὰ τούτου, φησίν, παρεκάλεσάς μου τὴν καρδίαν ἐν ταῖς θλίψεσιν, ὅτι δὴ οὖν οὐ προσθήσεταί σοι θρόνος ἀνομιῶν, τοὐτέστι δίκαιος εἶ Κριτής, ὡς Θεός[1], καὶ οὐκ ἔστιν ἀνομία ἐν ταῖς σαῖς κρίσεσιν. Ὁ γὰρ θρόνος τὴν κρίσιν σημαίνει. Οὐκ ἔστιν οὖν, φησί, παρὰ τῇ σῇ κρίσει ἀνομία, ὥσπερ δὴ καὶ παρ' ἐκείνῳ. Ὁ κόπον πλάσσων ἐπὶ προστάγματι, οὗτος ἂν εἴη ὁ ἀντικείμενος δαίμων, ὃς καὶ ἐλαφρὰς οὔσας τὰς τοῦ Θεοῦ ἐντολὰς[2] βαρείας ποιεῖ, κόπους δι' αὐτῶν τοῖς ἀνθρώποις παρέχων. Αἰτίαν πρὸς τὰς ὀδύνας εὐφροσύνην φησίν, ὅτι μὴ πρόσεστι Θεῷ τῷ ἀγαθῷ καὶ δικαίῳ θρόνος ἀνομίας, διὸ καὶ τὸ πρόσταγμά σου καμάτων ἐστι ποιητικὸν διὰ τὰς μετὰ τοὺς κόπους ἀμοιβὰς τοῖς ἠγωνισμένοις καλῶς [ἡτοιμασμένας].

«Θηρεύσουσιν ἐπὶ ψυχὴν δικαίου, καὶ αἷμα...»

Οὗτοι, φησίν, οἱ πονηροὶ δαίμονες ἐκ παντὸς τρόπου τὴν τοῦ δικαίου θηρεῦσαι ζητοῦσιν ψυχήν· ἀλλὰ ἐπὶ τούτῳ, φησίν, κατακριθήσονται, τοῦτο γὰρ σημαίνει· «Καὶ αἷμα ἀθῷον καταδικάσονται»· λέγει γὰρ ὡς ἀντὶ τοῦ αἵματος τοῦ ἀθώου ἐκχεομένου παρ' αὐτῶν εἰς κρίσιν, εἰς κόλασιν παραδοθήσονται. Ἐρεῖς δὲ καὶ ἄλλως μικρὸν ἄνωθεν, ὡς δημιουργὸς ἡμῶν ὑπάρχων καὶ κηδεμών, καὶ πᾶν ἀγαθὸν ἡμῖν ἐκ σοῦ νομίζομεν εἶναι[3], ἀλλ' ἐπεὶ φαύλους τινὰς ὁρῶμεν τοὺς ἀθώους καταδικάζοντας, μὴ ἕτερος θρόνος ἀνομίας σύνεστίν σοι, δι' ὃν οἵ σοι παραινοῦνται θεράποντες; Ἀλλ' οὐ πρόσεστί σοι ἀνομίας θρόνος· νόμον γὰρ τῶν ἁπάντων ἀνέδειξας βασι**180**λέα, καθ' ὃν τὸ πᾶν διοικεῖται. Κἂν τοίνυν προσταγμάτων σῶν γεγονὼς ἀποστάτης ὁ διάβολος, ἄρχειν ἐπιχειρῇ, ἀλλ' οὐ σύνεστιν, οὐδὲ πρόσεστί σοι, μακρὰν δὲ σοῦ λῃσταρχῶν, τυραννεῖ κατὰ τῶν ὑπὸ τὴν ὠμότητα τὴν αὐτοῦ τελεῖν ἑλομένων. Θρόνος γὰρ ἀνομίας ἡμετέρας τυραννίδος ἀρχή, διόπερ ὢν ἐπαχθής, βαρύτατα προστάττει, συμπλάττων αὐτοῦ τοῖς προστάγμασι κόπον.

1. Πρβλ. Ψαλ. 7,12. 2. Πρβλ. Ματθ. 11,30. 3. Πρβλ. Ἰακ. 1,17.

«Αἱ δὲ ἐντολαί» σου τοῦ Θεοῦ «βαρεῖαι οὐκ εἰσί»[1], κατὰ τὸν Ἰωάννην, ἀλλὰ τὸν ἔχοντα μετέωρον εἰς ὕψος αἴρουσιν. Ἔργον γὰρ τοῖς παρανόμοις τουτοισὶ δικασταῖς πάσῃ μηχανῇ κατὰ τῶν δικαίων κεχρῆσθαι, καὶ τῶν ἀθώων καὶ ἀναιτίων καταψηφίζεσθαι θάνατον. Ἐγὼ δὲ τῆς παρὰ τοῦ Δεσπότου προνοίας ἀπήλαυσα, καὶ αὐτὸν ἔχω περίβολον ὀχυρόν[2]· ἐκεῖνοι δὲ τρυγήσουσι τοὺς τῶν ἰδίων πόνων καρπούς. Ταῦτα πᾶσιν ἀνθρώποις ἐγράφη· πάντων γὰρ προμηθούμενος ὁ Θεός, τὴν πάντων προφέρει θεραπείαν. Σύμμαχος· "Μὴ συναφθήτω σοι θρόνος ἐπηρείας, πλάσσων ταλαιπωρίαν κατὰ προστάγματος. Μὴ συμπαρέστω θρόνος ἀνομίας ὁ πλάσσων κόπον, ὀνόματι προστάγματος· μὴ μετέξῃ σου θρόνος ἐπιβουλῆς, πλάσσων κόπον ἐπὶ ἀκριβασμόν· μὴ συνισωθήτω σοι θρόνος ἀνομίας, πλάσσων κόπον ἐπὶ πρόσταγμα· οὐ γὰρ ἀρνοῦνται παιδεύειν ἐν ζημίᾳ καὶ μάστιγι, ἀλλὰ καὶ ψήφου θανάτου". Ἀλλὰ «ἀφανιεῖ αὐτοὺς Κύριος, ὁ Θεός ἡμῶν». Τῶν μὲν κακίαν γὰρ ἀφανίζει Κύριος, ὡς δικαιοσύνη· τῶν δὲ ἄγνοιαν, ὡς σοφία καὶ γνῶσις.

Ψαλμὸς 94

3-4 *«Ὅτι Θεὸς μέγας Κύριος καὶ βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πάντας τοὺς θεούς, ὅτι οὐκ ἀπώσεται Κύριος τὸν λαὸν αὐτοῦ, ὅτι ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς, καὶ τὰ ὕψη τῶν ὀρέων αὐτοῦ ἐστιν»*

181 Ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων ὄντως βασιλευόντων, «βασιλεὺς μέγας ἐστὶν ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν»[3] βουληθείς τε καὶ πράγματι ἔδειξε τὴν κατὰ πάντων κυριότητα, καὶ ὅτι καὶ τὸν γῦρον κρατεῖ τῆς γῆς, καὶ τῶν ὑψηλῶν ἐστιν ὑψηλότερος, καὶ παντὸς στοιχείου Δεσπότης ὤφθη, τρέπων καὶ μεταβάλλων, ὡς βούλεται, τὰ πράγματα. Ὁ ὑψηλὸς τὴν διάνοιαν τοῦ Θεοῦ ἐστιν ὁ ὑψηλὸς ἐν θεωρίᾳ, οὗτος τοῦ Κυρίου λέγεται εἶναι, ὡς μᾶλλον τῶν ἄλλων νοῶν περὶ Θεοῦ.

6-7 *«Δεῦτε, προσκυνήσωμεν, καὶ προσπέσωμεν αὐτῷ, ἡμεῖς λαὸς νομῆς καὶ πρόβατα χειρὸς αὐτοῦ»*

1. Α' Ἰω. 5,3. 2. Πρβλ. Ψαλ. 70,3. 3. Ψαλ. 46,3.

«Ἐγώ εἰμι», φησὶν ὁ Χριστός, «ποιμὴν καλός»[1]. Τῇ προσκυνήσει τὸν Δέσποτα ὁμολογοῦντες, ἡμεῖς πάντες τοῦ Θεοῦ οἱ τηλυγετότερον προσιόντες ἐσμέν, λογικὸς μὲν λαὸς νομῆς, οὐ χειρὸς αὐτοῦ, ἀλλὰ αὐτοῦ· ἄλογοι δέ, πρόβατα οὐκ αὐτοῦ, ἀλλὰ χειρὸς αὐτοῦ. Τὰ παρηγγελμένα, φησὶν ἐπιτελευταῖον Χριστῷ, διά τε τὰ ἄλλα, καὶ διότι μέγας φύσει Θεὸς καὶ μέγας ἐστὶ βασιλεύς[2], ὅτε Μονογενὴς ὢν τοῦ Θεοῦ Λόγος[3]· ἡδέως δὲ ἀντιδιατρίβει διηγούμενος τὸ μέγεθος καὶ τὴν ἐξουσίαν καὶ τὴν δύναμιν.

8 *«Σήμερον, ἐὰν τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούσητε, μὴ σκληρύνητε τὰς καρδίας ὑμῶν»*

Τὸ σήμερον τὸν βίον παρόντα σημαίνει. «Ἰησοῦς γὰρ χθὲς καὶ σήμερον, ὁ αὐτὸς καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας»[4].

10-11 *«Τεσσαράκοντα ἔτη προσώχθισα τῇ γενεᾷ ἐκείνῃ, καὶ εἶπα· ἀεὶ πλανῶνται τῇ καρδίᾳ, καὶ αὐτοὶ οὐκ ἔγνωσαν τὰς ὁδούς μου, ὡς ὤμοσα ἐν τῇ ὀργῇ μου, εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπαυσίν μου»*

182 Τεσσαράκοντα, δυσηρεστήθην ἐν τῇ γενεᾷ ἐκείνῃ... μάλιστα δὲ τὰ παιδία γενήσεται τὸν τεσσαράκοντα ἐτῶν χρόνον ἐν τῇ ἐρήμῳ διαγαγεῖν παρεσκεύασεν αὐτούς, ἕως αὐτοὶ μὲν κατηναλώθησαν, οἱ δὲ παῖδες ηὐξήθησαν[5]. Προσώχθισα γάρ, φησί, τῇ γενεᾷ ἐκείνῃ, τουτέστι δυσαρεστηθεὶς ἐβδελυξάμην, τὸ κοῦφον αὐτῶν καὶ εὐρίπιστον τῆς γνώμης ἰδών, ὅτι «οὐκ ἔγνωσαν τὰς ὁδούς», καὶ τὰς οἰκονομίας μου· οὐδὲ ταῖς ὁμωσαμέναις ἀπειλαῖς προσέχειν ἠθέλησαν, οὐδὲ μεταμελήσαντες λῦσαι τὴν ἀπειλὴν ἠβουλήθησαν· οὗ δὴ χάριν τῆς ἐπηγγελμένης τοῖς πατράσιν οὐκ ἀπήλαυσαν γῆς· ἣν κατάπαυσιν ὀνομάζει ὁ λόγος, ἐπειδὴ ἐν τῇ ἐρήμῳ μεταβάσεις ἐποιοῦντο συχνὰς τῆς σκηνῆς ἡγουμένης ἐν ᾗ κατοικεῖν ὁ Θεὸς ἐνομίζετο· ἐν δὲ τῇ γῇ τῆς ἐπαγγελίας καὶ αὐτοὶ τῆς ὁδοιπορίας ἐπαύσαντο, καὶ ἡ σκηνὴ τοῖς ἀφιερωθεῖσιν ἐνεπάγη χωρίοις[6]. Αὐτὴ μὲν ἡ ἱστορία ἴδωμεν δὲ τὸν ψαλμὸν καὶ πνευματικώτερον.

---

1. Ἰω. 10,11. **2.** Ψαλ. 94,3. **3.** Πρβλ. Ἰω. 1,14. **4.** Ἑβρ. 13,8. **5.** Πρβλ. Ἀριθ. 32,13. **6.** Πρβλ. Α΄ Παρλ. 6,17.

Ὁδοὶ εἰσὶ τοῦ Κυρίου αἱ πατρικαὶ ἀρεταί, αἱ ἐπάγουσαι εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ὁ μὴ ὁδεύων τὰς ὁδοὺς τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἔγνω αὐτάς· ἀμήχανον γὰρ γνόντα μὴ ὁδεῦσαι, ἐπείπερ ἐπακτικόν τε καὶ ἀναγκαστικὸν ἔχει τὸ κάλλος αὐτῶν θεωρούμενον. Εἰ δὲ τοῦτο ἐπὶ τῶν ὁδῶν λεκτέον, τί φήσομεν περὶ τοῦ εἰπόντος· «Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός»[1]; Τί δὲ περὶ τοῦ Θεοῦ, ὃν οὐδεὶς γνοὺς ἁμαρτάνει ἔτι; Ὅθεν ἐν Βασιλείαις ἐπὶ τῶν ἁμαρτανόντων λέγεται· οὐκ ἔγνωσαν τὸν Κύριον[2].

Ψαλμὸς 95

1 *«Ἄσατε τῷ Κυρίῳ ᾆσμα καινόν»*

183 Τοῖς Ἀποστόλοις τὸ Πνεῦμα παρακελεύεται τὸ καινὸν ᾆσμα, τουτέστι τὴν νέαν Διαθήκην ἐξηγεῖσθαι τοῖς ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἔθνεσιν[3].

9 *«Σαλευθήτω ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ»*

Σαλεύεται ψυχὴ ἀπὸ γνώσεως Θεοῦ εἰς πολύθεον πλάνην ἐκπίπτουσα. Ἐθεμελίωσε γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν «τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι Ἅδου οὐ κατισχύουσιν αὐτῆς»[4].

10-11 *«Κρινεῖ λαοὺς ἐν εὐθύτητι. Εὐφραινέσθωσαν οἱ οὐρανοί, καὶ ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ· σαλευθήτω ἡ θάλασσα καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς»*

«Εὐφραινέσθωσαν οἱ οὐρανοί», τουτέστιν οἱ κατοικοῦντες ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ἐπὶ γὰρ τῇ κατορθώσει τῆς οἰκουμένης, αἱ οὐράνιαι δυνάμεις ἔλεγον· «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ»[5]. Θάλασσα ἐν τούτοις τῶν ἐθνῶν σημαίνει τὴν πληθύν, ἥτις καὶ ἐσαλεύετο, τουτέστιν εἰς τὸ ὑποδέξασθαι τὸ κήρυγμα, σεσάλευται. Ὁ δὲ Θεοδοτίων καὶ ὁ Σύμμαχος οὕτως· "Ἠχήσει ἡ θάλασσα συμπληρώματι αὐτῆς". Ἄπας γὰρ τῶν ἀνθρώπων ὁ βίος ὁ τὴν θαλαττίαν μιμούμενος ζά-

---

1. Ἰω. 14,6. **2.** Πρβλ. Δ΄ Βασ. 17,26. **3.** Πρβλ. Ματθ. 28,19. **4.** Ματθ. 16,18. **5.** Λουκ. 2,14.

λην, τῶν θείων κηρυγμάτων δέξεται τὴν ἠχήν· προλέγει δὲ καὶ τὰς γεγενημένας τῶν ἀπίστων ἐπαναστάσεις κατὰ τῶν κηρύκων τῆς ἀληθείας, ὡς καὶ ἐν ἑτέροις ψαλμοῖς ἀπεδείξαμεν.

12 *«Χαρήσεται τὰ πεδία καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, τότε ἀγαλλιάσονται πάντα τὰ ξύλα τοῦ δρυμοῦ»*

Χαρίσεσθαι δὲ τὰ πεδία λέγει τὸν ὁμαλὸν ἐν ἀρετῇ βίον· πεδία δὲ λέγει, ὧν καὶ Ἡσαΐας ἐν τοῖς ἰδίοις λόγοις ἄλλῳ μέμνηται τρόπῳ, ἀναπληροῦσθαι μὲν κελεύων τὰς φά**184**ραγγας, καταστέλλειν δὲ τοῦ πονηροῦ τὰ ὄρη[1]· ὅπερ οὐδ' ἕτερόν μοι δοκεῖ, ἢ τὰς ἐλλείψεις τε καὶ ὑπερπτώσεις τῶν κατ' ἀρετὴν ἐπιτηδευμάτων θεραπεύειν βουλόμενος, ταῦτα λέγει, ὡς μήτε δι' ἐλλείψεως τοῦ ἀγαθοῦ τὸν τῆς ἀρετῆς λόγον κοιλαίνεσθαι, μήτε ἀνωμαλεῖν διὰ τῆς ὑπερπτώσεως. Διὰ τῶν πεδίων καὶ διὰ τῶν ξύλων ἁγίας ψυχὰς σημαίνει· οἱ ἐπὶ τῇ τοῦ κόσμου σωτηρίᾳ ἠγαλλιάσαντο. Ποῖα ἠγαλλιάσθησαν ξύλα λεγέτωσαν οἱ τὴν ἀλληγορίαν παραιτούμενοι;

13 *«Πρὸ προσώπου Κυρίου, ὅτι ἔρχεται, ὅτι ἔρχεται κρῖναι τὴν γῆν· κρινεῖ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ λαοὺς ἐν τῇ ἀληθείᾳ αὐτοῦ»*

Οὐ τὴν γῆν κρινεῖ, ἀλλὰ τοὺς «κατοικοῦντας ἐπὶ τῆς γῆς»[2], ὁμωνύμως προσαγορευομένους τὴν γῆν. Ἦλθε γὰρ καὶ ἐδικαίωσε τὴν κρίσιν ἡμῶν, καὶ τοὺς πονηροὺς τυράννους ἐξέβαλε, τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας.

Ψαλμὸς 96

1 *«Ὁ Κύριος ἐβασίλευσεν, ἀγαλλιάσεται ἡ γῆ. Εὐφρανθήτωσαν νῆσοι πολλαί»*

Ζητητέον διὰ τί οὐ πᾶσαι, ἢ κἂν πᾶσαι ἀληθὲς τὸ πολλαί. Τάχα δὲ ἐπεὶ πρὸ μὲν τῆς παρουσίας ὀλίγαι νῆσοι εὐφραίνονται, ἀπὸ δὲ τῆς παρουσίας πλείονες, διὰ τοῦτο τὸ ἐσόμενον προφητεύει.

1. Πρβλ. Ἡσ. 40,4. 2. Ψαλ. 32,14.

2 *«Νεφέλη καὶ γνόφος κύκλῳ αὐτοῦ, δικαιοσύνη καὶ κρίμα κατόρθωσις τοῦ θρόνου αὐτοῦ»*

Διὰ γνόφου καὶ τῆς νεφέλης τὸ ἀθέατον ἐδήλωσεν, ἅμα τε διδάσκει ὅτι αὐτὸς εἴη ὁ διὰ νεφέλης ἐν Σινᾷ ὀφθείς[1], καὶ ὅτι εἰ καὶ ἀδύνατόν ἐστι τὸ κατιδεῖν αὐτόν, ἀλλ' οὖν διὰ τῆς ἐνεργείας τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἔνεστι νοῆσαι. Δικαιοσύνην γὰρ πάντας ἀνθρώπους ἐπαίδευσε, καὶ τοὺς ἀδιακρίτως ἅπαντας **185** δρῶντας, μετὰ κρίσεως ὀρθῆς ἐδίδαξε πολιτεύεσθαι. Ταῦτα δὲ ὁ θρόνος αὐτοῦ, ἡ βασιλεία [ἢ] κατώρθωται.

Ἄλλο νεφέλη, καὶ ἄλλο γνόφος. Νεφέλη ἐστὶν ἐκ φωτοβόλου ἀέρος φεγγοβόλον καὶ λεπτότατον ὕφασμα. Νέφος δὲ [γνόφος] ἀχλυώδης καὶ ὁμιχλώδης σκοτασμός. Προσέταξε δὲ τὴν νεφέλην, ὅτι πρῶτον ἡ θεότης καὶ τότε ἡ ἀνθρωπότης. Ἢ τὴν λεληθυῖαν αὐτοῦ ἐν ἀνθρώποις κάθοδον σημαίνει. Αἰτία δὲ γέγονε, φησί, τῆς ἀφέσεως τὸ κρῖναι δικαίως τὴν κρίσιν ἡμῶν, ἣν ἔχομεν δηλαδὴ πρὸς τὰς πονηρὰς καὶ ἀντικειμένας δυνάμεις. Ἢ βούλεται εἰπεῖν ὅτι ἀοράτως παρεγένετο τοῖς τόποις τῶν πολεμίων καὶ ἐδίκασε, καὶ ἔδειξε τὴν βασιλείαν αὐτοῦ δικαιοσύνης πεπληρωμένην.

Ἡ νεφέλη καθ' ὃ γινώσκεται, γνόφος δὲ καθ' ὃ οὐ καταλαμβάνεται. Καὶ γὰρ νεφέλη μὲν φωτεινὴ διδάσκει τὰ περὶ Ἰησοῦ τοὺς Ἀποστόλους[2]. Μόνον δὲ Μωσῆς εἰσέρχεται εἰς τὸν γνόφον ὅπου ἦν Θεός[3], ὃς ἔθετο σκότος ἀποκρυφὴν αὐτοῦ. Δυνάμει δὲ κατορθοῦσθαι εὔχεται τὸν θρόνον Θεοῦ, ὁ λέγων· «Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου»[4].

4 *«Ἔφαναν αἱ ἀστραπαὶ τῇ οἰκουμένῃ»*

Ἀστραπή ἐστι διδασκαλία πνευματικὴ ἀπὸ τῶν νοητῶν νεφελῶν γενομένη, αἷς πολλάκις ἐντέλλεται Κύριος ἐργαζομένοις μὴ βρέξαι ἐπ' αὐτοὺς ὑετόν[5], ἵνα γίνηται λιμός, οὐκ ἄρτου, «οὐδὲ δίψα ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸς τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου»[6].

5 *«Τὰ ὄρη ἐτάκησαν ὡσεὶ κηρὸς ἀπὸ προσώπου τοῦ Κυρίου»*

1. Πρβλ. Ἐξ. 24, 16-18. 2. Πρβλ. Ματθ. 17,5. 3. Πρβλ. Ἐξ. 20,21. 4. Ματθ. 6,10. 5. Πρβλ. Ἡσ. 5,6. 6. Ἀμ. 8,11.

Ὅπερ πήγνυσιν ὁ Βορρᾶς, τοῦτο τήκει ὁ νότος. Διὸ καλῶς λέγει ἡ νύμφη ἐν τοῖς Ἄσμασιν τῶν Ἀσμάτων· «Ἐξεγείρου, βορρᾶ, καὶ ἔρχου, νότε, διάπνευσον κῆπόν μοι, καὶ ῥευσάτω ἀρώματα»[1].

7 *«Αἰσχυνθήτωσαν πάντες οἱ προσκυνοῦντες τοῖς γλυπτοῖς, οἱ ἐγκαυχόμενοι ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν»*

186 Τὸ γλυπτόν, ἤτοι διὰ τὴν φύσιν προσκυνητόν, ἢ διὰ τὸ σχῆμα. Καὶ εἰ μὲν διὰ τὴν φύσιν ἐστὶ προσκυνητόν, λεγέτωσαν διὰ τί μὴ πάντες οἱ λίθοι προσκυνητοί. Εἰ δὲ διὰ τὴν γλυφὴν τὸ σχῆμα προσκυνητόν, καὶ οὐκ ἡ φύσις, ἀλλὰ πᾶν σχῆμα σώματος προσδέεται πρὸς τὸ εἶναι. Ὁ δὲ Θεὸς οὐδενὸς χρήζει πρὸς τὸ ὑπάρχειν[2], οὐκ ἄρα τὸ σχῆμα Θεός· εἰ δὲ μὴ Θεός, οὐ προσκυνητόν. Πάλιν τοῦ σχήματος γένος ἢ ποιότης· τοῦ δὲ Θεοῦ οὐκ ἐστὶ γένος ἢ ποιότης· οὐκ ἄρα τὸ σχῆμα Θεός. Καὶ εἰ μὲν τὸ σημαινόμενον ὑπὸ τοῦ γλυπτοῦ λέγοιεν εἶναι προσκυνητόν, εἰπάτωσαν τί τὸ σημαινόμενον. Πότερον σῶμά ἐστιν ἢ ἀσώματον; Καὶ εἰ μὲν σῶμα, οὐ προσκυνητόν· οὐδὲν γὰρ τῶν συνεστώτων ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων προσκυνητὸν διὰ τὸ εἶναι φθαρτόν. Εἰ δὲ ἀσώματον λέγοιεν, πάλιν ἐρώτησον πότερον ἔχει γνῶσιν ἢ οὐκ ἔχει. Καὶ εἰ μὲν ἔχει γνῶσιν, πεποίηται καὶ διπλοῦν ἐστιν. Εἰ δὲ διπλοῦν, οὐ Θεός. Ἴδιον γὰρ Θεοῦ ἡ ἁπλότης. Εἰ δὲ οὐκ ἔχει γνῶσιν, τυφλόν ἐστι, μηδὲν ἐπιστάμενον. Εἰ δὲ αὐτόγνωσίς ἐστι, λεγέτωσαν πῶς σχῆμα τὸ ἐν τῷ λίθῳ σύμβολόν ἐστι γνώσεως.

11 *«Φῶς ἀνέτειλεν τῷ δικαίῳ»*

Ἐπὰν σπείρῃ ἑαυτῷ εἰς δικαιοσύνην τρυγήσας καρποὺς ζωῆς καὶ φωτίσῃ ἑαυτῷ φῶς γνώσεως[3], φῶς ἀνατέλλει τῷ δικαίῳ.

Ψαλμὸς 97

2 *«Ἐναντίον τῶν ἐθνῶν, ἀπεκάλυψε τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ»*

187 Πάντα μὲν τὰ κατὰ πρόνοιαν δικαιοσύνη Θεοῦ γίνεται,

1. Ἄσμ. 4,16. 2. Πρβλ. Πράξ. 17,24-25. 3. Πρβλ. Ὡσ. 10,12.

ἐπικεκαλυμμένη δὲ καὶ μὴ νοουμένη, ἕως αὐτὴν ἀποκαλύψῃ καὶ φανερώσῃ ὁ Θεὸς ἐν καιρῷ τοῖς Ἁγίοις. «Δικαιοσύνη γὰρ Θεοῦ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται ἐκ πίστεως εἰς πίστιν»[1].

3 *«Εἶδοσαν πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ ἡμῶν»*

Ἐὰν μή τις γένηται ἐν τοῖς πέρασι τῆς γῆς, οὐ δύναται ἰδεῖν «τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ»· ὁ γὰρ τοιοῦτος οὐκ ἐστὶν ἐν σαρκί, ἀλλ' ἐν πνεύματι.

5-6 *«Ψάλατε τῷ Κυρίῳ ἐν κιθάρᾳ, ἐν κιθάρᾳ καὶ φωνῇ ψαλμοῦ, ἐν σάλπιγξιν ἐλαταῖς καὶ φωνῇ σάλπιγγος κερατίνης»*

Ὑψώθη ὁ Θεός, κέρας Χριστοῦ αὐτοῦ[2], φησὶν ἡ μήτηρ Σαμουὴλ Ἄννα. Ἀπὸ τούτου γοῦν τοῦ κέρως ἐστὶν ἡ κερατίνη, ἐν ᾗ ψάλλομεν. Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι ἐλαταὶ σάλπιγγες, τῷ ἀργυρίῳ τοῦ λόγου ἐλελασμέναι. Καὶ σαλπίζουσι μὲν ἐλαταῖς, οἱ τὸν λόγον τῆς ἀληθείας λαμπρῶς καὶ διαφόρως προσφέροντες, τῇ δὲ κερατίνῃ οἱ ἀπομάχεσθαι τῷ λόγῳ δυνάμενοι πρὸς σοφίσματα καὶ λόγους ἀπατηλούς· ἀμυντήριον γὰρ τὸ κέρας τοῖς ἔχουσιν. Ὅταν οὖν καὶ ἐν τοῖς ἐλέγχοις ἱκανῶς καὶ μεγάλως φωνῇ τις κερατίνην σάλπιγγα ἠχεῖ, καὶ ἐπίστησον εἰ ὁ ἐξηγητὴς τῆς θείας παιδεύσεως ἐλατῇ μὲν χρᾶται σάλπιγγι, διδακτικῶς καὶ ἀποδεικτικῶς προφέρων τοὺς λόγους· κερατίνῃ δέ, ἐπιστομίζων τοὺς ἀντιλέγοντας τῇ ἀληθείᾳ.

Ἡ κερατίνη σάλπιγξ σύμβολον νίκης ἐστίν. Οἱ γὰρ Ἑβραῖοι νικῶντες ἐν τοῖς πολέ**188**μοις τῇ κερατίνῃ ἐσάλπισαν· οὕτως καὶ Ἰωὰβ νικήσας τὸν Ἀβεσσαλώμ, ἐσάλπισεν τῇ κερατίνῃ[3]. Ὅστις οὖν κατὰ τὸν Ἀπόστολον δύναται εἰπεῖν· «Τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα»[4], οὗτος νικήσας τὸν ζητοῦντα λαβεῖν τὴν Βασιλείαν τοῦ Χριστοῦ ἡμῶν, τοῦ Δαβίδ «ἐσάλπισεν τῇ κερατίνῃ»[5]. Ἅμα δὲ καὶ ἰστέον ὅτι πολλαχοῦ τὸ κέρας νοῦς λέγεται τοῦ ἀνθρώπου, ὡς τό· «ὑψωθήσεται ὡς μονοκέρωτος τὸ κέρας μου»[6],

1. Ρωμ. 1,17. 2. Πρβλ. Α' Βασ. 2,1. 3. Πρβλ. Β' Βασ. 18,15-16. 4. Β' Τιμ. 4,7. 5. Γ' Βασ. 1,39. 6. Ψαλ. 91,11.

τοὐτέστιν ὁ νοῦς. Ὑψοῦται γὰρ τῷ Θεῷ τῷ ὄντι ἐν τοῖς ὑψίστοις ἀκολουθῶν. Ἰδεῖν διηνεκῶς ἐν ταῖς ἐκκλησίαις πληρούμενον. Τῇ γὰρ πνευματικῇ κιθάρᾳ τοῦ Δαβὶδ τὴν θείαν ἀνακρουόμεθα μελῳδίαν. Ποιῶμεν δὲ ἡμᾶς λογικὴν κιθάραν τὰ ἡμέτερα σώματα, καὶ χρώμεθα ἀντὶ μὲν χορδῶν τοῖς ὀδοῦσιν, ἀντὶ δὲ χαλκοῦ τοῖς χείλεσι. Πλῆκτρον γὰρ παντὸς ὀξύτερον κινουμένη ἡ γλῶττα τὴν ἐναρμόνιον ἀποτελεῖ τῶν κρουσμάτων ἠχήν· κινεῖ δὲ τὴν γλῶσσαν ὁ νοῦς, οἷόν τις μουσικὸς ἐπιστήμων, τὴν ταύτης ποιούμενος μετάβασιν ἢ κιθάραν. Τὸ μὲν οὖν πεπυρωμένον καὶ ἐκτεταμένον καὶ βεβασανισμένον τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος διὰ τῶν ἐλατῶν, εἴτουν κεχαλκευομένων σαλπίγγων σημαίνει· διὰ δὲ τῆς κερατίνης τὸ βασιλικόν, καθὸ τῷ κέρατι ἐχρίοντο οἱ βασιλεῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν κερατίνῃ τῆς βασιλείας τὴν ἐκφώνησιν ἐποιοῦντο.

7 *«Σαλευθήτω ἡ θάλασσα καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς, ἡ οἰκουμένη καὶ οἱ κατοικοῦντες αὐτήν»*

Σαλεύεται οὖν τὸ κινούμενον· κινεῖται δὲ τὸ μεταβαλλόμενον. Θάλασσαν οὖν τὸν παρόντα βίον καλεῖ, διὰ τὸ ἁλμυρὸν τῶν ἐν αὐτῷ φροντίδων. Κεκίνηται οὖν ἐκ τῆς προτέρας στάσεως, τοὐτέστι τῆς εἰδωλολατρίας. Ἢ τάχα τῶν ὕμνων ἐπιτελουμένων τῷ Θεῷ, πᾶσα ἡ κτίσις σκιρτάτω, καὶ αὐτὰ τὰ στοιχεῖα σκιρτᾶσθαι καὶ ἀγαλλιᾶσθαι ὑφ' ἡδονῆς **189** προτρέπεται. Εἴποι ἄν τις σημαίνεσθαι διὰ τούτων καὶ τὴν συντέλειαν τοῦ παντὸς βίου.

8 *«Ποταμοὶ κροτήσουσι χειρὶ ἐπὶ τὸ αὐτό»*

Βούλεται γὰρ κατὰ μέρος τὴν κτίσιν ἅπασαν εἰπεῖν, ὡς διὰ πλειόνων προσώπων πληθυνθῆναι τὸν ὕμνον.

9 *«Ὅτι ἥκει κρῖναι τὴν γῆν, κρινεῖ τὴν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ καὶ λαοὺς ἐν εὐθύτητι»*

Ὅτι ἔρχεται δέ, ἀντὶ τοῦ ὅτι ἐπανέρχεται νικήσας καὶ δικάσας τῇ γῇ τῶν Βαβυλωνίων[1]· καὶ οὐ θαυμαστὸν εἰ Βαβυλῶνα ἔκρινεν·

1. Πρβλ. Ἱερ. 27,34-35.

αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ τῇ οἰκουμένῃ δικάζων[1], καὶ πᾶσι δίκαιαν ἀπονέμων τὴν κρίσιν[2].

Ψαλμὸς 98

2 *«Κύριος ἐν Σιὼν μέγας, καὶ ὑψηλός ἐστιν ἐπὶ πάντας τοὺς λαούς»*

Καὶ τῶν Ἰουδαίων ἐπανελθόντων, καὶ τὸν θεῖον δειμαμένων ναόν[3], τοῦ Θεοῦ δύναμις ἅπασιν ἀπεδείχθη· διαφερόντως δὲ ὁ τὸν σταυρὸν ὑπομείνας[4], τῆς οἰκουμένης ἁπάσης ἀπεδείχθη Δεσπότης, τῶν Ἀποστόλων τὸ σωτήριον κήρυγμα προσενεγκάντων τοῖς ἔθνεσι[5]. Σιὼν δέ ἐστι ἡ Ἐκκλησία ἐν ᾗ δοξάζεται καὶ ὑψοῦται Χριστός. Ἢ ἐπεὶ Σιών ἐστιν, ὃ σημαίνει σκοπευτήριον, οὕτως δὲ ὀνομάζει καὶ ἡ Γραφὴ τὸ θεοσεβὲς πολίτευμα τῶν τὰ οὐράνια σκοπούντων, τοῦτο δηλοῖ οὖν τὸν τρόπον. Παρὰ τούτοις οὖν μέγας ἐστὶ Κύριος. Εἰ δὲ καὶ Σιών ἐστιν ἐπουράνιος Ἱερουσαλὴμ[6] κατὰ τὸν Ἀπόστολον, εἴποις ἂν ἐν τῇ ἐπουρανίῳ Σιὼν μέγαν εἶναι τὸν Κύριον.

6 *«Μωυσῆς καὶ Ἀαρὼν ἐν τοῖς ἱερεῦσιν αὐτοῦ, καὶ Σαμουὴλ ἐν τοῖς ἐπικαλουμένοις τὸ ὄνομα αὐτοῦ· ἐπεκαλοῦντο τὸν Κύριον, καὶ αὐτὸς ἐπήκουσεν»*

190 Οὗτος ἐπικαλεῖται τὴν δικαιοσύνην ὁ δικαιοπραγῶν, καὶ ἀλήθειαν ὁ μὴ ψευδόμενος, καὶ τὴν ἀγάπην ὁ μὴ μισῶν.

9 *«Καὶ προσκυνεῖτε εἰς ὄρος ἅγιον αὐτοῦ»*

Μηδεὶς οἰέσθω κάτω τινὰ ὄντα τοῦ ἁγίου ὄρους, ὅπερ ἐστὶ Χριστός, ὅλος καὶ σοφία κυρίως καὶ ἀληθῶς προσκυνεῖν τῷ Θεῷ, ἀλλὰ καὶ σημείωσαι ὅτι πρῶτον μὲν ἐν τοῖς ἀνωτέρω μετὰ τοῦ ὑψίστου Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν λέγεται· καὶ «προσκυνεῖτε τὸ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ»[7]· νῦν δὲ δέον μετὰ τὸ αὐτὸ εἰρημένον δεύτερον ἐπιφέρεται εἰς ὄρος ἅγιον αὐτοῦ.

1. Πρβλ. Ψαλ. 95,13. 2. Πρβλ. Ψαλ. 118,137. 3. Πρβλ. Α΄ Παρλ. 22, 1-4. 4. Πρβλ. Ἑβρ. 12,2. 5. Πρβλ. Ματθ. 28,19. 6. Πρβλ. Ἑβρ. 12,22. 7. Ψαλ. 98,5.

Ψαλμὸς 99

2 *«Δουλεύσατε τῷ Κυρίῳ ἐν εὐφροσύνῃ»*

Ὁ μὲν ἐκ λύπης ἢ ἐξ ἀνάγκης δουλεύων τῷ Κυρίῳ, διὰ τοῦ εἰς φόβον δουλεύειν, πνεύματος οὐκ ἐν εὐφροσύνῃ δουλεύει τῷ Κυρίῳ, ὁ γὰρ ἀγαπῶν ἐν ἐνεργείᾳ εὐφραίνεται[1].

3-4 *«Λαὸς αὐτοῦ καὶ πρόβατα τῆς νομῆς αὐτοῦ, εἰσέλθατε εἰς τὰς πύλας αὐτοῦ ἐν ἐξομολογήσει, τὰς αὐλὰς αὐτοῦ ἐν ὕμνοις»*

Λαός, οἱ κρείττους· πρόβατα, οἱ ὑποβεβηκότες· τῶν μὲν γάρ ἐστι Δεσπότης, τῶν δὲ ποιμήν. Σημείωσαι δὲ ὅτι τὴν μὲν ἐξομολόγησιν ταῖς πύλαις ἀπένειμεν, εἶτα καθαρθέντας εἰς τὰς αὐλὰς εἰσιέναι, καὶ τῶν ὕμνων κατατολμᾶν· πύλας καὶ αὐλὰς τὰς ἐκκλησίας καλεῖ· αὗται γὰρ ἡμῖν τὴν πρὸς αὐτὸν παρέχουσιν εἴσοδον, ἐν αἷς τοὺς εἰσιόντας προσήκει αἰσίως τὰς εὐχαριστίας ἀναφέρειν, ἀπογυμνοῦντας διὰ τὰς ὁμολογίας τὰ τραύματα τῷ ἰατρῷ τῶν ψυχῶν[2]· ἔπειτα θαῤῥοῦντας αἰνεῖν ὅτι χρηστόν ἐστι· τὰ δὲ περὶ χρηστότητος καὶ ἐλέους εἰς πάντα καιρὸν ἀπαγγελλέσθω καὶ ἐν πάσῃ γενεᾷ· ἀ**191**ληθείας γὰρ γέμουσιν οἱ λόγοι αὐτοῦ. Πύλαι Θεοῦ αἱ εἰς τὰς ἀρετὰς εἰσαγωγαί. Δεῖ οὖν τοὺς ἀρχομένους εἰσέρχεσθαι, ἐξομολογεῖσθαι. Εἰσελθόντας δέ, εἶτα προσκόψοντας ὑμνεῖν τὸν Θεόν. Πύλας τοῦ Κυρίου τὴν ἐπὶ γῆς Ἐκκλησίαν φησίν, ἐν ᾗ ἐξομολογεῖσθαι δεῖ πρότερον ἐξαγγέλλοντας τὰ ἁμαρτήματα[3], τάς τε εἰς ἡμᾶς γενομένας ἀφηγεῖσθαι εὐεργεσίας. Πύλαι σοφίας αἱ ἀρεταί, διὰ γὰρ αὐτῶν εἰσερχόμεθα εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Ψαλμὸς 100

2 *«Ψαλῶ καὶ αἰνέσω ἐν ὁδῷ ἀμώμῳ. Πότε ἥξεις πρός με;»*

Ἐὰν μὴ ἐν ἀμώμῳ [ὁδῷ] γένηταί τις, ἐν βουλῇ ἀσπίλῳ οὐ συνήσει. Ὅσος γὰρ ἐν ἀμώμῳ μὴ μένει ὁδῷ, τίς ἐστιν; Οὐ συνήσει

1. Πρβλ. Α' Ἰω. 4,18. 2. Πρβλ. Ψαλ. 40,5. 3. Πρβλ. Ἰακ. 5,16.

τόδε· «Πότε ἥξεις πρός με;». Διηγήσῃ οὕτως· θνητὴ φύσις οὐ φθάνει πρὸς Θεόν, οὐδὲ γὰρ δύναται. Διὸ ὁ Θεὸς ἔρχεται πρὸς τὸν ἄξιον. Ἔστι δ' ὅτε μονὴν περὶ τῷ τοιούτῳ ποιεῖται[1] μετὰ τοῦ συναϊδίου Υἱοῦ. Ὁ εἰρηκὼς τῷ Θεῷ· «Πότε ἥξεις πρός με», τίνα καὶ πόσα εὐτρέπισεν πρὸς ὑποδοχὴν αὐτοῦ, καταλέγει. Πλὴν τοῦτο ἱστέον, ὅτι χωρὶς Θεοῦ τὸν περὶ προνοίας καὶ κρίσεως λόγον νοῆσαι ἀδύνατόν ἐστιν· διόπερ καὶ οὗτος βουλόμενος ἐφαψᾶσθαι τοῦ λόγου τούτου, Θεὸν καλεῖ πρὸς βοηθείας ἑαυτοῦ[2], ὡς ἔνι μάλιστα μακαρίσαι.

5 *«Ὑπερηφάνῳ ὀφθαλμῷ καὶ ἀπλήστῳ καρδίᾳ, τούτῳ οὐ συνήσθιον»*

Ὑπερηφανία ἐστὶν μίμησις μεγαλοψυχίας.

Ψαλμὸς 101

2 *«Εἰσάκουσον, Κύριε, τῆς προσευχῆς μου, καὶ ἡ κραυγή μου πρὸς σὲ ἐλθέτω»*

192 Εἴρηται δὲ ὡς κραυγὴ ἐστιν οὐχ ἡ ἐν προσφορᾷ, ἀλλ' ἡ τῆς νοήσεως ἐπίτασις. Τὸ τὴν κραυγὴν ἡμῶν εἰσελθεῖν πρὸς τὸν Θεόν, καλὸν ἡμῖν ἐστιν· ἡ μὲν προσευχὴ τὴν ἱκετηρίαν ἡμῶν δηλοῖ πρὸς Θεόν· ἡ δὲ δέησις τὴν αἴτησιν, τὴν περὶ ὧν βούλεται αὐτῷ τῷ δεομένῳ παρασχεθῆναι· ταῦτα δέ ἐστι τὰ κυρίως ἀγαθά, τῷ Θεῷ πρέπον διδόναι, καὶ τοῖς αἰτοῦσι συμφέρον λαβεῖν.

3 *«Μὴ ἀποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου ἀπ' ἐμοῦ, ἐν ᾗ ἂν ἡμέρᾳ θλίβομαι, κλῖνον τὸ οὖς σου πρός με, ἐν ᾗ ἂν ἡμέρᾳ ἐπικαλέσομαί σε, ταχὺ εἰσάκουσόν μου»*

Ἀποστρέφει οὖν τὸ πρόσωπον ὁ Θεὸς ἀπὸ τῶν αἰτούντων, ὅταν αἰτῶσιν λαβεῖν ἃ μὴ προσήκει Θεῷ δοῦναι[3]. Ὁ δὲ ἅγιος οὐ τὸ μὴ λυπεῖσθαι ζητεῖ, ἀδύνατον γὰρ τοῦτο· ἀλλ' ὥστε ὑπομένειν καὶ χαίρειν[4]. Παῤῥησίας δὲ ἐξ ἀγαθῶν πράξεων, τὸ εἰπεῖν· «Μὴ

1. Πρβλ. Ἰω. 14,23. 2. Πρβλ. Ψαλ. 61,8. 3. Πρβλ. Ἰακ. 4,2-3. 4. Πρβλ. Β' Κορ. 6,10.

ἀποστρέψῃς»· ἐφ' οὗ ἀποστρέφει τὸ πρόσωπον ὁ Κύριος, οὐκ ἐρεῖ· «ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς τὸ φῶς τοῦ προσώπου σου»[1]. Κλῖνον, λέγει, διὰ τὸ μὴ ἐφικνεῖσθαι τὴν ἀνθρωπίνην κραυγὴν τοῦ τῆς θεότητος ὕψους.

4-6 *«Ὅτι ἐξέλιπον ὡσεὶ καπνὸς αἱ ἡμέραι μου, καὶ τὰ ὀστᾶ μου ὡσεὶ φρύγιον συνεφρύγησαν· ἐπλήγην ὡσεὶ χόρτος, καὶ ἐξηράνθη ἡ καρδία μου, ὅτι ἐπελαθόμην τοῦ φαγεῖν τὸν ἄρτον μου, ἀπὸ φωνῆς τοῦ στεναγμοῦ μου ἐκολλήθη τὸ ὀστοῦν μου τῇ σαρκί μου»*

193 Τοῦ λογιζομένου ὡς καπνὸν εἶναι τὰ ἀνθρώπινα, ὡς καπνὸς ἐξέλιπον αἱ ἡμέραι, διὸ οὐκ ἐν καυχήματι ταῦτα λέγεται ὑπὸ τοῦ προφήτου· ἀλλὰ τὰ ὀστᾶ συνεφρύγησαν πάντως καθίκετο λόγος. Ἀλλαχοῦ δέ φησι· «Πάντα τὰ ὀστᾶ μου ἐροῦσιν»[2]. «Καὶ ἐξηράνθη ἡ καρδία μου». Ξηραίνεται νοῦς ὕδατος πνευματικοῦ ἀπορῶν, τοῦ ῥέοντος ἐκ τῆς πηγῆς τῆς ζωῆς[3]. Ὁ πάσῃ δυνάμει ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ τυγχάνων ἐπιλανθάνεται φαγεῖν τὸν τοῦ σώματος ἄρτον, τὸ δὲ ἑξῆς ἐρεῖ, ὡς οὐκ ἐλιπάνθη, οὐδ' ἐπαχύνθη, ἀλλὰ στενάζει, ὧν ἐν τῷ σκήνει.

7-8 *«Ὡμοιώθην πελεκᾶνι ἐρημικῷ, ἐγενήθην ὡσεὶ νυκτικόραξ ἐν οἰκοπέδῳ, ἠγρύπνησα, καὶ ἐγενήθην ὡσεὶ στρουθίον μονάζον ἐπὶ δώματι»*

Πάντα λέγει τὰ ὄρνεα τὰ χαίροντα ἐρημίας· ὧν κατὰ τὴν ὁμοιότητα κἀγὼ μονούμενος, καὶ τὰς νύκτας βοῶν, μισητὸς τοῖς ἀκούουσιν ἐγενόμην, ἢ ἐκκλίνων τὰς τῶν πονηρῶν συνουσίας, ἐμονώθην καὶ ἐξηνθρώπιζον. Τὸ οἰκόπεδον δὲ ὁ Σύμμαχος "ἐρείπιον" εἶπεν. Ἢ τῷ ὁμοιωθῆναι πελεκᾶνι "παρίστησιν τὴν ἐρημίαν τοῦ ἔθνους, παρ' οὗ ταῦτα λέγει". «Πολλαῖς» κέχρηται «παραβολαῖς»[4], ἀξίως βουλόμενος παραστῆναι τὰς συμφοράς· δι' ἕκαστον δὲ τῶν εἰρημένων ὀρνίθων τὴν δειλίαν δηλοῖ καὶ τοῦ κηδεμόνος τὴν ἐρημίαν. Τό τε γὰρ στρουθίον ὑπ' ἀγωνίας ἐξελαύνει τὸν

1. Ψαλ. 4,7. 2. Ψαλ. 35, 10. 3. Πρβλ. Ἰω. 4,14. 4. Πρβλ. Μάρκ. 4,33.

ὕπνον, καὶ ὁ νυκτικόραξ τὰς οἰκουμένας φεύγων τῶν οἰκείων, ταῖς ἐρήμοις προστρέχει[1] καταλελειμμένος οὕτω καὶ τὸ ἄλλο ὄρνεον ταῖς ἐρήμοις ἐνδιαιτᾶται· διὰ τούτων δὲ παρίστησι τὴν ἐρημίαν καὶ τὴν μόνωσιν αὐτοῦ ὁ προφήτης, ὃς φεύγων τὰς πολυάνδρους τῶν πόλεων, τὴν ἠρεμίαν **194** ἠσπάζετο, διδάσκων καὶ ἡμᾶς, ὅτι δεῖ τὰς εὐχὰς ποιεῖσθαι μετὰ σχολαζούσης καὶ γαληνῆς διανοίας· συμφέρει γὰρ τῇ ψυχῇ τὴν τῶν βιωτικῶν πραγμάτων ἐρημίαν μετέρχεσθαι. Εἰ δὲ ἐν «ὄρεσι καὶ σπηλαίοις»[2] τὸν βίον τῶν ἀσεβῶν ἐξέκλινον οἱ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωποι, δικαίως ἔλεγον τό· «ἐγενήθην ὡσεὶ νυκτικόραξ»· δι' οὗ δηλοῦται τὸ ὁλονύκτως εὔχεσθαι καὶ ταπεινὸν τῆς καρδίας· οὐκ αἰσθημάτων γὰρ χρῄζει ὁ μονάζων, ὡς οὐδὲ τὸ στρουθίον οὐκ ἐπιβουλὴν δέδοικε[3], κατοικεῖ γὰρ ἐν δώματι, καὶ τῶν ἐπιβουλευόντων ἐστὶν ὑψηλότερος. Εἴη δ' ἂν καὶ ὁ προφητικὸς χορὸς τὴν ἐρημίαν κλαιόμενος καὶ ἀπόπτωσιν· καὶ οὐ μόνον, φησίν, ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ὠνειδιζόμην καὶ ἐμισούμην[4], ἀλλὰ καὶ οἱ πρότερον θαυμάζοντες τὰ ἐμά, ὅρκον ἐποιοῦντο, [διὰ] τὰς ἐμὰς συμφορὰς φάσκοντες· Μὴ τάδε πάθοιμι ὡς οὗτος! Τὸν πελεκᾶνα τοῦτόν φασιν τῷ οἰκείῳ αἵματι ἐγείρειν τὰ τεθνηκότα τῶν τέκνων.

12 *«Αἱ ἡμέραι μου ὡσεὶ σκιὰ ἐκλίθησαν, κἀγὼ ὡσεὶ χόρτος ἐξηράνθην»*

Σκιὰ γάρ ἐστιν ὁ βίος ἡμῶν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀνωτέρω μὲν περὶ μόνης εἶπε τῆς καρδίας· Ἐπλάγην ὡσεὶ χόρτος, καὶ «ἐξηράνθη ἡ καρδία μου»[5]· νῦν δὲ περὶ ὅλου τό· καὶ ἐγὼ ὡς «χόρτος ἐξηράνθην».

13 *«Σὺ δέ, Κύριε, εἰς τὸν αἰῶνα μένεις, καὶ τὸ μνημόσυνόν σου εἰς γενεάν»*

Καὶ τοῦτο δὲ σὲ μάλιστα ἐπικάμψαι ὀφείλει, Δέσποτα, ὅτι τὸ ἡμέτερον ὀλιγοχρόνιον καὶ ἐπίκαιρον καὶ συμφοραῖς συνεζευγμένον, τὸ δὲ σὸν ἀΐδιον καὶ ἀπαράτρεπτον καὶ ἀθάνατον[6], ὥστε δυ-

1. Πρβλ. Α' Βασ. 26,20. 2. Ἑβρ. 11,38. 3. Πρβλ. Ψαλ. 123,7. 4. Πρβλ. Ψαλ. 30,12. 5. Ψαλ. 101,5. 6. Πρβλ. Ψαλ. 134,13.

νατὸν εἶναι χαρίσασθαί μοι τῶν παρόντων μεταβολήν. Διὸ ἐπάγει.

14 *«Σὺ ἀναστὰς οἰκτειρήσεις τὴν Σιών, ὅτι καιρὸς τοῦ οἰκτειρῆσαι αὐτήν, ὅτι ἥκει καιρός»*

195 Οἰκτειρήσεις, ἀντὶ τοῦ φιλανθρωπώθητι πρὸς τὴν Σιών, καὶ ὅτι ὁ καιρὸς τὸ ἔλεος ἀπαιτεῖ· ὁ γὰρ τῆς ταλαιπωρίας, ἡμῶν χρόνος. Λέγει δὲ τὰ ἑβδομήκοντα ἔτη συντετελέσθαι[1], καὶ ἐπιποθοῦμεν τὴν ἐκεῖ οἴκησιν καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἐδάφη λίαν, καὶ τῶν ἐκ τῆς πορθήσεως σχισμάτων ἡ μνήμη οἶκτον ἡμῖν ἐντίθεται. Τούτου γὰρ γενομένου, φόβος τοὺς περιοικοῦντας λήψεται, καὶ ὡς πολλὰ δυνηθέντες δοξάσουσιν. Νῦν τὴν Σιὼν τὴν φύσιν λέγει τὴν λογικήν, τὴν πεφυκυῖαν σκοπεύειν τὰ ἐπουράνια[2].

15 *«Ὅτι ἠὐδόκησαν οἱ δοῦλοί σου τοὺς λίθους αὐτῆς, καὶ τὸν χοῦν αὐτῆς οἰκτειρήσουσι»*

«Χοῦν οἰκτειρήσουσι», τοὐτέστι τοὺς χοϊκούς.

16-17 *«Καὶ φοβηθήσονται τὰ ἔθνη τὸ ὄνομά σου, Κύριε, καὶ πάντες οἱ βασιλεῖς τὴν δόξαν σου, ὅτι οἰκοδομήσει Κύριος τὴν Σιών, καὶ ὀφθήσεται ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ»*

Τὰ μὲν «ἔθνη φοβηθήσονται τὸ ὄνομα Κυρίου», οἱ δὲ κρείττονες αὐτῶν, οἱ βασιλεῖς τὴν δόξαν αὐτοῦ, ὅτι ᾠκοδόμησε τὴν Σιών· ὁ δὲ φόβος οὗτος, φησί, γενήσεται, ἐπὰν ἀρέσῃ σοι τὴν Σιὼν οἰκοδομήσειν, καὶ τὴν σὴν πάλιν δόξαν ἐν τῷ ναῷ δεῖξαι, ἢ ἐπεὶ ἀσθενείας τοῦ Θεοῦ κατεγίνωσκον, ὡς μὴ ἰσχύοντος τῆς δουλείας ἐκσπᾶσαι Ἰούδαν. Δόξαν αὐτοῦ καλεῖ τὴν τῆς πόλεως νεουργίαν, ἀντὶ τοῦ πάλιν τὴν Σιὼν οἰκοδομηθῆναι ἐν τῇ προτέρᾳ δόξῃ· ὄψονται τὸν τῶν ὅλων Θεόν. Καὶ τάχα κατὰ τὴν πρώτην ἐπιδημίαν «οἰκοδομήσει Κύριος τὴν Σιών», κατὰ δὲ τὴν δευτέραν «ὀφθήσεται ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ».

Ἢ καὶ οὕτως· γενόμενος σὰρξ ὅλως, καὶ σκηνώσας ἐν ἡμῖν[3], ᾠκοδόμησε τὴν Ἐκκλησίαν, πνευματικῶς Σιὼν ὀνομαζομένην.

---

1. Πρβλ. Ἱερ. 25,11. 2. Πρβλ. Ἑβρ. 12,22. 3. Πρβλ. Ἰω. 1,14.

Ὀφθήσεται δὲ ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, ὅταν σκηνώσαντος ἐν ἡμῖν αὐτοῦ, θεασώμεθα τὴν δό**196**ξαν αὐτοῦ πλήρους χάριτος καὶ ἀληθείας[1]. Ὅρα δὲ ὅπως αἴτιόν ἐστι τῆς τῶν βασιλέων ὑποταγῆς καὶ τῆς τῶν ἐθνῶν ἐπιγνώσεως ἡ τῆς Σιὼν οἰκοδομή, οὐ τοῦ ἱεροῦ λίθοις, ἀλλὰ θαύμασι καὶ χαρίσμασι πνευματικοῖς καὶ μυστηρίοις ἐνδόξοις· οἰκοδομὴ ὤφθη ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, ἡνίκα μέσος τῶν Ἀποστόλων ἔστη, ἐπὶ τὴν ἔρευναν προτρεπομένου τοῦ Θωμᾶ ἀπιστήσαντος[2]· δόξαν δὲ τὰ πάθη διαφόρως λέγει. Ἢ καὶ οὕτως, ἡ οἰκοδομουμένη ἀπὸ Κυρίου Ἐκκλησία ἡ Σιών ἐστι, σκοπευτήριον ἐρμηνευομένη, ἐν ᾗ «ὀφθήσεται ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ», εἴ τις οἰκοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέλιον[3] τοῦτον χρυσίον, ἀργύριον, λίθους τιμίους.

19-20 *«Καὶ λαὸς ὁ κτιζόμενος αἰνέσει τὸν Κύριον, ὅτι ἐξέκυψεν ἐξ ὕψους ἁγίου αὐτοῦ. Κύριος ἐξ οὐρανοῦ ἐπὶ τὴν γῆν ἐπέβλεψε»*

Λαὸς ὁ κτιζόμενος, «εἴ τις ἐν Χριστῷ καινὴ κτίσις»[4]. Τὸ κτιζόμενον, ἤτοι πάλιν ἐστὶν ὁ κόσμος, ἑκατέρων δὲ αὐτῶν ὁ λαός, καὶ τάχα νῦν ὁ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν. Εἰ μὴ οὖν «ἐξέκυψεν ἐξ ὕψους ἁγίου αὐτοῦ» ὁ Κύριος, οὐκ ἂν ἤνησεν αὐτὸν λαός, ὁ ἔτι κτιζόμενος, καὶ ἕως τῆς συντελείας κτιζόμενος, ὡς πάλαι ἐξ οὐρανοῦ «ἐπὶ τὴν γῆν ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη»[5].

21 *«Τοῦ ἀκοῦσαι τοῦ στεναγμοῦ τῶν πεπεδημένων, τοῦ λῦσαι τοὺς υἱοὺς τῶν τεθανατωμένων»*

Πέδαι δὲ εἶεν «τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως»[6]· υἱοὶ δὲ τῶν τεθανατωμένων λύονται ὑπὸ τοῦ Λόγου. Τίνων δὲ υἱοὶ ἢ τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων; Οἱ γὰρ πατέρες, ὧν ὡς ζώντων ὁ Θεός ἐστιν, οὐ πεπεδημένων εἰσὶ πατέρες· ἐλεύσεται δὲ ὁ λέγων· τεθανατωμένων τῇ ἁμαρτίᾳ[7] τῶν πατέρων υἱοὶ δεδεμένοι ὑπὸ τοῦ Λόγου λύονται.

25 *«Μὴ ἀναγάγῃς με ἐν ἡμίσει ἡμερῶν μου, ἐν γενεᾷ γενεῶν τὰ ἔτη σου»*

---

1. Πρβλ. Ματθ. 24,30-31. 2. Πρβλ. Ἰω. 20,24-28. 3. Πρβλ. Ρωμ. 15,20. 4. Β′ Κορ. 5,17. 5. Βαρ. 3,38. 6. Φιλιπ. 3,21. 7. Πρβλ. Ἐφ. 2,1.

197 Δύο γενεαί, δύο λαοί, ἐν οἷς τὰ τοῦ Θεοῦ ἐστιν ἔτη. Ἀντὶ τοῦ· δίδαξόν με τὴν φύσιν τῶν ἐνταῦθα ἡμερῶν, ὡς ἐστὶν ἐντελὴς καὶ βραχεῖα καὶ ὀλίγη[1]· καὶ ἐν πληρώματι ἡμερῶν ποιήσας με γενέσθαι, ἀνάγαγέ με ἐντεῦθεν· ὁ ἐντελὴς δὲ ἐξελθὼν ἐν βίῳ καὶ γνώσει, ἐν ἡμίσει ἀνάγαγε ἡμερῶν, οἱονεὶ ἐξ ἡμισείας πεφωτισμένος παρά «Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος»[2].

Ψαλμὸς 102

1 *«Εὐλόγει, ἡ ψυχή μου, τὸν Κύριον, καὶ πάντα τὰ ἐντός μου, τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον αὐτοῦ»*

Πᾶσα δύναμις τοῦ ἔσω, καὶ «κατ' εἰκόνα τοῦ Θεοῦ»[3] ἀνθρώπου, οἷον ἡ νοητική, καὶ διανοητικὴ καὶ ἐπιβλεπτική, καὶ ἡ ὁρμητική, καὶ ἡ φανταστική, καὶ αἱ λοιπαί. Ἔστι τὸ τὰς θείας χάριτας διὰ τὸ ὑμνεῖν ἀμείβεσθαι. Ἑαυτῷ οὖν ἐγκελεύεται εὐλογεῖν τὸν Θεὸν, καὶ ὑμνεῖν, καλὸν φάρμακον ἑαυτοῦ, τὴν εἰς Θεὸν εὐλογίαν τιθέμενος. Διὰ τῶν ἐντός, τὸ «ἐξ ὅλης ἰσχύος»[4] δηλοῖ. Ἢ τὸ «πάντα τὰ ἐντός», ἀντὶ τοῦ πᾶσα μου ἐνθύμησις καὶ πᾶν νόημα· ἐντὸς γὰρ τοῦ ἀνθρώπου **198** ἐστὶν ἡ νοητικὴ δύναμις, καὶ διανοητικὴ καὶ μνημονευτική, καὶ αἱ λοιπαί. Ἐνδιατρίβει δὲ τῇ παρὰ τὸν ὕμνον προτροπῇ, εἰδὼς τοῦτο ὅτι ταῦτα ἀντὶ τῶν μεγάλων εὐεργεσιῶν ἐποφείλονται.

5 *«Ἀνακαινισθήσεται ὡς ἀετοῦ ἡ νεότης σου»*

Τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, διὸ τῆς ἁμαρτίας ἐνδυσαμένη ἡ ψυχή[5], τὴν νεότητα αὐτῆς ἀπωλείας καὶ ὡσανεὶ ῥυτίδος ἀνείληφεν· ὅτε οὖν ποιεῖ αὐτὴν μηκέτι ἔχειν «σπῖλον ἢ ῥυτίδα»[6], ἀνακαινίζει αὐτῆς τὴν νεότητα, ὡς ἀετοῦ.

7 *«Ἐγνώρισε τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ τῷ Μωυσῇ, τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ τὰ θελήματα αὐτοῦ»*

Οἱ μὴ γνωρίσαντες τὰ θελήματα αὐτοῦ, οὐκ εἰσὶν υἱοὶ Ἰσραήλ.

---

1. Πρβλ. Ψαλ. 101,24. **2.** Ματθ. 28,19. **3.** Γεν. 1,26. **4.** Μάρκ. 12,30. **5.** Πρβλ. Ἐφ. 4,22. **6.** Ἐφ. 5,27.

8 *«Οἰκτίρμων καὶ ἐλεήμων ὁ Κύριος, μακρόθυμος καὶ πολυέλεος»*

Τούτων δέ, φησίν, αἴτιον τῶν ἀγαθῶν ἡ τῆς θείας ἀγαθότητος ἄβυσσος καὶ τῆς φιλανθρωπίας τὸ πέλαγος.

9 *«Οὐκ εἰς τέλος ὀργισθήσεται, οὐδὲ εἰς τὸν αἰῶνα μηνιεῖ»*

Ἐντεῦθεν γινώσκομεν ὅτι ἄλλο ὀργή, καὶ ἄλλο μῆνις.

10 *«Οὐ κατὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἐποίησεν ἡμῖν, οὐδὲ κατὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν ἀνταπέδωκεν ἡμῖν»*

Ἐλάττους δὲ καὶ τὰς τιμωρίας, οὐ πρὸς ἀξίαν κολάζων.

12 *«Καθ' ὅσον ἀπέχουσιν ἀνατολαὶ ἀπὸ δυσμῶν, ἐμάκρυνεν ἀφ' ἡμῶν τὰς ἀνομίας ἡμῶν»*

Θεοῦ ἡμῖν τοῦτο χαριζομένου, ὅτε πόρρῥω τῶν ἡμῶν ἁμαρτιῶν ἐγενόμεθα καὶ ἕξεως καὶ διαθέσεως, καὶ ὅσον κρείττονες γινόμεθα, κατὰ διάμετρον ἱστάμεθα τῆς ἁμαρτίας· ἐκείνης μὲν γὰρ ἐπὶ δυσμῶν ὁ τόπος, **199** τῶν δὲ ἐναρέτων κατὰ ἀνατολήν· καὶ γὰρ ὁ Χριστός, ἡ ζῶσα ἀρετή, ἐστὶν κατὰ τὸν Ἱερεμίαν ἡ ἀνατολή[1].

13 *«Καὶ καθὼς οἰκτείρει πατὴρ υἱούς, ᾠκτείρησε Κύριος τοὺς φοβουμένους αὐτόν»*

Πατρὸς γὰρ ἀγαθότητα δείκνυσιν, ὁ δημιουργὸς ὢν τε καὶ ποιητής[2]· μακρὸν δὲ τοὺς φοβουμένους αὐτὸν οἰκτείρων, εἰς υἱῶν ἔθετο τάξιν[3]. Οὐδὲ γὰρ μισεῖται οὓς κατεσκεύασεν, ἀλλ' ἐπιστάμενος τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων, ἃς κατὰ μόνας ἔπλασεν, οἷδεν τί ἑκάστῳ συμφέρει, καὶ ὧν ἔχομεν δύναμίν τε καὶ ἀφορμήν, ταῦτα δίδωσιν, ἐπὶ τῷ κατ' ἐνέργειαν ἔχοντι αὐτός, υἱὸς αὐτοῦ γενέσθαι. Λέγοι δ' ἂν καὶ ὡς πεῖραν ἔλαβεν πλάσματος, γενόμενος σάρξ[4], καὶ φυσικὴν ἔχει διάθεσιν, υἱοὺς ἡμᾶς λογισάμενος. «Καθὼς οἰκτείρει πατὴρ υἱοὺς» οὓς γὰρ εἶδε ποίημα καὶ ἔργα τῶν χειρῶν αὐτοῦ[5], κατῳκτείρησεν.

---

1. Πρβλ. Ἱερ. 23,5. **2.** Πρβλ. Γεν. 1,26. 2,7,18. **3.** Πρβλ. Β' Κορ. 6,18. **4.** Πρβλ. Ἰω. 1,14. **5.** Πρβλ. Ψαλ. 142,5.

16-17 *«Ὅτι πνεῦμα διῆλθεν ἐν αὐτῷ, καὶ οὐχ ὑπάρξει, καὶ οὐκ ἐπιγνώσεται εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ. Τὸ δὲ ἔλεος τοῦ Κυρίου ἀπὸ τοῦ αἰῶνος ἕως τοῦ αἰῶνος ἐπὶ τοὺς φοβουμένους αὐτόν»*

Μετὰ τὸν θάνατον ἡ ψυχὴ οὐχ ὑπάρχει ἐν τῷ βίῳ τούτῳ. Εἰ μὲν οὖν φύσις ἡμῶν ἐστὶν ἐπίκηρος, ἡ δὲ θεία φιλανθρωπία τὸν μακραίωνα χαρίζεται βίον, καὶ μέχρις ἐκγόνων διατηρεῖ τὴν τοῖς προγόνοις ὀφειλομένην τῆς δικαιοσύνης ἀντίδοσιν.

Ψαλμὸς 103

1 *«Εὐλόγει, ἡ ψυχή μου, τὸν Κύριον. Κύριε, Κύριε, ὁ Θεός μου, ὡς ἐμεγαλύνθης* **200** *σφόδρα. Ἐξομολόγησιν καὶ εὐπρέπειαν ἐνεδύσω»*

Ἐν μὲν τοῖς πρὸ τούτου ψαλμοῖς διὰ πλειόνων προτρέπεται τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν εὐλογεῖν τὸν Κύριον[1] ὁ προφήτης, καὶ διεξέρχεταί τινα περὶ αὐτοῦ ἐν αὐτῇ· ἢ οὐδὲν λέγων πρὸς αὐτόν, ἐν τοῖς μεγάλοις Θεὸς μεγαλύνεται, ὁποῖος ἦν ὁ προβαίνων Ἰσαάκ, καὶ γενόμενος μείζων, ἕως γένηται μέγας σφόδρα, σφόδρα· καὶ Μωσῆς ὁ μέγας παρὰ πάντας ἀνθρώπους τοὺς ἐπὶ τῆς γῆς. Οὐκ οἶμαι δὲ αὐτὸν ἐν τοῖς μικροῖς καὶ ἐπιδεχομένοις, διὰ τὴν μικρότητα, τὸ σκανδαλίζεσθαι, περὶ ὧν εἰσδεόμενοι, ἐντολῆς ἄνευ, κατευφρονήσωμεν ἂν αὐτοῖς· μανθάνωμεν οὖν μὴ καταφρονεῖν τῶν μικρῶν τούτων[2].

«Ἐξομολόγησιν καὶ εὐπρέπειαν ἐνεδύσω».

Ἀντὶ τοῦ «πάντα τὰ ἔργα σου εὐχαριστίας πεπλήρωται καὶ μεγέθους, καὶ μεγαλοπρέπειαν τοῖς πᾶσι ἐδείκνυσας, ὡς ἐξ ἱματίων καθαρῶν πολλάκις οἱ ἄνθρωποι τοῖς ὁρῶσι». Τοῦτο γὰρ αἰνίττεται τὸ «ἐνεδύσω». Γνησίως ἐξομολογούμενοι, καθ' ἑκάτερον σημαινόμενον παρὰ τοῦ ἐξομολογεῖσθαι, ὑφαίνομεν Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν ἐξομολόγησιν ἣν ἐνδύεται. Μετὰ δὲ τὴν ἐξομολόγησιν, πάντα εὐπρεπῶς τὰ δέοντα πράξαντες, καὶ εὔξαντες, καὶ εὐπρεπείας

1. Πρβλ. Ψαλ. 102,1-2. 2. Πρβλ. Ματθ. 18,10.

ἕτερον χιτῶνα ὑφαίνομεν Κυρίῳ τῷ Θεῷ. Ἢ οὕτως ὁ Σύμμαχος· "Ὑμνον καὶ δόξαν ἠμφιέσω. Οὐκ ἔστιν γὰρ σὲ ἀγνοοῦσιν, [ἀλλὰ] τοῖς τῶν σῶν ἀπολαύσασιν ἀγαθῶν· οὐδὲ τοῖς εἰδώλοις τὸ σὸν σέβας προσφέρουσιν, ἀλλὰ σὲ ὑμνοῦσι καὶ σοὶ τὸ τῆς δοξολογίας ἐκτείνουσι χρέος".

Ἢ οὕτως· ἀφορῶντες εἰς τὴν σὴν πρόνοιαν, [σὲ] ὦ Δέσποτα, μεγαλύνομεν, τῆς σῆς προνοίας τὸ μέγεθος ἐκπληττόμενοι· οὕτως τὴν ἡμετέραν ἐξομολόγησιν καὶ εὐπρέπειαν, τοὐτέστι μετὰ αἴνου δοξολογίαν[1], ὥσπερ τι περιβόλαιον ἀμφιέννυσαι, ἢ τὸ ἐν μεγάλοις καὶ ὑπεραίρουσιν ἔχων τὸ πρέπον. Ἐξομολόγησις δὲ τὸ πᾶσαν συμφωνίαν τῶν ἐναρμονίων ἔχει παρ' αὐτά· ἀλλὰ καὶ ἐνδύ**201**σασθαι μεγαλοπρέπειαν καὶ τὴν ἐξομολόγησιν φησίν.

2 *«Ἀναβαλλόμενος φῶς ὡς ἱμάτιον, ἐκτείνων τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ δέῤῥιν»*

Γινόμενοι δὲ φῶς, ὥστε λάμψαι «τὰ ἔργα ἡμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων»[2], ἄλλο ἱμάτιον τῷ Κυρίῳ κατασκευάζομεν εἰς δόξαν αὐτοῦ, ὄντος ἡμῶν «Πατρὸς τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς»[3]. «Ἐκτείνων τὸν οὐρανὸν ὡς δέῤῥιν». Τὴν τῆς δημιουργίας εὐκολίαν διὰ τούτων ἐδήλωσεν; ὡς γὰρ ἀνθρώπῳ ῥᾴδιον δέῤῥιν ἐκτεῖναι πρὸς τὸ ποιῆσαι σκηνήν, οὕτως ὁ τῶν ὅλων Θεὸς τὰ μεγάλα τῶν οὐρανῶν διεπέτασε κύτη, λόγῳ μόνῳ χρησάμενος[4].

5 *«Ἐθεμελίωσε τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς»*

Ὁ δὲ Ἀκύλας καὶ ὁ Σύμμαχος· "Ἐπὶ τῆς ἕδρας αὐτῆς".

6 *«Ἄβυσσος ὡς ἱμάτιον τὸ περιβόλαιον αὐτοῦ»*

Εἰπὼν τὰ περὶ τῆς γῆς, μετέβη ἐπὶ τὸ **202** ὕδωρ, Ἑβραϊκῷ ἤθει ἀῤῥενικῶς εἰπών «τὸ ἄβυσσος», διὸ ἐπήγαγε τὸ αὐτοῦ. Καὶ γὰρ Ἀκύλας καὶ Θεοδοτίων· "Ἄβυσσον ὡσεὶ ἔνδυμα περιέβαλες αὐτήν, ἤτοι τῇ ὑγρᾷ οὐσίᾳ τὴν γῆν περιέσχες· πανταχόθεν γὰρ ὕδασι περιέχεται". Τὴν γὰρ ὑγρὰν οὐσίαν «ἄβυσσον» ἐκάλεσε,

1. Πρβλ. Ψαλ. 65,2. 2. Ματθ. 5,16. 3. Ματθ. 5,45. 4. Πρβλ. Γεν. 1,6-7.

ἥτις πάσῃ τῇ γῇ «ὡς ἱμάτιον» περικέχυται. Οἷον καὶ τὴν ἄβυσσον, φησίν, οὕτως συνέχεις καὶ περιβάλλεις, ὡς εἴ τις περιβολαίῳ καὶ ἱματίῳ περιβάλοι τι πρᾶγμα καὶ συνέχοι αὐτὸ ἐν τῷ μέσῳ· διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν ὡς συνεχομένη μὲν ὑφοῦται, ἁπλωθῆναι δὲ πέρα τῶν οἰκείων ὅρων οὐ δύναται. Ἀλλ' ὅταν ὑφωθῇ, ὥσπερ ἐπιτίμησιν δεχομένη, δειλιᾷ καὶ συστέλλεται· μήποτε δὲ οἶδεν αὐτὴν ἀκίνητον καὶ ἐν τῷ κέντρῳ. Τοῦτο καὶ οἱ ἑξῆς στίχοι δηλοῦσιν.

7-8 *«Ἐπὶ τῶν ὀρέων στήσονται ὕδατα, ἀπὸ ἐπιτιμήσεώς σου φεύξονται, ἀπὸ φωνῆς βροντῆς σου δειλιάσουσιν. Ἀναβαίνουσιν ὄρη καὶ καταβαίνουσιν πεδία εἰς τὸν τόπον, ὃν ἐθεμελίωσας αὐτά»*

Ὕδατα, ἀντὶ τοῦ· ὑφούμενα μέν, ὄρη μιμοῦνται, καὶ ὡς ὄρος ἔστηκεν. Καὶ τί τὸ μετὰ ταῦτα; Ἐπιτιμᾷς αὐτοῖς, βροντὰς ἐπάγων, καὶ τρόπον τινα δειλιῶντα εἰς τὴν οἰκείαν τάξιν ἀποκαθίσταται. Ὑφοῦται μὲν γὰρ τὰ κύματα ὡς ὄρη. Λείπει γὰρ τὸ ὡς, ἵν' ᾖ· ἀναβαίνουσιν ὡς ὄρη τὰ ὕδατα ὑπὸ τῶν ἀνέμων ἐξοιδαινόμενα. Οὐ μὴν καὶ διαμένουσιν οὕτως, ἀλλὰ καταστορούμενα πάλιν πεδίοις ὁμαλέσιν ἀφομοιοῦνται, καὶ ταῦτα, φησί, γίνεται ἐν τῷ τόπῳ ἐν ᾧ τὴν θάλασσαν περιγεγράφθαι προσέταξας. «Στήσονται ὕδατα», **203** ἐπὶ τῶν ἐν ἀγνοίᾳ ὄντων στήσεται ἡ γνῶσις[1].

10-11 *«Ὁ ἀποστέλλων πηγὰς ἐν φάραγξιν, ἀνὰ μέσον τῶν ὀρέων διελεύσονται ὕδατα. Ποτιοῦσι πάντα τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, προσδέξονται ὄναγροι εἰς δίψαν αὐτῶν»*

Καὶ τοῦτο τῆς σῆς προνοίας ἐστὶν ἔργον, τὸ μὴ μόνον διὰ τῆς περὶ χειμάρρους ὥρας ἐν ταῖς φάραγξι καὶ τοῖς θάλπουσι τόποις ὕδατα δίδοσθαι, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἀνὰ μέσον τῶν ὀρέων, ὅπως ἂν τῶν ἀγρίων ζώων τὰ ἥμερα διαδιδράσκονται, ἐν ὥρᾳ δ' ἀναπαύσονται. Κατὰ μέρος δοξολογῶν, ἐπέρχεται τῇ προνοίᾳ, καὶ τὴν μετὰ σοφίας τεθαύμακεν ἀγαθότητα, καὶ τῆς τῶν ἀλόγων ζώων πεφροντικότος διαμονῆς τοῦ Θεοῦ. Ποιήσας γὰρ αὐτὰ καὶ τρέφει τε καὶ ποτίζει. Διὸ τὰ ὄρη τεμὼν παρόδους τοῖς ὕδασιν ἐτεκτήνα-

1. Πρβλ. Α' Κορ. 1,27-28.

το πρὸς ὠφέλειαν ἀνθρώπων τε καὶ κτηνῶν καὶ ὀρνέων. Ὁ δὲ Σύμμαχος ἐξέδωκεν· "Ἀνακτήσεται ὄναγρος δίψαν αὐτοῦ". Περὶ δὲ τῆς μέχρι τούτων προνοίας, ἔλεγεν ὁ Σωτήρ· «Ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ ὅτι οὐ σπείρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν, οὐδὲ συνάγουσιν εἰς ἀποθήκας, καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά»[1]. Οὕτω καὶ τῶν ἀλόγων ζώων καὶ ἑρπετῶν καὶ θηρίων προνοεῖ, ὡς καὶ τούτοις τὸ πρὸς ζωὴν χρήσιμον ἐπιχορηγεῖν. Ποτίζει γὰρ ὄρη καὶ πεδία, οὐκ ἀπὸ τῶν ἐν ταῖς φάραγξι πηγῶν, ἢ τῶν φερομένων κατὰ γῆς ποταμῶν, ἀλλ' ἄνωθεν τοὺς αὐτάρκεις ἐπιχορηγῶν ὑετούς[2]. Λογικάς τινας διὰ τῶν λογικῶν τούτων αἰνίττεται φύσεις. Ὁ διδοὺς γνῶσιν τοῖς κενωθεῖσιν ὑπὸ τῆς ἀγνοίας, δίκην φαράγγων κοιλανθεῖσιν ὑπὸ τῆς κακίας.

12 *«Ἐπ' αὐτὰ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσει»*

204 Κατασκηνοῖ ἐπ' αὐτοὺς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ἐπειδὴ ἔσχον «πίστιν, ὡς κόκκον σινάπεως»[3].

13 *«Ἀπὸ καρποῦ τῶν ἔργων σου χορτασθήσεται ἡ γῆ»*

Καρπὸς τῶν ἔργων ἐστὶν ἡ θεωρία τῶν γεγονότων.

14 *«Ἐξανατέλλων χόρτον τοῖς κτήνεσι, καὶ χλόην τῇ δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων, τοῦ ἐξαγαγεῖν ἄρτον ἐκ τῆς γῆς»*

Ὥσπερ τῶν ὑδάτων δέδωκεν τὴν χορηγίαν, οὕτω καὶ ἀπὸ γῆς τρέφεσθαι παρεσκεύασεν· διὰ τοῦτο ἐφρόντισας τῶν κτηνῶν, ἵνα δι' αὐτῶν γεωργοῦντες τὰ πρὸς ζωὴν εὕρωμεν. Τάχα ἡ λέξις χόρτος καὶ οὗτος μὲν ἄρτος γῆς. Ἔστι δέ τις ἄρτος οὐρανοῦ περὶ οὗ εἴρηται· «ἄρτον οὐρανοῦ δέδωκεν αὐτοῖς»[4].

Χόρτος· «ὁ γὰρ ἀσθενὴς λάχανα ἐσθίει»[5].

16-17 *«Χορτασθήσονται τὰ ξύλα τοῦ πεδίου, αἱ κέδροι τοῦ Λιβάνου ἃς ἐφύτευσας. Ἐκεῖ στρουθία ἐννοσσεύσουσι, τοῦ ἐρωδιοῦ ἡ οἰκία ἡγεῖται αὐτῶν»*

1. Ματθ. 6,26. 2. Πρβλ. Ψαλ. 103,13. 3. Λουκ. 17,6. 4. Ψαλ. 77,24. 5. Ρωμ. 14,2.

Δείκνυσιν καὶ τὰ ἐν δρυμῷ αὔξοντα ξύλα, οἷον κέδροι, καὶ τὰ ἕτερα τοῖς αὐτοῦ νεύμασιν αὐξηθήσονται. Γέγονε δὲ ταῦτα καὶ δι' ἕτερα μὲν πλεῖστα, ὧν καὶ τὴν πεῖραν ἔχομεν καὶ τῶν στρουθίων ὡς καλιάς. Ὥσπερ ἔστι τινὰ ξύλα τοῦ Παραδείσου, οὕτω καὶ ξύλα τοῦ πεδίου.

18 *«Ὄρη τὰ ὑψηλὰ ταῖς ἐλάφοις· πέτρα καταφυγὴ τοῖς χοιρογρυλλίοις»*

Εἴ τις, φησίν, ἔροιτο· Διὰ τί ὄρη; διὰ τί πέτραι; Μανθανέτω ὅτι ταῦτα ἀναγκαίως ἐδημιουργήθη. Εἰ γὰρ δι' ὅλου ἥπλωτο πεδία ἡ γῆ, μὴ ἔχουσα ὄρη, οὐκ ἂν τὰ ποικίλα συνέστη τῶν ζώων γένη, θᾶττον τῶν ἰσχυροτέρων τοῖς ἀσθενεστέροις ἐπιπηδώντων. Νῦν δὲ ἡ τῶν ὀρέων σύστασις καταφυγὴ γέγονε, τοῦ μὴ ἀσθενέστερα ὑπὸ τῶν ἰσχυροτέρων ἁλίσκεσθαι, καὶ μάλιστα κατὰ τὸν τοῦ **205** ὕπνου καιρόν· ἀλλὰ καὶ λαγωοῖς ἢ χοιρογρυλλίοις (ἀμφότερα γὰρ φέρεται ἐν τῇ ἀναγνώσει) τίς ἦν ἄλλη καταφυγή, εἰ μὴ πέτραι καὶ σπήλαια ὡς χηραμοὶ συνέστησαν, εἰς ἃς διαδιδράσκοντα σώζεται, καθάπερ ἄνθρωποι πρὸς οἰκίας καὶ τείχη. Ὁ ἔλαφος, ὄφει πολέμιος· τοιοῦτοι καὶ οἱ τοῦ Χριστοῦ μαθηταί, ἑτοίμως ἔχοντες ἐκδικεῖν πᾶσιν παρακοήν, οἱ καί «πατεῖν ἐπάνω ὄφεων»[1] ἤκουσιν.

19-21 *«Ἐποίησε σελήνην εἰς καιρούς, ὁ ἥλιος ἔγνω τὴν δύσιν αὐτοῦ. Ἔθου σκότος, καὶ ἐγένετο νύξ· ἐν αὐτῇ διελεύσονται πάντα τὰ θηρία τοῦ δρυμοῦ, σκύμνοι ὠρυόμενοι ἁρπάσαι καὶ ζητήσαι παρὰ τοῦ Θεοῦ βρῶσιν αὐτοῖς»*

Ἀνατρέχει πάλιν ἐπὶ τὴν ἐν τοῖς οὐρανοῖς πρόνοιαν· δι' οὗ δὲ ἑτέρου γεγενῆσθαι τὴν σελήνην φησίν, ἢ πρὸς ἀριθμὸν καὶ διάγνωσιν μηνῶν τε καὶ ἡμερῶν; «Ὁ ἥλιος ἔγνω τὴν δύσιν αὐτοῦ», θείῳ καὶ αὐτὸς προστάγματι δηλονότι πειθόμενος· οὐχ ὡς ἔμψυχος δὲ ἥλιος ἔγνω τὴν δύσιν αὐτοῦ, κατὰ δὲ τὸν θεῖον ὅρον ὁδεύων. Ἀπ' ἀμφοτέρων μὲν ἀμφότερα εὑρίσκεται, καιρούς τε γὰρ ὁ ἥλιος ποιεῖ, καὶ δύσει καὶ ἀνατολῇ ὁμοίως κέχρηνται, ἀλλὰ διεῖλεν

1. Λουκ. 10,19.

αὐτὰ κατ' ἴδιον οἴκημα· καιροὺς δὲ καλεῖ τὰ μέτρα ἡμερῶν καὶ μηνῶν, τὰς γὰρ τῆς σελήνης ἀλλοιώσεις μετρεῖσθαι τὸν χρόνον παρεσκεύαζε· ἀλλὰ καὶ ὁ ἥλιος φωτίζειν μόνον μαθών, ὅτε προσετάχθη, πρὸς δύσιν χωρεῖ· ἔδει γὰρ καὶ νυκτὸς εἰς ἀναχώρησιν μὲν τῶν ἡμέρων ζῴων· εἰς πρόοδον δὲ τῶν ἀγρίων τὰς τοῦ ἡλίου κατὰ θείαν πρόνοιαν ἀποστέλλεσθαι αὐγάς, ἢ γὰρ ἂν καὶ αὐτοῖς ἐπετίθετο· διὸ τὸ χρήσιμον τῆς νυκτὸς ὑπογράφων φησίν· Ἡλίου δὲ ἀντίσχοντος, τὰ μὲν [θηρία] εἰς τὰς οἰκείας καταδύσεις χωρεῖ· οἱ δὲ ἄνθρωποι τὸν τῆς προτέρας ἡμέρας πόνον ἀποθέμενοι, προθύμως πάλιν ἔτι τοῖς ἔργοις διημερεύουσι. Οὐδὲ τὸ ζητῆσαι δὲ τροφήν, κυρίως **206** κεῖται· λογικῶν γὰρ ἡ ζήτησις· δηλοῖ δὲ καὶ τούτοις τὸν Θεὸν τὴν ἀναγκαίαν παρέχειν τροφήν[1].

25 *«Αὐτὴ ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ εὐρύχωρος»*

Τὸν βίον τοῦτον σημαίνει.

29 *«Ἀντανελεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν, καὶ ἐκλείψουσι, καὶ εἰς τὸν χοῦν ἐπιστρέψουσιν»*

Οἱ ἐκπίπτοντες δὲ τοῦ παρὰ τοῦ Θεοῦ δοθέντος αὐτοῖς Πνεύματος, γίνονται χοϊκοί.

30 *«Ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινιεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς»*

Ἣν Παῦλος ἔκστασιν εἴρηκεν[2], ταύτην Δαβὶδ ἀνακαινισμὸν προσηγόρευσεν.

Ψαλμὸς 104

5 *«Μνήσθητε τῶν θαυμασίων αὐτοῦ, ὧν ἐποίησε, τὰ τέρατα αὐτοῦ καὶ τὰ κρίματα τοῦ στόματος αὐτοῦ»*

Ὅτε ἐποίει ἐργασίας ἐν ὕδασι πολλοῖς, ἐθεώρουν τὰ ἔργα τοῦ Κυρίου· τούτων, ἔφη, μνήσθητε καὶ πάλιν ποιεῖτε ἐργασίαν ἐν

1. Πρβλ. Ματθ. 6,11. Λουκ. 11,3. 2. Πρβλ. Πράξ. 22,17.

ὕδασι πολλοῖς. Τὰ τέρατα[1] λέγει, ὧν πεποίηται ἐν τῇ παρουσίᾳ θεοσημείων.

12 *«Ἐν τῷ εἶναι αὐτοὺς ἀριθμῷ βραχεῖς, ὀλιγοστοὺς καὶ παροίκους ἐν αὐτῇ»*

Τὸ βραχεῖς ἐπὶ ὀλίγων εἶπε· τὸ δὲ βραχὺ ἐπὶ μεγέθους, τὸ δὲ ὀλίγον ἐπὶ ἀριθμοῦ τέτακται. Πάροικοί εἰσιν οἱ μηδὲν ἴδιον τῶν τοῦ κόσμου τούτου νομίζοντες[2].

13 *«Καὶ διῆλθον ἐξ ἔθνους εἰς ἔθνος»*

Τὰ κατὰ τὴν ἀποδημίαν διηγεῖται τοῦ Ἀβραάμ[3], καὶ τοὺς σκυλμοὺς τοῦ Ἀβραάμ, Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ· παροικοῦντες γὰρ οἱ Πα**207**τριάρχαι διετέλουν, καὶ οὐδὲ ἐφ' ἑνὸς ἱδρυμένου τόπου, ἀλλὰ νῦν μὲν ὧδε, ἐκεῖ δὲ ἄλλοτε τὰς σκηνὰς μεταφέροντες. Ἢ ὅτι πολλὰ ἔθνη μετῆλθον, μέχρις ὅτε τῆς ἐπαγγελθείσης αὐτῆς γῆς τὸν κλῆρον παρέλαβον· Ἢ ἀπολογίαν δοκεῖ ἔχειν τὴν ἐν τοῖς προκειμένοις διδασκαλίαν, τοῦ μὴ ἀκρίτως ἀποδοκιμᾶσθαι τὸν ἐκ περιτομῆς λαόν· εὐλογεῖ δὲ ταῦτα πεπονθέναι, ὅτι μυρίων καταξιωθέντων πρὸς τοῦ Θεοῦ εὐεργεσιῶν αὐτοὶ ἑαυτοὺς ἐναντίους κατέστησαν καὶ ἐχθροὺς τῆς τοῦ Θεοῦ προαιρέσεως.

16 *«Καὶ ἐκάλεσε λιμὸν ἐπὶ τὴν γῆν, πᾶν στήριγμα ἄρτου συνέτριψεν»*

Τὸ δοκοῦν κακόν, ὁ ἐν Αἰγύπτῳ λιμός, ἀρχὴ γέγονε τῶν ἐν Ἑβραίοις οἰκονομιῶν ἀγαθῶν. Οὕτως καὶ πᾶν τὸ δοκοῦν κακόν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀληθῶς κακόν, διὰ τὸ ὕστερον ἀγαθὸν γίνεται· κακὸν γάρ, ὁ κατὰ τοῦ Ἰωσὴφ ζῆλος τῶν ἀδελφῶν[4], καὶ ἡ ἐπιθυμία τῆς δῆθεν δεσποίνης τοῦ Ἰωσήφ[5]. «Πᾶν στήριγμα», ἀντὶ τοῦ "πᾶν διαθρέψαι δυνάμενον", σπανίσαι πεποίηκεν, οὐ μόνον σῖτον, ἀλλὰ καὶ ὄσπρια, καὶ τ' ἄλλα, δι' ὧν βιοτεύουσιν ἄνθρωποι.

19 *«Μέχρι τοῦ ἐλθεῖν τὸν λόγον αὐτοῦ, τὸ λόγιον τοῦ Κυρίου ἐπύρωσεν αὐτόν»*

---

1. Πρβλ. Ψαλ. 45,9. **2.** Πρβλ. Ψαλ. 118,19. Α΄ Πέτρ. 2,11. **3.** Πρβλ. Γεν. 12,1 ἑξ. **4.** Πρβλ. Γεν. 37,23-28. **5.** Πρβλ. Γεν. 39,7.

Πολλοὺς πειρασμοὺς ἐπάγει τοῖς Ἁγίοις ὁ διάβολος, μέχρι τοῦ ἐλθεῖν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ τὸν πυροῦντα καὶ καθαρίζοντα τὰς καρδίας αὐτῶν. Δύο πυρώσεις εἰσὶ γενικαί· ἡ μὲν ἀστεία, ὅτε τὸ λόγιον Κυρίου πυροῖ τινα, ἵνα τῆς σοφίας ἐρασθεὶς καὶ παντὸς καλοῦ πυρωθείς, ἐπ' αὐτῷ γένηται πῦρ Κυρίου[1]. Ἡ δὲ φαύλη, ὅτε τις τέτρωται ὑπὸ τῶν πεπυρωμένων βελῶν τοῦ πονηροῦ, ἵνα σωματικῶν ἐπιθυμῇ· ἐπεὶ τοίνυν καὶ τὸν **208** Ἰωσὴφ τὸ λόγιον Κυρίου ἐπύρωσεν, οὐκ ἠδυνήθη αὐτὸν ὁ πονηρὸς ἐπὶ τῇ δεσποίνῃ πυρῶσαι[2].

20 *«Ἀπέστειλε βασιλεὺς καὶ ἔλυσεν αὐτόν, ἄρχων λαῶν καὶ ἀφῆκεν αὐτόν»*

Οὐκ ἄλλος ὁ βασιλεύς, καὶ ἄλλος ὁ ἄρχων· ἀλλ' ἀναδιπλώσει χρῆται γραφικῷ ἔθει, ὡς τό· πορευόμενοι ἐπορεύοντο· τὸν Φαραὼ δὲ λέγει ἐπὶ τὴν τῶν ὀνειράτων ἀπορίαν, ὅτε καὶ λύεται[3], καὶ καθίσταται ὁ Κύριος· τὴν δὲ ἀπὸ τῆς οἰκονομίας αὐτοῦ δεικνὺς ὠφέλειαν, ἐπάγει.

22 *«Τοῦ παιδεῦσαι τοὺς ἄρχοντας αὐτοῦ ὡς ἑαυτόν, καὶ τοὺς πρεσβυτέρους αὐτοῦ σοφίσαι»*

Ἐπίσημος γὰρ διὰ τὴν ἐπίλυσιν τῶν ὀνειράτων γενόμενος εἰς σύνεσιν[4], ἐπαιδοτρίβει τοὺς ἐγχειρισθέντας τοῦ ζηλῶσαι αὐτόν· αὕτη, φησίν, ἡ αἰτία τοῦ εἰσελθεῖν Ἰσραὴλ εἰς Αἴγυπτον[5], κἀνταῦθα δὲ ἀναδιπλώσει χρῆται.

23 *«Καὶ εἰσῆλθεν Ἰσραὴλ εἰς Αἴγυπτον, καὶ Ἰακὼβ παρῴκησεν ἐν γῇ Χάμ»*

Χὰμ δὲ τὴν Αἴγυπτον λέγει· Χὰμ γὰρ ἐγέννησε τὸν Χαναάν, ὁ δὲ Μεστραΐμ[6], ὃς ἑρμηνεύεται Αἴγυπτος· εἰκὸς γὰρ πάππον ὄντα τοῦ Μεστραΐμ τὸν Χάμ, ἐν Αἰγύπτῳ οἰκῆσαι, τοῦ Χαναὰν ἐν Πατοῦ Μεστραΐμ τὸν Χάμ, ἐν Αἰγύπτῳ οἰκῆσαι, τοῦ Χαναὰν ἐν Παλαιστίνῃ οἰκήσαντος[7]. Κατελθόντων δὲ οὐκ ἠμέλησε, φησίν, ἀλλὰ

---

1. Πρβλ. Ψαλ. 25,2. **2.** Πρβλ. Γεν. 39,10. **3.** Πρβλ. Γεν. 41,7-29. **4.** Πρβλ. Γεν. 41,37-40. **5.** Πρβλ. Γεν. 46,3-6. **6.** Πρβλ. Γεν. 9,18. Α΄ Παρλ. 1,8. **7.** Πρβλ. Γεν. 10,15-19.

κἀκεῖ αὐτοὺς ηὔξησε, καὶ τῆς οἰκείας εὐλογίας μετέδωκε. Εἴ τίς ἐστιν ὡς ἀληθὴς Ἰακώβ, οὐ κατοικεῖ ἐν γῇ Χὰμ ἐκεῖνος, ἀλλ' ἐν αὐτῇ παροικεῖ.

24 «*Καὶ ηὔξησε τὸν λαὸν αὐτοῦ σφόδρα, καὶ ἐκραταίωσεν αὐτὸν ὑπὲρ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ*»

Ὥστε λέγειν τὸν Φαραώ, ὃς οὐκ ἤδει τὸν Ἰωσήφ· ἰδοὺ πολυπληθεῖ νῦν τὸ ἔθνος, καὶ ἰσχύει ὑπὲρ ἡμᾶς, οὐκ ἂν δὲ αὐξηθέντες ἐ**209**κραταιώθησαν, καὶ μὴ τῆς Ἰωσὴφ ἔτυχον προστασίας καὶ τῆς τοῦ Φαραὼ δεξιώσεως[1]. Χωρὶς γὰρ τῆς ἀρετῆς καὶ γνώσεως, οὐκ ἄν τις γένοιτο τῶν ἐχθρῶν ἰσχυρότερος.

26-27 «*Ἐξαπέστειλε Μωσῆν τὸν δοῦλον αὐτοῦ, Ἀαρών, ὃν ἐξελέξατο αὐτόν. Ἔθετο ἐν αὐτοῖς τοὺς λόγους τῶν σημείων αὐτοῦ καὶ τῶν τεράτων ἐν γῇ Χάμ*»

Ἤδεσαν Μωσῆς καὶ Ἀαρὼν μόνοι τοὺς λόγους ὧν ἐποίησεν ἐν Αἰγύπτῳ, σημείων τε καὶ τεράτων, πῶς τε αὐτὰ ποιήσωσι καὶ τίνος συμβουλῇ[2].

28 «*Καὶ παρεπίκραναν τοὺς λόγους αὐτοῦ*»

Οἱ ἀκούοντες τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ καὶ μὴ ποιοῦντες αὐτοὺς[3] παραπικραίνουσιν τοὺς λόγους αὐτοῦ.

29 «*Μετέστρεψε τὰ ὕδατα αὐτῶν εἰς αἷμα, καὶ ἀπέκτεινε τοὺς ἰχθύας αὐτῶν*»

Οὐ γὰρ τὴν χροίαν τῶν ὑδάτων μόνην, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν μετέβαλε τῆς γενέσεως ποιότητα, ὥστε ἅπαντα διαφθαρῆναι τῶν ἰχθύων τὰ γένη[4].

35 «*Καὶ κατέφαγε πάντα τὸν χόρτον ἐν τῇ γῇ αὐτῶν, καὶ κατέφαγε τὸν καρπὸν τῆς γῆς αὐτῶν*»

Ὀγδόη αὐτὴ πληγὴ πάντα χόρτον Αἰγύπτιον, καὶ πάντα τὸν

---

1. Πρβλ. Ἐξ. 1,7-9. **2.** Πρβλ. Ἐξ. 11,9-10. **3.** Πρβλ. Λουκ. 11,28. **4.** Πρβλ. Ἐξ. 7,19-21.

καρπὸν τῆς Αἰγύπτου κατεσθίουσα[1]· καὶ γὰρ τοιαῦτα ἦν, ὡς τῶν εὐτελεστάτων ζώων εἶναι τροφή, ἀκρίδων ὡς καὶ βρούχου, τῶν οὔτ' ἐν λόγῳ, οὔτ' ἐν ἀριθμῷ. Καὶ ὁ Ἰσραὴλ μέντοι, ἐὰν μὴ κατὰ νόμον Θεοῦ πολιτευόμενος γεωργῇ, ἀκούσεται· τὰ κατάλοιπα τῆς κάμπης καταφάγεται ὁ βροῦχος, «καὶ τὰ κατάλοιπα τοῦ βρούχου κατέφαγεν ἡ ἐρυσίβη»[2].

36 «*Καὶ ἐπάταξε πᾶν πρωτότοκον ἐκ τῆς γῆς αὐτῶν, ἀπαρχὴν παντὸς πόνου αὐτῶν*»

210 Τὴν τῶν πρωτοτόκων πληγὴν ἀπαρχὴν παντὸς πόνου αὐτῶν ἐκάλει, τῶν Αἰγυπτίων δηλονότι[3]. Οἷον γὰρ ἀνταπόδομα ἦν ἡ πληγὴ αὕτη ὧν εἰς τοὺς Ἑβραίους καὶ τὰ ἄρσενα αὐτῶν ἐποίησαν[4], ὅτε πονῆσαι αὐτοῖς ὑπὸ τὴν πληνθείαν καὶ τοὺς ἄλλους παρεσκεύασε πόνους· αὐτὴ γὰρ μόνη ἡ πληγὴ αὐτῶν Αἰγυπτίων καθίκετο καὶ ἀποστεῖλαι κατήπειξεν. Ὅθεν ἐπάγει· καὶ ἐξήγαγεν αὐτούς. Ἐν τῇ δεκάτῃ μάστιγι πατάσσονται Αἰγυπτίων ῥίζαι καὶ ἀρχαί, καὶ πρωτότοκα καὶ ἀπαρχαὶ πόνων αὐτῶν λέγονται.

37 «*Καὶ ἐξήγαγε αὐτοὺς ἐν ἀργυρίῳ καὶ χρυσίῳ*»

«Ἐν ἀργυρίῳ καὶ χρυσίῳ», ἀντὶ τοῦ μετ' ἀργυρίου καὶ χρυσίου, ἅπερ σύμβολά ἐστιν τῆς ἔξωθεν σοφίας.

39 «*Διεπέτασε νεφέλην εἰς σκέπην αὐτοῖς, καὶ πῦρ τοῦ φωτίσαι αὐτοῖς τὴν νύκτα*»

Ἡ νεφέλη φύσιν ἁγίαν δηλοῖ, καὶ ὁ στύλος τοῦ πυρὸς[5] ὁμοίως δύναμιν σημαίνει νοεράν.

40 «*Καὶ ἄρτον οὐρανοῦ ἐνέπλησεν αὐτούς*»

«Ἐγώ εἰμι ὁ ἄρτος, ὁ ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς»[6], ἐν τοῖς εὐαγγελίοις φησίν.

43 «*Καὶ ἐξήγαγε τὸν λαὸν αὐτοῦ ἐν ἀγαλλιάσει, καὶ τοὺς ἐκλεκτοὺς αὐτοῦ ἐν εὐφροσύνῃ*»

---

1. Πρβλ. Ἐξ. 10,13-15. **2.** Ἰωὴλ 1,4. **3.** Πρβλ. Ἐξ. 12,29. **4.** Πρβλ. Ἐξ. 1,22. **5.** Πρβλ. Ἐξ. 13,21-22. **6.** Ἰω. 6,51.

Εἰ ὁ λαὸς ἐξῆλθεν ἐν ἀγαλλιάσει, οἱ δὲ ἐκλεκτοὶ αὐτοῦ ἐν εὐφροσύνῃ τῆς ἀγαλλιάσεως, ἐπεὶ καὶ μείζονες οἱ ἐκλεκτοὶ τοῦ λαοῦ.

44 *«Καὶ πόνους λαῶν ἐκληρονόμησαν»*

Νῦν τὸ ἀποτέλεσμα πόνου, πόνον ὠνόμασεν.

45 *«Καὶ τὸν νόμον αὐτοῦ ἐκζητήσωσιν»*

Εἰ «ὁ νόμος πνευματικός ἐστι»[1], χρήζει πρὸς τὸ γνῶναι καὶ ζητῆσαι αὐτόν.

Ψαλμὸς 105

1 *«Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ, ὅτι χρηστός»*

211 Ἐπεὶ τὸ κυρίως ἐξομολογεῖσθαι τοῦ μηκέτι ἁμαρτάνοντός ἐστι, διὰ τοῦτο ὡς μὴ ἀκούουσιν ἡμῖν τὸ ἐξομολογεῖσθαι· ἁμαρτάνομεν γὰρ συνεχέστερον. Λέγεται τὸ ἐξομολογεῖσθαι τῷ Κυρίῳ ἢ τοῖς ἀπογινώσκουσι διὰ τὰ πολλὰ ἡμαρτηκέναι, περὶ σωτηρίας ταῦτα λέγεται. Εἶτα ἐπάγει.

2 *«Τίς λαλήσει τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου; Ἀκουστὰς ποιήσει πάσας τὰς αἰνέσεις αὐτοῦ;»*

Τὸ «Τίς» ἐνταῦθα, οὐ τὸ ἀδύνατον, ἀλλὰ τὸ σπάνιον δηλοῖ· ἔστι δ' ὅτε καὶ τὸ ἀδύνατον δηλοῖ σημαίνειν, ὡς τό· «τὴν γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται;»[2]. Ὡσεὶ ἔλεγε· τίς δύναται ἀξίως τὴν τοσαύτην ἀγαθότητα διηγήσασθαι; Ἑκάστη γὰρ πρᾶξις τοῦ Κυρίου αἰνέσεως γέμει. Ἢ τάχα μὲν αἱ δυναστεῖαι τὰ θαυμάσια περιέχουσι, «τὰ δὲ χαρίσματα τῶν ἰαμάτων»[3] «τὰς αἰνέσεις αὐτοῦ»; Ὅσα γὰρ ὑπὲρ φύσιν ποιεῖ θνητήν, δυναστεῖαι τοῦ Κυρίου εἰσίν. Ἀλλ' ἐπεί, φησί, τὸ ὑμνεῖν αὐτὸν ἀξίως οὐκ ἔστι, ἐκεῖνα τὰ τῆς δικαιοσύνης ἔργα ἐπιτάττουσι· γίνεται γὰρ τούτων ὁ βίος ὕμνος τῷ Θεῷ· οὗτοι γὰρ μόνοι ἄξιοι τὰς δυναστείας λαλεῖν τοῦ Κυρίου[4], οἱ

1. Ρωμ. 7,14. 2. Ἡσ. 53,8. 3. Α' Κορ. 12,9. 4. Πρβλ. Ψαλ. 144,11.

χρίσει πάντα ποιοῦντες καὶ λελογισμένως· οὗτοι καὶ ποιηταὶ δικαιοσύνης εἰσίν[1].

3 *«Μακάριοι οἱ φυλάσσοντες κρίσιν, καὶ ποιοῦντες δικαιοσύνην ἐν παντὶ καιρῷ»*

Ἐφ' ἑκάστης ἀρετῆς τό· «ἐν παντὶ καιρῷ», λεκτέον, ποιοῦντες τὴν σωφροσύνην, ποιοῦντες ἀνδρείαν, ποιοῦντες ἀγάπην, μακροθυμίαν «ἐν παντὶ καιρῷ», καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων ὡσαύτως.

5 *«Τοῦ ἐπαινεῖσθαι μετὰ τῆς κληρονομίας σου»*

212 Οὗτος ἐπαινετὸς ὁ κληρονομήσας τὴν φύσιν τὴν τοῦ Θεοῦ· «ἐν τῷ Κυρίῳ ἐπαινεθήσεται ἡ ψυχή μου»[2], τουτέστιν ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ ἐν σοφίᾳ, καὶ ἐν γνώσει, καὶ ἐν ἀγάπῃ· ταῦτα ἡμῶν κατ' ἔπαινον ὀνομάζεται.

7 *«Οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν Αἰγύπτῳ οὐ συνῆκαν τὰ θαυμάσιά σου, καὶ οὐκ ἐμνήσθησαν τοῦ πλήθους τοῦ ἐλέους σου»*

Ὅρα εἰ μὴ βέλτιόν ἐστι τοῦ ἰδόντος τὰ ἐν Αἰγύπτῳ θαύματα, καὶ μὴ νοήσαντος τὸν περὶ αὐτῶν λόγον, ὁ μὴ ἑωρακὼς μὲν αὐτά, συνιεὶς δέ. Ἐνταῦθα ἀπὸ τοῦ τόπου τὴν κατηγορίαν συνίστη· οὐ γὰρ δὲ χρόνος διέλειπε πολύς, καὶ τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ τόπου εὐθέως ἀμνημονήσαντες[3], τῶν οἰκείων τρόπων πάλιν κέχρηται. Θεασάμενοι γὰρ τοὺς Αἰγυπτίους διώκοντας[4], Μωσῆ κατεβόων· «παρὰ τὸ μὴ ἔχειν μνήματα ἐν γῇ Αἰγύπτῳ, ἐξήγαγες ἡμᾶς θανατῶσαι ἐν τῇ ἐρήμῳ»[5]; καὶ τὰ ἑξῆς. Ἀλλ' ὅμως καὶ ἀγνώμονας φανέντας τῆς σωτηρίας ἠξίωσας.

8 *«Καὶ ἔσωσεν αὐτοὺς ἕνεκεν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, τοῦ γνωρίσαι τὴν δυναστείαν αὐτοῦ»*

Εὐκολίαν δεδήλωκεν τῇ τῆς ἐρήμου περιβολῇ.

9 *«Καὶ ἐπετίμησεν τῇ Ἐρυθρᾷ θαλάσσῃ»*

1. Πρβλ. Ψαλ. 105,3. 2. Ψαλ. 33,3. 3. Πρβλ. Ψαλ. 77,11. 4. Πρβλ. Ἐξ. 14,10. 5. Ἐξ. 14,11.

Καὶ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ὁ Χριστὸς «ἐπετίμησεν τῷ ἀνέμῳ καὶ τῇ θαλάσσῃ, καὶ ἐγένετο γαλήνη μεγάλη»[1].

12 *«Καὶ ἐπίστευσαν τοῖς λόγοις αὐτοῦ, καὶ ᾖνεσαν τὴν αἴνεσιν αὐτοῦ»*

Τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὸ ἐπίστευσαν τῷ Θεῷ καὶ Μωσῇ, τῷ θεράποντι αὐτοῦ· τὸ δὲ ἐξῆς εἰς τὴν ἐν Ἐξόδῳ ᾠδήν· οὕτως οὖν ἦν, φησίν, ὑπερβάλλον τὸ θαῦμα ὡς ἡττηθῆναι αὐτῶν τὴν ἀπιστίαν, καὶ ἄκοντας εἰς ὕμνον τοῦ θαυματουργήσαντος τραπῆναι, καὶ θαυμᾶσαι τὴν αἴνεσιν ἐκείνην, καὶ ᾆσαι· «ᾄσωμεν τῷ Κυρίῳ»[2]. Σημειωτέον, ὅτε ἐξῆλθον αἱ **213** χορεύουσαι μετὰ Μαριάμ, λέγουσαι· «ᾄσωμεν...»[3]. Εἶτα ἐπιφέρει.

13-14 *«Ἐτάχυναν, ἐπελάθοντο τῶν ἔργων αὐτοῦ, οὐχ ὑπέμειναν τὴν βουλὴν αὐτοῦ, καὶ ἐπεθύμησαν ἐπιθυμίαν ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἐπείρασαν τὸν Θεὸν ἐν ἀνύδρῳ»*

Δι' ἀγαθότητα γὰρ τοῦ Θεοῦ προστεθέντων καὶ τῶν ἐν τῇ θαλάσσῃ κυμάτων, παραχρῆμα μὲν πιστεύσαντες ἦσαν αὐτῷ τὴν ᾠδὴν ἐξ Ἐξόδῳ κειμένην, εἶτα πάντα παρέδωκεν λήθῃ. Οὕτω, φησίν, ὀξεῖα ὤφθη τοῦ θαύματος ἡ λήθη, ὡς δοκεῖ μηδὲ γεγενῆσθαι. Τίς ἡ ἀπόδειξις; Ἠβουλήθη, φησίν, δοκιμάσαι αὐτοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ· οἱ δὲ δοκιμασίαν καθάπαξ οὐχ ὑπέμειναν, ἀλλ' «ἐπεθύμησαν ἐπιθυμίαν»· λέγει δὲ τὴν τοῦ ὕδατος ἀντιλογίαν[4]. Καὶ ἐπὶ τούτῳ καὶ ἐπιφέρει· «καὶ ἐπείρασαν τὸν Θεὸν ἐν ἀνύδρῳ». Ἰστέον δὲ ὅτι ὡς ἀπὸ τῶν ἐσχάτων ἤρξατο θαυμάτων, τοῦτο δὲ καὶ ἐν τῷ οζ' πεποίηκεν, ἐπεὶ ἐπέταξε πέτραν[5], εἰπών...

15 *«Καὶ ἔδωκεν αὐτοῖς τὸ αἴτημα αὐτῶν, καὶ ἐξαπέστειλε πλησμονὴν εἰς τὴν ψυχὴν αὐτῶν»*

Ὁ δὲ καὶ τοῦτό φησι· παριδὼν τὸ πλημμέλημα, παρέσχεν αὐτοῖς τὸ αἰτηθέν, ἀντὶ τοῦ· δέδωκεν αὐτοῖς ὕδωρ εἰς πλῆθος, ὥστε τὸ περιττὸν ποταμὸν ἐκτελεῖν, ἢ αἴτημα τὴν ἐπιθυμίαν εἶπεν, οὐ γὰρ ᾔτησαν, ἀλλὰ κατελάλησαν.

---

1. Ματθ. 8,26. **2.** Ἐξ. 15,1. **3.** Ἔνθ. ἀν. **4.** Πρβλ. Ἐξ. 15,24-25. **5.** Πρβλ. Ψαλ. 77,15.

16 *«Καὶ παρώργησαν Μωυσῆν, ἐν τῇ παρεμβολῇ, καὶ Ἀαρὼν τὸν ἅγιον Κυρίου»*

Οἱ τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ παραβαίνοντες, Μωσῆν παροργίζουσιν· οἱ δὲ τὴν πίστιν ἀθετοῦντες, τὸν Ἀαρὼν παροξύνουσιν. Ὁ μὲν γὰρ πρᾶξιν, ὁ δὲ θεωρίαν σημαίνει.

17 *«Ἠνοίχθη ἡ γῆ καὶ κατέπιε Δαθάν, καὶ ἐκάλυψεν ἐπὶ τὴν συναγωγὴν Ἀβειρών»*

214 Σημειωτέον ὅτι τὸ πρῶτον περὶ Δαθὰν γενόμενον, καὶ Ἀβειρὼν ἐν Χωρὴβ κατὰ τὴν μοσχοποιΐαν[1] ὕστερον εἶπεν, ἵνα μὴ ταράττῃ ἡμᾶς τοιαῦτα ὁρῶντας, καὶ τὸ ἐν τούτοις ἔθος τῆς Γραφῆς.

23 *«Καὶ εἶπε τοῦ ἐξολοθρεῦσαι αὐτούς»*

Ὅτε εἶπεν· «εἰ μὲν ἀφίῃς αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν, ἄφες· εἰ δὲ μή, ἐξάλειψόν με ἐκ τῆς βίβλου σου»[2].

26 *«Καὶ ἐπῆρε τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπ' αὐτούς»*

Ὥσπερ ὀφθαλμὸς Κυρίου, καὶ χεῖρες ὀνομάζονται δυνάμεις τινὲς νοεραί.

28 *«Καὶ ἐτελέσθησαν τῷ Βεελφεγώρ, καὶ ἔφαγον θυσίας νεκρῶν»*

Εἴδωλον τοῦτο Ἀμμανιτῶν, ὁ καλούμενος παρ' Ἕλλησι Κρόνος.

Ἢ διὰ τὸ νεκρομαντείας τὰ περὶ τὰ ξόανα τελετὰς ποιεῖν[3], ἢ διὰ τὸ νεκρὸν ἀνδρῶν μνήμας ποιεῖσθαι. Νεκροὶ γάρ, οἱ περὶ τὸν Κρόνον.

30 *«Καὶ ἔστη Φινεές, καὶ ἐξιλάσατο, καὶ ἐκόπασεν ἡ θραῦσις»*

Ὅτε ἀνεῖλεν τὴν Ἀμμανίτιν μετὰ τοῦ πορνεύσαντος[4]· διδάσκει δὲ ἡμᾶς ὁ λόγος πόσον δύναται ἑνὸς ἀνδρὸς εὐσέβεια πρὸς Θεόν.

---

1. Πρβλ. Ψαλ. 105,19. Δευτ. 11,6. **2.** Ἐξ. 32,32. **3.** Πρβλ. Ἀριθ. 25, 2-3. **4.** Πρβλ. Ἀριθ. 25,6-7.

32 *«Καὶ ἐκακώθη Μωσῆς δι' αὐτούς»*

Ἀντὶ τοῦ προσέκρουσε Θεῷ.

34 *«Οὐκ ἐξωλόθρευσαν τὰ ἔθνη ἃ εἶπε Κύριος αὐτοῖς»*

Ὁ ἀποθέμενος τὰ πάθη, οὗτος ἐξωλόθρευσεν τὰ ἔθνη ἃ εἶπε Κύριος.

45 *«Καὶ ἐμνήσθη τῆς διαθήκης αὐτοῦ, καὶ μετεμελήθη κατὰ τὸ πλῆθος τοῦ ἐλέους αὐτοῦ»*

215 Διὰ γὰρ τὰς πρὸς πατέρας ἐπαγγελίας τὸν ἔλεον ἐχορήγησεν· μεταμέλειαν δὲ καλεῖ τῆς παιδείας τὴν παῦλαν. Ὁ γὰρ Θεὸς τῆς μεταμελείας οὐκ ἔχει τὸ πάθος, οὐδὲ νῦν μὲν τούτους, νῦν δὲ ἐκεῖνος ἀρέσκεται, ἀλλὰ σοφῶς ἅπαντα πρυτανεύων, καὶ παιδείας ἐπάγει καὶ φιλανθρωπίαν ὀρέγει.

47 *«Καὶ ἐπισυνάγαγεν ἡμᾶς ἐκ τῶν ἐθνῶν· τοῦ ἐξομολογήσασθαι τῷ ὀνόματί σου τῷ ἁγίῳ, τοῦ ἐγκαυχᾶσθαι ἐν τῇ αἰνέσει σου»*

Τούτους συνάγει ἀπὸ τῶν ἐθνῶν ὁ Θεός, οὓς ἀφίστησιν ἀπὸ κακίας καὶ ἀγνωσίας.

Ὁ Κύριος ἡμῶν ἡ αἴνεσίς ἐστιν, εἴ γε «ὁ καυχώμενος, ἐν Κυρίῳ καυχάσθω»[1].

Ψαλμὸς 106

3 *«Καὶ ἐκ τῶν χωρῶν συνήγαγεν αὐτοὺς ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ δυσμῶν καὶ βορρᾶ καὶ θαλάσσης»*

Ὁ μὲν ἀπὸ ἀνατολῶν ἐξελθών, οὗτος πέπαυται τοῦ ἐπιθυμεῖν καὶ ὀργίζεσθαι, ἀπαθὴς γεγονώς. Ὁ δὲ ἀπὸ δυσμῶν συναχθείς, ἀπέχεται μοιχείας καὶ φόνου καὶ τῶν κατ' ἐνέργειαν τέως ἁμαρτιῶν. Εἰ δέ τις τοῦ βορρᾶ καὶ τῆς θαλάσσης ἀπήλλακται, οὗτος ἐν ἀληθέσι δόγμασιν ὤν, οὐκέτι περιφέρεται «παντὶ ἀνέμῳ διδασκαλίας»[2], οὐδὲ περὶ τὴν πίστιν ναυαγεῖ[3], κυβέρνησιν θείαν κτησάμενος διὰ τῆς χάριτος τοῦ Χριστοῦ.

---

1. Β′ Κορ. 10,17. **2.** Ἐφ. 4,14. **3.** Πρβλ. Α′ Τιμ. 1,19.

4 *«Ἐπλανήθησαν ἐν τῇ ἐρήμῳ ἀνύδρῳ, ὁδὸν πόλεως κατοικητηρίου οὐχ εὗρον»*

Οὐ γὰρ ἦν ἐν αὐτοῖς πολιτεία χρηστή, ἀλλ' ἦσαν ἐν πλάνῃ πολλῇ.

5 *«Πεινῶντες καὶ διψῶντες, ἡ ψυχὴ αὐτῶν ἐν αὐτοῖς ἐξέλιπεν»*

216 Οὐδὲ γὰρ εἶχον ἄρτον τὸν στηρίζοντα καρδίαν αὐτῶν[1], οὐδὲ τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν, περὶ οὗ λέγεται· Ὁ πίνων «ἐκ τοῦ ὕδατος, οὗ ἐγὼ δώσω αὐτῷ, οὐ μὴ διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα»[2].

6 *«Καὶ ἐκέκραξαν πρὸς Κύριον, ἐν τῷ θλίβεσθαι αὐτούς»*

Καθὸ τὰς ὑπὲρ αὐτῶν ἱκετείας ἀνέφερον οἱ Προφῆται.

7 *«Καὶ ὡδήγησεν αὐτοὺς εἰς ὁδὸν εὐθεῖαν, τοῦ πορευθῆναι εἰς πόλιν κατοικητηρίου»*

Πόλις κατοικητηρίου ἐστὶν ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ.

10 *«Καθημένους ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου, πεπεδημένους ἐν πτωχείᾳ καὶ σιδήρῳ»*

Καθὸ φῶς ἐστιν ὁ Κύριος[3], ἐξάγει ἡμᾶς ἐκ σκότους· καθὸ δὲ ζωή[4], ἐκ σκιᾶς θανάτου· καὶ πάλιν ὡς δυνατός, διαῤῥήξει δεσμούς[5]. Κάθηνται μὲν «ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου» οἱ ἀγνοίᾳ συζῶντες· πεπέδηνται δὲ σιδήρῳ οἱ ἐν κακίᾳ διάγοντες.

11 *«Ὅτι παρεπίκραναν τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν βουλὴν τοῦ Ὑψίστου παρώξυναν»*

Βουλὴ Κυρίου λέγεται φύσις ἁγία, ἡ παροξυνομένη ἐπὶ τοῖς ἁμαρτάνουσιν.

12 *«Καὶ ἐταπεινώθη ἐν κόποις ἡ καρδία αὐτῶν, ἠσθένησαν, καὶ οὐκ ἦν ὁ βοηθῶν»*

Οἱ ἐν κοσμικοῖς κόποις, ταπεινοῦνται τὴν καρδίαν· ἠσθένησαν

---

1. Πρβλ. Ψαλ. 103,15. **2.** Ἰω. 4,14. **3.** Πρβλ. Ἰω. 8,12. **4.** Πρβλ. Ἰω. 1,4. **5.** Πρβλ. Ἱερ. 37,8.

ὡς καὶ τὸ παρὰ Παύλῳ· «πολλοὶ ἀσθενεῖς»[1]. Καί· ἀντέχεσθε τῶν ἀσθενῶν, καὶ «τὸν ἀσθενοῦντα τῇ πίστει προσλαμβάνεσθε»[2].

16 *«Ὅτι συνέτριψεν πύλας χαλκᾶς καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς συνέθλασεν»*

Δεσμούς, πύλας χαλκᾶς, ἤτοι τὰς κακίας **217** λέγει, ἢ τοὺς ἐνεργοῦντας αὐτὰς δαίμονας. Διὰ δὴ τοῦ μοχλοῦ τὸ δυσλαμπὲς πρὸς τὴν ἀρετὴν τοῦ ἡγεμονικοῦ δεδηλῶσθαι νομίζου.

18 *«Πᾶν βρῶμα ἐβδελύξατο ἡ ψυχὴ αὐτῶν, καὶ ἤγγισαν ἕως τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου»*

Βρῶμα τοῦ νοητοῦ ἄρτου φησί. Πύλας θανάτου, σκιὰν θανάτου καὶ σκότος τὴν εἰδωλολατρίαν φησί.

20 *«Ἀπέστειλε τὸν Λόγον αὐτοῦ, καὶ ἰάσατο αὐτούς, καὶ ἐῤῥύσατο αὐτοὺς ἐκ τῶν διαφθορῶν αὐτῶν»*

Ἰάσατο αὐτοὺς ὁ Λόγος κατὰ τὴν ἐπίνοιαν ἰατροῦ· ἐῤῥύσατο, ἀναιρέσει νομικῆς λατρείας.

21-22 *«Ἐξομολογησάσθωσαν τῷ Κυρίῳ τὰ ἐλέη αὐτοῦ, καὶ τὰ θαυμάσια αὐτοῦ τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων. Καὶ ἐξαγγειλάτωσαν τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐν ἀγαλλιάσει»*

Ὁ τοὺς περὶ προνοίας ἐπιστάμενος λόγους, οὗτος δοξάζει τὰ ἐλέη τοῦ Κυρίου. Ἐξαγγέλλει δὲ «τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐν ἀγαλλιάσει», καὶ πᾶς ὁ τὰ εἰς αὐτὸν γινόμενα ἐξαγγέλλων, καὶ πεῖραν ἐσχηκὼς τῆς αὐτοῦ ἐργασίας, οὐχ ὁ ἁπλῶς τὰ ἑτέροις γενόμενα διηγούμενος.

23 *«Οἱ καταβαίνοντες εἰς θάλασσαν ἐν πλοίοις, ποιοῦντες ἐργασίαν ἐν ὕδασι πολλοῖς»*

Παραβολικῶς ταῦτα τέθεικεν ὁ Προφήτης· λέγει δὲ τοῦτο, ὅτι καθάπερ οἱ ναυτιλλόμενοι, καὶ τὰ μεγάλα διαπερῶντες πελάγη, διαφερόντως τὰς θείας μεγαλουργίας ὁρῶσι· κλύδοσι μὲν χαλεπῶς περιπίπτοντες, παρὰ πᾶσαν δὲ ἀνθρωπίνην ἐλπίδα τῆς σωτηρίας ἀπολαύοντες· οὕτως καὶ Ἰουδαῖοι ταῖς συμφοραῖς ἐκείναις περιπεσόντες, καὶ τὴν ἐλευθερίαν ἀπειληφότες, τὴν θείαν κατέμαθον δύναμιν. Καὶ μὲν δὴ καὶ πάντες ἄνθρωποι τὴν ξένην τῶν πραγμάτων ὁρῶντες με**218**ταβολήν, καὶ τῆς προτέρας [συμφορᾶς] τὴν παῦλαν, καὶ τῶν ψυχῶν τὴν γαλήνην, καὶ τῆς ἀναστάσεως τὸν λιμένα, τὸν τούτων θαυμάζουσι χορηγόν. Ἢ καὶ περὶ τῶν Ἀποστόλων φησίν, ὅτε [ἐβόων]. Καὶ ἐλέησον, «Κύριε, σῶσον ἡμᾶς, ἀπολλύμεθα»[1]. Καὶ «ἐπετίμησεν τοῖς ἀνέμοις καὶ τῇ θαλάσσῃ, καὶ ἐγένετο γαλήνη μεγάλη»[2].

28-29 *«Καὶ ἐκέκραξαν πρὸς Κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαι αὐτούς, καὶ ἐκ τῶν ἀναγκαίων αὐτῶν ἐξήγαγεν αὐτούς. Καὶ ἐπέταξε τῇ καταιγίδι, καὶ ἔστη εἰς αὔραν, καὶ ἐσίγησαν τὰ κύματα αὐτῆς»*

Τρίτον τὸ ἐκέκραξα λέγεται, καὶ ὁ ἑξῆς στίχος, ἐπὰν κραξάντων ἡμῶν «πρὸς Κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαι» [ἵνα] ἐπακούσας ῥύσηται ἡμᾶς ἐκ τῶν ἀναγκῶν ἡμῶν[3], καὶ στήσῃ τὴν τῶν πειρασμῶν καταιγίδα εἰς αὔραν, καὶ ἡσυχάσῃ τὰ καθ' ἡμῶν κύματα τοῦ βίου. Εἰ τὰ κύματά ἐστιν οἱ πειρασμοί, τῶν δὲ πειρασμῶν οἱ μὲν ἀναγκάζουσιν ἡμᾶς βλασφημεῖν εἰς τὸν Θεόν, οἱ δὲ καὶ εἰς ζῶντας καὶ εἰς νεκροὺς ἐξαμαρτάνειν, καλῶς οὖν λέγεται τὰ κύματα ἀναβαίνειν ἕως τῶν οὐρανῶν, καὶ καταβαίνειν ἕως τῶν ἀβύσσων· τινὲς δὲ ταῦτά φασιν ὑπερβολικῶς λαλεῖν τὸν Δαβίδ.

30 *«Καὶ ὡδήγησεν αὐτοὺς ἐπὶ λιμένα θελήματος αὐτῶν»*

Λιμὴν μὲν ψυχῆς ἡ ἀπάθεια· λιμὴν δὲ νοῦ, γνῶσις σωμάτων καὶ ἀσωμάτων.

33 *«Ἔθετο ποταμοὺς εἰς ἔρημον»*

Οὗτοι οἱ ποταμοί εἰσιν περὶ ὧν εἶπεν ὁ Σωτὴρ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις· οἱ καταστρέφοντες οἶκον τοῦ μωροῦ τοῦ οἰκοδομήσαντος ἐπὶ τῆς ψάμμου[4].

---

1. Α΄ Κορ. 11,30. 2. Ρωμ. 14,1.

1. Ματθ. 8,25. 2. Ματθ. 8,26. 3. Πρβλ. Ψαλ. 106,6. 4. Πρβλ. Ματθ. 7,26-27.

34 «*Γῆν καρποφόρον εἰς ἅλμην ἀπὸ κακίας τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ*»

Ὅσον ἐκ τοῦ ῥητοῦ, γινώσκομεν ὅτι οὐ καρποφορεῖ πολλάκις ἡ γῆ διὰ τὴν κακίαν «τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ».

37-38 «*Καὶ ἔσπειραν ἀγρούς, καὶ ἐφύτευσαν ἀμπελῶνας, καὶ ἐποίησαν καρπὸν γεννήματος, καὶ εὐλόγησεν αὐτούς*»

219 Οἱ ἀπὸ τῶν χειρόνων ἐπὶ τὰ κρείττονα μεταβάλλοντες διὰ τὰς τῶν Ἀποστόλων παραδόσεις, ἐν ταῖς τῶν ἀνθρώπων καταspείρουσι ψυχαῖς, φυτεύουσί τε ἀμπελῶνας, τὰς ἁπανταχοῦ γῆς ἐκκλησίας. Οὐ πάντες οἱ γεωργοῦντες καρποὺς αἰσθητούς, εὐλογοῦνται, ἀλλ' οἱ ποιοῦντες καρποὺς πνευματικούς· «ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ πνεύματός ἐστιν ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη, μακροθυμία, πίστις, πραΰτης, ἐγκράτεια»[1].

40 «*Καὶ ἐπλάνησεν αὐτοὺς ἐν ἀβάτῳ καὶ οὐχ ὁδῷ*»

Οἱ Ἰουδαῖοι παρῃτήσαντο τὴν ἐφ' ἣν ἐκλήθησαν, εὐθεῖαν ὁδόν[2]· πλάνην μὲν γὰρ ὁ Θεὸς οὐκ ἐπάγει, τοὺς δὲ μὴ πειθομένους ἀκυβερνήτους ἐᾷ, καὶ πανταχοῦ πλανῶνται, τὸν ὁδηγοῦντα ἀποβαλόντες[3]. Ὁ δὲ Σύμμαχος μελλητικῶς, οἷον· "καὶ πλανήσει αὐτοὺς ἐν ματαιότητι διανοίας".

41 «*Καὶ ἐβοήθησαν πένητι ἐκ πτωχείας καὶ ἔθετο ὡς πρόβατα πατριάς*»

Τίς δὲ ὁ βοηθηθεὶς πένης; Ὁ ἐξ ἐθνῶν λαός· τῇ γὰρ τοῦ Χριστοῦ πτωχείᾳ ἡμεῖς ἐπλουτίσθημεν[4]· πατριὰν δὲ ὀνομάζει τὸ σύστημα τῶν τὸν θεῖον κατάλογον συμπληρούντων, τουτέστι συντελούντων. [Ὁ μὲν Ἀκύλας· "θήσει ὡς ποίμνιον συγγενείας"]. Ὁ δὲ Σύμμαχος· "Τάξει ὡς ποίμνια τὰς συγγενείας, τὰς κατὰ πόλεις καὶ χώρας ἐκκλησίας, ἐκ διαφόρων συνιστώσας συγγενειῶν". Ταῦτα δὲ μέλλοντα ἔσεσθαι οὔ πως δὲ κατὰ τὸν ἐν ᾧ προϋφήτευσε καιρόν, ὄντα προεθέσπισεν. Διό φησιν.

---

1. Γαλ. 5,22. 2. Πρβλ. Παρμ. 2,13. 3. Πρβλ. Ὡσ. 9,17. 4. Πρβλ. Β' Κορ. 8,9.

42 «*Ὄφονται εὐθεῖς, καὶ εὐφρανθήσονται· καὶ πᾶσα ἀνομία ἐμφράξει τὸ στόμα αὐτῆς*»

220 «Ὄφονται εὐθεῖς»· τί ὄφονται; Τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολήν. Τότε ἡμεῖς γενόμεθα πρόβατα, ὅταν ὁ Κύριος γένηται ποιμήν[1]. Τὸν ἄνομον ἀνομίαν ὀνομάζει.

Ψαλμὸς 107

2 «*Ἑτοίμη ἡ καρδία μου, ὁ Θεός, ἑτοίμη ἡ καρδία μου· ἄσομαι καὶ ψαλῶ ἐν τῇ δόξῃ μου*»

Ἐπείπερ οὐ τοῦ τυχόντος ἔστιν ᾄδειν καὶ ψάλλειν, ἀλλὰ τοῦ καθαροῦ τῇ καρδίᾳ καὶ τεθαῤῥηκότος· τὸ γὰρ δὶς ἑτοίμη ἀναφέρεται, τὸ μὲν διὰ τὴν θεωρίαν, τὸ δὲ διὰ τὴν πρᾶξιν· καὶ διὰ μὲν τὴν θεωρίαν, τὸ ᾄσομαι· διὰ τὴν πρᾶξιν δέ, τὸ ψαλῶ. Ἐν τῇ δόξῃ δέ τις γενόμενος, ᾀδέτω καὶ ψαλλέτω.

3 «*Ἐξεγέρθητι, ψαλτήριον καὶ κιθάρα, ἐξεγερθήσομαι ὄρθρου*»

Τοῦ νοῦ μὲν σύμβολόν ἐστι τὸ ψαλτήριον, τῆς δὲ ψυχῆς ἡ κιθάρα. Καὶ νοῦς μὲν ἐγείρεται ἀποβάλλων ἄγνοιαν, ψυχὴ δὲ κακίαν. Ψυχὴν δὲ λέγω τὸ παθητικὸν μέρος τῆς ψυχῆς, ὅπερ ἐστὶ τὸ θυμικὸν καὶ τὸ ἐπιθυμικόν. Ἀλλὰ καὶ οἷς ἀνετείλετο «φῶς τὸ ἀληθινόν»[2], «ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνως περιπατοῦντες»[3], ἐναρμονίως μελῳδοῦσι τῷ Σωτῆρι Θεῷ.

5 «*Καὶ ἕως τῶν νεφελῶν ἡ ἀλήθειά σου*»

Τὴν τοῦ Θεοῦ ἀλήθειαν αἱ λογικαὶ νεφέ**221**λαι γινώσκουσιν, αἷς ἐντέλλεται μὴ βρέξαι ἐπὶ τοὺς ἁμαρτωλοὺς ὑετόν[4].

6 «*Ὑψώθητι ὑπὸ τοὺς οὐρανούς, ὁ Θεός*»

Ὅτε ὁ Χριστὸς «εἰρηνοποίησε διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ, εἴτε τὰ ἐπὶ γῆς, εἴτε τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς»[5], καὶ ἐπὶ πᾶσαν

---

1. Πρβλ. Ἰω. 10,16. 2. Ἰω. 1,9. 3. Ρωμ. 13,13. 4. Πρβλ. Ἡσ. 5,6. 5. Κολ. 1,20.

τὴν γῆν ἐπέφανεν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ, ὑψώθη ἐπὶ τοὺς οὐρανούς, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἡ δόξα Κυρίου[1].

8 *«Ὁ Θεὸς ἐλάλησεν ἐν τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ»*

Ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ ἐστίν.

10 *«Μωὰβ λέβης τῆς ἐλπίδος μου, ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν ἐπιβαλῶ τὸ ὑπόδημά μου, ἐμοὶ ἀλλόφυλοι ὑπετάγησαν»*

Εἰς πρόσωπον εἴη τοῦ Σωτῆρος, ὁ ταῦτα λέγων· ἐπεὶ μεταλαμβάνεται Ἰδουμαία εἰς τὰ γήινα, ἐρεῖ ἐπὶ τὴν γῆν καὶ τά γήινα τὴν πορείαν ποιήσεσθαι· σύμβολον γὰρ κεκαλυμμένον πορείας τὸ ὑπόδημα. Πάλιν μὲν γὰρ γυμνῇ τῇ πορείᾳ ἔχρητο, κτίζων, προνοούμενος· νῦν δὲ μετὰ σαρκὸς ἧς παράκειται, καὶ ὑπόδημα αὐτοῦ τυγχάνει. Εἰ ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου τούτου ἐξεβλήθη ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος ἔξω[2], πόσῳ μᾶλλον οἱ ἀρχόμενοι δαίμονες ὑπ' αὐτοῦ.

13 *«Δὸς ἡμῖν βοήθειαν ἐκ θλίψεως, καὶ ματαία σωτηρία ἀνθρώπων»*

Ἡ σωτηρία τῆς λογικῆς φύσεως πνευματικὴ γνῶσίς ἐστι, διὸ καλῶς γέγραπται ὅτι παρὰ ἀνθρώπων σωτηρία ματαία ἐστίν.

Ψαλμὸς 108

3 *«Καὶ λόγοις μίσους ἐκύκλωσάν με, καὶ ἐπολέμησάν με δωρεάν»*

222 Λόγους μίσους ὠνόμασεν, ἤτοι τοὺς ἀπὸ μίσους προφερομένους, ἢ τοὺς μισητοὺς ἡμᾶς ποιοῦντας παρὰ Θεῷ.

4 *«Ἀντὶ τοῦ ἀγαπᾶν με, ἐνδιέβαλλόν με, ἐγὼ δὲ προσηυχόμην»*

Ἐντεῦθεν γινώσκομεν ὅτι, τινὸς κατηγορουμένου ἡμᾶς, δεῖ προσεύχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν[3], ἵνα μήποτε μνησικακίᾳ περιπεσόντες, ἐκκρουσθῶμεν ἀπὸ τῆς γνώσεως.

---

1. Πρβλ. Ψαλ. 56,6. **2.** Πρβλ. Ἰω. 12,31. **3.** Πρβλ. Ματθ. 5,44.

7 *«Καὶ ἡ προσευχὴ αὐτοῦ γενέσθω εἰς ἁμαρτίαν»*

Ὅταν αἰτῶμεν ἐπίγεια, καὶ οὐκ ἐπουράνια, ἡ προσευχὴ ἡμῶν γίνεται εἰς ἁμαρτίαν[1].

8 *«Γενηθήτωσαν αἱ ἡμέραι αὐτοῦ ὀλίγαι»*

Αἱ ὑπὸ τοῦ νοητοῦ Ἡλίου τῆς δικαιοσύνης γινόμεναι [οὐκ εἰσὶν ὀλίγαι]· περὶ γὰρ τοῦ Ἀβραὰμ ἔχει ὅτι «ἀπέθανε πλήρης ἡμερῶν»[2]. «Καὶ τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λάβοι ἕτερος»[3].

Τὸ περὶ τοῦ Ματθία φησίν· αὐτὸς γὰρ ἐλογίσθη εἰς τὸν κλῆρον[4]. Τοῦτον τὸν στίχον ἐπὶ τοῦ Ἰούδα ὁ Πέτρος τέθεικεν ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Ἀποστόλων.

9-10 *«Γενηθήτωσαν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ὀρφανοί, καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ χήρα· ἐκβληθήτωσαν ἐκ τῶν οἰκοπέδων αὐτῶν»*

Ἔστιν ἔτι τῷ ῥητῷ καὶ οὕτως χρήσασθαι, ὅτι πᾶς ὁ διδάσκων, ὡς Ἰησοῦ τὰ ἀλλότρια αὐτοῦ, προδίδουσι τὸν Ἰησοῦν ὡς ὁ Ἰούδας[5]· οὗ γυνὴ μὲν ἡ τῶν πονηρευομένων ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ Ἐκκλησία, τέκνα δὲ ὃ καθ' ἕνα τῶν μαθητευομένων. Τὰ οὖν λεγόμενα περὶ γυναικὸς Ἰούδα καὶ τέκνων, τούτοις ἐφαρμώσεις. Ἰούδας μὲν ὁ κατὰ Ἰησοῦ παρὰ Ἰουδαίοις λόγος, γυνὴ δὲ ἡ συναγωγή, τέκνα δὲ ὁ καθεὶς ἐκ τῶν μισούντων Ἰησοῦν τοῦ λαοῦ. Καὶ τάχα νῦν ἐπώνυμοί εἰσιν, οὐκέτι τοῦ **223** πατριάρχου Ἰούδα, ἀλλὰ τοῦ προδότου. Ἐξεβλήθησαν δὲ Ἰουδαῖοι ἐκ τῶν οἰκοπέδων αὐτῶν, ἅτινα ἦν Ἱερουσαλήμ.

11 *«Ἐξερευνησάτω δανειστὴν πάντα ὅσα ὑπάρχει αὐτῷ, καὶ διαρπασάτωσαν ἀλλότριοι τοὺς πόνους αὐτοῦ»*

Οἱ τὰ ὀκτὼ τάλαντα εἰληφότες, ὁ μὲν πέντε, ὁ δὲ δύο, ὁ δὲ ἕν, καὶ οἱ μίαν μνᾶν πεπιστευμένοι, ἐπὶ τῷ δανείζειν ταῦτα εἰλήφασιν, ὡς δῆλον ἐκ τοῦ· Ἔδει σε βαλεῖν τὸ ἀργύριόν μου τοῖς τραπεζίταις[6], καὶ ἐξῆς. Ἀλλὰ καὶ ὁ δίκαιος ὅλην τὴν ἡμέραν ἐλεεῖ[7] καὶ δα-

---

1. Πρβλ. Ματθ. 6,7. **2.** Γεν. 25,8. **3.** Πράξ. 1,20. **4.** Πρβλ. Πράξ. 1,21-26. **5.** Πρβλ. Λουκ. 6,16. 22,47-48. **6.** Πρβλ. Ματθ. 25,14-30. **7.** Πρβλ. Παρμ. 21,26.

νείζει καὶ ἐν ἐπαγγελίᾳ λέγεται· Δανείζει ἐν ἔθνεσι πολλοῖς. Κατὰ δὲ ταῦτα ζητήσεις, εἰ τῶν μὴ ἀποδιδόντων ἃ ἐδάνεισαν τό· ἐξερευνᾷ ὁ δανειστὴς πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτῷ.

12 *«Μὴ ὑπαρξάτω αὐτῷ ἀντιλήπτωρ, μηδὲ γενηθήτω οἰκτίρμων τοῖς ὀρφανοῖς αὐτοῦ»*

Μηδεὶς ἐλεήσῃ τὰ ἐκ τῶν ἐπισπειρομένων ζιζανίων γεννήματα[1]. Εἴ τις ἐξετάζοι ἃ πεπόνθασιν οἱ Ἰουδαῖοι μετὰ τὴν παρουσίαν Χριστοῦ, ὄψεται πῶς τῷ Ἰούδᾳ οὐχ ὑπῆρξεν ἀντιλήπτωρ, οὐδὲ ἐγενήθη οἰκτίρμων τοῖς ὀρφανοῖς αὐτοῦ.

14 *«Ἀναμνησθείη ἡ ἀνομία τῶν πατέρων αὐτοῦ ἔναντι Κυρίου, καὶ ἡ ἁμαρτία τῆς μητρὸς αὐτοῦ μὴ ἐξαλειφθείη»*

Πατέρας αὐτῶν καλεῖ τοὺς κατὰ διαφόρους καιροὺς δυσσεβήσαντας· μητέρα δέ, τὴν Ἱερουσαλήμ, ἐν ᾗ τῆς κατὰ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ μιαιφονίας ἐτολμήθη τὸ μῦσος.

Ἡ αὐτοῦ τοῦ λαοῦ [ἡ ἀνομία]· συνάπτει γὰρ τῷ προδότῃ τὸν παράνομον λαόν, καὶ ἁμαρτίαν τῶν πατέρων φησὶ τὸ ἀποκτεῖναι τοὺς προφήτας, κατὰ τὸ εἰρημένον ἀπὸ Κυρίου, ὅτι πᾶν αἷμα δίκαιον ἐκχυθὲν ἀπὸ **224** τοῦ Ἄβελ ἕως Ζαχαρίου τοῦ προφήτου[2] ἐκδικηθήσεται ἀπὸ τῆς γενεᾶς ταύτης. Μητέρα δὲ τοῦ ἀσεβοῦς λαοῦ τὴν πονηρὰν ἐκείνην νοήσεις συναγωγήν, τὴν πολλάκις παραπικράνασαν τὸν Θεόν. Πατέρων ἀρετὴν πολλάκις καὶ πλημμελήσαντας ὠνήσει παῖδας, ὡς τοὺς Ἰουδαίους τοῦ Ἀβραὰμ ἡ πίστις· πονηρία δὲ πατέρων τοῖς ὁμοίοις παισὶν ἐπάξει τὴν τιμωρίαν. Τοῦτο τοίνυν αἰνίττεται ὁ προφητικὸς λόγος, ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι τὴν πανολεθρίαν ὑπομείναντες πρὸς ταῖς οἰκείαις ἀσεβείαις, καὶ τῇ μνήμῃ τῶν πατρῴων κακῶν φανήσονται βδελυρότεροι.

15 *«Γενηθήτωσαν ἐναντίον Κυρίου διαπαντός, καὶ ἐξολοθρευθείη ἐκ γῆς τὸ μνημόσυνον αὐτῶν»*

Ἀντὶ τοῦ· ταῦτα, φησί, τὰ ὑπ' αὐτῶν τολμήματα παράνομα ἀεὶ

1. Πρβλ. Ματθ. 13,25. 2. Πρβλ. Ματθ. 23,35.

θεώμενος ὁ Θεός, οὐδεμίας αὐτοὺς ἀξιώσει φειδοῦς, ἀλλὰ πανολεθρίᾳ παραδώσει· ἐξολοθρεύθη γὰρ ἐκ γῆς τὸ μνημόσυνον τῶν ἀρχόντων ἐκείνων, τῶν κατὰ τοῦ Κυρίου συστάντων, ὡς μηδὲ σπέρμα αὐτῶν εἰς μνημόσυνον μεῖναι.

17 *«Καὶ ἠγάπησε κατάραν, καὶ ἥξει αὐτῷ, καὶ οὐκ ἐθέλησεν εὐλογίαν, καὶ μακρυνθήσεται ἀπ' αὐτοῦ»*

Εἰ τῷ ἀγαπῶντι τὴν κατάραν ἔρχεται ἡ κατάρα, δηλονότι καὶ τῷ ἀγαπῶντι τὴν εὐλογίαν, ἔρχεται ἡ εὐλογία. Καὶ πάλιν, εἰ τῷ μὴ θέλοντι τὴν κατάραν, οὐκ ἔρχεται ἡ εὐλογία, καὶ τῷ μὴ θέλοντι τὴν κατάραν, οὐκ ἔρχεται ἡ κατάρα. Καὶ τίς θέλει ἐλθεῖν αὐτῷ κατάραν; Οὐδεὶς μὲν τῷ λόγῳ, πλὴν δὲ δι' ὧν πράττουσι, θέλουσι τὴν κατάραν. Εἰ γὰρ καὶ μὴ ἔθελον, οὐκ ἄν τι τῶν κατάρας ἀξίων κατειργάσαιντο. Καὶ ὡσαύτως καὶ ἐπὶ τοῦ θέλειν τὴν εὐλογίαν, οὗτος εὐλογεῖται, ἀλλ' ὁ παρέχων ἑαυτὸν ἄξιον τῆς εὐλογίας Κυρίῳ δι' ἔργων ἀγαθῶν.

19 *«Καὶ ἐνεδύσατο κατάραν, ὡς ἱμάτιον»*

225 Εἰ ἐνδύονται κατάραν, ὡς ἱμάτιον, οἱ λαλοῦντες πονηρὰ κατὰ τῆς ψυχῆς τοῦ Σωτῆρος, οἱ δὲ αἱρετικοί εἰσιν οἱ λαλοῦντες πονηρὰ κατὰ τῆς ψυχῆς τοῦ Χριστοῦ, ἀναιροῦντες αὐτόν, ἄρα ἐνδύσονται κατάραν, ὡς ἱμάτιον, καὶ διπλοΐδα αἰσχύνην αὐτῶν. Ὥσπερ τοὺς Χριστὸν ἐνδυσαμένους[1] διὰ τῶν κακῶν ἐκδύει ὁ Σατανᾶς, οὕτως καὶ τοὺς κατάραν ἐκδυσαμένους διὰ τῶν ἀρετῶν ἐνδύει ὁ Χριστός[2].

22 *«Καὶ ἡ καρδία μου τετάρακται ἐντός μου»*

Εἰ καὶ τετάρακταί μου ἡ καρδία, ἀλλ' οὐχ ὥστε μου καὶ ἔξωθεν φθάσαι τὴν ταραχὴν αὐτῆς ἐπὶ λόγον ἢ πρᾶξίν μου· τοιοῦτόν ἐστιν καὶ τό· πρὸς ἐμαυτὸν ἡ ψυχή μου ἐταράχθη.

23-24 *«Ὡσεὶ σκιὰ ἐν τῷ ἐκκλῖναι αὐτήν, ἀντανηρέθην, ἐξετινάχθην ὡσεὶ ἀκρίδες. Τὰ γόνατά μου ἠσθένησαν ἀπὸ νηστείας»*

1. Πρβλ. Ρωμ. 13,14. 2. Πρβλ. Γαλ. 3,27. Ἐφ. 4,24.

Τὸ σφοδρὸν τῆς ἐπιβουλῆς τῶν ἀδικησάντων λέγει, τὴν κακουχίαν τὴν ἄφατον, καὶ τὴν παρ' ἑαυτοῦ πάλιν γενομένην ἐν τοῖς τοιούτοις σπουδήν. «Τὰ γόνατά μου», φησίν, «ἠσθένησαν ἀπὸ νηστείας». Ὁρᾷς αὐτὸν οἷα κατασκευάζει ὅπλα πρὸς τὰς ἐπιβουλὰς καὶ πρὸς τὴν τοῦ αὐχμοῦ κακουχίαν, διὰ τούτων τὸν θάνατον παρεδήλωσε· σκιᾷ γάρ, φησί, κλιθείσῃ καὶ ἀναιρεθείσῃ, παραπλησίως ἐδεξάμην τοῦ βίου τὸ τέλος[1]· ἀλλὰ καὶ δίκην ἀκρίδων ὑπὸ ἀνέμων ῥιπτομένων. Καὶ τῇδε κἀκεῖσε περιφερομένων, ἀεὶ διετέλεσα. Ἀπὸ νηστείας, ὅτε τεσσαράκοντα ἡμέραις ἐνήστησε καὶ τεσσαράκοντα νυξί[2].

25 *«Εἴδοσάν με, ἐσάλευσαν κεφαλὰς αὐτῶν»*

Τοῦτο γέγονε κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ σταυροῦ· ἐκίνουν γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι τὰς κεφαλὰς αὐτῶν[3] λέγοντες· «Ἄλλους ἔσωσεν, ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι»[4].

29-31 *«Ἐνδυσάσθωσαν οἱ ἐνδιαβάλλοντές με ἐντροπήν, καὶ περιβαλέσθωσαν ὡς διπλοΐδα αἰσχύνην αὐτῶν. Ἐξομολογήσομαι τῷ Κυρίῳ σφόδρα ἐν τῷ στόματί μου, καὶ ἐν μέσῳ πολλῶν αἰνέσω αὐτόν· ὅτι παρέστη ἐκ δεξιῶν πένητος, τοῦ σῶσαι ἐκ τῶν καταδιωκόντων τὴν ψυχήν μου»*

226 Ἐντροπὴν ἐνδύονται οἱ ἐνδιαβάλλοντες τὸν δίκαιον. Ὁ μὲν Σαμουὴλ ἐνδύεται διπλοΐδα[5], ἣν πεποίηκεν αὐτῷ ἡ ἄνω Ἰερουσαλήμ, ἥτις ἐστὶ μήτηρ ἡμῶν[6]· οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ ἐνδύονται διπλοΐδα αἰσχύνην αὐτῶν.

Ἡ ἐξομολόγησις τὴν εὐχαριστίαν σημαίνει, ἣν ποιεῖται διὰ τῶν εἰς αὐτὸν πιστευόντων ἐθνῶν· κεφαλὴ γὰρ τῆς Ἐκκλησίας τυγχάνων[7], τὸν αὐτῆς οἰκειοῦται ὕμνον. Παρέστη δὲ Πατὴρ ἐκ δεξιῶν Υἱοῦ τοῦ πτωχεύσαντος, ἀχώριστον τὴν οἰκίαν ποιησαμένου, διὰ τὴν τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα ἕνωσιν, κἂν συνεχώρει τὸ πάθος, ἐπειδὴ δι' αὐτοῦ τὸ τοῦ κόσμου σωτήριον γίνεσθαι ἔμελλεν. Ἀντὶ δὲ τούτων ἁπάντων ἀμοιβὰς ἀνατίθεται τῷ Θεῷ, τὴν ὑμνολογίαν, τὴν εὐχαριστίαν, τὸ παράπασιν ἀπαγγέλλειν αὐτοῦ τὰ κατορθώματα, τὸ ἐν μέσῳ θεάτρῳ κήρυκα γενέσθαι τῶν αὐτῷ ὑπαρχόντων. Τοῦτο γὰρ θυσία, τοῦτο προσφορά, τὸ τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ διὰ παντὸς ἐπὶ μνήμης φέρειν καὶ ἐγκολάπτειν τῇ διανοίᾳ, καὶ ἐπὶ στόματος ἀνακηρύττειν. Εἴ τίς ἐστι δεξιός, οὗτος πάντως καὶ ἐν δεξιᾷ παρίσταται τῷ δικαίῳ· εἰ δέ τις ἐν δεξιᾷ παρίσταταί τινι, οὗτος οὐ πάντως ἐστὶ καὶ δεξιός· καὶ γάρ· «Ὁ διάβολος», φησί, «στήτω ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ»[1].

1. Πρβλ. Ψαλ. 6, 4-6. 2. Πρβλ. Ματθ. 4,1-2. 3. Πρβλ. Ματθ. 27,39. 4. Ματθ. 27,42. 5. Πρβλ. Α΄ Βασ. 2,18-19. 6. Πρβλ. Γαλ. 4,26. 7. Πρβλ. Ἐφ. 5,23.

Ψαλμὸς 109

1-6 *«Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. Ῥάβδον δυνάμεως ἐξαποστελεῖ σοι Κύριος ἐκ Σιών, κατακυρίευε ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρῶν σου.*

Μετὰ σοῦ ἡ ἀρχὴ ἐν ἡμέρᾳ τῆς δυνάμεώς σου, ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν Ἁγίων σου, ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε. Ὤμοσε Κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται. Σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα, κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. Κύριος ἐκ δεξιῶν σου, συνέθλασεν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς αὐτοῦ βασιλεῖς. Κρινεῖ ἐν τοῖς ἔθνεσι, πληρώσει πτώματα, συνθλάσει κεφαλὰς ἐπὶ γῆς πολλῶν».

227 Χάριτι Θεοῦ αὐτοῦ μὲν ἀκούει ὁ προφήτης ἃ εἶπε Χριστῷ, ἐν τοῖς πρώτοις δύο στίχοις καὶ τοῖς μετὰ τὸν τρίτον τέτταρσι· κινούμενος δὲ ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, λέγει τὰ ἐκ προσώπου αὐτοῦ τρία στιχία τοῖς μετὰ τὸν ἕβδομον. Εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν καὶ Θεὸν τὸν Χριστὸν εἴρηται, τὸν Μονογενῆ καὶ πρωτότοκον· πρωτότοκον μὲν κατὰ τὴν σάρκα, Μονογενῆ δὲ κατὰ τὴν θεότητα[2]· εἷς γὰρ σὺν ἀμφοτέροις καὶ Υἱὸς καὶ Κύριος. Ἐπιτρέπεται δὲ καθίσαι οὐχ ὡς Μονογενής, κατὰ τοῦτο γὰρ συναΐδιος, ἀλλὰ ὡς πρωτότοκος καὶ κληρονόμος[3]. Δηλωθέντος γὰρ διὰ τοῦ προλα-

1. Ψαλ. 108,6. 2. Πρβλ. Ἰω. 1,14,18. 3,16,18. 3. Πρβλ. Γαλ. 4,7. Ἑβρ. 1,2.

βόντος Ψαλμοῦ τοῦ πάθους, νῦν τὰ μετὰ τὴν ἀνάληψιν ὁ παρὼν προθεσπίζει.

228 Τοῦτο καὶ Πέτρος εἰς τὸν Κύριον ἐξελάβετο[1], καὶ αὐτὸς ὁ Σωτήρ, οὐκ ἐκβάλλων τὸ εἶναι υἱὸν τοῦ Δαβὶδ τὸν Χριστόν, ἀλλὰ τῷ ὁμολογουμένῳ τὸ ἀγνοούμενον προστιθείς· (Τὸ μὲν γὰρ εἶναι υἱὸν τοῦ Δαβὶδ τὸν Χριστὸν οἱ Φαρισαῖοι ἐγίνωσκον, ὅτι δὲ Κύριος ἦν τοῦ Δαβὶδ ἠγνόουν[2]). «Κάθου ἐκ δεξιῶν μου», ἀντὶ τοῦ· «μετέδωκε τῷ Κυρίῳ μου ὁ Κύριος τῆς ἐκ δεξιῶν καθέδρας»[3], μετέδωκε δὲ διὰ τὴν σάρκα, τὴν μὴ ἔχουσαν τοῦτο πρὸ τούτου, οὐ διὰ τὴν θεότητα, τὴν ἐκ φύσεως τοῦτο κεκτημένην. Οὐδεὶς γὰρ τῷ ἔχοντι δίδωσι ἃ ἔχει· καὶ Ἰουδαίων γὰρ φιλὸν ἄνθρωπον αὐτὸν ὑπολαμβανόντων, ὡς ἐκ Δαβὶδ ἔδειξεν, αὐτὸς Κύριος ὢν διὰ τὴν θεότητα ἐν Εὐαγγελίοις.

Τὸ δὲ «ἕως ἂν θῶ», οὐ κατὰ περιορισμόν, ἀλλὰ κατὰ περιουσίαν λέγει, οὐ δὲ γὰρ ἕως τότε κάθηται, ἕως τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ ὑποκάτω, μετὰ δὲ τοῦτο τῆς τιμῆς ἐξίσταται· ἔδει γὰρ αὐτὸν μᾶλλον, τοῦ πολέμου ἐνεστῶτος, ἵστασθαι καὶ ἀγωνιᾶν, ἵνα καὶ ἀνθρωπίνως εἴπω, μετὰ δὲ τὴν νίκην καθῆσθαι. Ἀλλ' ὅπερ εἶπον, κατὰ περιουσίαν τοῦτο καὶ ἐπίτασιν λέγει, ὡς τό· «Ἐγώ εἰμι»[4], καὶ ἕως οὗ γηράσητε, «ἐγώ εἰμι»· οὐ γὰρ μετὰ τὸ γηρᾶσαι Ἰουδαίους, οὐκ ἔμελλεν ἔσεσθαι.

Εἰς τὸ «ἐκ δεξιῶν μου», ἐπεὶ ἔστι τι καὶ ἐξ εὐωνύμων τοῦ Θεοῦ, παραθησόμεθα ἐκ τῆς τρίτης τῶν Βασιλειῶν ταῦτα· «Εἶδεν Θεὸν Ἰσραὴλ καθήμενον ἐπὶ θρόνον αὐτοῦ, καὶ πᾶσα ἡ στρατειὰ τοῦ οὐρανοῦ εἱστήκει περὶ αὐτὸν ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ καὶ ἐξ ἀριστερῶν»[5]. Ἴδε εἰ δύναται τό· «Κάθου ἐξ δεξιῶν μου» εἰρήσθαι, ὡς τό· «Οὐκ οἴδατε τί αἰτεῖσθαι. Τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ εὐωνύμων, οὐκ ἔστιν ἐμὸν τοῦτο δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται ὑπὸ τοῦ Πατρός μου»[6]. Εἴρηται δὲ τοῦτο, οὐχ ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει δεξιὰν καὶ ἀριστερά, ὁ ἀσχημάτιστος καὶ πάντα πληρῶν.

229 «Ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν

---

1. Πρβλ. Ματθ. 16,16. **2.** Πρβλ. Ματθ. 22, 41-43. Ρωμ. 1,3. **3.** Πρβλ. Ματθ. 26,64. **4.** Ἐξ. 3,14. **5.** Γ΄ Βασ. 22,19. **6.** Ματθ. 20,22-23.

σου»· ἐχθρὸς διαφερόντως μέν ἐστιν ὁ διάβολος καὶ οἱ τούτου διάκονοι δαίμονες, πρὸς δὲ τούτοις καὶ οἱ τοῖς θείοις αὐτοῦ κηρύγμασιν ἀντιπίπτοντες, Ἰουδαῖοι καὶ Ἕλληνες. Τὸ δὲ «ἕως» οὐ χρόνου σημαντικόν, ἀλλ' ἰδίωμα τῆς Γραφῆς ἐπὶ τοῦ ἀδιαλείπτως ἀεὶ τίθεσθαι.

7 «Ἐκ χειμάρρου ἐν ὁδῷ πίεται, διὰ τοῦτο ὑψώσει κεφαλήν»

Ζητήσεις τὸν ἐκ χειμάρρου ἐν ὁδῷ πίνοντα Κύριον, καὶ διὰ τὸ πίνειν ἐκ χειμάρρου ἐν ὁδῷ ὑψοῦντα τὴν κεφαλήν, οἶμαι, ἐκείνου ἀφ' οὗ ἐκ χειμάρρου ὄντως πίνει. Εἰ διὰ τοῦτο ὑψώσει τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ ὁ Χριστός, ἐπειδὴ ἐκ τοῦ χειμάρρου τοῦ ἐν τῇ ὁδῷ ἔπιεν ὕδωρ, τάχα ὁ χείμαρρος τὸν ἐν τῷ βίῳ τούτῳ θάνατον αὐτοῦ σημαίνει, ὃν ἐν εὐαγγελίοις ποτήριον ὀνομάζει· «Πάτερ», λέγων, «εἰ δύνατόν ἐστι, παρελθέτω τὸ ποτήριον τοῦτο»[1]. Καὶ πάλιν· ὅταν «ὑψωθῶ», φησὶν ὁ Σωτήρ, «ἑλκύσω πάντας πρὸς ἐμαυτόν»[2].

Ψαλμὸς 110

1 «Ἐξομολογήσομαί σοι, Κύριε, ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου, ἐν βουλῇ εὐθέων καὶ συναγωγῇ»

Βουλὴ καὶ συναγωγὴ εὐθέων γενεά ἐστιν εὐθέων. εἴποι δ' ἄν τις· Δός μοι βουλὴν εὐθέων, ἑκάστου τῶν ἐν τῇ βουλῇ ὄντος εὐθείᾳ, ὁμοίως καὶ συναγωγήν, καὶ ἐξομολογήσομαι ἐν ὅλῃ καρδίᾳ αὐτοῖς. Ἔστιν ἅγιος, ἔστιν εὐθεῖα γραμμή, ἥτις ἐξ ἴσου τοῖς ἐφ' ἑαυτῆς σημείοις κεῖται. Οὐκ ἐγὼ δὲ μόνος, ἀλλὰ καὶ σὺν ἐμοὶ τῶν εὐσεβῶν ὁ σύλλογος, κατ' ἐκεῖνον [εἶπον· «Μεγάλα τὰ ἔργα Κυρίου], ἐξεζητημένα πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ»[3].

3 «Ἐξομολόγησις καὶ μεγαλοπρέπεια, τὸ ἔργο αὐτοῦ, καὶ ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος»

230 Εἰ «ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος»,

---

1. Ματθ. 26,39. Μάρκ. 14,36. **2.** Ἰω. 12,32. **3.** Ψαλ. 110,2.

οἱ δὲ δίκαιοι διὰ τὴν δικαιοσύνην ὀνομάζονται δίκαιοι[1], καὶ αὐτοὶ ἄρα μένουσιν «εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος», καλῶς οὖν καὶ ὁ Παῦλος εἶπεν· ἡμεῖς δέ «πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα»[2].

10 *«Ἀρχὴ σοφίας φόβος Θεοῦ, σύνεσις δὲ ἀγαθὴ πᾶσι τοῖς ποιοῦσιν αὐτήν»*

Σύνεσις ἀγαθὴ δίδοται τοῖς ποιοῦσι δηλονότι τὴν ἀρχὴν τῆς σοφίας, ὥσπερ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγαθῆς· αὐτὴ δέ ἐστιν ἡ θεωρία τῆς ἀληθείας· ἀρχὴ τὸ ποιεῖν τὰ δίκαια ὑπάρχει· οὕτως ἀρχὴ καὶ εἰσαγωγὴ εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ σοφίαν, οὐκ ἄλλην οὖσαν τῆς θεωρίας τῆς ἀληθείας, ὁ θεῖός ἐστι φόβος, ὁ αὐτὸς ὢν τοῖς πρακτικοῖς, δικαίοις ὀνομαζομένοις· ὅπερ οὖν ἔχει λόγον τὸ ποιεῖν τὰ δίκαια πρὸς τὴν ὁδόν, τοῦτο ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος πρὸς τὴν σοφίαν.

Ψαλμὸς 111

1 *«Μακάριος ἀνὴρ ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον, ἐν ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ θελήσει σφόδρα»*

Ἡ ὑπόθεσις τοῦ ρια′ ψαλμοῦ ἐστιν αὕτη. Δι᾽ ὅλου τοῦ ψαλμοῦ διδασκόμεθα τίνα πρόσεστι τοῖς φοβουμένοις τὸν Κύριον· εἴ τινι **231** οὐ πρόσεστι ταῦτα, οὐ φοβεῖται τὸν Κύριον. Φοβούμενος τὸν Κύριον, ἕως τοῦ σφόδρα, [ἰστέον] τῷ τέλει τοῦ πρὸ τούτου ψαλμοῦ ἔπεσθαι τὸ προοίμιον καὶ ὥσπερ ἓν σῶμα εἶναι συνεχὲς καὶ συνημμένον· ἐκεῖ μὲν γὰρ «ἀρχὴ σοφίας», φησί, «φόβος Θεοῦ»[3]· ἐνταῦθα δέ, «μακάριος ἀνὴρ ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον», ἑτέροις μὲν ῥήμασι, τοῖς αὐτοῖς δὲ νοήμασι παιδεύων τοῦ Θεοῦ τὸν φόβον. Ἐκεῖ μὲν γὰρ αὐτὸν σοφὸν ἔφη εἶναι, ἐνταῦθα δὲ μακάριον· τὸ δὲ ὄντως μακάριον τοῦτο, ὥστε γε ἄλλα πάντα ματαιότης τε καὶ σκιὰ καὶ ψιλὰ πράγματα, κἂν πλοῦτον εἴπῃς, κἂν δυναστείαν. Εἶτα ἐπειδὴ δαίμονες αὐτὸν δεδοίκασι, καὶ φρίττουσι[4], ἵνα μὴ νομίσῃς τοῦτο μόνον ἀρκεῖν εἰς σωτηρίαν, ὅπερ ἄνω πεποίηκε τοῦτο, καὶ ἐνταῦθα ποιεῖ. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖ εἰπών· «Ἀρχὴ σοφίας φόβος

1. Πρβλ. Ἰω. 3,7. 2. Α′ Θεσ. 4,17. 3. Ψαλ. 110,10. 4. Πρβλ. Ἰακ. 2,19.

Κυρίου», ἐπήγαγε· «σύνεσις δὲ ἀγαθὴ πᾶσι τοῖς ποιοῦσιν αὐτήν»[1], τοῖς δόγμασι τὴν συμβαίνουσαν πολιτείαν ἀπαιτῶν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα εἰπὼν τὸν φόβον, οὐκ ἐκεῖνον μόνον λέγει τὸν ἀπὸ τῆς γνώσεως, ὃν καὶ δαίμονες ἔχουσιν, ἀλλὰ καὶ τοῦτο προτίθησι λέγων· «ἐν ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ θελήσει σφόδρα». Τοῦτο εἶπε, βίον ἀπαιτῶν καὶ πολιτείαν ἀκριβωμένην καὶ ψυχὴν φιλόσοφον.

5 *«Χρηστὸς ἀνὴρ ὁ οἰκτίρμων καὶ κιχρῶν· οἰκονομήσει λόγους αὐτοῦ ἐν κρίσει»*

Ὅτι τὸ δανεῖν ἐν «ἔθνεσι πολλοῖς»[2] τροπολογεῖται εἰς λόγων κατασκευάσεις ἐκ τοῦ ἐπιφέρεσθαι τό· «Χρηστὸς ἀνὴρ ὁ οἰκτίρμων καὶ κιχρῶν», καὶ τό· «οἰκονομήσει τοὺς λόγους αὐτοῦ ἐν κρίσει». Χρηστέον τῷ ῥητῷ πρὸς τοὺς ἀπερισκέπτως ἐκφέροντας μυστήρια θείας Γραφῆς ἀδιακρίτως. Καὶ γὰρ ὁ Παῦλός φησιν· «Οὕτως ἡμᾶς λογιζέσθω ἄνθρωπος, ὡς οἰκονόμους καὶ ὑπηρέτας μυστηρίων Θεοῦ»[3].

7-8 *«Ἀπὸ ἀκοῆς πονηρᾶς οὐ φοβηθήσε***232***ται, ἑτοίμη ἡ καρδία αὐτοῦ ἐλπίζειν ἐπὶ Κύριον· ἐστήρικται ἡ καρδία αὐτοῦ, οὐ μὴ φοβηθῇ, ἕως οὗ ἐπίδῃ ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ»*

Πονηρὰ ἀκοή, τῶν ἑτεροδόξων εἴη ἂν διδασκαλία, ἀφ᾽ ἧς οὐ φοβηθήσεται ὁ ἐπιστήμων καὶ ἐπιστημόνως φοβούμενος Κύριον.

Οὔτε ἀπειλὰς θήσει, οὔτε ἀγγελία φόβον ἱκανὸν ἐμποιήσει. Ὁ δὲ Σύμμαχος οὕτως εἴρηκεν τὴν ἑτοίμην ἑδραίαν. «Βεβαίαν γὰρ καὶ ἑδραίαν ἔχει τὴν εἰς Θεὸν ἐλπίδα, καὶ διὰ τοῦτο τοιούτων θορύβων καταφρονεῖ».

Ψαλμὸς 112

1 *«Ἀλληλούϊα»*

Ἠθικὸς καὶ οὗτος καὶ εἰς ὠφέλειαν συγγεγραμμένος· διεγείρει γὰρ πάντας εἰς ὑμνῳδίαν τοῦ εὐεργέτου. Ἐν τούτῳ διδάσκεται ὁ

1. Ψαλ. 110, 10. 2. Δευτ. 15,6. 3. Α′ Κορ. 4,1.

λαὸς ὁ νέος ἀδιάλειπτον τὸν ὕμνον προσφέρειν τῷ λυτρωσαμένῳ· ἀλλὰ δὲ καὶ τῶν ἐθνῶν πάντων κατασημαίνει τὴν κλῆσιν, οὓς καὶ παῖδας καλεῖ, διὰ τὸ ἀρτιγενὲς τῆς κατὰ ψυχὴν ἡλικίας, ἢ παῖδας τουτέστι δούλους αἰνίττεται.

1-2 *«Αἰνεῖτε, παῖδες, Κύριον, αἰνεῖτε τὸ ὄνομα Κυρίου· εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος»*

Διδάσκει τοὺς νέους τί δεῖ αἰνεῖν, ἅτε ἀπαλοὺς καὶ μήπω ἔχοντας γεγυμνασμένην τὴν πρὸς τὰ τοιαῦτα ἕξιν. Πῶς οὖν αἰνεῖν δεῖ; «Εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον». Ἢ παισὶν ἀπεικάζει τοὺς διὰ τὸ νεαρὸν τῆς κατὰ Θεὸν ἡλικίας ἐν ψυχῇ νεωμένους, οὓς ἐπὶ τὸν αἶνον καλεῖ τοῦ Θεοῦ. Ἀκύλας δὲ καὶ Σύμμαχος "δούλους" ἀντὶ τοῦ παῖδες ἐξέδωκαν. Δούλων γὰρ οὐ διαφέρουσι παῖδες, φόβῳ δουλείας παιδαγωγούμενοι· διὸ φοβουμένους Κύριον αὐτοὺς εἶπεν ὁ πρὸ τούτου ψαλ**233**μός. Ἁπλῶς δὲ καὶ χωρὶς προσθήκης οἱ νέοι παῖδες καλοῦνται· οἱ δὲ δοῦλοι, παῖδες τινῶν. Ἢ παῖδας καλεῖ, ὡς ἀκμάζειν ὀφείλοντας περὶ τοὺς ὕμνους. Διὰ δὲ τοῦ· «εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον», δηλοῖ ὡς εἰ καὶ τὴν φύσιν αὐτοῦ ἀγνοεῖτε, ἀλλὰ δεῖ, ὡς ὑπ' αὐτοῦ τὸ εἶναι λαβόντας, τὸ αὐτοῦ ὑμνεῖν ὄνομα, ὅπερ αἰώνιον ἔχει τὴν εὐλογίαν καὶ ἀδιάδοχον.

3 *«Ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι δυσμῶν αἰνετὸν τὸ ὄνομα Κυρίου»*

Εἰπὼν δὲ ἀνωτέρω χρόνον, ἐν τούτοις λέγει καὶ τόπον, ὅτι ἐν παντὶ χρόνῳ καὶ ἐν παντὶ τόπῳ ὑμνεῖσθαι ὀφείλει· ἢ τὴν μετὰ ἐνανθρώπησιν τοῖς ἔθνεσι παρασχεθεῖσαν θεογνωσίαν τὸ ῥητὸν προθεσπίζει, μεθ' ἣν ἐπλήσθη πᾶσα ἡ γῆ τοῦ γνῶναι τὸν Κύριον.

Ψαλμὸς 113

3-4 *«Ἡ θάλασσα εἶδε καὶ ἔφυγεν· ὁ Ἰορδάνης ἀνεχώρησεν εἰς τὰ ὀπίσω. Τὰ ὄρη ἐσκίρτησαν ὡσεὶ κριοί, καὶ οἱ βουνοὶ ὡς ἀρνία προβάτων»*

Δηλοῦν ἔοικεν ὡς μετέχει τινὸς αἰσθήσεως ἡ πᾶσα κτίσις, ἀντιληπτικῆς τῆς θείας δυνάμεως, κἂν ἄψυχος ᾖ, ὡς καὶ χαίρειν, ἐπιβαίνοντος αὐτῆς τοῦ Θεοῦ, τῆς τε χαρᾶς μονονουχὶ τὴν αἰτίαν λεγούσης. Ἡ δὲ Μωυσέως μόνον διδάσκει ἡ Γραφή, ὅτι Κύριος ἐν Σινᾷ ὤφθη, καὶ ἐπέφανεν ἐξ ὄρους Χωρήβ[1], καὶ ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ. Καὶ ἀνέβη, φησί, Μωυσῆς εἰς τὸ ὄρος, καὶ εἶδε τὰ ἴχνη ἔνθα εἱστήκεσαν οἱ πόδες τοῦ Θεοῦ[2]· καὶ ὡς ὅλοις τεσσαράκοντα ἔτεσι τοῦ λαοῦ οἰκοῦντος τὴν ἔρημον, συνεῖν αὐτοῖς τὸ θεῖον ἐπιβαῖνον ὄρεσι καὶ βουνοῖς· νυνὶ δὲ καὶ τὴν ἐκ τῆς αἰσθήσεως λόγος ὑποφαίνει χαράν.

10 *«Μήποτε εἴπωσι τὰ ἔθνη· ποῦ ἐστιν ὁ Θεὸς αὐτῶν»*

234 Ἔνθα τὸ «ποῦ» λέγεται, ἐκεῖ καὶ τὸ πότε· τὸ μὲν γὰρ τόπου ἐστὶ σημαντικόν, τὸ δὲ χρόνου. Εἰ δὲ χρόνος οὐ λέγεται ἐπὶ Θεοῦ (ποιητὴς γὰρ χρόνων ἐστίν), οὐκοῦν οὐδὲ τὸ «ποῦ» ῥηθήσεται ἐπ' αὐτοῦ· δημιουργὸς γὰρ καὶ τόπων ἐστίν, εἴγε καὶ ὁ τόπος αὐτὸς τῆς σωματικῆς ἐστι φύσεως.

11 *«Ὁ δὲ Θεὸς ἡμῶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ. Πάντα ὅσα ἠθέλησεν, ἐποίησε»*

Οὐ τὸν μὲν Κύριον ὡς ἦν αἱ νοεραὶ καὶ ἅγιαι δυνάμεις ἐπίστανται· τὸν δὲ Κύριον ὡς ἄνθρωπον γινώσκουσι καὶ οἱ ἄνθρωποι[3]. Ἐντεῦθεν γινώσκομεν ὅτι ὅσα βούλεται ὁ Θεός, ταῦτα καὶ δύναται· «πάντα γάρ», φησίν, «ἃ ἠθέλησεν ὁ Θεός, ἐποίησεν»· οὐκ εἴ τι δὲ δύναται, τοῦτο πάντως καὶ βούλεται· νεκρῶν μὲν ἀνάστασιν δύναται ποιῆσαι νῦν, οὐ βούλεται δέ· καὶ πάλιν ἐνανθρωπῆσαι, ἀλλ' οὐ βούλεται.

13 *«Στόμα ἔχουσι, καὶ οὐ λαλήσουσιν· ὀφθαλμοὺς ἔχουσι, καὶ οὐκ ὄψονται»*

Οὐ ταὐτὸν αἴσθησις καὶ αἰσθητήριον, οὐδὲ αἰσθητικόν τε καὶ αἰσθητόν. Αἴσθησις μὲν γάρ ἐστιν ἡ δύναμις καθ' ἣν εἰώθαμεν ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν ὑλῶν. Αἰσθητήριον δέ, τὸ ὄργανον ἐν ᾧ καθίδρυται αὕτη. Αἰσθητικὸν δὲ τὸ ζῶον τὸ κεκτημένον τὰς αἰσθήσεις. Αἰσθητὸν δὲ τὸ πεφυκὸς ταῖς αἰσθήσεσιν ὑποπίπτειν. Ἀλλ' οὐχ οὕτως ἐπὶ τῶν εἰδώλων· πάντων μὲν γὰρ τούτων ἐστήρηνται·

---

1. Πρβλ. Ἐξ. 17,6. 2. Πρβλ. Ἐξ. 19,3,20. 3. Πρβλ. Φιλιπ. 2,7.

μόνα δὲ ἔχει τὰ τῶν φυσικῶν αἰσθητηρίων μιμήματα, οἷον ὀφθαλμοὺς καὶ ὦτα καὶ ῥῖνας καὶ τὰ ἑξῆς.

19 *«Οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον, ἤλπισαν ἐπὶ Κύριον· βοηθὸς καὶ ὑπερασπιστὴς αὐτῶν ἐστιν»*

Ἐν μὲν τῇ πρὸς πολεμίους μάχῃ τὸν Κύριον ἔχομεν βοηθόν, ἐν δὲ τοῖς οἰκείοις **235** πράγμασι τοῖς τε κατὰ μάχην καὶ κατὰ σῶμα, αὐτὸν ἔχομεν εὐλογοῦντα ἡμᾶς, ὡς ἐπαρκεῖν ἡμῖν ἀντὶ παντὸς καλοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ.

21 *«Εὐλόγησε τοὺς φοβουμένους, τοὺς μικροὺς μετὰ τῶν μεγάλων»*

Οὐδὲ ἓν ἔθνος, φησίν, ἔρημον εὐλογίας ἦν, ἀλλ' εἰς πάντας ἐτέτατο αὕτη.

Ψαλμὸς 114

2 *«Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις μου ἐπικαλέσομαι»*

Καὶ ποίαις ἡμέραις, ἢ ταῖς τοῦ ἀγῶνος, ὅτε καὶ ἐκινδύνευσεν αὐτοῦ ἡ ψυχή;

4 *«Ὦ Κύριε, ῥῦσαι τὴν ψυχήν μου»*

Εἰρηκὼς ἀνωτέρω ὅτι καὶ «ἐπικαλέσομαι ἐν ταῖς ἡμέραις μου», τίς ἡ ἐπίκλησις, διδάσκει. Καὶ ποία αὐτή, ἢ τό· «ὦ Κύριε, ῥῦσαι τὴν ψυχήν μου»; Εἶπε δὲ ταῦτα, εἰδὼς ὡς ἐλεήμων ἐπακούσεται.

7 *«Ἐπίστρεφον, ψυχή μου, εἰς ἀνάπαυσίν σου»*

Ὥσπερ ὁ νοσῶν ἐπιστρέφει πρὸς τὴν ὑγιείαν, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ εἰς τὴν ἀνάπαυσιν αὐτῆς. Ἦ δὲ τοῦτο· ἦν ἄρα ποτὲ ἐν τῇ ἀναπαύσει αὐτῆς ἡ ψυχή· καὶ γὰρ ὁ νοσήσας ἐν τῇ ὑγιείᾳ ὑπῆρχέ ποτε. Τοῦτο καὶ ὁ Ἀπόστολος λέγει τῷ· θέλω «ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι»[1]. Ἡ γὰρ ἀνάλυσις τῶν ὑποστρεφόντων ἐπὶ τὸν πρότερον αὐτῶν τόπον ἐστιν.

1. Φιλιπ. 1,23.

Ψαλμὸς 115

2 *«Πᾶς ἄνθρωπος ψευδής»*

236 Ἐφ' ὅσον ἄνθρωπός τίς ἐστι, ψεύστης ἐστίν. Ἐὰν δὲ ἀπιστῆται τὸ εἶναι ἄνθρωπος, οὐκ ἔστι ψεύστης, ἀλλὰ ἀληθευτής ἐστι. Εἰ ἄνθρωπός ἐστι καὶ ὁ Δαβίδ, ψεύστης ἐστίν, εἰ δὲ ψεύστης, λέγων ἑαυτὸν ψεύστην, οὐκ ἔστι ψεύστης, ἀλλ' ἀληθευτής ἐστιν. Εἰ δὲ ἀληθευτής ἐστιν, ἀληθευτής ἐστιν λέγων ἑαυτὸν ψεύστην· ἄνθρωπος ὢν, ψεύστης ἐστίν. Περιγράφη ἄρα ὁ λόγος εἰς ἀμφότερα, καὶ εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν ἀληθευτήν, ἐὰν ἄνθρωπος ᾖ, καὶ εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν ψεύστην. Καὶ καλεῖται ὁ λόγος οὗτος παρὰ τοῖς διαλεκτικοῖς ἄπορος. Ὅλου τοῦ Ψαλμοῦ ἐν βραχεῖ ἡ διάνοια· πολλοὶ μὲν οἱ ἐν ἀνθρώποις λόγοι, καὶ πολλὰ πολλοῖς πεφιλοσόφηται ἐξετάζουσι τὰ περὶ τῆς ἀληθείας.

Ψαλμὸς 116

1 *«Ἀλληλούϊα»*

239 Αἶνος θεϊκὸς δι' οὗ δοξάζουσιν οἱ ἄνθρωποι τὸν Θεόν. Ἡ ἐπιγραφὴ περιέχει «Ἀλληλούϊα», ἡ ἀρχὴ τοῦ πρώτου στίχου, ὅπερ ἑρμηνεύεται· Αἰνεῖτε τὸν ὄντα Θεόν, πάντα τὰ ἔθνη. Ἀνεπίγραφος παρ' Ἑβραίοις.

1 *«Αἰνεῖτε τὸν Κύριον, πάντα τὰ ἔθνη, ἐπαινέσατε αὐτόν, πάντες οἱ λαοί»*

Ἡσυχίου: Ἀκολουθεῖ τούτῳ καὶ ὁ ρις' **240** Ψαλμός· παράκελευσις αὐτοῦ ἐστιν τοῦ Ἐζεχίου πρὸς πάντα τὰ ἔθνη, ὥστε καὶ τοὺς πανταχόθεν ὑμνεῖν τὸν Θεόν· ἡ γὰρ ἀπαλλαγὴ τοῦ πολέμου τῶν Ἀσσυρίων πάντας ἠλευθέρου τοῦ κακοῦ πάσχειν.

Τῶν ἀνεπιγράφων. Προαναφωνεῖ ὁ Προφήτης καὶ προτρέπεται τὰ ἔθνη δοξολογεῖν σὺν αὐτῷ τῷ Χριστῷ. Πάντες οἱ πιστοὶ τὸν αἶνον προσφέροντες τῷ Θεῷ οὐ παύονται. Λαοὺς δὲ [καλεῖ] δηλονότι τοὺς διεσπαρμένους Ἰούδα, ἐξ ὧν οὐκ ὀλίγοι προσῆλθον τῷ Χριστῷ.

2 «Ὅτι ἐκραταιώθη τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἡ ἀλήθεια τοῦ Κυρίου μένει εἰς τὸν αἰῶνα»

Ἀπολλιναρίου: Οὐκ ἦν εὐτελὴς ὁ περὶ τῆς σωτηρίας λόγος, εἰ μὴ καὶ τῶν σωζομένων ἀπειλήφει τὴν μνήμην.

Ἡσυχίου: Εἰ μὴ γὰρ ἰσχυρὸν λίαν καὶ δυνατὸν ἐφ' ἡμᾶς τὸ τοῦ Θεοῦ ἐγένετο ἔλεος[1], ὥστε ἀναλαβεῖν τὰ πάθη τὰ ἡμέτερα, οὐκ ἤμελλε σώζεσθαι. Ἐπειδὴ ἐλέησας, οὐδὲ οὕτω τῆς ἀληθείας ἐφίσταται· μόνους δὲ σώζει τοὺς ἄξια τῆς φιλανθρωπίας, ἧς ἀπηλαύσαμεν, πράττοντας.

Εὐσεβίου: Κραταιότερον γὰρ γέγονεν ὑπὲρ τὴν ἀνθρώπων κακίαν, ὡς νικῆσαι πᾶσαν δεισιδαιμονίαν, καὶ πᾶσαν ἀνθρώπων πλάνην, τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν. «Ἡ δὲ **241** ἀλήθεια τοῦ Κυρίου μένει εἰς τὸν αἰῶνα», τῶν διὰ τῆς προφητείας ἐπηγγελμένων, τὴν ἀλήθειαν ἀπολεψομένων κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τῶν πραγμάτων ἐκβάσεως, οὐκ εἰς μακροὺς αἰῶνας, ἀλλ' εἰς τὸν ἐνεστῶτα πληρωθήσεται ἡ ἀλήθεια αὐτοῦ ἡ διὰ τῆς προφητείας κεκηρυγμένη.

Τῶν ἀνεπιγράφων: Τοσοῦτον γὰρ ἐκραταίωσεν ὁ Θεὸς τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον, ὥστε δι' αὐτοῦ ἐπὶ τὴν γῆν ἐπιδημῆσαι τοῦ σῶσαι αὐτόν.

Εἶπε γὰρ σῶσαι τὸν ἄνθρωπον, ὃ καὶ ἐποίησε, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα μένει ἡ πρᾶξις αὐτοῦ, καὶ δι' αὐτῆς σώζονται πάντες οἱ ἐπιγινώσκοντες αὐτήν. Ὅτι πάντας ἔλεος αὐτοῦ περιεπτύξατο. Μένει γὰρ ἡ πίστις αὐτοῦ ἐν ἡμῖν εὐχαριστεῖν διδάσκουσα τῷ Πατρὶ τῷ κραταιώσαντι τὸ ἔλεος αὐτοῦ, καὶ μένειν ποιήσαντι τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἕως τοῦ αἰῶνος. Καὶ ἐῤῥύσατο τὴν ψυχήν μου ἐν μέσῳ σκύμνων. Αὕτη τοιγαροῦν ἀλήθεια καὶ προσδοκία τῶν ἐθνῶν ἦν[2], διὸ καὶ ἐπιλάμψασα τῷ τῶν ἀνθρώπων γένει, εἰς αἶνον πάντα τὰ ἔθνη [καλοῦσα] καὶ πάντας τοὺς λαοὺς εὐχαριστεῖν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι.

---

1. Πρβλ. Λουκ. 1,50,54,58,78. Τίτ. 3,5. Ἰουδ. 1,21. 2. Πρβλ. Γεν. 49,10.

Ψαλμὸς 117

1 «Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ, ὅτι ἀγαθός, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ»

242 Ἐπεὶ ἀγαθὸς ὢν ὁ Θεός, βούλεται τὴν μετάνοιαν τοῦ ἁμαρτωλοῦ[1], μηδὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ, ὡσεὶ ὑπεύθυνοι ἁμαρτίαις ἐστέ, τὴν ἐκ μετανοίας ἐξομολόγησιν ἐπ' αὐτὸν ποιήσατε, καὶ ἔξετε αὐτὸν ἀφιέντα ὧν ἐξομολογεῖσθε· ὁ γὰρ ἔλεος αὐτοῦ διηνεκής ἐστι.

7 «Κύριος ἐμὸς βοηθός, κἀγὼ ἐπόψομαι τοὺς ἐχθρούς μου»

Ὅτι διδάσκεται ὁ Χριστὸς λαός, προσδοκεῖν μὲν ἐπιβουλὰς ἀνθρώπων, μὴ πτήσσειν δέ, μηδ' ἀγωνιᾶν, ἀλλὰ λέγειν· «Κύριος ἐμοὶ βοηθός»· ἐχθροὺς δὲ αὐτοῦ νοήσεις τοὺς ἀντικειμένους αὐτῷ διὰ τὴν εὐσεβῆ γνῶσιν, καὶ τὴν κατὰ Θεὸν πολιτείαν, ἢ καὶ τοὺς πονηροὺς δαίμονας.

8 «Ἀγαθὸν πεποιθέναι ἐπὶ Κύριον ἢ πεποιθέναι ἐπ' ἄνθρωπον»

Ἄνθρωπον λέγει ἡ Γραφὴ τὸν διάβολον, ὅτι ἐχθρὸς ἄνθρωπος ἔσπειρε τὰ ζιζάνια[2].

19-20 «Ἀνοίξατέ μοι πύλας δικαιοσύνης· εἰσελθὼν ἐν αὐταῖς, ἐξομολογήσομαι τῷ Κυρίῳ. Αὕτη ἡ πύλη τοῦ Κυρίου, δίκαιοι εἰσελεύσονται ἐν αὐτῇ»

Καὶ ἐν ἄλλοις λεχθείη ἄν· "Αὕτη ἡ πύλη τοῦ Κυρίου, σώφρονες εἰσελεύσονται ἐν αὐτῇ". Καὶ ἐν ἄλλοις· "Ἀνδρεῖοι εἰσελεύσονται ἐν αὐτῇ". Καὶ ἐν ἄλλοις· "Σοφοὶ εἰσελεύσονται ἐν αὐτῇ". Ὡς ἀνοίγονται πύλαι δικαιοσύνης, οὕτω καὶ σωφροσύνης καὶ ἀνδρείας καὶ ἀγάπης· διὰ γὰρ τούτων τῶν πυλῶν εἰσέρχεται νοῦς εἰς τὴν Βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

21 «Ἐξομολογήσομαί σοι, ὅτι ἐπήκουσάς με, καὶ ἐγένου μοι εἰς σωτηρίαν»

---

1. Πρβλ. Ματθ. 9,13. Μάρκ. 2,17. Λουκ. 5,32. 2. Πρβλ. Ματθ. 13,25.

243 Οὐχ ἁπλῶς ἐπήκουσε, ἀλλὰ πρότερον παιδεύσας καὶ βελτίω ποιήσας· διὸ καὶ εὐχαριστεῖ, οὐχ ὑπὲρ ὧν ἠκούσθη, ἀλλ' ὑπὲρ ὧν ἐπαιδεύθη, καὶ πανταχοῦ πολὺ παρ' αὐτῷ τὸ τῆς εὐχαριστίας εἶδος, ὅπερ εἰπὼν καὶ λέγων οὐ παύσομαι· τοῦτο μάλιστα θυσία καὶ προσφορά.

22 *«Λίθον ὃν ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες, οὗτος ἐγενήθη εἰς κεφαλὴν γωνίας»*

Ὅτι μὲν εἰς Χριστὸν τὸ εἰρημένον παντί που δῆλον. Εἰ δὲ μή, δοκεῖ ἐξ αὐτῆς ἠρτῆσθαι τῆς ἱστορίας, ἀλλ' ὅτι μέσην διακόψασα τὴν ἀκολουθίαν ἡ προφητεία ἐπεισῆλθε, θαυμαστὸν οὐδέν. Οὕτως αἱ πλείους τῶν προφητειῶν εἰσὶν ἐν τῇ Παλαιᾷ. Οἰκοδομοῦντας δὲ [νόει] τοὺς διδασκάλους τῶν Ἰουδαίων, ὅτι ἀπεδοκίμαζον αὐτὸν λέγοντες· «Σαμαρείτης εἶ, καὶ δαιμόνιον ἔχεις»[1]. Καὶ πάλιν· οὗτος οὐκ ἐστὶν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, «ἀλλὰ πλανᾷ τὸν ὄχλον»[2]. Ἀλλ' ὅμως οὗτος ὁ ἀποδοκιμασθείς, οὗτος ἐφάνη δόκιμος, ὡς γενέσθαι κεφαλὴν γωνίας· οὐ γὰρ πᾶς λίθος εἰς γωνίαν ἐπιτήδειος, ἀλλ' ὁ δοκιμώτατος καὶ ἐξ ἑκατέρας πλευρᾶς τοὺς τοίχους συνδῆσαι δυνάμενος. Ὅ τοίνυν λέγει ὁ προφήτης, τοὐτέστιν, ὅτι ὁ ἀποδοκιμασθεὶς παρὰ τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἐξουδενωθείς, οὗτος ἐφάνη θαυμαστός, ὥστε μὴ μόνον οἰκοδομὴν ὑφῆναι, ἀλλὰ συνδῆσαι δύο τοίχους, τοὺς ἐξ Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων πιστεύσαντας, περὶ τούτων ἔλεγε καὶ αὐτός· «καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης, κἀκεῖνά με δεῖ ἀγαγεῖν»[3]. Γωνία ἐστὶ διδασκαλία τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς εἰρηνεύοντος. Ἡ συναφὴς τῶν δύο γωνιῶν παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἡ μαρτυρία **244** γεγένηται· «Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός»[4].

23 *«Παρὰ Κυρίου ἐγένετο αὕτη, καὶ ἔστι θαυμαστὴ ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν»*

Οὐκ ἦν ἀνθρώπινον τὸ γενόμενον[5], φησίν, οὐκ ἦν Ἀγγέλων, οὐκ Ἀρχαγγέλων, τὸ τοιαύτην πῆξαι γωνίαν. Τίς «ἐστι θαυμαστή»; Ἡ γωνία, ἡ σύνοδος τῶν δύο ἐθνῶν, ἡ εἰς τὴν εὐσέβειαν. Διὰ τί εἶπεν, «ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν»; Οὐ γὰρ πᾶσίν ἐστι τὸ θαῦμα κατάδηλον. Τίς γὰρ οὐκ ἂν ἐκπλαγείη, ὅτε ἔνθα ἐσταυρώθη ὁ Χριστός, ἐκεῖ προσκυνεῖται ὁ Χριστός, καὶ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην παρέδραμεν ὁ Λόγος, συνάπτων τῇ ἀληθείᾳ ἅπαντας; Ἔστι μὲν οὖν καὶ τοῖς ὀπωσοῦν ἐξετάζουσι θαυμαστή, πολλῷ δὲ ἀκριβέστερον τοῖς πιστεύουσι. Διὰ τοῦτο φησίν, «ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν». Ταύτης δὲ τῆς χάριτος χορηγὸς ὁ Θεός, ἡμεῖς δὲ τὴν ἄῤῥητον φιλανθρωπίαν θαυμάζωμεν.

24 *«Αὕτη ἡ ἡμέρα ἣν ἐποίησεν ὁ Κύριος, ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ»*

Εὐφροσύνην ἐνταῦθα λέγει τὴν πνευματικὴν τῆς διανοίας. «Εὐφρανθῶμεν», φησίν, ὅτι τοσούτων ἐπετύχομεν τῶν ἀγαθῶν· καταλλαγὴ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς ἐγένετο[1]· οὐρανὸς ἀπεδείχθη ἡ γῆ, οἱ τῆς γῆς ἀνάξιοι ἄνθρωποι τῆς Βασιλείας ἐφάνησαν ἄξιοι.

25-27 *«Ὦ Κύριε, σῶσον δή! Ὦ Κύριε,* **245** *εὐόδωσον δή! Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. Εὐλογήκαμεν ὑμᾶς ἐξ οἴκου Κυρίου. Θεὸς Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν»*

Οἱ δὲ πρὸ αὐτοῦ, ἄνδρες καὶ ἄγγελοι, ὡς δοῦλοι ἀφίκοντο. Οἱ μὲν γάρ· ταῦτα λέγει Κύριος, ἔφασκον. Οἱ δέ· Κύριος ἀπέστειλέ με. Διό φασιν οἱ προαγορεύοντες αὐτοῦ τὴν ἐπιδημίαν· «Εὐλογήκαμεν ὑμᾶς ἐξ οἴκου Κυρίου». Ἐξ οἴκου γὰρ Κυρίου, ἐκ τῶν κόλπων τῶν πατερικῶν ἐστὶν ὁ ἐρχόμενος. Ἐπιφέρεται γοῦν εὐθύς· «Θεὸς Κύριος, καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν». Τὸ γὰρ ἐλθεῖν, οὐ τόπου μεταβολή, ἀλλὰ τοῦ μὴ ὁρωμένου πρότερον ἐπιφάνεια· ἀόρατος γὰρ ὤν, ὡς εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, διὰ σαρκός «μορφὴν δούλου λαβών»[2], δι' ἧς χειραγωγεῖται καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ θεάσασθαι, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός[3], ἣν οἱ ἰδόντες φασίν· «Ὦ Κύριε, σῶσον δή! ὦ Κύριε, εὐόδωσον δή!».

27 *«Συστήσασθε ἑορτὴν ἐν τοῖς πυκάζουσιν, ἕως τῶν κεράτων τοῦ θυσιαστηρίου»*

---

1. Ἰω. 8,48. 2. Ἰω. 7,12. 3. Ἰω. 10,16. 4. Ματθ. 3,17. 5. Πρβλ. Λουκ. 1,35.

1. Πρβλ. Ρωμ. 5,11. 2. Φιλιπ. 2,7. 3. Πρβλ. Ἰω. 1,14.

Πυκάζοντας τοῖς καρποῖς τῆς ἀρετῆς δεήσει εἶναι καὶ μηδὲν ἔχοντας ἀραιὸν ἢ διάκενον, ἐν ᾧ οὐ συστήσεται ἀρετή.

28 *«Θεός μου εἶ σύ, καὶ ἐξομολογήσομαί σοι... καὶ ἐγένου μοι εἰς σωτηρίαν»*

Δοξολογῶν καὶ θεολογῶν σε, λέγω ἃ εἰς ἐμὲ καὶ πεποίηκας θαυμάσια. Ὕψωσας γάρ με, καὶ πεποίηκας δύναμιν, ὡς μὴ ἀποθανεῖν, ἀλλὰ ζήσαντά με διηγεῖσθαι τὰ ἔργα σου. Ταῦτα τίς αἰτεῖ προνοεῖσθαι; Τῶν ὅλων εἰδὼς τὸν Θεόν. Θεοῦ γὰρ τὸ σώζειν ἐστί[1], καὶ παρ' αὐτοῦ κατευθύνεται τὰ διαβήματα, ὡς τό· «Ὅσα ἂν ποιῇ, κατευοδωθήσεται»[2], καὶ τὸ ἐν Εὐαγγελίοις· «Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου»[3].

Ψαλμὸς 118

248 Ὑπόθεσις α. Τὰ στοιχεῖα τῆς ἀρχῆς τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ ὁ ἠθικός ἐστι τόπος, περὶ οὗ καὶ διαλαμβάνει ὁ ἑκατοστὸς ὀκτωκαιδέκατος ψαλμὸς κατὰ τὰ ἑβραϊκὰ στοιχεῖα γεγραμμένος· ὥστε τοὺς μὲν πρώτους αὐτοῦ στίχους εἶναι ὀκτὼ ἀπὸ τοῦ Ἄλεφ, ὅ ἐστιν ἀρχὴ τῶν παρ' αὐτοῖς στοιχείων· τοὺς δὲ δευτέρους ὀκτὼ ἀπὸ Βήθ, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Καὶ περιέχει γε ὁ Ψαλμὸς οὗτος ὅλον τὸν τόπον τὸν ἠθικὸν μετὰ πάσης θεωρίας, τῆς περὶ τῶν διαφόρων τοῖς ἠθικοῖς τόποις ὀνομάτων ἐν ταῖς Γραφαῖς.

β. Ἰστέον δὲ ὡς ἄλλο μὲν νόμος, ἄλλο δὲ δικαίωμα, ἄλλο πρόσταγμα, ἄλλο μαρτύριον, **249** ἄλλο κρῖμα. Καὶ τὸν ιη΄ ψαλμὸν ἑρμηνεύσαντες, εἰρήκαμεν τίνι διαφέρει νόμος, καὶ μαρτύρια, καὶ δικαιώματα, κρίματα καὶ ἐντολή· ἀναμνήσωμεν δὲ ὅμως ἐν κεφαλαίῳ τὰ εἰρημένα.

Νόμον καλεῖ τὸν ὑπὸ Θεοῦ διὰ Μωσέως δεδομένον.

Ἐντολὰς δέ, καὶ προστάγματα πάλιν, τὸν αὐτόν, ὡς βασιλικῶς ἐνταλθέντα καὶ προσταχθέντα.

Δικαιώματα δέ, ὡς δικαιοῦντα τὸν κατορθοῦσθαι δυνάμενον.

1. Πρβλ. Ἐφ. 2,5. Β΄ Τιμ. 1,9. Τίτ. 3,5. 2. Ψαλ. 1,3. 3. Ματθ. 21,9.

Κρίματα δέ, ὡς τὰς θείους ψήφους ὑποδεικνύντα, καὶ τὰς ἀξίας ἀντιδόσεις τῶν τε ἐννόμως καὶ παρανόμως βιούντων.

Μαρτύρια δέ, ὡς διαμαρτυρόμενα καὶ δεικνύντα οἵαις ὑποβληθήσονται τιμωρίαις οἱ παραβαίνοντες.

Καὶ οὐκ οἶμαι, ὅσον ἐπέβη ἱστορία, ἄλλοθι διὰ πλειόνων τὰ ἠθικὰ εἰρῆσθαι περὶ τῆς διαφορᾶς νόμου καὶ προστάγματος καὶ περὶ τῶν λοιπῶν, ὡς ἐν τούτῳ τῷ ψαλμῷ.

γ. Διὰ τοῦτο δὲ ἐνταῦθα καὶ τὰ στοιχεῖα προτέτακται, ἵνα δηλωθῇ τοῖς ἐντυγχάνουσιν, ὅτι τὰ στοιχεῖά ἐστιν ἡ γνῶσις τοῦ ἠθικοῦ τόπου· μέμνημαι τηρήσας καὶ ἐπὶ τοῦ ρια΄ καὶ ἐπὶ τοῦ ριβ΄ ψαλμοῦ, τίνα τρόπον κἀκεῖνοι οἱ ψαλμοὶ ἠθικοὶ ὄντες, εἶχον τὴν ἀρχὴν τῶν στίχων ἀπὸ τῶν παρ' Ἑβραίοις στοιχείων. Ἐκεῖ μὲν οὖν ἡ στοιχείωσις οὐκ ἐκτέταται, ἀλλὰ διὰ βραχέων παραδέδοται.

250 δ. Ἰστέον τοίνυν, ὥσπερ ἄλλα, οὕτω καὶ ταῦτα ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ γεγράφθαι, λόγον τε ἔχειν οὐκ εὐκαταφρόνητον. Καὶ ἡ αἰτία τοῦ ἕκαστον τῶν στοιχείων ὀκτάκις παρ' Ἑβραίοις εἰρῆσθαι ἐκ τούτῳ τῷ ψαλμῷ. Ἐλθὲ τοίνυν ἐπὶ τὸν ὀκτὼ ἀριθμόν, καὶ εἴ που ὠνομάσθη ἐν τῇ Γραφῇ, παραλάμβανε αὐτόν, καὶ ἐπὶ τίνι εἴρηται, καὶ ἔσται σοι χρήσιμος ὁ λόγος πρὸς τὸ ἰδεῖν, ὅτι ἕκαστον στοιχεῖον τελείωσίς ἐστιν ἅμα τῷ ἀριθμῷ, ὡς μήτε πρὸς εἰσαγωγὴν οὐδέπω, ἀλλὰ κατὰ μονάδα.

ε. Ὅταν δὲ τελειώμεθα ἐν τοῖς στοιχείοις, ὁ ἑπτὰ ἀριθμὸς ἀτιμητέος ἡμῖν, ὅτι δὴ καὶ τῇ ὕλῃ ἀνίεται οὗτος, εἴπερ ἐστὶν ὁ ἑπτὰ σημεῖον ὑλικῆς παχύτητος· ὁ δὲ ὀκτὼ ἀρχὴ τῆς ἀϋλοτέρας μείζονος καταστάσεως. Εἰ γὰρ καὶ τὰ μάλιστά φαμεν καὶ τὸν ἓξ τὴν κοσμικὴν σχετικῶς ὕλην ὑποδηλοῦν, ἀλλ' οὖν γε τὸν μὲν εἰς τὴν κατὰ πόσον ὁλότητα ἀναφέρομεν, τὸν δὲ εἰς τὴν καθ' ἕξιν τελείωσιν, καθ' ἣν τις ἀποσμήχεται τὰ ῥυπάσματα τῆς ψυχῆς καὶ καθαίρεται.

στ. Κατὰ τὸν ὀκτὼ ἀριθμόν, ἀκάθαρτός τις ἐστι μέχρι τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν[1]. Πρὶν γὰρ ἔλθῃ ἡ ὀγδόη τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ

1. Πρβλ. Λευϊτ. 12,2. 15,24. Ἀριθ. 19,11,14.

ἡμέρα, ὅλος ὁ κόσμος ἀπερικάθαρτος ἦν καὶ ἀκρόβυστος· ὅτε δὲ ἦλθεν ἡ ὀγδόη τῆς Ἀναστάσεως Χριστοῦ ἡμέρα, ἀθρόως πάντες ἐκαθαρίσθημεν ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ[1], συνταφέντες καὶ συναναστάντες[2], ὥς φησιν ὁ Ἀπόστολος. Ἐπεὶ οὖν διὰ τῆς στοιχειώσεως καθαίρεται ἡμῶν ἡ ψυχή, μανθανόντων τὸν ἠθικὸν τόπον, καὶ τελειουμένων ἐν τῇ γνώσει αὐτοῦ, διὰ τοῦτο ὁ ὀκτὼ ἀριθμὸς παρε**251**λήφθη καθ' ἕκαστον τῶν στοιχείων ἐν τῷ προκειμένῳ. Ἐν τούτῳ γοῦν τῷ ψαλμῷ, τὴν τῶν ἁγίων διαγράφει πολιτείαν, τοὺς ἀγῶνας, τὰς θλίψεις, τὰ σκάμματα καὶ τὰ βραβεῖα.

1 *«Μακάριοι οἱ ἄμωμοι ἐν ὁδῷ, οἱ πορευόμενοι ἐν νόμῳ Κυρίου»*

Τί οὖν ἐστιν τὸ ἄμωμον εἶναι ἐν τῇ ὁδῷ; Τὸ πορεύεσθαι ἐν νόμῳ Κυρίου, καὶ μὴ ἔξω βαίνειν τοῦ νόμου, μηδὲ ἁμαρτάνειν, ἀλλὰ προκόπτειν καὶ ὁδεύειν ἐπὶ τὴν ἀρετήν. Γίνεται δὲ αὐτοῖς ἄμωμος ἡ ὁδὸς ἐν τῷ θείῳ καὶ πνευματικῷ νόμῳ πορευομένοις. Νόμος γὰρ Κυρίου ἄμωμος[3]. Ἀμώμως δὲ ὁδεύει, [ὁ] τοῖς ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος, τῶν δὲ ὄπισθεν ἐπιλανθανόμενος[4]· ὁ μὴ στρεφόμενος εἰς τὰ ὀπίσω, μὴ ἐκκλίνων δεξιᾷ ἢ ἀριστερᾷ[5], μὴ ἀποσφαλλόμενος, μὴ ἱστάμενος, μὴ ἀναμένων, ἀλλὰ ὁδεύων καὶ ὀρεγόμενος τοῦ προκειμένου. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Σωτήρ φησιν· «Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός»[6], θέλομεν καὶ κατὰ τοῦτο ἰδεῖν πῶς οἱ μέν εἰσιν «ἄμωμοι ἐν ὁδῷ», οἱ δὲ οὐ τοιοῦτοι. Οἱ περὶ Χριστοῦ φρονοῦντες ὑγιείως, καὶ μὴ σφάλλεσθαι ἀνεχόμενοι ἐν τοῖς δόγμασι τοῖς περὶ αὐτοῦ, «μακάριοί» εἰσιν οὗτοι, «ἄμωμοι ἐν ὁδῷ». Ὅσοι δὲ περὶ Χριστοῦ φρονοῦσιν ἐσφαλμένως, οὗτοι ἐστήρηνται τοῦ τοσούτου μακαρισμοῦ. Τί οὖν λέγει ὁ πρῶτος μακαρισμός; Νοητέον πρῶτον ὁδεῦσαι, εἶτα φθάσαι ἐπὶ τέλος.

2 *«Μακάριοι οἱ ἐξερευνῶντες τὰ μαρτύρια αὐτοῦ· ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ ἐκζητήσουσιν αὐτόν»*

---

1. Πρβλ. Λουκ. 1,59. **2.** Πρβλ. Κολ. 2,12-13. Ρωμ. 6,4 ἑξ. **3.** Πρβλ. Ψαλ. 18,8. **4.** Πρβλ. Φιλιπ. 3,13. **5.** Πρβλ. Παρμ. 4,27. Δευτ. 5,32. 17,11. Ἰησ. Ν. 1,7. 23,6. **6.** Ἰω. 14,6.

252 Τί καλὴ ἡ τάξις; Πολιτευτέον γάρ, καὶ τὰ ἔθη κατορθωτέον, πρὶν ἥκειν ἐπὶ τὴν ἐξέτασιν τῶν θείων λογίων. Κατὰ γὰρ ψυχὴν δεῖ ἐξερευνᾶσθαι τὰ μαρτύρια τοῦ Θεοῦ. Σπείρατε γάρ, φησὶν ὁ προφήτης, ἑαυτοῖς εἰς δικαιοσύνην, ὡς τρυγήσητε εἰς καρπὸν ζωῆς, φωτίσατε ἑαυτοὺς εἰς φῶς γνώσεως[1]. Οὐ πρῶτον φωτίσατε, ἀλλὰ πρῶτον σπείρατε εἰς δικαιοσύνην, εἶθ' οὕτω καὶ τρυφήσατε καρπὸν ζωῆς, ἢ οὕτω φωτίσατε ἑαυτοῖς φῶς γνώσεως. Τί γὰρ οὐ συμβάλλεται τῷ φωτισμῷ; «Ἡ ἐντολὴ Κυρίου τηλαυγής, φωτίζουσα ὀφθαλμούς»[2].

Οὕπω γε στίχος ἐστίν; Οἱ γὰρ παρ' Ἑβραίοις στίχοι, ὡς ἔλεγέ τις, ἔμμετροί εἰσιν, οἱ ἑξαμέτρῳ μέν, ἢ ἐν τῷ Δευτερονομίῳ ᾠδή· ἐν τριμέτρῳ δὲ καὶ τετραμέτρῳ, οἱ Ψαλμοί. Οἱ στίχοι οὖν οἱ παρ' Ἑβραίοις ἕτεροί εἰσιν παρὰ τοὺς παρ' ἡμῖν. Ἐὰν θέλωμεν ἐνθάδε τηρῆσαι τοὺς στίχους, ποιῶμεν· «Μακάριοι οἱ ἄμωμοι ἐν ὁδῷ, οἱ πορευόμενοι ἐν νόμῳ Κυρίου»[3]. Καὶ οὕτως ἀρχώμεθα δευτέρου τοῦ ἑξῆς. Ἰστέον τοίνυν ὅτι οἱ Ἕλληνες, οἱ **253** ἑρμηνεύσαντες, πεποιήκασι τὸν παρ' Ἑβραίοις στίχον ἐν τούτοις δύο. Οἱ δὲ κρεῖττον ποιοῦντες, ὡς τοῦτο ἀντίγραφον γράψας, οἱονεὶ πεποίηκε τὴν ἀρχὴν τοῦ στίχου μετ' ἐκτάσεως, τὸν δὲ δοκοῦντα δεύτερον, μὴ ὄντα δεύτερον, ἀλλὰ λῆμμα τοῦ προτέρου μετὰ αἰσθήσεως, καὶ τοῦτο πεποίηκεν τοῦ ὅλου τοῦ ῥητοῦ.

3 *«Οὐ γὰρ οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀνομίαν ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ ἐπορεύθησαν»*

Εἰ τὸν ἐν ταῖς ὁδοῖς Κυρίου πορευόμενον δεῖ προσίεσθαι μόνον ἐπὶ τὰς κοινὰς εὐχάς, οὐ προσιτέον τὸν ἐργαζόμενον τὴν ἀνομίαν, ὡς οὐ πορευόμενον ἐν ταῖς ὁδοῖς Κυρίου. Ἐπάγει γάρ·

4 *«Σὺ ἐνετείλω τὰς ἐντολάς σου, τοῦ φυλάξασθαι σφόδρα»*

Τοιγαροῦν ἀναγκαία ἡ τούτων φυλακή· τοῖς γὰρ εὐφρονοῦσι καὶ εὐχῆς ἔργον ὀφείλει γενέσθαι, τῷ ἐν σπουδῇ κατορθοῦν τὰ προστάγματα· Θεοῦ γάρ εἰσι. Καὶ μετὰ πάσης εὐτονίας καὶ σφο-

---

1. Πρβλ. Ὡσ. 10,12. **2.** Ψαλ. 18,9. **3.** Ψαλ. 118,1.

δρότητος [μακάριος] ἐργάζεται τὰ προστεταγμένα ὑπὸ τοῦ Κυρίου.

5 *«Ὄφελον κατευθυνθείησαν αἱ ὁδοί μου, τοῦ φυλάξασθαι τὰ δικαιώματά σου»*

Ἐὰν μὴ κατευθύνῃ ὁ Θεός, συμπνέων ἡμῖν, ὁδὸν οὐ φυλάξομεν· συμπνοίας δεόμεθα κατευθυνούσης τὰς ὁδοὺς ἡμῶν εἰς τὸ φυλάξαι τὰ δικαιώματα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ περιπεσεῖν μείζοσι πειρασμοῖς τῆς δυνάμεως ἡμῶν, δι' ὧν ὁ ἐπιτρέπων αὐτοὺς γενέσθαι Θεός, οἱονεὶ ἀπωθεῖται ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἐντολῶν ἑαυτοῦ· διόπερ εὐχόμενός φησιν· «Μὴ ἀπώσῃ ἀπὸ τῶν ἐντολῶν σου»[1]. [Ὄφελον] ἀντὶ τοῦ· εἴθε. Σημαντέον δὲ εὐχῆς τὸ ὄφελον· οὐ γὰρ ἄλλως τις φυλάξαι τὰ δικαιώματα, εἰ μὴ «κατευθυνθείησαν αἱ ὁδοί» αὐ**254**τοῦ. Εὐθυνέσθωσαν, φησίν, αἱ ὁδοί μου, ὡς ἂν διατηρῆσαί μέ σου τὰ δικαιώματα. Καὶ δεικνὺς τὸν τούτου καρπόν, ἐπιφέρει·

6 *«Τότε οὐ μὴ αἰσχυνθῶ ἐν τῷ μὴ ἐπιβλέπειν ἐπὶ πάσας τὰς ἐντολάς σου»*

Ὅτε, φησί, φυλάξω δικαιώματά σου, τότε «οὐ μὴ αἰσχυνθῶ». Ὅτε εὐχῆς ἔργον ποιήσομαι, τότε ταῦτα τηρήσω. Εἰ δὲ κατευθυνθῶσιν αἱ ὁδοί μου, οὐκ αἰσχυνθήσομαι· ὥσπερ γὰρ μισθὸς ἀρετῆς ἔπαινος, οὕτως καὶ παρανομίας καρπὸς αἰσχύνη ἐστί, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, ὡς τό «Τίνα οὖν καρπὸν εἴχετε τότε, ἐφ' οἷς νῦν ἐπαισχύνεσθε;»[2]. Ἡ ἐπείπερ οἱ Προφῆται εἴρηνται εἶναι ὁδοί, ἐὰν ἀναγινώσκοντες τὸν νόμον καὶ τοὺς Προφῆτας, κατευθυνθῶμεν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ τούτους νοῆσαι, οὐ μὴ αἰσχυνθῶμεν. Ἡ αἰσχύνην τῷ δικαίῳ φέρει τὸ μὴ πάσας τὰς ἐντολάς, ἀλλά τινας ἐργάζεσθαι, καὶ ὁ πταίων ἐν ἑνί, πάντων γίνεται ἔνοχος[3], κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον.

7 *«Ἐξομολογήσομαί σοι ἐν εὐθύτητι καρδίας, ἐν τῷ μεμαθηκέναι με τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου»*

---

1. Ψαλ. 118,10. 2. Ρωμ. 6,21. 3. Πρβλ. Ἰακ. 2,10.

Μετὰ τὴν εὐχὴν καὶ τὸ ἀπὸ προαιρέσεως τίθησιν· ἀρχὴ δὲ τῆς σωτηρίας ἡ ἐξομολόγησις. Οὗτος «ἐν εὐθύτητι καρδίας» δοξάζει τὸν Θεὸν ὁ τοὺς περὶ κρίσεως λόγους παρὰ Κυρίου μεμαθηκώς· τίνος χάριν «ὁ οὐρανὸς μὲν τοῦ οὐρανοῦ τῷ Κυρίῳ, τὴν δὲ γῆν ἔδωκε τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων»[1]; καὶ τίς ὁ λόγος τῶν καταχθονίων δαιμόνων; καὶ διὰ τί μὴ **255** οὗτοι γεγόνασιν ἄνθρωποι; τίς τε ἡ αἰτία τοῦ Ἅδου καὶ τίς ὁ Παράδεισος; καὶ τίς πάλιν ἡ ἄνω Ἰερουσαλήμ; καὶ ἡ ταύτης Σιών, ἀφ' ἧς λέγεται ἔρχεσθαι ὁ Χριστός («ἥξει» γάρ, φησίν, ἐκ «Σιὼν ὁ ῥυόμενος, καὶ ἀποστρέψει ἀσεβείας ἀπὸ Ἰακώβ»[2]); Καὶ τίς ὁ λόγος τοῦ ἐκπεσόντος Ἰσραήλ, καὶ τῶν ἀντεισαχθέντων ἐθνῶν; Τίνος χάριν μὴ πάντες ἄνθρωποι ἐκλήθημεν ἀπ' ἀρχῆς, τὸν τοῦ Μωυσέως νόμον δεξάμενοι; ἀλλ' ἡμεῖς μὲν Ἀγγέλων γεγόναμεν κλῆροι, ὁ δὲ Ἰσραὴλ μερὶς ἐχρημάτισε Κυρίου καὶ σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ[3]; Πῶς οὖν ἡ κληρονομία τῶν Ἀγγέλων ἐπίστευσεν, ἡ δὲ μερὶς τοῦ Κυρίου ἠπίστησεν; Καὶ διὰ τί νῦν λέγει καὶ ὁ Δαβίδ· «Κρίματά σου ἄβυσσος πολλή»[4]; Καὶ Παῦλος φησίν· «Ὦ βάθος πλούτου σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ! Ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ»[5].

Ὁ περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἐξομολογούμενος τῷ Θεῷ, εἰ ἀνοσίμως ἐξομολογεῖται, εὐθύτητι καρδίας ἐξομολογοῖτο ἄν. Τοῦτο δὲ ποιήσει, μαθὼν τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ. Τότε, φησίν, δυνήσομαι καθαρὸν τὸν ὕμνον προσενέγκειν, ὅταν πάντα σου καταμάθω τὰ κρίματα καὶ κατὰ ταῦτα βιώσω.

Ἐὰν μάθω, φησί, τὰ ἀπὸ τῆς δικαιοσύνης σου κρίματα, καὶ ὡς κρίνεις ἐφ' ἑκάστῳ ἁμαρτήματι· οὐ γὰρ μόνον πράξεις ἐξετάσεις καὶ λόγους, ἀλλὰ καὶ πρόθεσιν ἀφ' ἧς ἕκαστα λέγεται καὶ πράττεται.

Ἢ καὶ οὕτως· ὁ μηδέποτε εὐθύτητα καρδίας ἀνειληφώς, ἀλλ' ἔτι αὐτὴν ἔχων σκολιάν, οὐκ ἐξωμολογήσατο οὐδέπω εἰς τὸ παραδεχθῆναι τῷ Θεῷ τὴν ἐξομολόγησιν αὐτοῦ. Πῶς οὖν τοῦτο γί-

---

1. Ψαλ. 113,24. 2. Ἡσ. 59,20. 3. Πρβλ. Δευτ. 32,9. 4. Ψαλ. 35,7. 5. Ρωμ. 11,33.

νεται; «Ἐν τῷ μεμαθηκέναι τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης». Τοῦτο δηλοῖ τὰ ἑξῆς.

8 *«Τὰ δικαιώματά σου φυλάξω, μὴ μὲ ἐγκαταλίπῃς ἕως σφόδρα»*

Τὸ δέ· «Τὰ δικαιώματά σου φυλάξω», πρὸς **256** τὸ εὐχαριστῶ σοι ἀποδέδοται, οἷον· εὐχαριστῶ σοι, ὅτι ἐδίδαξάς με ἐκ τοῦ νόμου σου, ποιόν ἐστι τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον, ἵνα τοῦτο φυλάξω· μαθόντα οὖν τὸ δίκαιον ἐκ τοῦ νόμου σου καὶ φυλάττοντα τοῦτο, αἰτοῦμαι μὴ ἐγκαταλιπεῖν με, ὥστε ἡττηθῆναι δεινῶν ὄντων προσπαλαιόντων. Καλὸν δὲ καὶ τὸ «ἕως σφόδρα»· αἰτεῖ γάρ μὴ γυμνωθῆναι τῆς θείας ἐπικουρίας· μέτρα γάρ, φησίν, ἔχει ἡ δύναμίς μου. Μή με τοῖς ὑπὲρ δύναμιν πειρασμοῖς ὑποβάλῃς, μηδὲ σφόδρα ἐγκαταλίπῃς με. «Πιστὸς δὲ ὁ Θεός, οὐκ ἐάσει ἡμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δυνάμεθα»[1].

9 *«Ἐν τίνι κατορθώσει νεώτερος τὴν ὁδὸν αὐτοῦ; ἐν τῷ φυλάξασθαι τοὺς λόγους σου»*

Διδασκέσθωσαν οἱ ἄρτι συμπληροῦντες τὸν λόγον, οἱ ἔτι νεώτεροι, οἱ μηκέτι χωρὶς τοῦ νόμου ζῶντες, οἷς ἐλήλυθεν ἡ ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ, οὓς ἄρχεται κινεῖν καὶ καταράσσειν ἡ ἁμαρτία, κατορθοῦν ἑαυτῶν τὴν ὁδόν, καὶ ἅμα τῷ ἐπαπορεῖν, καὶ ζητεῖν πῶς ἂν γένοιτο, διδασκόμενοι φυλάσσειν τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ. Ἀποκρινέσθωσαν ἐν εὐχῇ, καὶ λεγέτωσαν τῷ Θεῷ· «Ἐν τῷ φυλάττεσθαι τοὺς λόγους σου».

Καὶ πάλιν· «νεώτερος» ὁ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν λαός, ὁ σκολιῶς πρὸ τῆς πίστεως ὁδεύσας, «ἐν τίνι κατορθώσει τὴν ὁδὸν αὐτοῦ», ἢ τῷ φυλάσσεσθαι τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ; Ἡ γὰρ ἔννοια τοῦ θείου νόμου καθαρτικὴ καὶ φυλακτική. Παντός ἐστιν τό· «Ἐν τίνι κατορθώσει ὁ νεώτερος τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ; ἐν τῷ φυλάσσεσθαι τοὺς λόγους σου», τοὺς ἐσπαρμένους ταῖς θείαις Γραφαῖς· φυλασσόμενοι γὰρ **257** οὗτοι οὐκ ἐῶσιν αὐτὸν σκολιῶς ὁδεύειν, οὐδὲ τοιοῦτον

1. Α′ Κορ. 10,13.

γενέσθαι, ὥστε εἰπεῖν· «Ἁμαρτίας νεότητός μου μὴ μνησθῇς»[1]· «Ἀγαθὸν γὰρ ἀνδρί», καθά φησιν ὁ Ἱερεμίας, «ὅταν ἄρῃ τὸν ζυγὸν ἐκ νεότητος αὐτοῦ»[2].

Σύμμαχος τοῦτον ἡρμήνευσε τὸν τρόπον· "Διὰ τίνος λαμπρύνει νέος τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ;". Ἐδίδαξε ὅτι πολλῆς ἐστιν ἀκαθαρσίας καὶ ῥυπαρίας ἡ νεότης μεστή· διὸ καὶ δεῖται καθάρσεως. Τοῦτο οὖν ἐπιζητήσας εὑρέ, φησιν, τὸν τρόπον «ἐν τῷ φυλάξασθαι τοὺς λόγους σου».

10 *«Ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου ἐξεζήτησά σε, μὴ ἀπώσῃ με ἀπὸ τῶν ἐντολῶν σου»*

Ζητήσεις εἰ ὁ Θεὸς ἐνεργεῖ τὸ ἀπωσθῆναί τινα τῶν θείων ἐντολῶν· ὡς γὰρ γινομένου ἐπί τινας τοῦ τοιούτου, μὴ βουλόμενος αὐτὸ παθεῖν, ὁ Προφήτης λέγει· Ἐπεὶ οὐ παρέργως ἐζήτησά σε, ἀλλ'«ἐν ὅλῃ καρδίᾳ», διὰ τοῦτο ἀμεῖψαι, μὴ ἀπωσάμενός με ἀπὸ τῶν ἐντολῶν σου, ἐν τῷ ποιεῖν με τὰ ἔργα Κυρίου, ἀμελῶς δέ.

11 *«Ἐν τῇ καρδίᾳ μου ἔκρυψα τὰ λόγιά σου, ὅπως ἂν μὴ ἁμάρτω σοι»*

Κίνδυνος γὰρ οὐ μόνον τὸ λέγειν ψευδῆ, ἀλλὰ καὶ τὰ ἀληθῆ τοῖς μὴ δυναμένοις χωρεῖν. Οὐδέ δεῖ τοὺς μαργαρίτας βάλλειν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων, οὐδὲ διδόναι τὰ ἅγια τοῖς κυσίν[3].

14 *«Ἐν τῇ ὁδῷ τῶν μαρτυρίων σου ἐτέρφθην, ὡς ἐπὶ παντὶ πλούτῳ»*

Ἔστι καὶ ὁδὸς ἐντολῶν.

15 *«Ἐν ταῖς ἐντολαῖς σου ἀδολεσχήσω, καὶ κατανοήσω τὰς ὁδούς σου»*

258 Διὰ τούτων διδασκόμεθα ὡς οὐκ ἄλλως ἐστὶ κατανοῆσαι τὰς ὁδοὺς τοῦ Θεοῦ, ἢ ἐκ τοῦ περὶ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ ἐξετάζειν, καὶ περὶ τούτων ἐπιπλέον ἐρευνᾶν· ὥστε τὴν καλουμένην

1. Ψαλ. 24,7. 2. Θρ. 3,27. 3. Πρβλ. Ματθ. 7,6.

ἀδολεσχίαν μεταφέρειν ἐπὶ τὴν τῶν ἐντολῶν βάσανον, ὅτε καὶ ἀδολεσχία οὐκ ἔστι ψεκτή. Καὶ πολλαχοῦ οἱ δίκαιοι ἐπαινετὴν ἀδολεσχίαν εὑρίσκονται ἀδολεσχοῦντες. Κατὰ γὰρ τὴν συνήθειαν τῆς Γραφῆς, καὶ ὁ Ἰσαὰκ ἐξῆλθεν εἰς τὸ πεδίον ἀδολεσχῆσαι τῷ Θεῷ[1]. Ἐκ πολλῆς οὖν τῶν ἐντολῶν μελέτης ἔρχεταί τις εἰς τὸ κατανοῆσαι τὰς ὁδοὺς τοῦ Θεοῦ (τόν τε νόμον καὶ τοὺς Προφήτας) τὰς φερούσας ἐπὶ τὴν βασιλικὴν καὶ τελείαν ὁδόν, τὸν Χριστόν, τὸν εἰπόντα· «Ἐγώ εἰμι ὁδός»[2]. Εἰσὶ δέ τινες ὁδοὶ τοῦ Θεοῦ, ἃς ὁδεύει, ἵνα ἐν ἀνθρώποις γένηται, ἢ ἃς ὁδεύει ἄνθρωπος, φερούσας πρὸς αὐτόν. Ταύτας δέ κατανοεῖ ὁ ἐν ταῖς ἐντολαῖς ἀδολεσχῶν τοῦ Θεοῦ. Ἢ καὶ οὕτως· τούτου χάριν ἐνδελεχῶς τὴν μελέτην τῶν σῶν λογίων σχήσω, καὶ ἐν ταῖς ὁδοῖς σου τὴν πορείαν ποιήσομαι.

17 *«Ἀνταπόδος τῷ δούλῳ σου, ζήσομαι καὶ φυλάξω τοὺς λόγους σου»*

259 Ἡμεῖς, οἱ μὴ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ[3], καὶ μὴ μετειληφότες συνείδησιν παῤῥησίαν ἔχειν πρὸς Θεὸν δυναμένην, εὐχόμενοι οὐκ ἐροῦμεν· «Ἀνταπόδος τῷ δούλῳ σου». Εἰ γὰρ ἀποδώσει, κολάσει ἡμᾶς κατὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν. Λέγει οὖν ὁ ἡμῖν παραπλησίως ἐλεηθεὶς ὑπὸ Θεοῦ· «Οὐ κατὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν ἐποίησεν ἡμῖν, οὐδὲ κατὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἀνταπέδωκεν ἡμῖν»[4]. Ὁ δὲ παῤῥησίαν ἔχων πρὸς τὸν Θεόν, πεποιθὼς τῇ ἑαυτοῦ συνειδήσει, φησίν· «Ἀνταπόδος τῷ δούλῳ σου», τῷ μηδὲν ἄξιον κολάσεως πεποιηκέναι. Ἵνα δὲ μὴ δόξῃ ὁ λόγος εἶναι ἀλαζονικός, ἔχει τι ἀσφαλές· οὐ γὰρ εἶπεν· Ἀνταπόδος μοι, ἀλλ' «ἀνταπόδος τῷ δούλῳ σου», εἴ τίς ἐστι δοῦλος σός, καὶ δουλεύει σοι. Τὸ δὲ ζῆσόν με, εἰς τὸν μέλλοντα χρόνον ἐκκλίνει τὸ ζῆν· οὐκ οἶομαι γὰρ ὅτι ὡς ἤδη ζῶν λέγει τό· Ζῆσόν με· ἀλλὰ ἴσως ἀναφέρει ἐπὶ ζωὴν ἀληθινήν, ὅθεν ἐπάγει· «Καὶ φυλάξω τοὺς λόγους σου». Ζωὴ γὰρ ἀληθὴς ἡ φυλακὴ τοῦ νόμου.

18 *«Ἀποκάλυψον τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ κατανοήσω τὰ θαυμάσια ἐκ τοῦ νόμου σου»*

1. Πρβλ. Γεν. 24,63. 2. Ἰω. 14,6. 3. Πρβλ. Ματθ. 5,8. 4. Ψαλ. 102,10.

Αἰσθάνεται ὁ Προφήτης ὅτι ἐπικεκαλυμμένοι αὐτοῦ ἦσαν οἱ ὀφθαλμοί, οἱονεὶ γὰρ κάκωσις γέγονεν ἡμῖν περὶ τὸ ἡγεμονικόν, καὶ βλάβη ἀπὸ τῆς παλαιότητος τῆς κατὰ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, καὶ εἷς ἐστιν ὁ μόνος ταύτην ἰάσασθαι δυνάμενος, ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ· ἐξαπέστειλε γὰρ ὁ Θεὸς τὸν Λόγον **260** αὐτοῦ[1], καὶ ἰάσατο αὐτούς, καὶ ἐῤῥύσατο αὐτοὺς ἐκ τῶν διαφθορῶν αὐτῶν. Ἔρχεται οὖν ὁ Λόγος καὶ ἀποκαλύπτει τοὺς ὀφθαλμοὺς περιαίρων τὸ κάλυμμα· «ἡνίκα γὰρ ἐπιστρέψει τις πρὸς Κύριον, περιαιρεῖται τὸ κάλυμμα»[2].

19 *«Πάροικος ἐγώ εἰμι τῇ γῇ μὴ ἀποκρύψῃς ἀπ' ἐμοῦ τὰς ἐντολάς σου»*

Ὁ προσπεπονθὼς τῇ γῇ, ὁ φιλῶν τὰ ἐνθάδε, καὶ μὴ πιστεύσας ὅτι ἀνάλυσις ἔσται σὺν Χριστῷ[3], οὗτος μὴ λεγέτω· «Πάροικός εἰμι ἐγὼ ἐν τῇ γῇ, ἀλλ' ἴστω ὅτι κατοικεῖ ἐπὶ τῆς γῆς»· ἁγίου οὖν φωνή· «Μὴ ἀποκρύψῃς ἀπ' ἐμοῦ τὰς ἐντολάς σου».

20 *«Ἐπεπόθησεν ἡ ψυχή μου τοῦ ἐπιθυμῆσαι τὰ κρίματά σου ἐν παντὶ καιρῷ»*

Ἐπεπόθησεν ὁ Δαβὶδ γνῶναι τὰ δικαιώματα τοῦ Θεοῦ, τί ἐστι τό· «Ἐὰν κτήσῃ παῖδα Ἑβραῖον, ἓξ ἔτη δουλεύσει σοι, ἐν δὲ τῷ ἑβδόμῳ ἐξαποστελεῖς αὐτὸν ἐλεύθερον»[4]. Καί· Τίς ἠγάπα γυναῖκα καὶ τὰ ταύτης τέκνα, διὸ αὐτὴν ἐλευθέραν ἀπωθεῖται ὁ δοῦλος; Καὶ τίς ὁ λόγος τοῦ τιθρωσκομένου ὠτός, καὶ τῆς αἰωνίου δουλείας ἣν ὁ δοῦλος προείλετο[5]; Τί δήποτε οὐκ εἶπεν ἐπεπόθησεν ἡ ψυχή μου τὰ κρίματά σου, ἀλλ' «ἐπεπόθησε τοῦ ἐπιθυμῆσαι τὰ κρίματά σου»; Ὡς οὐκ ἐν ἡμῖν ὄντος τοῦ ἐπιθυμῆσαι τὰ κρίματα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τῶν καθαρᾷ τῇ συνειδήσει λατρευόντων τῷ Θεῷ, οὕτως οὐ πάντων ἐστὶ τὸ «ἐπιθυμῆσαι τὰ κρίματα ἐν παντὶ καιρῷ», ἀλλὰ μόνον τῶν μὴ ἁμαρτανόντων. Ἐν ἐκείνῳ γὰρ τῷ καιρῷ ἐν ᾧ ἁμαρτάνω, ἐὰν ἐπιθυμήσω τὰ κρίματα, ἵνα κολασθῶ ἐπιθυμῶ.

1. Πρβλ. Γαλ. 4,4. 2. Β΄ Κορ. 3,16. 3. Πρβλ. Φιλιπ. 1,23. 4. Ἐξ. 21,2. 5. Πρβλ. Ἐξ. 21,5-6.

22 *«Περίελε ἀπ' ἐμοῦ ὄνειδος καὶ ἐξουδένωσιν, ὅτι τὰ μαρτύριά σου ἐξεζήτησα»*

261 Ἐπεὶ ὀνειδίζουσι καὶ ἐξουδενοῦσί μέ τινες ἐπὶ τῷ ἐκζητεῖν τὰ μαρτύριά σου, «περίελε τὸ ὄνειδος καὶ τὴν ἐξουδένωσίν μου». Πῶς δ' ἂν περιαιρεθείη ταῦτα; εἰς ἐπίγνωσιν ἐρχομένων ἀληθείας τῶν τέως ὀνειδιζόντων καὶ ἐξευτελιζόντων με· ὑπάρξαντος δὲ τούτου, ἅμα ἐμοὶ ἐκζητήσουσι καὶ οὗτοι τὰ μαρτύριά σου.

23 *«Καὶ γὰρ ἐκάθισαν ἄρχοντες καὶ κατ' ἐμοῦ κατελάλουν· ὁ δὲ δοῦλός σου ἠδολέσχει ἐν τοῖς δικαιώμασί σου»*

Οὕτως συνέρχονται κατὰ τοῦ δικαίου σκοποῦντες πῶς ἐπιβουλεύσωσιν αὐτῷ, ἀλλ' αὐτὸς οὐ παύεται λαλῶν ἐν τοῖς δικαιώμασιν τοῦ Θεοῦ· οὐδὲν γὰρ ἀνθρώπινον φθέγγεται.

Δείκνυσι δὲ αὐτοὺς ποτὲ μὲν ὀνειδίζοντας, εἰ τύχοι παλαιὰ πλημμελήματα, ποτὲ δέ ἐξουδενοῦντας, ὡς οὐδενὸς ἄξιον λόγου.

25 *«Ἐκολλήθη τῷ ἐδάφει ἡ ψυχή μου· ζῆσόν με κατὰ τὸν λόγον σου»*

Τῶν ἁμαρτωλῶν αἱ ψυχαὶ τῷ ἐδάφει κολλῶνται, τὰ ἐπίγεια φρονοῦσαι· τῶν δὲ δικαίων, εἴ τοι συγχρονίζουσι σώμασιν ἢ συνδεδεμέναι δι' οἰκονομίαν ἐν αὐτοῖς. Ἐξομολογεῖται ὁ Προφήτης περὶ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς, καταλειπούσης μὲν τὸ κολλᾶσθαι τῷ Κυρίῳ πρότερον, ὅτε ἐν τῇ κακίᾳ ἐτύγχανεν, κολληθείσης δὲ δι' αὐτὴν τῷ ἐδάφει, καὶ καθελούσης ἑαυτῆς τὸ φυσικὸν ὕψος καὶ ἔπαρμα. Πᾶσα γὰρ ἁμαρτάνουσα ψυχὴ κεκόλληται τῷ ἐδάφει. Ὀπίσω δέ Κυρίου πορεύσῃ, «καὶ πρὸς αὐτὸν κολληθήσῃ»[1], ἐν τῷ νόμῳ εἴρηται. Ἀξιοῖ τοίνυν βοηθηθῆναι ἀπὸ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸ ζῆσαι, ἀποστὰς τῆς πρὸς τὸ ἔδαφος κολλήσεως, ἵνα ζήσῃ κατὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.

26 *«Τὰς ὁδούς μου ἐξήγγειλα, καὶ ἐπήκουσάς μου, δίδαξόν με τὰ δικαιώματά σου»*

1. Δευτ. 6,13.

262 Τῷ δὲ τυχόντι τῆς ἐν τούτοις συνέσεως, περίεσται τὸ καὶ ἄλλους ὠφελεῖν δύνασθαι, καὶ τὴν θαυμάσιον εὐεργεσίαν ἐξαγγέλλειν Θεοῦ, τὴν ἀποκειμένην τοῖς ὅσια πράττουσι· οὐ γὰρ τὰ περὶ δικαιοσύνης διδάσκων, διδάσκει καὶ τὰ περὶ τοῦ παρεπομένου τέλους αὐτῇ, ὅτι μέγα τοῦτο, καὶ ὁ Θεὸς ὑπὲρ ἀξίαν ἀμείβεται. Διελέγετο καὶ Παῦλος περὶ ἐγκρατείας καὶ δικαιοσύνης, καὶ τοῦ μέλλοντος κρίματος, ὡς ἔμφοβον γενέσθαι τὸν ἡγεμόνα[1]. Ὅταν μέν τις κατὰ τὸ θέλημα τῆς σαρκὸς καὶ τῶν διανοιῶν πορεύηται[2], ὁδούς ἑαυτοῦ πορεύεται· ὁ δέ ἀποστὰς τοῦ ἁμαρτάνειν, δίδωσιν ἑαυτὸν τῷ Θεῷ, αἰτῶν παρ' αὐτοῦ τὸ φοβεῖσθαι καὶ πορεύεσθαι ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ[3]. Οὐκέτι μὲν γὰρ κατὰ τὰς ὁδοὺς ἑαυτοῦ πορεύεται, μεταστὰς δὲ ἐπὶ τὰς τοῦ Θεοῦ, ἐν αὐταῖς βαδίζει. Ἴσον δέ ἐστι τούτῳ· «Εἶπα, ἐξαγορεύσω κατ' ἐμοῦ τὴν ἀνομίαν μου»[4]. Ἐμαυτοῦ τοίνυν κατήγορος γενόμενος, παρὰ σοὶ ἐξωμολόγησα μὲν περὶ αὐτῶν, διὰ δὲ τοῦτο ἐπήκουσάς μου, παραδεξάμενος τὴν μετάνοιαν. Εὔχομαι δέ σε, καὶ διδάσκαλόν μου γενέσθαι τῶν δικαιωμάτων, ἃ οὐδεὶς δύναται κατ' ἀξίαν παραδοῦναι, ὡς σὺ ὁ Κύριος τῶν δικαιωμάτων.

27 *«Ὁδὸν δικαιωμάτων σου συνέτισόν με, καὶ ἀδολεσχήσω ἐν τοῖς θαυμασίοις σου»*

Συνετιζόντων δεόμεθα, πρὸς τὸ μὴ ἀποπλανηθῆναι τῆς ὁδοῦ τῶν δικαιωμάτων Θεοῦ. Ἐὰν γὰρ τὴν ὁδὸν τῶν ἐν τοῖς δικαιώμασι μυστηρίων, ὑπὸ σοῦ σύνεσιν λαβών, νοήσω, ὡς καὶ ὁδεῦσαι αὐτήν, δυνήσομαι, τὰ δηλούμενα ἐν τοῖς δικαιώμασί σου θαυμάσια συνιείς, ἀδολεσχεῖν ἐν αὐτοῖς, καὶ τὴν ὁμι**263**λίαν ἐν τῷ περὶ τούτων ποιεῖσθαι λόγῳ. Ἐπεὶ οὐκ ἔστι βραχεῖα ἡ εὕρεσις τῆς ὁδοῦ τῶν δικαιωμάτων, οὐκ ἐπὶ δύο ἢ τρεῖς ἢ δέκα ἡμέρας, μόλις γὰρ ἀρκεῖ μοι καὶ ὁ χρόνος τῆς ζωῆς. Καὶ ὥσπερ ἐστὶν ὁδὸς δικαιωμάτων, οὕτως καὶ ἡ ὁδὸς μαρτυρίων. «Ἐν τῇ ὁδῷ», φησί, «τῶν μαρτυρίων σου ἐτέρφθην ὡς ἐπὶ παντὶ πλούτῳ»[5]. Ἔστι καὶ ὁδὸς

1. Πρβλ. Πράξ. 24,25. 2. Πρβλ. Ἐφ. 2,3. 3. Πρβλ. Δευτ. 10,12. 4. Ψαλ. 31,5. 5. Ψαλ. 118,14.

ἐντολῶν· «Ὁδὸν γὰρ ἐντολῶν σου», φησίν, «ἔδραμον, ὅταν ἐπλάτυνας τὴν καρδίαν μου»[1]. Αὗται δὲ πᾶσαι αἱ ὁδοὶ τέλος καὶ ἀρχὴν ἔχουσι, μίαν ὁδὸν τὴν λέγουσαν· «Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός»[2]. Ὁδεῦσαι οὖν δεῖ διὰ πασῶν τούτων τῶν ὁδῶν, ἵνα ἔλθῃς ἐπὶ τὸ τέλος αὐτῶν, τὸν Χριστόν.

28 *«Ἐνύσταξεν ἡ ψυχή μου ἀπὸ ἀκηδίας, βεβαίωσόν με ἐν τοῖς λόγοις σου»*

Πλησίον, φησίν, ἐγενόμην τοῦ θανάτου, ὀλιγωρήσας πρὸς τὰ ἐπικείμενά μοι κακά· **264** ἀλλ' αὐτός με, φησί, στήριξον ἐν τῇ ἐπαγγελίᾳ σου. Ἡ ἐπεὶ ἡ προσβολὴ τῆς ἁμαρτίας χαυνοῖ τὸν λογισμὸν καὶ ἀκηδίαν ἐργάζεται, ἡ μὲν νυσταγμόν, ὁ δὲ θάνατον. Ὁ μέντοι Σύμμαχος καὶ Ἀκύλας "κατέσταξεν" εἶπον. Ἡ δὲ ε′ καὶ ς′ "ἔσταξεν ἡ ψυχή μου" περιέχει. Παρὰ δὲ τῷ Συμμάχῳ, "κατέσταξεν ἡ ψυχή μου". Καὶ δοκεῖ μοι, μὴ νοήσας τις τό "ἔσταξεν", ἀλλ' ὑπολαβὼν ἁμαρτῆσθαι τὸ ἀντίγραφον, πεποιηκέναι· «ἐνύσταξεν ἡ ψυχή μου», τῆς ἐπὶ τό "ἔσταξεν ἡ ψυχή μου" ζητήσεως ἀπαλλαγῆναι βουλόμενος.

Φησὶ γὰρ, ὅταν ἡ ψυχὴ ἐν ἀκηδίᾳ γένηται καὶ ἀδημονίᾳ καὶ λύπῃ, ἀπόλλυσι τὸ ἐγρηγορῆναι, καὶ γίνεται ἐν νυσταγμῷ, ἀπαγορευμένῳ ἐν τῷ· Μὴ δὸς ὕπνον σοῖς ὄμμασιν, μηδὲ νυσταγμὸν σοῖς βλεφάροις[3]. Ὁ δὲ δυσωπούμενος τὴν μαρτυρουμένην ὑπὸ τῶν πλειόνων ἔκδοσιν, τὴν "ἔσταξεν ἡ ψυχή μου ἀπὸ ἀκηδίας", φησίν, ὅτι πεπυκνωμένη καὶ στέγειν δυναμένη ἐστίν, ὡς μηδὲν αὐτῆς ἀπορρεῖν, ἡ τοῦ δικαίου ψυχή· ἡ δὲ τοῦ φαύλου οὐ τοιαύτη, ἀλλὰ μὴ δυναμένη κρατεῖν ὃν διδάσκεται λόγον Θεοῦ· διόπερ ἡ τοιαύτη ψυχὴ στάζειν ἂν λέγοιτο. Τοιαύτην δέχεται διάνοιαν καὶ τό· «Υἱέ μου, μὴ παραῤῥυῇς»[4], ἐν Παροιμίαις γεγραμμένον, καὶ τὸ· «Διὰ τοῦτο δεῖ περισσοτέρως προσέχειν ἡμᾶς τοῖς ἀκουσθεῖσιν, μήποτε παραῤῥυῶμεν»[5], ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους λελεγμένον. Βεβαίωσον, οἱονεὶ τοιοῦτόν με ποίησον ἐν τοῖς λόγοις, ὥστε ἄσειστον εἶναι, καὶ μηδαμῶς μετακινούμενον.

1. Ψαλ. 118,32. 2. Ἰω. 14,6. 3. Πρβλ. Ψαλ. 131,4. 4. Παρμ. 3,21. 5. Ἑβρ. 2,1.

29 *«Ὁδὸν ἀδικίας ἀπόστησον ἀπ' ἐμοῦ, καὶ τῷ νόμῳ σου ἐλέησόν με»*

Δυνάμενος εἰπεῖν· ἀπόστησόν με ὁδοῦ ἀδικίας, τοῦτο μὲν οὐκ ἔφησεν, τὸ δέ· «Ὁδόν **265** ἀδικίας ἀπόστησον ἀπ' ἐμοῦ», ὡς τυγχάνουσαν ἐν ἐμοί, καὶ ἐνυπάρχουσάν μοι. Ὅσον γάρ ἐσμεν ἔτι φαῦλοι, ἡ ὁδὸς τῆς ἀδικίας ἐν ἡμῖν ἐστιν, καὶ πάντα μὲν πρακτέον, ἵνα αὐτὴν ἀπωθήσωμεν τῆς ψυχῆς ἡμῶν· μάλιστα δὲ Θεὸν συνεργὸν εἰς τοῦτο παρακλητέον, ἵνα, ταύτης ἀποστάσης ἡμῶν, δυνηθῶμεν εἰπεῖν· «καὶ τῷ νόμῳ σου ἐλέησον»· ἀξιοῦντες νόμῳ Θεοῦ ἀπὸ Θεοῦ ἐλεηθῆναι, ᾧ νενομοθέτηκεν ὁ Θεός, ὡς ἄν τις εἴποι ἰατρῷ· ὡς ἀπαντᾷ ὁ ἰατρικὸς λόγος, ἄγαγέ με ἐπὶ τὴν ὑγείαν, εἴτε τομαῖς, εἴτε καυτῆρσιν ὑπὸ τῆς ἰατρικῆς καὶ τῶν νόμων αὐτῆς.

Τοῦτο δὲ ὁ μὲν Ἀκύλας "ὁδόν ψεύδους" ἐκδέδωκεν· ὁ δὲ Σύμμαχος "ὁδὸν ψευδῆ" περίελε. Καὶ οἶμαι προσφορώτερον, ἐπεί, ὁ ἐχόμενος στίχος τὴν ἀπεναντίας τοῦ ψεύδους ἀντιτίθησιν ἀλήθειαν, δεικνὺς τὸ ἀκόλουθον· «Ὁδὸν» γάρ, φησί, «ἀληθείας ᾑρετισάμην»[1].

30 *«Ὁδὸν ἀληθείας ᾑρετισάμην, καὶ τὰ κρίματά σου οὐκ ἐπελαθόμην»*

Ταῦτα γὰρ τίς ἐρεῖ; Καταφρονῶν μὲν τῶν βλεπομένων, ὡς προσκαίρων, σκοπῶν δὲ τὰ μὴ βλεπόμενα, ὡς αἰώνια[2], καὶ ἀληθῆ κυρίως ὑπάρχοντα· οὐκ ἀληθείας γὰρ ἡ ὁδός, ἡ ἐπὶ δόξαν καὶ πλοῦτον ἐπίγειον ὁδηγοῦσα. Ἐκεῖνα δὲ τίς ζητεῖ, τῶν κριμάτων τοῦ Θεοῦ μεμνημένος, καὶ τῆς ἐπ' ἐκείνοις ἀνταποδόσεως;

32 *«Ὁδὸν ἐντολῶν σου ἔδραμον, ὅταν ἐπλάτυνας τὴν καρδίαν μου»*

Οἱ λόγοι δὲ τῶν ἐντολῶν πλατύνοντες τὴν καρδίαν, εὔκολον αὐτῇ παρασκευάζουσι τῆς πρακτικῆς τὴν ὁδόν.

33-35 *«Νομοθέτησόν με, Κύριε, τὴν ὁδὸν τῶν δικαιωμάτων*

1. Ψαλ. 118,30. 2. Πρβλ. Β′ Κορ. 4,18.

σου, καὶ ἐκζητήσω αὐτὴν διαπαντός. Συνέτισόν με, καὶ ἐξερευνήσω τὸν νόμον σου, καὶ φυλάξω αὐτὸν ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου. Ὁδήγησόν με ἐν τῇ τρίβῳ τῶν ἐντολῶν σου, ὅτι αὐτὴν ἠθέλησα»

266 Πάντα ἐπὶ τὸν Θεὸν ἀναφέρουσιν οἱ Ἅγιοι, διδάσκοντες ἡμᾶς ὅτι χωρὶς Θεοῦ οὐδὲν δυνάμεθα. Ἐὰν γὰρ μὴ ἐν ἐμοί, φησί, μένητε, οὐδὲν δύνασθε ποιεῖν[1]. Ἀλλ' ἴσως τις ἐρεῖ· Εἰ πάντα ἀναφέρεται ἐπὶ τὸν Θεὸν, ποῦ τὸ ἐπ' ἐμοί; Ἴδε εἰ μὴ πανταχοῦ ἐπέπλεξεν τῷ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, τὸ ἐφ' ἡμῖν. Ὡς ἐνταῦθα τὸ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ· «Νομοθέτησόν με, Κύριε, τὴν ὁδὸν δικαιωμάτων σου». Τὸ δὲ ἐφ' ἡμῖν· «Καὶ ἐκζητήσω αὐτὴν διαπαντός». Ἀπὸ Θεοῦ αἰτῶ πάλιν· «Συνέτισόν με, καὶ ἐξερευνήσω τὸν νόμον σου». Τὸ δὲ ἐπ' ἐμοί· «Καὶ φυλάξω αὐτὸν ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ». Καὶ τρίτον ἀπὸ Θεοῦ αἰτῶ λέγων· «Ὁδήγησόν με ἐν τῇ τρίβῳ τῶν ἐντολῶν σου». Τί τὸ ἐπ' ἐμοί; «Ὅτι αὐτὴν ἠθέλησα». Δεῖ οὖν τὸ μὲν αἰτεῖν παρὰ τοῦ Θεοῦ, τὸ δὲ ἑαυτοὺς εἰσφέρειν ὁμολογεῖν. Σὺ μὲν γάρ, φησί, ὦ Κύριε, «νομοθέτησόν με τὴν ὁδὸν τῶν δικαιωμάτων σου». Ἐγὼ δὲ τὸν τῆς ζωῆς μου ἅπαντα χρόνον ἐπιδώσω ἐμαυτῷ εἰς ἀναζήτησιν αὐτῆς. Οὐκέτι γὰρ σαφὲς ἢ εὐκαταφρόνητον. Δεῖται δὲ τῆς Θεοῦ συνεργείας καὶ τῆς ἡμετέρας σπουδῆς, ὡς ἐξ αὐτοῦ λαβεῖν τήν τε χρῆσιν καὶ τὴν κατάληψιν τῶν τε πρακτικῶν καὶ θεωρητικῶν. Οὕτως γὰρ μηδὲν ἐνδοιάζων, ἐν ὅλῃ καρδίᾳ φυλάξω τὸν νόμον. Εἰ δὲ καὶ ἡ ἔρευνα δεῖται συνέσεως, πόσῳ μᾶλλον, ἵνα τις εὕρῃ τὸ τέλος. Δεῖ οὖν τὰ μὲν αἰτεῖν, τὰ δὲ ἐπαγγέλεσθαι καὶ πληροῦν, ἵνα μὴ τὰς πρὸς Θεὸν ἀθετῶμεν συνθήκας, ἐπὶ τὸν Θεὸν τοίνυν ἀναφέρειν τὴν αὐτοῦ εὐμένειαν **267** καὶ τὸ ἄνωθεν δίδοσθαι τὴν ἐπὶ τοῖς κατορθουμένοις εὐόδωσιν. Ἐπὶ σοὶ δέ ἐστιν ἡ συνέργεια τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ἡ τῆς μοχθηρίας ἀποστροφή, ὥστε τὰ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ αἰτῶμεν γενέσθαι ἡμῖν μετὰ τοῦ συνεισφέρειν τὰ ἐφ' ἡμῖν, καὶ οὕτω τὰς πρὸς Θεὸν συνθήκας οὐκ ἀθετήσοιμεν. Τρίβος ἡ τετριμμένη ὁδός, ἣν πολλοὶ τῶν δικαίων πρὸ ἡμῶν ἐπορεύθησαν, πρὸς ἣν ὁδηγοῦντος χρεία Θεοῦ. Χριστοῦ γὰρ ἡμᾶς δεῖ γενέσθαι μιμητάς, καὶ αἴρειν τὸν Σταυρόν, καὶ ἀκολουθεῖν ὀπίσω Αὐτοῦ[1].

1. Πρβλ. Ἰω. 15,4-5.

36 *«Κλίνον τὴν καρδίαν μου εἰς τὰ μαρτύριά σου, καὶ μὴ εἰς πλεονεξίαν»*

Τὰ γὰρ μαρτύρια τοῦ Θεοῦ οὐ φιλαργυρίαν διδάσκει, λέγοντα· «Οὐκ ἐπιθυμήσεις...»[2].

37 *«Ἐν τῇ ὁδῷ σου ζῆσόν με»*

«Ἐγώ εἰμι» φησίν, «ἡ ὁδός»[3], ἐν τοῖς εὐαγγελίοις, Κύριος.

39 *«Περίελε τὸν ὀνειδισμόν μου, ὃν ὑπώπτευσα, ὅτι τὰ κρίματά σου χρηστά»*

Εἰ χρηστά ἐστι τὰ κρίματα τοῦ Θεοῦ, χρηστότητος καρποὺς ζητητέον. Νόησαι ἐπὶ πάντας τοὺς κρινομένους, κἂν πικρότερά τισι διὰ τῆς ἁμαρτίας ἀπαντᾷ.

40 *«Ἰδοὺ ἐπεθύμησα τὰς ἐντολάς σου, ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ζῆσόν με»*

Ἐπεὶ ἐπεθύμησα, φησί, τὰς ἐντολάς σου, **268** διὰ τοῦτο ζωοποίησόν με κατὰ τὴν σὴν δικαιοσύνην, καὶ ἄμειψαί με, μὴ μόνον ποιήσαντά σου τὰς ἐντολάς, ἀλλὰ καὶ ἐρωτικῶς πρὸς αὐτὰς διατεθέντα· διὸ οὐκ ἄλλου χάριν, ἀλλ' αὐτῶν ἕνεκα ἐπιτελῶν, αὐτός φημι· «Ἐν τῇ δικαιοσύνῃ σου ζῆσόν με», ὅπερ ἐστὶ ζῆσαι κατ' ἀρετήν. Καὶ ἐπεὶ δικαιοσύνη τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός, ὁ ἐν Υἱῷ ζῆσαι βουλόμενος, τοῦτό φησιν· ζωοποιεῖ γὰρ ἡμᾶς διὰ τῆς ἰδίας δικαιοσύνης ὁ Θεὸς καὶ Πατήρ. Ἔστι δὲ αὐτὴ Χριστός[4]. «Δικαιοσύνη γὰρ Θεοῦ ἐν αὐτῷ ἀποκαλύπτεται ἐκ πίστεως εἰς πίστιν»[5].

41-42 *«Καὶ ἔλθοι ἐπ' ἐμὲ τὸ ἔλεός σου, Κύριε, τὸ σωτήριόν σου κατὰ τὸν λόγον σου. Καὶ ἀποκριθήσομαι τοῖς ὀνειδίζουσί μοι λόγον, ὅτι ἤλπισα ἐπὶ τοὺς λόγους σου»*

1. Πρβλ. Ματθ. 16,24. Μάρκ. 8,34. Λουκ. 9,23. 2. Ἐξ. 20,17. Δευτ. 7,25. 3. Ἰω. 14,6. 4. Πρβλ. Α΄ Κορ. 15,22. 5. Ρωμ. 1,17.

Πρὸς τοῖς εἰρημένοις, τὸ ἔλεός σου ἐπ' ἐμὲ ἔλθοι κατὰ τὸν λόγον σου, καὶ μετὰ τοῦ ἐλέους σου τὸ σωτήριον, ἵνα ὑπ' αὐτοῦ ἐλεηθεὶς σωθῶ. Τὸ τέλος γὰρ τοῦ ἀπὸ Κυρίου ἐλέους ἡ παρ' αὐτοῦ σωτηρία· διὸ καλῶς οὐ πρὸ τοῦ ἐλέους σωτηρίαν αἰτεῖ, εἶτα τὸν ἔλεον, ἀλλ' ἀνάπαλιν· οὐ γὰρ τοσοῦτον, φησί, διὰ τὰ ἡμετέρα ἔργα, ὅσον διὰ τὴν σὴν χάριν σώζομαι. Εἰ δὲ δυνατὸν πάντα διὰ τοῦ ἀποσταλέντος Λόγου εἰρῆσθαι, ἐπίστησον· Αὐτὸς γὰρ καὶ ἔλεος καὶ σωτήριον Κυρίου ἐστί[1]. Διὸ εὐκτέον ἥκειν ἐφ' ἡμᾶς τὸ ἔλεος Κυρίου, τὸ σωτήριον κατὰ τὸ ἔλεος αὐτοῦ. Εἰ τοῦ σοῦ ἐλέους τύχω, φησί, παῤῥησίαν ἔξω πρὸς τοὺς ἐνισταμένους καὶ ὀνειδίζοντας. Ἐάν «ἔλθοι ἐπ' ἐμὲ τὸ ἔλεος καὶ τὸ σωτήριον, κατὰ τὸν σὸν λόγον» σωθείς, εὐπορήσω λόγον, ὥστε τοῖς ὀνειδίζουσί με ἔχειν ἀποκρίνεσθαι καὶ παραστῆσαι αὐτοῖς, ὅτι οὐκ ἄξιόν ἐστιν ὀνειδίζεσθαι τὸν τοιαῦτα ἔχοντα δόγματα, ἅτινα γελῶσι οἱ τῆς πίστεως ἀλλότριοι ὡς μωρά, συνέσεως δὲ ἀποδείξω καὶ σοφίας πεπληρωμένα, ἐπεὶ καὶ εἰς τοὺς **269** λόγους ἐπήλπισα· διὸ τοῦτο πρὸς τοῖς προτέροις «ἀποκριθήσομαι τοῖς ὀνειδίζουσί μοι λόγον».

43-44 *«Καὶ μὴ περιέλῃς ἐκ τοῦ στόματός μου λόγον ἀληθείας ἕως σφόδρα, ὅτι ἐπὶ τοῖς κρίμασί σου ἐπήλπισα. Καὶ φυλάξω τὸν νόμον σου διαπαντός, εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος»*

Ταῦτά φησιν, ὡς δυνατοῦ ὄντος τοῦ ἤδη ἀνειληφότος λόγον ἀληθείας, ἀποθέσθαι αὐτόν, περιελόντος αὐτὸν τοῦ Θεοῦ ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ἤδη αὐτὸν ἀνειληφότος, ἐπὰν ὁ ἤδη διδάσκων, ἀνάξιον ἑαυτὸν ποιήσῃ τοῦ λόγου· διὸ καλῶς λέγεται· «Μὴ ἀμέλει τοῦ ἐν σοὶ χαρίσματος»[2]. Ἀμελεῖ δὲ οὐ μόνον ὁ μὴ γεωργῶν τὸ χάρισμα, καὶ αὐξάνων αὐτό, ἀλλὰ καὶ ὁ μὴ βιῶν κατ' αὐτό. Ζητήσει δ' ἄν τις εἰ ἀπὸ στόματος μὲν περιαιρεῖται λόγος ἀληθείας, ἀπὸ δὲ καρδίας οὐδέποτε περιαιρεῖται, ἵνα σώζηται ἡ ἀφορμὴ τῆς ἐπιστροφῆς, διὰ τὸ ἐνυπάρχειν τὸν τῆς ἀληθείας λόγον τῷ ἅπαξ αὐτὸν ἀνειληφότι. Τῷ γὰρ ἁμαρτωλῷ εἶπεν ὁ Θεός· «Ἵνα τί σὺ ἐκδιηγῇ τὰ δικαιώματά μου, καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου

1. Πρβλ. Λουκ. 3,6. Πράξ. 28,28. 2. Α΄ Τιμ. 4,14.

διὰ στόματός σου;»[1], οὐχ ἵνα τί σὺ φρονεῖς τὰ δικαιώματά μου; Τάχα δὲ καὶ **270** ἐὰν ἐπιπλέον ἁμαρτάνῃ τις, καὶ ἀπὸ τῆς καρδίας περιαιρεῖται ὁ τῆς ἀληθείας λόγος, θολουμένης, καὶ οἱονεὶ τυφλουμένης τῆς καρδίας[2] πρὸς τὸ μὴ θεωρεῖν ἀλήθειαν.

46 *«Καὶ ἐλάλουν ἐν τοῖς μαρτυρίοις σου ἐναντίον βασιλέων, καὶ οὐκ ᾐσχυνόμην»*

Χαριέντως ἁρμόσειε τοῦτο τῷ μάρτυσι, τῷ ἐπὶ ἡγεμόνας καὶ βασιλεῖς ἀγομένῳ διὰ Χριστόν[3]. Ἁρμόττει καὶ τοῖς ἀνοίγουσι τὸ στόμα ἐπὶ τῶν βασιλικῶν τὰς ψυχὰς Ἁγίων.

Καὶ μετ' ὀλίγα. Αἰσχύνης γὰρ ἄξια λέγει ὁ μὴ προσλαμβάνων ῥῆμα εἰς τὸ εὐαγγελίσασθαι ἀπὸ Θεοῦ δυνάμει πολλῇ. Οὐκ αἰσχύνης δέ, ἀλλὰ δόξης ἄξια λέγει, ὁ τῇ διαθέσει τοῦ προφήτου λέγων τό· «Καὶ ἐλάλουν...». Μεγαλοπρεπῶς ἀπὸ γενεᾶς ζώσης ὑπαντᾷ μεταχειριζόμενος ἔξεως, ἐπειδή μείζων παντὸς βασιλέως, μᾶλλον δὲ Βασιλεὺς βασιλέων ὁ λαλῶν ἐν ἡμῖν ἐστιν, ὅταν τὰ τοῦ Θεοῦ λαλῶμεν.

47-48 *«Καὶ ἐμελέτων ἐν ταῖς ἐντολαῖς σου, αἷς ἠγάπησα σφόδρα. Καὶ ἦρα τὰς χεῖράς μου, πρὸς τὰς ἐντολάς σου, ἃς ἠγάπησα, καὶ ἠδολέσχουν ἐν τοῖς δικαιώμασί σου»*

271 Τέλος τῆς τῶν ἐντολῶν Θεοῦ μελέτης ἐστὶν ἡ κατὰ τὰς ἐντολὰς ἐνέργεια καὶ πρᾶξις· διὸ καὶ καλῶς προστετάχθαι φαίνεται τό· «ἐμελέτων ἐν ταῖς ἐντολαῖς σου, αἷς ἠγάπησα», ἐξῆς δὲ τούτοις τό· «καὶ ἦρα τὰς χεῖράς μου πρὸς τὰς ἐντολάς σου». Μετὰ γὰρ τὴν μελέτην καὶ ἀνάληψιν τοῦ τῶν ἐντολῶν λόγου, καλὸν τὸ ἐπᾶραι τὰς χεῖρας ἐπὶ τὰς κατὰ τὰς ἐντολὰς πράξεις, μὴ ἐκ λύπης, ἢ ἐξ ἀνάγκης, ἀλλά ἐξ ἀγάπης καὶ διαθέσεως, καὶ μετὰ ταῦτα συνεχῶς ἀποδιδόναι τὸ ἔργον τῶν ἐντολῶν. Καὶ ἐπειδή, μετὰ τὴν μελέτην καὶ τὴν ποίησιν τῶν ἐντολῶν, περὶ τούτων διαλέγεσθαι δεῖ, διὰ τοῦτο ἐπιφέρει τό· «ἠδολέχουν ἐν τοῖς δικαιώμασί σου», εἴπερ

1. Ψαλ. 49,16. 2. Πρβλ. Ἰω. 12,40. 3. Πρβλ. Ματθ. 10,18. Μάρκ. 13,9. Λουκ. 21,12.

τοιοῦτόν ἐστιν ἀπὸ τῆς πρὸς τὰ δικαιώματά σου φιλίας μου, συνεχῶς αὐτοῖς ἐνδιατρίβων τῷ λόγῳ, οἱονεί ἡδολέχουν, ἐπιπλέον ὁμιλῶν τὰ περὶ τῶν δικαιωμάτων σου. Τὰς χεῖρας ἐπαίρομεν τῆς ψυχῆς διὰ τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, κατεργαζόμενοι τὴν πρακτικήν. Χεῖρας ἐνταῦθα τὰς πρακτικὰς ἐνεργείας εἶναί φησι· ἡ γὰρ πρᾶξις τέλος μελέτης ἐστὶν ἐντολῶν.

49 *«Μνήσθητι τῶν λόγων σου τῷ δούλῳ σου, ὧν ἐπήλπισάς με»*

Καὶ ποῖος ὁ λόγος οὗ μνησθῆναι αὐτὸν ἀξιοῖ, ἢ τὸ εἶναι αὐτὸν μετ' αὐτῶν, καθ' ἣν δέδωκεν αὐτοῖς ἐπαγγελίαν, ἥτις καὶ παράκλησις αὐτοῖς ἐν τοῖς διωγμοῖς ἐγένετο; Λόγον χρηματίσας ἐπαγγελίας, ἀνεπτέρωσας ἡμᾶς ἐπὶ τῷ ἐλπίζειν ἐπὶ σοί, καὶ καταφρονεῖν τῶν ἀνεστηκότων. Ἐπεὶ δὲ τῷ ποθεῖν τὰ ἐπουράνια, καὶ ζητεῖν τὰ αἰώνια, ἠγωνισάμην, ἀπαιτῶ τούτων τὸν λόγον, ἀπαιτῶ τούτων τὴν ἀνταπόδοσιν. Νομοθετῶν ὁ Θεός, καὶ τοῖς φυλάττουσι τὸν νόμον τὴν οἰκείαν εὐμένειαν ἐπηγγείλατο, καὶ τοῖς παραβάταις τιμωρίας. Μνησθῆναι τοίνυν τὸν Θεὸν τῶν οἰκείων ὑποσχέσεων ἱκετεύει. Εἰς **272** ἐκείνας γάρ, φησί, ἐλπίζειν ἐδίδαξάς με, καὶ δεικνὺς τῆς ἐλπίδος τὸ χρήσιμον, ἐπάγει· «Αὕτη με παρεκάλεσε»[1]. Ταύτην γὰρ ἔσχον παραψυχὴν ἐν ταῖς συμφοραῖς, καὶ ὑπερέπλευσα κυμάτων.

50 *«Αὕτη με παρεκάλεσεν ἐν τῇ ταπεινώσει μου, ὅτι τὸ λόγιόν σου ἔζησέ με»*

«Αὕτη» τίς; Ἡ ἐλπίς, ἐγγινομένη μοι ἀπὸ τοῦ σοῦ λόγου παρεκάλεσέ με, καὶ παρεμυθήσατό με, εἰς τό· εἴ ποτε περιστάσεις, ἢ κίνδυνος, ἢ θανάτου προσδοκία, ἢ νόσος χαλεπή, ἢ ἀπώλεια τῶν ὑπαρχόντων, ἢ διωγμός, ἤ τι δήποτε τῶν νομιζομένων χαλεπῶν κατελάμβανέ με, ἡ ἐπὶ σὲ ἐλπὶς παράκλησίς μου ἦν. Συντόνως δὲ εἰπεῖν, πάντα τὰ περιστατικὰ ταπείνωσις ἑαυτοῦ, ὡς εἶναι τὸν καιρὸν τῶν περιστάσεων καὶ τῶν πειρασμῶν ταπείνωσιν τῆς

1. Ψαλ. 118,50.

ψυχῆς καταλειπομένης καὶ παραδιδομένης τῷ πειράζοντι, ἵνα ἀγωνίσηται πρὸς τὴν ἀντικειμένην δύναμιν. Καὶ διὰ τοῦτο «τὸ λόγιόν σου ἔζησέ με», τουτέστιν ἐζωοποίησέ με. Οὐδὲν γὰρ ἄλλο ποιεῖ ζῆν λογικὴν ψυχὴν τὴν ἑαυτῆς ζωὴν ὡς τὸ λόγιον τοῦ Θεοῦ. Καθ' ὃ γὰρ αὔξει τὸ λόγιον τοῦ Θεοῦ, καὶ νοούμενον καὶ παραλαμβανόμενον εἰς τὴν τοῦ ἀνθρώπου ψυχήν, κατὰ τοῦτο αὔξεται καὶ τὸ τῆς ζωῆς. Ταῦτα δέ ἐστιν τὸ σὺν ἀρετῇ ζῆν ἐνταῦθα, μετὰ ταῦτα δὲ καὶ τὴν αἰώνιον δίδωσι ζωήν.

52 *«Ἐμνήσθην τῶν κριμάτων σου ἀπ' αἰῶνος, Κύριε, καὶ παρεκλήθην»*

Ἔτι τὴν διάθεσιν κατανοήσωμεν τοῦ δι**273**καίου. Μιμνῃσκόμενος, φησί, τῶν περὶ ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, τῶν ἀπ' αἰῶνος καὶ ἕως αἰῶνος ἀποδοθησομένων ἑκάστῳ παρακαλεῖται, καὶ ἄλυπος μένει καὶ ἀτάραχος, καὶ λέγει· «οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι ἐφ' ἡμᾶς»[1].

53 *«Ἀθυμία κατέσχε με ἀπὸ ἁμαρτωλῶν τῶν ἐγκαταλιμπανόντων τὸν νόμον σου»*

Τῷ μὲν ἁμαρτωλῷ γελοῖον ἦθος ἡ θεοσέβεια· τῷ δὲ θεοσεβεῖ φρικτὸν ἡ παρανομία, διότι προορᾷ τὸ φοβερὸν τῆς τιμωρίας.

54 *«Ψαλτὰ ἦσάν μοι τὰ δικαιώματά σου, ἐν τόπῳ παροικίας μου»*

Τὸ περίγειον χωρίον τόπος ἐστὶ παροικίας τοῦ δικαίου· διό φησι· «Πάροικος ἐγώ εἰμι ἐν τῇ γῇ»[2]. Τῷ γὰρ ξένῳ τὰ οἴκοι ποθεινά, καὶ πρὸ τῆς εἰς αὐτὰ ἐπανόδου, πάντα λυπηρά, καὶ ταύτην εὑρὼν παραμυθίαν, τὸ περὶ τῆς παροικίας παρατάχιον [ἀπομανθάνει]. Παρῴκησεν ὁ Δαβίδ, ὑπὸ τοῦ Σαοὺλ διωκόμενος[3], ἀλλ' οὐ τοῦτό φησιν, ἀλλὰ πάντα τὸν βίον, ὡς γὰρ παροικῶν, διατελεῖ, καὶ ᾄδων τὰ τοῦ Θεοῦ δικαιώματα, τὸν βίον διοδεύει. Ψάλλων οὖν, φησί, τὰ δικαιώματά σου καὶ εὐρύθμως, τοῦτο μὲν λέγων, τοῦτο δὲ

1. Ρωμ. 8,18. 2. Ψαλ. 118,19. 3. Πρβλ. Α' Βασ. 19,1 ἑξ.

πράττων καὶ ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς ἐντολῆς, οὐδὲ τῷ ὕπνῳ χώραν ἐδίδουν[1].

55 *«Ἐμνήσθην ἐν νυκτὶ τοῦ ὀνόματός σου, Κύριε, καὶ ἐφύλαξα τὸν νόμον σου»*

Χαλεπὸν ἐν καιρῷ πειρασμοῦ μνησθῆναι τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ· ὁ γὰρ φαῦλος λογισμὸς χρονίζων ἐν τῇ διανοίᾳ περισπᾷ τὸν νοῦν, καὶ χωρίζει αὐτὸν τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, ἀφ' οὗ συμβαίνει καὶ τὸ παραβαίνειν τὸν νόμον αὐτοῦ.

57 *«Μερίς μου εἶ, Κύριε, εἶπα τοῦ φυλάξασθαι τὸν νόμον σου»*

274 Ὁ ἀποταξάμενος τοῖς βιωτικοῖς πράγμασιν, καὶ μηδεμίαν ἔχων μερίδα ἐπὶ γῆς, μηδὲ τό θέλειν τὰ τοσαῦτα, ἀλλ' ἀρκούμενος ἀντὶ πάντων τῷ Κυρίῳ, ἐρεῖ· «Μερίς μου Κύριος». Τούτῳ δὲ ἀκολουθεῖ λέγειν· «εἶπα τοῦ φυλάξασθαι τὸν νόμον σου», τοὐτέστιν τὸν πνευματικόν... Παρασκευῆς γὰρ χρεία πρὸς τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις, κωλυούσας τοῦ Θεοῦ φυλάξαι τὰς ἐντολάς, κατὰ τὸν Ἀπόστολον λέγοντα· «Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπό τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ...»[2].

58 *«Ἐδεήθην τοῦ προσώπου σου ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου, ἐλέησόν με κατὰ τὸ λόγιόν σου»*

Ὅρα δὲ πηλίκος ἐστὶν ὁ ὀψόμενος τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ· Ἰησοῦς δέ ἐδιδάξατο λέγων· «Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται...»[3]. Μήποτε δὲ πλέον τι ἐμφαίνεται τοῦ ἁπλῶς «ἐλέησόν με», ὅτε πρόσκειται αὐτῷ «κατὰ τὸ λόγιόν σου»; Ὁ φαῦλος δὲ λεγόμενος παρά τισιν ἔλεος εἶναι, ἔστιν ὅτε οὐ κατὰ τό λόγιον τοῦ Θεοῦ ἐλεούμενος, ὡς ὅτε ἐλεεῖ Σαοὺλ τὸν Ἀγάγ[4]. [Κατὰ] κρίσιν δὲ τὸν ἔλεον δεῖ γίνεσθαι, καὶ μὴ παρανόμως τῷ λογίῳ σού φησιν· «ἐλέησόν με κατὰ τὸ λόγιόν σου». Πλὴν νῦν μὲν εὔχεται, ἐξῆς δὲ ἐπακουσθείς φησιν·

59 *«Διελογισάμην τὰς ὁδούς σου, καὶ ἐπέστρεψα τοὺς πόδας μου εἰς τὰ μαρτύριά σου»*

---

1. Πρβλ. Ψαλ. 131,4. 2. Ρωμ. 8,35. 3. Ματθ. 5,8. 4. Πρβλ. Α' Βασ. 15,9.

275 Ὁ Ἑβραῖος· "Τὰς ὁδούς μου" ἔχει, ὡσαύτως δὲ καὶ οἱ ἄλλοι ἡρμήνευσαν. Λέγει δέ· "Λογιστεύων μου τὰς ὁδούς, πρὸς τὰ μαρτύριά σου τοὺς ἐμοὺς πόδας κατηύθυνον", καὶ οὐκ εἴων ἐκτρέπεσθαι τῆς πρὸς σὲ φερούσης ὁδοῦ, ἢ οὐδέποτε τι ἔπραξα, μὴ λογισάμενος εἰ καθῆκόν ἐστι ἡ πρᾶξις.

60 *«Ἡτοιμάσθην, καὶ οὐκ ἐταράχθην, τοῦ φυλάξασθαι τὰς ἐντολάς σου»*

Εἰ ἠσκήσαμεν, εἰ ἡτοιμάσμεθα, εἰ οἷον δὴ τρόπον παρεσκευασάμεθα, οὐ ταραχθησόμεθα ἀπὸ τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων, τῶν ἀντιστρατευομένων ἡμῖν, ἵνα μὴ φυλάξωμεν τὰς τοῦ Θεοῦ ἐντολάς. Εἰδὼς τὸ εἰρημένον· «Τέκνον, εἰ προσέρχῃ δουλεύειν τῷ Κυρίῳ, ἑτοίμασον τὴν ψυχήν σου εἰς πειρασμόν»[1], καὶ τοῦτο μελετῶν διαπαντός, ἐν ταῖς ἐφόδοις οὐκ ἐταραττόμην ἄτε μεμελετηκὼς αὐτὰς φέρειν γενναίως.

61 *«Σχοινία ἁμαρτωλῶν περιεπλάκησάν μοι, καὶ τοῦ νόμου σου οὐκ ἐπελαθόμην»*

Τούτοις δὲ τοῖς σχοινίοις καὶ ὁ Σατανᾶς δέδηκε τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀβραάμ, ἣν ἔλυσεν ὁ Χριστός[2], εἴπερ σειραῖς τῶν ἑαυτοῦ ἁμαρτιῶν ἕκαστος σφίγγεται. Εἰ δὲ διττή ἐστιν ἡ ἁμαρτία, ἡ μὲν κατὰ διάνοιαν, ἡ δὲ κατ' ἐνέργειαν, διττὰ ἄρα νοητέον καὶ τὰ σχοινία· ὁ δὲ τὰ κατ' ἐνέργειαν λύσας, πάντως καὶ κατὰ διάνοιαν λέλυκε. Καὶ ἡ μὲν Παλαιὰ Διαθήκη τὰ κατ' ἐνέργειαν λύει σχοινία· ἡ δὲ Καινὴ τὰ κατὰ διάνοιαν. Ἐῤῥήθη γάρ, φησί, τοῖς ἀρχαίοις· Οὐ φονεύσεις. Ἐγὼ δὲ λέγω· οὐκ ὀργισθήσῃ...[3].

Οἱ κακοὶ λογισμοὶ σχοινία τῶν δαιμόνων εἰσί, περιπλεκόμενα τῇ ψυχῇ, καὶ οὐκ ἐῶντα ἀπιέναι ἐλευθερίως πρὸς τὸν εἰπόντα· «Ἐγώ εἰμι ὁδός»[4]. Εἰ οὗτος ἐπιλανθάνεται τοῦ νόμου ὁ μὴ ζῶν κατ' αὐτόν, οὗτος μνημονεύει τοῦ νόμου ὁ κατὰ τὸν νόμον πολιτευόμενος.

---

1. Σ. Σειρ. 2,1. 2. Πρβλ. Λουκ. 13,16. 3. Πρβλ. Ματθ. 5,21. 4. Ἰω. 14,6.

63 *«Μέτοχος ἐγώ εἰμι πάντων τῶν φοβουμένων σε, καὶ τῶν φυλασσόντων τὰς ἐντολάς σου»*

276 Ὁ μέτοχος τῶν φοβουμένων τὸν Κύριον, καὶ αὐτὸς φοβεῖται τὸν Κύριον· καὶ ὁ μέτοχος τῶν δικαίων, καὶ αὐτὸς δίκαιός ἐστι· τῶν μὲν γὰρ ὁ φόβος κοινός, τῶν δὲ δικαιοσύνη.

65-66 *«Χρηστότητα ἐποίησας μετὰ τοῦ δούλου σου, Κύριε, κατὰ τὸν λόγον σου. Χρηστότητα καὶ παιδείαν καὶ γνῶσιν δίδαξόν με, ὅτι ταῖς ἐντολαῖς σου ἐπίστευσα»*

Ἡ χρηστότης τοῦ Θεοῦ τῇ γευστικῇ δυνάμει τῆς ψυχῆς ὑποπίπτει. «Γεύσασθε» γάρ, φησί, «καὶ ἴδετε ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος»[1]. Γεῦσις δέ ἐστιν ἡ ἀπάθεια ψυχῆς λογικῆς, διὰ τοῦ πνευματικοῦ νόμου προσγινομένη· χρηστότης δέ ἐστι γεῦσις ἀληθὴς τῶν γεγονότων ὑπὸ Θεοῦ· παιδεία δὲ μετριοπάθεια παθῶν· γνῶσις δέ ἐστιν ἡ θεωρία τῆς Τριάδος.

Πλουσίως ἐκχεῖς, φησίν, ἐπὶ πάντας τὰς τοῦ ἐλέους πηγάς, καὶ οὐκ ἐπάγεις καθ' ἕκαστον φέρων, γάμους διορυττομένους, αἵματι μιαινομένους, σφετεριζομένους τὰ ἀλλότρια, καὶ τὰ λοιπά. Τούτου κἀμὲ ἀξιώσας, τῶν σῶν δικαίων τὴν γνῶσίν μοι χαρίσαι· πεῖραν γὰρ λαβών σου τῆς χρηστότητος, καὶ αὖθις ταύτης ἀπολαῦσαι παρακαλῶ, ἵνα σὺν αὐτῇ καὶ παιδείαν καὶ γνῶσιν μάθοιμι· παιδείαν μὲν τὴν ἠθικήν, γνῶσιν δὲ τὴν θεωρητικήν. Οἶδεν ὁ προφήτης τῆς παιδείας τὸ χρήσιμον, καὶ ὅτι φιλανθρωπίᾳ χρώμενος, ὁ Δεσπότης ταύτην ἐπιφέρει τοῖς ἀνθρώποις· καὶ ὡς ἡ παιδεία τὴν γνῶσιν ἐργάζεται, ἐπεὶ ὀρθῶς καὶ φρονίμως ταῖς παρὰ σοῦ ἐντολαῖς προσελθὼν ἐπίστευσα αὐταῖς, ὡς τηρῆσαι αὐτάς, ὄρεξόν μοι σοφίαν, καὶ δίδαξον παιδείαν καὶ γνῶσιν. —Ὁ δὲ Σύμμαχος ἀντὶ τοῦ χρηστότητα ἐποίησας, "εὐργέτησας τὸν δοῦλόν σου" ἐξέδωκε. Διδασκώμεθα δὲ μὴ ἀναισθήτως διακεῖσθαι πρὸς τὰς θείας εὐεργεσίας.

Οὕσης περὶ τὸν Θεὸν χρηστότητος καὶ ἀποτομίας[2] κατὰ τὸν

1. Ψαλ. 33,9. 2. Πρβλ. Ρωμ. 11,22.

Ἀπόστολον, ἡ μὲν χρηστό277της γίνεται ἐπὶ τοὺς ἑστηκότας τῇ πίστει, ἡ δὲ ἀποτομία ἐπὶ τοὺς ἀφεστηκότας αὐτῆς· ἐπεὶ οὖν ὁ ἅγιος ἐβεβαίωτο ἐν τῇ πίστει, «χρηστότητα», εἶπεν, «ἐποίησας μετὰ τοῦ δούλου σου», ὅστις ποτ' ἂν ᾖ αὐτός. Τὸ δὲ «κατὰ τὸ λόγιόν σου», ἀντὶ τοῦ σὺν λόγοις καὶ αἰτίᾳ λογικῇ γίνεσθαι μετά τινος τὴν τοῦ Κυρίου χρηστότητα.

67 *«Πρὸ τοῦ με ταπεινωθῆναι ἐγὼ ἐπλημμέλησα· διὰ τοῦτο τὸ λόγιόν σου ἐφύλαξα»*

Καίπερ δὲ εἰδὼς ὅτι μὴ μόνον δι' ἁμαρτίας, ἀλλὰ καὶ διὰ δοκιμασίαν ἐπάγεται ταῦτα, τῷ προτέρῳ τρόπῳ ὑπέβαλλεν ἑαυτόν, ἀλλὰ «ἐφύλαξα», φησί, «τὸ λόγιόν σου», ἵν' ὥσπερ πλημμελήσας ἐταπεινώθην, οὕτω κατορθώσας διὰ τῆς τοῦ λογίου σου φυλακῆς, ἀφεθῶ τῆς ταπεινώσεως. Ἐγώ, φησίν, ἐμαυτῷ τὴν παιδείαν προὐξένησα· ἀδικίας ἐλευθέρα τῆς τιμωρίας ἡ ψῆφος· τῇ ἁμαρτίᾳ ἠκολούθει ἡ παιδεία, τῇ παιδείᾳ τῶν νόμων ἡ φυλακή. Δέομαι οὖν διδασκαλίας, ἵνα γνῶ ὅτι ἡ γενομένη ταπείνωσις κατὰ χρηστότητα καὶ παιδείαν ἐγένετο. Ἢ πρὸ τοῦ παθεῖν τελείως τὴν ἁμαρτίαν, πλημμελοῦμεν ἡμεῖς τῇ συνέσει τῶν λογισμῶν [ἐκ τῆς ἡμετέρας ῥᾳθυμίας] αὐτὴν καταδεχόμενοι, καὶ τόπον εἰσόδου διδόντες διὰ τούτων τῷ Σατανᾷ.

68-69 *«Χρηστὸς εἶ σύ, Κύριε, καὶ ἐν τῇ χρηστότητί σου δίδαξόν με τὰ δικαιώματά σου. Ἐπληθύνθη ἐπ' ἐμὲ ἀδικία ὑπερηφάνων· ἐγὼ δὲ ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου ἐξερευνήσω τὰς ἐντολάς σου»*

Ἐπεὶ λέγεται· ἴδε οὖν χρηστότητα καὶ ἀποτομίαν Θεοῦ[1], μήποτε οἱ μὲν πεσόντες διδάσκωνται ἐν τῇ ἀποτομίᾳ τοῦ Θεοῦ τὰ δικαιώματα αὐτοῦ, οἱ δὲ μακάριοι μανθάνωσιν αὐτὰ ἐν τῇ χρηστότητι αὐτοῦ; Οἱ μὲν ἐκ δικαιωμάτων Θεοῦ κολαζόμενοι, οἱ δὲ κατὰ τῶν ἁρμοζόντων αὐτοῖς τυγχάνοντες.

70 *«Ἐτυρώθη ὡς γάλα ἡ καρδία αὐτῶν, ἐγὼ δὲ τὸν νόμον σου ἐμελέτησα»*

1. Πρβλ. Ρωμ. 11,22.

278 Λεπτὴ μὲν ἡ τῶν Ἁγίων, πίων δὲ ἡ τῶν ὑπερηφάνων καρδία.

71 *«Ἀγαθόν μοι ὅτι ἐταπείνωσάς με, ὅπως ἂν μάθω τὰ δικαιώματά σου»*

Εὐαρεστούμενος τοῖς ἐπιπόνοις πειρασμοῖς καὶ περιστάσεσιν, ἅτινα ἔθος ταπείνωσιν ὀνομάζεσθαι, ταῦτά φησιν, ὡσεὶ ἔλεγεν· «εὐδοκῶν ἐν ἀσθενείαις, ἐν ὕβρεσιν, ἐν ἀνάγκαις, ἐν διωγμοῖς, ἐν στενοχωρίαις»[1], ἵν' ἐκ τοῦ ταῦτα ὑπομεμενκέναι, ἄξιος κριθῶ τοῦ μανθάνειν τὰ δικαιώματά σου, οὐδενὸς αὐτὰ εἰδομένου, μὴ πρότερον ταπεινωθέντος καὶ ἐν πολλῖς θλιβέντος.

72 *«Ἀγαθόν μοι ὁ νόμος τοῦ στόματος σου ὑπὲρ χιλιάδας χρυσίου καὶ ἀργυρίου»*

Εὐαρεστούμενος ἀντὶ τοῦ, «ἀγαθόν μοι» ἐστίν «ὁ νόμος», ὃν ἀπὸ τοῦ στόματός σου ἐλάλησας. Στόμα δέ σου ὁ Χριστός ἐστι· καταφρονῶ γὰρ χιλιάδων χρυσίου καὶ ἀργυρίου ὑπὲρ τοῦ ἀπολαῦσαι τοῦ νόμου τοῦ στόματός σου. Δύναται δέ τις καὶ νόμον στόματος λέγειν τὴν τάξιν τῶν χρηματιζομένων καὶ λεγομένων διὰ στόματος Θεοῦ, τῶν πρώτων τοῖς εἰσαγομένοις λεγομένων, καὶ δευτέρων τοῖς τὰ πρότερα ἀνειληφόσι, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς ἕως οὗ τελειωθῶσιν.

73 *«Αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με καὶ ἔπλασάν με· συνέτισόν με, καὶ μαθήσομαι τὰς ἐντολάς σου»*

279 Πεποίηται μὲν ἡ ψυχή, πέπλασται δὲ τὸ σῶμα· «ποιήσωμεν» γάρ, φησί, «ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν»[2]. Καὶ πάλιν· λαβὼν χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς ἔπλασεν[3]. Ἡ ὑπόθεσις τοῦ· «αἱ χεῖρές σου...» τῆς περὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν φιλοστοργίας ἀναμιμνήσκει τὸν ποιητήν. Λόγος γὰρ πάντα τεκτηνάμενος αὐτὸς λέγεται διαπλάσαι τῶν ἀνθρώπων τὴν φύσιν, οὐ χερσὶ χρησάμενος, ἀσώματος γάρ· ἀλλὰ τὴν πλείονα περὶ τόδε τὸ ποίημα διάθεσιν ἐνδεξάμενος, ἱκετεύει τοίνυν τὸν διαπλάσαντα χορηγῆσαι τῷ ποιήματι σύνεσιν. Ἢ ἀκόλουθον δὲ ὡς πρὸς Δημιουργὸν τὸ αἴτημα· οἷον, τοῦ σοῦ φρόντισον ποιήματος, καὶ τελείωσον τῇ νοήσει τὸ ζῷον τὸ νοητικόν, καὶ ὃ πρὸς οἰκείωσιν τὴν σὴν παρεσκεύασας, τοῦτο διὰ τῆς σῆς γνώσεως τῶν βουλημάτων οἰκείωσαι. Ἕτεροι τό «ἐποίησαν» ἐπὶ τῆς ψυχῆς εἰρῆσθαί φασιν, τὸ δὲ «ἔπλασάν με» ἐπὶ τοῦ σώματος· ἄλλοι δὲ τὸ μέν «ἐποίησαν» ἐπὶ τῆς πρώτης δημιουργίας φασίν [τὸ δὲ «ἔπλασαν», ἐπὶ τῆς τοῦ] «λουτροῦ παλιγγενεσίας»[1] καὶ ἀναπλάσεως.

Χεὶρ Κυρίου ἡ μετ' αὐτοῦ ἐπὶ Χριστοῦ λέγεται. Συνέσεως δὲ χρῄζομεν, καὶ εἰς τὸν ἠθικὸν τρόπον, ὡς οὐ πάνυ σαφῆ. Τὸν γὰρ ἄνθρωπον οὐ μόνον ἐποίησεν, ὡς τὰ λοιπά κτίσματα, ἀλλὰ καὶ ἔπλασε, τῇ αὐτουργίᾳ τιμήσας αὐτόν. Χεῖρες δὲ εἶεν Θεοῦ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα, δι' ὧν πάντα δεδημιούργηται. Ἀκόλουθον δὲ λίαν καὶ τὸ αἰτεῖν παρὰ τοῦ ποιήσαντος σύνεσιν, ἢ πρὸς τὴν ποίησιν τῶν ἐντολῶν συνωθεῖ.

74 *«Οἱ φοβούμενοί σε ὄψονταί με καὶ εὐφρανθήσονται, ὅτι εἰς τοὺς λόγους σου ἐπήλπισα»*

280 Τοῖς φοβουμένοις σε, φησίν, τοῖς εὐσεβοῦσι πρόξενος εὐφροσύνης γενήσομαι, ἐλπίσας εἰς σέ, καὶ κατάλληλον εὑρὼν τῇ εἰς σὲ ἐλπίδι τέλος. Ἢ οἱ τὸν Θεὸν φοβούμενοι, τῷ μηδὲν αὐτοὺς ὑστερεῖν τέλειοί εἰσιν, ὄντες δὲ τοιοῦτοι, ἀγαθοὶ τυγχάνουσιν κατὰ τὸν ὃν ἔχουσι φόβον· διὸ καὶ πάντας βούλονται προκόπτειν, καὶ εὐφραίνονται ἐπὶ τοῖς εὐαρεστοῦσι Θεῷ. Εὐφραίνονται πρακτικοί, ἀκούοντες γνωστικῶν. Συνᾴδει τὸ ἐπαγόμενον, «ὅτι εἰς τοὺς λόγους σου ἐπήλπισα». Ὑπόδειγμα γάρ με λαβόντες καὶ ὁρῶντες, καὶ αὐτοὶ τῶν ὁμοίων προσδοκήσουσι τυχεῖν. Βούλεται ὡς προφήτης τοὺς φοβουμένους τὸν Θεὸν ἐπιστρέψαι πρὸς αὐτόν[2], καὶ ἥκειν, ἵνα αὐτοῖς μετάδῳ τοῦ χαρίσματος τοῦ ἐν αὐτῷ[3].

75 *«Ἔγνων, Κύριε, ὅτι δικαιοσύνη τὰ κρίματά σου, καὶ ἀληθείᾳ ἐταπείνωσάς με»*

1. Β' Κορ. 12,10. 2. Γεν. 1,26. 3. Πρβλ. Γεν. 2,7.

1. Τίτ. 3,5. 2. Πρβλ. Ψαλ. 118,79. 3. Πρβλ. Α' Τιμ. 4,14.

Ζητήσεις δὲ μᾶλλον τοὺς περὶ κρίσεως λόγους, μεμαθηκὼς ὅτι Δαβὶδ γεγράφηκε τοῦτο, ἢ ἁπλῶς πεπιστευκὼς ὅτι οὐκ ἐνδέχεται τὸν δίκαιον Θεὸν ἀδικῆσαι. Ταῦτα διαφερόντως λέγει, τὴν οἰκείαν εὐγνωμοσύνην δεικνύς. Οἶδα δέ, φησίν, ἀκριβῶς ὡς ὀρθῶς μοι καὶ δικαίως καταψηφίσουσιν, καὶ ταῖς παντοδαπαῖς περιέβαλες συμφοραῖς. Πολλάκις δὲ ἐτήρησα ὅτι «ἐταπείνωσάς με», ἀντὶ τοῦ πειρασμοῖς περιέβαλές με πολλαχοῦ, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς ψαλμοῖς λέγεται· χωρὶς γὰρ τῆς ἐν πολλοῖς ὀδυνηροῖς γυμνασίας καὶ τῆς παρ' ἐλπίδα γενομένης Θεοῦ βοηθείας, οὐκ ἔστι βεβαίως ἄνθρωπον ἐν ἀρετῇ παγῆναι. Τοῖς αὐτοῖς [δικαίοις] πάντα τὰ κρίματα Θεοῦ γίνεται, καὶ ὅτι δικαιοσύνη ἐστὶ τὰ κρίματα τοῦ Θεοῦ. Ὁ πιστὸς πιστεύει, ἀλλ' οὐκ ἔγνω, εἰ μὴ λάβοι λόγον γνώσεως. «Ἔλεγεν γὰρ ὁ Ἰησοῦς πρὸς πεπιστευκότας αὐτῷ Ἰουδαίους· Ἐὰν μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ», «γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς»[1]. Πε**281**πιστευκόσιν οὖν ἔδωκε γνώσεσθαι, ὡς τῆς πίστεως οὐ πάντως παρεχούσης γνῶσιν. Τὸ δέ «ἀληθείᾳ ἐταπείνωσάς με», τοὐτέστιν κατὰ ἀλήθειαν.

76 *«Γενηθήτω δὴ τὸ ἔλεός σου τοῦ παρακαλέσαι με, κατὰ τὸ λόγιόν σου τῷ δούλῳ σου»*

Ἀλλὰ φιλανθρωπίας λοιπόν, καὶ ψυχαγωγίας καιρός· τοῖς γὰρ μεταμελείᾳ χρωμένοις τὴν σὴν εὐμένειαν ἐπήγγειλας. Ἦ ἔλεος τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱός, ὃς καὶ παρεκάλεσεν ἡμῶν τὰς καρδίας τυραννουμένας ὑπὸ Σατανᾶ. Ἦ ὁ προφήτης, ὡς γενναῖος ἀθλητής, οὐκ ἀποστῆναι τὰ λυποῦντα αὐτὸν εὔχεται, ἀλλὰ δοθῆναι αὐτῷ ἐν τῷ καιρῷ τῶν λυπηρῶν λόγον ἰσχυρὸν παρακλήσεως, τὸν δυνάμενον αὐτὸν ἰσχυρίσασθαι μετὰ πάσης εὐθυμίας καὶ ἀταραξίας φέρειν τὸ συμβεβηκός· ἐν τούτῳ γάρ με, φησίν, ἐλέησον, ἵνα γένηταί μοι παράκλησις καὶ παραμυθία.

77 *«Ἐλθέτωσάν μοι οἱ οἰκτιρμοί σου, καὶ ζήσομαι, ὅτι ὁ νόμος σου μελέτη μού ἐστιν»*

1. Ἰω. 8,31-32.

Ὁ εὐαγγελικὸς δηλονότι. Ὥσπερ ὑπέσχου, φησί, τὴν παράκλησιν, οὕτω καὶ ποίησον, τοὺς σοὺς οἰκέτας οἰκτείρων. Μάθωμεν καὶ ἡμεῖς λέγειν, «ὅτι ὁ νόμος σου μελέτη μού ἐστιν». Σχολάσωμεν ταῖς ἱεραῖς Γραφαῖς· ἐπειδὴ δὲ μὴ ἐνταῦθα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις πολλοῖς οἱ οἰκτιρμοὶ τοῦ Θεοῦ λέγονται, ἐπιστατέον μή ποτε ὁ Μονογενὴς καὶ **282** τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, οἱ ζωῆς παρεκτικοί, οἰκτιρμοὶ Θεοῦ, καὶ «Πατὴρ» εἴρηται, κατὰ τὴν τοῦ Ἀποστόλου θεοσοφίαν, «τῶν οἰκτιρμῶν»[1]. Πᾶσα ἡ ἀνθρωπίνη φύσις δεῖται τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν γὰρ οὗτοι μὴ ἔλθωσιν, ζῆσαι τὴν ἀληθινὴν ζωὴν οὐ δυνάμεθα, τὴν κεκρυμμένην «σὺν τῷ Χριστῷ ἐν τῷ Θεῷ»[2].

78 *«Αἰσχυνθήτωσαν ὑπερήφανοι, ὅτι ἀδίκως ἠνόμησαν εἰς ἐμέ, ἐγὼ δὲ ἀδολεσχήσω ἐν ταῖς ἐντολαῖς σου»*

Εὔχεται μηκέτι αὐτοὺς ἀναισθητεῖν ἧς ἔχουσι κακίας· ἐπαισχυνομένους δὲ παύσασθαι. Γενηθήτω πάντα τὰ ἁμαρτήματα αἰσχύνης ἄξια. Ἕως μὲν οὖν [ἡ ψυχὴ] ἀτελὴς τυγχάνει, πολλὴ φροντίς, μή πη ἄρα ἀσθενήσῃ καὶ χείρων ἑαυτῆς γένηται· ὅτε δὲ εἰς ἄκρον φθάσει τελειότητος, ἐν ἕξει ἀρετῆς καταστᾶσα, ἔξω γενήσεται παντὸς φόβου, οὐκέτι ἀμφιβάλλουσα μήποτε καὶ καταισχυνθῇ. Ἄμωμος οὖν ἡ καρδία ἐν τοῖς δικαιώμασι τοῦ ἁγίου ἐστίν[3], ἀκριβήσασα τὴν περὶ αὐτῶν ἀλήθειαν. Οὐκ ἐπαρᾶται τοῖς ἐχθροῖς, ἀλλ' εὔχεται ὑπὲρ τούτων· ἡ γὰρ αἰσχύνη σωτηρίαν πραγματεύεται· ἧς τοίνυν ἀπήλαυσεν ἰατρείας, κἀκείνοις τυχεῖν ἀξιοῖ. Ἦ οὕτως, εἰ τύχοιμι τῆς παρὰ σοῦ βοηθείας, τότε οἱ πονηροὶ δαίμονες ἢ καὶ ἄνθρωποι τῆς ἀληθείας ἐχθροὶ αἰσχυνθήσονται· ἐγὼ δὲ οὐκ ἐπαρθήσομαι, ἀλλ' «ἐν ταῖς ἐντολαῖς σου ἀδολεσχήσω».

81 *«Ἐκλείπει εἰς τὸ σωτήριόν σου ἡ ψυχή μου, εἰς τὸν λόγον σου ἐπήλπισα»*

Ἐπείπερ ὁ σὸς λόγος ἐκήρυσσέ μοι «τὸ **283** σωτήριόν σου», καὶ

1. Β' Κορ. 1,3. 2. Κολ. 3,3. 3. Πρβλ. Ψαλ. 118,80.

τίνα ἀπόκειταί μοι ἐν τῷ σωτηρίῳ σου, ἐξέλιπον ἐπιθυμῶν, καὶ ἐξελυόμην ἀπὸ τῆς ὀρέξεως· ὁ λόγος γενόμενος ἐκείνου τοῦ ἐπιθυμητοῦ, «τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ»[1] ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὁ ἐπώνυμος τῆς σωτηρίας ἡμῶν· αὐτὸς γάρ ἐστιν ἡ σωτηρία, ἡ ἀλήθεια, ἡ δικαιοσύνη, καὶ ὅσα ἄλλα παρέστησεν ὁ θεῖος λόγος τὸν Υἱὸν εἶναι τοῦ Θεοῦ. Ἑρμηνεύων δέ «τὸ σωτήριον», ἐπήγαγεν ἐπὶ τὸν λόγον σου, τὸν Υἱὸν εἶναι σημαίνων, τὸν Κύριόν φησι.

82 *«Ἐξέλιπον οἱ ὀφθαλμοί μου εἰς τὸ λόγιόν σου, λέγοντες· Πότε παρακαλέσεις με;»*

Ἐν ὅσῳ γάρ τις μήπω καταλαβὼν ἐπιθυμεῖ νοῆσαι τὴν Γραφήν, προσδοκίαν ἔχει τῆς καθόδου τοῦ Λόγου, καὶ ὅσῳ βλέπει αὐτὸν τρανότερον, τοσούτῳ βλέπει αὐτὸν ἐγγίζοντα, μέχρι πρὸς αὐτὸν ἐλθὼν παρακληθῇ. Ἐκλείπουσιν εἰς τὸ λόγιον ζητοῦντες πότε ἐγγίσει πότε φανείη, οἷον εἴ ποτέ τις ὑμῶν ἔτεινε τὴν διάνοιαν πρὸς τὸ νοῆσαι τὴν Γραφήν, καὶ οὐδέπω αὐτὴν ἐνόησεσιν, οἱονεὶ προσδοκίαν ἔχει τῆς καθόδου τοῦ λόγου καὶ τοῦ ἥκειν τὸν λόγον. Ἐὰν δὲ τὴν διάνοιαν πόῤῥωθεν [τείνῃ], τὸν λόγον οὐδέπω τρανόν, οὐδὲ σαφῆ τοῦτον ὁρᾷ καὶ ὅσῳ ἐγγίζοντα τῇ διανοίᾳ τῇ ζητούσῃ τὴν ἀλήθειαν· οὕτω καὶ ὁ προφήτης παθὼν τοιαῦτα πρὸς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ διδάσκων ἡμᾶς ἐπιθυμεῖν τοῦ λόγου καὶ ἐρωτικῶς ἔχειν πρὸς αὐτόν, φησίν· «Ἐξέλιπον...». Ὅτε γὰρ ἐπιδημήσει Λόγος, τότε παρακαλοῦμαι.

83 *«Ὅτι ἐγενήθην ὡς ἀσκὸς ἐν πάχνῃ· τὰ δικαιώματά σου οὐκ ἐπελαθόμην»*

284 Χρηστέον τῷ ῥητῷ τούτῳ πρὸς τοὺς ἐγκαταλειφθέντας παρὰ Θεῷ εἰς ὠφέλειαν ψυχῆς· «Τὰ δικαιώματά σου οὐκ ἐπελαθόμην». Καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ εἴρηται τὸ σῶμα ἀσκός· οὐ γὰρ βάλλουσι νέους οἴνους εἰς ἀσκοὺς παλαιούς[2], δηλονότι «τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον»[3], ὅς ἐστι σῶμα. Ὡς οὖν πάντα κατορθώσας, φησίν· ἐνέκρωσά μου τὰ μέλη ἐπὶ τῆς γῆς[4], θείῳ λόγῳ τὴν θερμότητα ψύξας τοῦ σώματος, ὡς γαστὴρ νενέκρωται ταῖς σωματικαῖς ἡδοναῖς. Τὰ γὰρ δικαιώματά σου ἐν σαρκί ζώσῃ καὶ ἐν τῷ κατὰ σάρκα στρατευομένῳ χώραν οὐκ ἔχει. Νεκροὶ μέν, μᾶλλον οἱ ζῶντες παρὰ τῶν κακῶν γίνονται δίκαιοι, ὡς ἀσκοὶ ἀπόκενοι, μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις ἀποψυχόμενοι, καθάπερ πάχνῃ περιπηγνύμενοι, καὶ τὸ θερμὸν καὶ πρακτικὸν παραιρούμενοι. Ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, πνευματικὸς ὤν, πάχνη ἐκεῖ καὶ δρόσος καὶ ὑετὸς λέγεται, ὃς καταψύχει μὲν τὸν ἀπὸ παθῶν ἀκόλαστον ὀφθαλμόν, ὡς τὴν νέκρωσιν Ἰησοῦ φέρειν ἐν ἑαυτῷ[1].

84 *«Πόσαι εἰσὶν αἱ ἡμέραι τοῦ δούλου σου; πότε ποιήσεις μοι ἐκ τῶν καταδιωκόντων με κρίσιν;»*

Ὀλίγαι γὰρ αἱ τῶν ἀνθρώπων ἡμέραι ἐπὶ τῆς γῆς, αἷς εὔχεται ταχέως συντριβῆναι τὸν Σατανᾶν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ[2], ὡς ἂν ὑποτάσσοιτο τὴν ψυχήν, τοῦ θείου λόγου γεγονότος ἐν αὐτῇ· κἂν γὰρ ἄνθρωπος ἡμᾶς καταδιώκει, ἀλλ' οὐ προηγούμενος, ἀλλ' ὡς **285** παρέσχεν ἑαυτὸν τόπον ἐκείνου. Ποίει οὖν αὐτὸν καταπατῆσαι ὑπὸ τοῦ σοῦ λόγου, γενομένου ἐν τῇ προαιρέσει μου.

85 *«Διηγήσαντό μοι παράνομοι ἀδολεσχίας, ἀλλ' οὐχ ὡς νόμος σου, Κύριε»*

Οἱ τῶν ἑτεροδόξων παρανόμων ὄντων λόγοι, καὶ διηγήσεις αὐτῶν ἀδολεσχίαι εἰσίν, καὶ οὐδαμῶς συγκρίνονται τῷ θείῳ νόμῳ.

Σπανίως γὰρ ἔχω ἀπὸ Θεοῦ πρὸς τὸ τὴν Γραφὴν ἐξηγήσασθαι χάριν, ἄλλων ἄλλως ἐξηγουμένων αἱρετικῶν, Ἰουδαίων, Σαμαρειτῶν. Καὶ οἱ παρανόμως βιοῦντες, εἴ τι λεγουσιν, ἀδολεσχία ἐστι· ἐν ψυχῇ γὰρ παρανόμῳ ποῖος λόγος εὔτονος ἢ σωτήριος;

86-87 *«Πᾶσαι αἱ ἐντολαί σου ἀλήθεια· ἀδίκως κατεδίωξάν με, βοήθησόν μοι. Παρὰ βραχὺ συνετέλεσάν με ἐν τῇ γῇ, ἐγὼ δὲ οὐκ ἐγκατέλιπον τὰς ἐντολάς σου»*

Διώκεται δικαίως μὲν ὁ παρανόμως βιούς, ἀδίκως δὲ ὁ δίκαι-

1. Λουκ. 3,6. Πράξ. 28,28. 2. Πρβλ. Ματθ. 9,17. Μάρκ. 2,22. Λουκ. 5,37. 3. Ρωμ. 6,6. Ἐφ. 4,22. Κολ. 3,9. 4. Πρβλ. Κολ. 3,5.

1. Πρβλ. Β' Κορ. 4,10. 2. Πρβλ. Ρωμ. 16,20.

ος, ὁ φιλαλήθης, ἐχθρὸς ἀνθρώποις γενόμενος, διὰ τὴν ἀλήθειαν. Οὐ τύπος, οὐδὲ σύμβολον· μικροῦ δεῖ ἐκ τοῦ διωγμοῦ αὐτῶν ἐτελεύτησα, ἀλλ' ὅμως κατ' οὐδέν σου παριδὼν τὰς ἐντολὰς ἀπεῖπον.

88 *«Κατὰ τὸ ἔλεός σου ζῆσόν με, καὶ φυλάξω τὰ μαρτύρια τοῦ στόματός σου»*

Ζωοποίησόν με κατὰ τὸ ἔλεός σου, καὶ ποιήσω τὰ μαρτύρια, ὅσα ἐκ τοῦ στόματός σου ἐξῆλθον. Στόμα δὲ Θεοῦ οἱ Προφῆται[1], οἵτινες διηκονήσαντο τοῖς προστάγμασι τοῦ Θεοῦ.

89 *«Εἰ τὸν αἰῶνα, Κύριε, ὁ λόγος σου διαμένει ἐν τῷ οὐρανῷ»*

286 «Ἐν τῷ οὐρανῷ», ἀντὶ τοῦ ἐν ἁγίαις αὐτοῦ δυνάμεσιν. Τέτακται γὰρ ἐκεῖνα πάντα, καὶ οὐδεμία λόγου παράβασις. Οὐρανῷ δὲ λέγῳ, οὐ μὴ παρερχομένῳ, ἀλλὰ καὶ ὡς εἴρηται θρόνος εἶναι τοῦ Θεοῦ[2]. Εἰ δὲ θέλεις ἀκριβέστερον θεωρῆσαι τὸ εἰρημένον τῷ προφήτῃ, ἐξέταζέ μοι τὰ οὐράνια καὶ τὰ ἐπίγεια· οὐδεμία παράβασις τῆς ἡλιακῆς κινήσεως, ἀλλὰ τὸν δρόμον αὐτοῦ ἀπαραβάτως τηρεῖ· ἴδε καὶ τῆς σελήνης τοὺς δρόμους καὶ τάξιν καὶ σχήματα, ἀνάβα, μετὰ ταῦτα, καὶ ἐπὶ τοῦς ἀστέρας καὶ τὴν λοιπὴν κτίσιν, καὶ εὑρήσεις ἅπαντα τῷ λόγῳ τοῦ διακοσμήσαντος ἰθυνόμενα[3].

Καὶ μετ' ὀλίγα. Εἰ δὲ περὶ ἁγίων δυνάμεων φῇς, Ἀγγέλων φημὶ καὶ Ἀρχαγγέλων, καλῶς φῇς· ἀκίνητοι γάρ, μᾶλλον δὲ δυσκίνητοί εἰσι πρὸς τὸ κακόν· τοῦτο γὰρ πείθει με λέγειν ὁ πεσὼν Ἑωσφόρος[4] δι' ἔπαρσιν, ἐπεὶ οὐκ ἔχει τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Τίς γὰρ μετοχὴ δικαιοσύνῃ καὶ ἀνομίᾳ; Καλῶς δὲ οὐκ εἰς τὸν αἰῶνα τῶν αἰώνων ἢ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος, ἀλλά «εἰς τὸν αἰῶνα, Κύριε, ὁ λόγος σου διαμένει ἐν τῷ οὐρανῷ»· μετὰ γὰρ τὸν αἰῶνα «οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται»[5]. Ἐν οἷς δέ ἐστιν ὁ λόγος διαμένων (δυνατὸν γὰρ τέλειον εἶναι, δοκοῦντα μὲν ἐπὶ γῆς τυγχάνειν, τὸ δὲ πολίτευμα ἔχοντα ἐν τῷ οὐρανῷ[6]), οὕτως ἐστὶν ἐν αὐτοῖς καὶ ὡς ἐν οὐρανῷ ἡ ἀλήθεια.

---

1. Πρβλ. Λουκ. 1,70. Πράξ. 3,18. 3,21. **2.** Πρβλ. Ματθ. 5,34. 23,22. **3.** Πρβλ. Ψαλ. 32,6. **4.** Πρβλ. Ἡσ. 14,12. Λουκ. 10,18. **5.** Μάρκ. 13,31. Λουκ. 21,33. Ματθ. 24,35. **6.** Πρβλ. Φιλιπ. 3,20.

90 *«Εἰς γενεὰν καὶ γενεὰν ἡ ἀλήθειά σου· ἐθεμελίωσας τὴν γῆν, καὶ διαμένει»*

Δύο εἰσὶ γενεαὶ αἱ χωρήσασαι τὴν τοῦ Θεοῦ ἀλήθειαν, ὅ τε τῶν Ἰουδαίων λαός, ὁ ἔχων τὸν νόμον καὶ Προφήτας, καὶ Ἐκκλησία ἐξ ἐθνῶν· καὶ κατὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν οὐκ εἰς γενεάς καὶ γενεὰς ἡ ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' εἰς γενεὰν τὴν προτέραν **287** καὶ γενεὰν τὴν δευτέραν· τὰ δὲ ἄλλα ἔθνη πεπλάνηνται, ὅτε δὲ καὶ ἡ προτέρα γενεὰ ἐξέβαλε τὴν ἀλήθειαν, καὶ εἶπεν· Αἶρε, αἶρε ἀπὸ τῆς γῆς τὸν τοιοῦτον[1], μεταβέβηκεν ἡ ἀλήθεια ἀπ' ἐκείνης τῆς γενεᾶς ἐπὶ ταύτην τὴν γενεάν. Ὁ ἐν προκοπῇ γενόμενος καὶ ὑψηλοτέρων ἅπτεται δογμάτων, ὥστε ἀϊδίου Λόγου τοῦ Πατρὸς μνημονεύειν, καὶ τό· «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος»[2], μονονουχὶ λέγων, καὶ τῆς διακοσμήσεως τοῦ παντὸς σαφῶς δούλην αὐτοῦ κτίσιν ἅπασαν ἀποκαλεῖ. Ἐν ταῖς ἐπουρανίοις δυνάμεσιν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος ἀεὶ διαμένει ἀκίνητος· δυνατοὶ γὰρ εἰς ἰσχύν, ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ[3].

91 *«Τῇ διατάξει σου διαμένει ἡ ἡμέρα, ὅτι τὰ σύμπαντα δοῦλά σά»*

Εἰ τὰ σύμπαντα δοῦλα τοῦ Θεοῦ, πῶς ἐν ταῖς Παροιμίαις Σολομὼν περὶ τοῦ μύρμηγκός φησιν· ἐκεῖνος, «γεωργίου μὴ ὑπάρχοντος, μηδὲ τὸν ἀναγκάζοντα ἔχων, μηδὲ ὑπὸ δεσπότην ὤν, ἑτοιμάζεται θέρους τὴν τροφήν»[4]; Καὶ τάχα τοιοῦτόν ἐστι τὸ ἐν ταῖς Παροιμίαις λεγόμενον, ὅτι ἐκεῖνος νόμον μὴ ἔχων τὸν καταναγκάζοντα, μήτε γνώσεως μέτοχος ὤν, «ἑτοιμάζεται θέρους τὴν τροφήν»[5]. Ὁ Θεὸς γὰρ Δεσπότης λέγεται διττῶς· ἢ ὡς Δημιουργός, ἢ ὡς γινωσκόμενος· διὸ καὶ Παῦλος γράφει· «Νυνὶ ἐλευθερωθέντες» μέν «ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, δουλωθέντες δὲ τῷ Θεῷ», δηλονότι κατ' ἀρετὴν καὶ γνῶσιν, «ἔχετε τὸν καρπὸν ὑμῶν εἰς ἁγιασμόν, τὸ δὲ τέλος ζωὴν αἰώνιον»[6]. Εἰ δὲ τοῦ τοιούτου τέλους ἄμοιρός ἐστιν ὁ μύρμηξ, δηλονότι καὶ ταύτης τῆς δουλείας. Καλῶς οὖν λέγεται μὴ εἶναι ὑπὸ δεσπότην κατὰ ταύτην τὴν δεσποτείαν.

---

1. Πρβλ. Λουκ. 23,18. **2.** Ἰω. 1,1. **3.** Πρβλ. Ψαλ. 102,20. **4.** Παρμ. 6,7-8. **5.** Παρμ. 6,8. **6.** Ρωμ. 6,22.

92 *«Εἰ μὴ ὅτι ὁ νόμος σου μελέτη μου, τότε ἂν ἀπωλόμην ἐν τῇ ταπεινώσει μου»*

288 Τὸν καιρὸν τῶν πειρασμῶν καιρὸν ὠνόμαζε ταπεινώσεως, καθ' ὃν μάλιστα θλίβεται ἡ ψυχή, ἀφ' οὗ οὐδὲν ἕτερον ῥύεται ὡς ἡ θεωρία τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ. Ἔχων γὰρ ὁ νόμος πνευματικὰ θεωρήματα πρὸς ἑαυτόν, περισπᾷ τὴν διάνοιαν, καὶ ἀπωθεῖται τοὺς λογισμούς. Μακάριον γὰρ ὄντως τὸ μὴ ἀπολύεσθαι ἐν περιστάσεσι γεγονότας, οἷον ἐπὶ μαρτυρίου· εἰ μή τις προμελετήσει τοῦ Θεοῦ τὸν νόμον, ἀπόλλυται.

95 *«Ἐμὲ ὑπέμειναν ἁμαρτωλοὶ τοῦ ἀπολέσαι με· τὰ μαρτύριά σου συνῆκα»*

Νοῦς παθῶν γυμνωθεὶς καὶ γνώσεως μέτοχος γεγονὼς πανουργότερος γίνεται τῶν δαιμόνων, λέγων πολλάκις τὸ τοῦ Παύλου· «Ἵνα μὴ πλεονεκτηθῶμεν ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ, οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγνοοῦμεν»[1].

96 *«Πάσης συντελείας εἶδον πέρας, πλατεῖα ἡ ἐντολή σου σφόδρα»*

Ὁ πλατυνθεὶς καὶ μηκέτι διὰ τὴν κακίαν στενοχωρούμενος, πλατεῖαν ὡμολόγησε πᾶσαν εἶναι τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ.

97 *«Ὡς ἠγάπησα τὸν νόμον σου, Κύριε, ὅλην τὴν ἡμέραν μελέτη μού ἐστι»*

Ὁ ἀγαπῶν τὰς ἐντολὰς ποιείτω αὐτάς, καὶ ζήσεται ἐν αὐταῖς, ἢ διὰ αὐτῶν. Καρδιογνῶστα πάντων, εἶδες ὅτι ἡδέως ἔχω **289** πληρῶσαι τὰς ἐντολάς σου, Κύριε· ἐλεῶν μοι καὶ βοηθῶν μοι, ζῆσόν με διὰ τῆς χάριτός σου, τοὐτέστιν διὰ τῆς ἐπιφανείας τοῦ Υἱοῦ σου. Ὁ τοιοῦτος ἐν ἡμέρᾳ διὰ παντὸς μελετᾷ. Οὐκ εἶπε δέ· ἐποίησα τὸν νόμον σου, ἀλλ' «ἠγάπησα». Τελειότερος γὰρ ὁ ἐξ ἀγάπης, ἀλλ' οὐκ ἀνάγκης ποιῶν. Τοιοῦτον δὲ ἀγαπήσατε νόμον δικαιοσύνης, οἱ κρίνοντες τὴν γῆν.

1. Β' Κορ. 2,11.

Καὶ μετ' ὀλίγα. Δυνάμεθα νοεῖν τό· «Ὅλην τὴν ἡμέραν μελέτη μού ἐστιν», ἐν ὅλῳ τῆς ζωῆς μου χρόνῳ, πολλαχοῦ γὰρ ὁ πᾶς χρόνος τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων ἡμέρα καλεῖται, ὡς ἐν τῷ· «Καὶ σὲ ὑπέμεινα ὅλην τὴν ἡμέραν»[1], καὶ τό· «ἕνεκά σου θανατούμεθα ὅλην τὴν ἡμέραν»[2].

98-99 *«Ὑπὲρ τοὺς ἐχθρούς μου ἐσόφισάς με τὴν ἐντολήν σου, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα ἐμή ἐστιν. Ὑπὲρ πάντας τοὺς διδασκάλους συνῆκα, ὅτι τὰ μαρτύριά σου μελέτη μού ἐστιν»*

Εἰπών «ὑπὲρ τοὺς ἐχθρούς μου», ἐχθροὶ δὲ ἡμῶν ἐκεῖνοι, οἱ ἔχοντες ζῆλον Θεοῦ, ἀλλ' οὐ κατὰ ἐπίγνωσιν[3]· ἐκείνων δὲ ἦσαν καὶ αἱ Γραφαὶ, καὶ πρῶτοι ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκεῖνοι οἱ διδάσκαλοι ἐπαγγέλλονται γεγονέναι, ἅτε πρῶτοι παραλαβόντες νόμον καὶ προφήτας· ἡμεῖς νῦν οἱ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν λέγομεν· «Ὑπὲρ πάντας τοὺς διδάσκοντάς με συνῆκα». Διὰ τί δέ; «Ὅτι τὰ μαρτύριά σου μελέτη μού ἐστιν». Ὁ πάντα κατὰ νόμον καὶ λέγων καὶ πράττων, μελετᾷ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ.

100 *«Ὑπὲρ πρεσβυτέρους συνῆκα, ὅτι τὰς ἐντολάς σου ἐξεζήτησα»*

Ὁ Ἡσαῦ πρεσβύτερος ἦν τοῦ Ἰακώβ, ἡ εὐλογία ἀπέκειτο τῷ Ἡσαῦ, καὶ ἡ εὐλογία τοῦ εὐλογοῦντος εἴρηται πρὸς τὸν Ἡσαῦ, ἕως ἐκεῖνος ἐξῆλθεν. Ἐνεδυσάμην τοῦ Ἡσαῦ τὰ ἱμάτια· ἐξῆλθεν γὰρ ἐκεῖνος ἐπὶ τὰ θηρία, **290** καταλιπὼν τὰς ἡμέρους διατριβάς· κἀγώ, ἐκείνου ἐξελθόντος, ἐνδυσάμενος τοῦ Ἡσαῦ τὴν στολὴν τὴν καλήν, εἰσέρχομαι καὶ λαμβάνω τὴν εὐλογίαν[4]. Ἡ στολὴ αὐτοῦ καλή, ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται, καλῶς ὑφανθέντα· προσέρχομαι τῷ Πατρί, προσφέρω ἐγὼ αὐτῷ τροφάς, τρέφεται ταῖς ἡμέροις μου τροφαῖς, οὐ ταῖς ἀγρίων ἐκείνων («ταχινοί» γάρ εἰσιν «ἐκχέαι αἷμα»[5]). Προσφέρω ἐγὼ ἥμερον τροφήν, ἐρίφους ἁπαλοὺς καὶ καλοὺς κατὰ τὰς ὑποθήκας τῆς μητρός μου[6]· «ἡ δὲ ἄνω Ἰερου-

1. Ψαλ. 24,5. 2. Ψαλ. 43,23. 3. Πρβλ. Ρωμ. 10,2. 4. Πρβλ. Γεν. 27,1 ἑξ. 5. Παρμ. 1,16. Ἡσ. 59,7. 6. Πρβλ. Γεν. 27,9.

σαλὴμ ἐλευθέρα ἐστίν, ἥτις ἐστὶν μήτηρ ἡμῶν»[1]. Προσφέρω τῷ Πατρί, λαμβάνω τὰς εὐλογίας ὑπὲρ τοῦ πρεσβυτέρου, ἐγὼ βέβηκα, ἐγὼ συνῆκα.

101 *«Ἐκ πάσης ὁδοῦ πονηρᾶς ἐκώλυσα τοὺς πόδας μου, ὅπως ἂν φυλάξω τοὺς λόγους σου»*

Ἐκζητῶμεν οὖν πρῶτον τὰς ἐντολάς, ἵνα καὶ ἡμεῖς ὑπὲρ τοὺς ἀληθῶς πρεσβυτέρους συνῶμεν. «Ἐκ πάσης ὁδοῦ...». Οὔτε γὰρ δύο δυνατὸν κατὰ ταὐτὸν ὁδεύειν ὁδούς, ἀκολασίας καὶ σωφροσύνης, δικαιοσύνης καὶ ἀδικίας· ἀλλὰ δεῖ τὰς ἐναντίας φυγεῖν, καὶ τὴν εὐθεῖαν ὁδεῦσαι· οὕτω γὰρ οἷόν τε τῶν θείων γενέσθαι φύλακας λογίων. Ὁδοὶ πονηραί, ὅσαι πάντως πρὸς πονηρίαν ἄγουσιν, ὡς ἡ μέθη καὶ ἀσωτία ἐπὶ πορνείαν χειραγοῦσιν, [ὁμοίως] καὶ θυμός ποτε μὲν πρὸς φόνον, ποτὲ δὲ πρὸς βλασφημίαν ἐξάγει, καὶ ἐπὶ τῶν ὁμοίων· φυλάξαι οὖν τὸν θεῖον νόμον ἐστὶ τὸ ἔργοις αὐτὸν ἀποπληρῶσαι.

102 *«Ἀπὸ τῶν κριμάτων σου οὐκ ἐξέκλινα, ὅτι σὺ ἐνομοθέτησάς με»*

Τοῦ σοῦ διὰ παντὸς ἐμεμνήμην δικαστηρίου· ἐν τῷ θ′ δὲ λέγει ψαλμῷ· «Κατάστησον νομοθέτην ἐπ᾽ αὐτούς· γνώτωσαν ἔθνη ὅτι ἄνθρωποί εἰσιν»[2]. Κατάστησον νομοθέτην τοῖς ἔθνεσιν. Ὁ Μωσῆς μὲ γὰρ ἐνομοθέτησε τὰ τοῦ γράμματος τοῖς μηδέπω δυναμένοις χωρεῖν τὴν ἐπιδημίαν τῆς Καινῆς Διαθήκης. **291** Ἰησοῦς δὲ Χριστὸς ἐπεδημήσας ἐνομοθέτησέ μοι τὸ Εὐαγγέλιον καὶ πνευματικόν μοι τὸν τοῦ Μωσέως ἔδειξε νόμον, τῶν ἀπὸ τοῦ λαοῦ οὐχ ἑωρακότων τοιοῦτον.

103 *«Ὡς γλυκέα τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγιά σου, ὑπὲρ μέλι τῷ στόματί μου»*

Διαγράφει τὴν τοῦ ἁγίου διάθεσιν γλυκύτητος ἀντιλαμβανομένου ἐν τῷ προσιέναι τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ καὶ εὐφραινομένου ἐπ᾽

1. Γαλ. 4,26. 2. Ψαλ. 9,21.

αὐτῷ· ὥσπερ γὰρ τὸ ὑγιαῖνον αἰσθητήριον ἀντιλαμβάνεται τῆς τοῦ μέλιτος γλυκύτητος, ὁ δὲ νοσῶν καὶ πυρέττων πικράζεται μᾶλλον ὑπ᾽ αὐτοῦ· τὸν αὐτὸν τρόπον, ἐὰν ὑγιαίνῃ σου τὸ θεῖον τῆς γεύσεως αἰσθητήριον, γλυκάζεται τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ, ἐὰν δὲ νοσῇ, οὐκ ἀποδέχεται αὐτόν, οὐδὲ γλυκάζει. Διὰ τοῦτο εἴρηται· «Εἰς ὦτα ἄφρονος μηδὲν λέγε, μήποτε μυκτηρίσῃ τοὺς συνετούς σου λόγους»[1].

Καὶ μετ᾽ ὀλίγα. «Γλυκέα» διὰ τὴν ἐπ᾽ αὐτοῖς λογικὴν τέρψιν, ἀλλ᾽ «ὑπὲρ μέλι» τῶν παρ᾽ ἀνθρώποις πάντων ἡδέων δι᾽ αὐτοῦ δηλουμένων. Ὁ ἡδόμενος καὶ τρεφόμενος ἐπὶ τῇ γνώσει νοῦς ὀνομάζεται στόμα.

104 *«Ἀπὸ τῶν ἐντολῶν σου συνῆκα· διὰ τοῦτο ἐμίσησα πᾶσαν ὁδὸν ἀδικίας»*

Οὐκ εἶπε· παρανόμους ἐμίσησα, οὔτε γὰρ πατραλοίαν Ἀβεσσαλώμ, οὔτε τὸν Σαούλ, ἀλλ᾽ ὡς ἅγιος αὐχεῖ ὅτι μισεῖ τὰ μίσους ἄξια, τοὺς λόγους τοὺς παρανόμους, τὰ δόγματα τὰ παράνομα, τὰς τοιαύτας διδασκαλίας, τὴν διάθεσιν καθ᾽ ἣν ἁμαρτάνουσιν, ὅτι γὰρ καύχημά ἐστιν ὃ λέγει. Ὅρα πῶς ἐν τῇ πρὸς Θεὸν εὐχῇ παῤῥησιάζεται, καί φησι· «παρανόμους ἐμίσησα»[2] ὡς τἀναντία τῶν ἠγαπημένων ὑπ᾽ ἐμοῦ νόμων πράττοντας.

105 *«Λύχνος τοῖς ποσί μου ὁ νόμος σου [ὁ λόγος σου] καὶ φῶς ταῖς τρίβοις μου»*

292 Εἴ τις ἔχει τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ χρῆται τῷ λόγῳ ἐν πάσῃ πράξει, ὡς ἔστιν εἰπεῖν, καθ᾽ ἕκαστον βῆμα ἐπαίρων πρὸς τὸν περιπατεῖν τὸν πόδα, οὗτος οὐ δύναται προσκόψαι· ἔχει γὰρ τὸν λύχνον, καὶ χρῆται αὐτῷ. Εἰ δὲ παρεδέξατο μὲν τὸν λύχνον, καὶ πιστεύειν αὐτῷ δοκεῖ, οὐ παραλαμβάνει δὲ αὐτὸν ἐν πάσῃ πράξει, καὶ ἐν παντὶ διαβήματι αὐτοῦ, οὐ σκοπεῖ μετὰ τοῦ λόγου ποῦ θῇ τὸν πόδα (τὸν πόδα λέγω τῆς ψυχῆς), οὗτος δὴ ἁμαρτάνει διπλῆν ἁμαρτίαν, ὅτι ἔχει τὸν λόγον, καὶ οὐ χρῆται αὐτῷ παντα-

1. Παρμ. 23,9. 2. Ψαλ. 118,113.

χοῦ, οἱονεὶ τοιοῦτος γεγένηται· ἐλθόντος γὰρ τοῦ Λόγου ἀπὸ τῶν οὐρανῶν, ἕκαστος τῶν πιστευόντων, μὴ μειουμένου ἐκείνου, ἀνῆφεν ἀπ' ἐκείνου ἐν ἑαυτῷ τὸν λύχνον καὶ τὸ φῶς, καὶ οὕτως ἀφ' ἑνὸς φωτὸς πολλοὶ γεγόνασι λύχνοι, καὶ ἕκαστος τῶν ἐχόντων τὸν ἀφθέντα λύχνον Λόγῳ Θεοῦ λέγει· εἰ «δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ...»[1]. Ἐν παντὶ οὖν καιρῷ ἅπαξ παραλαβόντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, μέλλοντες κινεῖν τὰ βήματα, εἴτε ἐν διαλογισμῷ χρησώμεθα τῷ λύχνῳ ἔμπροσθεν ἡμῶν· «οὐδεὶς γὰρ λύχνον ἅψας, καλύπτει αὐτὸν σκεύει»[2].

Καὶ μετ' ὀλίγα. Λύχνος ἐστὶν ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ὃν παρεδέξατό τις, δι' οὗ πεπίστευκε τῷ Θεῷ, οὗτος οὖν ἔστω καιόμενος, καὶ μηδέποτε σβεννύσθω. «Φῶς δικαίοις διαπαντός» [καίεται], «φῶς δὲ ἀσεβῶν σβέννυται»[3]. Καὶ ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου λύχνος ἅπτεται[4], ἵνα οἱ λατρεύοντες τῷ Θεῷ βλέπωσι τὸν λύχνον, καὶ τὰς λατρείας ἐπιτελῶσι φωτιζόμενοι ὑπ' αὐτοῦ· οὕτως ἐν τῇ σκηνῇ τοῦ μαρτυρίου, ἤτοι τῇ Ἐκκλησίᾳ, λύχνος ἅπτεται. «Ὁ λύχνος τοῦ σώματός ἐστιν ὁ ὀφθαλμός»[5]· οὗτος ὁ ὀφθαλμὸς μὴ λεγέτω τῇ χειρί· **293** Τί πράξις; Καὶ ἡ χεὶρ μὴ λεγέτω τῷ ὀφθαλμῷ· «Χρείαν σου οὐκ ἔχω»[6], ἐπεὶ οὐ βλέπει ἡ χεὶρ ὃ πολιτεύεται.

107 *«Ἐταπεινώθην ἕως σφόδρα, Κύριε, ζῆσόν με κατὰ τὸν λόγον σου»*

Τὰ ἄλογα ζῷα ζῇ, ἀλλ' ὡς ἄλογα· τὰ ζῶα δὲ λογικὰ λογικῶς, ὅσον ἐπὶ τῇ φύσει κατασκευασθέντα λογικά· ἀλλὰ πλειόνων ὄντων τῶν λογικῶν ζῴων (εἰς Ἀγγέλους γὰρ διῄρηνται καὶ ἀνθρώπους), οἱ μὲν Ἄγγελοι τὴν νοερὰν ἀεὶ ζῶσι καὶ μακαρίαν ζωήν· ἄνθρωπος δὲ σπάνιός ἐστιν ὁ ζῶν νοερῶς· καὶ προφήτης διὰ τοῦτο γενόμενος, διὸ καὶ ὁ Δαβίδ, ὡς μηδέπω κατορθώσας αὐτό, φησιν· «Ζῆσόν με κατὰ τὸν λόγον σου». Ἐν ἀνθρώποις δὲ μάλιστα λέγω· οὐ ζῇ κατὰ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, οὕτω σπάνιός ἐστιν ὁ Προφήτης.

---

1. Β′ Κορ. 13,3. **2.** Λουκ. 8,16. **3.** Παρμ. 13,9. **4.** Πρβλ. Ἐξ. 40,24. **5.** Ματθ. 6,22. **6.** Πρβλ. Α′ Κορ. 12,21.

108 *«Τὰ ἑκούσια τοῦ στόματός μου εὐδόκησον δή, Κύριε, καὶ τὰ κρίματά σου δίδαξόν με»*

Τὰ ἑκούσια τοῦ στόματος ἡμῶν ἐστιν παρθενία, βρωμάτων καὶ πομάτων ἀποχή, ἀναχώρησις (ἡ ἐν ταῖς ἐρήμοις διαγωγή)· τὰς γὰρ ἐντολὰς ὁ νόμος ἡμᾶς καταναγκάζει ποιεῖν· ὁ τοίνυν πάσας ποιήσας ἐντολάς, προστεθεικὼς δὲ καὶ τὰ προειρημένα, οὗτος λέγει· «Τὰ ἑκούσια τοῦ στόματός μου εὐδόκησον δή, Κύριε»· παραβαίνων δὲ τοῦ νόμου τινά, τοῦτο λέγειν οὐχ ἕξει παῤῥησίαν.

Τοῦτο ἅγιόν ἐστιν εἰπεῖν διαθέσει, καὶ χείλεσιν καὶ ἐν παντὶ καιρῷ περιστατικῷ πειρασμοῦ σαυτῷ ἐπιφέροντι καὶ ἐπὶ πᾶσιν οἷς κρίνει περὶ ἡμῶν ὁ Θεός.

112 *«Ἔκλινα τὴν καρδίαν μου τοῦ ποιῆσαι τὰ δικαιώματά σου εἰς τὸν αἰῶνα δι' ἀντάμειψιν»*

Ἔκλινα ἐπὶ τὸν νόμον καὶ τὰ δικαιώμα**294**τά σου, ἐπὶ τὰ προστάγματά σου, ἐπεὶ εἶδον ἀποκειμένην μοι ἀμοιβήν· ἡ δὲ ἀμοιβὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, «ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὖς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν»[1].

113 *«Παρανόμους ἐμίσησα, τὸν δὲ νόμον σου ἠγάπησα»*

Ὁ παράνομος οὖν, καθὸ παράνομος ὑπάρχει, μισητός ἐστιν, καθὸ δὲ εἰκὼν καὶ πλάσμα Θεοῦ, ἀγαπητός.

114 *«Βοηθός μου καὶ ἀντιλήπτωρ μου εἶ σύ, εἰς τοὺς λόγους σου ἐπήλπισα»*

Εὐχαριστεῖ τῷ βοηθήσαντι ἐν τῷ πολέμῳ, τῷ πρὸς τὸν διάβολον καὶ τοὺς δαίμονας. Τί τότε τοίνυν ἐποίεις; «Ἐπήλπισα εἰς τοὺς λόγους σου»· ὡς δὴ τῇ τοιαύτῃ προκόπτων ἐλπίδι, οὐκ εἶπεν ἤλπισα, ἀλλ' «ἐπήλπισα». Δεόμεθα Θεοῦ βοηθοῦντος ἐν τῷ πρὸς τὸν διάβολον καὶ τοὺς δαίμονας πολέμῳ καὶ ὁ προφήτης ἐβοηθήθη. Ἀντελάβετο γὰρ αὐτοῦ ὁ Θεός, καὶ διὰ τοῦτο εὐχαριστῶν

---

1. Α′ Κορ. 2,9.

ταῦτά φησιν. Εἶτα τί πεποίηκε βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ; «Εἰς τὸν λόγον σου ἐπήλπισα», καὶ ζῆσόν με. Διὰ τί οὐκ εἶπεν· «εἰς τοὺς λόγους» ἤλπισα, ἀλλὰ «ἐπήλπισα»; Οἱ ἐλπίζοντες οὐχ ὡς ἄρχονται τοῦ ἐλπίζειν, οὕτω μένουσιν, ἀλλ' εἰ προκόπτοιεν κατὰ Θεόν, ἐπαυξάνουσιν τὸ ἐλπίζειν, καὶ ὅσῳ γε αὔξει ἡ ἀγάπη, τοσοῦτον αὔξει ἡ ἐλπίς, καὶ μάλιστα ὅταν βοηθηθῶμεν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τότε προστίθεμεν τῇ πρὸς τὸν πόθον τοῦ Θεοῦ ἐλπίδι.

115 *«Ἐκκλίνατε ἀπ' ἐμοῦ, πονηρευόμενοι, καὶ ἐξερευνήσω τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ μου»*

Ὡς εἴρηται ἐρευνᾶν τὰς Γραφάς[1] (δέονται γὰρ ἐρεύνης, ἵνα καὶ νοηθῶσιν), οὕτω καὶ τό· «ἐξερευνήσω τὰς ἐντολὰς τοῦ Θεοῦ»· οὐ γὰρ ὡς οἴονταί τινες, σαφεῖς καὶ τοῖς τυχοῦσι λῃπταί.

118-119 *«Ἐξουδένωσας πάντας τοὺς ἀποστατοῦντας ἀπὸ τῶν δικαιωμάτων σου, ὅτι ἄδικον τὸ εὐθύμημα αὐτῶν. Παραβαίνοντας ἐλογισάμην πάντας τοὺς ἁμαρτωλοὺς τῆς γῆς, διὰ τοῦτο ἠγάπησα τὰ μαρτύριά σου»*

295 Οὐ ταὐτόν ἐστιν τὸ ἁμαρτάνειν καὶ ἀποστατεῖν· ὁ γὰρ ἀποστατήσας ἀπέστη τέλειον τῆς θεοσεβείας.

Καὶ μετ' ὀλίγα. Ἀναγκαίως προσέθηκεν τὸ «πάντας»· εἰκότως καὶ δίκαιοί ποτε ἦσαν, ὕστερον δὲ ἀπέστησαν.

Καὶ πάλιν. Τί τὸ αἴτιον, ὅτι ἐξουδένωσας αὐτούς; «Ὅτι ἄδικον τὸ ἐνθύμημα αὐτῶν». Περὶ αὐτῶν φησιν ὁ προφήτης· «Οὐαί, τέκνα ἀποστάται»[2]! Καὶ ἐν ἄλλοις· «Οὐαὶ αὐτοῖς ὅτι ἀπεπήδησαν ἐπ' ἐμοῦ»[3]. Τοὺς οὖν τοιούτους οὐ παιδεύει, οὐ μαστίζει κατὰ τοὺς ἀγαπημένους υἱοὺς παρ' αὐτοῦ, ἀλλὰ ἐξουθενεῖ, φάσκων πρὸς ἕκαστον· «Παιδεύσει σε ἡ ἀποστασία σου, καὶ ἡ κακία σου ἐλέγξει σε»[4].

Ἡμεῖς μὲν παραβαίνοντας λέγομεν τοὺς δεδιδαγμένους τὸν λόγον, καὶ μετὰ τὸ δεδιδάχθαι μὴ τετηρηκότας, ἀλλ' ἀποστάντας καὶ παραβεβηκότας. Οὗτος δὲ ὁρᾷ ὅτι πάντες ἔχουσιν ἀφορμὰς

1. Πρβλ. Ἰω. 5,39. 2. Ἡσ. 30,1. 3. Ὡσ. 7,13. 4. Ἱερ. 2,19.

πρὸς καλοκαγαθίαν, εἰ καὶ μὴ ἐδιδάχθησαν· ὥστε μὴ μόνους παραβάτας λέγεσθαι τοὺς μετὰ τὴν πίστιν ἀποστάντας, ὥσπερ ἐλέγομεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὁπωσοῦν ἁμαρτάνοντας, ὡς ἀφορμὰς πρὸς καλοκαγαθίαν ἔχοντας, εἰ δὲ μὴ ἐδιδάχθησαν. «Ἁμαρτωλοὶ δὲ τῆς γῆς» οἱ ἐπὶ γῆς ἡμαρτηκότες ἄνθρωποι. Ἄλλοι γάρ εἰσιν ἁμαρτωλοὶ οὐρανοῦ, οἱ πρὸς οὓς ἡμῖν ἐστιν ἡ πάλη, «πρὸς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις»[1]. Ἐκεῖ γὰρ πρῶτον ἁμαρτάνοντες, ὕστερον καὶ ἐπὶ γῆς τοῦτο ποιοῦσιν. Διό φησιν· «ἠγάπησα τὰ μαρτύριά σου», τὰ μετὰ μαρτύρων μοι παραδεδομένα.

296 Τοῦτο γὰρ περιμένει τὸ τέλος τοὺς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ ἀθετοῦντας, τὸ βουλεύσασθαι πατῆσαι τὸν Θεοῦ νόμον. Ἐπεὶ οὖν τούτους παραβαίνοντας ἐλογισάμην, διό, φησίν, «ἠγάπησα τὰ μαρτύριά σου», τὰ μετὰ μαρτύρων μοι παραδεδομένα.

Καὶ μετ' ὀλίγα· Ὁ Ἀκύλας ἀντὶ τοῦ «παραβαίνοντας ἐλογισάμην», "στέμφυλα διελογίσω"· ὁ δὲ Σύμμαχος, "σκωρίαν" ἐξέδωκεν.

120 *«Καθήλωσον ἐκ τοῦ φόβου σου τὰς σάρκας μου»*

Δι' οὗ· ἐμοὶ ὁ κόσμος ἐσταυρώθη, κἀγὼ τῷ κόσμῳ[2].

121 *«Ἐποίησα κρίμα καὶ δικαιοσύνην μὴ παραδῷς με τοῖς ἀδικοῦσί με»*

Ἐπειδὴ μετὰ τὸ ἡμαρτηκέναι μεταβαλών «ἐποίησα κρίμα», καὶ κλίνας τὸ ἄδικον, δράσας τὴν δικαιοσύνην, ἀξιῶ βοηθηθῆναι, καὶ μὴ κατὰ πεπραγμένα ἁμαρτήματα παραδοθῆναι τοῖς ἀδικοῦσί με εἰς τιμωρίαν, ὡς μὴ ἐπιστρέψαντα πρὸς σέ. Τί δὲ τὸ παραδοθῆναι τούτοις ἐξεταστέον. Πᾶν ἁμάρτημα ὅταν ποιῶμεν, τόπον δεδωκότες τῷ διαβόλῳ[3] ποιοῦμεν, ἐφεδρεύοντι καὶ ἐπιτηροῦντί ποτε εἰσελθεῖν ἡμῶν εἰς τὸ ἡγεμονικόν, ἵνα βαλὼν ἑαυτοῦ τὰ βέλη, μετὰ ταῦτα καὶ αὐτὸς ἐνοικήσῃ καὶ ἐνεργήσῃ εἰς ἡμᾶς. Οὐκοῦν ὅτε ἁμαρτάνομεν, ἐνεργούμενοι ὑπὸ τοῦ διαβόλου ἁμαρ-

1. Ἐφ. 6,12. 2. Πρβλ. Γαλ. 6,14. 3. Πρβλ. Ἐφ. 4,27.

τάνομεν, καὶ ἀδικούμεθα ὑπ' αὐτοῦ. Ἀδικεῖ γὰρ ἡμᾶς προτρέπων ἐπὶ τὴν ἁμαρτίαν, εἶτα πρὸς τὰ δίκαια κρίματα τοῦ Θεοῦ· ὅρα τι ποιεῖ· ἐπειδὴ ἀντὶ τοῦ Θεῷ ἀνοῖξαι τὴν θύραν τῆς ψυχῆς καὶ τὸν Χριστὸν παραδέξασθαι, τὴν ἁμαρτίαν προσηκάμεθα, παραδιδόμεθα ἐκείνῳ ὃν παρεδεξάμεθα ἐπὶ τῷ κολασθῆναι ὑπ' αὐτοῦ. Οὕτω πα**297**ρεδόθη ὁ ἐν Κορίνθῳ πεπορνευκώς[1], περὶ οὗ φησιν ὁ Ἀπόστολος. Ἀλλὰ καὶ Φύγελον καὶ Ἑρμογένην[2] παρέδωκε τῷ Σατανᾷ, «ἵνα παιδευθῶσιν μὴ βλασφημεῖν»[3]. Ἁμαρτήσαντες δὲ τοῖς ἔθνεσι παρεδόθησαν υἱοὶ Ἰσραήλ.

«Ἐποίησα κρῖμα», τοῦτο τοῦ Δαβίδ. Ὅτι, φησίν, ὡς βασιλεὺς τὸ δίκαιον μὴ ἐξέκλινα, διὸ μὴ παραδῷς με τοῖς δαίμοσιν· ἐκεῖνοι ἀδικοῦντες οὐ παύονται. Τίς ὁ ποιήσας κρίμα καὶ δικαιοσύνην ἀδόκητον; τίς ὁ μὴ παντελῶς ἐπαφιεὶς «τὴν ῥάβδον τῶν ἁμαρτωλῶν»[4]; Ἆρα θαῤῥῆσαι χρή «τῷ κλήρῳ τῶν δικαίων»[5] εἰπεῖν, ἢ ὃ τούτου μετριώτερον, τῷ κλήρῳ τῶν αὐτὸν γινωσκόντων.

122 *«Ἔνδεξαι τὸν δοῦλόν σου εἰς ἀγαθόν, μὴ συκοφαντησάτωσάν με ὑπερήφανοι»*

Τοῖς σοῖς, φησίν, ἀκολουθεῖν προελόμενος νόμοις, μὴ γένωμαι τοῖς δυσμενέσιν εὐάλωτος. Τίς δὲ νῦν ἔχει τοσαύτην ψυχῆς καθαρότητα, ὥστε σὺν παῤῥησίᾳ τοιούτοις χρήσασθαι λόγοις; Τούτοις μέντοι καὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος προσόμοια εἴρηκεν· «Ἡ γὰρ καύχησις ἡμῶν, αὕτη ἐστίν, τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως ἡμῶν»[6]. Ὁ Σύμμαχος· "Ἀνάδειξαί με τὸν δοῦλόν σου εἰς ἀγαθόν"· ὁ δὲ Ἀκύλας καὶ Θεοδοτίων· "Ἔγγυῆσαι", ἀντὶ τοῦ ἀληθεύω, οὐ ψεύδομαι, πίστευσον ὑποσχομένῳ τῷ δούλῳ σου· αὐτὸς ἐγγυητὴς ἐγένου τῆς ἐμῆς ὑποσχέσεως, ὅτι σοῦ πληρῶσαι σπουδάζω τοὺς νόμους.

124 *«Ποίησον μετὰ τοῦ δούλου κατὰ τὸ ἔλεος σου, καὶ τὰ δικαιώματά σου δίδαξόν με»*

---

1. Πρβλ. Α' Κορ. 5, 1-5. 2. Πρβλ. Β' Τιμ. 1,15. 3. Α' Τιμ. 1,20. 4. Ψαλ. 124,3. 5. Ἔνθ. ἀν. 6. Β' Κορ. 1,12.

Οὐ γὰρ ὡς δίκαιοι παρεδόθημεν· τοῦτο γὰρ ὀλίγοι καὶ ὀλιγάκις, ἵν' ὡς ἀθληταὶ γενναῖοι, τὸν πειραστὴν καταισχύνωσιν, ἀλλ' ὡς ἁμαρτάνοντες κατεκρίθημεν, εἶτα ἐλεήθημεν, κηδεμονικῶς τε καὶ πατρικῶς ὅσον σωφρονισθῆναι πληγέντες, καὶ ὅσον πρὸς αὐτὸν ἐπιστρέψαι νουτεθέντες.

125 *«Δοῦλός σού εἰμι ἐγώ»*

298 Μόνος ὁ σοφὸς δοῦλός ἐστι τῆς σοφίας· μόνος ὁ δίκαιος δοῦλος τῆς δικαιοσύνης ἐστίν. Οὕτω καὶ ἑαυτὸν Παῦλος προέγραφεν δοῦλον Ἰησοῦ Χριστοῦ[1].

126-127 *«Καιρὸς τοῦ ποιῆσαι τῷ Κυρίῳ, διεσκέδασαν τὸν νόμον σου· διὰ τοῦτο ἠγάπησα τὰς ἐντολάς σου ὑπὲρ χρυσίον καὶ τοπάζιον»*

Καιρὸς δὲ κεκράξαι τῷ Κυρίῳ ὅτι σκεδαννύουσι νόμον σου. Ὅτε οὖν «καιρός» γέγονεν «τοῦ ποιῆσαι τῷ Κυρίῳ», διασκεδασθέντος τοῦ νόμου ὑπὸ τῶν παραλαβόντων αὐτόν, τότε ἐρῶ, ὁ ἀπὸ τῶν ἐθνῶν, οὗ προσωποποιεῖ ὁ προφήτης· «ἠγάπησα τὰς ἐντολάς σου ὑπὲρ χρυσίου καὶ τοπαζίου»· τελειότερον δέ ἐστιν τὸ ποιεῖν μετὰ τοῦ ἀγαπᾶν· ἀτελέστερον δὲ ποιεῖν μέν, οὐ μετὰ τοῦ ἀγαπᾶν δέ. Τῶν δὲ ἐν τῷ κόσμῳ τιμιωτάτων δοκεῖ εἶναι χρυσὸς καὶ λίθοι τιμίοι· παρακειμένων γοῦν τούτων καὶ ἐντολῆς σου, οὐχ οὕτως ἐνεῦρον αὐτὰ [τὰ αὐτὰ] ἐν τῇ ἐντολῇ σου.

128 *«Διὰ τοῦτο πρὸς πάσας τὰς ἐντολάς σου κατωρθούμην, πᾶσαν ὁδὸν ἄδικον ἐμίσησα»*

Ὁ μὴ πάσας τὰς ἐντολὰς κατορθώσας, πᾶσαν ὁδὸν ἀδικίας οὐκ ἐμίσησεν· εἰ δὲ ὁ «φόβος τοῦ Κυρίου μισεῖ ἀδικίαν»[2], οὗτος δὴ οὐκ ἐμίσησεν ἀδικίαν, ὅστις οὐ φοβεῖται τὸν Κύριον. Ὁ δὲ μὴ φοβούμενος τὸν Κύριον, οὐ μακάριος, εἴπερ «μακάριος ἀνὴρ» ἐστιν «ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον»[3].

130 *«Ἡ δήλωσις τῶν λόγων σου φωτιεῖ καὶ συνετιεῖ νηπίους»*

---

1. Πρβλ. Ρωμ. 1,1. Φιλιπ. 1,1. 2. Παρμ. 8,13. 3. Ψαλ. 111,1.

Ἡ ἑρμηνεία τῶν λόγων τοῦ Κυρίου φωτίζει τοὺς νηπίους ἐν Χριστῷ[1].

131 *«Τὸ στόμα μου ἤνοιξα, καὶ εἵλκυσα πνεῦμα, ὅτι τὰς ἐντολάς σου ἐπεπόθουν»*

299 Νοητὸν στόμα νοητέον, ἵνα ἑλκύσωμεν πνεῦμα, τὸ μὴ εἰσιὸν εἰς κεκλεισμένον στόμα· διὸ μὲν Κύριος «ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ ἐδίδασκεν»[2]· ὁ δὲ Παῦλός φησι· «Τὸ στόμα μου ἀνέῳγε πρὸς ὑμᾶς, Κορίνθιοι»[3]. Τὸ στόμα τῆς ἐμῆς ψυχῆς ἐστιν ἡ διάνοια. Τοῦτο οὖν κλείσας τοῖς πονηροῖς λογισμοῖς ἤνοιξα τοῖς ἀγαθοῖς, καὶ εἵλκυσα Πνεῦμα συνέσεως, χάριτος καὶ σοφίας[4].

Ὁ ἀνοίξας διὰ τῆς πρακτικῆς τὴν καρδίαν, ἕλκει τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ἀποκαλύπτον αὐτῷ τὰ μυστήρια τοῦ Θεοῦ· περὶ γὰρ τοῦ στόματος τοῦ κρυπτοῦ ἀνθρώπου φησί. Καὶ δύναται εἶναι ψυχῆς στόμα ἡ διανοητικὴ αὐτῆς δύναμις, ἣ διανοουμένη προφέρει τὸν ἐν διανοίᾳ λόγον· ἵνα οὖν μὴ ἀεὶ ἐκ ψιλῆς τῆς ἑαυτῆς νοήσεως ἀπαγγέλλῃ, ἀλλὰ καὶ ἐκ διδομένων αὐτῇ θεόθεν λόγων περὶ πνευματικῶν καὶ αἰσθητῶν· ἀνοίγει τὸ στόμα λόγῳ Θεοῦ, ἵνα λάβῃ λόγον ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος[5], ὅπως εὐαγγελιζομένη δυνάμει πολλῇ τὸ δοθὲν αὐτῇ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ῥῆμα προσφέρῃ· «Τὰ δὲ λέγει Κύριος», ἀπαγγέλλουσα· οὐδὲν διαφέρει λαβεῖν λόγους τοῦ ἑλκύσαι Πνεῦμα εἰπεῖν. Ταὐτὸν γὰρ τὸ Πνεῦμα τῷ Θεῷ λόγῳ· διὸ καὶ ὁ Σωτὴρ περὶ οὗ ἔλεγεν λόγου καὶ ῥημάτων, εἴρηκεν· «τὰ ῥήματα ἃ λελάληκα ὑμῖν, πνεῦμά ἐστιν καὶ ζωή ἐστιν»[6]. Καὶ τὴν αἰτίαν δὲ ἀποδέδωκε τοῦ εἱλκυκέναι εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ Πνεῦμα, εἰπών· «ὅτι τὰς ἐντολάς σου ἐπεπόθου», αὐτῆς ἐπιθυμήσεως τῶν ἐντολῶν ἐπεσπωμένης καὶ ἐφελκουμένης τὸ Πνεῦμα.

133 *«Τὰ διαβήματά μου κατεύθυνον κατὰ τὸ λόγιόν σου, καὶ μὴ κατακυριευσάτω πᾶσα ἀνομία»*

Τὸ λόγιον τοῦ Θεοῦ κατευθύνει τὰ διαβήματά μου, ἐκ κακίας

1. Πρβλ. Α′ Κορ. 3,1. 2. Ματθ. 5,2. 3. Β′ Κορ. 6,11. 4. Πρβλ. Ἐξ. 31,3. 35,31. Ἡσ. 11,2. 5. Πρβλ. Ἐφ. 6,19. 6. Ἰω. 6,63.

καὶ ἀγνοίας εἰς ἀρετὴν καὶ γνῶσιν διαβαίνοντος· εὐθυντὴρ γὰρ καὶ ἡγεμὼν τῶν τούτων διαβημάτων ὁ **300** ὀρθὸς Θεοῦ λόγος. Τούτου γινομένου, οὐδεμία ἀνομία κατακυριεύσει. Τοῦ μὲν κατὰ διάνοιαν ἁμαρτάνοντος κυριεύειν λέγεται ἡ ἀνομία· κατακυριεύσει δὲ τοῦ ἐπὶ αὐτὴν ἐνεργοῦντος τῷ πάντῃ τὸν ποιοῦντα τὴν ἁμαρτίαν δοῦλον εἶναι τῆς ἁμαρτίας[1].

134 *«Λύτρωσαί με ἀπὸ συκοφαντίας ἀνθρώπων, καὶ φυλάξω τὰς ἐντολάς σου»*

Μισθὸν τοῦ λελυτρῶσθαι «ἀπὸ συκοφαντίας ἀνθρώπων» ὑπισχνεῖται δώσειν τὴν τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου φυλακήν· ἢ οὐδὲ μισθόν, φησίν, ἀλλ' εὐχαριστίαν [οἴσω] εἰς τὸ λυτρωθῆναί με «ἀπὸ συκοφαντίας ἀνθρώπων». Καὶ τετυχήκασιν ταύτης τῆς αἰτήσεως Ἰωσὴφ[2] καὶ Σουσάννα[3]. Ῥηθεῖεν δὲ ὁ ἄνθρωπος τροπικῶς διάβολος καὶ αἱ κατὰ αὐτὸν πονηραὶ δυνάμεις, ἀφ' ὧν τῆς συκοφαντίας μόνου τοῦ Θεοῦ λυτροῦσθαί ἐστιν.

135 *«Τὸ πρόσωπόν σου ἐπίφανον ἐπὶ τὸν δοῦλόν σου, καὶ δίδαξόν με τὰ δικαιώματά σου»*

Τοῦτο τὸ πρόσωπον διαπαντὸς οἱ Ἄγγελοι βλέπουσι τοῦ Πατρός, τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς[4]. Πλὴν τοῦτο σημειωτέον ὅτι τῆς ἀγγελικῆς γνώσεώς ἐστιν ἡ θεωρία τῶν δικαιωμάτων.

138 *«Ἐνετείλω δικαιοσύνην τὰ μαρτύριά σου, καὶ ἀλήθειαν σφόδρα»*

Οὐχ ἁπλῶς, ἀλλὰ μετὰ προσθήκης, τῆς σφόδρα, τὸ μετὰ μαρτύρων οὐρανοῦ καὶ γῆς, ἢ ὄντινων παραδεδομένα· ταῦτά ἐστι τὰ μαρτύρια, ἃ ἐνετείλατο ὁ Θεός, ὄντα δικαιοσύνην, ὄντα ἀλήθειαν, ἀλλ' ἐπεὶ διαφορά ἐστι καὶ τῶν δεχομένων τὴν ἀλήθειαν, ὅτε μὲν ἐκ τύπου δεχομένων αὐτὴν καὶ τρανήν, ὅτε δὲ ἀμαυρά, διὰ τοῦτο πρόσκειται τό «ἀλήθειαν σφόδρα».

1. Πρβλ. Ἰω. 8,34. 2. Πρβλ. Γεν. κεφ. 39. 3. Πρβλ. Δαν. (Σωσ.) κεφ. 1. 4. Πρβλ. Ματθ. 18,10.

140 *«Πεπυρωμένον τὸ λόγιόν σου σφόδρα, καὶ ὁ δοῦλός σου ἠγάπησεν αὐτό»*

301 Διδάσκει ἡμᾶς τί δεῖ φρονεῖν περὶ τῶν λογίων τοῦ Θεοῦ· ἐξητασμένα, ὅτι οὐδεμία συλλαβὴ εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχεν παρέρριπται ἐν ταῖς Γραφαῖς, ἀλλὰ πάντα οὕτως γεγραμμένα ὡς τὸ πεπυρωμένον ἀργύριον[1]. διὰ τοῦτο ὁ Σωτὴρ διδάσκει ἡμᾶς μὴ καταφρονεῖν μηδεμίας κεραίας γεγραμμένης ἐν τῇ Γραφῇ, λέγων· «ἰῶτα ἓν ἢ μία κεραία οὐ μὴ παρέλθῃ ἀπὸ τοῦ νόμου, ἕως ἂν πάντα γένηται»[2]. Τίς δὲ τοῦτο ἠγάπησεν τὸ πεπυρωμένον, ἀλλ' ἢ ὁ δουλεύων τῷ Θεῷ; Ἀλλὰ καὶ διάπυρόν ἐστιν τὸ λόγιον Κυρίου, ἀφ' οὗ ἐλήλυθεν Ἰησοῦς βαλεῖν πῦρ ἐπὶ τὴν γῆν[3], ὃ καὶ τὴν κακίαν ἕξιν οὖσαν ὑλικὴν καταφάγεται, ὡς χόρτον, καλάμην[4], τὰς μοχθηρὰς ἕξεις. Τὸ λόγιον τοῦ Θεοῦ πεπυρωμένον ἐστὶ σφόδρα, τουτέστι ἐξητασμένον καὶ πάσῃ βασάνῳ ἀνέγκλητον, καὶ εἴ τις ἔχοι τὸ πεπυρωμένον τοῦτο λόγιον,«ἀνακρίνει μὲν πάντα, αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται»[5].

Τούτῳ ἀκολουθεῖ, εἰ μελέτημά ἐστιν αἱ ἐντολαὶ τοῦ Θεοῦ, [ὅτε] θλίψεις καὶ ἀνάγκαι με εὑρίσκουσιν[6]. Καὶ πάλιν· οὐδὲ ἐν ταῖς περιστάσεσι, φησί, τοῦ τὸν σὸν μελετᾶν ἠμέλησα νόμον.

142 *«Ἡ δικαιοσύνη σου δικαιοσύνη εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ὁ νόμος σου ἀλήθεια»*

Ἡ δικαιοσύνη σου οὐκ ἔστιν ὁμοία τῇ παρ' ἀνθρώποις δικαιοσύνῃ· ἵνα γὰρ δίκαιος ᾖ ἄνθρωπος ἢ δικαστής, ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ ἀποδίδωσιν τὸ δίκαιον τῷ κρινομένῳ πρὸς πέντε ἡμέρας· πρὸς ἡμέρας πλείονας οὐ δύναται ἀποδοῦναι. Ὁ μέντοι γε Θεὸς δικαιοσύνην ἔχει κρίνουσαν, καὶ ἀποδίδωσιν αἰωνίως τὰ τῆς κρίσεως τῆς δικαίας· διὸ λέλεκται· «ἡ δικαιοσύνη σου δικαιοσύνη εἰς τὸν αἰῶνα»· ἄτρεπτος γὰρ καὶ ἀναλλοίωτος **302** ἦν, οὔ ποτε μέν, ποτὲ δ' οὐκ ἔχει δικαιοσύνην, πηγὴ γὰρ καὶ γεννήτωρ αὐτῆς ὑπάρχων.

Καὶ μετ' ὀλίγα· ἐπεὶ ὁ παρὰ Ἰουδαίοις νομιζόμενος νόμος εἶναι

1. Πρβλ. Ψαλ. 11,7. 2. Ματθ. 5,18. 3. Πρβλ. Λουκ. 12,49. 4. Πρβλ. Ἡσ. 5,24. 5. Α΄ Κορ. 2,15. 6. Πρβλ. Ψαλ. 118,143.

ἀλήθεια, οὐκ ἀλήθεια ὤν, ἀλλὰ τύπος, παρ' ἡμῖν τοῖς ἐπιστρέψασιν πρὸς Κύριον, οὐκέτι τύπος, ἀλλ' ἀλήθεια.

143 *«Θλίψεις καὶ ἀνάγκαι εὗρόσάν με, αἱ ἐντολαί σου μελέτη μου»*

Ἡ γὰρ ὁδός μου στενὴ καὶ τεθλιμμένη ἐστίν, ἡ ἀνάγουσα εἰς τὴν ζωήν[1]. Καί· «Πολλαὶ αἱ θλίψεις τῶν δικαίων, καὶ ἐκ πασῶν αὐτῶν ῥύσεται αὐτούς»[2]. Εἶτά φησίν· «αἱ ἐντολαί σου, μελέτη μου».

145 *«Ἐκέκραξα ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου, ἐπάκουσόν μου, Κύριε, τὰ δικαιώματά σου ἐκζητήσω»*

Ἵνα ἀκριβῶς αὐτὰ νοήσας, σοφὸς ἐν αὐτοῖς γένωμαι. Πρότερον μέν, «ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου ἐκέκραξα»· δεύτερον δέ, ἐκέκραξα πρὸς σέ, καὶ αὐτὸ δὲ ὃ ἐλάλουν, κατὰ ἡγεμονικόν, οὐκ ἄλλο τι ἦν ἢ ὁ Θεός. Ἐπεὶ οὖν σε μεγάλως ἐπεκαλεσάμην, διὰ τοῦτό με σῶσον[3]. Ἢ τὸ λαλῆσαι εἰς ὦτα Κυρίου[4], πεφυκότα ἀκούειν ἐν κρυπτῷ, ἀπὸ τῆς «ἐν ὅλῃ καρδίᾳ γίνεται πρὸς αὐτὸν κραυγῆς, ἧς μάλιστα ἐπακούει ὁ Θεός. Τίς ἐκέκραξε πρὸς τὸν Θεόν; Ὁ αἰτῶν τὰ μεγάλα καὶ [οὐ] περὶ μικρῶν ἀξιῶν· δικαιολογεῖται οὖν πρὸς τὸν Θεόν· οὐ μικρῶς ἐλάλησα πρὸς σέ, οὐδὲ διὰ χειλέων καὶ στόματος, ἀλλὰ διὰ τῆς καρδίας, καὶ ταύτης κεκραγυίας μετὰ ἀναστήματος, προσήνεγκά μου τὴν εὐχήν, ἀξιῶ οὖν ἐπα**303**κουσθῆναι, καί «τὰ δικαιώματά σου ἐκζητήσω», καὶ ἀκριβῶς αὐτὰ νοήσας, σοφὸς ἐν αὐτοῖς γίνομαι. Οὐχ ἡ κραυγὴ μεγάλη ἐστὶ φωνή, ἀλλὰ τὸ μέγεθος τῶν σημαινομένων ὑπ' αὐτῆς τῷ Θεῷ. Ὁ γὰρ δίκαιος μεγάλην ἀποτελεῖ πρὸς τὸν Θεὸν φωνήν, αἰτῶν ἐπουράνια καὶ μεγάλα.

Ὁ ἐπιμένων ζητεῖν ἐν πᾶσι τοῖς κτίσμασι καὶ μάλιστα τοῖς λογικοῖς πᾶσι ζῴοις τὸ δίκαιον τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ, οὗτος τὰ δικαιώματα ἐκζητεῖ τοῦ Θεοῦ, οἷον τὴν αἰτίαν ὑπεροχῆς λογικῶν τινων παρ' ἑτέρῳ, ὦ Μονογενές, εἴτε ἐν τοῖς ἔθεσιν, εἴτε ἐν χαρί-

1. Πρβλ. Ματθ. 7,13. 2. Ψαλ. 33,20. 3. Πρβλ. Ψαλ. 114,4. 4. Πρβλ. Α΄ Βασ. 8,21.

σμασιν εἴτε ἐν διατάξει τοῦ παντός, εἴτε τῶν ἐν ἀνθρώποις συμπτωμάτων. Ἀλλὰ καὶ ὁ τὰ ἐν τῇ Γραφῇ ὀνομαζόμενα δικαιώματα ἀκριβῶς ἐξετάζων, δικαιώματα τοῦ Θεοῦ ἐκζητεῖ. Μόνης δὲ δηλοῦται [κραυγή] καρδίας ὅλως πρὸς Θεὸν βοώσης ἐν τῷ· «Ἐκέκραξα ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου»· παρασπᾷ γὰρ τὸ ἐν ὅλῃ παραλαμβανομένη κραυγὴ καὶ ἡ αἰσθητή. Προτραπῶμεν ἐκ διαθέσεως εἰπεῖν· «τὰ δικαιώματά σου ἐπιζητήσω».

147 *«Προέφθασα ἐν ἀωρίᾳ, καὶ ἐκέκραξα, εἰς τοὺς λόγους σου ἐπήλπισα»*

Καὶ τὸ ῥητὸν ἡμᾶς οἰκοδομησάτω, καὶ ἡ ἀναγωγὴ ὠφελησάτω. Τὸ μὲν ῥητὸν τοῦτον ἔχει τὸν νοῦν· οὐ περιέμενον τὴν ἡμέραν ἐγγίζουσαν, ἵνα εὔξωμαι πρὸς σέ· ἀλλ' ἔτι ἀωρίᾳ νύκτωρ ἀνιστάμην, προλαβὼν τὰ σημεῖα τῆς ἡμέρας, ἵνα νυκτὸς εὐξάμενός σοι, **304** ἐπιτύχω τῆς τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς εἰς τὴν ψυχήν μου ἀνατολῆς, καὶ πρὸς τῷ ἐλπίζειν, πάλιν ἐπήλπισα, προκόπτων τῇ ἀγάπῃ, ἐπεὶ ἡ ἀγάπη «πάντα ἐλπίζει»[1].

Οὐ θαυμαστὸν δέ, ἂν ὁ πρεσβύτης καὶ μηκέτι ὀχλούμενος ὑπὸ τῶν σωματικῶν ὀρέξεων, ἑαυτὸν ἐπιδίδωσιν ἀσκήσει τῆς θεοσεβείας· θαυμαστὸν δὲ ἂν νέος καταπατῇ τὰ τῆς νεότητος κακὰ καὶ προφθάνῃ ἐν ἀωρίᾳ, βουλόμενος νικῆσαι τὴν νεότητα πρεσβυτικῷ φρονήματι. Τότε γὰρ εἴποιμι ἂν περὶ τούτου, ὅτι πνευματικῶς ἐποίησε τό· «Προέφθασα ἐν ἀωρίᾳ καὶ ἐκέκραξα, εἰς τοὺς λόγους σου ἐπήλπισα».

148 *«Προέφθασαν οἱ ὀφθαλμοί μου πρὸς ὄρθρον τοῦ μελετᾶν τὰ λόγιά σου»*

Βασιλεὺς ὢν ὁ προφήτης, καὶ μυρίαις φροντίσι περικλυζόμενος, οὐκ ἐν ἡμέρᾳ μόνον προσέφερε τῷ Θεῷ τὰς ἱκετηρίας, ἀλλὰ καὶ μεσούσης νυκτός, οὐκ ἀναμένων τὰς τῶν ἀλεκτρυόνων ᾠδάς, οὕτως ἐπόθει τὸν πεποιηκότα Θεόν, οὕτω προθύμως τὴν ἐκεῖθεν ᾔτει βοήθειαν. Ὁ ἐκ νυκτὸς ὀρθρίζων πρὸς

1. Α′ Κορ. 13,7.

Θεὸν[1] λέγοι ἂν τοῦτο· προτρεπτικὸν δέ ἐστιν ἐπὶ τὸ ἔωθεν μελετᾶν τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ. Μήποτε δὲ καὶ ὁ λύχνος τοῦ σώματος ἡμῶν ὁ νοῦς, λεγόμενος ὀφθαλμός[2], προφθάνων ὀφείλει ταῖς ἰδίαις ἐνεργείαις τὸν ἀπὸ τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης[3] ὄρθρον, ἐξαιρέτως ἀνατέλλοντος τοῖς προφθάσασιν αὐτὸν ὀφθαλμοῖς;

149 *«Τῆς φωνῆς μου ἄκουσον, Κύριε, κατὰ τὸ ἔλεός σου, κατὰ τὸ κρίμα σου ζῆσόν με»*

Ἔχεις μεθόδους πολλάς, ὅπως ζωοποιήσῃς τοὺς ἀναξίους τῆς ζωῆς, «κατά» γοῦν «τὸ κρίμα σου» καί «κατὰ τὸ ἔλεός σου», ζωοποίησόν με, Κύριε, οὐ γὰρ θαῤῥῶ κατὰ τὴν ἐμὴν πρᾶξιν ἐπακουσθήσεσθαι, Κύριε, ἀλλά «κατὰ τὸ κρίμα σου», τουτέστιν ὡς ἐὰν συγκρίνῃς περὶ τοῦ ζῆσαί με.

151 *«Ἐγγὺς εἶ, Κύριε, καὶ πᾶσαι αἱ ὁδοί σου [αἱ ἐντολαί σου] ἀλήθεια»*

305 Ὁ Θεὸς ἀλλαχοῦ φησιν· «Θεὸς ἐγγίζων ἐγώ εἰμι, καὶ οὐχὶ Θεὸς πόῤῥωθεν, λέγει Κύριος»[4]. Ἡ δύναμις γὰρ τοῦ Θεοῦ πανταχῇ ἐστι κατὰ τὸν τῆς δημιουργίας καὶ προνοίας λόγον.

Καὶ μετ' ὀλίγα. Αὐτὸς μὲν οὖν ἐγγίζει οὕτως· ἀλλ' ἐὰν μὴ καὶ ἡμεῖς ἐνεργήσωμεν, αὐτοῦ ἐγγίζοντος, τὸ ἐγγίζειν αὐτῷ οὐκ ἀπολαύσομεν τῆς ἐγγύτητος αὐτοῦ· διὰ τοῦτο πόῤῥω εἰσὶν οἱ ἁμαρτωλοὶ τοῦ Θεοῦ· «ἰδοὺ οἱ μακρύνοντες ἑαυτοὺς ἀπὸ σοῦ ἀπολοῦνται»[5]. Ὁ δὲ δίκαιος ἐνεργεῖ τὸ ἐγγίζειν τῷ Θεῷ[6].

Καὶ μετ' ὀλίγα. «Ἐγγὺς εἶ, Κύριε, καὶ πᾶσαι αἱ ἐντολαί σου ἀλήθεια»· ὁ σωματικὸς Ἰουδαῖος οὐ δύναται ἀληθεύων ταῦτα λέγειν· τύπον γὰρ ποιεῖ, περιτέμνεται, οὐ τὴν ἀληθινὴν περιτομήν[7]· ἄζυμα ἄγει, οὐ τὰ ἀληθῆ[8], καὶ ἁπλῶς εἰπεῖν, ἐν τύποις ἀσχολεῖται, καίτοιγε οὐκέτι αὐτοὺς ἔχων. Ὁ μέντοι γε νοῶν

1. Πρβλ. Ἡσ. 26,9. 2. Πρβλ. Ματθ. 6,22. Λουκ. 11,34. 3. Πρβλ. Μαλ. 3,20. 4. Ἱερ. 23,23. 5. Ψαλ. 72,27. 6. Πρβλ. Ἡσ. 58,2. 7. Πρβλ. Ρωμ. 2,25-29. Α′ Κορ. 7,19. Κολ. 2,11. 8. Πρβλ. Α′ Κορ. 5,7-8.

τὰ πράγματα καί «μυστήρια τῆς Βασιλείας τῶν Οὐρανῶν»[1], καὶ τίς ἡ ἀλήθεια, περὶ ἑκάστου τῶν γεγραμμένων ἐρεῖ· «πᾶσαι αἱ ἐντολαί σου ἀλήθεια». Ἑτέρα δὲ γραφὴ ὧδε ἔχει· «καὶ πᾶσαι αἱ ὁδοί σου ἀλήθεια», δηλονότι αἱ πρὸς αὐτὸν φέρουσαι· τέλος γὰρ πασῶν τῶν ὁδῶν τούτων, ὁ εἰπών· «Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἀλήθεια»[2].

152 *«Κατ' ἀρχὰς ἔγνων ἐκ τῶν μαρτυρίων σου, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα ἐθεμελίωσας αὐτά»*

«Τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως ἡμῶν»[3]. Πό**306**σοι κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως εὑρεθήσονται ἐν τῷ κρυπτῷ[4] πολλάκις ἀρνησάμενοι, κἂν ὑπ' ἀνθρώπων μὴ γένωνται ἀποσυνάγωγοι[5]· «τὰ γὰρ κρυπτὰ τῷ Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν, τὰ δὲ φανερὰ ἡμῖν καὶ τοῖς τέκνοις ἡμῶν»[6].

153 *«Ἴδε τὴν ταπείνωσίν μου, καὶ ἐξελοῦ με, ὅτι τοῦ νόμου σου οὐκ ἐπελαθόμην»*

Καλεῖ ὁ προφήτης τὸν Θεόν, ὡς ἐν πειρασμοῖς γενόμενος καὶ νενικηκώς, καὶ προσκαλεῖται αὐτοῦ τοὺς ὀφθαλμοὺς θεωρεῖν ἐπὶ τῷ πεπαλαικέναι καλῶς καὶ νενικηκέναι. Οὐ παντὸς δὲ ἔστιν εἰπεῖν· «ὅτι τοῦ νόμου σου οὐκ ἐπελαθόμην», ἀλλὰ τοῦ νοήσαντος τὸν νόμον, καὶ ἀεὶ τηρήσαντος αὐτόν, καὶ παρακαλοῦντος τὸν Θεὸν ἐπὶ τὴν θέαν τῆς ἐπαινετῆς ἐν τῇ ψυχῇ ἑαυτοῦ ταπεινότητος. Ἀκριβέστερον δὲ νοήσεις τίνα τρόπον ὁ πειραζόμενος λέγει τῷ Θεῷ· «Ἴδε τὴν ταπείνωσίν μου, καὶ ἐξελοῦ με» τοῦτον τὸν τρόπον, ὡσεὶ ἐν μαρτυρίῳ τις γένοιτο, καὶ ταπεινωθείη διαφόρως αἰκιζόμενος καὶ μαστιζόμενος, πάντων αὐτὸν καὶ τὴν αὐτοῦ πίστιν χλευαζόντων καὶ καταδικαζόντων[7]· ἐκεῖνος γὰρ λεγέτω κατ' ἐκείνου καιροῦ τῷ Θεῷ, εἰ μαρτυρεῖ, εἰ ὑπομένει· «Ἴδε τὴν ταπείνωσίν μου, καὶ ἐξελοῦ με, ὅτι τοῦ νόμου σου οὐκ ἐπελαθόμην».

Ἕκαστος τῶν χρινόντων, μάλιστα ἐν Ἐκκλησίᾳ Θεοῦ, προσεχέτω, μήποτε ἀδίκως κρίνας κατά τινα, κατεντευχθῇ ὑπὸ τοῦ ἀδίκως κριθέντος δικαίου, λέγοντος τῷ Θεῷ· «Κρῖνον τὴν κρίσιν μου, καὶ λύτρωσαί με»[1].

307 Οὐ ταὐτὸν δέ ἐστιν τό· «Κρῖνόν με»[2], τῷ· «Κρῖνον τὴν κρίσιν μου»[3]. Ἕκαστος δὲ τῶν εὐχομένων διὰ τί θέλει ζῆν; Ὁ μὲν φαῦλος, δι' ἡδονήν, ἵνα αὐτῆς ἀπολαύῃ· ὁ δὲ δίκαιος, διὰ δικαιοσύνην.

155-156 *«Μακρὰν ἀπὸ ἁμαρτωλῶν σωτηρία, ὅτι τὰ δικαιώματά σου οὐκ ἐξεζήτησαν. Οἱ οἰκτιρμοί σου πολλοί, Κύριε, κατὰ τὸ κρῖμά σου ζῆσόν με»*

«Μακρὰν ἀπὸ ἁμαρτωλῶν σωτηρία». Διὰ τί; «Ὅτι τὰ δικαιώματα τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐξεζήτησαν». Εἴ τις γὰρ τὰ δικαιώματα αὐτοῦ οὐκ ἐκζητεῖ, τούτου μακράν ἐστιν ἡ σωτηρία, δηλονότι ὁ Θεός. Εἰ καὶ «μακράν» ἐστιν «ἀπὸ ἁμαρτωλῶν ἡ σωτηρία», ἀλλὰ πολλοί εἰσιν οἱ οἰκτιρμοὶ Κυρίου[4], ὡς τοὺς μακράν ἐγγὺς γενέσθαι δύνασθαι[5].

157 *«Πολλοὶ οἱ ἐκδιώκοντές με καὶ θλίβοντές με, ἐκ τῶν μαρτυρίων σου οὐκ ἐξέκλινα»*

«Πάντες οἱ θέλοντες ζῆν εὐσεβῶς ἐν Χριστῷ διωχθήσονται»[6]. Μὴ πάντως δὲ τοὺς διωγμοὺς τοὺς ἔξωθεν προσδοκᾷ, ἀλλὰ διωγμοὶ ἀεὶ τῷ δικαίῳ γίνονται, «ἔξωθεν μάχαι, ἔσωθεν φόβοι»[7]. Διώκουσιν αἱ δυνάμεις αἱ ἀντικείμεναι, κινοῦσαι πρὸς ἁμαρτίαν, διὰ οἰκείων, διὰ γυναικὸς μαχίμου τε καὶ γλωσσώδους[8], δι' οἰκέτου ἀτάκτου, δι' ἑτέρων πολλῶν, δι' αὐτῶν τῶν ἁμαρτημάτων· καὶ ἐὰν μὴ ἀγωνίσωμαι ὁμολογῆσαι τῷ Θεῷ διὰ τῆς σωφροσύνης καὶ τῶν λοιπῶν ἀρετῶν, ἀρνησίθεος γίνομαι, ὥσπερ καὶ γεγόνασί τινες μάρτυρες. Οὕτως τοσαυτάκις τις γίνεται [δίκαιος]· ὁσάκις γὰρ ἂν ἐξιχνιάζῃ τίς τῶν μαρτύρων τὰ ἀγωνίσματα, σκοπῷ τῆς ὁμοίας

---

1. Ματθ. 13,11. **2.** Ἰω. 14,6. **3.** Β′ Κορ. 1,12. **4.** Πρβλ. Α′ Κορ. 4,5. **5.** Πρβλ. Ἰω. 9,22. 12,42. 16,2. **6.** Δευτ. 29,28. **7.** Πρβλ. Ματθ. 10,17-22.

1. Ψαλ. 118,154. **2.** Ψαλ. 7,9. 25,1. 34,24. 42,1. **3.** Ψαλ. 118,154. **4.** Πρβλ. Β′ Βασ. 24,14. Α′ Παρλ. 21,13. **5.** Πρβλ. Ἐφ. 2,13. **6.** Β′ Τιμ. 3,12. **7.** Β′ Κορ. 7,5. **8.** Πρβλ. Παρμ. 21,19.

ἀθλήσεως, οὗτος τοσαυτάκις γίνεται τοῦ Θεοῦ μάρτυς. Ὁσάκις τε ὑπὸ δυνάμεων ἀντικειμένων διώκεται καὶ οὐχ ἡττᾶται, οὐδὲ νικᾶται πάθεσιν ἀτιμίας[1], καὶ νικᾷ. Περὶ τούτου Παῦλος τοῦ μαρτυρίου φησί· Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ καύχημα ἡμῶν, «τὸ μαρτύριον τῆς **308** συνειδήσεως ἡμῶν»[2]. Ὁ οὖν δίκαιος οὐκ ἔστιν, ὅτε οὐ διώκεται· οὐκ ἔστιν, ὅτε οὐ μαρτυρεῖ. Οὐδὲ πολλαῖς, φησί, περιστοιχιζόμενος συμφοραῖς, τῶν ὑπὸ σοῦ νενομοθετημένων ἠνεσχόμην τι παραβῆναι. Ταῦτα μέντοι δῆλον ὡς ὑπὸ τοῦ Σαοὺλ διωκόμενος[3] εἴρηκε· τηνικαῦτα γὰρ τῆς ἁμαρτίας ἀπείραστος ἦ.

158 *«Εἶδον ἀσυνετοῦντας καὶ ἐξετηκόμην, ὅτι τὰ λόγιά σου οὐκ ἐφυλάξαντο»*

«Ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ με»[4]. Λέγει ὁ Ἀπόστολος· «Τίς ἀσθενεῖ, καὶ οὐκ ἀσθενῶ»[5], ζήλῳ θεοσεβείας ζηλῶν[6]; Μακάριος ὁ ἀπὸ ἀγάπης Θεοῦ τῆς πρὸς ἀνθρώπους ἀσυνετοῦντας ἐκτηκόμενος. Τὸ ἑξῆς ἐστιν οὕτως· Εἶδον αὐτούς, «ὅτι τὰ λόγιά σου οὐκ ἐφυλάξαντο» ἀσυνετοῦντες, «καὶ ἐξετηκόμην»· εἰ μή τις οὖν ἀσυνετεῖ, ἐκεῖνος, ἐπεὶ τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐφυλάξατο, ἀσυνετεῖ.

159 *«Ἴδε ὅτι τὰς ἐντολάς σου ἠγάπησα, Κύριε, ἐν τῷ ἐλέει σου ζῆσόν με»*

Ὁ ἀγαπῶν τὰς ἐντολάς, ποιείτω αὐτάς, καὶ ζήσεται ἐν αὐταῖς, ἢ δι' αὐτῶν· ἐν αὐταῖς μέν, τοὺς λόγους τῆς πρακτικῆς γνώσεως ἐκμαθών· δι' αὐτῶν δέ, σοφίας καταξιωθείς[7]. Οὐ πᾶς ὁ ποιῶν τὰς ἐντολάς, ἀγαπᾷ αὐτάς, ἀλλ' ὁ ἀπὸ τελείας ἀγάπης ἔξω βάλλων τὸν φόβον[8], καὶ εἴη· ἀγαπήσας οὖν τὰς ἐντολάς σου, ἐλέῳ ζήσεσθαι αἰτῶ.

160 «Ἀρχὴ τῶν λόγων σου ἀλήθεια, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα πάντα τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου»

---

1. Πρβλ. Ρωμ. 1,26. **2.** Β′ Κορ. 1,12. **3.** Πρβλ. Α′ Βασ. 19,1. **4.** Ψαλ. 68,10. **5.** Β′ Κορ. 11,29. **6.** Β′ Κορ. 11,2. **7.** Πρβλ. Σ. Σειρ. 1,26. **8.** Πρβλ. Α′ Ἰω. 4,18.

Εἰ ἀρχὴ τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ ἀλήθεια, ὁ Χριστὸς ἄρα ἀρχὴ τῶν λόγων ἐστὶ τοῦ Θεοῦ[1]· ἀρχὴν δὲ ἐνταῦθα λέγει, ὡς αἴτιον. Πάλιν εἰ ἡ ἀρχὴ τῶν λόγων [Θεοῦ] ἐστὶν ἡ ἀλήθεια, ἐν οἷς ἂν αὐτὴ ἐγγίνηται, ἐν ἐκείνοις γενήσονται καὶ οἱ λόγοι τοῦ Θεοῦ.

161-162 *«Ἄρχοντες κατεδίωξάν με* **309** *δωρεάν, καὶ ὑπὸ τῶν λόγων σου ἐδειλίασεν ἡ καρδία μου. Ἀγαλλιάσομαι ἐγὼ ἐπὶ τὰ λόγιά σου, ὡς ὁ εὑρίσκων σκῦλα πολλά»*

Ὁ ἐν τῷ διώκεσθαι ὑπὸ ἀρχόντων, οὐδένα μὲν αὐτῶν φοβούμενος, δειλιῶν δὲ ὑπὸ τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ, ὕστερον ἀγαλλιάσεται ἐπὶ τὰ αὐτὰ λόγια, «ὡς ὁ εὑρίσκων σκῦλα πολλά». Ὁ ἀπὸ ἐθνῶν λαὸς χαριέντως ταῦτα ἐρεῖ, οἱονεὶ σκυλεύσας τὸν ἐκ περιτομῆς λαόν, ὅτε ἔλαβε τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, ἃ πρῶτοι Ἰουδαῖοι ἐπιστεύθησαν[2]. Ἀληθὴς καὶ οὗτος ὁ λόγος, ὁ γὰρ θερμῶς περὶ τὰ θεῖα λόγια διακείμενος, τἀναντία μυσαττέσθω.

Τῷ «ἐδειλίασεν», ἀντὶ τοῦ εὐλάβετο, ἐχρήσατο. Ἐκ τῶν προφερομένων ἐγκλημάτων ἐστὶ τῇ Γραφῇ καὶ τὸ εἰρημένον ἐνταῦθα ῥητόν, παρὰ τῶν μὴ ἐπισταμένων, μήτε ποίᾳ προφασει, μήτε ποίᾳ δυνάμει λελάληται τὰ ἅγια λόγια τῶν Γραφῶν. Ὁρᾷς γάρ, φασίν, τὸν προφήτην ἀκολουθοῦντα τῷ πάθει τῷ κακίστῳ ἐν ἀνθρώποις, δειλίαν ἀνειληφέναι ἀπὸ τῶν λόγων, ὧν φησιν εἶναι τοῦ Θεοῦ. Πῶς οὖν ἀπολογησόμεθα ἡμεῖς περὶ τῆς ἐνταῦθα λεγομένης ἐπαινετῆς δειλίας; Ἀκουστέον.

Οἱ ἐγκαλοῦντες ταῦτα, Ἕλληνές εἰσιν· ἵν' αὐτοὺς πείσωμεν καὶ τοὺς οἰομένους ὑπὸ τῆς πιθανότητος τῶν λόγων αὐτῶν, παρ' αὐτοῖς τοιγαροῦν εὕρωμεν παράδοξον λόγον· "Ἀσκητέον τὸ λοίδωρον, ἀλλὰ καθ' ἑαυτοῦ"· παραδόξως ἐχρήσατο ἐκεῖ τῷ λόγῳ ὁ φάσκων· "Ἀσκητέον τὸ λοίδωρον, ἀλλὰ καθ' ἑαυτοῦ", ἵνα μὴ τὸν πέλας λοιδορῶμεν· ἀλλ' ἐφ' οἷς ἁμαρτάνομεν, αὐτοὶ ἑαυτοῖς λοιδορῶμεν. Ὅρα πῶς τῷ λόγῳ τῷ ψεκτῷ (ψεκτὸν γὰρ ἡ λοιδωρία) εὗρε χρήσασθαι εἰς δέον ὁ Ἕλλην.

310 Καὶ πάλιν. Τὸν θυμὸν καὶ τὴν πικρίαν ἀνακινητέον· ἀλλὰ

---

1. Πρβλ. Ἑβρ. 6,1. **2.** Πρβλ. Ρωμ. 3,2.

κατὰ τῆς ἐν ἡμῖν ἡδυπαθείας χρησάμενος τοῖς τοιούτοις παραδείγμασιν, πρὸς ἐκείνους εἴποιμι ἄν· ἆρα, εἰ μὴ μεγάλη ἀρετή ἐστι τοῦ λέγοντος· «Ἄρχοντες κατεδίωξάν με δωρεάν, καὶ ἀπὸ τῶν λόγων σου ἐδειλίασεν ἡ καρδία μου»; Καὶ μάλιστα τοῦτο λεγέσθω ὑπ' ἀνθρώπου εἰς μαρτύριον κεκλημένου, διωχθέντος ὑπὸ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ τῶν ἐξουσιῶν, τῶν ἐγκεχωρισμένων τὴν περὶ ζωῆς καὶ θανάτου τῶν ἀνθρώπων κρίσιν. Ἴδε μοι τὸν μαρτυροῦντα, βλέποντα τὰ ποικίλα τῶν βασανιστηρίων ὄργανα, καὶ μὴ δειλιῶντα ἐπὶ τούτοις, ἀλλὰ μεμνημένον τοῦ κριτηρίου τοῦ Θεοῦ, καὶ δειλιῶντα ἐκεῖνο, καὶ ὅλον γινόμενον τῆς ἀναζωγραφήσεως αὐτοῦ καὶ τῶν ἀποκειμένων ἐκεῖσε κολάσεων τῷ ἀρνησιθέῳ. Διὰ τοῦτό φησιν· «Ἄρχοντες κατεδίωξάν με δωρεάν», οὐχ ὡς λῃστήν, οὐχ ὡς, φησί, λῃστήν, οὐχ ὡς φονέα, οὐδὲ ὡς ἄλλο τι τῶν ἀτόπων πεποιηκότα· ἀλλ' ἐπειδὴ σὲ σέβω, τὸν Θεὸν τῶν ὅλων δημιουργόν, ἐπεὶ πεπίστευκα εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Μονογενοῦς σου. Διὰ τοῦτο διώκομαι, καὶ διωκόμενος δειλιῶ, οὐκ ἀπ' αὐτῶν, ἀλλὰ διὰ τὴν πρὸς τοὺς σοὺς λόγους δειλίαν. Ἀσκητέον οὖν τὴν δειλίαν, τὴν ἀπὸ τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ, ἵν' ἀποστῶμεν ἀπὸ τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ μάλιστα τῆς φοβερᾶς ἁμαρτίας τοῦ ἀρνήσασθαι τὸν ὑπὲρ ὑμῶν ἀποθανόντα. Οὗτος ὁ ταῦτα εἰπὼν ἀγαλλιάσεται ἐπὶ τοῖς λόγοις τοῦ Θεοῦ.

«Ἀγαλλιάσομαι ἐγὼ ἐπὶ τὰ λόγιά σου, ὡς ὁ εὑρίσκων σκῦλα πολλά». Ποίοις λόγοις; ἢ περὶ ὧν λέγει ὁ Παῦλος· «πρῶτον γὰρ ἐπιστεύθησαν τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ»[1], περὶ τῶν Ἰουδαίων φάσκων.

Καὶ πάλιν. Ἄξιον ζητῆσαι διὰ τί παρέλαβε τὸν ἀγαλλιῶντα ἐπὶ τοῖς λόγοις τῷ εὑρίσκοντι σκῦλα. Ἐὰν ἴδῃς τίνες εἶχον τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ, καὶ κατανοήσῃς τίνες νῦν ἔχουσι αὐτά, ὄψῃ, ὅτι Ἰουδαίους Χριστιανοὶ ἐσκυλεύσαμεν, τοῦ Χριστοῦ εἰπόντος· «ἀρθήσεται ἀφ' ἡμῶν ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, **311** καὶ δοθήσεται τῷ ἔθνει ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτῆς»[2]. Πολλὰ δὲ τὰ σκῦλα, ἐπειδὴ καὶ πολλαὶ τῆς θείας Γραφῆς αἱ βίβλοι. Ἐκεῖνοι γὰρ οὐκ ἔχουσιν αὐτά, ἅτε δὴ μηδὲ τὸν νοῦν αὐτῶν ἐπιστάμενοι.

1. Ρωμ. 3,2. 2. Ματθ. 21,43.

163 *«Ἀδικίαν ἐμίσησα καὶ ἐβδελυξάμην, τὸν δὲ νόμον σου ἠγάπησα»*

Βδελύξασθαι καὶ μισῆσαι δεῖ τὴν ἀδικίαν, εἰ μέλλοι μὲν ἔργοις ἐπιδείκνυσθαι τὴν εἰς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ ἀγάπην· οὐ τὸν ἄδικον, ἀλὰ τὴν ἀδικίαν μισητέον, καὶ οὐ νεκρὰ ἀνθρώπων σώματα, ἢ ὡς Ἰουδαῖοι ὀνομάζουσι Κύριον, δαίμονα βδελυκτόν[1], ἀλλὰ τὴν ἀδικίαν· αὐτὴ γὰρ ἀληθῶς βδέλυγμα.

165 *«Εἰρήνη πολλὴ τοῖς ἀγαπῶσι τὸν νόμον σου, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς σκάνδαλον»*

Ἐάν τις ἀγαπᾷ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, εἰρήνην ἔχει πολλήν· πόλεμος οὐχ ἅπτεται τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, οὐδὲν γὰρ τῶν ἁμαρτημάτων ἐκκαίει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ ἅτε εἰρήνην ἔχων, τοιοῦτος γέγηται, ἵνα ὑπὸ μηδενὸς **312** ἔτι σκανδαλισθήσεται· κεκτημένος γὰρ τὴν εἰρήνην τοῦ Θεοῦ ἐν ἑαυτῷ, διὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ σκάνδαλον οὐκ ἔστιν ἐν τούτοις. Εἰ οἱ μικροὶ σκανδαλίζονται, («ὅστις γὰρ ἂν σκανδαλίσῃ», φησίν, «ἕνα τῶν μικρῶν τούτων τῶν πιστευόντων εἰς ἐμέ, συμφέρει αὐτῷ ἵνα κρεμασθῇ μύλος ὀνικὸς εἰς τὸν τράχηλον αὐτοῦ, καὶ καταποντισθῇ ἐν τῷ πελάγει»[2]) οἱ δὲ ἀγαπῶντες τὸν Κύριον, οὐ σκανδαλίζονται· οἱ μικροὶ οὐκ ἀγαπῶντες τὸν Κύριον, σκανδαλίζονται, διὸ καὶ ἀγνοοῦντες τοὺς λόγους τῶν γινομένων, ἐφ' οἷς καὶ σκανδαλίζονται.

169 *«Ἐγγισάτω ἡ δέησίς μου ἐνώπιόν σου, Κύριε· κατὰ τὸ λόγιόν σου συνέτισόν με»*

Πτεροῖ τὴν δέησιν τοῦ δικαίου ὁ καλὸς αὐτοῦ βίος, ὡς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ γένηται· ἀλλὰ καὶ τὸ Πνεῦμα ᾧ προσεύχεται, κουφίζει δὴ τὴν εὐχὴν καὶ φέρει πρὸς Θεόν· ἡ δὲ ἁμαρτία, βαεῖα οὖσα, τοῦ μὴ καλοῦ βίου ἐχομένου, μακρύνει ἀπὸ Θεοῦ τὴν εὐχὴν τοσοῦτον, ὅσον ἐστὶ βαρεῖα πλεῖον ἢ ἔλαττον. Οὕτω καί τινων μὲν ἀναβαίνει προσευχὴ καὶ στεναγμὸς ἀπὸ τῶν καλῶν ἔργων, καὶ τοῦ μισεῖν τὸν Αἰγύπτιον ἐργάζεσθαι πηλόν[3]· ἑτέρων δὲ πίπτει ἢ καταβαίνει,

1. Πρβλ. Ματθ. 9,34. 12,24. Μάρκ. 3,22. Λουκ. 11,15. 2. Ματθ. 18,6. Μάρκ. 9,42. Λουκ. 17,2. 3. Πρβλ. Ἐξ. 1,12-14.

ὧν γίνεται εἰς ἁμαρτίαν ἡ προσευχή. Ἀντιδιέστειλε τῇ τοῦ κόσμου συνέσει κατὰ τέχνας τε καὶ πᾶν ἐπιτήδευμα, «κατὰ τό λόγιόν σου» προσθεὶς καὶ τὴν θείαν δηλονότι σοφίαν, ἣν ἔχοντες οἱ μαθηταὶ τοῦ Σωτῆρος, ἠλλαττοῦντο τῆς ἀνθρωπίνης· λέγει γάρ· «οἱ υἱοὶ τοῦ αἰῶνος τούτου φρονιμώτεροι ὑπὲρ τοὺς υἱοὺς τοῦ φωτὸς εἰς τὴν γενεὰν αὐτῶν»[1]. Ὅτι δίκαιος **313** οὖν τοῦτο εὔχεται, συνετὸς γενέσθαι κατὰ τὸ λόγιον τοῦ Θεοῦ.

Χρὴ δὲ εἰδέναι, ὅτι περὶ τοῦ τῷ Θεῷ ἐγγίσαι, διαφορὰς εὑρομεν ταύτας· ὁ μὲν τελειότερος ἐγγίζει τῷ Θεῷ· ὁ δὲ ὑποδεέστερος καὶ ἐγγὺς τούτου, αὐτὸς μὲν οὐκ ἐγγίζει τῷ Θεῷ, εὐχὴν δὲ ἔχει ἐγγίζουσαν αὐτῷ. Ὅθεν περὶ Μωυσέως εὕροις ἂν τό· «ἐγγιεῖ Μωσῆς μόνος πρὸς τὸν Θεόν, οἱ δὲ λοιποὶ οὐκ ἐγγιοῦσιν»[2]· ἐπὶ δὲ τούτου εὐχὴν λέγουσαν· Ἠγγίσατο ἡ δέησίς μου, καὶ ἑξῆς. Τίς δὲ τούτων ἡ διαφορά; Ἄξιον θεωρῆσαι· ὁ Θεὸς οὐκ ἐν τόπῳ ἐστίν, δύναμις γάρ ἐστιν ἄῤῥητος καὶ ἄφθεγκτος καὶ ἀόρατος. Εἰ δὲ οὐκ ἔστιν ἐν τόποις ὁ Θεός, ἐγγίζειν δὲ ἔστι τῷ Θεῷ, δηλονότι τῷ ἐν ἡμῖν ἀοράτῳ ἐγγίζομεν αὐτῷ. Τί δὲ ἐν ἡμῖν ἀόρατον; ἢ «ὁ κρυπτὸς τῆς καρδίας ἄνθρωπος»[3], ὃν ὠνόμασεν ἡ Γραφή «ἔσω ἄνθρωπον»[4]. Τούτου ἔστιν ἐγγίσαι τῷ Θεῷ.

Ἔστι δὲ ἐγγίσαι διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ μάλιστα ἐὰν νοήσωμεν τὸν Χριστόν, ὅτι δικαιοσύνη ἐστί, ὅτι ἀλήθεια, καὶ σοφία, καὶ ἀνάστασις, καὶ φῶς ἀληθινόν. Ἄνευ γὰρ τούτων οὐκ ἔστιν ἐγγίζειν τῷ Θεῷ, ἀλλ' οὐδὲ χωρὶς εἰρήνης τῆς φρουρούσης τὰς καρδίας καὶ τὰ νοήματα[5], ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστός. Ὅσῳ δέ τις ἀπολείπεται δικαιοσύνης καὶ σοφίας, τοσούτῳ μακράν ἐστιν ὁ τοιοῦτος τοῦ Θεοῦ.

170 *«Εἰσέλθοι τὸ ἀξίωμά μου ἐνώπιόν σου, Κύριε, κατὰ τὸ λόγιόν σου ῥῦσαί με»*

Ἐν τῷ βίῳ τούτῳ κοσμικά ἐστιν ἀξιώματα τούτων τῶν πραττόντων τὰς νομιζομένας ὑπεροχὰς ἐν ἐξουσίαις καὶ ἀρχαῖς· οὕτως

1. Λουκ. 16,8. 2. Ἐξ. 24,2. 3. Α′ Πέτρ. 3,4. 4. Ρωμ. 7,22. Ἐφ. 3,16. 5. Πρβλ. Φιλιπ. 4,7.

314 ἐστὶν ψυχῆς ἀξίωμα· ὅπερ ἔχει ὁ Ἀπόστολος· ἀξίωμα γάρ ἐστιν εἶναι «ἀπόστολον Χριστοῦ Ἰησοῦ»[1], καὶ σώζειν τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἀποστόλου. Ἀξιώματά ἐστι καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ τάγματα, τὸ εἶναι Ἐπίσκοπον, εἰ τύχοι, ἢ Πρεσβύτερον, ἢ ἄλλο τι τῶν ἑξῆς. Ἀξιώματα δὲ ψυχῆς καὶ τὸ ἔχειν τὰς ἀρετάς, ἢ μίαν τινὰ ἐξ αὐτῶν. Ἐὰν οὐκ ἔχῃ τις τοιοῦτον ἀξίωμα, ὃ κυρίως καὶ ἀληθῶς ἐστιν ἀξίωμα, εὔχεται τῷ Θεῷ λέγων· «Εἰσέλθοι τὸ ἀξίωμά μου ἐνώπιόν σου, κατὰ τὸ λόγιόν σου ῥῦσαί με». Τὸ ἀξίωμα τινὲς μὲν ἡρμήνευσαν τὴν ἀπάθειαν, ἄλλοι δὲ τὴν ἀξίωσιν.

171 *«Ἐξερεύξαιντο τὰ χείλη μου ὕμνον»*

Τὸ μὲν ψάλλειν ἀνθρώποις ἁρμόζει· τὸ δὲ ὑμνεῖν Ἀγγέλοις, ἢ τοῖς ἔχουσι σχεδὸν ἀγγελικὴν κατάστασιν. Ὄντως καὶ οἱ ἀγραυλοῦντες ποιμένες οὐκ ἤκουσαν ψαλλόντων Ἀγγέλων, ἀλλ' ὑμνούντων καὶ λεγόντων· «Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ», καὶ τὰ ἑξῆς[2]. Ὕμνος δέ ἐστιν δοξολογία μετ' ἐκπλήξεως ἐπὶ τῇ θεωρίᾳ τῶν γενομένων ὑπὸ Θεοῦ.

172 *«Φθέγξαιτο ἡ γλῶσσά μου τὰ λόγιά σου, ὅτι πᾶσαι αἱ ἐντολαί σου δικαιοσύνη»*

Τουτέστι δικαιοσύνης ποιητικαί. Ὁ λέγων τοῦτο εὔχεται ἵνα ἃ φθέγγεται, λόγοι ὦσι Θεοῦ. Καὶ γὰρ γέγραπται ἀλλαχοῦ· «Ἄνοιγε σὸν στόμα λόγῳ Θεοῦ»[3]. Ὁ δὲ τοιοῦτος εὐχόμενος ἀργὸν ῥῆμα[4] οὐ λαλεῖ, φθέγγεται δὲ κυρίως τὸν περὶ δικαιοσύνης λόγον, οὐχὶ φωνῇ αὐτὸ προφέρων, ἀλλὰ καὶ ἔργοις καὶ προθέσει πρακτικῇ τῇ κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον εὐθυνομένῃ. Ὅρα τῶν θείων ῥημάτων τὸ εὔτακτον, ὧν ὡς ἰδιωτικῶν κα**315**ταφρονοῦσιν παῖδες Ἑλλήνων. Πρῶτον γὰρ τό «ἐγγίσατο»[5], εἶτα τὸ μεῖζον, τό· «Εἰσέλθοι τὸ ἀξίωμά μου»[6]. Πρὸ γὰρ τοῦ εἰσέλθοι, τὸ ἐγγίσαι· ἐγγίσας γάρ τις οἰκίᾳ, ἐὰν ᾖ φίλος τοῦ οἰκοδεσπότου, εἰσέρχεται. Ἂν δὲ κέκληκε δέησιν, νῦν εἶπε ἀξίωμα παρὰ τὸ ἀξιοῦν.

1. Α′ Κορ. 1,1. Β′ Κορ. 1,1. Ἐφ. 1,1. 2. Πρβλ. Λουκ. 2,8-14. 3. Παρμ. 31,8. 4. Πρβλ. Ματθ. 12,36. 5. Ψαλ. 118, 169. 6. Ψαλ. 118, 170.

175 *«Ζήσεται ἡ ψυχή μου, καὶ αἰνέσει σε, καὶ τὰ κρίματά σου βοηθήσει μοι»*

Τὸ αἰνεῖν σε τῶν ζώντων ἐστίν· οἱ γὰρ νεκροὶ οὐκ αἰνέσουσι τὸν Κύριον[1].

176 *Ἐπλανήθην ὡς πρόβατον ἀπολωλός· ζήτησον τὸν δοῦλόν σου, ὅτι τὰς ἐντολάς σου οὐκ ἐπελαθόμην»*

Εἰ καὶ ἐπλανήθην, ἀλλ' «οὐκ ἐπελαθόμην» τῶν ἐντολῶν σου· ἠθέλησα οὖν βιῶσαι κατὰ ταύτας. Ζήτησόν με, εὗρόν με, ἐπανάλαβέ με, ἐπάνελθε, ἔχων με. «Ζήτησον τὸν δοῦλόν σου, ὅτι τὰς ἐντολάς σου οὐκ ἐπελαθόμην». Εἰ καὶ παρέβην τινάς, ἀλλὰ λήθην οὐκ ἐδεξάμην παντελῆ. Ἀλλὰ ταύτην μὲν ὁ προφήτης προσενήνοχε τὴν εὐχήν, τετύχηκε δὲ **316** ἅπασα τῶν ἀνθρώπων ἡ φύσις τῆς σωτηρίας. Ἔδραμε γὰρ ὁ καλὸς Ποιμὴν[2] ἐπὶ τὸ πλανώμενον πρόβατον καὶ περιελθὼν τὰ ὄρη καὶ τοὺς βουνούς (παρὰ ταῦτα γὰρ ἐπλανᾶτο λατρεῦσαι τοῖς δαίμοσιν), εὗρε, καὶ ἐπὶ τῶν ὤμων λαβών, ἐπανήγαγε, καὶ ηὐφράνθη μᾶλλον ἢ ἐπὶ τοῖς ἐννενήκοντα ἐννέα τοῖς μὴ πεπλανημένοις[3]. Ἢ οὕτως· ἐπειδὴ «τέλος νόμου ὁ Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην»[4], εἰκότως σφραγῖδα τῇ παρούσῃ ψαλμῳδίᾳ τὸν νῦν στίχον ὁ προφήτης ἐπέθηκε. Ἀλλ' ὁ Ποιμὴν ἡμᾶς ὁ ἀληθινός, οὐδὲ οὕτως ἀπογινώσκων· «ἦλθε γὰρ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ζητῆσαι καὶ σῶσαι τὸ ἀπολωλός»[5], «ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν»[6].

Ψαλμὸς 119

1 *«Ὠδὴ τῶν ἀναβαθμῶν»*

317 Μόνοι οἱ τῷ λόγῳ καὶ τῷ βίῳ ἀναβαίνοντες, οἰκεῖοί εἰσι τῶν ἀναβαθμῶν καὶ τῶν ἐν ταῖς ᾠδαῖς αὐτῶν μυστηρίων. Στοχαζώμεθα τὴν μὲν πρώτην ᾠδὴν τῶν ἀναβαθμῶν λέγεσθαι ἐν τῷ λαῷ, εἴ ποτε πόλεμος προσεδοκᾶτο. Τὴν δὲ δευτέραν, ὁπότε παρεσκευάζοντο καὶ συμμάχων ἐδέοντο. Τὴν δὲ τρίτην, ὅτε συμβαλόντες τοῖς πολεμίοις ὑπέρτεροί πως αὐτῶν ἐγένοντο. Τὴν δὲ τετάρτην, ὅτε περὶ τῆς νίκης ἐπὶ τέλει ἤλπιζον. Τὴν δὲ πέμπτην, ἐν τῷ κατωρθωκέναι. Τὴν δὲ ἕκτην, ἐπανερχόμενοι. Τὴν δὲ ἑβδόμην, ἐπανεληλυθότες. Τὴν δὲ ὀγδόην, ἐπισκευάζοντες τὸν ναόν. Τὴν δὲ ἐνάτην, μετὰ τὸ ἐν εἰρήνῃ γενέσθαι, διαγράφοντες τίς ὁ μακάριος ἐπὶ τῷ τοὺς οἰκείους ἀπειληφέναι καὶ εἶναι σὺν αὐτοῖς. Τὴν δὲ δεκάτην ἐν βαθείᾳ τυγχάνοντες εἰρήνῃ, ὅτε φασὶ πολλάκις μὲν πεπολεμῆσθαι, μηδὲ πώποτε δὴ δεδυνῆσθαι κατ' αὐτῶν τοὺς πολεμίους. Τὴν δὲ ἑνδεκάτην, ἤδη τοῖς θείοις σχολάσαντες, καὶ τὰ βάθη ἐσχηκότες ἐν τοῖς ἡγεμονικοῖς ἀπὸ βαθέων καὶ ἀπορρητοτέρων τινῶν. Τὴν δὲ δωδεκάτην, ὡς οὐκ ἐπαιρόμενοι ἐπὶ τοῖς γνωσθεῖσιν. Τὴν δὲ τρισκαιδεκάτην περὶ ἀποκαταστάσεως εὔχονται Χριστοῦ. Τὴν δὲ τεσσαρεσκαιδεκάτην, περὶ ἀποκαταστάσεως τῆς Ἐκκλησίας. Τὴν δὲ πεντεκαιδεκάτην περὶ τοῦ δεῖν αὐτούς, φθάσαντας εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ, ἑστηκέναι ἐν αὐτῷ, καὶ εὐλογεῖν αὐτόν, ἐπαίροντας τὰς χεῖρας εἰς τὰ ἅγια, ἵνα καὶ αὐτοὶ εὐλογηθῶσιν ἀπὸ Κυρίου.

1. Πρβλ. Ψαλ. 113,25. 2. Πρβλ. Ἰω. 10,11,14. 3. Πρβλ. Λουκ. 15,4-7. 4. Ρωμ. 10,4. 5. Λουκ. 19,10. 6. Ρωμ. 16,27. Ἑβρ. 13,21.

1 *«Πρὸς Κύριον ἐν τῷ θλίβεσθαί με ἐκέκραξα»*

Ὅτε καὶ μεγάλαι εἰσὶ καί «πολλαὶ αἱ θλίψεις»[1], οὐ παρελκόμεθα ὑπ' αὐτῶν εἰς τὸ μὴ **318** κεκραγέναι λέγοντες· «Κύριε, ῥῦσαι τὴν ψυχήν μου»[2].

5 *«Κατεσκήνωσα μετὰ τῶν σκηνωμάτων Κηδάρ»*

Βαρβάρων γένος τοῦτό ἐστι θηριωδέστερον διεκειμένων, οἷόν εἰσιν οἱ Ἄραβες, σκηναῖς καὶ καλύβαις κεχρημένοι, καὶ πρὸς τὴν τῶν θηρίων ἀγριότητα μὴ ἐκπεπτωκότες.

6-7 *«Πολλὰ παρῴκησεν ἡ ψυχή μου. Μετὰ τῶν μισούντων τὴν εἰρήνην ἤμην εἰρηνικός»*

Ἀλλ' οὐδὲν ἧττον τῷ ἑαυτῷ ἐποίησέ τι ὁ ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλὴμ

1. Ψαλ. 33,20. 2. Ψαλ. 119,2. 114,4.

ὁρμώμενος· εἶτα ἑρμηνεύεται εἰρήνης ὅρασις, ἵν' οἱ τοῦ σκοτασμοῦ τῆς Κηδὰρ[1] ἀποστρέφωνται.

7 «Ὅταν ἐλάλουν αὐτοῖς, ἐπολέμουν με δωρεάν»

Τότε μάλιστα χαλεπώτεροι γίνονται πολεμοῦντες οἱ δαίμονες, ὅταν τις αὐτοῖς πρὸς τοὺς λογισμοὺς ἀποκρίνηται· καὶ διδάσκει ἡμᾶς τοῦτο ποιεῖν ὁ Χριστὸς πειραζόμενος[2]· νηφούσης γὰρ ἔσται διανοίας[3] πρὸς τοὺς λογισμοὺς ἀπαντᾶν· νήφειν δὲ ἡμᾶς ἐν τῇ πάλῃ οὐ βούλονται οἱ ἐχθροί[4], ἵνα μὴ εὐπορήσωμεν νοημάτων ἀντικειμένων τοῖς λογισμοῖς αὐτῶν· ἐφ' ὅσον γὰρ οὐδὲν αὐτοῖς προσφέρομεν οἰκοθεν, χρονίζοντες αὐτῶν ἐν ἡμῖν οἱ λογισμοὶ διαστρέφουσι τὴν ψυχήν· διὸ καλῶς λέγει ἐν ταῖς Παροιμίαις τό· «ἀποπήδησον, μὴ χρονίσῃς ἐν τῷ τόπῳ αὐτῆς, μηδὲ ἐπιστήσῃς σὸν ὄμμα πρὸς αὐτήν»[5], δηλονότι τὴν ἀντικειμένην δύναμιν, ἢ τὴν κακίαν, ἣν σωματικῶς ἡ σοφία μορφοῖ εἰς γυναῖκα.

Ψαλμὸς 120

4 «Ἰδοὺ οὐ νυστάξει, οὐδὲ ὑπνώσει ὁ φυλάσσων τὸν Ἰσραήλ»

319 Ὁ φυλάσσων Κύριος «ἀπὸ παντὸς κακοῦ»[6], οὐκ ἀπὸ νόσου, ἢ ζημίας, ἢ πενίας τῶν σωματικῶν φυλάσσει, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀληθῶς κακῶν καὶ βλαπτόντων τὴν ψυχήν.

Ψαλμὸς 121

4-5 «Ἐκεῖ γὰρ ἀνέβησαν αἱ φυλαί, φυλαὶ Κυρίου, μαρτύριον τοῦ Ἰσραήλ, τοῦ ἐξομολογήσασθαι τῷ ὀνόματι Κυρίου. Ὅτι ἐκεῖ ἐκάθισαν θρόνοι εἰς κρίσιν, θρόνοι ἐπὶ οἶκον Δαβίδ»

Πᾶσαι αἱ φυλαί, φησίν, ἐξ Αἰγύπτου δυνάμει τοῦ Κυρίου ἐξελθοῦσαι[7], εἰς αὐτὴν ἔσπευδον τὴν πόλιν μαρτυρῆσαι, ἤτοι εὐχαρι-

1. Πρβλ. Ἆσμ. 1,5. 2. Πρβλ. Ματθ. 4,1 ἑξ. 3. Πρβλ. Α΄ Πέτρ. 1,13. 4. Πρβλ. Α΄ Πέτρ. 5,8. 5. Παρμ. 9,18α. 6. Ψαλ. 120,7. 7. Πρβλ. Ἐξ. 12,41. 13,3.

στῆσαι τῷ Θεῷ τοῦ Ἰσραήλ. Προφητεύει ἐπὶ τῶν μελλουσῶν φυλῶν ἀναβαίνειν ἐπὶ τὴν ἀρετὴν καὶ γνῶσιν τοῦ Θεοῦ. Πρότερον γὰρ ὁ Ἰσραὴλ ἐκαλεῖτο ἐπὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐπὶ τὸν οἶκον Κυρίου. Νῦν δὲ πᾶσαι αἱ φυλαί τετυχήκασι τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς γνώσεως, ἐφ' αἷς ἐπλήρωσαν τὴν θαυμασίαν ὑπόσχεσιν· θρόνους τε τοῦ οἴκου Δαβὶδ ἱδρυθηναί φησιν ἐπ' αὐτῆς. Ἐπεὶ καὶ βασιλείας πάντων ὁ Δανιὴλ προφητεύει[1], οὐχ ἑνὸς λέγων ἀρχήν, ἀλλὰ κοινὴν ὑπὲρ ἀρίστων καὶ θεοσεβεστάτων, δι' ὧν ἡ βασιλεία Δαβὶδ ἀνορθοῦται χάριτι Χριστοῦ τοῦ τοῖς δώδεκα δεδωκότος Ἀποστόλοις, τοῖς ἐπὶ δώδεκα θρόνους καθεζομένοις κρίνειν τὸν Ἰσραήλ[2]. Ἐκεῖ γὰρ θύειν, εὔχεσθαι, πανη**320**γυρίζειν ἐκέλευσεν, ὡς ἂν μὴ πανταχοῦ πλανώμενοι, πρόφασιν ἔχωσι ἐξόδους ποιεῖσθαι πὸς εἰδωλα· Θεοῦ γὰρ τοῦτο μαρτύριον ἐκάλεσεν. Τῆς γὰρ αὐτοῦ προνοίας τοῦτο μέγιστον τεκμήριον ἦν, καὶ γὰρ ἔξω ὁ νόμος· ἀνεγινώσκετο διηγήματά τε καὶ κατοθώματα ἀρχαίων, καὶ σύνοδον ἐποιοῦντο, τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην συνεσφίγγουσαν. Λέγοις δ' ἂν οὕτως κατὰ τὴν ἱστορίαν, ἐκεῖ εἶναι καὶ τὴν βασιλείαν καὶ τῶν ἱερέων θρόνους, ὥσπερ διπλῷ στεφάνῳ καὶ διαδήματι καλλωπιζομένης τῆς πόλεως. Νῦν δὲ πάντων ἔκπτωσις καὶ τῆς παλαιᾶς εὐδαιμονίας ἐλάχιστα λείψανα.

Ἕτεροι δέ φασιν, ὡς ἤδη τῶν πραγμάτων ἀπολαύοντες, τρόπον τινα τὴν πόλιν καὶ τὸν ναὸν περιπλέκονται· ἃ γὰρ ἔχοντες οὐκ ἠσθάνοντο, νῦν ἀπολαύοντες εὐφραίνονται, οἴκοι μὲν ἀπολαύοντες θείᾳ δὲ φιλανθρωπίᾳ κομισάμενοι.

7 «Γενέσθω δὴ εἰρήνη ἐν τῇ δυνάμει σου, καὶ εὐθηνία ἐν ταῖς πυργοβάρεσί σου»

Μαθόντες, ὦ οὗτοι, τίς ποτε ἦν ἡ Ἱερουσαλήμ, εὔχεσθε ὑπὲρ τῆς εἰρήνης αὐτῆς, μηδὲν ζητοῦντες ἕτερον ἢ τὰ πρὸς εἰρήνην αὐτῇ συντελοῦντα. Πυργόβαρός ἐστι νοῦς θεωρητικός. Εὐθηνία τοίνυν ἐστὶν ἀπόλαυσις ἀνεμπόδιστος τῶν σωματικῶν ἡδονῶν.

1. Πρβλ. Δαν. 2,37 ἑξ. 2. Ματθ. 19,28.

Ψαλμὸς 122

2 *«Ἰδοὺ ὡς ὀφθαλμοὶ δούλων εἰς χεῖρας τῶν κυρίων αὐτῶν, ὡς ὀφθαλμοὶ παιδίσκης εἰς χεῖρας τῆς κυρίας αὐτῆς, οὕτως οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν»*

Τῶν μὲν ἐχόντων τό «πνεῦμα τῆς δουλείας εἰς φόβον»[1], οἱ ὀφθαλμοὶ εἰς χεῖρας κυρίων **321** καὶ εἰς χεῖρας κυρίας· τοῦ δὲ τὸ πνεῦμα τῆς υἱοθεσίας[2] ἔχοντος πρὸς Κύριον τὸν Θεόν, ἵνα ἅμα τῷ κελευσθῆναι εἰς ἐνέργειαν μεταβάλῃ τὴν πρόσταξιν, οἰκτιρμὸν ἔχειν παρ' αὐτοῦ ἡγούμενος τῷ προσταχθῆναι ποιῆσαι αὐτῷ δοκοῦντα. Καὶ ὥσπερ δὲ πολλάκις οἰκέται καὶ θεραπαινίδες ἐνατενίζουσι ταῖς χερσὶ τῶν δεσποτῶν ἐν ταῖς ἑστιάσεσιν, τροφῆς τι παρ' αὐτῶν λαβεῖν προσδοκῶντες, οὕτως καὶ ἡμεῖς παρὰ τῶν σῶν χειρῶν ἐλπίζομεν τυχεῖν τῶν παρὰ σοῦ ἀγαθῶν, οὐ ῥητῷ δὲ χρόνῳ ταύτην τὴν ἐλπίδα περιορίζομεν, ἀλλὰ προσμένομεν ἕως ἂν ἀξιωθῶμεν τοῦ οἰκτειρῆσαι ἡμᾶς[3].

Ψαλμὸς 123

3-5 *«Ἄρα ζῶντας ἂν κατέπιον ἡμᾶς ἐν τῷ ὀργισθῆναι τὸν θυμὸν αὐτῶν ἐφ' ἡμᾶς· ἄρα τὸ ὕδωρ ἂν κατεπόντισεν ἡμᾶς, χείμαῤῥον διῆλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν· ἄρα διῆλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν τὸ ὕδωρ τὸ ἀνυπόστατον»*

Τὸ δέ· «Ἄρα ζῶντας ἂν κατέπιον ἡμᾶς», δόξει ὑπερβολικῶς εἰρῆσθαι, οὐχ οὕτως ἔχον· δηλοῦται γάρ τι ἐκ τούτου, ὡς καί «ὕδωρ κατεπόντισεν ἡμᾶς», ἢ καὶ «χείμαῤῥον διῆλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν», οὗ «ὕδωρ τὸ ἀνυπόστατον». Ἰωνᾶς γοῦν ζῶν κατεπόθη[4], καί «κατέπιεν» αὐτόν «ὁ θάνατος ἰσχύσας»[5]. Τροπικῶς δὲ ταῦτα εἴρηκεν, ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν· «Ἄρα ζῶντας ἂν κατέπιον ἡμᾶς», δείκνυσι τὴν τοῦ πλήθους ὑπερβολὴν χειμάῤῥου δίκην προσβαλόντος καὶ συγκαλύψαι ἅπαντα προσδοκήσαντος· ἁρμοδίως δὲ τοῦ χει-

1. Ρωμ. 8,15. 2. Πρβλ. Ἐνθ' ἀν. 3. Πρβλ. Ψαλ. 122,2. 4. Πρβλ. Ἰων. 2,1. 5. Ἡσ. 25,8.

μάῤῥου τέθεικε τὴν εἰκόνα· καθάπερ γὰρ ὁ χείμαῤῥος ἐκ πολλῶν ἀθροιζόμενος ὀχετῶν σφοδρότερος γίνεται, οὕτως οἱ τηνικαῦτα τῇ Ἱερουσαλὴμ προσβαλόντες, ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων ἐθνῶν συνηθροίσθησαν, ἀλλὰ κατελύθησαν ψήφῳ δικαίᾳ· τοῦτο γὰρ ὁ προφήτης διδάσκει.

4-6 *«Χείμαῤῥον διῆλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν... Εὐλογητὸς Κύριος, ὃς οὐκ ἔδωκεν ἡμᾶς εἰς θήραν τοῖς ὀδοῦσιν αὐτῶν»*

322 «Χείμαῤῥον» δὲ πάλιν λέγει τοὺς λογισμούς, διὰ τὸ μὴ χρονίζειν αὐτούς, ἀλλὰ ἀθρόως ἐπιπηδᾶν εἰς τὸν νοῦν καὶ πάλιν ξηραίνεσθαι, ῥαθυμοῦντες· γεγόνασι γὰρ ἰσχυροί, κατασταλέντες μέν, γνόντες σαρκὸς κινήματα· ἀφανισθέντες δὲ τῷ τῆς ἁμαρτίας φορτίῳ, καὶ Πνεύματος ἐλάβομεν χάριν. Τρέφει τε ἡμᾶς ἰδίῳ Σώματι, καὶ ποτίζει τῷ Αἵματι, ἀκαμπὲς δόρυ παρέσχεν ἡμῖν τὸν Σταυρόν.

7 *«Ἡ ψυχὴ ἡμῶν ὡς στρουθίον ἐῤῥύσθη ἐκ τῆς παγίδος τῶν θηρευόντων»*

Οὐ γὰρ μόνης ἀπελαύσαμεν τῆς σωτηρίας, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐχθρῶν τὸν ὄλεθρον εἴδομεν.

Ψαλμὸς 124

1 *«Οἱ πεποιθότες ἐπὶ Κύριον, ὡς ὄρος Σιών· οὐ σαλευθήσεται εἰς τὸν αἰῶνα ὁ κατοικῶν Ἱερουσαλήμ»*

Οὔτε γὰρ ὄρος σαλεύσειέ τις, οὔτε τὸν ἐπὶ Θεὸν ἠλπικότα, ὡς οὔτε τὸν Δανιήλ, οὔτε τοὺς τρεῖς παῖδας, [εἰ] καὶ τῆς πατρίδος [ἐξεβλήθησαν[1]], καὶ τοσούτῳ κλύδωνι συνείχοντο· μόνον γὰρ πτῶσις ἀρετῆς καὶ ψυχαπώλεια. Ἀλλ' οὐδὲ σαλεύεταί τις, τῆς ἄνω τυχὼν Ἱερουσαλήμ. Οὐκ εἶπεν δηλονότι «οὐ σαλευθήσεται» ὁ κατοικήσας, ἀλλ' «ὁ κατοικῶν»· αἱ γὰρ ἀρεταὶ ἐν τῷ ἀεὶ γενέσθαι ἔχουσι τὸ εἶναι.

1. Πρβλ. Δαν. 1,1-7.

3 *«Ὅτι οὐκ ἀφήσει Κύριος τὴν ῥάβδον τῶν ἁμαρτωλῶν ἐπὶ τὸν κλῆρον τῶν δικαίων»*

Ὁ Κύριος τῷ κλήρῳ τῶν δικαίων τὴν τῶν ἁμαρτωλῶν ῥάβδον οὐκ τέθεικεν.

4 *«Ἀγάθυνον, Κύριε, τοῖς ἀγαθοῖς καὶ τοῖς εὐθέσι τῇ καρδίᾳ»*

323 Ἡμῶν δὲ δείκνυσι τὴν ἀρχὴν τῆς ἀπολαύσεως τῆς ἐνθέου καὶ κολάσεως, εἰ καὶ διὰ φιλανθρωπίαν νικᾷ μὲν ταῖς ἀντιδόσεσι, τὰς δὲ κολάσεις μειοῖ. Ὁ κατὰ φύσιν ὢν ἀγαθός, τοῖς ἐπιμελείᾳ γενομένοις ἀγαθοῖς συντήρησον τὴν πρὸς τὴν σὴν ἀγαθότητα αὐτῶν ἀδιάπτωτον.

5 *«Τοὺς δὲ ἐκκλίνοντας εἰς τὰς στραγγαλιὰς ἀπάξει Κύριος μετὰ τῶν ἐργαζομένων τὴν ἀνομίαν»*

Οὐκ ἐργασαμένων, ἀλλ' «ἐργαζομένων». Δίκαια δὲ τὸν Θεὸν ὁ προφήτης αἰτεῖ, ἀγαθούς τε καὶ πονηροὺς τῶν προσηκόντων τυχεῖν. Τί γὰρ εἶχον οἱ κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ στρατεύσαντες ἐγκαλεῖν, πλὴν εἰ μὴ τὴν ἐκδοθεῖσαν ἐλευθερίαν· ἡ γὰρ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν εἰρήνη[1] μόνῳ τὸν νοῦν Χριστοῦ ἔχοντι[2] δίδοται· ἀλλὰ καὶ τῶν πολεμίων ἀπολωλότων, οὗτοι τῆς εἰρήνης ἀπήλαυσαν.

Ψαλμὸς 125

4-5 *«Ἐπίστρεψον, Κύριε, τὴν αἰχμαλωσίαν ἡμῶν, ὡς χειμάῤῥους ἐν τῷ νότῳ. Οἱ σπείροντες ἐν δάκρυσιν, ἐν ἀγαλλιάσει θεριοῦσι»*

Θεοδώρου: Εἴρηται ὡς οὐκ ἐν προοιμίοις κατωρθώθη τὸ πᾶν, ἀλλ' οἱ μὲν ἐπανῆλθον, οἱ δὲ ἐναπέμειναν· τοῦτο ἐνταῦθα οἱ ἐπανελθόντες ἀξιοῦσιν εὐχόμενοι, μὴ μερικὴν ἔτι γίγνεσθαι τὴν τῶν λοιπῶν ἐπάνοδον, ἀλλ' ἀθρόαν καὶ κατὰ πλῆθος, μετὰ πολλῆς τῆς ῥύμης, μετὰ πολλῆς τῆς σφοδρότητος.

1. Πρβλ. Φιλιπ. 4,7. 2. Πρβλ. Α' Κορ. 2,16.

324 Διὸ Ἀκύλας· "ὡς καταῤῥοίας ἐν νότῳ"· ὁ δὲ Σύμμαχος· "ὀχετούς"· ἡ δὲ πέμπτη· "ἀφέσεις". «Ἐν νότῳ» δέ, ἐπεὶ ὁ νότος ὑγρὸς ὤν, νεφῶν τὸν ἀέρα πληροῖ καὶ ὄμβρους ἐπάγει σφοδρούς, ἀλλὰ καὶ τὸν χιόνα διαλύων, ἐμπίπλησι τοὺς χειμάῤῥους ὑδάτων. Ἢ νότον τὴν Ἱερουσαλὴμ καλεῖ ἀπὸ τῆς θέσεως. Ἵνα τί; ἵνα παρόμοιοι φησίν, εὑρεθῶμεν τοῖς σπείρουσι μετὰ δακρύων, θερίζουσι δὲ μετ' εὐφροσύνης· ἢ περὶ τῶν καταλοίπων εὐξαμένοις ἀντιφθέγγεται λέγων ὁ προφήτης, ὅτι εἰ κλαύσαιεν κἀκεῖνοι, ἔσται καὶ αὐτοῖς ἐπιστροφή.

Ψαλμὸς 126

1 *«Ἐὰν μὴ Κύριος οἰκοδομήσῃ οἶκον, εἰς μάτην ἐκοπίασαν οἱ οἰκοδομοῦντες»*

Ὡς μεγαλοφρονούντων τῶν Ἰουδαίων ἐπὶ τῷ στερεῷ τῆς οἰκοδομῆς τῶν ἐκκλησιῶν τὰ τοιαῦτά φησι.

2 *«Εἰς μάτην ὑμῖν ἐστι τὸ ὀρθρίζειν· ἐγείρεσθε μετὰ τὸ καθῆσθαι, οἱ ἐσθίοντες ἄρτον ὀδύνης»*

Ὥσπερ ὁ ὕπνος τρέφει τὸ σῶμα, πίπτων τὰς τροφὰς διὰ τοῦ χυμοῦ, οὕτω καὶ ἡ γνῶσις τὴν ψυχήν, τοὺς τῆς πρακτικῆς αὐτὴν λόγους διδάσκουσα.

Ψαλμὸς 127

3 *«Ἡ γυνή σου ὡς ἄμπελος εὐθηνοῦσα ἐν τοῖς κλίτεσι τῆς οἰκίας σου»*

Γυνὴ τοῦ νοῦ ἡ σοφία ἐστίν. «Ἐράσθητι» γάρ, φησίν, «αὐτῆς, καὶ τηρήσει σε»[1]. «Τίμησον αὐτήν, ἵνα σε περιλάβῃ»[2], καὶ κτήσῃ ἀπ' αὐτῆς λόγους σοφοὺς καὶ δόγματα ὀρθά. Λέγει δὲ αὐτὴν καὶ ἀδελφὴν τοῦ νοῦ εἶναι· «Εἶπον τὴν σοφίαν ἀδελφὴν σὴν εἶναι»[3].

1. Παρμ. 4,6. 2. Παρμ. 4,8. 3. Παρμ. 7,4.

Ἀδελφὴν δὲ αὐτὴν ὀνομάζει, διότι καὶ αὐτὴ ἐκ **325** τοῦ Πατρὸς τῶν πάντων ἐστί[1]. Μνημονευτέον δὲ καὶ τοῦ Ἀβραὰμ πῶς τὴν ἰδίαν γυναῖκα ὠνόμασεν ἀδελφήν[2], πάντως τοῦ βουλομένου τὴν σοφίαν εἶναι διδάσκων.

Ψαλμὸς 128

1 *«Ὠδὴ τῶν ἀναβαθμῶν»*

Ὑπόθεσις: Χρηστὰς ἐλπίδας ἐμβάλλει τοῖς ἐκ τῶν πολεμίων πρὸς τὴν οἰκοδομίαν ἐμποδιζομένοις, ὡς ἂν ἐκ τῶν παρελθόντων μὴ ἀπογινώσκοιεν πρὸς τὸ μέλλον· καίτοι πολλάκις ἠττήθησαν καὶ ἁλόντες μετέστησαν, ἀλλ' οὐκ ἐκείνων δυνάμει, τῇ δὲ σφετέρᾳ παρανομίᾳ, καὶ οὐδὲ οὗτοι ἴσχυσαν ἐξαφανίσαι τὸ γένος. Ἀλλ' ὅσον ὁ Θεὸς ἐδίδου σωφρονίζειν, ἐκράτουν.

1-8 *«Πλεονάκις ἐπολέμησάν με ἐκ νεότητός μου, εἰπάτω δὴ Ἰσραήλ... Καὶ γὰρ οὐκ ἠδυνήθησάν μοι. Ἐπὶ τοῦ νώτου μου ἐτέκταινον οἱ ἁμαρτωλοί. Ἐμάκρυναν τὴν ἀνομίαν αὐτῶν. Κύριος δίκαιος συνέκοψεν αὐχένας ἁμαρτωλῶν. Αἰσχυνθήτωσαν καὶ ἀποστραφήτωσαν εἰς τὰ ὀπίσω πάντες οἱ μισοῦντες Σιών. Γενηθήτωσαν ὡσεὶ χόρτος δωμάτων, ὃς πρὸ τοῦ ἐκσπασθῆναι ἐξηράνθη. Οὗ οὐκ ἐπλήρωσε τὴν χεῖρα αὐτοῦ ὁ θερίζων, καὶ τὸν κόλπον αὐτοῦ ὁ τὰ δράγματα συλλέγων. Καὶ οὐκ εἶπον οἱ παράγοντες· Εὐλογία Κυρίου ἐφ' ὑμᾶς»*

Δηλοῖ δὲ τὸ «ἐπὶ τοῦ νώτου» τὸ δολερόν τε καὶ ὕπουλον, ἢ τὸ μετὰ πλείστης σφοδρότητος· αὐτὴν γάρ μου συνθλάσαι τὴν δύναμιν ἐπεχείρουν. «Πλεονάκις ἐπολέμησαν...». Τὸν νῦν μάρτυρα καλεῖ, τὸν μηδέποτε ἡττηθέντα, καὶ διὰ τοῦτο Ἰσραὴλ ἐπικαλεῖται. «Μακρύνουσι τὴν ἀνομίαν αὐτῶν» οἱ ἐχ**326**θροί, συνεχεῖς πειρασμοὺς ἐπιπέμποντες, ἤτοι κατὰ διάνοιαν, διὰ τῶν λογισμῶν, ἢ καὶ ἐκ τῶν ἔξωθεν, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰώβ[3]. Ἀντὶ δὲ τοῦ «ἐτέκταινον», "ἠροτρίασαν" ἐξέδωκεν ἕτερος· τοὐτέστιν [ἄροτρον] εἶχον τὴν

1. Πρβλ. Παρμ. 8,22-25. 2. Πρβλ. Γεν. 20,2. 3. Πρβλ. Ἰὼβ κεφ. 1-2.

ἐπιβουλὴν τὴν ἐμὴν περὶ Κύριον, φησίν, ὁ νικήσας, ἀλλ' ὁ συγκόψας αὐτῶν τοὺς αὐχένας Θεός, ἑκατέρου ἑρμηνεύσαντος "βρόχους", τοὐτέστιν ἐπιβουλάς, ἃς ἐπιδείκνυσιν, ἀρχομένης τῆς πόλεως, φύεσθαι, ὡς καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ πολλοὶ κατ' ἀρχὰς ἐπετίθεντο βασιλεῖς, αἱρέσεις, δῆμοι. Παραθαῤῥύνας διὰ τῆς τῶν προλαβόντων διηγήσεως, τοῦτο νῦν καὶ δι' εὐχῆς ἀπεργάζεται, τὴν τοῦ πολέμου δεικνὺς ὑπόθεσιν ἄδικόν τε καὶ διὰ φθόνον, οἷς ἁρμόττει τό «αἰσχυνθήτωσαν», ἅμα δὲ καὶ διὰ τοῦ χόρτου τῶν δωμάτων, τὴν τῶν ἐναντίων εὐτέλειαν καὶ τὸ εὐκατάπτωτον διά τε τοῦ τόπου καὶ τοῦ φύντος ἐν αὐτῷ· αἱ γὰρ ἔφοδοι τῶν πολεμίων τοιαῦται, μὴ ῥίζαν ἔχουσαι, μὴ ὑπόστασιν, ἀλλὰ δοκοῦσαι πρὸς ὀλίγον ἀνθεῖν. Ταῦτα «τὰ δράγματα» τῶν ζιζανίων ἐστίν, καὶ οὐ πληροῖ τὸν νοῦν· οὐ γάρ ἐστιν ἐκ τοῦ πληρώματος, τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρωμένου· διόπερ καὶ οἱ Ἅγιοι, οὓς παράγοντας εἶπε τὸν κόσμον τοῦτον, οὐκ εὐλογοῦσι, «τὰ δράγματα» ταῦτα συνάγοντες. Ἔστι καὶ «δράγματα» κακίας καὶ ἀγνωσίας. Ὅταν δὲ ἐμφυὴς ψυχὴ καὶ δύναμις τελεία ματαία ᾖ καὶ ψευδῆ μαθήματα..., τὰ τοιαῦτα «χόρτος» ἐστί «δωμάτων».

Ψαλμὸς 129

3-6 *«Ἐὰν ἀνομίας παρατηρήσῃς, Κύριε, Κύριε, τίς ὑποστήσεται; Ὅτι παρὰ σοὶ ὁ ἱλασμός ἐστιν, ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός σου ὑπέμεινά σε, Κύριε... Ἀπὸ φυλακῆς...»*

327 Ὁ δὲ τοῦ «Κύριε» διπλασιασμός, θαυμάζοντός ἐστι τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας τὸν ὄγκον, παρ' ἧς καὶ τὸν ἱλασμὸν εἶναί φησιν, ἀλλ' οὐκ ἐν τοῖς ἡμετέροις κατορθώμασιν. «Ἕνεκεν», ὡσεὶ ἔλεγεν, τῆς γνώσεώς σου «ὑπέμεινά σε, Κύριε», ἢ διὰ τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα ὑπομονὴ κρείττων τῆς δι' ἄλλο τι. Ταῦτα τῶν μὴ διὰ χρείαν βιωτικήν, δι' αὐτὸ δὲ τὸ σεπτὸν ὄνομα προσιόντων, οὕτω καὶ ἐν ὑπομονῇ τρεχόντων τὸν προκείμενον ἀγῶνα[1], καὶ κατὰ μηδένα καιρὸν ἀφισταμένων Θεοῦ[2] καὶ τῶν ἀρεσκόντων αὐτῷ[3].

1. Πρβλ. Ἑβρ. 12,1. 2. Πρβλ. Λουκ. 8,13. 3. Πρβλ. Α' Θεσ. 4,1.

Ἀντὶ δὲ «τοῦ ὀνόματος» Ἀκύλας μὲν καὶ Θεοδοτίων "φόβον" ἡρμήνευσαν· Σύμμαχος δέ "νόμον". Οὐ γὰρ ἀπαγορεύω, φησίν, εἰδὼς ὅτι καθάπερ νόμον ἔχεις τὸν ἔλεον, ἀλλὰ ἀναμένω τῶν ἀγαθῶν τὴν ὑπόσχεσιν. Ταύτην γὰρ ὁ λόγος δηλοῖ, διότι φιλανθρωπίαν τοῖς μετανοοῦσιν ὑπέσχετο. Τὸ γὰρ τίμιον αὐτοῦ λύτρον ὑπὲρ ἡμῶν[1] δέδωκεν αἷμα[2], γενόμενος «ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ»[3]· «οὗτος γὰρ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει, καὶ περὶ ἡμῶν ὀδυνᾶται»[4]. «Ἐποίησε δὲ καὶ λύτρωσιν τῷ λαῷ αὐτοῦ»[5], κατὰ τὸν Ζαχαρίαν, καὶ κατὰ τὴν ἁγίαν Παρθένον· «Ἀντελάβετο Ἰσραὴλ παιδὸς αὐτοῦ, μνησθῆναι ἐλέους»[6]. Δεῖ γὰρ ἐν τοῖς σκυθρωποῖς προσδοκᾶν ἐπὶ Κύριον· οὐ γὰρ μόνον ὅτε φυλακὴ πρωϊνὴ καὶ λαμπρὰ τὰ παρόντα, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῶν ζοφερῶν περιστάσεων· ἀλλὰ καὶ ἀνατείλοντος τοῦ ἀληθινοῦ φωτός, ὁ θεωρητικὸς νοῦς προσθήκην ἐκ Θεοῦ τῶν φαιδρῶν καὶ τῶν σκυθρωπῶν ἀπαλλαγὴν ἠλπίσατο· παραιτέω γὰρ ὡς ἐν **328** πηγῇ, καὶ παρ' αὐτῷ τῷ ἔλεος· τὸ αὐτῷ ὄντι λυτρώσει καὶ τῷ ἱλασμῷ τῷ ἱκανῶς πολλὰς τὰς ἁμαρτίας περικαθαίροντι.

Ψαλμὸς 130

1 *«Ὠδὴ ἀναβαθμῶν»*

Ὑπόθεσις: Παιδεύει διὰ τούτων τὸν ἀκροατήν, [μὴ] μετὰ κακῶν ἀπαλλαγὴν ἐπανελθεῖν εἰς ἀπόνοιαν, καὶ τῶν ἐκ ταύτης πάλιν πειραθῆναι κακῶν, ἑτέρας δεηθέντα ἀλώσεως, μὴ ἀνεσπακέναι, λέγοντα τὰς ὀφρῦς τῆς ἔνδον πληγῆς, τοῦ πάθους κατατεινούσης μοι τὸν αὐχένα.

1 *«Κύριε, οὐχ ὑψώθη ἡ καρδία μου, οὐδὲ ἐμετεωρίσθησαν οἱ ὀφθαλμοί μου, οὐδὲ ἐπορεύθην ἐν μεγάλοις, οὐδὲ ἐν θαυμασίοις ὑπὲρ ἐμέ»*

«Ἐν μεγάλοις» δὲ λέγει, τοῖς ὑπερηφάνοις ἀνδράσιν· καὶ τοὺς τὸ πάθος γὰρ ἔχοντας ἔφευγον, τὴν ἐξ αὐτῶν ἐφορώμενος λύμην.

---

1. Πρβλ. Ματθ. 20,28. Μάρκ. 10,45. **2.** Πρβλ. Α′ Πέτρ. 1,19. **3.** Ἰω. 1,29,36. **4.** Ἡσ. 53,4. **5.** Λουκ. 1,68. Πρβλ. Ψαλ. 110,9. **6.** Λουκ. 1,54.

Πρὸς δὲ τὸ μὴ ἐπαρθῆναι, φησίν, τὴν ἐναντίαν ἀρετὴν εἰς ὑπερβολὴν ἐπετήδευον, ἣν καὶ ὁ Σωτὴρ ἐδίδασκε, λέγων· «Ἐὰν μὴ στραφῆται, καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδία, οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν Βασιλείαν τῶν οὐρανῶν»[1].

2 *«Εἰ μὴ ἐταπεινοφρόνουν, ἀλλὰ ὕψωσα τὴν ψυχήν μου, ὡς τὸ ἀπογεγαλακτισμένον ἐπὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, ὡς ἀνταποδώσεις ἐπὶ τὴν ψυχήν μου»*

Ἀπογαλακτισθέντα δὲ λέγει παιδία, τὴν θλῖψιν δηλῶν· οὐ γὰρ ἀφίσταται τῆς μητρός, ὀδυνώμενος ἐπὶ τῷ στερηθῆναι τοῦ γάλακτος· οὕτως ὢν ἐν συμφοραῖς κἀγώ, φησίν, ηὐχόμην ἀεὶ τῷ Θεῷ· εἰ δὲ μὴ οὕτως ἦν, δίκην δοίην ἐσχάτην· καὶ ἄλλως τῇ τοῦ ἀπογελακτισμένου ψυχῇ μισθὸν ἀνταποδίδωσι Κύριος τῆς ἐπὶ τοσοῦτον ἀναβάσεως· **329** ὁ δὲ τοιοῦτος ἑαυτὸν οὐχ ὑψοῖ, ἀλλ' ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ μητέρα ὑψοῦται, περὶ ἧς εἴρηται· «Ἡ δὲ ἄνω Ἰερουσαλὴμ ἐλευθέρα ἐστίν· ἥτις ἐστὶ μήτηρ» πάντων «ἡμῶν»[2]. Καίπερ βασιλεὺς ἐγώ, φησὶν ὁ τοσοῦτος, ταπεινὸν ἐμαυτὸν καταστήσας, προσήγαγον τῷ ἱλασμῷ[3] καὶ τῷ λύτρῳ[4] τῆς σωτηρίας· οὕτως εἰ ταύτην μετέλθοι τὴν ὁδὸν Ἰσραήλ, λυτρωθήσεται. Τὸ τῆς ὑπερηφανίας πάθος, καρδίας ψεκτὸν ὕψωμα[5] καὶ ὀφθαλμῶν μετεωρισμὸν[6] ὠνόμασεν.

Ψαλμὸς 131

1 *«Μνήσθητι, Κύριε, τοῦ Δαβίδ, καὶ πάσης τῆς πραότητος αὐτοῦ»*

Ἐκείνου μνημονεύει ὁ Κύριος τοῦ ἐν ᾧ γίνεται... Εἰ δὲ πραότητος μνημονεύει ὁ Κύριος, πολλῆς ἀοργησίας χρεία, ἵνα τις δέξηται τὸν Θεόν. Ἢ καὶ ὡς πρᾶος ὁ Δαβίδ, κληρονομίαν αἰτεῖ, τὴν τῶν πραέων γῆν[7].

---

1. Ματθ. 18,3. **2.** Γαλ. 4,26. **3.** Πρβλ. Α′ Ἰω. 2,2. 4,10. **4.** Πρβλ. Ματθ. 20,28. Μάρκ. 10,45. **5.** Πρβλ. Β′ Κορ. 10,5. **6.** Πρβλ. Σ. Σειρ. 23,4. **7.** Πρβλ. Ψαλ. 36,11.

6 *«Ἰδοὺ ἠκούσαμεν αὐτὴν ἐν Ἐφραθᾷ, εὕρομεν αὐτὴν ἐν τοῖς παιδίοις τοῦ δρυμοῦ»*

Περὶ τῆς σοφίας λέγει προφητικῶς, ἥτις ἐστὶν ὁ Χριστός[1]. Ἢ καὶ ἄλλως· ἅπερ ἤκουσαν παρὰ τῶν πατέρων, φησίν, ὡς ἡ τοῦ Θεοῦ σκηνὴ περιείη πανταχοῦ, ἐκ τόπου τόπον ἀμείβουσα, ἐν ἀγροῖς τε καὶ πεδίοις, καὶ ἡδράσθη μετὰ ταῦτα, ὃ δὴ γενέσθω καὶ νῦν. Ἐφραθὰ δὲ νῦν λέγει τὴν Ἰούδα φυλήν, εἰς ἣν μετὰ τὴν πολλὴν εἰσηνέχθη περίοδον[2]. Ἐν τῇ Γενέσει[3], Ἐφραθὰ θυμὸν ὅρα αὐτήν. Ἐν Δευτερονομίῳ σημαίνεται ὁ σκοπὸς ὁ τέταρτος· ἐν Μιχαίᾳ[4], γῆ καρποφορου**330**μένη. Παρ' Ἑβραίοις τὸ Ἐφραθὰ Μαρία σημαίνει.

7 *«Προσκυνήσωμεν εἰς τὸν τόπον, οὗ ἕστησαν οἱ πόδες αὐτοῦ»*

Λέγει δὲ ὅτι ἐκεῖ προσκυνοῦμεν, θείας ἐπιφανείας τὸν ναὸν ἠξιῶσθαι πιστεύοντες· ταύτην γὰρ ἔχει διάνοιαν τό· «οὗ ἕστησαν οἱ πόδες αὐτοῦ». Ἀσώματον γὰρ καὶ ἀπερίγραφον τὸ θεῖον· σωματικώτερον δὲ ἡ Γραφὴ περὶ αὐτοῦ διαλέγεται, ταῖς ἀνθρωπίναις ἀκοαῖς μετιοῦσα τοὺς λόγους. Προσκυνοῦμεν τὴν σάρκα τοῦ Σωτῆρος [οὐ] διὰ τὴν φύσιν, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Χριστός ἐστιν αὐτῇ· καὶ ἡ μὲν σὰρξ προσκυνητὴ διὰ τὸν Θεὸν Λόγον, τὸν ἐν αὐτῇ. Χριστὸν δὲ ἐνταῦθά φημι τὴν λογικὴν ψυχήν, τὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐπιδημήσασαν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων· μόνη γὰρ σὰρξ οὐ πέφυκε δέχεσθαι Θεόν, διότι ὁ Θεὸς ἡμῶν σοφία ἐστίν. Ἐν δὲ καρδίᾳ ἀγαθῇ, φησὶν ὁ Σαλομών, ἀναπαύσεται σοφία[5]. Οὐδὲν δὲ συνεστώντων ἐκ τῶν τεττάρων στοιχείων γνώσεώς ἐστι δεκτικόν. Γνωστὸς δὲ ἡμῶν ἐστιν ὁ Θεός[6].

8 *«Ἀνάστηθι, Κύριε, εἰς τὴν ἀνάπαυσίν σου, σὺ καὶ ἡ κιβωτὸς τοῦ ἁγιάσματός σου»*

Ἡ σὰρξ μέν ἐστι κιβωτὸς τοῦ Κυρίου· κιβωτὸς δὲ Θεοῦ ὁ Χριστός, εἴπερ «ὁ Θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ»[7].

---

1. Πρβλ. Α′ Κορ. 1,24,30. **2.** Πρβλ. Μιχ. 5,1. Ρουθ 1,2. **3.** Πρβλ. Γεν. 35,16,19. 48,7. **4.** Πρβλ. Μιχ. 5,1. **5.** Πρβλ. Παρμ. 14,33. **6.** Πρβλ. Ψαλ. 75,2. **7.** Β′ Κορ. 5,19.

Καὶ ἄλλως ἀνάπαυσιν Θεοῦ καλοῦσιν τὴν κατὰ νόμον λατρείαν, οὐχ ὅτι δεόμενος ἦν, ἀλλ' ὅτι τοῖς εὐσεβοῦσιν ἀνανεπαύετο. Τῷ δὲ ναῷ τὴν θείαν χάριν καὶ τὴν ἐπιφάνειαν ἀξιοῦσιν αὖθις ἀποδοθῆναι. Μέμνηται δὲ τῆς κιβωτοῦ, ἐπειδή ἐν τοῖς Ἁγίοις τῶν Ἁγίων ἔκειτο, τὰς πλάκας ἔχουσα[1], δι' οὗ τῷ Ἀρχιερεῖ μηνύματά τινα τῆς θείας ἐπιφανείας ἐγίνετο.

9 *«Οἱ ἱερεῖς σου ἐνδύσονται δικαιοσύνην, καὶ οἱ ὅσιοί σου ἀγαλλιάσονται»*

331 Οὐκέτι φησὶ κατὰ τὸν νόμον στολάς[2], ἀλλ' αὐτὴν τὴν δικαιοσύνην· δικαιοσύνη δὲ ὁ Χριστός[3]. Ὥσπερ ἐνδύεταί τις δικαιοσύνην[4], οὕτω καὶ σωφροσύνην καὶ ἀνδρείαν καὶ ἀγάπην καὶ μακροθυμίαν καὶ τὰς λοιπὰς ἀρετάς. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις «ἔνδυμα γάμου»[5], ἱερατικὸν ἔνδυμα δικαιοσύνη, ὅπερ ἑαυτῷ τις ἐνδύεται, διὰ τὸ εἶναι δίκαιος, ἵνα μετὰ τοῦτο αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐνδύσῃ αὐτὸν σωτηρίας, ὡς ἐπηγγείλατο λέγων· «Τοὺς ἱερεῖς αὐτῶν ἐνδύσω σωτηρίαν»[6]. Τοὺς μέντοι ἐχθροὺς τοῦ Θεοῦ, φησίν, ἐνδύσει αἰσχύνην[7]. Ἀνωτέρω μέν· «Οἱ ἱερεῖς σου ἐνδύσονται δικαιοσύνην», λέγεται. Μετ' ὀλίγα δέ· Καί «τοὺς ἱερεῖς αὐτῆς ἐνδύσει σωτηρίας»[8]· ὅταν γὰρ ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν «ἐνδύσωνται δικαιοσύνην», τότε ἀπὸ Θεοῦ ἐνδύσονται σωτηρίας.

Μετ' ὀλίγα δέ· «Καὶ οἱ ὅσιοί» σου «ἀγαλλιάσει ἀγαλλιάσονται»[9]. Τῇ γὰρ ἐκ τοῦ ἐφ' ἡμῖν ἀγαλλιάσει καὶ οἱ ὅσιοι τοῦ Θεοῦ ἀγαλλιάσονται.

11 *«Ὤμοσε Κύριος τῷ Δαβὶδ ἀλήθειαν, καὶ οὐ μὴ ἀθετήσει αὐτήν· ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας σου θήσομαι ἐπὶ τοῦ θρόνου σου»*

Λέγει δὲ καὶ ὁ Ὠριγένης· Τὸ ἀψευδὲς τῆς ἐπαγγελίας, ὅρκον ὠνόμασεν. «Ἄνθρωποι μὲν γὰρ κατὰ τοῦ μείζονος ὀμνύουσιν»[10]. ὁ δὲ Θεὸς κατ' οὐδενὸς ἔχει ὀμόσαι[11]. «Ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας σου

---

1. Πρβλ. Ἑβρ. 9,3-4. Δευτ. 10,1-5. Γ′ Βασ. 8,9. Β′ Παρλ. 5,10. **2.** Πρβλ. Ἐξ. 28,2 ἑξ. **3.** Πρβλ. Α′ Κορ. 1,30. **4.** Πρβλ. Ἐφ. 4,24. 6,14. **5.** Ματθ. 22, 11-12. **6.** Ψαλ. 131,16. **7.** Πρβλ. Ψαλ. 131,18. **8.** Ψαλ. 131,16. **9.** Ἔνθ' ἀν. **10.** Ἑβρ. 6,16. **11.** Πρβλ. Ἑβρ. 6,13.

θήσομαι ἐπὶ τοῦ θρόνου σου». «Καὶ δώσει αὐτῷ», φησὶ Γαβριὴλ τῇ Μαρίᾳ, «ὁ Θεὸς τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ»[1]. Θρόνος μέν ἐστι τοῦ Θεοῦ ἡ φύσις ἡ λογική· θρόνος δὲ Χριστοῦ ἡ θεωρία τῶν γεγονότων καὶ γενησομένων αἰώνων.

15 *«Τὴν θήραν αὐτῆς εὐλογῶν εὐλογήσω, τοὺς πτωχοὺς αὐτῆς χορτάσω ἄρτων»*

Ταύτης τῆς θήρας ὁ ἐν ταῖς Παροιμίαις «οὐκ ἐπιτεύξεται δόλιος»[2]. Ἐκ ταύτης δὲ θήρας **332** ἦν καὶ τὸ προσενεχθὲν βρῶμα τῷ Ἰσαὰκ ἀπὸ Ἰακὼβ τοῦ παιδὸς αὐτοῦ[3].

16 *«Τοὺς ἱερεῖς αὐτῆς ἐνδύσω σωτηρίαν, καὶ οἱ ὅσιοι αὐτῆς ἀγαλλιάσει ἀγαλλιάσονται»*

Θήρα, πτωχοί, ἱερεῖς, ὅσιοι, τέσσαρα εἴδη τῶν οἰκείων τῆς Σιών.

17 *«Ἡτοίμασα λύχνον τῷ Χριστῷ μου»*

«Ἐκεῖνος ἦν ὁ λύχνος ὁ καιόμενος καὶ φαίνων»[4].

18 *«Τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ἐνδύσω αἰσχύνην· ἐπὶ δὲ αὐτὸν ἐξανθήσει τὸ ἁγίασμά μου»*

Διὸ καὶ «ἐπ' αὐτὸν ἐξανθήσει τὸ ἁγίασμα» αὐτοῦ, περὶ οὗ φησιν ἐν Ἡσαΐᾳ· «Καὶ ἄνθος ἐκ τῆς ῥίζης ἀναβήσεται»[5], ᾧ ἀκολούθως τό· Τὰ ἄνθη τῆς γῆς ὤφθη ἐν τῇ γῇ ἡμῶν[6], τῷ εἶναι ἄνθη τοιαῦτα εἰληφότα πρὸς τοῦ ἐξανθουμένου ὑπὸ Κυρίου ἁγιάσματος. Τοῦτο γὰρ τὸ ἐξανθοῦν ἁγιάζει τοὺς προσπελάζοντας αὐτῷ· αὐτὸ ὂν τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ καὶ ἄνθος, ὥστ' ἂν εἰπεῖν· «Ἐγὼ ἄνθος τοῦ πεδίου, καὶ κρῖνον τῶν κοιλάδων»[7]. Ἐπὰν οὖν αὐτὰ ποιῇ τὸ ἄνθος καὶ τὸ κρῖνον τοῦ πεδίου καὶ κρῖνον τῶν κοιλάδων, εἰκότως ὀφθήσεται τὰ ἄνθη ἐν τῇ γῇ ἡμῶν[8], ἐξανατείλαντος τοῦ Θεοῦ τὸ ἁγίασμα αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς πεφωτισμένους καὶ νεάζοντας εἶναι ἐπὶ τὴν μακαρίαν καὶ πνευματικὴν ἑορτήν.

---

1. Λουκ. 1,32. **2.** Παρμ. 12,27. **3.** Πρβλ. Γεν. 27,6-25. **4.** Ἰω. 5,35. **5.** Ἡσ. 11,1. **6.** Πρβλ. Ἅσμ. 2,12. **7.** Ἅσμ. 2,1. **8.** Πρβλ. Ἅσμ. 2,12.

Ψαλμὸς 132

1 *«Ἰδοὺ δὴ τί καλὸν ἢ τί τερπνόν, ἀλλ' ἢ τὸ κατοικεῖν ἀδελφοὺς ἐπὶ τὸ αὐτό;»*

Οὗτοι κατοικοῦσι ἐπὶ τὸ αὐτό, οἱ τὸ αὐτὸ ἐν Κυρίῳ φρονοῦντες[1].

2 *«Ὡς μύρον ἐπὶ κεφαλῆς, τὸ καταβαῖνον ἐπὶ πώγωνα, τὸν πώγωνα τοῦ Ἀαρών, τὸ καταβαῖνον ἐπὶ τὴν ὥαν τοῦ ἐνδύματος αὐτοῦ»*

333 Εἰ τὸ ἔνδυμα τῶν ἱερέων δικαιοσύνη ἐστίν («οἱ ἱερεῖς σου» γάρ, φησίν, «ἐνδύσονται δικαιοσύνην»[2]), ἱερεὺς δὲ ἦν ὁ Ἀαρών[3], τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ ἦν ἄρα δικαιοσύνη. Ἐπὶ οὖν τὸν τοιοῦτον πώγωνα καὶ τὸ ἔνδυμα τὸ τοιοῦτον ἔρχεται τὸ οὐράνιον μύρον, ὅ ἐστιν γνῶσις ἡ τοῦ Θεοῦ. «Μύρον ἐκκενωθέν, ὄνομά σου»[4]. Τοῦτον τὸν πώγωνα φέρει ὁ καταντήσας «εἰς ἄνδρα τέλειον, εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ»[5].

Ψαλμὸς 133

4 *«Εὐλογήσει σε Κύριος ἐκ Σιών, ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν»*

«Ἐκ Σιών» δέ, φησίν, ἐπειδὴ καὶ τοὔνομα ποθεινὸν ὑπῆρχεν αὐτοῖς, ἔνθα πάσης ἀγιστείας ὑπόθεσις ἦν· εἶτα διδάσκει παντα-χόθεν καλεῖν, λέγων· «ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν».

Ψαλμὸς 134

5-6 *«Ὅτι ἐγὼ ἔγνωκα ὅτι μέγας ὁ Κύριος. Καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν παρὰ πάντας τοὺς θεούς. Πάντα, ὅσα ἠθέλησεν ὁ Κύριος, ἐποίησεν*

---

1. Πρβλ. Φιλιπ. 4,2. Ρωμ. 15,5. Β' Κορ. 13,11. **2.** Ψαλ. 131,9. **3.** Πρβλ. Ἐξ. 28,1 ἑξ. **4.** Ἅσμ. 1,3. **5.** Ἐφ. 4,13.

ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ, ἐν ταῖς θαλάσσαις καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἀβύσσοις»

Γνώσεως χρεία, πρὸς τὸ θεωρῆσαι τὴν μεγαλειότητα τοῦ Κυρίου. Συμμετρεῖ τὸν λόγον πρὸς τὴν τῶν ἀκουόντων ἀσθένειαν· ἀγαπητὸν γὰρ αὐτοῖς γνῶναι Θεόν, τέως ὅτι πάντων ἀνώτατος, κατασκευάζοντα τὰ μέγιστα δείκνυσι, λέγων· «Πάντα ὅσα ἐποίησεν ὁ Κύριος», καλὰ ἐστίν[1], ἅτε θελήματι Θεοῦ γεγενημένα. Καὶ ἐν ταῖς ἀβύσσοις ἀλλη**334**γορικῶς λεγομέναις οἱ καταχθόνιοι δαίμονες, πρὸς οὓς οὐ πεμφθῆναι ἐκάλουν τὸν Χριστὸν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις οἱ ἐπίγειοι δαίμονες[2]. Ἡ δὲ τούτων τῶν κόσμων καὶ τῶν διαφόρων σωμάτων ἀκριβεστέρα γνῶσις ἐν τοῖς περὶ κρίσεως λόγοις ἀπόκειται. Ἴδε ἐξουσίαν μηδαμοῦ Κυρίῳ κωλυομένην· τὰς ἀβύσσους γὰρ ἐποίησε, τὰς ἐπάνω τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὑποκάτω τῆς γῆς.

7 *«Ἀνάγων νεφέλας ἐξ ἐσχάτων τῆς γῆς, ἀστραπὰς εἰς ὑετὸν ἐποίησεν, ὁ ἐξάγων ἀνέμους ἐκ θησαυρῶν αὐτοῦ»*

Οἱ τροπικῶς νῦν λεγόμενοι ἄνεμοι τοὺς τῆς ψυχῆς στάχυς ἐκ τῶν καλύκων προβάλλουσιν, ἵν' «οἱ σπείροντες ἐν δάκρυσιν, ἐν ἀγαλλιάσει θερίσωσιν»[3]. Ἄλλως. Ἄνεμός ἐστιν φύσις λογικὴ τὸν ἀπὸ πρακτικῆς ὑψωθέντα νοῦν ἐπὶ τὴν τῆς γνώσεως μεταφέρουσα τελειότητα.

12-14 *«Καὶ ἔδωκε τὴν γῆν αὐτῶν κληρονομίαν, κληρονομίαν Ἰσραὴλ λαῷ αὐτοῦ. Κύριε, τὸ ὄνομά σου εἰς τὸν αἰῶνα καὶ τὸ μνημόσυνόν σου εἰς γενεὰν καὶ γενεάν. Ὅτι κρινεῖ Κύριος τὸν λαὸν αὐτοῦ»*

335 Τὸ δὲ συνεχὲς τοῦ λόγου τῇ δοξολογίᾳ διέκοψεν, ὡς καὶ γράφων τοῖς Γαλάταις ὁ Παῦλος. Εἰπὼν γάρ· «Χάρις ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ δόντος ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν..., κατὰ τὸ θέλημα

1. Πρβλ. Γεν. 1,31. 2. Πρβλ. Ματθ. 8,31. 3. Ψαλ. 125,5.

τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός»[1] ἐπήγαγεν· «Ὧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν»[2]. Καὶ ἀλλαχοῦ· «ὧν ἡ υἱοθεσία καὶ ἡ δόξα... καὶ ἡ λατρεία καὶ ἡ ἐπαγγελία... ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν»[3]. Καὶ νῦν ὁ προφήτης ἐννοήσας τήν τε καθόλου πρόνοιαν καὶ τὰ συμβάντα περὶ τὸν Ἰσραήλ, πυρωθεὶς ἀπὸ τῆς ἀφάτου φιλανθρωπίας, δοξολογεῖ τὸν Θεόν, ὡς ἄληκτον ἔχοντα δόξαν. Περὶ δὲ τοῦ λαοῦ φησιν ἢ ὅτι δίκην αὐτὸν ἀπαιτήσει, καὶ παύσεται μετὰ ταῦτα, ἢ ὅτι ἐκδικήσει μὲν τὸν λαόν, ἐπ' αὐτῷ δὲ παρακληθήσεται, ὃν διὰ τὴν ἐκείνων ἀξίαν [οἰκτειρεῖ], ὅπου γὰρ παράκλησις, συγγνώμης χρεία καὶ φιλανθρωπίας καιρός. Καθάπερ γὰρ ὅτε κλῆρον πατρῷον τὴν ὑπ' ἐκείνων τῶν δυσσεβῶν βασιλέων κατασχεθῆναι γῆν τοῦ Ἰσραὴλ ἔδωκεν ὁ τούτου Θεός, ἐστὶ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἡ θεωρία τῶν γεγονότων· αὕτη δὲ κατὰ τὸν Κύριον «ἐντὸς ἡμῶν ἐστι»[4]· τὰ δὲ ἐντὸς [ὅτε] ὑπὸ δαιμόνων κεκράτηται, καλῶς λέγονται οἱ ἀλλόφυλοι τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας κατέχειν.

15-18 *«Τὰ εἴδωλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον καὶ χρυσίον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων. Στόμα ἔχουσι, καὶ οὐ λαλήσουσιν· ὀφθαλμοὺς ἔχουσι, καὶ οὐκ ὄψονται... Ὅμοιοι αὐτοῖς γένωνται οἱ ποιοῦντες αὐτά»*

Ἵνα τὰς αἰσθήσεις ἀποβάλλωσι τὰς ψεκτὰς καθ' ἃς εἰσκινούμενοι τὰ εἴδωλα θεοὺς εἶναι ὀνομάζουσι, καὶ οὕτω θείαν εὕρωσιν αἴσθησιν· οὕτω γὰρ πείθομαι καταρᾶσθαι τὸν ἅγιον ψαλμῳδόν.

21 *«Εὐλογητὸς Κύριος ἐκ Σιών, ὁ κατατοικῶν Ἰερουσαλήμ»*

336 Ὁ ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ κατοικῶν, κατοικεῖ ἐν Ἱερουσαλήμ.

Ψαλμὸς 135

1-3 *«Ἐξομολογεῖσθε τῷ Κυρίῳ»*

1. Γαλ. 1,3-4. 2. Γαλ. 1,5. 3. Ρωμ. 9,4-5. 4. Λουκ. 17,21.

Ἔνθα οἱ βαπτιζόμενοι ὑπὸ Ἰωάννου ἐξωμολογοῦντο τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν[1].

4 *«Τῷ ποιοῦντι (ποιήσαντι) θαυμάσια μεγάλα μόνῳ»*

Καλῶς δὲ τῷ ποιοῦντι φησί, ἀλλ' οὐ ποιήσαντι· διηνεκῶς γὰρ ἐνεργεῖ τὰ θαυμάσια. Τῷ δέ «μόνῳ», πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν δαιμόνων, ἀλλ' οὐ πρὸς ἀθέτησιν τοῦ Υἱοῦ.

11 *«Καὶ ἐξαγαγόντι τὸν Ἰσραὴλ ἐκ μέσου αὐτῶν»*

Ὡς ἀγνώμοσι δὲ τὰ ἐν Αἰγύπτῳ συνεχῶς περιστρέφεται, τὴν τούτων λήθην ἐκκόπτοντα.

13-14 *«Τῷ καταδιελόντι τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν εἰς διαιρέσεις... καὶ διαγαγόντι τὸν Ἰσραὴλ διὰ μέσον αὐτῆς»*

Θείας δὲ δυνάμεως οὐ μόνον διαίρεσις, ἀλλὰ τὸ θαῤῥῆσαι τὸν Ἰσραὴλ ἐπὶ τῷ παραδόξῳ καὶ μὴ πτοηθέντα φυγεῖν, κορυφουμένων ἑκατέρωθεν τῶν ὑδάτων[2]· τὸ μηκέτι γενέσθαι τὴν τῆς θαλάσσης διαίρεσιν, οὐ φύσεως ἔργον, ἀλλὰ θείαν δείκνυσι [δύναμιν] τοῦ καταποντισμοῦ καὶ τὴν ἀγανάκτησιν.

15 *«Καὶ ἐκτινάξαντι Φαραὼ καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ εἰς θάλασσαν Ἐρυθράν»*

Ὅρα δὲ καὶ τὴν μακροθυμίαν· οὐ γὰρ αὐτοὺς ἀνεῖλεν, ἀλλ' ἑαυτοὺς κατέκριναν ἀδίκως ἐπιδιωκήσαντες· διὸ καὶ πάντες πεπόνθασιν, ἀλλ' οὐ μόνος Φαραώ.

16 *«Τῷ διαγαγόντι τὸν λαὸν αὐτοῦ ἐν τῇ ἐρήμῳ»*

Οὐκ ἔλαττον τῆς θαλάσσης τῆς ἐρήμου **337** τὸ θαῦμα· πολλὰ γὰρ τὰ θάνατον ἀπειλοῦντα, λοιμός, αὐχμός, δίψα, καῦμά τε σφοδρόν, καὶ πλῆθος θηρίων, ἁπάντων τε τῶν ἐπιτηδείων ἡ ἐρημία· οἱ δέ, μηδενὸς λυποῦντος, ἐβάδιζον.

17-20 *«Τῷ πατάξαντι βασιλεῖς μεγάλους... καὶ ἀποκτείνατι*

1. Πρβλ. Μάρκ. 1,4-5. 2. Ἐξ. 14, 21-29.15,8.

βασιλεῖς κραταιούς,... τὸν Σηὼν βασιλέα τῶν Ἀμορῥαίων... καὶ τὸν Ὢγ βασιλέα τῆς Βασάν»

Ἐκ δὲ πάντων δύο μέμνηται βασιλέων θανάτου· ἐπὶ ῥώμῃ γὰρ καὶ δυναστείᾳ καὶ μεγέθει σώματος ἐσημειοῦντο· [ὁ μὲν Σηών...] Ὁ δὲ Ὢγ, πήχεις ἔχων ἐννέα τὸ μῆκος καὶ πέντε τὸ εὖρος, σιδηρᾶν εἶχεν τὴν κλίνην[1].

23-24 *«Ὅτι ἐν τῇ ταπεινώσει ἡμῶν ἐμνήσθη ὁ Κύριος, καὶ ἐλυτρώσατο ἡμᾶς ἐκ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν»*

Δηλοῖ δὲ τό· «ἐν τῇ ταπεινώσει ἡμῶν ἐμνήσθη ὁ Κύριος», ὅτι ἤρκεσεν αὐτὸν ἐπικάμψαι ἡ συμφορά, καὶ ἐξ ἀρχῆς γὰρ ἀπαλάξας αὐτοὺς Αἰγύπτου, οὐκ εἶπεν· «ἰδὼν εἶδον» τὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβολήν, ἀλλά «τὴν κάκωσιν τοῦ λαοῦ μου τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ»[2]. Πλέον ἁρμόζει ὁ λόγος, «ὅτι ἐν τῇ ταπεινώσει ἡμῶν ἐμνήσθη ἡμῶν ὁ Κύριος», τοῖς τῆς νοητῆς δουλείας ἀπαλλαγεῖσιν, ἤτοι τῆς αἰσθητῆς.

26 *«Ἐξομολογεῖσθε τῷ Θεῷ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι εἰς τὸν αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ»*

Διὸ καὶ τὴν ζωὴν ἅπασαν οἱ μακάριοι ἄνδρες τῇ περὶ τοὺς ὕμνους ἤνεσαν φροντίδι, λέγοντες· Ἄσω τῷ Κυρίῳ ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ[3]. Ἦν δὲ ἡ πόλις αὐτοῦ τιμία διὰ τὴν θείαν λατρείαν, ὡς προείρηται τό· «Ἕνεκα τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ μου ἐξεζήτησα ἀγαθά σοι»[4].

Ψαλμὸς 136

2 *«Ἐπὶ ταῖς ἰτέαις, ἐν μέσῳ αὐτῆς ἐκρεμάσαμεν τὰ ὄργανα ἡμῶν»*

338 Ἕτερός φησι· "κιθάρας" ἡμῶν· ἄλλος "λύρας". Καὶ τίνος ἕνεκεν τὰ ὄργανα ἐπήγοντο εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπιόντες, οὐ μέλ-

1. Πρβλ. Δευτ. 3,11. 2. Ἐξ. 3,7. 3. Πρβλ. Ψαλ. 103,33. 4. Ψαλ. 121,9.

λοντες αὐτοῖς χρῆσθαι; Οἰκονομεῖται καὶ τοῦτο, ὥστε ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας ἔχειν ὑπερμνήματα τῆς πολιτείας τῆς πρώτης καὶ μᾶλλον δάκνεσθαι, ὁρῶντες τὰ σύμβολα τῆς θρησκείας.

3 *«Ὅτι ἐκεῖ ἐπηρώτησαν ἡμᾶς οἱ αἰχμαλωτεύσαντες ἡμᾶς λόγους ᾠδῶν, καὶ οἱ ἀπαγαγόντες ἡμᾶς· Ἄσατε ἡμῖν ἐκ τῶν ᾠδῶν Σιών»*

Ἔγνων ἐγὼ καὶ δαίμονας ἀναγκάζειν λέγειν ψαλμοὺς καὶ ᾠδὰς πνευματικάς, ἐν αἷς ἔστι τις ἐντολὴ ἣν παρέβημεν, ὡς ἂν ἀκούοντες καταγελῶσιν, ὡς λεγόντων καὶ μὴ ποιούντων· διὸ καὶ Δαβὶδ λέγει· μὴ καταγελασάτωσάν μου ὑπερήφανοι[1].

4 *«Πῶς ᾄσωμεν τὴν ᾠδὴν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας;»*

Ὁ ἐν κακίᾳ διάγων, ἐπὶ γῆς ἐστιν ἀλλοτρίας· διὸ οὐ δύναται εἰπεῖν· «ᾄσω τῷ Κυρίῳ εὐεργετήσαντί με»[2]. Τῶν γὰρ ἐξελθόντων ἐστὶν ἀπὸ κακίας τὸ λέγειν· «ᾄσωμεν τῷ Κυρίῳ, ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται...»[3].

6 *«Κολληθείη ἡ γλῶσσά μου τῷ λάρυγγί μου, ἐὰν μή σου μνησθῶ»*

Ἢ καὶ οὐχ ἁπλῶς σου μνημονεύω, φησί, προανακρούσομαι δέ σε ἐν ὕμνοις τε καὶ ᾠ**339**δαῖς, ὅπερ σφόδρα ποθοῦντος· ἀλλ' οὗτοι μὲν ἐκπεσόντες ἐπανελθεῖν εἶχον ἐλπίδας· ἡμᾶς δὲ τῆς ἄνω ἐκπίπτοντας Ἱερουσαλήμ[4], οὐκ ἔστιν ἐπανόδου τυχεῖν· τὸ γὰρ πῦρ αὐτῶν οὐ σβήσεται[5].

7 *«Μνήσθητι, Κύριε, τῶν υἱῶν Ἐδώμ»*

Οἱ υἱοὶ Ἐδώμ, οἱ ἀπὸ Ἡσαῦ[6], καὶ ἁλούσης τῆς Ἱερουσαλήμ, ὑπανέβαινον πικρῶς, ἕως θεμελίων αὐτὴν ἀνασπᾶσθαι συμβουλεύοντες. Τοὺς Ἄραβας λέγει, τοὺς τοῖς Βαβυλωνίοις συνεπιθεμένους, ὧν καὶ μέμνηται συνεχῶς ὁ προφήτης, ὅτι συγγενεῖς ὄντες πικρότεροι τῶν πολεμίων ἐγένοντο, οὓς, φησίν, ἀπαίτησον δίκην.

---

1. Πρβλ. Ψαλ. 24,2. **2.** Ψαλ. 12,6. **3.** Ἐξ. 15,1,21. **4.** Πρβλ. Γαλ. 4,26. **5.** Πρβλ. Μάρκ. 9,48. Ματθ. 3,12. Λουκ. 3,17. **6.** Πρβλ. Γεν. 36,19.

Οὐ γὰρ μέχρι τῆς ἁλώσεως ἔστησαν· ἀνασπασθῆναι δὲ καὶ τοὺς τῆς Ἱερουσαλὴμ θεμελίους ἐβούλοντο.

8 *«Θυγάτηρ Βαβυλῶνος ἡ ταλαίπωρος, μακάριος ὃς ἀνταποδώσει σοι τὸ ἀνταπόδομά σου»*

Κατὰ δὲ τὸ ῥητόν, οὐκ ἔστιν ὁ τοσοῦτος τοῦ προφήτου θυμός, ἀλλ' ἐκ προσώπου τῶν αἰχμαλώτων ἡ πικρὰ τῆς τιμωρίας ἀπαίτησις· ὁ γὰρ προφήτης καθ' ἑαυτὸν τό· «Εἰ ἀνταπέδωκα», φησίν, «τοῖς ἀποδιδοῦσί μοι κακά»[1], καὶ τὴν παρὰ τῶν νόμων ὑπερβὰς συμμετρίαν.

Ψαλμὸς 137

1 *«Ἐξομολογήσομαί σοι, Κύριε, ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου, καὶ ἐναντίον Ἀγγέλων ψαλῶ σοι, ὅτι ἤκουσας πάντα τὰ ῥήματα τοῦ στόματός μου»*

340 «Ἐναντίον Ἀγγέλων» φάλλειν ἐστὶν τὸ ἀπεριπαύστως ψάλλειν, ἤτοι τυπουμένου τοῦ ἡγεμονικοῦ ἡμῶν μόνοις τοῖς σημαινομένοις πράγμασιν ὑπὸ τοῦ ψαλμοῦ, ἢ καὶ μὴ τυπουμένου. Ἢ τάχα οὕτως· «ἐναντίον Ἀγγέλων» φάλλει ὁ νοῶν τὴν δύναμιν. Κατὰ δὲ τὴν ἑτέραν ἔκδοσιν ["ἐναντίον θεῶν"] θεοὺς τοὺς ἱερεῖς καλεῖ, κατὰ τό· «Οὐ θεούς κακολογήσῃς»[2]. Καὶ περὶ Ἀγγέλων δὲ λέγεται ἐν τῷ· χείλη ἱερέως φυλάξεται γνῶσιν, καὶ ἐκ στόματος αὐτοῦ ζητήσουσι δικαιοσύνην, ὅτι Ἄγγελος Κυρίου παντοκράτορός ἐστι[3]. Δηλοῖ τοίνυν ὅτι προηγουμένων τῶν ἱερέων εὐκτάκτως σὺ λειτουργήσω.

5 *«Καὶ ᾀσάτωσαν ἐν ταῖς ὁδοῖς Κυρίου, ὅτι μεγάλη ἡ δόξα Κυρίου»*

Ὁδοὶ Κυρίου εἰσὶν αἱ ἀρεταί, φέρουσαι ἐπὶ τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ[4].

---

1. Ψαλ. 7,5. **2.** Ἐξ. 22,27. **3.** Πρβλ. Μαλ. 2,7. **4.** Πρβλ. Β' Πέτρ. 1,5.

6 *«Ὅτι ὑψηλὸς Κύριος, καὶ τὰ ταπεινὰ ἐφορᾷ, καὶ τὰ ὑψηλὰ ἀπὸ μακρόθεν γινώσκει»*

Τοὺς μὲν ταπεινοὺς ὁ Κύριος διὰ τῶν ἀρετῶν ἐφορᾷ, τοὺς δὲ κατὰ διάνοιαν ὑψηλοὺς διὰ τῆς σοφίας γινώσκει· τούτους γὰρ ἐφορᾶν καὶ γινώσκειν λέγεται ὁ Θεός, τοὺς ἐν οἷς χωρεῖ· καὶ τούτους μὴ ἐφορᾶν, μηδὲ γινώσκειν τοὺς ἐν οἷς οὐ χωρεῖ. Καὶ τοῦτο καθόλου σημειωτέον ἐν πάσῃ τῇ θείᾳ Γραφῇ.

7 *«Ἐὰν πορευθῶ ἐν μέσῳ θλίψεως, ζήσεις με»*

341 Εἰ «ἡ θλῖψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμήν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα»[1], πέρας δὲ τῆς ἐλπίδος ἐστὶν ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ, ἥτις λέγεται ἡμῶν εἶναι ζωή, καθὼς γέγραπται· «Ἐὰν πορευθῶ...».

Ψαλμὸς 138

2 *«Σὺ ἔγνως τὴν καθέδραν μου καὶ τὴν ἔγερσίν μου»*

Καθέδρα ἐστὶν ἕξις ἀρίστη λογικῆς ψυχῆς, καθ' ἣν δυσκίνητος γίνεται πρὸς κακίαν· ἔγερσίς ἐστιν ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων ἐπὶ τὰ νοητὰ μετάβασις. Τῶν δὲ καλῶς ἱδρυμένων ἡ καθέδρα γινώσκεται ὑπὸ Θεοῦ, οἷον τῶν ἀληθῶς πρεσβυτέρων καὶ τῶν καλῶς ἐγειρομένων ἐπὶ τὰ μετὰ τὸν βίον.

3 *«Τὴν τρίβον μου καὶ τὴν σχοῖνόν μου ἐξιχνίασας»*

Τῶν καλῇ τρίβῳ χρωμένων ἐξιχνιάζει ὁ Θεός «τὴν σχοῖνον», καὶ πάντα τὰ μέτρα τῆς ὁδοῦ τῶν τοιούτων προεῖδεν ὁ Θεός. Τὸ δέ· «ἐξιχνίασας», οὐ ζητοῦντός ἐστιν, οὐδὲ μὴν ἐρευνῶντος, ἀλλ' ἀκριβῶς ἐπισταμένου.

3 *«Καὶ πάσας τὰς ὁδούς μου προεῖδες»*

Διὰ τό «προεῖδες», ἐπήγαγεν.

5 *«Ἰδού, Κύριε, σὺ ἔγνως πάντα, τὰ ἔσχατα καὶ τὰ ἀρχαῖα· σὺ ἔπλασάς με, καὶ ἔθηκας ἐπ' ἐμὲ τὴν χεῖρά σου»*

---

1. Ρωμ. 5,3.

Τὰ μέσα παρασεσιώπηται, διὰ τὸ τὴν κακίαν εἶναι ἐν τῷ μεταξύ· οὐ γὰρ ἦν ἐν ἀρχῇ, οὐδὲ ἔσται πάλιν ἐν τέλει. Ἡ ἐπίθεσις τῆς χειρὸς τοῦ Θεοῦ τὴν χορηγηθεῖ**342**σαν ἡμῖν τοῦ Πνεύματος δωρεὰν[1] σημαίνει, ὡς οἱ Ἀπόστολοι διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν παρεῖχον Πνεῦμα Ἅγιον[2].

7 *«Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου;»*

Οὐκ ἔστι τόπος, ἔνθα μὴ ἔστιν γνῶσις ἡ τοῦ Θεοῦ, καὶ οἱ λόγοι τῶν γεγονότων· εἰ γὰρ τὰ σώματα διαφύγοι ὁ νοῦς, ἀλλ' εἰς τοὺς λόγους αὐτῶν ἐμπεσεῖται, εἴτε καὶ τούτους παρέλθοι· τὴν γοῦν ἀσώματον οὐ διαφεύξεται φύσιν, ἀλλ' ἐν ἑαυτῇ ὄψεται τὸν Δημιουργόν· εἰ δὲ καὶ τοὺς λόγους τῆς ἀσωμάτου φύσεως ὁ νοῦς ὑπερβαίη, ὄψεται πάλιν τὴν Ἁγίαν Τριάδα, ἥτις γνῶσίς ἐστιν ἀπέραντος καὶ οὐσιώδης Σοφία.

11-12 *«Καὶ εἶπα· Ἄρα σκότος καταπατήσει με, καὶ νὺξ φωτισμὸς ἐν τῇ τρυφῇ μου, ὡς τὸ σκότος οὐ σκοτισθήσεται ἀπὸ σοῦ»*

Ἄλλως δέ, σκότος ἐνταῦθα τὴν θλῖψιν καλεῖ, ὑφ' ἧς, φησίν, οὐ προσεδώκων διαφυγεῖν, καταπατούσης με καὶ νικώσης· ἄθροον δὲ εἰς ἀγαθόν μοι τὰ δεινὰ μετεβλήθη· μᾶλλον δὲ καὶ μενόντων, πολλῆς ἀπήλαυσα τῆς χρηστότητος· ἐν τοῖς γὰρ ἐναντίοις μᾶλλον δείκνυται τἀναντία, ὡς ἐν τῇ καμίνῳ διασυρίζουσα δρόσος[3] καὶ ὡς φλὸξ ἅμα καὶ χάλαζα[4]. Τὸ δέ· «σκότος οὐ σκοτισθήσεται ἀπὸ σοῦ», "παρὰ σοῦ", ἐξέδωκεν ἕτερος· πάντα γάρ σοι ῥᾷστα βουλομένῳ μεταποιεῖν, ὡς τὴν νύκτα μηδὲν διαφέρειν ἡμέρας[5]· μεταφορικῶς δὲ ἀπὸ τῶν στοιχείων δείκνυσι τὴν ἐν θλίψεσιν ἄνεσιν, ὡς καὶ τοῖς ἐν ἀνέσει τυγχάνει ὅμοιον. Ἰωσὴφ γοῦν ἐν ἀτιμίᾳ τιμὴν ἔσχε βασιλικήν[6]. «Ἄρα σκότος...» ἥτις ἐστί, φησίν, ἐμοὶ δύναμις ἀπόῤῥητος, καὶ αὐ**343**τή σοι τῷ Θεῷ φανερὰ τυγχάνει· καθάπερ ἐμοὶ ζοφώδης ἡ νύξ, οὕτως ἐστίν σοι φωτεινή.

---

1. Πρβλ. Πράξ. 2,38. 10,45. **2.** Πρβλ. Πράξ. 8,18. **3.** Πρβλ. Δαν. 3,50. **4.** Πρβλ. Ἐξ. 9,24. Σ. Σολ. 16,22. **5.** Πρβλ. Ψαλ. 138,12. **6.** Πρβλ. Γεν. κεφ. 39-41.

13 *«Ὅτι σὺ ἐκτήσω τοὺς νεφρούς μου»*

Οὗτινος τοὺς νεφροὺς κτᾶται ὁ Κύριος, λεγέτω τό· «Κύριε, ἐναντίον σου πᾶσα ἡ ἐπιθυμία μου»[1]. Νεφροὺς εἶναί φησι τοὺς φόβῳ πληκτομένους· λέγει οὖν· ὅτι σὲ διαπαντὸς ἐφοβούμην, ἐπεὶ πρὸ ὀφθαλμῶν εἶχον ἀεὶ τὴν σὴν κρίσιν. Εἰκότως φησίν· τὸν σὸν φόβον ἐκτησάμην, ἐπειδὴ καὶ ὅτι κυόμενόν με ἡ σὴ περιεφρούρει πρόνοια. Τὸ δέ «ἐκτήσω τοὺς νεφρούς μου», ὅτι περ ὁ κτώμενος κήδεται, καὶ τῆς μήτρας ἐξελθών, εὐθέως τῆς σῆς προνοίας ἀπήλαυσα. Εἰ ἡ ἀγνοία... Ὁ σώφρων καὶ ἀγαμίᾳ σχολάζων ἐρεῖ· «σὺ ἐκτήσω τοὺς νεφρούς μου», Κύριε. Ἡ γὰρ καθαρότης κτῆμα Θεοῦ. Εἶτα γνῶσιν τῶν ὑπ᾽αὐτοῦ γεγονότων καὶ παραδοξοποιουμένων λαβών, ἐρεῖ.

14 *«Ἐξομολογήσομαι, ὅτι φοβερῶς ἐθαυμαστώθης»*

Εὐκαίρως μετὰ τὴν προειρημένην θεολογίαν, τὴν ἐξομολόγησιν ἀναφθέγγεται.

14-16 *«Θαυμάσια τὰ ἔργα σου, καὶ ἡ ψυχή μου γινώσκει σφόδρα· οὐκ ἐκρύβη τὸ ὀστοῦν μου ἀπὸ σοῦ, ὃ ἐποίησας ἐν κρυφῇ, καὶ ἡ ὑπόστασίς μου ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆς γῆς. Τὸ ἀκατέργαστόν μου εἶδον οἱ ὀφθαλμοί σου, καὶ ἐπὶ τὸ βιβλίον σου πάντες γραφήσονται· ἡμέραι πλασθήσονται, καὶ οὐδεὶς ἐν αὐτοῖς»*

Τὸ δέ «σφόδρα», ἢ τῷ «γινώσκει», ἢ τῷ «θαυμάσια» συναπτέον. Ἡ δὲ τοῦ ὀστοῦ σύμμιξις, ἠγνοημένη τοῖς ἄλλοις, σοὶ καθέστηκε δήλη. Καὶ οἱ συγγραψάμενοι δὲ περὶ τῆς τῶν ζώων **344** φύσεως καὶ γενέσεως, ἀκατάληπτον εἶναί φασι τὴν τοῦ αἵματος εἰς ὀστέα μεταβολήν, τῶν σαρκῶν καὶ νεύρων ἀμηγέπη καταλαμβανομένων, ὡς ἔχουσιν. Καὶ ἐν Ἐκκλησιαστῇ δὲ λέγεται· «ὡς ὀστᾶ ἐν γαστρὶ τῆς κυοφορούσης, οὕτως οὐ γνώσῃ ποιήματα τοῦ Θεοῦ»[2].

«Οὐκ ἐκρύβη» δέ «ἀπὸ σοῦ», οὐδὲ ἡ ψυχή μου ἐν Ἅδου γεγενημένη[3], ἢ τὸ σῶμα κατορυχθὲν καὶ εἰς γῆν διαλυθέν, παρὰ σοῦ θεωρεῖται. Τὴν αἰτίαν τῆς παραβάσεως τοῦ προπάτορος ὁ μέγας Δαβὶδ ἐν ψαλτηρίῳ ἀνακρουόμενος, καὶ πρὸς συγγνώμην αὐτῆς τὸν Δεσπότην ἐξιλεούμενος, καὶ τὴν ἄφευκτον τοῦ Θεοῦ γνῶσιν ἐσήμανεν, καὶ τὴν μετὰ τὸ πταῖσμα τοῦ Ἀδὰμ εὐγνωμοσύνην ἐδήλωσεν· «οὐκ ἐκρύβη τὸ ὀστοῦν μου», λέγων, «ἀπὸ σοῦ, ὃ ἐποίησας». Οὐκ ἐκρύβη, οὐκ ἔλαθέν σε, φησί, τῆς γυναικός μου ὁ ὄλισθος, ἣν ἐκ τοῦ ὀστέου μου λεληθότως ἐποίησας, ὕπνῳ βαρεῖ εὐνάσας με[1]. ἀλλ᾽ ἔγνως τὰ ἡμέτερα κρύφια, ὁ ἐκείνην κρυφίως ὑποστησάμενος. «Ὀστοῦν» τὴν ψυχὴν ὠνόμασε νῦν, ἣν ἐποίησε μόνος ὁ Θεός, κακίας ἐκτός. Ὕστερον δὲ γέγονεν «ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆς γῆς», τοὐτέστιν ἐν ἐσχάτῃ ἀκαθαρσίᾳ· ἀλλ᾽ ὅμως καὶ τοῦτο μέλλουσαν αὐτὴν πάσχειν προεῖδεν ὁ Κύριος, καὶ διὰ τῆς προνοίας πάλιν τῷ ἰδίῳ βιβλίῳ κατέγραψεν.

Βιβλίον Θεοῦ ἐστιν ἡ θεωρία σωμάτων καὶ ἀσωμάτων, ἐν ᾧ πέφυκε διὰ τῆς γνώσεως γράφεσθαι νοῦς καθαρός. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ βιβλίῳ εἰσὶ γεγραμμένοι καὶ οἱ περὶ προνοίας λόγοι καὶ κρίσεως, δι᾽ οὗ βιβλίου γινώσκεται ὁ Θεός, ὡς δημιουργὸς καὶ σοφὸς καὶ προνοητὴς καὶ κριτής· δημιουργὸς μέν, διὰ τὰ γεγονότα ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι· σοφὸς δέ, διὰ τοὺς ἀποκειμένους λόγους αὐτοῖς· προνοητὴς δέ, διὰ τὰ συντελοῦντα πρὸς ἀρετὴν ἡμῖν καὶ γνῶσιν· κριτὴς δὲ πάλιν, διὰ τὸ διάφορα σώματα τῶν λογικῶν καὶ τοὺς ποικίλους κόσμους καὶ τοὺς περιέχοντας τοὺς αἰῶνας. Καὶ πάσας **345** τῆς ζωῆς αὐτῶν τὰς ἡμέρας, εὐρύθμως καὶ εὐπλάστως αὐτοῖς διήγαγεν, ὡς μηδεμίαν ἡμέραν αὐτοὺς ἄτοπον ἢ ἄπλαστον ἐσχηκέναι.

Τὸ μήπω πραχθέν μοι, φησίν, ὡς ἤδη τελεσθὲν καθορᾷς, καὶ τούς τε μήπω τεχθέντας ὡς ἤδη τεχθέντας ἐπίστασαι. Δύναται δὲ νοεῖσθαι διχῶς τό [«ἀκατέργαστόν μου», ἢ τὸ] ἄκακον καὶ ἀπόνηρον καὶ ἀνεξέργαστόν μου ἔργον, ἢ περίνοιαν ὀφείλεται λέγειν, ὡς τό· εἴδοσαν οἱ ὀφθαλμοί μου, καί «ἐπὶ τὸ βιβλίον σου πάντες γραφήσονται», καὶ οὐκ ἔστι, φησίν, ὃ μὴ συνίεις, ἢ λανθάνει σε· ἀλλὰ καὶ τὰ μέλλοντα γινώσκεις, καὶ τὸ ἄκακόν μου οἶδας, ὅπως

---

1. Ψαλ. 37,10. **2.** Ἐκκλ. 11,5. **3.** Πρβλ. Ψαλ. 15,10. 93,17. Πράξ 2,27.

1. Πρβλ. Γεν. 2,21-23.

ἀγνοίᾳ ἠπάτημαι, καὶ τῷ ἀλήστῳ τῆς μνήμης σου πάντες οἱ λογισμοί μου ἐνσημαίνονται.

17 *«Ἐμοὶ δὲ λίαν ἐτιμήθησαν οἱ φίλοι σου, ὁ Θεός, λίαν ἐκραταιώθησαν αἱ ἀρχαὶ αὐτῶν»*

Ὅμοιον τό· «Ὁ δεχόμενος προφήτην εἰς ὄνομα προφήτου, μισθὸν προφήτου δέχεται»[1]. «Οἱ φίλοι σου λίαν ἐκραταιώθησαν», ἀνθ' ὧν με παρήγαγες· οὐκ ὄντα καὶ γεγονότα διακρατεῖς, τοὺς σοὺς φίλους τιμῶ.

20 *«Ὅτι ἐρισταί ἐστε εἰς διαλογισμόν, λήψονται εἰς ματαιότητα τὰς πόλεις σου»*

Ἐὰν γάρ, φησίν, ἐριστικοί τινες καὶ σοφισταὶ διώκοιεν ἡμᾶς, συναναρπάζοντες ἔν τινι ῥητῷ τῆς Γραφῆς, ὅπερ εἴρηται· πρὸς ἑτέραν φεύγετε λέξιν, ἐκ γὰρ τῆς διὰ παράλληλα τῶν ῥητῶν κρίσεως τὸ ζητούμενον ἀναφαίνεται. Οὐ μὴ γάρ, φησί, πληρώσετε πάσας τὰς Γραφάς[2], πόλεις οὔσας τοῦ Ἰσραήλ, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου[3], τὴν ἀλήθειαν ἐκλάμπων ἡμῖν. Ταύτας οὖν τὰς πόλεις εἰς ματαιότητα λαμβάνουσιν αἱρετικοί, **346** νοοῦντες, ὡς βούλονται, καὶ μάτην οἰκοῦντες αὐτάς, μηδὲν ὠφελούμενοι. Αἱ λογικαὶ ψυχαὶ πόλεις εἰσὶ τοῦ Θεοῦ, πεφυκυῖαι δέχεσθαι λόγον Θεοῦ, καὶ αὐτὸν τὸν Θεόν, ἅς τινας λαμβάνουσιν οἱ ἐχθροὶ πρὸς ματαιότητα καὶ ἐργασίαν κακίας.

21 *«Οὐχὶ τοὺς μισοῦντάς σε, Κύριε, ἐμίσησα, καὶ ἐπὶ τοὺς ἐχθρούς σου ἐξετηκόμην;»*

Ὅτι τοὺς μὲν σοὺς ἠγάπων καὶ ἀπεδεχόμην φίλους τοὺς δὲ ἐχθρούς σου τελείως ἐμίσησα. Ἐχθροὶ δὲ τοῦ Θεοῦ, πρώτως μὲν καὶ κυρίως οἱ ἀκάθαρτοι δαίμονες· δεύτεροι δὲ μετ' ἐκείνους, οἵ τε τὴν εἰδωλολατρίαν πρεσβεύοντες, καὶ οἱ τῶν αἱρέσεων ἀρχηγοί.

Καὶ τὸ τοὺς φίλους τιμᾶν Θεοῦ καὶ τὸ μισεῖν τοὺς ἐχθρούς τε καὶ ἀσεβεῖς· τοῦ γὰρ Θεοῦ πάντας θέλοντος σωθῆναι[4], πᾶς ὁ δι'

---

1. Ματθ. 10,41. **2.** Πρβλ. Ματθ. 26,54,56. Μάρκ. 14,49. **3.** Πρβλ. Ματθ. 10,23. **4.** Πρβλ. Α΄ Τιμ. 2,4.

ἀπάτης διαστρέφων ἐχθρός, μὴ συγχωρῶν εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν[1].

22 *«Τέλειον μῖσος ἐμίσουν αὐτούς»*

«Τέλειον δὲ μῖσος», τὸ μὴ χάριν ἑτέρου, διά τε τὸ μόνον εἶναι ἐχθροὺς Θεοῦ γινόμενον, ὡς καὶ τελεία πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀγάπη, ἡ μόνῳ τῷ πόθῳ τῷ πρὸς αὐτὸ γινομένη· οὕτως οὖν ὁ τοὺς ἐχθροὺς Θεοῦ μόνον, ἀλλ' οὐ διὰ πάθος μισῶν, ἐκτηκόμενος ἐπ' αὐτοῖς κατὰ τὸν εἰρηκότα προφήτην· ζῆλον ἐζήλωκα τῷ Κυρίῳ παντοκράτορι, ἀνθ' ὧν κατέλιπόν σε οἱ υἱοὶ Ἰερουσαλήμ[2]. Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ἐπηγγείλατο μὴ ἐχθραίνειν τοῖς ἐχθροῖς[3], καὶ μὴ ἀντικεῖσθαι τοῖς ἀντικειμένοις αὐτοῖς[4]· ταῦτα γὰρ μάλιστα φιλίας τεκμήρια. Ἀνωτέρω μὲν γὰρ ἔφη· «λίαν ἐτιμήθησαν οἱ φίλοι σου, ὁ Θεός»[5]. Ἐνταῦθα δὲ τοὺς μισοῦντάς σε ἐμίσησα[6], κἀκεῖ μεθ' ὑπερβολῆς· οὐ **347** γὰρ ἐμίσησα μόνον, φησί, ἀλλὰ καὶ ἐξετηκόμην[7].

Ψαλμὸς 139

4 *«Ἰὸς ἀσπίδος ὑπὸ τὰ χείλη αὐτῶν. Διάψαλμα»*

Μετὰ δὲ τό «ὑπὸ χείλη αὐτῶν» ἔστι διάψαλμα, ὅπερ λέγεται ἑβραϊστὶ Σέλ. Σημαίνει δὲ τὸ ἀεί, συμφώνως τῷ «ὅλην τὴν ἡμέραν παρετάσσοντο πολέμους»[8].

6 *«Ἔκρυψαν ὑπερήφανοι παγίδα μοι»*

Διὰ τὰ πάθη ἀδυνατοῦσιν, καὶ τὴν ἄλογον αὐτῶν ἐπίγνωσιν, οὕτω καὶ τῇ Εὔᾳ φησίν· «ἔσεσθε ὡς θεοί, γινώσκοντες καλὸν καὶ πονηρόν»[9].

8-9 *«Ἐπεσκίασας ἐπὶ τὴν κεφαλήν μου ἐν ἡμέρᾳ πολέμου. Μὴ παραδῷς με, Κύριε, ἀπὸ τῆς ἐπιθυμίας μου ἁμαρτωλῷ»*

---

1. Πρβλ. Α΄ Τιμ. 2,4. **2.** Πρβλ. Γ΄ Βασ. 19,10. **3.** Πρβλ. Ματθ. 5,44. Λουκ. 6,27,35. **4.** Πρβλ. Ματθ. 5,39. **5.** Ψαλ. 138,17. **6.** Πρβλ. Ψαλ. 138,21. **7.** Ἐνθ. ἀν. **8.** Ψαλ. 139,3. **9.** Γεν. 3,5.

Τὸ δέ «ἐπεσκίασας», ὅτι οὐδὲ τὸ τυχὸν κακὸν παθεῖν συνεχώρησας, οὐδ' ὅσον ἀπὸ καύματος, ὡς μηδὲ θέρμης τινὸς ἀπολαῦσαι λυπούσης, ἐντρυφᾶν δὲ σκιᾷ τῇ τῶν δεινῶν ἀπαλλαγῇ. Δηλοῖ δὲ καὶ τὸ εὔκολον τῆς βοηθείας, διὰ τοῦ «ἐπεσκίασας», ἀρκεῖ, λέγων, παρεῖναί σε μόνον, καὶ πάντα λέλυται, εἰ καὶ ἐγώ, φησίν, ὡς ἄνθρωπος ἐν ἐπιθυμίᾳ γέγονα τῆς ἁμαρτίας· ἀλλ' αὐτός· μὴ παραδῷς με τῷ διαβόλῳ, πανταχοῦ γὰρ ἡ Γραφὴ τὸν διάβολον ἁμαρτωλὸν καλεῖ.

9 *«Διελογίσαντο κατ' ἐμοῦ, μὴ ἐγκαταλίπῃς με, μήποτε ὑψωθῶσιν»*

Ὅσον ὑφοῦνται νικῶντες οἱ ἐχθροί, τοσοῦτον ἡττώμενοι αἰσχθύνωνται.

10 *«Ἡ κεφαλὴ τοῦ κυκλώματος αὐτῶν»*

«Κύκλωμα» εἶπεν τὸ κυκλῶσαι αὐτὸν τάγ**348**μα· κεφαλὴν δέ, ἤτοι τὸν προεστῶτα διάβολον τοῦ τάγματος τούτου· ἢ τὸ πρῶτον ἐν τῇ καρδίᾳ πονηρὸν συνιστάμενον νόημα, περὶ οὗ εἶπεν καὶ ὁ Θεὸς ἐν τῇ Γενέσει τό· Σὺ τηρήσεις αὐτοῦ κεφαλήν[1].

13 *«Ἔγνων ὅτι ποιήσει Κύριος κρίσιν τοῦ πτωχοῦ»*

Ἔγνω τῷ προφητικῷ πνεύματι τὰ περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ.

14 *«Πλὴν δίκαιοι ἐξομολογήσονται τῷ ὀνόματί σου, καὶ κατοικήσουσιν εὐθεῖς σὺν τῷ προσώπῳ σου»*

Τῶν ἀσεβῶν παραδοθέντων τῷ αἰωνίῳ πυρί[2]. Εἰς ἐξομολόγησιν καὶ αἴνεσιν παραλειφθήσονται δίκαιοι, ἀπολαύοντες διαπαντὸς τοῦ προσώπου τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸ εἰρημένον· «Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται»[3]. Θεοδωτίων· "Σὺν τῷ προσώπῳ σου", σὺν τῇ σοφίᾳ σου, τῇ θεωρουμένῃ ἐν τοῖς γεγονόσιν.

1. Πρβλ. Γεν. 3,15. 2. Πρβλ. Ματθ. 25,41. 3. Ματθ. 5,8.

Ψαλμὸς 140

2 *«Κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου»*

Τούτου κατευθύνεται ἡ προσευχὴ ὡς θυμίαμα, τοῦ δυναμένου εἰπεῖν· «Χριστοῦ εὐωδία ἐσμὲν ἐν τοῖς σωζομένοις καὶ ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις»[1]. Καὶ ἔστιν ἓν εἶδος προσευχῆς ὁμιλία νοῦ πρὸς Θεὸν ἀτύπωτον τὸν νοῦν διασώζουσα· ἀτύπωτον δὲ λέγω τὸν νοῦν μηδὲν σωματικὸν κατὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς φανταζόμενον· μόνα γὰρ ἐκεῖνα τῶν ὀνομάτων καὶ ῥημάτων τυποῖ τὸν νοῦν ἡμῶν καὶ σχηματίζει τὰ σημαίνοντά τι τῶν αἰσθητῶν· προσευχόμενον δὲ νοῦν πάντῃ δεῖ τῶν αἰσθητῶν ἐλεύθερον εἶναι· τὸ δὲ τοῦ Θεοῦ νόημα διασώζει τὸν νοῦν ἀναγκαίως ἀτύπωτον· οὐ γάρ ἐστι σῶμα.

3 *«Θοῦ, Κύριε, φυλακὴν τῷ στόματί μου, καὶ θύραν περιοχῆς περὶ τὰ χείλη μου»*

349 Ἐπειδὴ μέγα οἶδεν ἀνθρώποις τὸ κατορθοῦν τῆς γλώσσης τὴν φυλακήν[2], τὸν Θεὸν αἰτεῖ ταύτης τὴν ἐγκράτειαν τῆς γλώττης χαρίσασθαι. Οὐδὲν οὕτω φυλάσσει τὴν καρδίαν ἡμῶν, ὡς ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, εἴ γε τῷ φόβῳ Κυρίου ἐκκλίνει πᾶς ἀπὸ κακοῦ[3].

7 *«Ὡσεὶ πάχος γῆς διερράγη ἐπὶ τῆς γῆς, διεσκορπίσθη τὰ ὀστᾶ ἡμῶν παρὰ τὸν Ἅδην»*

Τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς ὀστᾶ τῆς ψυχῆς ὀνομάζει, ἅπερ διασκορπίζεται, κακίας ἐφαπτόμεθα καὶ ἀγνωσίας· εὖ δὲ καὶ τὸ φᾶναι διεσκορπίσθη, οἱ γὰρ ἐν ἀρετῇ ὄντες εἷς εἰσιν ἐν Κυρίῳ[4].

10 *«Πεσοῦνται ἐν ἀμφιβλήστρῳ αὐτοῦ ἁμαρτωλοί»*

Τοῦ δὲ ἐνεστῶτος αἰῶνός ἐστιν ἀμφίβληστρον διδασκαλία πνευματική, τοὺς ἀποπλανηθέντας ἀπὸ τῆς θεοσεβείας ἐπὶ τὴν ἀρετὴν ἀνάγουσα, τοὐτέστι τὸν Θεόν· οἱ γὰρ τοῖς ἄλλοις τὰς πα-

1. Β' Κορ. 2,15. 2. Πρβλ. Ψαλ. 38,2. 3. Πρβλ. Παρμ. 3,7. 4. Πρβλ. Γαλ. 3,28.

γίδας πηγνύντες, καθάπερ τινὶ δικτύῳ τῇ θείᾳ συλληφθήσονται τιμωρίᾳ καὶ ἅπερ δρῶσιν ὑπομενοῦσιν, καὶ πείσονται, ἃ τοῖς ἄλλοις ἐπάγουσιν.

Ψαλμὸς 141

5 *«Ἀπώλετο φυγὴ ἀπ' ἐμοῦ, καὶ οὐκ ἔστιν ὁ ἐκζητῶν τὴν ψυχήν μου»*

Ὁ ἀπολέσας τὴν φυγὴν ταύτην, οὐ δύναται εἰπεῖν ἐν θλίψει· «ἐν θλίψει ἐπλάτυνάς μοι»[1], δι' ἔξοδον ἀπὸ τῶν πταιόντων αὐτὸν λογισμῶν· ἐνταῦθα δέ, ἤτοι ταπεινοφροσύνης χάριν τέθειται τοῦτο. Ἢ ὄντως καὶ αὐτὸς ἀπώλεσε τὴν φυγήν, κατ' ἀναλογίαν τῆς αὐτοῦ καταστάσεως πειραζόμενος, καὶ μὴ εὑρίσκων τοὺς λόγους τῶν προσπεσόντων αὐτῷ πειρασμῶν· πάντως γὰρ καὶ τούτῳ ἡ πάλη **350** ἐγένετο, οὐ πρὸς αἷμα καὶ σάρκα, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἀρχάς, πρὸς τὰς ἐξουσίας, πρὸς τοὺς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους τούτου, πρὸς τὰ πνευματικὰ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις[2].

7 *«Ῥῦσαί με ἐκ τῶν καταδιωκόντων με, ὅτι ἐκραταιώθησαν ὑπὲρ ἐμέ»*

Κἂν νικήσωμεν, ἐῤῥύσθημεν ἀπὸ τῶν καταδιωκόντων, οἵτινες ἐκραταιώθησαν, ὅτε καταδυναστεύουσιν ἐν τοῖς μέσοις καθ' ἡμῶν.

Ψαλμὸς 142

2 *«Καὶ μὴ εἰσέλθῃς εἰς κρίσιν μετὰ τοῦ δούλου σου, ὅτι οὐ δικαιωθήσεται ἐνώπιόν σου πᾶς ζῶν»*

Καὶ ὁ Ἰώβ φησιν· «Ἐὰν γὰρ βούληται κριθῆναι αὐτῷ, οὐ μὴ ὑπακούσῃ αὐτῷ, ἵνα μὴ ἀντείπῃ πρὸς ἕνα λόγον αὐτοῦ ἐκ χιλίων»[3].

Εἰ οἱ συναποθνῄσκοντες τῷ Χριστῷ δικαιοῦνται[4], οἱ ζῶντες

---

1. Ψαλ. 4,2. **2.** Πρβλ. Ἐφ. 6,12. **3.** Ἰὼβ 9,3. **4.** Πρβλ. Ρωμ. 6,8. Β΄ Τιμ. 2,11.

ἄρα τὴν ζωὴν ἀντικειμένην τούτῳ τῷ θανάτῳ, οὐ δικαιοῦνται ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

5-6 *«Ἐμνήσθην ἡμερῶν ἀρχαίων καὶ ἐμελέτησα ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις σου... Διεπέτασα πρὸς σὲ τὰς χεῖράς μου· ἡ ψυχή μου ὡς γῆ ἄνυδρός σοι»*

Ὁ γινώσκων τοὺς λόγους τῶν γεγονότων, οὗτος μελετᾷ ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις τοῦ Θεοῦ.

Τῶν ἀρχαίων μνησθεὶς ἡμερῶν, τὰς διὰ μετάνοιάν σοι πράξεις ὑπέδειξα, καθαρῶς ὄντως σου διψῶν, οὐ μόνον ὡς «ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγάς»[1], ἀλλὰ καὶ ὡς ἄνυδρος γῆ διψῶσα πιεῖν[2]· σοὶ δὲ τοιαύτη καὶ μόνῳ καὶ πρὸς σὲ τὸν Θεὸν ἡ ψυχή μου, ὡς πρὸς ἀνθρώπους δὲ παραμολεῖ γόνιμος τελεία καὶ εὐθαλής· ταύτην δὲ τὴν ἄνυδρον γῆν καὶ τὰς παραπλησίους ψυχὰς ἀνύδρους τόπους διέρχεται τὸ πνεῦμα τὸ ἀκάθαρτον, οὐχ εὑρίσκον παρ' αὐ**351**τοῖς μονὴν ἢ ἀνάπαυσιν[3]. Πλὴν εἰ καὶ ἄνυδροι τυγχάνουσιν, ἐστερημέναι τῶν φαύλων πραγμάτων ἢ ὑδάτων, διώκουσι τὸν Κύριον ἐπὶ τὸ ὡς ὄρθρον ἑτοῖμον εὑρεῖν αὐτόν, ὅτε καὶ ἥξει αὐταῖς ὡς ὑετὸς πρώϊμος[4]· διὸ καὶ ἔνυδροι γενήσονται, πηγὰς ἐν αὐταῖς ἔχουσαι «ὕδατος» ζῶντος «ἁλλομένου εἰς ζωὴν αἰώνιον»[5].

8 *«Ἀκουστόν ποίησόν μοι τὸ πρωὶ τὸ ἔλεός σου, ὅτι ἐπὶ σοὶ ἤλπισα»*

Τὴν θεωρίαν ἐπιζητεῖ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἣν καὶ Βασιλείαν οὐρανῶν ἔθος ὀνομάζειν τῇ θείᾳ Γραφῇ· τοῦτο γὰρ ἀκούειν λέγεται νοῦς, ὃ γινώσκει, καὶ τοῦτο μὴ ἀκούειν, ὃ μὴ γινώσκει· τὸ δὲ ἔλεος τοῦ Θεοῦ πνευματικήν τινα θεωρίαν σημαίνει, εἴπερ νοῦς ἐστιν ὁ τοῦ ἐλέους τούτου καταξιούμενος· ἔλεον δὲ ὀνομάζει τὴν θεωρίαν, διότι αὐτὴ νοῦς κοπιῶντας ἀναπαύει καὶ πεφορτισμένους[6] ταῖς ἀνομίαις· καὶ γὰρ ὁ Σολομὼν ἐν ταῖς Παροιμίαις φησίν· Δότε «μέθην τοῖς ἐν λύπαις, καὶ οἶνον πίνειν τοῖς ἐν ὀδύναις, ἵν'

---

1. Ψαλ. 41,2. **2.** Πρβλ. Ἡσ. 35,6-7. **3.** Πρβλ. Ματθ. 12,43. Λουκ. 11,24. **4.** Πρβλ. Ὡσ. 6,3. **5.** Ἰω. 4,14. **6.** Πρβλ. Ματθ. 11,28.

ἐπιλάθωνται τῆς πενίας», (τοὐτέστι τῆς ἀγνωσίας· αὕτη γὰρ ἡ πενία φύσεως λογικῆς), «καὶ τῶν πόνων μὴ μνησθῶσιν ἔτι»[1]· ὁ γὰρ μεθυσθεὶς ἀπὸ τῆς ποιότητος τοῦ οἴνου Κυρίου, ἐπιλανθάνεται τῆς πενίας καὶ τῶν πόνων καὶ τῶν ὀδυνῶν. Οὐ μικρὸν δὲ τὸ ἐν εὐημερίᾳ γινόμενον, τῆς εὐεργεσίας μὴ πρὸς λήθην ἐλθεῖν, ἢ καὶ τὸ ἀνταπόδος, ἀντὶ τῶν ἡμερῶν τῆς ταπεινώσεως.

12 *«Καὶ ἀπολεῖς πάντας τοὺς θλίβοντας τὴν ψυχήν μου»*

Οὐδὲν οὕτως ἀποδιώκει τοὺς ἐχθροὺς ἡμῶν, ὡς θεωρία πνευματική.

Ψαλμὸς 143

1 *«Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεός μου, ὁ διδάσκων τὰς χεῖράς μου εἰς παράταξιν, τοὺς δακτύλους μου εἰς πόλεμον»*

352 Ὁ διδαχθεὶς παρὰ Κυρίου τὸν πρὸς τὴν ἀντικειμένην δύναμιν πόλεμον, ἐπίσταται λόγους ἀρετῶν καὶ κακιῶν, καὶ διαφορὰς λογισμῶν, γνωρίσματά τε ἀπαθείας· ἔτι δὲ καὶ τῶν νυκτερινῶν φαντασμάτων καὶ ἐνυπνίων γινώσκει τοὺς λόγους· ὧν οἱ μὲν ἀπὸ τοῦ λογιστικοῦ μέρους γίνονται τῆς ψυχῆς, κινουμένης τῆς μνήμης, οἱ δὲ ἀπὸ θυμικοῦ, ἕτεροι δὲ ἀπὸ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ· ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἀκριβέστερον ἐν τῷ Μονοστίχῳ περιειλήφαμεν. Τῆς γὰρ ἠθικῆς πραγματείας ἡ τοιαύτη τῶν λόγων ἐξέτασις. Νυνὶ δὲ ποσῶς κεκινήκαμεν τὸν ὑπὸ τοῦ Κυρίου διδασκόμενον πόλεμον παραστῆσαι βουλόμενοι.

7-8 *«Ἐξαπόστειλον τὴν χεῖρά σου ἐξ ὕψους, ἐξελοῦ με, καὶ ῥῦσαί με ἐξ ὑδάτων πολλῶν, ἐκ χειρὸς υἱῶν ἀλλοτρίων. Ὧν τὸ στόμα ἐλάλησε ματαιότητα, καὶ ἡ δεξιὰ αὐτῶν δεξιὰ ἀδικίας»*

Τινὲς δὲ τὸ πλῆθος εἰρῆσθαι τῶν πολεμίων ἐνόμισαν ὕδατα, διὸ ἐπήχθη τό «ἐκ χειρὸς υἱῶν ἀλλοτρίων»· ὁ δὲ τὸ ἀσεβὲς δηλοῦν, οὐ τὸ ἀλλόφυλον, οὓς καὶ βλασφημῆσαι κατὰ τῆς θείας δόξης φη-

1. Παρμ. 31,6.

σίν, καὶ μηδὲν ἐργάσασθαι δεξιόν. Χεὶρ ἐστιν ἀλλοτρία λογισμὸς μετὰ τοῦ παθητικοῦ μέρους τῆς ψυ**353**χῆς ἐγγινόμενος καὶ κατέχων τὸν νοῦν· ἀλλ' αὐτὴ μὲν ἡ χεὶρ ἅπτεται τῶν πρακτικῶν· τῶν δὲ θεωρητικῶν ἐστιν ἡ χεὶρ γνῶσις ψευδὴς αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἢ τῆς θεωρίας αὐτῶν, ἄδικον ἢ ἄσοφον τὸν Δημιουργὸν ὑποβάλλουσα...

12 *«Ὧν οἱ υἱοὶ ὡς νεόφυτα ἱδρυμένα ἐν τῇ νεότητι αὐτῶν· αἱ θυγατέρες αὐτῶν κεκαλλωπισμέναι, παρικεκοσμημέναι ὡς ὁμοίωμα ναοῦ»*

Τοῦ προτέρου λαοῦ καὶ πάντως ἀσεβοῦς τοιαῦτα τέκνα. Τοῦ δὲ δικαίου ἡ σάρξ ἐστιν ἀσθενής[1] καὶ νενεκρωμένον τὸ φρόνημα. Αἱ θυγατέρες ἐκείνων ἑταιρικῶς καλλωπίζονται, ὡμοιωμέναι ναῷ, ἐν ᾧ πνεῦμα κατοικεῖ πονηρόν, ὡς [ἐκ] περιτομῆς τὸν Προφήτην εἰπεῖν· Ἐπορεύθησαν αἱ θυγατέρες Σιὼν ἐν ὑψηλῷ τραχήλῳ καὶ ἐν νεύμασιν ὀφθαλμῶν[2], καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις. Οἱ δὲ Ἅγιοι ναός εἰσι Θεοῦ, καὶ τὸ πνεῦμα Θεοῦ οἰκεῖ ἐν αὐτοῖς[3]. Καὶ οἱ μὲν ἐπὶ τῆς γῆς θησαυρίζοντες[4] λέγουσι· «καθελῶ μου τὰς ἀποθήκας, καὶ μείζονας οἰκοδομήσω»[5]. Τῶν δὲ ὁ θησαυρός ἐστιν ἐν οὐρανοῖς[6]· ὁμοίως δὲ αὐτῶν ἡ ποίμνη ψυχὰς ἀκεραίους καὶ ἀγαθὰ καὶ λογικὰ περιείληφε πρόβατα· [ἐν] τῷ ἐπιγείῳ κόσμῳ καὶ ναὸς Θεοῦ γεγόνασιν[7], ὡς αἱ ἅγιαι τῶν πιστευσάντων ψυχαί. Ἀλλ' [ἐκεῖνοι ἦσαν ὡς] ὁμοίωμα ναοῦ· προσεποιοῦντο γὰρ τὴν κατὰ νόμον ἐπιτηδεῦσαι πολιτείαν, ἀλλ' οὐκ ἔσχον ἐν αὐτοῖς τὸν Λόγον, ἀλλὰ τὸ πονηρὸν πνεῦμα· ἐθησαύρισαν γὰρ οὐ τὸν οὐράνιον, ἀλλὰ τὸν ἐπίγειον πλοῦτον[8].

14 *«Οὐκ ἔστι κατάπτωμα φραγμοῦ, οὐδὲ διέξοδος, οὐδὲ κραυγὴ ἐν ταῖς ἐπαύλεσιν αὐτῶν»*

Περιτετειχίσθαι δὲ πανταχόθεν φησὶν αὐτῶν τοὺς ἀγρούς, δίοδον μὴ παρέχοντας. Εἰσὶ δὲ καὶ ἐν εἰρήνῃ, μηδεμίας φοβούσης

1. Πρβλ. Ματθ. 26,41. Μάρκ. 14,38. 2. Πρβλ. Ἡσ. 3,16. 3. Πρβλ. Α′ Κορ. 3,16. 4. Πρβλ. Ματθ. 6,19. 5. Λουκ. 12,18. 6. Πρβλ. Ματθ. 6,20. 7. Πρβλ. Α′ Κορ. 3,16. Β′ Κορ. 6,16. 8. Πρβλ. Ματθ. 6,19-20.

κραυγῆς. Καὶ ὁ προφήτης φησί· «Πλὴν κρίματα λαλήσω πρὸς σέ. Τί ὅτι ὁδὸς ἀσεβῶν **354** εὐοδοῦται;»[1]. Καὶ πάλιν ὁ Δαβὶδ φησι· «Παρ' ὀλίγων ἐξεχύθη τὰ διαβήματά μου, ὅτι ἐζήλωσα ἐν τοῖς ἀνόμοις, εἰρήνην ἁμαρτωλῶν θεωρῶν»[2].

15 *«Μακάριος ὁ λαός, οὗ Κύριος ὁ Θεὸς αὐτοῦ»*

Οἱ μὴ ὀρθῶς κρίνοντες, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ φανταζόμενοι τὰ σαρκός, τῷ τούτων ἐν ἀπολαύσει γενέσθαι πολλῇ, μακάριον εἶναι νομίζουσιν· οὐκ ἔστι δὲ τοῦτο μακάριον, ἀλλὰ τὸ ἐπικαλεῖσθαι Κύριον τὸν Θεὸν αὐτοῦ.

Ψαλμὸς 144

2 *«Καθ' ἑκάστην ἡμέραν εὐλογήσω σε, καὶ αἰνέσω τὸ ὄνομά σου [εἰς τὸν αἰῶνα]»*

Ἀκόλουθα δὲ ταῦτα τοῖς προλαβοῦσιν, εἶπε γάρ· εὐλογήσω καὶ ὑψώσω σε[3], δεικνύσας ὡς οὐδὲν αὐτῷ προτίθησιν ἡ παρ' ἡμῶν εὐφημία, ἑαυτοὺς δὲ λαμπρύνομεν, ἐὰν αὐτῷ τὸν αἶνον προσάγωμεν.

3 *«Μέγας ὁ Κύριος καὶ αἰνετὸς σφόδρα, καὶ τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ οὐκ ἔστι πέρας»*

Πάντων μὲν ἡ θεωρία τῶν γεγονότων πεπεράτωται· μόνης δὲ τῆς Ἁγίας Τριάδος ἡ γνῶσίς ἐστιν ἀπέραντος· οὐσιώδης γάρ ἐστιν ἡ σοφία.

4-6 *«Γενεὰ καὶ γενεὰ ἐπαινέσει τὰ ἔργα σου, καὶ τὴν δύναμίν σου ἀπαγγελοῦσι. Καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς δόξης τῆς ἁγιοσύνης σου λαλήσουσι, καὶ τὰ θαυμάσιά σου διηγήσονται. Καὶ τὴν δύναμιν τῶν φοβερῶν σου ἐροῦσι καὶ τὴν μεγαλωσύνην σου διηγήσομαι αὐτήν»*

Λέγει καὶ Θεοδοτίων "γενεὰν καὶ γενεάν", τοὺς δύο λαούς·

1. Ἱερ. 12,1. 2. Ψαλ. 72,2-3. 3. Πρβλ. Ψαλ. 144,1.

οὕτω δὲ καὶ ἐπαίνει τὰ ἔργα αὐτοῦ, ὡς καὶ τὸν ποιητὴν ἑωρακέναι, θείῳ βλέμματι, ὅτι πάντα «καλὰ λίαν»[1]. Σύνηθες δὲ αὐτῷ λέγονται τοῦ Θεοῦ τὴν με**355**γαλωσύνην, εἰς τὴν δι' ἔργων ἀπόδειξιν χωρεῖν. Πρακτικτοὶ δὲ ἐροῦσι καὶ μετ' ὀρθοῦ φρονήματος, οἷον· ἔστι «φοβερὸν τὸ ἐμπεσεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος»[2], καὶ τὸ «Ἀλαλάξατε τῷ Θεῷ ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως, ὅτι Κύριος ὕψιστος, φοβερός, βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν»[3]. Ταῦτα γὰρ δι' αὐτοῦ τοῦ φοβεῖσθαι καὶ σέβας ἔχειν Θεοῦ· διηγήσονται δὲ καὶ ὡς πέρας μὴ ἔχουσαν αὐτοῦ τὴν μεγαλωσύνην, οὐ περιγράψαντες γνώσει, ἀλλ' ὡς οὖσαν ἀκατάληπτον. Μόνος γὰρ ὁ Υἱὸς γινώσκει τὸν Πατέρα καὶ ὁ Πατὴρ τὸν Υἱόν[4]· εἰ δὲ καὶ ἀποκαλύπτει τὸν Πατέρα οἷς βούλεται[5], ἀλλ' οὖν ὡς ἐφικτὸν γεννητοῖς ἰδεῖν κατ' ἀναλογίαν, ἥτις ἔχει προπαρασκευήν. Ἄλλως δέ, θαυμάσιά φησι, τὰ ἐπ' εὐεργεσίᾳ τινῶν γενόμενα θαύματα· φοβερῶν δὲ δύναμιν τὰ ἐπὶ τῇ τιμωρίᾳ συμβαίνοντα, οἷον ἐμάστιξεν Αἰγυπτίους, καὶ ἐν ἐρήμῳ τὸν λαὸν εὐηργέτησε, εἰ καὶ παραδόξως ἑκάτερον.

9 *«Χρηστὸς Κύριος τοῖς ὑπομένουσι, καὶ οἱ οἰκτιρμοὶ αὐτοῦ ἐπὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ»*

Ὁρᾷς ὅπως ἔδειξεν ὅτι χρηστός ἐστι τοῖς σύμπασιν κατὰ τὸ ἐν εὐαγγελίοις, «ὅτι ἀνατέλλει τὸν ἥλιον ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθούς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους»[6].

10 *«Ἐξομολογησάσθωσάν σοι, Κύριε, πάντα τὰ ἔργα σου, καὶ οἱ ὅσιοί σου εὐλογησάτωσαν»*

Νῦν «ἔργα» τὰς φύσεις τὰς λογικὰς λέγει· αὐταὶ γὰρ πεφύκασιν ἐξομολογεῖσθαι Θεῷ. Εἰ δὲ ἀναπέμπεταί τις ἐξομολόγησις καὶ ἀπὸ τῆς λοιπῆς κτίσεως τῆς σωματικῆς, Θεὸς ἂν εἴδειεν καὶ οἱ τούτου φίλοι.

13 *«Ἡ βασιλεία σου, βασιλεία πάντων αἰώνων, καὶ ἡ δεσποτεία σου ἐν πάσῃ γενεᾷ. Πιστὸς Κύριος ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ, καὶ ὅσιος ἐν πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ»*

1. Γεν. 1,31. 2. Ἑβρ. 10,31. 3. Ψαλ. 46,2. 4. Πρβλ. Ἰω. 10,15. 5. Πρβλ. Ματθ. 11,27. 6. Ματθ. 5,45.

356 Εἰ ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἡ θεωρία τῶν γεγονότων καὶ γενησομένων αἰώνων ἐστί, καλῶς εἴρηται «ἡ βασιλεία σου, βασιλεία πάντων τῶν αἰώνων».

Ὠβέλισται δὲ τό· «ἡ βασιλεία σου, βασιλεία πάντων τῶν αἰώνων». Πλὴν καὶ τοῦτο ἰστέον, ὅτι «γενεὰ καὶ γενεά» ἐν τοῖς αἰῶσιν λέγεται, τῶν μὲν διδασκόντων, τῶν δὲ μανθανόντων· ἐν δὲ τῇ Ἁγίᾳ Τριάδι «γενεὰ καὶ γενεά» οὐ ῥηθήσεται. Πάντων δὲ γεγονότων ἐν Θεῷ ἕν, κατὰ τὴν προσευχὴν τοῦ Χριστοῦ λέγουσαν· δὸς αὐτοῖς, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἓν ὦσιν, καθὼς ἐγὼ καὶ σὺ ἐσμὲν ἕν, Πάτερ[1]. «Γενεὰ καὶ γενεά»· αὕτη ἡ γενεὰ ἐκ τῶν κατ' ἀρετὴν καὶ γνῶσιν γενομένων συνίσταται. Τὴν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν λαῶν Ἐκκλησίαν φησίν, ἔργα δὲ αὐτοῦ ἃ πεποίηται ἐν τῇ οἰκονομίᾳ. Δοξάσω σε, ὁ Θεός μου, ὁ βασιλεύς μου[2], ὁ διδάξας με γνῶσιν[3].

15 *«Καὶ σὺ δίδως τὴν τροφὴν αὐτῶν ἐν εὐκαιρίᾳ»*

Ἰατρὸς τῶν ψυχῶν ὁ Χριστός[4] «ἐν εὐκαιρίᾳ δίδωσι αὐτοῖς τὴν τροφήν». Χρήσῃ δὲ τῷ ῥητῷ τούτῳ, λύων τὸ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος λεγόμενον· «Τί ἐμοὶ καὶ σοί, γῦναι;». Καί «οὔπω ἥκει ἡ ὥρα μου»[5]. Καὶ γὰρ καιρὸν σημείων οὐχ ἥκειν ἔφασκεν, εἴπερ τὰ σημεῖα οὐ τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀπίστοις· ἀπιστία γὰρ μετὰ τὸ κήρυγμα εἴωθε γίνεσθαι, κηρύσσειν δὲ οὔπω ὁ Κύριος ἤρξατο τὴν Βασιλείαν οὐρανῶν[6]. Ἅμα τε γὰρ βούλει καὶ ἀπολαύει τῶν παρὰ σοῦ χορηγουμένων ἕκαστος ἀγαθῶν. Καθάπερ γὰρ ἡμῖν ῥᾴδιον τοὺς συνηγμένους ἐκτεῖναι δακτύλους, καὶ ἁπλῶσαι τὴν χεῖρα, οὕτω σοὶ εὐπετὲς ἐν εὐκαιρίᾳ παρασχεῖν τῶν ἀγαθῶν τὴν φοράν. Εἰ δὲ τὰ ἔργα αὐτοῦ διαρκεῖ, πόσῳ μᾶλλον αὐτὸς διαρκῆσαι καὶ δυνατός;

20 *«Φυλάσσει Κύριος πάντας τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν, καὶ πάντας τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἐξολοθρεύσει»*

---

1. Πρβλ. Ἰω. 17,11,21-23. **2.** Πρβλ. Ψαλ. 144,1. **3.** Πρβλ. Ψαλ. 93,10.118,66. **4.** Πρβλ. Ματθ. 9,12. Μάρκ. 2,17. Λουκ. 5,31. **5.** Ἰω. 2,4. **6.** Πρβλ. Ματθ. 4,17.

357 «Φυλάσσων ὁ Κύριος τοὺς ἀγαπῶντας αὐτόν», ὁ πονηρὸς κατ' οὐδὲν ἅψεται αὐτῶν.

Ψαλμὸς 145

4 *«Ἐξελεύσεται τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ ἐπιστρέψει εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ, ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἀπολοῦνται πάντες οἱ διαλογισμοὶ αὐτοῦ»*

Οὗ ἐξέρχεται τὸ πνεῦμα μετὰ τοῦτο, ἐπιστρέφοντος εἰς τὴν γῆν αὐτοῦ, τούτου εὐθέως «ἀπολοῦνται πάντες οἱ διαλογισμοί», διότι ἐν λήθῃ πάντων γενόμενος τῶν ἐν οἷς γεννᾶται.

7-8 *«Κύριος λύει πεπεδημένους, Κύριος σοφοῖ τυφλούς, Κύριος ἀνορθοῖ κατερραγμένους»*

...Ἵστησι γὰρ τὸν νοῦν τὰ πράγματα διὰ τῶν ἐν πάθει νοημάτων, καθάπερ καὶ τὸ ὕδωρ τὸν διψῶντα διὰ τῆς δίψης, καὶ τὸν πεινῶντα ὁ ἄρτος διὰ τῆς πείνης. Τί οὖν πρὸς ταῦτα ὁ ἰατρὸς τῶν ψυχῶν[1]; Οὔτε τὰ πράγματα διαφθείρει (αὐτὸς γὰρ αὐτῶν ἐστι Δημιουργός), οὔτε τὸν νοῦν μὴ νοεῖν αὐτὰ καταναγκάζει. Τοῦ γὰρ ὑπ' αὐτοῦ νοεῖσθαι ἕνεκεν, γέγονεν· ἀλλὰ διὰ τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας καὶ τῶν ἐντολῶν ἀνατρέψας τὰ πάθη, ἅπερ ἕτερά ἐστι τῶν νοημάτων καὶ τῶν πραγμάτων ἀφ' ἡμῶν ἔχοντα τὰς ἀρχάς, ἐλεύθερον ἀφῆκε τὸν νοῦν τῶν δεσμῶν καὶ τοῦτ' ἂν εἴη τό· «Κύριος λύει πεπεδημένους».

Ψαλμὸς 146

1 *«Αἰνεῖτε τὸν Κύριον, ὅτι ἀγαθὸν ψαλμός»*

358 Ἕτερος δὲ περὶ τῆς ἐπανόδου τὸν παρόντα λέγει ψαλμόν, διὸ ἐπάγει· «Αἰνεῖτε τὸν Κύριον, ὅτι ἀγαθὸς ψαλμός».

4 *«Ὁ ἀριθμὸς πλήθη ἄστρων, καὶ πᾶσιν αὐτοῖς ὀνόματα καλῶν»*

---

1. Πρβλ. Ματθ. 9,12. Μάρκ. 2,17. Λουκ. 5,31.

Ταῦτα νομίζει, ἐπεὶ καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· Πάντας αὐτοὺς κατ' ὄνομα καλέσει[1], τοὐτέστιν οὐδεὶς αὐτῶν ἀπολεῖται[2], ἀλλ' ὥσπερ οἵ κατ' ὄνομα καλοῦνται, μετ' ἀκριβείας πάντας συνάξει. Ἐπειδὴ μέγα τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης διεσπαρμένους συναγαγεῖν[3], πρὸς τὸν ἀπιστοῦντα, τὸν Ἰουδαῖόν φησιν. Μὴ ζήτει πῶς καὶ τίνι τρόπῳ· «δυνατὸς γάρ ἐστι»[4] καὶ συνετὸς καὶ φιλάνθρωπος.

9 *«Καὶ διδόντι τοῖς κτήνεσι τροφὴν αὐτῶν, καὶ τοῖς νεοσσοῖς τῶν κοράκων τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτόν»*

Ζητήσεις μήποτε συνεκδοχικῶς διὰ τῶν κοράκων πᾶσαν τῶν πτηνῶν τὴν φύσιν σημαίνει ὡς ἐπικαλουμένην Θεόν. Ἡ κόρακας νῦν λέγει φύσεις λογικὰς νοητῶς τρέφειν δικαίους πεπιστευμένας καὶ κολάζειν ἀδίκους προστασσομένας, εἴπερ τοῦ μὲν καταγελῶντος πατρὸς καὶ ἀτιμάζοντος γῆρας μητρός, ἐκκόπτουσι κόρακες τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐκ τῶν φαράγγων[5]. Τῷ δὲ Ἠλίᾳ ἄρτον κομίζουσι τὸ πρωΐ καὶ κρέα τὸ δείλης[6]...

10 *«Οὐκ ἐν τῇ δυναστείᾳ τοῦ ἵππου θελήσει, οὐδὲ ἐν ταῖς κνήμαις τοῦ ἀνδρὸς εὐδοκεῖ»*

359 Ματαία, φησί, δύναμις ἀνθρώπου[7] καὶ τάχος ποδῶν. Φόβος γὰρ Κυρίου προστίθησι γνῶσιν καὶ ἀγάπην, καὶ ἐλπίδα, καὶ ἐλπὶς δωρεῖται ἔλεον.

Ψαλμὸς 147

1 *«Ἀλληλούια. Ἀγγαίου καὶ Ζαχαρίου. Ἐπαίνει, Ἰερουσαλὴμ τὸν Κύριον, αἴνει τὸν Θεόν σου, Σιών»*

Ἐν τῷ πρὸ τούτου λόγῳ ᾠκοδομεῖτο Ἰερουσαλὴμ ὑπὸ Κυρίου, καὶ τοῦ Ἰσραὴλ αἱ διασποραὶ ἐπισυνήπτοντο[8]. Πρὸς τούτῳ δὲ καὶ αἱ συντετριμμέναι καρδίαι οὐδέπω ἦσαν τεθεραπευμέναι[9]· διὰ

1. Πρβλ. Ἰω. 10,3. 2. Πρβλ. Ἰω. 17,12.18,9. 3. Πρβλ. Ἰω. 11,52. 4. Ρωμ. 11,23. 5. Πρβλ. Παρμ. 30,17. 6. Πρβλ. Γ΄ Βασ. 17,5-6. 7. Πρβλ. Ψαλ. 61,10. Σ. Σολ. 13,1. Ἡσ. 33,11. 8. Πρβλ. Ψαλ. 146,2. 9. Πρβλ. Ψαλ. 146,3.

τοῦτο οὐκ ἠδύνατο Ἰερουσαλὴμ αἰνεῖν τὸν Κύριον· ὅτε δὲ λόγῳ διεγράφη τὰ κατὰ τὴν Ἰερουσαλήμ, μέχρι τῆς θεραπείας αὐτῆς, καὶ ἀναβεβήκασιν οἱ πολῖται εἰς τὸν οὐρανὸν τῷ βίῳ, ὡς πλήθη ἄστρων αὐτοὺς γενέσθαι, ὡς φωστῆρας ἐν κόσμῳ ζωὴν ἐπέχοντας, καὶ ἀριθμηθῆναι ὑπὸ Θεοῦ[1], τότε καὶ αἰνεῖν δύνατα τὸν Θεόν, καὶ ἀκούειν ὑπὸ τοῦ προφητικοῦ πνεύματος· «Ἐπαίνει, Ἰερουσαλήμ, τὸν Κύριον, αἴνει τὸν Θεόν σου, Σιών». Οὐ γὰρ ὡραῖος ἐν στόματι ἁμαρτωλοῦ ὁ αἶνος[2].

2 *«Ὅτι ἐνίσχυσε τοὺς μοχλοὺς τῶν πυλῶν σου, εὐλόγησε τοὺς υἱούς σου ἐν σοί»*

Πύλαι δὲ τῆς Ἰερουσαλήμ, αἱ ἀρεταί, ὥσπερ Βαβυλῶνος, αἱ ἁμαρτίαι. Αἱ μὲν γὰρ ἄγουσιν εἰς ζωήν, αἱ δὲ εἰς θάνατον. Αὗται αἱ πύλαι τῆς θυγατρός εἰσιν Σιών[3], διὰ τὸ ἐπιβουλεύεσθαι ὑπὸ Βαβυλωνίων καὶ τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων ἠφανισμέναι ἐν τῇ Σαμαρίᾳ, ὡς γὰρ ἐν θρήνοις Ἱερεμίας φησί· «Πᾶσαι αἱ πύλαι αὐτῆς ἠφανισμέναι»[4], καὶ αὐτὴ ἀπεστράφη εἰς τὰ ὀπίσω[5]. Ὁ γὰρ μετὰ τὸ κατορθῶσαι ἀρετήν νικηθεὶς ἠφάνισεν ἐν ἑαυτῷ τὰς τῆς Ἰερουσαλὴμ πύλας, ἐκδοὺς ἑαυτὸν Βαβυλωνίοις τοῖς νοητοῖς Μοχλοὺς δὲ νοήσεις αὐτῆς τὰ ὀρθὰ δόγματα καὶ λό**360**γους στερρούς καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἐνισχυομένους, «Ηὐλόγησεν τοὺς υἱούς σου ἐν σοί». Οἱ ἔξω ὄντες τῆς Ἰερουσαλὴμ υἱοὶ ὄντες ἐν τῇ διασπορᾷ καὶ μήπω ἐπανελθόντες διὰ μετανοίας, οὐκ εὐλογοῦνται τοσοῦτον ὅσον οἱ ὄντες ἐν αὐτῇ· εὐλογοῦνται μὲν γὰρ ἀρχὴν λαβόντες ὑποστροφῆς καὶ ἐπανόδου· κατ' αὐτὴν δὲ γενόμενοι, τελείαν ἔξουσιν εὐλογίαν.

3 *«Ὁ τιθεὶς τὰ ὅριά σου εἰρήνην, καὶ στέαρ πυροῦ ἐμπιπλῶν σε»*

Οὗτος ὁ πυρὸς ἐκ τοῦ σπέρματός ἐστιν ἐκείνου τοῦ καλοῦ τοῦ σπαρέντος ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἐν τῷ ἀγρῷ[6], ὅπερ πνευματικὴν γνῶσιν σημαίνει.

1. Πρβλ. Ψαλ. 146,4. 2. Πρβλ. Σ. Σειρ. 15,9. 3. Πρβλ. Ψαλ. 9,15. 72,28. 4. Θρ. 1,4. 5. Πρβλ. Θρ. 1,8. 6. Πρβλ. Λουκ. 8,5 ἑξ.

7 *«Ἀποστελεῖ τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ τήξει αὐτά, πνεύσει τὸ πνεῦμα αὐτοῦ...»*

Ἀλλὰ καὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν καρδίαν τῶν αὐτὸν παραδεχομένων ἀποστελλόμενος, τήξει καὶ ἀφανίσει τοὺς πειρασμούς· οἱ γὰρ «τῷ πνεύματι ζέοντες»[1] γενναίως, τοὺς τοιούτους ὑπομένοντες πειρασμούς, διαλύουσιν αὐτούς.

Ψαλμὸς 148

2 *«Αἰνεῖτε αὐτόν, πάντες οἱ Ἄγγελοι αὐτοῦ, αἰνεῖτε αὐτόν, πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτοῦ»*

Ἕτερος ἐξέδωκε "Πᾶσαι αἱ στρατιαὶ αὐτοῦ". Λέγει δὲ τὰ Χερουβεὶμ καὶ τὰ Σεραφείμ, τὰς Κυριότητας, τὰς Ἀρχάς, καὶ Ἐξουσίας[2].

4 *«Αἰνεῖτε αὐτόν, οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν, καὶ τὸ ὕδωρ τὸ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν»*

Ἄλλο γάρ ἐστιν ὕδωρ τό ὑποκάτω τοῦ στερεώματος, καὶ ἕτερον τὸ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ ἄλλο πάλιν τὸ ἐπάνω τῶν οὐρα**361**νῶν[3], ὅπερ νῦν αἰνεῖν λέγεται τὸ ὄνομα Κυρίου. Ταῦτα δὲ πάντα τὰ ὕδατα σημαίνει τὰ ἅγια καὶ λογικὰ τάγματα διαφόροις ἐνδιατρίβοντα κόσμοις, ἅπερ ὁ ἱερὸς Ἀπόστολος ὀνόμασιν ἑτέροις δεδήλωκε, Θρόνους λέγων καὶ Κυριότητας καὶ Ἐξουσίας[4].

12-13 *«Νεανίσκοι καὶ παρθένοι, πρεσβῦται μετὰ νεωτέρων, αἰνεσάτωσαν τὸ ὄνομα Κυρίου»*

Ἕτερος εἶπεν· " Ὁσάκις μέμνηται νεανίσκων ἡ Γραφὴ καὶ παρθένων, τοὺς ἐν ἀγνοίᾳ σημαίνει, τὸ ἀδιάφθορον ἔχοντας"· τοὺς δὲ νεωτέρους διαβεβλημμένους ὄντας τοῖς πρεσβυτέροις συνάπτει, ὡς ἂν ἐξ αὐτῶν σωφρονίζοιντο. «Νεανίσκοι καὶ παρθένοι, πρεσβύτεροι μετὰ νεωτέρων, αἰνεσάτωσαν τὸ ὄνομα Κυρίου».

---

1. Ρωμ. 12,11. 2. Πρβλ. Κολ. 1,16. 3. Πρβλ. Γεν. 1,7. 4. Πρβλ. Κολ. 1,16.

13-14 *«Ὅτι ὑψώθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ μόνου, ἡ ἐξομολόγησις αὐτοῦ ἐπὶ γῆς καὶ οὐρανοῦ, καὶ ὑψώσει κέρας λαοῦ αὐτοῦ. Ὕμνος πᾶσι τοῖς ὁσίοις αὐτοῦ, τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ, λαῷ ἐγγίζοντι αὐτῷ»*

«Ἡ ἐξομολόγησις αὐτοῦ... τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ, λαῷ ἐγγίζοντι αὐτῷ». Πολλάκις εἴρηται πῶς ὑψοῦται καὶ ἁγιάζεται καὶ μεγαλύνεται τὸ ὄνομα Κυρίου. Αἰνετέον ἐπεὶ συγκεκλήρωται αὐτῷ τὸ ὕψος καὶ ἡ δόξα καὶ ἡ παρὰ πάντων εὐχαριστία. Τὸ δὲ «μόνου» πρὸς τοὺς οὐκ ὄντας ἀντιδιαστέλλει θεούς. Ὡς δὲ ἀρχόμενος ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ καταβέβηκεν εἰς τὴν γῆν, οὕτω νῦν ἀπὸ γῆς ἐπὶ τὸν οὐρανὸν ἀνατρέχει. Οὐ παύονται γάρ, φησίν, αἱ ἄνω Δυνάμεις εὐχαρίστως ἀνυμνοῦσαι τὸν αἴτιον· ἀλλ' ὅμως ὁ τοσοῦτος Θεὸς οὐκ ἀπηξίωται λαὸν ἴδιον ἡμᾶς ὀνομάσαι τε καὶ ὑψῶσαι, περιφανεῖς ποιήσας ἀγαθότητι μόνῃ, καὶ οὐ τῆς παρ' ἡμῶν θεραπείας ὁ τηλικοῦτος δεόμενος· ἵνα δὲ μὴ ῥᾳθυμήσωσι λαοὶ ἀκούοντες, «τοῖς ὁσίοις» προσεῖπεν καὶ τό «ἐγγίζοντι» πάλιν ἐπέθηκεν· οὐκέτι γὰρ αὐτὸν μόνα **362** ὕμνει τὸ οὐράνια, ἀλλ' ἐπληρώθη σύμπασα γῆ γνῶναι τὸν Κύριον, ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψαν θαλάσσας[1].

Ψαλμὸς 149

8 *«Τοῦ δῆσαι τοὺς βασιλεῖς αὐτῶν ἐν πέδαις καὶ τοὺς ἐνδόξους αὐτῶν ἐν χειροπέδαις σιδηραῖς»*

Ὁ συμβιβάζων διδασκάλους ἑτεροδόξων, καὶ τοὺς ἐκείνοις δοκοῦντας διὰ νομιζομένην ἱκανότητα ἐνδόξους, [δήσει] «τοὺς βασιλεῖς αὐτῶν ἐν πέδαις», ἵνα μὴ προβαίνωσι τὸν λόγον ἑαυτῶν, «καὶ τοὺς ἐνδόξους αὐτῶν ἐν χειροπέδαις σιδηραῖς», ἵνα μηκέτι κρατῶσι τῶν πάλαι διὰ τὸ εὐεξαπάτητον κρατουμένων.

Ψαλμὸς 150

1-2 *«Αἰνεῖτε τὸν Θεὸν ἐν τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ. Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν στερεώματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐπὶ ταῖς δυνα-*

---

1. Πρβλ. Ἀββ. 2,14.

στείαις αὐτοῦ, αἰνεῖτε αὐτὸν κατὰ τὸ πλῆθος τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ»

«Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τῷ στερεώματι αὐτοῦ», οἱ ὄντες ἐν στερεώματι αὐτοῦ· οὐ γὰρ παύεται συνεχῶς κοινωνοὺς λαμβάνειν τὰς ἄνω Δυνάμεις τῆς εὐφημίας. Ἄλλος φησί· "διὰ τῶν δυναστειῶν αὐτοῦ". Τί δε ἐστιν ὃ λέγει· Ὑμνεῖτε αὐτὸν διὰ τὰς δυναστείας αὐτοῦ; διὰ τά θαύματα αὐτοῦ, διὰ τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ; Πῶς δὲ δυνατὸν ἀντίῤῥοπον τοῦ «πλήθους τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ» εἰσάγειν αἶνον; Ἀλλ' οὐ λέγει ἀντίῤῥοπον· ἀλλ' ὅσον δυνατὸν ἐκτείνειν ἐννοοῦντα «τὸ πλῆθος τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ», τοιοῦτον ὡς ἐγχωρεῖ σοι, ὕμνον ἀνάφερε· οἷον εἰκὸς τοσούτῳ μεγάλῳ καὶ μεθ' **363** ὑπερβολὴν μεγάλῳ ἀναφέρειν ὕμνον, ἄνθρωπον ὄντα.

3-6 «*Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν ἤχῳ σάλπιγγος. Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν ψαλτηρίῳ καὶ κιθάρᾳ, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τυμπάνῳ καὶ χορῷ, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν χορδαῖς καὶ ὀργάνῳ. Αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν κυμβάλοις εὐήχοις, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν κυμβάλοις ἀλαλαγμοῦ. Πᾶσα πνοὴ αἰνεσάτω τὸν Κύριον*»

Ἔστι δὲ καὶ ἑορτή, ψαλτήριον δὲ καὶ κιθάρα, πνεῦμα καὶ ψυχὴ νεκρωθεῖσα μέλεσι τοῖς ἐπὶ γῆς[1], καὶ πολλοῖς καὶ πνεύματι ἑνί[2], καὶ ψυχῇ μιᾷ[3], καὶ αὐτῷ νοΐ, καὶ τῇ αὐτῇ γνώμῃ[4]· κἂν πολλοὶ δὲ ὦσι μὴ συμφωνοῦντες, οὐκ εἰσὶ χορός. Καὶ ὁ μὲν γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων ἢ τῶν Ἀγγέλων λαλῶν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχων, χαλκός ἐστιν ἠχῶν ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον[5]. Ὁ δὲ πρὸς ταῖς εἰρημέναις γλώσσαις, ἀγάπην ἔχων, κύμβαλόν ἐστιν εὔηχον, διὰ τὴν καλὸν ἠχοῦχαν ἀγάπην, ἢ διὰ τὴν γλῶσσαν ὑπὸ ἀγάπης τρανουμένην, μάλιστα ὅτε διερμηνεύει καὶ τάχα οὐ πάντως τὸ ἀλαλάζον κύμβαλον καὶ ἀλαλαγμοῦ ἐστι· τὸ γὰρ τοῦ ἀλαλαγμοῦ τῷ Κυρίῳ ἀλαλάζει, τὸ δὲ τέλος δηλοῦται διὰ τοῦ τελευταίου στίχου. Κατά τινα τῆς Γραφῆς συνήθειαν εὐκτικῶς εἰρημένον, ὡς τό· «Ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου· ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου»[6], ἀντὶ τοῦ· ἁγιασθείη καὶ

1. Πρβλ. Κολ. 3,5. 2. Πρβλ. Α′ Κορ. 12,9,13. Ἐφ. 2,18. Φιλιπ. 1,27. 3. Πρβλ. Φιλιπ. 1,27. 4. Πρβλ. Α′ Κορ. 1,10. 5. Πρβλ. Α′ Κορ. 13,1. 6. Ματθ. 6,9. Λουκ. 11,2.

ἔλθοι. Καὶ ἐν ψαλμοῖς μυρία ἐστὶ τοιαῦτα, ὁποῖον τό «γενηθήτω ἡ ὁδὸς αὐτῶν σκότος καὶ ὀλίσθημα»[1]. Τοῦτο δέ φαμεν, εἰδότες καὶ ἀλλαχοῦ τηρεῖσθαι τὰ τοιαῦτα προστακτικῶς ἐν τῷ· «Γενηθήτω φῶς»[2] καὶ τοῖς ὁμοίοις. Ὁ δὲ θέλων εὐφήμως καὶ ταῦτα φάσκειν εἶναι εὐκτικά, ἐρεῖ τοῦ Σωτῆρος εἶναι πρὸς τὸν Πατέρα εὐχὰς περὶ τῆς κοσμοποιΐας. Ἀλλὰ πῶς ὑγιῶς ἔσται τό· αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθη· αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθη[3]; Τηρητέον δὲ ὅτι τὰ πρῶτα εἰπών, «αἰνεῖτε», ὡς πρὸς ἤδη δυνάμε**364**να ποιῆσαι τὸ προστασσόμενον, τὸ τελευταῖόν φησιν «αἰνέσατε»· καὶ γὰρ τὰ μὲν τὸν ἐνεστῶτα σημαίνει χρόνον, τὰ δὲ τὸν μέλλοντα, εἰ καὶ ὁ καλούμενος προστακτικῶς δηλοῦται ἐκ τῶν προτέρων καὶ ὁ λεγόμενος ἀόριστος ἐκ τοῦ τελευταίου. Κιθάρα ἐστὶ ψυχὴ πρακτικὴ ὑπὸ τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ κινουμένη καὶ διὰ πάσης πράξεως αἰνοῦσα Θεόν. Ἓν κύμβαλόν ἐστιν ὕμνος εὐκόσμιος τῶν Ἀγγέλων, ἕτερον ἡ λογικὴ τῶν ἀνθρώπων φύσις, ὥς φησιν ὁ μέγας Ἀπόστολος, ὅτι «πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται» «ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων», «ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός»[4]. Καὶ μέλος ἐπινίκιον ᾄσει, κυμβάλων δίκην, ὁ τούτων [αἰτῶν] τὴν ὑμνῳδίαν, τοῦ πολεμίου εἰς ἀφανισμὸν γενομένου. Ὡς γὰρ ὁ παντελὴς ἀφανισμὸς ἀδιάλειπτος, ὁ πρὸς τὸν Θεὸν αἶνος εἰσαχθήσεται· ἐπειδὴ γάρ «οὐχ ὡραῖος αἶνος ἐν στόματι ἁμαρτωλοῦ»[5]. Ἁμαρτωλὸς τότε οὐκ ἔσται, ἁμαρτίας οὐκ οὔσης.

1. Ψαλ. 34,6. 2. Γεν. 1,3. 3. Πρβλ. Ψαλ. 32,9. 148,5. 4. Φιλιπ. 2,10-11. 5. Σ. Σειρ. 15,9.

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΗΝ*

1,1 ‹Ῥήματα Ἐκκλησιαστοῦ υἱοῦ Δαβίδ,
βασιλέως Ἰσραὴλ ἐν Ἰερουσαλήμ›

58 1. Ἐκκλησία ἐστὶν ψυχῶν καθαρῶν γνῶσις ἀληθὴς αἰώνων καὶ κόσμων καὶ τῆς ἐν αὐτοῖς κρίσεως καὶ προνοίας. Ἐκκλησιαστὴς δέ ἐστιν ὁ ταύτης τῆς γνώσεως γεννήτωρ Χριστός· ἢ Ἐκκλησιαστής ἐστιν ὁ διὰ τῶν ἠθικῶν θεωρημάτων καθαίρων ψυχὰς καὶ προσάγων αὐτὰς τῇ φυσικῇ θεωρίᾳ.

1,2 ‹ματαιότης ματαιοτήτων, εἶπεν ὁ Ἐκκλησιαστής,
ματαιότης ματαιοτήτων τὰ πάντα ματαιότης›

2. Πρὸς τοὺς εἰσελθόντας εἰς τὴν νοητὴν Ἐκκλησίαν καὶ θαυμάζοντας τὴν θεωρίαν τῶν γεγονότων, ὁ λόγος φησί· μὴ **60** νομίσητε τοῦτο εἶναι τὸ ἔσχατον τέλος, ὧ οὗτοι, τὸ ταῖς ἐπαγγελίαις ὑμῖν ἐναποκείμενον· ταῦτα γὰρ πάντα ματαιότης ἐστὶ ματαιοτήτων ἐνώπιον τῆς γνώσεως αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ. Ὥσπερ γὰρ μάταια μετὰ τὴν τελείαν ὑγείαν τὰ φάρμακα, οὕτω μετὰ τὴν γνῶσιν τῆς Ἁγίας Τριάδος μάταιοι τῶν αἰώνων καὶ κόσμων οἱ λόγοι.

Προκόπιος: Ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἐλθόντας εἰς τὴν νοητὴν Ἐκκλησίαν καὶ θαυμάζοντας τὴν θεωρίαν τῶν γεγονότων, ὁ λόγος φησί· μὴ νομίσητε τὸ ἔσχατον τέλος τοῦτο εἶναι τὸ ἐν ἐπαγγελίαις ὑμῖν ἀποκείμενον· ταῦτα γὰρ πάντα μάταια ἐνώπιον τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ· μετὰ γὰρ τὴν γνῶσιν τῆς Τριάδος μάταιοι τῶν αἰώνων καὶ κόσμων οἱ λόγοι.

1,11[1] ‹οὐκ ἔστιν μνήμη τοῖς πρώτοις›

3. Εἰ οὐκ ἔστι μνήμη τοῖς πρώτοις, πῶς ὁ Δαβὶδ φησιν· «ἐμνήσθην ἡμερῶν ἀρχαίων»[1] καὶ «ἔτη αἰώνια ἐμνήσθην»[2]; **62** ἢ τὸ τηνικαῦτα λήθη πάντων γενήσεται, ὁπηνίκα ἂν ἡ λογικὴ φύσις ὑποδέξητε τὴν Ἁγίαν Τριάδα· τότε γὰρ ὁ Θεός ἔσται τὰ πάντα ἐν

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ P. Géhin, Évagre le Pontique, Scholies à l' Ecclésiaste, Sources Chrétiennes 397, Paris 1993, σσ. 58-176.

1. Ψαλ. 142,5. **2.** Ψαλ. 76,6.

πᾶσιν[1]. Εἰ γὰρ τὰ νοήματα τῶν πραγμάτων ἐν τῇ διανοίᾳ γινόμενα εἰς ἀνάμνησιν ἄγει τῶν πραγμάτων τὸν νοῦν, πάντων δὲ τῶν νοημάτων χωρίζεται νοῦς Θεὸν θεασάμενος, πάντων ἄρα τῶν γεγονότων ἐπιλανθάνεται νοῦς ὑποδεξάμενος τὴν Ἁγίαν Τριάδα.

1,13[4-6] ‹ὅτι περισπασμὸν πονηρὸν
ἔδωκεν ὁ Θεὸς τοῖς υἱοῖς τῶν ἀνθρώπων
τοῦ περισπᾶσθαι ἐν αὐτῷ›

4. Πονηρὸν τὸ ἐπίπονον λέγει, οὐ τὸ τῷ ἀγαθῷ ἀντικείμενον· ἐκεῖνο γὰρ οὐδενὶ δίδωσιν ὁ Θεός· οὐ γάρ ἐστιν αἴτιος κακῶν, πηγὴ ἀγαθωσύνης ὑπάρχων, πλὴν εἰ μὴ λέγεται διδόναι ὡς συγχωρῶν κατὰ τὸν τῆς ἐγκαταλείψεως λόγον.

64 Προκόπιος (;): Περισπασμὸν — τὸν ἄρτον σου· ἐπίπονον γὰρ τοῦτο.

1,15 ‹διεστραμμένον οὐ δυνήσεται τοῦ ἐπικοσμηθῆναι
καὶ ὑστέρημα οὐ δυνήσεται τοῦ ἀριθμηθῆναι›

5. Διεστραμμένον τὸν νοῦν τὸν ἀκάθαρτον λέγει· «διεστραμμένη γάρ», φησί, «καρδία τεκταίνεται κακά»[2]. Κόσ**66**μον δὲ τὴν σοφίαν ἐν ταῖς Παροιμίαις ὠνόμασεν, ἔνθα λέγει· «κόσμος νεανίαις σοφίαν»[3]· «εἰς κακότεχνον οὖν ψυχὴν οὐκ εἰσελεύσεται σοφία»[4]. Οὐκ εἶπε δέ· οὐ δυνήσεται τοῦ κοσμηθῆναι, ἀλλ' οὐ δυνήσεται τοῦ ἐπικοσμηθῆναι· κοσμεῖ μὲν γάρ τινα βίος ὀρθός, ἐπικοσμεῖ δὲ σοφία Θεοῦ. Διεστραμμένος τοιγαροῦν νοῦς κοσμηθῆναι μὲν δύναται· ἐπικοσμηθῆναι δὲ οὐ δύναται, ἐὰν μὴ διὰ τῶν ἀρετῶν ἐκκαθάρῃ ἑαυτὸν καὶ ποιήσῃ σκεῦος χρήσιμον τῷ Δεσπότῃ[5].

6. Ὁ τοῦ Θεοῦ ἀριθμὸς ὃν ἀριθμεῖ τοὺς Ἁγίους πνευματικήν τινα καὶ ὡρισμένην τάξιν δηλοῖ· «ἀριθμῶν γάρ», φησί, «πλήθη ἄστρων καὶ πᾶσιν αὐτοῖς ὀνόματα καλῶν»[6]. Τούτῳ τῷ ἀριθμῷ καὶ Μωσεῖ προστάσσει ὁ Κύριος ἀριθμῆσαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραήλ[7]· ὁ δὲ Δαβὶδ περὶ τῶν ἑρπόντων ἀνθρώπων καὶ ταῖς ἡδοναῖς δουλευ-

---

1. Πρβλ. Α' Κορ. 15,28. **2.** Παρμ. 6,14. **3.** Παρμ. 20,29. **4.** Σ. Σολ. 1,4. **5.** Πρβλ. Β' Τιμ. 2,21. **6.** Ψαλ. 146,4. **7.** Πρβλ. Ἀριθ. 1,2.

ὀντων, τί φησιν; «ἐκεῖ ἑρπετὰ ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός»[1]· καὶ ἐν ταῖς Παροιμίαις Σολομὼν περὶ τῆς κακίας λέγει· «πολλοὺς γὰρ τρώσασα καταβέβληκε καὶ **68** ἀναρίθμητοί εἰσιν οὓς πεφόνευκε»[2]. Τὸ οὖν ἐνταῦθα λεγόμενον ὑστέρημα καὶ οἱ πεφονευμένοι καὶ τὰ ἑρπετὰ τῆς αὐτῆς εἰσι καταστάσεως, τῆς μὴ ἁρμοζούσης τῷ πνευματικῷ ἀριθμῷ. Εἰ δὲ λέγει ὁ Δαβὶδ καὶ τῆς συνέσεως τοῦ Θεοῦ μὴ εἶναι ἀριθμόν[3], οὐχ ὡς ἀναξίας αὐτῆς οὔσης τοῦ ἀριθμοῦ τοῦτο γράφει, ἀλλ' ὡς μὴ πεφυκυίας αὐτῆς διὰ τὸ ἀκατάληπτον ὑποβάλλεσθαι ἀριθμῷ. Ὥσπερ γὰρ τὸ ἀόρατον διχῶς λέγεται, καὶ τὸ μὴ πεφυκὸς ὁρᾶσθαι, ὡς Θεός, καὶ τὸ πεφυκὸς μὲν ὁρᾶσθαι, οὐ μὴν δὲ ὁρώμενον, ὡς ἐν τῷ βυθῷ σίδηρος διὰ τὸ καλύπτεσθαι ὑπὸ τοῦ ὕδατος, οὕτω καὶ τὸ ἀναρίθμητον διχῶς λέγεται, καὶ τὸ μὴ πεφυκὸς ἀριθμεῖσθαι καὶ τὸ μὴ ἀριθμούμενον δι' αἰτίαν τινά.

Προκόπιος: Εἰ δὲ γέγραπται τῆς συνέσεως τοῦ Θεοῦ μὴ εἶναι ἀριθμὸν διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν ὑπὲρ ἀριθμόν, λέγει καὶ ἀκατάληπτον.

2,6 *‹ἐποίησά μοι κολυμβήθρας ὑδάτων*
τοῦ ποτίσαι ἀπ' αὐτῶν δρυμὸν βλαστῶντα ξύλα›

70 7. Ὑπερβατῶς εἴρηται· ἔστι δὲ αὐτοῦ ἡ ἐπ' εὐθεῖαν ἀνάγνωσις ἥδε· τοῦ ποτίσαι ἀπ' αὐτῶν τὰ ξύλα δρυμοῦ βλαστῶντα.

2,10[1-4] *‹καὶ πᾶν ὃ ᾔτησαν οἱ ὀφθαλμοί μου,*
οὐκ ὑφεῖλον ἀπ' αὐτῶν·
οὐκ ἀπεκώλυσα τὴν καρδίαν μου
ἀπὸ πάσης εὐφροσύνης›

8. Οὐ λόγῳ αἰτεῖ γνῶσιν ψυχή, ἀλλὰ τῇ καθαρότητι· «οὐ γὰρ πᾶς ὁ λέγων μοι· Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται», φησίν, «εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ **72** Πατρός μου»[4]· κατὰ ἀναλογίαν γὰρ τῆς καταστάσεως καὶ τὴν γνῶσιν δεχόμεθα, εἴ γε ᾧ μέτρῳ μετροῦμεν καὶ ἀντιμετρηθήσεται ἡμῖν[5]· αἴτησις τοίνυν ἐστὶ νοητὴ ἀπάθεια ψυχῆς λογικῆς ἁγίαν γνῶσιν ἐπισπωμένη. Οὕτως οὖν οὐδὲν ὑφαιρεῖ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν ὁ πάσης τῆς γνώσεως παρέχων ἑαυτὸν δεκτικόν· πᾶσαν δὲ λέγω γνῶσιν, τὴν πεφυκυῖαν ἐπισυμβαίνειν ψυχῇ συνδεδεμένῃ αἵματι καὶ σαρκί.

1. Ψαλ. 103,25. 2. Παρμ. 7,26. 3. Πρβλ. Ψαλ. 146,5. 4. Ματθ. 7,21. 5. Πρβλ. Ματθ. 7,2.

Προκόπιος: Οὐ λόγων γνῶσιν αἰτεῖ ἡ ψυχή, ἀλλὰ τὴν καθαρότητα· κατὰ ἀναλογίαν γὰρ τῆς καταστάσεως καὶ τὴν γνῶσιν δεχόμεθα· αἴτησις τοίνυν ἐστὶ νοητὴ ἀπάθεια ψυχῆς λογικῆς ἁγίαν γνῶσιν ἐπισπωμένη. Οὕτως οὖν οὐδὲν ὑφαιρεῖ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν ὁ πάσης γνώσεως, ἣν ἐν σαρκὶ χωρεῖ ψυχή, παρέχων ἑαυτὸν δεκτικόν.

9. Ὁ μηδὲν ἁμαρτάνων οὐκ ἀποκωλύει τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἀπὸ πάσης πνευματικῆς εὐφροσύνης.

Προκόπιος: Ὁ μὴ ἁμαρτάνων δὲ οὐκ ἀποκωλύει τὴν καρδίαν ἀπὸ πάσης εὐφροσύνης πνευματικῆς.

2,11[4] *‹καὶ ἰδοὺ τὰ πάντα ματαιότης καὶ προαίρεσις πνεύματος›*

74 10. Πνεῦμα τὴν ψυχὴν ὀνομάζει· ἡ γὰρ προαίρεσίς ἐστι ποιὰ νοῦ κίνησις. Καὶ ὁ Δαβίδ· «εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά μου»[1]· καὶ ὁ Στέφανος· «Κύριε, Ἰησοῦ», φησί, «δέξαι τὸ πνεῦμά μου»[2]· καὶ ἐν ταῖς Βασιλείαις· «οὐκ ἐλύπησε», φησίν, «ὁ Δαβὶδ τὸ πνεῦμα Ἀμνὼν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ»[3].

Προκόπιος: Πνεῦμα νῦν τὴν ψυχὴν ὀνομάζει· ἡ γὰρ προαίρεσίς ἐστι ποιὰ νοῦ κίνησις. Καὶ ὁ Δαβίδ· «εἰς χεῖράς σου παρατίθημι τὸ πνεῦμά μου».

2,14[1] *‹τοῦ σοφοῦ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἐν κεφαλῇ αὐτοῦ›*

76 11. Εἰ «παντὸς ἀνδρὸς κεφαλὴ ὁ Χριστός»[4], ἀνὴρ δὲ καὶ ὁ σοφός, κεφαλὴ τοῦ σοφοῦ ὁ Χριστός· ἀλλ' ὁ Χριστὸς ἡμῶν σοφία ἐστίν —«ἐγενήθη γὰρ ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ»[5]—, ἡ κεφαλὴ ἄρα τοῦ σοφοῦ ἡ σοφία ἐστίν, ἐν ᾗ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχει τῆς διανοίας ὁ σοφὸς θεωρῶν ἐν αὐτῇ τοὺς λόγους τῶν γεγονότων.

Προκόπιος: Κεφαλὴ τοῦ σοφοῦ ἡ σοφία ἐν ᾗ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔχει τῆς διανοίας, θεωρῶν ἐν αὐτῇ τοὺς λόγους τῶν γεγονότων.

Ἡ κεφαλὴ ἄρα τοῦ σοφοῦ ἡ ὄντως ἐστὶ σοφία θεωροῦντος ἐν αὐτῇ τοὺς λόγους τῶν γεγονότων.

1. Ψαλ. 30,6. 2. Πράξ. 7,59. 3. Β′ Βασ. 13,21. 4. Α′ Κορ. 11,3. 5. Α′ Κορ. 1,30.

2,22 ‹ὅτι γίνεται τῷ ἀνθρώπῳ ἐν παντὶ μόχθῳ αὐτοῦ
καὶ ἐν προαιρέσει καρδίας αὐτοῦ,
ᾧ αὐτὸς μοχθεῖ ὑπὸ τὸν ἥλιον›

12. Ἐντεῦθεν δείκνυται ὅτι ἡ προαίρεσις τοῦ πνεύματος[1] προαίρεσις καρδίας ἐστίν.

Προκόπιος: Ἐντεῦθεν δείκνυται ὅτι καὶ ἡ προαίρεσις τοῦ πνεύματός ἐστι καρδία.

2,25 ‹ὅτι τίς φάγεται καὶ τίς πίεται πάρεξ αὐτοῦ;›

78 13. Τίς γὰρ χωρὶς Χριστοῦ δυνήσεται φαγεῖν τὰς σάρκας αὐτοῦ ἢ πιεῖν τὸ αἷμα αὐτοῦ[2], ἅπερ ἀρετῶν σύμβολά ἐστι καὶ γνώσεως;

2,26[4-7] ‹καὶ τῷ ἁμαρτάνοντι ἔδωκεν περισπασμὸν
τοῦ προσθεῖναι καὶ τοῦ συναγαγεῖν,
τοῦ δοῦναι τῷ ἀγαθῷ πρὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ·
ὅτι καί γε τοῦτο ματαιότης καὶ προαίρεσις πνεύματος›

14. Τοῦτο ὅμοιόν ἐστι τῇ παροιμίᾳ τῇ λεγούσῃ· «ὁ πληθύνων τὸν πλοῦτον αὐτοῦ μετὰ τόκων καὶ πλεονασμῶν τῷ ἐλεῶντι πτωχοὺς συνάγει αὐτόν»[3] καὶ «σπεύδει πλουτεῖν ἀνὴρ βάσκανος καὶ οὐκ οἶδεν ὅτι ἐλεήμων κρατήσει αὐτοῦ»[4]· διόπερ ἀρκεσθῶμεν τοῖς ἐκεῖσε κειμένοις σχολίοις. Πλὴν τοῦτο ἰστέον, ὅτι ματαιότητα τὴν συναγωγὴν τῶν ἁμαρτιῶν ἀπεφήνατο, οὐ τὸ τυχεῖν αὐτὸν παρὰ Θεοῦ ἀγαθοῦ διδασκάλου.

80 Προκόπιος: Ματαιότητα τὴν συναγωγὴν τῶν ἁμαρτιῶν ἀπεφήνατο.

3,10 ‹εἶδον σὺν τὸν περισπασμὸν ὃν ἔδωκεν ὁ Θεὸς
τοῖς υἱοῖς τοῦ ἀνθρώπου τοῦ περισπᾶσθαι ἐν αὐτῷ.
11 σύμπαντα ἃ ἐποίησεν καλὰ ἐν καιρῷ αὐτοῦ,
καί γε σὺν τὸν αἰῶνα ἔδωκεν ἐν καρδίᾳ αὐτῶν,
ὅπως μὴ εὕρῃ ὁ ἄνθρωπος
τὸ ποίημα ὃ ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἀπ' ἀρχῆς καί μέχρι τέλους.

1. Πρβλ. Ἐκκλ. 1,14,17. 2,11,17,26. 4,4,6,16. 6,9. 2. Πρβλ. Ἰω. 6,51-58. 3. Παρμ. 28,8. 4. Παρμ. 28,22.

12 ἔγνων ὅτι οὐκ ἔστιν ἀγαθὸν ἐν αὐτοῖς,
εἰ μὴ τοῦ εὐφρανθῆναι καὶ τοῦ ποιεῖν ἀγαθὸν ἐν ζωῇ αὐτοῦ·
13 καί γε πᾶς ἄνθρωπος ὃς φάγεται καὶ πίεται
καὶ ἴδῃ ἀγαθὸν ἐν παντὶ μόχθῳ αὐτοῦ,
τοῦτο δόμα Θεοῦ ἐστιν›

15. Εἶδον, φησί, τὰ αἰσθητὰ πράγματα περισπῶντα τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου, ἅπερ ἔδωκεν ὁ Θεὸς πρὸ τῆς καθάρσεως τοῖς ἀνθρώποις ἵν' ἐν αὐτοῖς περισπῶνται. Πρόσκαιρον **82** δὲ αὐτῶν τὴν καλλονὴν λέγει καὶ οὐκ ἀΐδιον· μετὰ γὰρ τὴν κάθαρσιν οὐκ ἔτι ὡς περισπῶντα τὸν νοῦν αὐτοῦ μόνον ὁ καθαρὸς τὰ αἰσθητὰ πράγματα καθορᾷ, ἀλλ' ὡς ἐγκείμενα αὐτῷ πρὸς τὴν πνευματικὴν θεωρίαν. Ἄλλως γὰρ τυποῦται ὁ νοῦς τοῖς αἰσθητοῖς διὰ τῶν αἰσθήσεων ἐπιβάλλων αἰσθητῶς, καὶ ἄλλως διατίθεται τοὺς λόγους τοὺς ἐναποκειμένους τοῖς αἰσθητοῖς θεωρῶν· ἀλλ' αὕτη μὲν ἡ γνῶσις καθαροῖς μόνον ἐπισυμβαίνει, ἡ δὲ διὰ τῶν αἰσθήσεων κατανόησις τῶν πραγμάτων καὶ καθαροῖς καὶ ἀκαθάρτοις. Διὸ καὶ περισπασμὸν πρόσκαιρον εἶπεν αὐτὴν παρὰ Θεοῦ δεδομένην· προνοούμενος γὰρ ὁ Θεὸς τῆς ἐμπαθοῦς ψυχῆς ἔδωκεν αὐτῇ αἰσθήσεις καὶ πράγματα αἰσθητά, ὅπως ἐν αὐτοῖς περισπωμένη καὶ νοηματιζομένη ἐκφεύγῃ τοὺς μέλλοντας αὐτῇ παρὰ τῶν ἀντικειμένων ἐμβάλλεσθαι λογισμούς. Ἔδωκε δὲ αὐτοῖς, φησί, καὶ τὸν αἰῶνα, τουτέστι τοὺς λόγους τοῦς αἰῶνος· αὕτη γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἣν ἐντὸς ἔχειν ἡμᾶς εἶπεν ὁ Κύριος[1], ἥτις καλυπτομένη ὑπὸ τῶν παθῶν οὐχ εὑρίσκεται τοῖς ἀνθρώποις. Ἔγνων οὖν, φησίν, ὅτι οὐκ ἔστι τὰ πράγματα ἀγαθά, ἀλλ' οἱ λόγοι τῶν πραγμάτων, ἐφ' οἷς καὶ εὐφραίνεσθαι πέφυκεν ἡ φύσις ἡ λογικὴ καὶ ἐργάζεσθαι τὸ ἀγαθόν· οὐδὲν γὰρ οὕτω τρέφει καὶ ποτίζει τὸν νοῦν ὡς ἀρετὴ καὶ γνῶσις Θεοῦ.

84 Προκόπιος: Τουτέστι τοὺς λόγους τοῦ αἰῶνος· αὕτη γάρ ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἣν ἐντὸς ἔχειν ἡμᾶς ὁ Κύριός φησιν, ἥτις καὶ καλυπτομένη ὑπὸ τῶν παθῶν οὐχ εὑρίσκεται τοῖς ἀνθρώποις.

1. Πρβλ. Λουκ. 17,21.

86 16. Τὸ ἀγαθὸν ποιοῦμεν διὰ τῆς εὐκαίρου χρήσεως τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δεδομένων ἡμῖν· οὕτω γὰρ καὶ πάντα καλὰ ἔσται ἐν καιρῷ αὐτοῦ καί «ἰδοὺ πάντα καλὰ λίαν»[1].

3,14 ‹ἔγνων ὅτι πάντα ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεός,
αὐτὰ ἔσται εἰς τὸν αἰῶνα·
ἐπ' αὐτῶν οὐκ ἔστιν προσθεῖναι,
καὶ ἀπ' αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἀφελεῖν,
καὶ ὁ Θεὸς ἐποίησεν, ἵνα φοβηθῶσιν ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ›

17. Εἰ «πάντα ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἔσται εἰς τὸν αἰῶνα»[2], τὴν δὲ κακίαν ὁ Θεὸς οὐκ ἐποίησεν, οὐκ ἔσται ἄρα εἰς τὸν αἰῶνα ἡ κακία.

Προκόπιος: Εἰ δέ «πάντα ὅσα ἐποίησεν ὁ Θεὸς ἔσται εἰς τὸν αἰῶνα», τὴν δὲ κακίαν ὁ Θεὸς οὐκ ἐποίησεν, οὐκ ἔσται ἄρα εἰς τὸν αἰῶνα ἡ κακία.

88 18. Ἀπὸ τῆς πολυποικίλου σοφίας[3] οὐκ ἔστιν ἀφελεῖν καὶ ταύτῃ οὐκ ἔστι προσθεῖναι. Ἐποίησε δέ, φησίν, αὐτὴν ὁ Θεὸς ἵνα οἱ ἄνθρωποι ἐφιέμενοι τῆς γνώσεως παύσωνται τῆς κακίας· «τῷ γὰρ φόβῳ Κυρίου ἐκκλίνει πᾶς ἀπὸ κακοῦ»[4].

3,15 ‹τὸ γενόμενον ἤδη ἐστίν,
καὶ ὅσα τοῦ γίνεσθαι, ἤδη γέγονεν,
καὶ ὁ Θεὸς ζητήσει τὸν διωκόμενον›

19. Εἰ «μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»[5], ἡ δὲ βασιλεία τῶν οὐρανῶν οἱ λόγοι τῶν γεγονότων καὶ γενησομένων αἰώνων εἰσί, μακάριοι ἄρα οἱ δεδιωγμένοι, ὅτι αὐτοὶ γνώσονται τὴν θεωρίαν τῶν γεγονότων. Τοῦτον γὰρ λέγεται ζητεῖν ὁ Θεὸς ὃν φωτίζει τῇ γνώσει καὶ τοῦτον μὴ ζητεῖν ὃν μὴ φωτίζει τῇ γνώσει· «ἐπλανήθην», φησὶν ὁ Δαβίδ, «ὡς πρόβατον ἀπολωλός· ζήτησον τὸν δοῦλόν σου, ὅτι τὰς ἐντολάς σου οὐκ ἐπελαθόμην»[6]· καὶ γὰρ αὐτὸς ἦν διωκόμενος· «πολλοί», φησίν, «οἱ ἐκδιώκοντές με καὶ θλίβοντές με· ἐκ τῶν μαρτυρίων σου οὐκ ἐξέκλινα»[7].

1. Γεν. 1,31. 2. Ἐκκλ. 3,14. 3. Πρβλ. Ἐφ. 3,10. 4. Παρμ. 15,27α. 5. Ματθ. 5,10. 6. Ψαλ. 118,176. 7. Ψαλ. 118,157.

3,18 ‹ἐκεῖ εἶπα ἐγὼ ἐν καρδίᾳ μου
περὶ λαλιᾶς υἱῶν τοῦ ἀνθρώπου
ὅτι διακρινεῖ αὐτοὺς ὁ Θεός,
καὶ τοῦτο δεῖξαι ὅτι αὐτοὶ κτήνη εἰσίν›

90 20. Λαλιὰν νῦν τοῦ ἀνθρώπου τὸν βίον αὐτοῦ ὠνόμασεν, εἴ γε περὶ παντὸς ἀργοῦ λόγου δώσομεν εὐθύνας ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως[1], ἐν ᾗ καὶ οἱ καθαροὶ καὶ οἱ ἀκάθαρτοι φανεροῦνται.

3,19 ‹καί γε αὐτοῖς συνάντημα υἱῶν τοῦ ἀνθρώπου
καὶ συνάντημα τοῦ κτήνους,
συνάντημα ἓν αὐτοῖς·
ὡς ὁ θάνατος τούτου, οὕτως ὁ θάνατος τούτου,
καὶ πνεῦμα ἓν τοῖς πᾶσιν·
καὶ τί ἐπερίσσευσεν ὁ ἄνθρωπος παρὰ τὸ κτῆνος;
οὐδέν, ὅτι τὰ πάντα ματαιότης.
20 *τὰ πάντα πορεύεται εἰς τόπον ἕνα·*
τὰ πάντα ἐγένετο ἀπὸ τοῦ χοός,
καὶ τὰ πάντα ἐπιστρέφει εἰς τὸν χοῦν·
21 *καὶ τίς οἶδεν τὸ πνεῦμα υἱῶν τοῦ ἀνθρώπου*
εἰ ἀναβαίνει αὐτὸ εἰς ἄνω,
καὶ πνεῦμα τοῦ κτήνους
εἰ καταβαίνει αὐτὸ κάτω εἰς τὴν γῆν;
22 *καί εἶδον ὅτι οὐκ ἔστιν ἀγαθὸν*
εἰ μὴ ὃ εὐφρανθήσεται ἄνθρωπος
ἐν ποιήμασιν αὐτοῦ, ὅτι αὐτὸ μερὶς αὐτοῦ·
ὅτι τίς ἄξει αὐτὸν τοῦ ἰδεῖν ἐν ᾧ ἐὰν γένηται μετ' αὐτόν;›

92 21. Συνάντημα λέγει τὰ κοινῶς συμβαίνοντα πᾶσιν ἀνθρώποις καὶ δικαίοις καὶ ἀδίκοις ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, οἷον ζωήν, θάνατον, νόσον, ὑγείαν, πλοῦτον, πενίαν, ἀποβολὰς μελῶν, γυναικῶν, τέκνων, ὑπαρχόντων, ἀφ' ὧν οὐκ ἔστι διαγνῶναι πρὸ τῆς κρίσεως τὸν δίκαιον καὶ τὸν ἀσεβῆ. Κοινὸν δὲ λέγει αὐτῶν καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ χοὸς εἶναι καὶ τὸ ἐπιστρέφειν πάλιν ἐπὶ τὸν χοῦν καὶ τὸ

1. Πρβλ. Ματθ. 12,36.

μίαν αὐτοὺς ἔχειν ψυχὴν οὐ τῷ ἀριθμῷ, ἀλλὰ τῇ φύσει· «πνεῦμα γάρ», φησίν, «ἓν τοῖς πᾶσι»[1]. Κτῆνος δὲ νῦν εἶπε τὸν ἄνθρωπον τὸν γενόμενον ἐν τιμῇ καὶ μὴ συνιέντα, ἀλλὰ διὰ τῶν ἀλόγων ἡδονῶν συμπαραβληθέντα τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὁμοιωθέντα αὐτοῖς[2]. Ἀλλ' οὐδὲ δι' ὧν ἐνεργοῦσιν οἱ δίκαιοι, καὶ οἱ ἄδικοι γνώριμοι σαφῶς ἔσονται πρὸ τῆς κρίσεως, **94** πολλῶν ἀδίκων μεταβάντων ἐπὶ δικαιοσύνην καὶ ὑψωθέντων καὶ πολλῶν δικαίων τῆς ἀρετῆς ἐκπεσόντων καὶ ταπεινωθέντων. Τί οὖν τὸ περισσὸν εὗρον ἐν τούτοις; νῦν, οὐδέν, φησίν. Πάντα γὰρ ματαιότης πλὴν τῆς πνευματικῆς εὐφροσύνης, ἥτις ἐπὶ τοῖς ποιήμασι καὶ ταῖς ἀρεταῖς τοῦ ἀνθρώπου πέφυκεν γίνεσθαι· ταύτης γὰρ τῆς εὐφροσύνης ὁ ἐκπεσὼν οὐκ ἐπανήξει πάλιν ἐνταῦθα ποιήσων τὰ συντελοῦντα πρὸς κτῆσιν αὐτῆς.

Προκόπιος: Συνάντημα δὲ τὰ κοινῶς πᾶσι γινόμενα κατὰ τὸν παρόντα βίον, ἀφ' ὧν οὐκ ἔστι διακρῖναι τὸν δίκαιον καὶ τὸν ἀσεβῆ· ἢ καὶ κτῆνος ἔφη τὸν ἄνθρωπον τὸν ταῖς ἡδοναῖς δουλεύοντα. «Ἓν δὲ πνεῦμα», φησίν, ἀμφοτέρων, οὐ τῷ ἀριθμῷ, ἀλλὰ τῇ φύσει. Ἀλλ' οὐδὲ δι' ὧν ἐνεργοῦσιν οἱ δίκαιοι καὶ οἱ ἄδικοι γνώριμοι σαφῶς ἔσονται πρὸ τῆς κρίσεως· νῦν οὖν τὸ περισσὸν ἐν τούτοις οὐδέν. Πάντα δὲ ματαιότης πλὴν τῆς πνευματικῆς εὐφροσύνης, ἥτις ἐπὶ τοῖς ποιήμασι καὶ ταῖς ἀρεταῖς τοῦ ἀνθρώπου πέφυκε γίνεσθαι, ἧς ὁ ἐκπεσὼν οὐκ ἐπανήξει πάλιν ἐνταῦθα πρὸς ἐργασίαν αὐτῶν.

22. Ὅτι καὶ ἡ ἄλογος ψυχὴ λέγεται πνεῦμα.

4,1 *‹καὶ ἐπέστρεψα ἐγὼ καὶ εἶδον*
σὺν πάσας τὰς συκοφαντίας
τὰς γενομένας ὑπὸ τὸν ἥλιον·
καὶ ἰδοὺ δάκρυον τῶν συκοφαντουμένων,
καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς παρακαλῶν,
καὶ ἀπὸ χειρὸς συκοφαντούντων αὐτοὺς ἰσχύς,
καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοῖς ὁ παρακαλῶν›

96 23. Συκοφαντίας λέγει τοὺς ἀντικειμένους ἡμῖν· «ἔκδεξαι γάρ», φησί, «τὸν δοῦλόν σου εἰς ἀγαθόν· μὴ συκοφαντησάτωσάν με ὑπερήφανοι»[3]· καὶ πάλιν περὶ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ φησι· «καὶ

1. Ἐκκλ. 3,19. 2. Πρβλ. Ψαλ. 48,13,21. 3. Ψαλ. 118,122.

ταπεινώσει συκοφάντην καὶ συμπαραμενεῖ τῷ ἡλίῳ»[1]. Οἱ δὲ συκοφαντούμενοι πρὸ τοῦ Χριστοῦ ἦσαν οἱ ἄνθρωποι οἷς οὐχ ὑπῆρχεν ὁ παρακαλῶν, ὁποῖος ἦν ὁ λέγων ταῦτα· «παρακαλῶ ὑμᾶς ἐγὼ ὁ δέσμιος ἐν Κυρίῳ ἀξίως περιπατῆσαι τῆς κλήσεως ἧς ἐκλήθητε, μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης καὶ πραότητος, μετὰ μακροθυμίας, ἀνεχόμενοι ἀλλήλων ἐν ἀγάπῃ»[2].

4,2 *‹καὶ ἐπῄνεσα ἐγὼ σὺν τοὺς τεθνηκότας,*
τοὺς ἤδη ἀποθανόντας, ὑπὲρ τοὺς ζῶντας,
ὅσοι αὐτοὶ ζῶσιν ἕως τοῦ νῦν·
3 *καὶ ἀγαθὸς ὑπὲρ τοὺς δύο τούτους*
ὅστις οὔπω ἐγένετο,
ὃς οὐκ εἶδεν σὺν τὸ ποίημα τὸ πονηρὸν
τὸ πεποιημένον ὑπὸ τὸν ἥλιον›

98 24. Καὶ ἐπῄνεσα τοὺς ἤδη συναποθανόντας τῷ Χριστῷ[3] καὶ ῥυσθέντας ἀπὸ τῶν συκοφαντούντων αὐτοὺς ὑπὲρ τοὺς ζῶντας ἐν κακίᾳ καὶ ἐπιμένοντας αὐτῇ μέχρι τοῦ νῦν. Ἀγαθὸς δὲ ὁ μήτε προσδεηθεὶς τοιούτου θανάτου χωρίζοντος αὐτὸν ἀπὸ κακίας μήτε ἐν κακίᾳ γενόμενος, ὃς οὐκ ἔγνω τὸν πονηρὸν κόπον τὸν ποιούμενον πρὸς τῶν συκοφαντούντων τοὺς ὑπὸ τὸν ἥλιον.

4,4 *‹καὶ εἶδον ἐγὼ σὺν πάντα τὸν μόχθον*
καὶ σὺν πᾶσαν ἀνδρείαν τοῦ ποιήματος
ὅτι αὐτὸ ζῆλος ἀνδρὸς ἀπὸ τοῦ ἑταίρου αὐτοῦ·
καί γε τοῦτο ματαιότης καὶ προαίρεσις πνεύματος›

100 25. Εἶδον, φησίν, πᾶσαν κακίαν καὶ τὸν ἀνδριζόμενον ἐν αὐτῇ πονηρόν· τοῦτον γὰρ καὶ λέγει ἀνδρεῖον ἐν ἀσεβείαις συκοφαντοῦντα πτωχούς[4] καὶ πάλιν ποίημα ὡς «πεποιημένον ἐγκαταπαίζεσθαι ὑπὸ τῶν Ἀγγέλων»[5] τοῦ Θεοῦ. Εἶδον καὶ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ζηλοτυπίαν ἣν κέκτηται πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, ματαίαν οὖσαν καὶ πληροφοροῦσαν τὴν καρδίαν αὐτοῦ[6]· δεῖ γὰρ τὸν Θεὸν πάντως γενέσθαι τὰ πάντα ἐν πᾶσι[7] καὶ τοῦ Χριστοῦ πληρωθῆναι τὴν

1. Ψαλ. 71,4-5. 2. Ἐφ. 4,1-2. 3. Πρβλ. Ρωμ. 6,8. Β′ Τιμ. 2,11. 4. Πρβλ. Παρμ. 28,3. 5. Ἰὼβ 40,19. 41,25. 6. Πρβλ. Ἐκκλ. 8,11. 7. Πρβλ. Α′ Κορ. 15,28.

εὐχὴν τὴν λέγουσαν· δὸς αὐτοῖς ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ὦσιν ἕν, καθὼς κἀγὼ καὶ σὺ ἕν ἐσμεν, Πάτερ[1].

4,5 ‹ἄφρων περιέλαβεν τὰς χεῖρας αὐτοῦ
καὶ ἔφαγεν τὰς σάρκας αὐτοῦ›

102 26. Εἰ αἱ χεῖρες πρακτικῆς ἐργασίας εἰσὶ σύμβολον, πᾶς μὴ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην περιλαμβάνει τὰς χεῖρας αὐτοῦ· διόπερ καὶ ὁ τοιοῦτος, φησί, κατεσθίει τὰς σάρκας αὐτοῦ, τῶν ἐκ τῆς σαρκὸς φυομένων κακῶν ἐμπιπλάμενος.

Προκόπιος: Καὶ τῶν ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ φυομένων κακῶν ἐμπιπλάμενος.

4,6 ‹ἀγαθὸν πλήρωμα δρακὸς ἀναπαύσεως
ὑπὲρ πληρώματα δύο δρακῶν μόχθου
καὶ προαιρέσεως πνεύματος›

27. Ἡ προαίρεσις τοῦ πνεύματος ὡς θέλημα ψυχικὸν ἐμπαθὲς εἶναί μοι δοκεῖ· ὅθεν καὶ προτιμᾶται ἡ ἀγαθὴ δρὰξ τῆς ἀρετῆς τῶν δύο δρακῶν τῆς κακίας καὶ τῆς ἀγνωσίας καὶ τῆς προαιρέσεως τοῦ πνεύματος. Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τό «κρεῖσσον ὀλίγον τῷ δικαίῳ ὑπὲρ πλοῦτον ἁμαρτωλῶν **104** πολύν»[2] καὶ τό «κρεῖσσον ὀλίγη λῆψις μετὰ δικαιοσύνης ἢ πολλὰ γενήματα μετὰ ἀδικίας»[3]. Ὅμοιον τούτοις καὶ τό «ἐξελεξάμην παραῤῥιπτεῖσθαι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ μου μᾶλλον ἢ οἰκεῖν με ἐν σκηνώμασιν ἁμαρτωλῶν»[4] καὶ τό «κρεῖσσον οἰκεῖν ἐπὶ γωνίας δώματος ἢ μετὰ γυναικὸς λοιδόρου ἐν οἰκίᾳ κοινῇ»[5]. Ἀκολουθήσει δὲ τούτοις καὶ τό «κρεῖσσον ξενισμὸς λαχάνων πρὸς φιλίαν καὶ χάριν ἢ παράθεσις μόσχων μετὰ ἔχθρας»[6], ὡσεὶ ἔλεγέ τις· κρεῖσσον μαθεῖν θεώρημα ἓν πνευματικὸν ἢ πλῆθος θεωρημάτων τῆς μωρανθείσης σοφίας[7].

Προκόπιος: Ἡ προαίρεσις δὲ τοῦ πνεύματος ὡς θέλημα ψυχικὸν ἐμπαθὲς εἶναί μοι δοκεῖ· ὅθεν καὶ προτιμᾶται ἡ ἀγαθὴ δρὰξ τῆς ἀρετῆς τῶν δύο δρακῶν τῆς κακίας καὶ τῆς ἀγνωσίας καὶ τῆς προαιρέσεως τοῦ πνεύματος.

1. Πρβλ. Ἰω. 17,21-22. 2. Ψαλ. 36,16. 3. Παρμ. 15,29α. 4. Ψαλ. 83,11. 5. Παρμ. 25,24. 6. Παρμ. 15,17. 7. Πρβλ. Α΄ Κορ. 1,20. 3,19.

4,8 ‹ἔστιν εἷς καὶ οὐκ ἔστιν δεύτερος,
καί γε υἱὸς καί γε ἀδελφὸς οὐκ ἔστιν αὐτῷ·
καὶ οὐκ ἔστιν περασμὸς τῷ παντὶ μόχθῳ αὐτοῦ,
καί γε ὀφθαλμὸς αὐτοῦ οὐκ ἐμπίπλαται πλούτου.
Καὶ τίνι ἐγὼ μοχθῶ
καὶ στερίσκω τὴν ψυχήν μου ἀπὸ ἀγαθωσύνης;
καί γε τοῦτο ματαιότης
καὶ περισπασμὸς πονηρός ἐστιν›

106 28. Εἴ τις οὐκ ἔχει ἀδελφόν, οὗτος υἱοθεσίας οὐκ εἴληφε πνεῦμα[1], καὶ εἴ τις οὐκ ἔστι πατήρ, οὗτός ἐστι πονηρός· «οὐ γὰρ μὴ γένηται», φησίν, «ἔγγονα πονηροῖς»[2]. Εἰκότως δὲ ὁ τοιοῦτος οὐδ' ἐμπίπλαται κακίας στερίσκων τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἀπὸ γνώσεως Θεοῦ. Πατέρα δὲ ἐνταῦθα λέγω καὶ ἀδελφὸν κατὰ τὴν ἔννοιαν τῆς Γραφῆς· οὐ γὰρ ἀγνοῶ τὰς τεθείσας προτάσεις ὡς οὐκ ἀληθεύουσιν ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν ἀδελφῶν καὶ πατέρων τιθέμεναι. Εἰ δέ τις βούλοιτο καὶ τὴν ψιλὴν ἔννοιαν τούτων τῶν ῥητῶν ἐκλαβεῖν, πάνυ καταγνώσεται τῶν ἀτέκνων πλουσίων καὶ σπουδαζόντων ἑαυτοῖς ἐκπορίζειν πλῆθος χρημάτων, μάλιστα εἰ καὶ δυσπρόσιτοι εἶεν **108** τοῖς φίλοις· ἀληθεύει γὰρ πάνυ τὰ ῥήματα ταῦτα κατὰ τῶν ἀνθρώπων λεγόμενα.

Προκόπιος: Εἴ τις οὐκ εἴληφεν ἀδελφόν, υἱοθεσίας οὐκ εἴληφε πνεῦμα· καὶ ὁ μὴ ὢν πατήρ, οὗτός ἐστι πονηρός· «οὐ γὰρ μὴ γένηται», φησίν, «ἔγγονα πονηροῖς»· ὅθεν οὐκ ἐμπίπλαται κακίας, τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως ἀποστερῶν ἑαυτόν.

4,11 ‹καί γε ἐὰν κοιμηθῶσιν οἱ δύο, καὶ θέρμη αὐτοῖς·
καὶ ὁ εἷς πῶς θερμανθῇ;›

29. Ἄνευ Κυρίου οὐκ ἄν τις γένοιτο τῷ πνεύματι ζέων[3]· «ὁ γὰρ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστιν»[4].

4,12 ‹καὶ ἐὰν ἐπικραταιωθῇ ὁ εἷς,
οἱ δύο στήσονται κατέναντι αὐτοῦ,
καὶ τὸ σπαρτίον τὸ ἔντριτον οὐ ταχέως ἀποῤῥαγήσεται›

1. Πρβλ. Ρωμ. 8,15. 2. Παρμ. 24,20. 3. Πρβλ. Πράξ. 18,25. Ρωμ. 12,11. 4. Β΄ Κορ. 3,17.

110 30. Ἐγὼ νομίζω τὸν ἐπικραταιούμενον ἕνα τὸν πονηρὸν εἶναι οὗ κατέναντι ἵστανται οἱ δύο, ὅ τε ἄνθρωπος καὶ ὁ Ἄγγελος τοῦ Θεοῦ, ἵνα τὸν διάβολον νικήσας ὁ ἄνθρωπος καταξιωθῇ γνώσεως Θεοῦ καὶ γένηται ἔντριτον σπαρτίον οὐ ταχέως ἀποῤῥηγνύμενον. Ἔστι δὲ τοῦτο σαφῶς μαθεῖν καὶ παρὰ τοῦ πατριάρχου Ἰακὼβ ὃς τοὺς παῖδας τοῦ Ἰωσὴφ εὐλογῶν φησιν· «ὁ Ἄγγελός μου ὁ ῥυόμενός με ἀπὸ πάντων τῶν κακῶν, εὐλογήσαι τὰ παιδία ταῦτα»[1]. Ὅμοιον τούτῳ καὶ τὸ παρὰ τῷ Δαβὶδ κείμενον· «παρεμβαλεῖ Ἄγγελος Κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐτὸν καὶ ῥύσεται αὐτούς»[2].

31. Σπαρτίον ἔντριτόν ἐστι νοῦς ἀπαθὴς πνευματικῆς πληρούμενος γνώσεως ἢ νοῦς σοφὸς Ἄγγελον Θεοῦ παρεπόμενον ἔχων. Εὖ δὲ καὶ τὸ μὴ φάναι αὐτόν «οὐκ ἀποῤῥαγή**112**σεται», ἀλλ' «οὐ ταχέως ἀποῤῥαγήσεται»[3]· τρεπτὴ γάρ ἐστιν ἡ φύσις ἡ λογική.

Προκόπιος: Ἢ σπαρτίον ἔντριτόν ἐστι νοῦς ἀπαθὴς πνευματικῆς πληρούμενος γνώσεως ἢ νοῦς σοφὸς Ἄγγελον Θεοῦ παρεπόμενον ἔχων.

4,13 ‹*ἀγαθὸς παῖς πένης καὶ σοφὸς*
ὑπὲρ βασιλέα πρεσβύτερον καὶ ἄφρονα
ὃς οὐκ ἔγνω τοῦ προσέχειν ἔτι›

32. Παῖς ἐστιν ὁ τὴν ἐκ νεότητος διδασκαλίαν φυλάξας[4], πρεσβύτερος δὲ ὁ καταλελοιπὼς τὴν διδασκαλίαν τὴν ἐκ νεότητος καὶ τῆς θείας ἐπιλαθόμενος διαθήκης[5] καὶ γεγηρακὼς τῇ κακίᾳ· καὶ ὁ μὲν πρότερός ἐστι τοῦ Χριστοῦ, ὁ δὲ δεύτερος τοῦ πονηροῦ.

4,14 ‹*ὅτι ἐξ οἴκου τῶν δεσμίων ἐξελεύσεται βασιλεῦσαι,*
ὅτι καί γε ἐν βασιλείᾳ αὐτοῦ ἐγενήθη πένης›

114 33. Οἶκος δεσμίων ἐστὶν ὁ κόσμος ὁ αἰσθητός, ἐν ᾧ «σειραῖς τῶν ἑαυτοῦ ἁμαρτιῶν ἕκαστος σφίγγεται»[6].

4,17 ‹*φύλαξον τὸν πόδα σου, ἐν ᾧ ἂν πορεύῃ*
εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ,

1. Γεν. 48,16. 2. Ψαλ. 33,8. 3. Ἐκκλ. 4,12. 4. Πρβλ. Παρμ. 2,17. 5. Ἔνθ' ἀν. 6. Παρμ. 5,22.

καὶ ἐγγὺς τοῦ ἀκούειν·
ὑπὲρ δόμα τῶν ἀφρόνων θυσία σου,
ὅτι οὐκ εἰσὶν εἰδότες τοῦ ποιῆσαι κακόν›

34. «Οὐκ οἴδασι πῶς προσκόπτουσιν»[1], μηδ' αὐτὸ τοῦτο εἰδότες ὅτι παρανομοῦσιν.

5,1 ‹*μὴ σπεῦδε ἐπὶ στόματί σου,*
καὶ καρδία σου μὴ ταχυνέτω
τοῦ ἐξενέγκαι λόγον πρὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ·
ὅτι ὁ Θεὸς ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ σὺ ἐπὶ τῆς γῆς·
ἐπὶ τούτῳ ἔστωσαν οἱ λόγοι σου ὀλίγοι.
2 *ὅτι παραγίνεται ἐνύπνιον ἐν πλήθει πειρασμοῦ*
καὶ φωνὴ ἄφρονος ἐν πλήθει λόγων›

116 35. «Τὸ γὰρ τί προσευξώμεθα καθὸ δεῖ οὐκ οἴδαμεν»[2]. Ἢ τάχα νῦν οὐ τοῦτο βούλεται λέγειν, προστάσσει δὲ μὴ ἀπερισκέπτως θεολογεῖν· οὐ γὰρ δυνατὸν τὸν ἐν αἰσθητοῖς ὄντα καὶ ἀπὸ τούτων λαμβάνοντα τὰ νοήματα περὶ τοῦ ὄντος ἐν τοῖς νοητοῖς Θεοῦ καὶ πᾶσαν διαφεύγοντος αἴσθησιν ἀπταίστως διαλεχθῆναι. Διὰ τοῦτό φησι· «καὶ ἔστωσαν οἱ λόγοι σου ὀλίγοι»[3], τοὐτέστιν ἀληθεῖς καὶ περιεσκεμμένοι· τὸ γὰρ ὀλίγον τοιοῦτόν τι σημαίνειν μοι φαίνεται, ὡς καὶ τό «κρεῖσσον ὀλίγον τῷ δικαίῳ ὑπὲρ πλοῦτον ἁμαρτωλῶν πολύν»[4] καί «κρεῖσσον ὀλίγη λῆψις μετὰ δικαιοσύνης»[5]. Τοῖς γὰρ μὴ τοῦτο φυλαττομένοις φησί· «παραγίνεται ἐνύπνιον ἐν πλήθει πειρασμοῦ καὶ φωνὴ ἄφρονος ἐν πλήθει λόγων»[6], ἐνύπνιον λέγων τὸν καθευδούσαις ταῖς ψυχαῖς ἐφιστάμενον μετὰ πλήθους πειρασμῶν δαίμονα καὶ ἐκταράσσοντα τὴν ψυχήν, περὶ οὗ καὶ Ἰὼβ φησι πρὸς τὸν Κύριον· «ἐκφοβεῖς με ἐνυπνίοις καὶ ἐν ὁράμασί με καταπλήσσεις»[7]· καὶ Δαβὶδ τοῦτον ἐκκλίνων τὸν ἐχθρὸν παρακαλεῖ τὸν Κύριον λέγων· «φώτισον τοὺς ὀφθαλμούς μου, μήποτε ὑπνώσω εἰς θάνατον, μήποτε εἴπῃ ὁ ἐχθρός μου· ἴσχυσα πρὸς αὐτόν»[8]· καὶ ἐν ταῖς Παροιμίαις· «μὴ δῷς ὕπνον σοῖς

1. Παρμ. 4,19. 2. Ρωμ. 8,26. 3. Ἐκκλ. 5,1. 4. Ψαλ. 36,16. 5. Παρμ. 15,29α. 6. Ἐκκλ. 5,2. 7. Ἰὼβ 7,14. 8. Ψαλ. 12,4-5.

ὄμμασι μηδὲ ἐπινυστάξῃς σοῖς βλεφάροις, ἵνα σῴζῃ ὥσπερ δορκὰς ἐκ **118** βρόχων καὶ ὥσπερ ὄρνεον ἐκ παγίδος»[1]. Λέγει δὲ αὐτὸν καὶ φωνὴν τοῦ ἄφρονος, μετὰ ψευδῶν παραγινόμενον λόγων καὶ τὴν ψυχὴν ἀπατῶντα· καὶ τοῦτό ἐστι τό «ἀπὸ φωνῆς ὀνειδίζοντος καὶ καταλαλοῦντος»[2]. Δυνατὸν δὲ καὶ τοῦτο ἐφαρμόσαι τῇ φωνῇ τοῦ ἄφρονος τό «ἐκ πολυλογίας οὐκ ἐκφεύξεται ἁμαρτία»[3]. Καὶ ὁ Σωτὴρ δὲ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις προστάσσει ἀγρυπνεῖν τὸν ἄνθρωπον καὶ προσεύχεσθαι, ἵνα μὴ ἐμπέσῃ εἰς πειρασμόν[4]· ὕπνος γάρ ἐστι λογικῆς ψυχῆς ἄγνοια καὶ κακία· ὅθεν καὶ ὁ Παῦλος τοὺς οὕτω καθεύδοντας διυπνίζει λέγων· «ἔγειρε, ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφαύσει σοι ὁ Χριστός»[5].

Προκόπιος: Τοῖς ἀπερισκέπτως θεολογοῦσι «παραγίνεται ἐνύπνιον ἐν πλήθει πειρασμοῦ καὶ φωνὴ ἄφρονος ἐν πλήθει λόγων», ἐνύπνιον λέγων τὸν καθευδούσαις ταῖς ψυχαῖς ἐφιστάμενον μετὰ πλήθους πειρασμῶν δαίμονα καὶ ἐκταράσσοντα τὴν ψυχήν.

5,3 ‹*καθὼς ἂν εὔξῃ εὐχὴν τῷ Θεῷ,*
μὴ χρονίσῃς τοῦ ἀποδοῦναι αὐτήν·
ὅτι οὐκ ἔστιν θέλημα ἐν ἄφροσιν,
σὺ οὖν ὅσα ἂν εὔξῃ ἀπόδος.
4 *ἀγαθὸν τὸ μὴ εὔξασθαί σε*
ἢ τὸ εὔξασθαί σε καὶ μὴ ἀποδοῦναι›

120 36. Τῶν ἀγαθῶν δώρων τὰ μὲν ἀπὸ ψυχῆς προσφέρεται τῷ Θεῷ, τὰ δὲ ἀπὸ τοῦ σώματος, τὰ δὲ ἀπὸ τῶν πέριξ τοῦ σώματος. Καὶ ἀπὸ μὲν ψυχῆς προσφέρομεν αὐτῷ πίστιν ὀρθὴν καὶ δόγματα ἀληθῆ, δικαιοσύνην καὶ ἀνδρείαν καὶ σωφροσύνην· ἀπὸ δὲ τοῦ σώματος ἐγκράτειαν καὶ παρθενίαν καὶ μονογαμίαν· ἀπὸ δὲ τῶν πέριξ τοῦ σώματος υἱοὺς καὶ **122** θυγατέρας καὶ δούλους καὶ χρήματα καὶ κτήματα. Ἴδωμεν τοίνυν τὸ ὑποσχέσθαι καὶ χρονίσαι· μήποτε οὐ τούτου τοῦ χρόνου τὸ μέγα διάστημα σημαίνει ὁ χρονισμός, ἀλλὰ τὴν παντελῆ ἄρνησιν τῆς ὑποσχέσεως· φαίνεται γὰρ ὁ Ἰακὼβ μετὰ πολλὰ ἔτη τὰς δεκάτας ἀποδεδωκὼς τῷ Θεῷ

1. Παρμ. 6,4-5. 2. Ψαλ. 43,17. 3. Παρμ. 10,19. 4. Πρβλ. Ματθ. 26,41. 5. Ἐφ. 5,14.

ἃς ὑπέσχετο δώσειν αὐτῷ ἐπὶ τὴν Μεσοποταμίαν βαδίζων[1] καὶ Ἄννα τὸν Σαμουὴλ μετὰ πολὺν χρόνον προσαγαγοῦσα τῷ Θεῷ[2]. Ἐπὶ μὲν τῶν δώρων τῶν πέριξ τοῦ σώματος οὕτως· ἐπὶ δὲ τῶν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος δώρων, πῶς ἐκληπτέον; ἐγὼ νομίζω ὅτι ὁ ὑποσχόμενος πίστιν ὀρθὴν καὶ λέγων κτίσμα ἕν τι τῶν ἀπὸ τῆς Ἁγίας Τριάδος χρονίζει, καὶ ὁ ἐπαγγειλάμενος πάντα ὁμολογεῖν διὰ τοῦ Θεοῦ γεγενῆσθαι καὶ αὐτομάτισμὸν πάλιν εἰσάγων χρονίζει· καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων δογμάτων ὡσαύτως. Ἐπὶ δὲ τῶν ἀρετῶν οὕτως· ὁ ὑποσχόμενος δικαιοσύνην καὶ ἀδικῶν χρονίζει τοῦ ἀποδοῦναι, καὶ ὁ ἐπαγγειλάμενος σωφροσύνην καὶ πάλιν πορνεύων χρονίζει. Ἐπὶ δὲ τῶν τοῦ σώματος· ὁ ὑποσχόμενος ἐγκράτειαν καὶ πάλιν μεταλαμβάνων ἐδεσμάτων ποικίλων χρονίζει, καὶ ὁ ἐπαγγειλάμενος παρθενίαν ἢ μονογαμίαν καὶ γαμήσας ἢ διγαμήσας χρονίζει τοῦ ἀποδοῦναι. Τὸ δὲ πῶς «ἀγαθὸν τὸ μὴ εὔξασθαι ἢ τὸ εὔξασθαι καὶ μὴ **124** ἀποδοῦναι»[3] λύσομεν τὸ ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου προσάγοντες ὅτι ὁ δοῦλος ὁ μὴ ἐγνωκὼς καὶ μὴ ποιήσας δαρήσεται ὀλίγας, ὁ δὲ ἐγνωκὼς καὶ μὴ ποιήσας δαρήσεται πολλάς[4].

Προκόπιος: Τῶν ἀγαθῶν δώρων τὰ μὲν ἀπὸ τῆς ψυχῆς προσφέρεται τῷ Θεῷ, τὰ δὲ ἀπὸ τοῦ σώματος, τὰ δὲ ἀπὸ τῶν πέριξ τοῦ σώματος. Καὶ ἀπὸ μὲν τῆς ψυχῆς προσφέρομεν αὐτῷ πίστιν ὀρθὴν καὶ δόγματα ἀληθῆ, δικαιοσύνην καὶ ἀνδρείαν καὶ σωφροσύνην· ἀπὸ δὲ τοῦ σώματος ἐγκράτειαν καὶ παρθενίαν καὶ μονογαμίαν· ἀπὸ δὲ τῶν περὶ τὸ σῶμα υἱοὺς καὶ θυγατέρας καὶ δούλους καὶ κτήματα καὶ χρήματα. Μήποτε δὲ νῦν τό «μὴ χρονίσῃς» τὴν παντελῆ δεδήλωκεν ἄρνησιν τῆς ὑποσχέσεως· φαίνεται γὰρ ὁ Ἰακὼβ μετὰ πολλὰ ἔτη τὰς δεκάτας ἀποδεδωκὼς τῷ Θεῷ ἃς ὑπέσχετο δώσειν αὐτῷ ἐπὶ τὴν Μεσοποταμίαν βαδίζων καὶ Ἄννα τὸν Σαμουὴλ μετὰ πολὺν χρόνον προσάγουσα τῷ Θεῷ. Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τῶν περὶ τὸ σῶμα· ἐπὶ δὲ ψυχῆς ἐγὼ νομίζω ὅτι ὁ ὑποσχόμενος πίστιν ὀρθὴν καὶ ἑτεροδοξῶν χρονίζει, καὶ πάλιν ὁ ὑποσχόμενος δικαιοσύνην καὶ ἀδικῶν «χρονίζει τοῦ ἀποδοῦναι»· ἐπὶ δὲ τῶν τοῦ σώματος, ὁ ὑποσχόμενος ἐγκράτειαν καὶ ποικίλων αὖθις ἐδεσμάτων μεταλαμβάνων χρονίζει. Πῶς δέ «ἀγαθὸν τὸ μὴ εὔξασθαι ἢ τὸ εὔξασθαι καὶ μὴ ἀποδοῦναι» λύει τὸ φάσκον Εὐαγγέλιον ὅτι ὁ δοῦλος ὁ μὴ ἐγνωκὼς τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου αὐτοῦ «καὶ μὴ ποιήσας δαρήσεται ὀλίγας», καὶ τὰ ἑξῆς.

1. Πρβλ. Γεν. 28,6,22. 2. Πρβλ. Α′ Βασ. 1,21-25. 3. Ἐκκλ. 5,4. 4. Πρβλ. Λουκ. 12,47-48.

5,5 ‹μὴ δῷς τὸ στόμα σου τοῦ ἐξαμαρτεῖν τὴν σάρκα σου
καὶ μὴ εἴπῃς πρὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ ὅτι ἄγνοιά ἐστιν,
ἵνα μὴ ὀργισθῇ ὁ Θεὸς ἐπὶ φωνῇ σου
καὶ διαφθείρῃ τὰ ποιήματα χειρῶν σου·
6[1] ὅτι ἐν πλήθει ἐνυπνίων καὶ ματαιοτήτων καὶ λόγων πολλῶν›

126 37. «Ἐν πλήθει», φησίν, «ἐνυπνίων» πονηρῶν «καὶ ματαιοτήτων καὶ λόγων»[1] ψευδῶν γίνεται ἄνθρωπος, διαφθαρέντων αὐτοῦ τῶν ἔργων ἀπὸ τῆς ἐγκαταλείψεως τοῦ Θεοῦ, ἥτις συμβέβηκεν αὐτῷ διὰ τῆς οἰκείας παρανομίας.

Προκόπιος: Τοὐτέστιν· εἴ τι καλὸν εἰργάσω διαφθαρῇ ἀπὸ τῆς ἐγκαταλείψεως τοῦ Θεοῦ

5,7 ‹ἐὰν συκοφαντίαν πένητος καὶ ἁρπαγὴν κρίματος
καὶ δικαιοσύνης ἴδῃς ἐν χώρᾳ,
μὴ θαυμάσῃς ἐπὶ τῷ πράγματι·
ὅτι ὑψηλὸς ἐπάνω ὑψηλοῦ φυλάσσει
καὶ ὑψηλοὶ ἐπ' αὐτούς.
8 καὶ περισσεία γῆς ἐπὶ παντί ἐστι,
βασιλεὺς τοῦ ἀγροῦ εἰργασμένου.
9 ἀγαπῶν ἀργύριον οὐ πλησθήσεται ἀργυρίου·
καί τις ἠγάπησεν ἐν πλήθει αὐτοῦ γένημα·
καί γε τοῦτο ματαιότης.
10 Ἐν πλήθει ἀγαθωσύνης ἐπληθύνθησαν οἱ ἔσθοντες αὐτήν·
καὶ τί ἀνδρεία τῷ παρ' αὐτῆς;
ὅτι ἀρχὴ τοῦ ὁρᾶν ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ.
11 γλυκὺς ὕπνος τοῦ δούλου,
εἰ ὀλίγον καὶ εἰ πολὺ φάγεται·
καὶ τῷ ἐμπλησθέντι τοῦ πλουτῆσαι
οὐκ ἔστιν ἀφίων αὐτὸν τοῦ ὑπνῶσαι›

128 38. Ἐὰν ἴδῃς, φησίν, ἐν τοῖς ἀνθρώποις τοὺς μὲν συκοφαντουμένους, τοὺς δὲ ἀδικουμένους ἐν κρίσει καὶ ἄλλους δικαιοπραγοῦντας, μὴ θαυμάσῃς ἐπὶ τοῖς γινομένοις ὡς οὐκ οὔσης προνοίας.

1. Ἐκκλ. 5,6.

Γίνωσκε γὰρ ὅτι ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Χριστοῦ φυλάσσει τὰ πάντα καὶ οὗτος πάλιν προνοεῖ πάντων διὰ τῶν ἁγίων Ἀγγέλων περισσευομένων ἐν γνώσει τῶν ἐπὶ γῆς[1]. Βασιλεὺς γάρ ἐστιν ὁ Θεὸς τοῦ γενότος δι' αὐτοῦ κόσμου[2], ὃς ἀποδώσει θλῖψιν μὲν τοῖς πλεονεξίαν καὶ τὴν ματαιότητα τοῦ βίου τούτου προτιμήσασι τῆς γνώσεως τοῦ Χριστοῦ, **130** τοῖς δὲ ἐν ἀγαθωσύνῃ ζήσασιν καὶ ἐν ἀνδρείᾳ καὶ τῇ δικαιοσύνῃ δουλεύσασι δώσει γνῶσιν Θεοῦ καὶ γλυκεῖαν ἀνάπαυσιν, εἰ καὶ ὀλίγους τινὰς τῶν ἐνταῦθα ἢ πολλοὺς λόγους ἐγνώκασιν, ἐκ μέρους ἐγνωκότες καὶ ἐκ μέρους προφητεύσαντες[3]· καὶ τοὺς μὲν τοιοῦτον διαδέξεται τέλος, τοὺς δὲ ἐμπλησθέντας τῆς κακίας οὐκ ἐάσει διαναπαύσασθαι ὁ ἐξ αὐτῆς τικτόμενος σκώληξ. Ὅτι δὲ τὸν κόσμον τοῦτον πεπίστευκεν Ἀγγέλοις ὁ Κύριος, δείκνυσι Μωσῆς λέγων· «ὅτε διεμέριζεν ὁ Ὕψιστος ἔθνη, ὡς διέσπειρεν υἱοὺς Ἀδάμ, ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν Ἀγγέλων Θεοῦ»[4]. Τὸν δὲ κόσμον ἀγρὸν καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ὠνόμασε λέγων· «ἀγρός ἐστιν ὁ κόσμος[5]. Τὴν δὲ περισσείαν τῆς γῆς τὴν γνῶσιν λέγει τῶν ἐπὶ γῆς, εἴγε «μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοὶ κληρονομήσουσι τὴν γῆν»[6]· τίς δέ ἐστιν ἄλλη κληρονομία τῆς φύσεως τῆς λογικῆς πλὴν τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ; Ὑψηλοὺς δὲ εἶπε τοὺς Ἀγγέλους, ἐπειδὴ τοῦ ὑψηλοῦ Κυρίου μετέχουσιν· «ὑψηλὸς γάρ», φησίν, «ἐπὶ πάντα τὰ ἔθνη ὁ Κύριος»[7].

5,12 ‹ἔστιν ἀῤῥωστία ἣν εἶδον ὑπὸ τὸν ἥλιον,
πλοῦτον φυλασσόμενον τῷ παρ' αὐτοῦ εἰς κακίαν αὐτοῦ›

132 39. Τὸ μὲν πλῆθος τῆς κακίας νῦν ὑπὸ τοῦ πλούτου δηλοῦται· αὕτη δὲ ἡ κακία ὑπὸ τῆς ἀῤῥωστίας σημαίνεται. Πᾶς οὖν ὁ φυλάσσων ἑαυτῷ τοῦτον τὸν πλοῦτον οὐ γνώσεται σοφίαν Θεοῦ οὐδὲ παραβαλεῖ καρδίαν αὐτοῦ εἰς σύνεσιν οὐδὲ παραβαλεῖ αὐτὴν ἐπὶ νουθέτησιν τῷ υἱῷ αὐτοῦ[8]· οὐδὲ γὰρ ἐδέξατο ῥήσεις ἐντολῶν Θεοῦ οὐδὲ ἔκρυψεν αὐτὰς ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ[9].

134 Προκόπιος: Τὸ πλῆθος τῆς κακίας νῦν ὑπὸ τοῦ πλούτου δη-

1. Πρβλ. Β' Βασ. 14,20. 2. Πρβλ. Ἰω. 1,10. 3. Πρβλ. Α' Κορ. 13,9. 4. Δευτ. 32,8. 5. Ματθ. 13,38. 6. Ματθ. 5,5. 7. Ψαλ. 112,4. 8. Πρβλ. Παρμ. 2,2. 9. Πρβλ. Παρμ. 2,1.

λοῦται· αὕτη δὲ ἡ κακία ὑπὸ τῆς ἀῤῥωστίας σημαίνεται. Τοῦτον οὖν τὸν πλοῦτον ὁ φυλάσσων οὐ γνώσεται σοφίαν Θεοῦ.

5,13 ‹*καὶ ἀπολεῖται ὁ πλοῦτος ἐκεῖνος ἐν περισπασμῷ πονηρῷ, καὶ ἐγέννησεν υἱόν, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν χειρὶ αὐτοῦ οὐδέν*›

40. Περισπασμὸς πονηρός ἐστιν ἄγνοια μετὰ κολάσεως ἀπὸ τῆς πνευματικῆς θεωρίας χωρίζουσα τὸν ἀκάθαρτον.

5,14 ‹*καθὼς ἐξῆλθεν ἀπὸ γαστρὸς μητρὸς αὐτοῦ γυμνός, ἐπιστρέψει τοῦ πορευθῆναι ὡς ἦκει καὶ οὐδὲν λήμψεται ἐν μόχθῳ αὐτοῦ, ἵνα πορευθῇ ἐν χειρὶ αὐτοῦ.*

15[1-2] *καί γε τοῦτο πονηρὰ ἀῤῥωστία· ὥσπερ γὰρ παρεγένετο, οὕτως καὶ ἀπελεύσεται*›

41. Καὶ ὁ Ἰώβ φησιν· «αὐτὸς γυμνὸς ἐξῆλθον ἐκ κοιλίας μητρός μου, γυμνὸς καὶ ἀπελεύσομαι ἐκεῖ»[1]. ὁ δὲ ἐνταῦθα **136** «καθὼς ἐξῆλθεν ἀπὸ γαστρὸς ὡς ἦκει»[2]. Ἀλλ' ὁ Ἰὼβ μὲν ὡς δίκαιος γυμνὸς ἄπεισι κακίας τε καὶ πονηρίας· οὗτος δὲ μεθ' ἧς ἀγνοίας ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, μετὰ ταύτης καὶ ἀπελεύσεται ἐκεῖ.

5,17 ‹*ἰδοὺ ὃ εἶδον ἐγὼ ἀγαθόν, ὅ ἐστιν καλόν, τοῦ φαγεῖν καὶ τοῦ πιεῖν καὶ τοῦ ἰδεῖν ἀγαθωσύνην ἐν παντὶ μόχθῳ αὐτοῦ, ᾧ ἐὰν μοχθήσῃ ὑπὸ τὸν ἥλιον, ἀριθμὸν ἡμερῶν ζωῆς αὐτοῦ, ὧν ἔδωκεν αὐτῷ ὁ Θεός· ὅτι αὐτὸ μερὶς αὐτοῦ.*

18 *Καί γε πᾶς ἄνθρωπος ᾧ ἔδωκεν αὐτῷ ὁ Θεὸς πλοῦτον καὶ ὑπάρχοντα καὶ ἐξουσίασεν αὐτὸν τοῦ φαγεῖν ἀπ' αὐτοῦ καὶ λαβεῖν τὸ μέρος αὐτοῦ καὶ τοῦ εὐφρανθῆναι ἐν μόχθῳ αὐτοῦ, τοῦτο δόμα Θεοῦ ἐστιν.*

1. Ἰὼβ 1,21. 2. Ἐκκλ. 5,14.

19 *ὅτι οὐ πολλὰ μνησθήσεται τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ· ὅτι ὁ Θεὸς περισπᾷ αὐτὸν ἐν εὐφροσύνῃ καρδίας αὐτοῦ*›

138 42. Ἡ γνῶσις ἡ τοῦ Θεοῦ λέγεται τοῦ νοῦ καὶ βρῶσις καὶ πόσις καὶ ἀγαθωσύνη καὶ μερὶς καὶ πλοῦτος καὶ ὑπάρχοντα καὶ εὐφροσύνη καὶ περισπασμὸς Θεοῦ καὶ φῶς καὶ ζωὴ καὶ δόμα· καὶ πολλὰ ἕτερα ὀνόματα τίθησι τῇ γνώσει τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἅπερ νῦν καταλέγειν οὐ δυνατόν, μὴ συγχωροῦντος τοῦ τῶν σχολίων κανόνος.

43. Πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῶν λαβόντων μὲν πλοῦτον σοφίας καὶ γνώσεως[1] οὐ μὴν δὲ διαφυλαξάντων, εἴρηται τό «καὶ ἐξουσίασεν αὐτόν»[2]. Καὶ γὰρ ὁ προδότης Ἰούδας ἔλαβε πλοῦτον νοητὸν καὶ ὑπάρχοντα πνευματικά, ἀλλ' οὐκ ἐξουσίασεν αὐτῶν, κέρδους ἕνεκεν προδεδωκὼς τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ[3].

140 44. Ὅταν ἄνθρωπος παρὰ Θεοῦ δέξηται γνῶσιν πνευματικήν, ὀλιγάκις μέμνηται τούτου τοῦ βίου καὶ τῆς αἰσθητῆς ζωῆς, τῆς καρδίας αὐτοῦ ἀεὶ περὶ τὴν θεωρίαν ἀσχολουμένης.

45. Περισπασμὸς Θεοῦ ἐστι γνῶσις ἀληθὴς ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων χωρίζουσα τὴν κεκαθαρμένην ψυχήν.

6,1 ‹*ἔστιν πονηρία ἣν εἶδον ὑπὸ τὸν ἥλιον, καὶ πολλή ἐστιν ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον·*

2 *ἀνὴρ ᾧ δώσει αὐτῷ ὁ Θεὸς πλοῦτον καὶ ὑπάρχοντα καὶ δόξαν, καὶ οὐκ ἔστιν ὑστερῶν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ἀπὸ παντὸς οὗ ἐπιθυμεῖ, καὶ οὐκ ἐξουσιάσει αὐτῷ ὁ Θεὸς φαγεῖν ἀπ' αὐτοῦ, ὅτι ἀνὴρ ξένος φάγεται αὐτά· καί γε τοῦτο ματαιότης καὶ ἀῤῥωστία πονηρά ἐστιν.*

3 *ἐὰν γεννήσῃ ἀνὴρ ἑκατὸν καὶ ἔτη πολλὰ ζήσεται, καὶ πλῆθος ὅ τι ἔσονται αἱ ἡμέραι ἐτῶν αὐτοῦ, καὶ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ οὐκ ἐμπλησθήσεται ἀπὸ ἀγαθωσύνης, καί γε ταφὴ οὐκ ἐγένετο αὐτῷ,*

1. Πρβλ. Ρωμ. 11,33. 2. Ἐκκλ. 5,18. 3. Πρβλ. Ματθ. 26,14-16.

εἶπα· ἀγαθὸν ὑπὲρ αὐτὸν τὸ ἔκτρωμα,
ὅτι ἐν ματαιότητι ἦλθεν καὶ ἐν σκότει πορεύεται,
καὶ ἐν σκότει ὄνομα αὐτοῦ καλυφθήσεται,
καί γε ἥλιον οὐκ εἶδεν καὶ οὐκ ἔγνω,
ἀναπαύσεις τούτῳ ὑπὲρ τοῦτον.
καὶ εἰ ἔζησεν χιλίων ἐτῶν καθόδους
καὶ ἀγαθωσύνην οὐκ εἶδεν,
μὴ οὐκ εἰς τόπον ἕνα τὰ πάντα πορεύεται;›

142 46. Ἐν τούτῳ τῷ κεφαλαίῳ λέγει περὶ τῶν ἀπαθείας καταξιωθέντων καὶ γνώσεως καὶ πάλιν ἐκπεπτωκότων φθόνῳ τοῦ διαβόλου[1]. Τὸ δὲ δεύτερον κεφάλαιον περιέχει ἀνδρὸς ἀκαθάρτου καὶ πολύπαιδος βίον μακρὸν καὶ μὴ ἐπεγνωκότος Θεόν, οὗ καὶ προτιμότερον τὸ ἔκτρωμα τίθεται εἶναι, καὶ τοῦ αὐτοῦ μετὰ θάνατον αὐτῷ τόπου τυγχάνον.

47. Ὁ διαφθείρων τὸν πλοῦτον τὸν πλουτισθέντα ἐν πάσῃ γνώσει καὶ πάσῃ σοφίᾳ[2] ὁ πονηρός ἐστιν, ὄντινα καὶ ξένον **144** καὶ ἀλλότριον λέγει τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ. Τὸ δὲ φαγεῖν λέγεται καὶ ἐπὶ τῆς βρώσεως καὶ ἐπὶ τῆς διαφθορᾶς· «ἐὰν θέλητε καὶ εἰσακούσητέ μου», φησί, «τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε· ἐὰν δὲ μὴ θέλητε μηδὲ εἰσακούσητέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται» —ἀντὶ τοῦ διαφθερεῖ. «Τὸ γὰρ στόμα Κυρίου ἐλάλησε ταῦτα»[3]. Οὗτος δὲ ὁ ξένος καὶ πρὸς τὸν Δαβὶδ ἐλθὼν πέπεικεν αὐτὸν θῦσαι τὴν ἀμνάδα τοῦ πένητος· ξένον γὰρ αὐτὸν ὠνόμασε τότε καὶ Νάθαν ὁ προφήτης[4].

6,7 *‹πᾶς μόχθος τοῦ ἀνθρώπου εἰς στόμα αὐτοῦ,*
καί γε ψυχὴ οὐ πληρωθήσεται›

48. Πᾶσα κακία τοῦ ἀνθρώπου μένει ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ εἴπῃ τὸ «ἐκ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν»[5].

6,8 *‹ὅτι τίς περισσεία τῷ σοφῷ ὑπὲρ τὸν ἄφρονα;*
διότι ὁ πένης οἶδεν πορευθῆναι κατέναντι τῆς ζωῆς›

1. Πρβλ. Σ. Σολ. 2,24. 2. Πρβλ. Α′ Κορ. 1,5. 3. Ἡσ. 1,19-20. 4. Πρβλ. Β′ Βασ. 12,3-4. 5. Ἰω. 1,16.

146 49. Τῆς εἰπούσης· «ἐγώ εἰμι ἡ ζωή»[1].

Προκόπιος: Ζωῆς δὲ τῆς εἰπούσης· «ἐγώ εἰμι ἡ ζωή».

6,9 *‹ἀγαθὸν ὅραμα ὀφθαλμῶν ὑπὲρ πορευόμενον ψυχῇ,*
καί γε τοῦτο ματαιότης καὶ προαίρεσις πνεύματος›

50. Ἀγαθὸς ὁ ἀκολουθῶν γνώσει Θεοῦ ὑπὲρ τὸν ἀκολουθοῦντα τοῖς θελήμασι τῆς ψυχῆς· ἢ ἀγαθὸν γνῶσις Θεοῦ ὑπὲρ ἡδονὴν φθαρτήν. Κατὰ δὲ τὸν Σύμμαχον· βέλτιον πρὸς τὸν μέλλοντα βλέπειν ἢ ἐπὶ τοῖς παροῦσιν εὐφραίνεσθαι.

Προκόπιος: Ἀγαθὸς ὁ ἀκολουθῶν γνώσει Θεοῦ ὑπὲρ τὸν ἀκολουθοῦντα τοῖς θελήμασι τῆς ψυχῆς· ἢ ἀγαθὸν γνῶσις Θεοῦ ὑπὲρ ἡδονὴν φθαρτήν· καὶ βέλτιον πρὸς τὰ μέλλοντα βλέπειν ἢ ἐπὶ τοῖς παροῦσιν εὐφραίνεσθαι.

148 51. Οὐ πᾶσι δὲ τοῖς ἐν τῷ κεφαλαίῳ ἐφαρμόζειν τὴν ματαιότητα καὶ τὸν περισπασμὸν τὸν πονηρὸν καὶ τὴν προαίρεσιν τοῦ πνεύματος προσήκει, ἀλλὰ τοῖς μὲν ψεκτοῖς πράγμασιν ἐφαρμόζειν, τοῖς δὲ ἐπαινετοῖς μὴ ἐφαρμόζειν. Τοῦτο δὲ λέγω διὰ τὸ μὴ παντὶ τῷ κεφαλαίῳ ἐπιφέρειν αὐτὸν κατὰ κοινοῦ τὴν ματαιότητα καὶ τὸν περισπασμὸν καὶ τὴν προαίρεσιν τοῦ πνεύματος, ἐν ᾧ καὶ ἐπαινετά τινα πράγματα ἐνυπάρχει· οὐ γὰρ ὁ πένης ματαιότης ἐστὶν ὁ πορευόμενος κατέναντι τῆς ζωῆς, ἀλλ' ὁ ζήσας χιλίων ἐτῶν καθόδους καὶ ἀγαθωσύνην μὴ θεασάμενος· οὐδ' αὖ πάλιν τὸ ἀγαθὸν ὅραμα τῶν ὀφθαλμῶν ἐστι ματαιότης, ἀλλ' ὁ πορευόμενος τῇ ψυχῇ.

6,10 *‹εἴ τι ἐγένετο, ἤδη κέκληται ὄνομα αὐτοῦ,*
καὶ ἐγνώσθη ὅ ἐστιν ἄνθρωπος,
καὶ οὐ δυνήσεται τοῦ κριθῆναι μετὰ τοῦ ἰσχυροῦ ὑπὲρ αὐτόν·
11 *ὅτι εἰσὶν λόγοι πολλοὶ πληθύνοντες ματαιότητα.*
Τί περισσὸν τῷ ἀνθρώπῳ;
12 *ὅτι τίς οἶδεν τί ἀγαθὸν τῷ ἀνθρώπῳ ἐν τῇ ζωῇ,*
ἀριθμὸν ἡμερῶν ζωῆς ματαιότητος αὐτοῦ;
καὶ ἐποίησεν αὐτὰς ἐν σκιᾷ·

1. Ἰω. 11,25. 14,6.

ὅτι τίς ἀπαγγελεῖ τῷ ἀνθρώπῳ
τί ἔσται ὀπίσω αὐτοῦ ὑπὸ τὸν ἥλιον,
καὶ καθὼς ἔσται, τίς ἀπαγγελεῖ αὐτῷ;›

150 52. Τῶν ὀνομάτων τὰ μὲν τῆς σωματικῆς ἐστι φύσεως, τὰ δὲ τῆς ἀσωμάτου· καὶ τὰ μὲν τῆς σωματικῆς φύσεως ὀνόματα σημαίνει τὴν ἑκάστου πράγματος ποιότητα, ἥτις συνίσταται ἐκ μεγέθους καὶ χρώματος καὶ σχήματος· τὰ δὲ τῶν ἀσωμάτων ὀνόματα δηλοῖ τὴν ἑκάστου λογικοῦ κατάστασιν, ἤτοι ἐπαινετὴν οὖσαν ἢ ψεκτήν· ἀλλὰ τὰ μὲν πρότερα ὀνόματα ἁπλῶς τοῖς πράγμασι τέθειται, τὰ δὲ δεύτερα οὐχ ἁπλῶς· τῆς γὰρ προαιρέσεως ἤρτηται. Τοῦ γὰρ αὐτεξουσίου ἐστὶ τὸ ῥέψαι πρὸς ἀρετὴν καὶ καταξιωθῆναι γνώσεως τῆς ποιούσης αὐτὸν Ἄγγελον ἢ Ἀρχάγγελον ἢ Θρόνον ἢ Κυριότητα[1] ἢ ῥέψαι πρὸς καίαν καὶ πλησθῆναι ἀγνοίας τῆς ποιούσης αὐτὸν δαίμονα ἢ σατανᾶν ἢ ἄλλον τινὰ κοσμοκράτορα τοῦ σκότους τούτου[2]. Εἴ τι οὖν, φησίν, γέγονε κατὰ τὸν τῆς κοσμοποιΐας καιρόν, ἔλαβεν ὄνομα σημαῖνον αὐτοῦ τὴν κατάστασιν, ἔλαβε δὲ καὶ ὁ ἄνθρωπος τὸ οἰκεῖον τῆς καταστάσεως αὐτοῦ ὄνομα. Μὴ τοίνυν λεγέτω, φησίν, ὁ ἄνθρωπος· τίνος χάριν τοιούτῳ σώματι συνεζεύχθην καὶ διὰ τί μὴ γέγονα Ἄγγελος, εἰ μὴ ἄρα προσωποληψία ἐστὶ παρὰ τῷ Θεῷ[3] ἢ αὐτεξούσιοι οὐ γεγόναμεν; οἱ γὰρ τοιοῦτοι λόγοι πληθύνουσι ματαιότητα. Πῶς δὲ ἐρεῖ καὶ τὸ πλάσμα τῷ πλάσαντι· τί με ἐποίησας οὕτως; ἢ πῶς ἀνταποκρίνεται τῷ Θεῷ[4]; ἀλλὰ τούτων μὲν παυσάσθω τῶν λόγων, τὰ δὲ συντελοῦντα πρὸς ἀρετὴν καὶ γνῶσιν ποιείτω, ἐφ' ὅσον ἐστὶν ἐν τῷ σκιώδει τούτῳ αἰῶνι, πάντα τὰ τῇδε **152** μάταια καὶ σκιὰν λογιζόμενος καὶ ὡς λήθῃ καλυφθήσεται[5] τὰ τοῦ βίου τούτου μετὰ τὴν ἔξοδον.

7,1 *‹ἀγαθὸν ὄνομα ὑπὲρ ἔλαιον ἀγαθὸν*
καὶ ἡμέρα τοῦ θανάτου ὑπὲρ ἡμέραν γενέσεως αὐτοῦ›

53. Τὰ ὀνόματα τῇ ἰδίᾳ φύσει οὔτε ἀγαθά ἐστιν οὔτε πονηρά

1. Πρβλ. Κολ. 1,16. 2. Πρβλ. Ἐφ. 6,12. 3. Πρβλ. Ρωμ. 2,11. Ἐφ. 6,9. 4. Πρβλ. Ρωμ. 9,20. 5. Πρβλ. Ἐκκλ. 6,4.

ἀπὸ γὰρ διαφόρων συνέστηκε γραμμάτων, οὐδεμία δὲ γραμμή ἐστιν ἀγαθὴ ἢ κακή· τιθέμενα δὲ πράγμασιν ἀγαθοῖς λέγεται ἀγαθὰ καὶ πονηροῖς πονηρά. Ἐνταῦθα οὖν τὸ ὄνομα τὸ ἀγαθὸν πρᾶγμα σημαίνει ἀγαθόν· οὐδὲν δὲ τῶν γεγονότων ἀγαθὸν λέγει ὁ Σολομὼν εἰ μὴ ἀρετὴν καὶ γνῶσιν **154** Θεοῦ. Τὸ δὲ ἔλαιον νῦν τὴν σωματικὴν σημαίνει τρυφὴν ἥτις τοῖς τρυφῶσι φαίνεται εἶναι ἀγαθή. Τὸ μὲν γὰρ ἀγαθὸν τῇ φύσει λέγεται εἶναι ἀγαθὸν ὡς ἡ ἀρετή, τὸ δέ τισιν ὡς ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος· οὕτω καὶ ὁ πλούσιος τὰ ἀγαθὰ αὐτοῦ ἀπέλαβεν ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ «καὶ Λάζαρος ὁμοίως τὰ κακά»[1]. Ὅτι δὲ τὸ ἔλαιον ἀντὶ τρυφῆς παραλαμβάνεται, παρίστησιν ὁ Δαβὶδ λέγων περὶ τῶν ἀνθρώπων ὅτι «ἀπὸ καρποῦ σίτου καὶ οἴνου καὶ ἐλαίου αὐτῶν ἐπληθύνθησαν»[2].

Προκόπιος: Οὐδὲν ὄνομα κατὰ φύσιν ἀγαθὸν ἢ κακόν· πρὸς δὲ τὰ σημαινόμενα κακὸν ἢ ἀγαθὸν λέγεται. Νῦν οὖν ἀγαθὸν πρᾶγμα σημαίνει· οὐδὲν δὲ λέγει τῶν γεγονότων ἀγαθὸν Σολομὼν εἰ μὴ ἀρετὴν καὶ γνῶσιν Θεοῦ, τὴν σωματικὴν τρυφὴν ἔλαιον ὀνομάσας, ἥτις ἀγαθὴ τοῖς τρυφῶσιν δοκεῖ· τὸ γὰρ ἀγαθὸν ἢ τῇ φύσει ὡς ἡ ἀρετὴ ἢ τισιν ὡς ὁ πλοῦτος· ἐπὶ τρυφῆς δὲ λέγει καὶ Δαβὶδ τὸ ἔλαιον· «ἀπὸ καρποῦ σίτου, οἴνου καὶ ἐλαίου αὐτοῦ ἐπληθύνθησαν»[3].

54. Εἰ ὁ ἐπαινετὸς θάνατος καθ' ὃν συναποθνῄσκουσιν οἱ δίκαιοι τῷ Χριστῷ[4] διαλύειν πέφυκε ψυχὴν ἀπὸ κακίας καὶ **156** ἀγνωσίας, οὕτω πάλιν ἡ ἀντικειμένη γένεσις τούτῳ τῷ θανάτῳ συνάπτει ψυχὴν κακίᾳ καὶ ἀγνωσίᾳ· διὸ καὶ προτιμότερος ὁ τοιοῦτος θάνατός ἐστιν τῆς τοιαύτης γενέσεως.

Προκόπιος: Εἰ δὲ ὁ ἐπαινετὸς θάνατος καθ' ὃν συναποθνῄσκουσιν οἱ δίκαιοι τῷ Χριστῷ διαλύειν πέφυκε ψυχὴν ἀπὸ κακίας καὶ ἀγνωσίας — «ἡμέρα γὰρ θανάτου», φησίν, «ὑπὲρ ἡμέραν γενέσεως αὐτοῦ»—, ἡ ἀντικειμένη γένεσις τούτῳ τῷ θανάτῳ συνάπτει ψυχὴν κακίᾳ καὶ ἀγνωσίᾳ· διὸ καὶ προτιμότερος ὁ τοιοῦτος θάνατος τῆς τοιαύτης γενέσεως.

7,2 *‹ἀγαθὸν πορευθῆναι εἰς οἶκον πένθους*
ἢ ὅτι πορευθῆναι εἰς οἶκον πότου,
καθότι τοῦτο τὸ τέλος παντὸς ἀνθρώπου,
καὶ ὁ ζῶν δώσει ἀγαθὸν ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ›

1. Λουκ. 16,25. 2. Ψαλ. 4,8. 3. Ἐνθ' ἀν. 4. Πρβλ. Ρωμ. 6,8. Β' Τιμ. 2,11.

55. Τέλος τοῦ ἀνθρώπου ἡ μακαριότης ἐστίν. Εἰ δὲ μακαρίζει τὸ πένθος ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ὁ Κύριος· «μακάριοι γάρ», φησίν, «οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται»[1], καλῶς τὸ πένθος ὁ Σολομὼν τέλος τοῦ ἀνθρώπου φησίν, ὅπερ τοὺς ἐν αὐτῷ ζῶντας πληροῖ τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν.

Προκόπιος: Τέλος τοῦ ἀνθρώπου ἡ μακαριότης ἐστίν. Εἰ δὲ μακαρίζει τὸ πένθος ἐν Εὐαγγελίοις ὁ Κύριος, καλῶς τὸ πένθος ὁ Σολομὼν τέλος τοῦ ἀνθρώπου φησίν, ὅπερ τοὺς ἐν αὐτῷ ζῶντας πληροῖ τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν.

7,3 *‹ἀγαθὸν θυμὸς ὑπὲρ γέλωτα,*
ὅτι ἐν κακίᾳ προσώπου ἀγαθυνθήσεται καρδία.
4 *καρδία σοφῶν ἐν οἴκῳ πένθους,*
καὶ καρδία ἀφρόνων ἐν οἴκῳ εὐφροσύνης.
5 *ἀγαθὸν τὸ ἀκοῦσαι ἐπιτίμησιν σοφοῦ*
ὑπὲρ ἄνδρα ἀκούοντα ᾄσμα ἀφρόνων·
6 *ὅτι ὡς φωνὴ τῶν ἀκανθῶν ὑπὸ τὸν λέβητα,*
οὕτως ὁ γέλως ὁ τῶν ἀφρόνων·
καί γε τοῦτο ματαιότης.
7 *ὅτι ἡ συκοφαντία περιφέρει σοφὸν*
καὶ ἀπολλύει τὴν εὐτονίαν τῆς καρδίας αὐτοῦ›

158 56. Ὅταν μὲν ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς ἀγωνιζόμενος ὁ θυμὸς πυκτεύῃ τοῖς δαίμοσιν, ἔστιν ἰσχυρὸς καὶ ἐπαινετός· ὅταν δὲ ὑπὲρ τῶν φθαρτῶν πραγμάτων διαμάχηται τοῖς ἀνθρώποις, γίνεται ψεκτός. Ἐνταῦθα τοίνυν ὃ λέγει τοιοῦτόν ἐστιν, ὅτι ὁ μὲν ἄφρων ἀγαθύνεται ἐν τῇ κακίᾳ καὶ γελᾷ καὶ εὐφραίνεται ἐπ' αὐτῇ, μήτε ᾄσματα αἰσχρὰ παραιτούμενος μήτε γέλωτας τὴν ψυχὴν αὐτοῦ διαφθείροντας δίκην πυρὸς ἐν ἀκάνθαις ἀναπτομένου· ὁ δὲ δίκαιος καὶ θυμοῦται κατὰ τῶν τοιούτων παθῶν καὶ ἀγανακτεῖ καὶ προτιμότερον ἡγεῖται εἶναι πένθος μὲν τῆς τοιαύτης εὐφροσύνης, ἐπιτίμησιν δὲ σοφοῦ τῶν τοιούτων ᾀσμάτων· ματαιότητα δὲ τὴν τοιαύτην ζωὴν ὀνομάζει καὶ συκοφαντίαν, εὐκόλως ἀπατῶσαν καρδίαν σοφοῦ καὶ διαλύουσαν τὴν ἐν ταῖς ἀρεταῖς αὐτῆς εὐτονίαν.

1. Ματθ. 5,4.

160 Προκόπιος: Ἀγαθὸς θυμὸς ὑπὲρ ἀρετῆς πυκτεύων τοῖς δαίμοσιν, ἀλλ' οὐχ ὑπὲρ φθαρτῶν ἀνθρώποις μαχόμενος. Ὁ μέντοι χαίρων κακίᾳ ἐπὶ ταύτῃ γελᾷ, ᾄσμασιν αἰσχροῖς καὶ τοῖς ὅσα διαφθείρει τὴν ψυχήν.

7,8[1] *‹ἀγαθὴ ἐσχάτη λόγων ὑπὲρ ἀρχὴν αὐτῶν›*

57. Κρείσσων, φησίν, ὁ ποιητὴς τοῦ νόμου ὑπὲρ τὸν ἀκροατὴν τοῦ νόμου[1]· οἱ γὰρ πρῶτοι λόγοι τῆς διδασκαλίας λέγονται λόγοι, οἱ δὲ ἔσχατοι λόγοι καλοῦνται λόγοι τῶν ἔργων, εἴγε καὶ οἱ λόγοι διὰ τὰ καλὰ ἔργα καλοὶ λόγοι λέγονται εἶναι.

Προκόπιος: Κρείσσων ὁ ποιητὴς τοῦ νόμου ὑπὲρ τὸν ἀκροατήν· οἱ μὲν γὰρ πρῶτοι λόγοι διδασκαλίας, οἱ δὲ ἔσχατοι τῶν ἔργων.

7,9 *‹μὴ σπεύσῃς ἐν πνεύματί σου τοῦ θυμοῦσθαι,*
ὅτι θυμὸς ἐν κόλπῳ ἀφρόνων ἀναπαύσεται›

162 58. Σημειωτέον ὅτι κόλπον ἄντικρυς ἐνταῦθα τὴν ψυχὴν ὀνομάζει· οὐ γὰρ ἄν τις εἴποι τὸν θυμὸν ἐν τῷ αἰσθητῷ ἀναπαύσασθαι κόλπῳ.

7,10 *‹μὴ εἴπῃς· τί ἐγένετο*
ὅτι αἱ ἡμέραι αἱ πρότερον ἦσαν ἀγαθαὶ ὑπὲρ ταύτας;
ὅτι οὐκ ἐν σοφίᾳ ἐπηρώτησας περὶ τούτου›

59. Εἰ «φόβος Κυρίου προστίθησιν ἡμέρας»[2], ἐφ' ἡμῖν ἐστι τὸ ἀγαθῶν ἢ ἀγαθωτέρων ἀπολαύειν τῶν τῆς ἁγίας γνώσεως ἡμερῶν. Τὸ δὲ νομίζειν τοῖς πρεσβυτέροις κατὰ τὸν χρόνον καὶ τὰ πρωτεῖα τῆς γνώσεως δίδοσθαι οὐ σοφῶν· οὐδὲ γὰρ εἴ τι ἀρχαῖον, τοῦτο καὶ τιμῆς ἄξιον, ἐπειδὴ παλαιὰ μὲν πάντως καὶ ἡ κακία, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τιμᾶσθαι διὰ τὸν χρόνον ἀξία, εἴπερ «οὐχ οἱ πολυχρόνιοι εἰσι σοφοὶ οὐδ' οἱ γέροντες οἴδασι κρίμα»[3].

7,11 *‹ἀγαθὴ σοφία μετὰ κληροδοσίας,*
καὶ περισσεία τοῖς θεωροῦσιν τὸν ἥλιον·
12 *ὅτι ἐν σκιᾷ αὐτῆς ἡ σοφία ὡς σκιὰ τοῦ ἀργυρίου,*
καὶ περισσεία γνώσεως τῆς σοφίας
ζωοποιήσει τὸν παρ' αὐτῆς›

1. Πρβλ. Ρωμ. 2,13. 2. Παρμ. 10,27. 3. Ἰὼβ 32,9.

164 60. Ὥσπερ ἔχουσί τι περισσὸν οἱ θεωροῦντες τὸν ἥλιον τῶν τεθεωρηκότων μέν, μηκέτι δὲ θεωρούντων, οὕτω κέκτηνταί τι πλέον οἱ τυχόντες σοφίας καὶ ἐξουσιάσαντες αὐτῆς —τοῦτο γάρ ἐστι τό «μετὰ κληροδοσίας»— τῶν λαβόντων καὶ ἐκπεσόντων αὐτῆς δι' οἰκείας παρανομίας. Ὅτι πᾶς ὁ κτησάμενος σοφίαν καὶ ἀπολέσας αὐτὴν πρῶτον μὲν σκιὰν σοφίας καὶ οὐ σοφίαν ἐκτήσατο, ἔπειτα δὲ καὶ ἔοικεν ἀνθρώπῳ σκιὰν ἀργυρίου κατεσχηκότι, ἀργύριον δὲ μὴ κτησαμένῳ· ἡ γὰρ σοφία πέφυκεν οὐ λαμβανομένη, ἀλλὰ συνοῦσα ζωοποιεῖν διὰ τῆς γνώσεως τὸν κεκτημένον αὐτήν.

7,15[2-3] *‹ἔστιν δίκαιος ἀπολλυόμενος ἐν δικαίῳ αὐτοῦ,*
καὶ ἔστιν ἀσεβὴς μένων ἐν κακίᾳ αὐτοῦ›

166 61. Ἀπώλεια λέγεται καὶ ἡ διὰ δοκιμὴν ἐγκατάλειψις, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰώβ· «ἀπωλόμην γάρ», φησί, «καὶ ἔξοικος ἐγενόμην»[1].

Προκόπιος: Λέγεται ἀπώλεια καὶ ἡ διὰ δοκιμασίαν ἐγκατάλειψις.

62. «Ἐμοῦ δὲ παρὰ μικρόν», φησὶν ὁ Δαβίδ, «ἐσαλεύθησαν οἱ πόδες, παρ' ὀλίγον ἐξεχύθη τὰ διαβήματά μου· ὅτι ἐζήλωσα ἐπὶ τοῖς ἀνόμοις εἰρήνην ἁμαρτωλῶν θεωρῶν»[2].

Προκόπιος: Μένει δὲ ἀσεβὴς ἐν κακίᾳ αὐτοῦ καθά φησιν ὁ Δαβίδ· «ὅτι ἐζήλωσα ἐπὶ τοῖς ἀνόμοις εἰρήνην ἁμαρτωλῶν θεωρῶν».

7,16 *‹μὴ γίνου δίκαιος πολὺ*
καὶ μὴ σοφίζου περισσά, μήποτε ἐκπλαγῇς.
17 *μὴ ἀσεβήσῃς πολὺ καὶ μὴ γίνου σκληρός,*
ἵνα μὴ ἀποθάνῃς ἐν οὐ καιρῷ σου.
18 *ἀγαθὸν τὸ ἀντέχεσθαί σε ἐν τούτῳ,*
καί γε ἀπὸ τούτου μὴ μιάνῃς τὴν χεῖρά σου,
ὅτι ὁ φοβούμενος τὸν Θεὸν ἐξελεύσεται τὰ πάντα›

168 63. Μὴ ἐγχρονιζέτω, φησίν, ἐν τῇ καρδίᾳ σου λογισμὸς ἀσεβής, μήποτε ἀσεβήσασα ἡ ψυχή σου ἀποθάνῃ ἐν ἀγνωσίᾳ. Ἐν οὐ καιρῷ αὐτῶν ἀπέθανον οἱ Σοδομῖται καὶ οἱ Γομορρῖται[3]. Καὶ

1. Ἰώβ 6,18. 2. Ψαλ. 72,2-3. 3. Πρβλ. Γεν. 19,24-25.

εἰ ὁ χρόνος οὗτος καιρός ἐστι κατορθώσεως, οἱ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἀποθνήσκοντες καὶ χωριζόμενοι τῆς ζωῆς τῆς εἰπούσης· «ἐγώ εἰμι ἡ ζωή»[1], οὐκ ἐν καιρῷ ἀποθνήσκουσιν.

Προκόπιος: Μὴ ἐγχρονιζέτω σοι λογισμὸς ἀσεβής, μήποτε ἀσεβήσασα ἡ ψυχή σου ἀποθάνῃ ἐν ἀγνωσίᾳ.

64. Ἀγαθὸν τὸ ἀντέχεσθαί σε τοῦ μὴ δίκαιον εἶναι πολύ, καί γε ἀπὸ ἀσεβείας μὴ μιάνῃς τὴν καρδίαν σου, ὅτι φοβούμενος τὸν Θεὸν ἀπὸ πάσης ἐξελεύσῃ κακίας.

Προκόπιος: Ἤγουν ἀντέχου, φησί, τοῦ μὴ δίκαιος εἶναι πολὺ καὶ μὴ μολύνῃς ἀσέβεια τὴν καρδίαν· φοβούμενος γὰρ τὸν Θεὸν ἀπὸ πάσης ἐξελεύσῃ κακίας.

8,2[1] *‹στόμα βασιλέως φύλαξον›*

170 65. Στόμα νῦν λέγει τὸν λόγον ἢ τὴν ἐντολήν.

Προκόπιος: Ἢ στόμα νῦν λέγει τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἐντολὴν παρ' ἑαυτοῖς φυλάττειν.

8,12[3-5] *‹ὅτι καί γε γινώσκω ἐγὼ*
ὅτι ἔσται ἀγαθὸν τοῖς φοβουμένοις τὸν Θεόν,
ὅπως φοβῶνται ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ·
13 *καὶ ἀγαθὸν οὐκ ἔσται τῷ ἀσεβεῖ,*
καὶ οὐ μακρυνεῖ ἡμέρας ἐν σκιᾷ
ὃς οὐκ ἔστιν φοβούμενος ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ›

66. Νῦν ἀγαθὸν τὴν γνῶσιν λέγει τὴν τοῦ Θεοῦ.

8,14 *‹ἔστι ματαιότης ἣ πεποίηται ἐπὶ τῆς γῆς,*
ὅτι εἰσὶ δίκαιοι ὅτι φθάνει πρὸς αὐτοὺς
ὡς ποίημα τῶν ἀσεβῶν,
καὶ εἰσὶν ἀσεβεῖς ὅτι φθάνει πρὸς αὐτοὺς
ὡς ποίημα τῶν δικαίων·
εἶπα ὅτι καί γε τοῦτο ματαιότης›

172 67. Ἔστι ματαιότης, φησίν, ἥτις γίνεται ἐπὶ τῆς γῆς, ὅτι εἰσὶ δίκαιοι καὶ ὡς ἀσεβεῖς περιπίπτουσι συμφοραῖς, καὶ εἰσὶν ἀσε-

1. Ἰω. 11,25. 14,6.

βεῖς καὶ ὡς δίκαιοι ἀπολαύουσιν ἀγαθῶν. Περὶ γὰρ τούτων καὶ ὁ προφήτης φησὶ πρὸς τὸν Κύριον· «πλὴν κρίματα λαλήσω πρὸς σέ· τί ὅτι ὁδὸς ἀσεβῶν εὐοδοῦται;»[1]· καὶ ὁ Δαβίδ· «παρ' ὀλίγον», φησίν, «ἐξεχύθη τὰ διαβήματά μου· ὅτι ἐζήλωσα ἐπὶ τοῖς ἀνόμοις εἰρήνην ἁμαρτωλῶν θεωρῶν»[2].

9,1[1-2] *‹ὅτι σὺν πᾶν τοῦτο ἔδωκα εἰς τὴν καρδίαν μου,*
καὶ καρδία μου σὺν πᾶν εἶδεν τοῦτο›

68. Ὁ μὲν ἄνθρωπος προσάγει τῇ καρδίᾳ τὰ πράγματα πρὸς τὴν ἔρευναν αὐτῶν ἀποκλίνων, ἡ δὲ καρδία μετὰ ταῦτα γινώσκει τὰ πράγματα· καὶ τοῦτό ἐστι τό «ἐκύκλωσα ἐγώ, καὶ ἡ καρδία μου τοῦ γνῶναι»[3]. Κυκλοῖ γὰρ τὸ πρᾶγμα καὶ ὁ προσάγων αὐτὸ τῇ καρδίᾳ διὰ τῆς ἐξετάσεως καὶ ἡ καρδία πάλιν γινώσκουσα αὐτό. Πλὴν τοῦτο ἰστέον, ὅτι οὐ πάντα ὅσα κυκλοῖ ὁ ἄνθρωπος καὶ γινώσκει ἡ καρδία· πολλὰ γὰρ ἐξετάζομεν, ὀλίγα δὲ γινώσκομεν.

9,10[3-4] *‹ὅτι οὐκ ἔστιν ποίημα καὶ λογισμὸς καὶ γνῶσις*
καὶ σοφία ἐν Ἅιδῃ, ὅπου σὺ πορεύῃ ἐκεῖ›

174 69. Εἰ οὐκ ἔστιν ἐν Ἅιδῃ λογισμός, πῶς ὁ πλούσιος παρακαλεῖ τὸν Ἀβραὰμ ἀποστεῖλαι τὸν Λάζαρον πρὸς αὐτόν;[4]

9,12[1] *‹καί γε οὐκ ἔγνω ὁ ἄνθρωπος τὸν καιρὸν αὐτοῦ›*

70. Οὐκ ἔγνω ὁ ἄνθρωπος ὅτι καιρός ἐστι χρόνος κατορθώσεως· καιρὸν γὰρ τὴν εὐκαιρίαν δηλοῖ.

11,9[3-4] *‹καὶ περιπάτει ἐν ὁδοῖς καρδίας σου, ἄμωμος,*
καὶ ἐν ὁράσει ὀφθαλμῶν σου›

71. Ἐν πράξει καὶ θεωρίᾳ.

11,10[1-2] *‹καὶ ἀπόστησον θυμὸν ἀπὸ καρδίας σου*
καὶ παράγαγε πονηρίαν ἀπὸ σαρκός σου›

176 72. Ἐντεῦθεν γινώσκομεν ὅτι τὸ μὲν θυμικὸν τῇ καρδίᾳ συνέζευκται, τὸ δὲ ἐπιθυμητικὸν τῇ σαρκί.

---

1. Ἱερ. 12,1. **2.** Ψαλ. 72, 2-3. **3.** Ἐκκλ. 7,25. **4.** Πρβλ. Λουκ. 16, 19-

Προκόπιος: Ἐντεῦθεν δὲ γινώσκομεν ὅτι τὸ μὲν θυμικὸν τῇ καρδίᾳ ἔζευκται, τὸ δὲ ἐπιθυμητικὸν τῇ σαρκί.

73. Νῦν πονηρίαν τὴν πορνείαν λέγει καὶ τὴν γαστριμαργίαν.

Προκόπιος: ...κατὰ τὸν Ἀπόστολον εἰπόντα [τὰς ἁμαρτίας ἔργα σαρκός], μάλιστα δὲ ἡ πορνεία καὶ ἡ γαστριμαργία.

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ

ΕΙΣ ΤΟ Α΄ ΒΑΣΙΛΕΙΩΝ*

Α΄ Βασ. 28, 11-12

173 Εἰ ὁ Θεός «οὐκ ἔστιν Θεὸς νεκρῶν ἀλλὰ ζώντων»[1], κατὰ δὲ Μωυσέα τὸν ἅγιον οἱ ἐγγαστρίμυθοι τοὺς νεκροὺς ἐρωτῶσιν[2], ἡ τοῦ Σαοὺλ ἐγγαστρίμυθος οὐ τὸν Σαμουὴλ ἀνήγαγεν ἐκ νεκρῶν, εἴπερ μὴ νεκρὸς ἀλλὰ ζῶν ἐστιν Σαμουήλ[3].

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ L. Devreesse, Les anciens commentateurs grecs de l' Octateuque et des Rois (Studi e Testi 201), Città del Vaticano 1959, σ. 173.

1. Ματθ. 22,32. **3.** Πρβλ. Δευτ. 18,11. **3.** Α΄ Βασ. 28, 11-12.

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΨΑΛΜΟΥΣ*

Ψαλμὸς 18

2 «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ»

285 Εἰ «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ», οἱ δὲ οὐρανοὶ ἀπολοῦνται («Οἱ οὐρανοί» γάρ, φησίν, «ἀπολοῦνται, σὺ δὲ διαμένεις»[1]), οἱ διηγούμενοι ἄρα τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ ἀπολοῦνται. Ἀλλὰ μὴν οὐδεὶς διηγούμενος τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ ἀπολεῖται («Τοὺς γὰρ δοξάζοντάς με», φησὶν ὁ Θεός, «δοξάσω»[2]). Οὐκ ἄρα οἱ οὐρανοὶ ἀπολοῦνται, ἀλλ' οἱ μὲν διηγούμενοι οὐρανοὶ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ τῆς νοερᾶς εἰσι φύσεως, οὐρανοὶ λεγόμενοι διὰ τὸ ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον[3], οἱ δὲ ἀπολλύμενοι οὐρανοὶ τῆς σωματικῆς εἰσιν οὐσίας.

5-6 «Ἐν τῷ ἡλίῳ ἔθετο τὸ σκήνωμα αὐτοῦ· καὶ αὐτὸς ὡς νυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ»

Εἰ ὁ Κύριος ἡμῶν ἥλιος τῆς δικαιοσύνης[4] ἐστίν, ἐν τούτῳ δὲ κατεσκήνωσεν ὁ Πατήρ («ὁ Πατήρ» γάρ, φησίν, «ἐν ἐμοὶ μένων ποιεῖ τὰ ἔργα»[5]), καλῶς εἴρηκεν ὁ Ἀπόστολος ὅτι «Θεὸς ἦν ἐν Χριστῷ κόσμον καταλλάσσων ἑαυτῷ»[6]. Ἀλλὰ καὶ νυμφίος ἐστὶν ὁ Χριστός· «ὁ γὰρ ἔχων», φησίν, «τὴν νύμφην νυμφίος ἐστίν»[7].

7 «Καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἀποκρυβήσεται τὴν θέρμην αὐτοῦ»

286 Πῦρ γὰρ ἦλθεν, φησί, βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν[8].

8 «Ὁ νόμος τοῦ Κυρίου ἄμωμος, ἐπιστρέφων ψυχάς»

Ζητητέον πότερον ἀπὸ κακίας ἐπιστρέφων ἐπὶ τὴν ἀρετὴν ἢ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν ἐπὶ τὰ νοητά. Καὶ τάχα τὸ δεύτερον. Τὸ γὰρ πρότερον ἡ ἐντολὴ πέφυκε ποιεῖν.

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ M.-J. Rondeau, Les commentaires Patristiques du Psautier, (Orientalia christiana analecta 219), Roma 1982, σσ. 285-289.

1. Ψαλ. 101, 26-27. **2.** Α΄ Βασ. 2,30. **3.** Πρβλ. Μαλ. 3,20. **4.** Ἐνθ. ἀν. **5.** Ἰω. 14,10. **6.** Β΄ Κορ. 5,19. **7.** Ἰω. 3,29. **8.** Πρβλ. Λουκ. 12,49.

10 *«Ὁ φόβος Κυρίου ἁγνός, διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶνος»*

Ἁγνεία ἐστὶν ἁμαρτημάτων ἀποχή. Διὸ καὶ ἁγνὸς εἴρηται ὁ φόβος ὡς ἁγνοὺς ποιῶν· «τῷ γὰρ φόβῳ Κυρίου ἐκκλίνει πᾶς ἀπὸ κακοῦ»[1]. Αἰώνιος δὲ ὢν ὁ φόβος ἐν οἷς ἂν ἐγγένηται καὶ αὐτοὺς αἰωνίους ποιεῖ.

Ψαλμὸς 64

3 *«Πρὸς σὲ πᾶσα σὰρξ ἥξει»*

287 Ἀντὶ τοῦ πᾶς ἄνθρωπος.

5 *«Κατασκηνώσει ἐν ταῖς αὐλαῖς σου»*

Αὐλὴ Κυρίου γνῶσις Θεοῦ· ὁ δὲ κατοικῶν ἐν αὐτῇ πλησθήσεται ἀγαθῶν.

8 *«Ὁ συνταράσσων τὸ κύτος τῆς θαλάσσης, ἦχους κυμάτων αὐτῆς»*

Ἐπιτιμᾷ ὁ Κύριος τῷ ἀνέμῳ καὶ τῇ θαλάσσῃ καὶ ποιεῖ γαλήνην μεγάλην[2].

Ἄλλο. Ἄνεμος σφοδρὸς ἐξεγείρει κῦμα[3], δαίμων δὲ πονηρὸς ταράσσει ψυχήν.

Ἄλλο. Ψυχὴ ἀδίκου κυμαίνεται πολλά, καρδία δὲ δικαίου γαληνιάσει διὰ παντός.

10 *«Ἐπεσκέψω τὴν γῆν καὶ ἐμέθυσας αὐτήν, ἐπλήθυνας τοῦ πλουτίσαι αὐτήν»*

«Ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ»[4], καὶ πάλιν· «Ἐν παντὶ ἐπλουτίσθητε»[5], ὁ Παῦλος φησίν.

288 Ἄλλο. Πλοῦτον τὴν γνῶσιν λέγει. «Ἐν παντὶ γὰρ ἐπλουτίσθητε, ἐν πάσῃ γνώσει»[6], φησὶν ὁ Ἀπόστολος.

10 *«Ὁ ποταμὸς τοῦ Θεοῦ ἐπληρώθη ὑδάτων»*

1. Παρμ. 15,27α. 2. Πρβλ. Ματθ. 8,26. 3. Πρβλ. Μάρκ. 4,37. 4. Ρωμ. 11,33. 5. Α΄ Κορ. 1,5. 6. Ἔνθ' ἀνωτ.

Ἡ γνῶσις ἡ τοῦ Θεοῦ ἐπληρώθη φύσεως λογικῶν, εἴπερ ποταμοὶ ῥέουσιν ὕδατος ζῶντος ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ πιστεύσαντος Χριστῷ[1]. Ὕδατα δὲ ἔθος λέγειν τῇ Γραφῇ τὰς φύσεις τὰς λογικάς. Καὶ γὰρ ὁ Δαβὶδ λέγει αἰνεῖν τὰ ὕδατα τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν τὸν Κύριον[2].

13 *«Καὶ ἀγαλλίασιν οἱ βουνοὶ περιζώσονται»*

Νῦν φύσεις λογικὰς τροπικῶς βουνοὺς ὀνομάζει.

14 *«Ἐνεδύσαντο οἱ κριοὶ τῶν προβάτων»*

Ἐνεδύσαντο Χριστὸν[3] καί «σπλάγχνα οἰκτιρμοῦ»[4] καὶ τὰ ἑξῆς.

Ψαλμὸς 143

1 *«Εὐλογητὸς Κύριος ὁ Θεός μου ὁ διδάσκων τὰς χεῖράς μου εἰς παράταξιν, τοὺς δακτύλους μου εἰς πόλεμον»*

289 Ὁ διδαχθεὶς παρὰ Κυρίου τὸν πρὸς τὴν ἀντικειμένην δύναμιν πόλεμον ἐπίσταται λόγους ἀρετῶν καὶ κακιῶν, καὶ διαφορὰς λογισμῶν, γνωρίσματά τε ἀπαθείας καὶ ὅρους αὐτῆς· ἔτι δὲ καὶ τῶν νυκτερινῶν φαντασμάτων ἢ ἐνυπνίων γινώσκει τοὺς λόγους, ὧν οἱ μὲν ἀπὸ τοῦ λογιστικοῦ μέρους γίνονται τῆς ψυχῆς, κινουμένης τῆς μνήμης, οἱ δὲ ἀπὸ τοῦ θυμικοῦ, ἕτεροι δὲ ἀπὸ τοῦ ἐπιθυμητικοῦ. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἀκριβέστερον ἐν τῷ Μοναχῷ περιειλήφαμεν (τῆς γὰρ ἠθικῆς πραγματείας ἡ τοιαύτη τῶν λόγων ἐξέτασις), νυνὶ δὲ ποσῶς κεκινήκαμεν τὸν ὑπὸ τοῦ Κυρίου διδασκόμενον πόλεμον παραστῆσαι βουλόμενοι.

1. Πρβλ. Ἰω. 7,38. 2. Πρβλ. Ψαλ. 148,4. 3. Πρβλ. Ρωμ. 13,14. Γαλ. 3,27. 4. Κολ. 3,12.

ΕΙΣ ΤΟΝ ΙΩΒ*

2,2[2-3] *«Τότε εἶπεν ὁ Διάβολος ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, Διαπορευθεὶς τὴν ὑπ' οὐρανὸν καὶ ἐμπεριπατήσας τὴν σύμπασαν πάρειμι»*

68 Διὰ τοῦτο μέντοι τῷ Ἰὼβ οὐκ ἐμπεριπατεῖ, ἐπειδὴ οὐκ ἦν ὑπουράνιος, ἔχων τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς[1]. Ψεύδεται οὖν ὁ πονηρός[2], ἐν παντὶ λέγων ἐνηργηκέναι, καὶ πάντας ἀνθρώπους ὑφ' ἑαυτῷ ποιήσασθαι. Διὸ καὶ παρὰ πόδας ἐλέγχεται· ἐπεὶ πῶς ὁ πάντας ἀνθρώπους πατήσας, ὡς φῇς, ἑνὸς τοῦ Ἰὼβ οὐ περιγέγονας;

9,35[2] - 10,1[1] *«Οὐ γὰρ οὕτω συνεπίσταμαι, κάμνων τῇ ψυχῇ μου»*

225 Οὕτω πως, ἢ ὡς οἱ φίλοι ὀνειδίζουσιν, ὡς δι' ἁμαρτίας τιμωρουμένῳ· ἢ τοῦτο λέγει, ὅτι οὐ συγκάμνει τῷ σώματί μου ἡ ψυχή μου· τὸ μὲν γὰρ ὑπὸ τῆς πληγῆς καταβέβληται, ἡ δὲ ψυχὴ μένει ἀταπείνωτος.

41,20[1] *«Οὐ μὴ τρώσῃ αὐτὸν τόξον χάλκειον»*

594 Οὐδὲν μὲν τιτρώσκει τὸν Σατανᾶν· ἐγκράτεια δὲ καὶ ἀγάπη ἀναιρεῖ αὐτόν.

2,11[1-5] *«Ἀκούσαντες δὲ οἱ τρεῖς φίλοι αὐτοῦ τὰ κακὰ πάντα τὰ ἐπελθόντα αὐτῷ παρεγένοντο ἕκαστος ἐκ τῆς ἰδίας χώρας πρὸς αὐτόν, Ἐλιφὰς ὁ Θαιμανῶν βασιλεύς, Βαλδὰδ ὁ Σαυχαίων τύραννος, Σωφὰρ ὁ Μιναίων βασιλεύς»*

615 Τοῦ Ἐλιφὰζ ἦν υἱὸς Σωφάρ[3], καὶ Ἀμαλήκ, ἐκ παλλακίδος αὐτῷ γεννηθείς[4]· ὁ οὖν Ἐλιφὰζ καὶ ὁ Σωφὰρ γεγόνασι μαθηταὶ τοῦ Ἰακώβ, ὁ δὲ Ἀμαλὴκ τοῦ Ἡσαῦ.

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ P. Iunius (Young), Catena Graecorum Patrum in beatum Iob, collectore Niceta Heraclea Metropolita, graece nunc primum edita et latina versa, Londini 1637 - Venetiis 1792[2], σσ. 68-69, 225, 594, 615.

1. Πρβλ. Φιλιπ. 3,20. **2.** Πρβλ. Ἰω. 8,44. **3.** Πρβλ. Γεν. 36,11. Α΄ Παρλ. 1,36. **4.** Πρβλ. Γεν. 36,12. Α΄ Παρλ. 1,36.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΛΟΥΚΑΝ*

Λουκ. 10,25-37

675 Ὁ μὲν Μωυσῆς τὸν ἄνθρωπον ἐκ τῆς κατ' ἐνέργειαν ἁμαρτίας ἐξάγει· ὁ δὲ Ἰησοῦς διαδεχόμενος ἐκ δευτέρου περιτέμνει, τουτέστι τὸ κατὰ διάνοιαν ἁμάρτημα· διὰ τοῦτο ἴσως ὁ μὲν ἱερεὺς οὐκ ἐθεράπευσεν, ὁ δὲ Σαμαρείτης τὸν ἡμιθνῆτα[1], ὃς οὐδὲ λέγει ὡς ὁ προφητικὸς λόγος, «οὐκ ἔστι μάλαγμα ἐπιθεῖναι, οὔτε ἔλαιον, οὔτε καταδέσμους»[2]· ὅτι δὲ προνοίᾳ ἦλθε, δῆλον ἐκ τοῦ καταδέσμους ἔχειν οἷον ἔλαιον· διὰ πολλοὺς γὰρ τραυματίας ἐπήγετο ταῦτα· ζώντων μὲν οὖν λόγον ἐπέχουσι οἱ Ἄγγελοι· νεκρῶν δὲ οἱ δαίμονες· νοσούντων δὲ οἱ ἄνθρωποι, πρὸς οὓς καὶ ὁ ἰατρὸς ἦλθε· πρὸς δὲ τὰ ὑποκείμενα πράγματα ὀνομάζεται ὁ Σωτήρ· ἐὰν γὰρ ἄῤῥωστον εἴπῃ τὴν λογικὴν φύσιν, ἰατρὸς λέγεται[3]· ἐὰν πρόβατον, ποιμήν[4]· ἀνθρώπων δέ, βασιλεύς[5]· τρία γε μὴν εἰσὶ πράγματα, ὁ ἰατρός, τὰ φάρμακα, ὁ πάσχων· ὁ οὖν λαβὼν τὸ φάρμακον καὶ μὴ ἰαθείς, ἤ τοι παρὰ τὴν τοῦ ἰατροῦ πρόσταξιν, ἢ παρὰ τὴν τῶν φαρμάκων ἀσυμφορίαν, ἢ παρὰ τὴν ἰδίαν οὐκ ἰάθη ἀταξίαν· ὁ δὲ τῶν ψυχῶν ἰατρὸς κατ**676**αλλήλως προστάσσει, καὶ τοῖς πάθεσιν αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ κατάλληλαι· παρ' ἰδίαν τοιγαροῦν ἀταξίαν ὁ ἄῤῥωστος οὐχ ὑγιαίνει· ἕκαστον τῶν μελῶν ἔγραψαν οἱ ἰατροὶ πῶς δεῖ θεραπεύεσθαι· ὁ δὲ Σωτὴρ σύντομον φάρμακον τό, «ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου»[6] εἶπε· καὶ πρότερόν γε τό, «ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου»[7]· δι' οὗ δυνατὸν καὶ τὰς ἄλλας τηρεῖν ἐντολάς[8]· καὶ εἴη ἂν τὰ δύο δηνάρια[9] ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ θεολογικὴ θεωρία,

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ A. Mai, Scriptorum veterum nova collectio IX, Romae 1837, σσ. 675-676, 688, 713-716, 721-722.

1. Πρβλ. Λουκ. 10, 31-35. **2.** Ἡσ. 1,6. **3.** Πρβλ. Ματθ. 9,12. Μάρκ. 2,17. Λουκ. 5,31. **4.** Πρβλ. Ἰω. 10, 11-16. **5.** Πρβλ. Ματθ. 21,5. 27,11. Ἰω. 1,49. 12,13-15. 18,33. Μαρκ. 15,2. Λουκ. 19,38. 23,3. **6.** Λευϊτ. 19,18. Ματθ. 5,43. 19,19. 22,39. Μάρκ. 12,31. Λουκ. 10,27. Ρωμ. 13,9. Γαλ. 5,14. Ἰακ. 2,8. Πρβλ. Μάρκ. 12,33. Ρωμ. 13,10. **7.** Δευτ. 6,5. 111,1. Ματθ. 22,37. Μάρκ. 12,30. Λουκ. 10,27. **8.** Πρβλ. Ματθ. 22, 37-40. **9.** Λουκ. 10,35.

ἤγουν πίστις, καὶ ἔργα, ἀγάπη Θεοῦ, καὶ ἀγάπη τοῦ πλησίον· καὶ χρὴ εἰδέναι ὅτι ὅσα προστάττει ἡμῖν ὁ νόμος, ταῦτα δεῖ κατὰ ἀγάπην φυλάσσειν· φόρου γὰρ λόγον ἐπέχει, ὡς ἡ ἀγάπη· διὸ εἴρηται «μηδενὶ μηδὲν ὀφείλετε, εἰ μὴ τὸ ἀγαπᾶν»[1]· ὅσα δὲ ἐκ προαιρέσεως, οἷον παρθενία, ἀναχώρησις, δῶρά εἰσι, καὶ ξενίου λόγον ἐπέχει· ξένιον δὲ οὐ προσφέρεται κατὰ ἀγάπην· εἰ δὲ μή, οὐκ ἔστι ξένιον· «ὃ γὰρ ὠφείλομεν ποιῆσαι, πεποιήκαμεν»[2].

Λουκ. 12, 57-59

688 Εὐνοεῖ δέ τις καὶ τῷ ἀντιδίκῳ[3], τὰ ἐναντία ὧν ὑποβάλλει κακῶν ὁ διάβολος πράσσων.

Λουκ. 19, 1-10

721 Ἡ συκαμίνη τὴν μετάνοιαν σημαίνει, ὁ δὲ ὄχλος τὰ πάθη· ὁ τοίνυν ταῦτα διασχὼν καὶ διὰ μετάνοιαν ὑψωθείς, ὁρᾷ τὸν Ἰησοῦν καὶ ὁρᾶται ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ὑποδέχεται αὐτὸν παρ' αὐτῷ σκηνούμενον, καὶ λαμβάνει τὴν σωτηρίαν, καὶ υἱὸς Ἀβραὰμ γίνεται[4].

Λουκ. 19, 11-27

Ἐπειδὴ δὲ μισθόν τινες τῶν ἰδίων κατορθωμάτων παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἔσχον ἐξουσιάσαι δέκα πόλεων ἢ πέντε, ἄρχοντες τούτων τῶν πόλεων ἀναδειχθησόμενοι μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν[5], περὶ ταύτης δὲ τῆς ἐπαγγελίας χαμαιζήλως τινὲς διανοηθέντες, νομίζουσιν σατραπείας καὶ δυναστείας ἐγχειρισθήσεσθαι, διὰ τὸ εὖ βεβιωκέναι καὶ κατὰ Χριστὸν πεπολιτεῦσθαι· καὶ οὗτοι γὰρ ὥσπερ οἱ τροφὴν σωματικὴν ὑπολαβόντες τὰ ἆθλα τῆς ἀρετῆς εἶναι ἐν τῇ κάτω Ἱερουσαλήμ, ἐκ λίθων τιμίων ἀνοικοδομουμένῃ[6], ἄρξειν καὶ δυναστεύσειν ἠγοῦνται· ἐπεὶ γὰρ καὶ τούτους ἔρως εἶχε τοῦ ἄρχειν καὶ ἐξουσιάζειν ἐνταῦθα ἔτι διατρίβοντας, καὶ διὰ τοῦτο ἀτυφίᾳ καὶ τῷ ὑποτάττεσθαι τοῖς πέλας ἐπιδεδώκα-

1. Ρωμ. 13,8. 2. Λουκ. 17, 10. 3. Πρβλ. Ματθ. 5,25. Λουκ. 12, 57-59. 4. Πρβλ. Λουκ. 19, 1-10. 5. Πρβλ. Λουκ. 19, 12-27. 6. Πρβλ. Τωβ. 13,17. Ἀποκ. 18,16. 21,19.

σι σφᾶς διὰ τὸν Χριστοῦ λόγον, λέγοντα· «πᾶς ὁ ταπεινῶν ἑαυτὸν ὑψωθήσεται»[1], τὸ φίλαρχον καὶ φιλόδοξον πάθος τῆς ψυχῆς οὐκ ἀποβαλόντες, ποθοῦσι μετὰ τὴν ἀνάστασιν σατράπαι ἢ ἡγεμόνες καὶ στρατηγοὶ ἀναφανῆναι· χρὴ καὶ τούτους ἀπαγαγεῖν τῆς χαμαιπετοῦς ὑπολήψεως, καὶ ζητῆσαι τίνες αἱ πόλεις, καὶ πῶς ἔχουσαι, καὶ ποῦ οὖσαι τυγχάνουσιν, ὧν τὴν ἐξουσίαν ὁ βασιλεὺς Σωτὴρ ὀρέγει τοῖς τὰς ἐγχειρίσεις αὐτοῦ εἰς πέρας ἀγαγοῦσιν· νομίζομεν τοίνυν παραπλησίους εἶναι τὰς πόλεις ταύτας «τῇ ἐπουρανίῳ Ἱερουσαλὴμ οὔσῃ πόλει Θεοῦ ζῶντος»[2], περὶ ἧς λέγεται ἐν ψαλμοῖς ὑπὸ τῶν ἐπ' αὐτὴν φθασάντων· «καθάπερ ἠκούσαμεν, οὕτως καὶ εἴδομεν, ἐν πόλει Κυρίου τῶν δυνάμεων»[3]· οἱ γὰρ ἔτι ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ ὄντες, ἀκηκοότες περὶ τῆς ἄνω πόλεως καὶ τῆς ἐν αὐτῇ ἀγωγῆς καὶ ὅσα ἐπ' αὐτῆς θεοπρεπῶς καὶ ἁγίως ἐπιτελεῖται, ἐπ' αὐτὴν φθάσαντες, καὶ ταῦτα εὑρόντες ἔργοις βεβαιούμενα, ὧν τοὺς λόγους ἐνταῦθα ἐπαιδεύοντο, συμβαλόντες οἷς ἀκηκόασι τὰ εὑρεθέντα πράγματα, φασίν· ἃ ἠκούσαμεν, ταῦτα καὶ εὕρομεν· ἀληθῶς γὰρ πόλις ἐστὶ τοῦ παμβασιλέως Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, Κυρίου ὄντος τῶν, ἵν' οὕτως εἴπω, στρατιωτικῶν δυνάμεων[4]· αὕτη δὲ ἡ πόλις, οὐχ ὑπὸ τοῦ τυχόντος ἵδρυται, ἢ ὑπὸ τοῦ πάντα τὰ γενητὰ εἰς οὐσίαν ἀγαγόντος· διὸ εἴρηται· «ὁ Θεὸς ἐθεμελίωσεν αὐτὴν εἰς τὸν αἰῶνα»[5]· συνῳδὰ δὲ τούτοις περὶ τῆς ἐλπίδος τῶν Ἁγίων γράφει ὁ φάσκων· «ἐξεδέχοντο γὰρ τὴν τοὺς θεμελίους ἔχουσαν πόλιν, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός»[6]· τοιούτων δηλαδὴ καὶ ἑτέρων πόλεων πεφηνυιῶν, οἵα ἐστὶν ἡ ἐπουράνιος Ἱερουσαλήμ[7], ἀκόλουθον καὶ αὐτὰς ἐπουρανίους εἶναι· ἐὰν οὖν τούτων τῶν πόλεων, τοῖς ἀνδραγαθήσασιν ἐφ' οἷς ἐπιστεύθησαν χρήμασι λογικοῖς δούλοις ἑαυτοῦ, ὁ Σωτὴρ ἐξουσίαν νέμῃ, οὐ δεῖ οἴεσθαι σατραπείας καὶ δυναστείας ἀνθρωπίνας ἐν τῇ ἐπιγείῳ Ἱερουσαλὴμ δίδοσθαι, ἀλλὰ τοὺς ἐξου**722**σίαν εἰληφότας ἡγήσασθαι τῶν προκειμένων πόλεων, παραπλησίως ἄρξειν τοῖς ἡγου-

1. Λουκ. 14,11. 18,14. Ματθ. 23,12. 2. Ἑβρ. 12,22. 3. Ψαλ. 47,9 4. Πρβλ. Ψαλ. 47,9. 5. Ψαλ. 47,9. 6. Ἑβρ. 11,8. 7. Πρβλ. Ἑβρ. 12,22. Γαλ. 4,26.

μένοις τῶν Ἀγγέλων Ἀρχαγγέλοις· τῶν ἱερῶν τούτων πόλεων τάχα συμπληρουμένων ἐξ οἰκητόρων, ἤτοι ψυχῶν ἱερῶν καὶ πνευμάτων δικαίων· ταύτης δὲ τῆς ἐπαγγελίας τεύξονται οἱ ἀπεντεῦθεν ἄρξαντες τοῦ ἰδίου σώματος, καὶ τῶν ἀλόγων τῆς ψυχῆς παθῶν καὶ τῶν ὁμοφύλων· ὑπωπιάσαντες γὰρ τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγήσαντες[1], νεκρώσαντές τε τὰ μέλη τὰ ἐπὶ τῆς γῆς[2], ἐν εἰσαγωγῇ τοῦ ἄρχειν γεγένηνται· εἶτα μετὰ τὸ ἑαυτοὺς ὠφελῆσαι ἄξιοι κριθέντες καὶ ἑτέρους εἰς παίδευσιν παραλαβεῖν ὧν αὐτοὶ κατώρθωσαν, διδάσκαλοι ἔργῳ καὶ λόγῳ τούτων ἀποδειχθέντες· τοῦτο γὰρ ἦν τὸ τὰ λογικὰ ὑπάρχοντα τοῦ Δεσπότου ὄντα θεῖα παιδεύματα· κατά «τὰ λόγια Κυρίου λόγια ἁγνά, ἀργύριον πεπυρωμένον δοκίμιον τῇ γῇ»[3], τονίζειν καὶ διαπραγματεύεσθαι, κερδήσαντες τὴν τῶν πεπαιδευμένων ὑπὸ σοφῶν ὠφέλειαν, ἐπὶ τὸ καὶ τὰ μείζονα πιστευθῆναι εἰκότως ἤχθησαν· πόλεων γοῦν ἐπουρανίων ἄρχοντες ἀπεδείχθησαν παρ' αὐτοῦ τοῦ παμβασιλέως Θεοῦ Λόγου τὴν ἡγεμονίαν ἐπιπραθέντες· καὶ ὥσπερ παρ' ἡμῖν ὁ δι' ἠθικῆς παιδεύσεως ἄρχειν ἑαυτοῦ μαθὼν ἐπὶ οἰκονομίαν ἄγεται, τέλος δὲ τῷ οἰκονομίαν ἐπιτραπέντι πρόκειται, τὸ εὖ τὴν οἰκονομίαν διαθέσθαι, ἐφ' ᾧ κατορθώματι μισθὸν λήψεται τὸ καὶ πόλεως ἡγήσασθαι· τούτου δὲ σύμβολον, ὁ τοῦ Ἰωσὴφ βίος φέρει[4]· ἑαυτοῦ γὰρ ἄρχειν μαθὼν παρὰ τῷ πατρὶ τοὺς θείους πεπαιδευμένος νόμους, ὡς πασῶν ἡδονῶν καὶ τῶν ἄλλων παθῶν διὰ σωφροσύνης καὶ τῆς λοιπῆς ἀρετῆς ἀνωτέρω χωρήσας[5], τὴν τῆς οἰκίας οἰκονομίαν ὑπὸ τοῦ πριαμένου ἐγχειρίζεται[6]· καὶ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ δεσμωτηρίου ὑπὸ τοῦ εἰρκτοφύλακος παραλαμβάνει[7]· καὶ τούτοις ἄριστος κηδεμὼν ἀποδειχθεὶς τῆς πάσης Αἰγύπτου τὴν προστασίαν δέχεται, ὕπαρχος μετὰ τὸν βασιλέα χειροτονηθείς[8]· κατὰ τὸ ἀκόλουθον οὖν καὶ οἱ τῆς θεοσεβείας ἄνθρωποι, πρότερον αὐτῶν δι' ἐγκρατείας ἄρξαντες καὶ τῶν ἰδίων οἴκων ἐπιμεληθέντες, Ἐκκλησίας ἡγεῖσθαι χειροτονοῦνται· ᾗ φησι Παῦλος· «εἰ δέ τις

1. Πρβλ. Α′ Κορ. 9, 27. 2. Πρβλ. Κολ. 3,5. 3. Ψαλ. 11,7. 4. Πρβλ. Γεν. 37,39-48,50. 5. Πρβλ. Δ′ Μακκ. 2, 2-4. 6. Πρβλ. Γεν. 39, 1-4. 7. Πρβλ. Γεν. 39, 21-23. 8. Πρβλ. Γεν. 41, 37-44.

τοῦ ἰδίου οἴκου προστῆναι οὐκ οἶδε, πῶς Ἐκκλησίας Θεοῦ ἐπιμελήσεται;»[1], μετὰ τὸ τοίνυν ἑαυτὸν καὶ τέκνων καὶ οἴκου, εἶτα Ἐκκλησίας ὃν δεῖ τρόπον ἐπιμέλεσθαι, τούτων αὐτῶν τῶν κατορθωμάτων ἆθλον ἔξουσι τὴν ἐπὶ τῶν προειρημένων πόλεων ἐξουσίαν· τούτων δὲ τῶν πόλεων σύμβολα δυνατὸν εἶναι τὰς τῆς κάτω Ἰουδαίας πόλεις· ὡς γὰρ ἡ ἐπίγειος Ἱερουσαλὴμ εἰκόνα περιέχει τῆς ἐπουρανίου, οὕτω νομίζω καὶ τὰς ὑπὸ ταύτῃ τῇ Ἰουδαίᾳ πόλεις· ὡς γὰρ ἡ ἐπίγειος Ἱερουσαλὴμ μίμημα καὶ τύπον φέρει τῶν ὑπὸ τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ πόλεων[2]· ὥσπερ οὖν πόλις ἦν τοῦ βασιλέως ἡ ἐπίγειος Ἱερουσαλήμ, τῶν δ' ἄλλων πόλεων ἄρχειν ἐδοκιμάζοντο ὑπὸ τοῦ βασιλέως οἱ πρὸς τοῦτο ἐπιτηδείως ἔχοντες, οὕτω «τῆς ἐπουρανίου Ἱερουσαλὴμ τῆς πόλεως τοῦ ζῶντος Θεοῦ»[3] Βασιλεὺς μέγας ἐστὶν ὁ Κύριος· τῶν δὲ λοιπῶν ἐπουρανίων πόλεων ἄρχοντες γενήσονται οἱ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος λαβόντες ἐπαγγελίαν ἐξουσίαν ἔχειν ἐπάνω δέκα πόλεων ἢ γίνεσθαι ἐπάνω πέντε πόλεων[4].

Λουκ. κεφ. 23

713 Ἦκε τοίνυν ἐπὶ τὸν θάνατον, ὃν καταλῦσαι προῄθετο, ἵν' ἐκ τῶν δεσμῶν αὐτοῦ τοὺς προκαταληφθέντας ἀπολύσῃ· καὶ ἑαυτὸν ἐκδέκωκεν ὑπὲρ πάντων· «ἀμνὸς γενόμενος τοῦ Θεοῦ· αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου»[5] τῇ ἰδίᾳ σφαγῇ ἣν ἑκουσίως ἀνεδέξατο· καὶ αὕτη μὲν ἦν αὐτῷ πρόθεσις, ἐπὶ καταλύσει τῶν πονηρῶν δαιμόνων δοῦναι τὸ αἷμα· ἵνα κατακοιμίσῃ τούτους, κάρον αὐτοῖς ἐνεργαζόμενος· τὸ γὰρ Σωτήριον αἷμα ἀσθένειαν αὐτοῖς, μᾶλλον δὲ νέκρωσιν, ἐπήγαγεν· ἔδοξαν δὲ οἱ ἐπιβουλεύειν αὐτῷ προελόμενοι ἀπὸ φθονεροῦ πάθους, μᾶλλον δ' ἐνεργείας σατανικῆς, ἐπὶ προδοσίαν αὐτοῦ ὡρμῆσθαι· ἐπειδὴ γὰρ ἐθεῶντο τὰς ψυχὰς ὀσημέραι ἀφισταμένας τῆς πολλῆς κακίας καὶ τῆς ἄλλης ἀπάτης ἀναχωρούσας, διὰ τὸν θεῖον τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ λόγον καὶ τὴν ἄχραντον αὐτοῦ πολιτείαν, ἣν ἄνθρωπος ὢν ἀνεδέξατο,

1. Α′ Τιμ. 3,5. 2. Πρβλ. Γαλ. 4, 25-26. 3. Ἑβρ. 12,22. 4. Πρβλ. Λουκ. 19,17-19. 5. Ἰω. 1,29. Πρβλ. Ἡσ. 53,7. Πράξ. 8,32.

προθεὶς ἑαυτὸν ὑπογραμμὸν[1] τοῖς σπουδὴν ἔχουσι βιοῦν ἀνεπιλήπτως, ἐνόμισαν ἐμποδίζειν τὴν τῶν ἀνθρώπων σωτηρίαν διὰ τοῦ ὑποβαλεῖν τὸν διδάσκαλον καὶ ὠφελητὴν αὐτῶν θανάτῳ· ἀλλ' ἐσφάλησαν οἱ ἠλίθιοι· καθ' ἑαυτῶν γὰρ δι' ὧν ἔπραττον, μᾶλλον δὲ τῶν ἐνεργούντων αὐτούς, ἐμηχανῶντο τὰς πανουργίας, ἃς δῆθεν κατὰ Ἰησοῦ συνετίθεσαν· ἐθελούσιος γὰρ αὐτοκελεύστῳ προθυμίᾳ ὁρμῆσαι πρὸς τὸν θάνατον ἐδικαίωσε· καὶ δυνάμενος τῷ λεγομένῳ ἰδίῳ τέλει χρήσασθαι, ἤ τοι νόσῳ διαφθαρείσης αὐτῷ μετὰ σαρκὸς ζωῆς, ἢ ἄλλως ἀποβαλεῖν τὸ σῶμα, τοῦτο γενέσθαι οὐκ ἀσφαλὲς ἔκρινεν· εἰ γὰρ τοιουτοτρόπως ἦν τὸν θάνατον εἰσδεξάμενος, εἶτα αὖθις ἀναβιώσας κατὰ τὰς ἀψευδεῖς αὐτοῦ περὶ τῆς τριημέρου Ἀναστάσεως φωνάς, πρόφασιν ἐλάμβανον ἀπιστίας οἱ ἐθελόκακοι καὶ κακολογεῖν αὐτοῦ τὴν Ἀνάστασιν βουλόμενοι, λέγοντες μηδόλως αὐτὸν τεθνάναι, ἀλλὰ κεκλοφέναι ἑαυτόν, καὶ κεκρυφέναι ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων ὄψεων, εἶτ' αὖθις εἰς μέσον ἥκοντα, λέγειν ἐκ νεκρῶν ἐγηγέρθαι καὶ ἐκ τοῦ καταχθονίου χώρου ἀνεληλυθέναι· ὅπως οὖν μὴ δὲ μία τοῦ ἀπιστεῖν εἰς τὴν Ἀνάστασιν αὐτοῦ πιθανότης χώραν ἔχῃ, δικαστῇ παραδοθῆναι ὑπέμεινε, καὶ ὑπ' ἐκείνου πολλῶν ὁρώντων κατακριθῆναι· καί τοι βουλομένου τοῦ δικαστοῦ ἀφεῖναι αὐτόν, διὰ τό «μὴ δὲ μίαν εὑρίσκειν ἐν αὐτῷ αἰτίαν θανάτου»[2], τῶν Ἰουδαίων λῃστὴν αὐτοῖς ἀντ' αὐτοῦ ἀπολυθῆναι ἀξιούντων[3]· Ἰησοῦς ἐπὶ τοῦ βήματος ἑστηκώς, σιωπὴν ἄγειν ἐδικαίωσεν[4]· εἰ γὰρ ἦν ἀπολογησάμενος περὶ ἑαυτοῦ, ἐξέφυγεν ἂν τὴν ψῆφον τοῦ θανάτου· οὐκ ἔχοντος τοῦ δικάζοντος οὐδὲ μίαν πρόφασιν κόλασιν ὁρίσαι κατ' αὐτοῦ· σκοπὸν γὰρ εἶχεν, ὡς προεῖπον, συντόνῳ σπουδῇ ὁρμῆσαι ἐπὶ τὴν χώραν, ἔνθα αἱ σωμάτων ἀπολυθεῖσαι ψυχαὶ κατέχονται· ἵνα κἀκείνων αὐτῶν τὰς προσιεμένας αὐτοῦ τὴν ἐκεῖσε παρουσίαν τῆς κατεχούσης κακοπραγίας τε καὶ δεινῆς ἀνάγκης **714** ἀφῇ[5]· καὶ δὴ τοῦθ' ὅπερ

1. Πρβλ. Α' Πέτρ. 2,21. **2.** Πράξ. 13,28. Πρβλ. Λουκ. 23,4,14,22. Ἰω. 18,38. 19,4,6. **3.** Πρβλ. Ματθ. 27, 20-26. Μάρκ. 15, 11-15. Λουκ. 23,18. Ἰω. 18, 39-40. **4.** Πρβλ. Ματθ. 26,63. 27,14. Μάρκ. 14,61. 15,5. Λουκ. 23,9. Ἰω. 19,9. Ἡσ. 53,7. **5.** Πρβλ. Α' Πέτρ. 3,19. 4,6.

ἠβούλετο, γεγένηται· καὶ ἀναρτηθεὶς ἐπὶ τὸ ἱκρίον τοῦ Σταυροῦ, φανερὸν τὸν ἀοίδιμον θάνατον αὐτοῦ παρέστησε, καὶ δι' αὐτοῦ πιστοποίησιν ἐργαζόμενος τοῖς μὴ σφόδρα τὴν διάνοιαν βλαβεῖσιν.

715 Ἐξ αὐτοῦ γοῦν τοῦ σκόλοπος, τὰς τεραστίους ἐπιτελῶν δυνάμεις, ἀληθῶς Υἱὸς εἶναι Θεοῦ ὡμολόγητο[1]· κλόνον γοῦν ὑπέμεινεν ἡ γῆ[2], κρεμάμενον αὐτὸν ὁρῶσα· ἀλλὰ καὶ αἱ ἀῤῥαγεῖς πέτραι ῥῆξιν ὑπέστησαν[3], αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ ὄντος· τὸ καταπέτασμά τε τοῦ ναοῦ ἀπάνωθεν κάτω ἄφνω ἐῤῥήγνυτο[4]· ναὶ μήν, καὶ τά μνήματα τῶν νεκρῶν ἐξαπίνης ἀνοιγόμενα, τοὺς πάλαι κειμένους ἐξέπεμπε νεκρούς[5], ζωτικῆς δυνάμεως μεταποιουμένους· ἀλλὰ καὶ ὁ ἥλιος, ὁ φωστὴρ ὁ μέγας, ὁ εἰς ἀρχὰς τεταγμένος τῆς ἡμέρας[6] ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ καὶ προνοητοῦ πάσης κτίσεως, ἡμέρας μεσούσης ἀνθρώποις τὸ φῶς οὐκ ἔδωκε· σκότος γοῦν γέγονεν ἀπὸ ἕκτης ἕως ἐνάτης ὥρας[7], οὐ τῆς κατὰ συνήθειαν ἐκλείψεως γεγενημένης τότε, ὡς οἱ διαβάλλειν τὸ Εὐαγγέλιον σπουδάζοντες πειρῶνται λέγειν· ὑπὸ γὰρ τῆς προσούσης αὐτοῖς ἀπεχθείας, καὶ τοῖς ὑπ' αὐτῶν ὁμολογουμένοις ἀντιδοξοῦσι· περὶ γὰρ τῆς ἐκλείψεως τῆς ἐξ ἔθους γινομένης τοῦ ἡλίου νομοθετοῦσι τοιαῦτα· ὡς ἄρα ἑτέρῳ καιρῷ οὐ γίνεται αὕτη, ἢ ὅτε ἡ σελήνη συνοδεύει τῷ ἡλίῳ· ὅταν γάρ φασιν ὑποτρέχουσα τὸν ἥλιον ἡ σελήνη, ὑπ' αὐτὸν κατὰ κάθετον γένηται, ἐπιπροσθεῖ ταῖς αὐγαῖς τοῦ ἡλίου, μὴ ἐπιτρέπουσα αὐτὰς εἰς τὸν περὶ γῆν χῶρον γενέσθαι· ἔλαθε δὲ αὐτοὺς θέλοντας, ὅτι οὐκ ἦν καιρὸς συνόδου ὅτε Ἰησοῦς τὸν Σταυρὸν ἀνεδέξατο· ὡμολόγηται δὲ παρὰ πᾶσιν ἐν αὐτῷ τῷ Πάσχα τῷ Ἰουδαϊκῷ πεπονθέναι αὐτόν[8], ἐν ᾗ ὥρᾳ οὐδαμῶς ὑποτρέχει τὸν ἥλιον ἡ σελήνη, ἀντιπροσώπως πρὸς αὐτὸν ἔχουσα διὰ τὸ πλησιφαὴς εἶναι, ἤδη τεσσαρεσκαιδεκάτην ἡμέραν ἀπὸ τῆς συνόδου ἔχουσα· ἐξ ὧν φανερόν, ὅτι οὐχ' ἡ κατὰ περίοδον ἐνιαυτῶν τινων ἔκλειψις γεγένηται, ἀλλὰ δυνάμει τοῦ παραδοξοποιοῦντος ἀπὸ τοῦ Σταυ-

1. Πρβλ. Ματθ. 27,54. Μάρκ. 15,39. **2.** Πρβλ. Ματθ. 27,51. **3.** Πρβλ. Ἔνθ. ἀν. **4.** Πρβλ. Ἔνθ. ἀν. Μάρκ. 15,38. Λουκ. 23,45. **5.** Πρβλ. Ματθ. 27, 52-53. **6.** Πρβλ. Ψαλ. 135,8. **7.** Πρβλ. Ματθ. 27,45. Μάρκ. 15,33. Λουκ. 23, 44-45. **8.** Πρβλ. Ματθ. 26,2. Μάρκ. 14,1. Λουκ. 22,1.

ροῦ· ἢ τάχα καὶ αὐτοῦ τοῦ ἡλίου μὴ ὑπομένοντος τὸ ἴδιον ἀποτελεῖν ἔργον, τὸν καινὸν Δεσπότην πρὸς εὐτελῶν ἀνθρώπων ὁρῶντος ὑβριζόμενον[1]· καὶ αὗται δὲ αἱ παραδοξοποιΐαι γεγένηνται ἕνεκα τοῦ φανῆναι τίς ἦν ὁ τὸν θάνατον ἀναδεξάμενος, ὅτι ἡνίοχος καὶ ταξιάρχης πάσης ὑπάρχει τῆς κτίσεως· τάχα δὲ καὶ ἕκαστον τῶν γεγενημένων σημεῖον καὶ σύμβολον ἦν τῶν μελλόντων κατορθοῦσθαι· ὁ γὰρ σεισμὸς τῆς γῆς ἐδήλου τὴν μετάθεσιν τῶν πανταχοῦ τῆς γῆς πατρίων ἐθῶν, καὶ τὴν ἀναχώρησιν τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τῆς πολυθέου πλάνης· ἀμέλει τὰ πανταχοῦ γῆς χρηστήρια, καὶ οἱ τούτων προϊστάμενοι μαντικοὶ δαίμονες πάλαι τοὺς ἀνθρώπους θέλγοντες λόγοις ἀπατηλοῖς σιωπὴν ἔλαβον, ὡς μὴ δὲ δοκεῖν γεγονέναι ποτέ· ἔρημοι γοῦν καθεστήκασιν αἱ μαντικαὶ πηγαί, τῶν ἐν αὐταῖς δαιμόνων πεφυγαδευμένων φόβῳ τῆς τοῦ παθόντος δυνάμεως· ἀλλὰ καὶ νόμοι οἱ παρ' ἑκάστοις σχολάζουσι λοιπόν, μόνου τοῦ εὐαγγελικοῦ νόμου πολιτευομένου καὶ κρατοῦντος τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους· ἡ σχίσις δὲ τῶν πετρῶν αἰνίττεται καὶ αὐτὴ σημεῖον οὖσα **716** τὴν κατάνυξιν τῶν ἠλιθίων καὶ σκληροτάτων ψυχῶν· ἡ ῥῆξις δὲ τοῦ καταπετάσματος, ἐμφαίνει ἀναχώρησιν γεγονέναι ἀπὸ τοῦ ἰουδαϊκοῦ ναοῦ τῆς ἁγιστείας καὶ πάσης τῆς παραδόξου ἐπιφανείας, πάλαι μὲν ἐκεῖσε τυγχανούσης, νῦν δ' εἰς πάντα τὰ ἔθνη διηκούσης· τέλος λαμβανούσης τῆς προφητείας ἐκείνης τῆς φασκούσης· «ἐκ Σιὼν ἐξελεύσεται νόμος καὶ λόγος Κυρίου ἐξ Ἰερουσαλήμ, καὶ διακρινεῖ ἀναμέσον ἐθνῶν πολλῶν»[2].

Καὶ ἡ τῶν μνημείων δὲ ἄνοιξις, νοεῖν ὑπέβαλλε τὴν ἐλευθερίαν τῶν κατεχομένων ἐν Ἅιδου ψυχῶν, καὶ τὴν ἀνάστασιν τῶν νεκρῶν, ἧς πρωτότοκος[3] καὶ ἀπαρχὴ[4] αὐτὸς ὁ παθὼν Ἰησοῦς γεγένηται· καὶ ἡ τοῦ ἡλίου δὲ σκότωσις ὑπέφαινε τὴν τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης ἀπὸ Ἰουδαίων ἀναχώρησιν, τῆς ἡμέρας μεσούσης· ἔτι γὰρ ἐνέστηκεν ὁ αἰὼν οὗτος, ἡμέρα πολλαχοῦ τῶν

1. Πρβλ. Ματθ. 27, 27-31. Μάρκ. 15, 17-20. Ἰω. 19, 2-3. Λουκ. 18,32. 2. Ἡσ. 2, 3-4. Μιχ. 4, 2-3. 3. Πρβλ. Κολ. 1,15,18. Ἀποκ. 1,5. 4. Πρβλ. Α' Κορ. 15,20,23.

Γραφῶν ἀλληγορικῶς ὀνομαζόμενος· πληρουμένων ἅμα καὶ τῶν προφητειῶν τῶν οὕτως ἐχουσῶν, «δύσεται ὁ ἥλιος μεσημβρίας καὶ συσκοτάσει ἐπὶ τῆς γῆς ἐν ἡμέρᾳ τὸ φῶς»[1]· καὶ πάλιν· «ἐπέδυ ὁ ἥλιος αὐτοῖς, ἔτι μεσούσης τῆς ἡμέρας»[2].

1. Ἀμ. 8,9. 2. Ἱερ. 15,9.

ΕΙΣ ΤΑΣ ΠΡΑΞΕΙΣ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ*

Πράξ. 10, 11-12

177 Αἱ «τέσσαρες ἀρχαί»[1] τὰ τέσσαρα στοιχεῖα δηλοῦσι, καὶ τὸ φανέν «σκεῦος»[2] τὸν παχύτερον κόσμον σημαίνει· καὶ τὰ διάφορα ζῷα[3] τῆς τῶν ἀνθρώπων ἐστὶ καταστάσεως σύμβολα.

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ J. A. Cramer, Catenae graecorum Patrum in Novum Testamentum, III, Hildesheim 1967, σ. 177.

1. Πράξ. 10,11. **2.** Ἔνθ. ἀν. **3.** Πρβλ. Πράξ. 10,12.

ΑΠΟΦΘΕΓΜΑΤΑ*

[173] α′. Εἶπεν ὁ ἀββᾶς Εὐάγριος· Καθεζόμενος ἐν τῷ κελλίῳ, συνάγαγέ σου τὸν λογισμόν· μνήσθητι ἡμέρας θανάτου· ἴδε τότε τοῦ σώματος τὴν νέκρωσιν· ἐννόει τὴν συμφοράν· λαβὲ τὸν πόνον· κατάγνωθι τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ματαιότητος· ὅπως δυνηθῇς διαπαντὸς μένειν ἐν τῇ προθέσει τῆς ἡσυχίας, καὶ μὴ ἀσθενήσῃς. Μνήσθητι δὲ καὶ τῆς ἐν τῷ Ἅδῃ νῦν καταστάσεως· λογίζου τὸ πῶς εἰσιν ἐκεῖ αἱ ψυχαί, ἐν ποίᾳ δεινοτάτῃ σιωπῇ, ἐν ποίῳ πικροτάτῳ στεναγμῷ, καὶ πηλίκῳ φόβῳ καὶ ἀγῶνι καὶ προσδοκίᾳ· τὴν ἄπαυστον ὀδύνην, τὸ ψυχικὸν καὶ ἀπέραντον δάκρυον. Ἀλλὰ καὶ ἡμέρας ἀναστάσεως μνήσθητι, καὶ παραστάσεως τῆς πρὸς τὸν Θεόν· φαντάζου τὸ φρικῶδες καὶ φοβερὸν ἐκεῖνο κρῖμα. Ἄγε εἰς μέσον τὰ ἀποκείμενα τοῖς ἁμαρτάνουσιν, αἰσχύνην τὴν κατ' ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ Ἀγγέλων καὶ Ἀρχαγγέλων καὶ πάντων ἀνθρώπων, τοὐτέστι κολαστήρια, πῦρ αἰώνιον[1], σκώληκα τὸν ἀκοίμητον[2], τὸν τάρταρον, τὸ σκότος[3], τὸν τῶν ὀδόντων βρυγμόν[4], τοὺς φόβους καὶ τὰς βασάνους. Ἄγε δὴ καὶ τὰ τοῖς δικαίοις ἀποκείμενα ἀγαθά, παῤῥησίαν τὴν κατὰ Θεοῦ Πατρὸς καὶ Χριστοῦ αὐτοῦ, Ἀγγέλων καὶ Ἀρχαγγέλων, καὶ παντὸς δήμου τῶν Ἁγίων, βασιλείαν Οὐρανῶν, καὶ τὰ ταύτης δωρήματα τὴν χαρὰν καὶ τὴν ταύτης ἀπόλαυσιν. Ἑκατέρων τούτων τὴν μνήμην ἄγε σεαυτῷ· καὶ ἐπὶ μὲν τῇ τῶν ἁμαρτωλῶν κρίσει δάκρυσον, πένθησον, φοβούμενος μὴ καὶ σὺ αὐτὸς ἐν τούτοις γένῃ· ἐπὶ δὲ τοῖς ἀποκειμένοις τοῖς δικαίοις, χαῖρε καὶ εὐφράνου. Καὶ τούτων μὲν σπούδασον ἐν ἀπολαύσει γενέσθαι, καὶ ἀλλοτριοῦσθαι ἐκείνων. Ὅρα μὴ

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ J.-P. Migne, Patrologiae cursus completus, series graeca, τ. 65, Paris 1858, στ. 173-176.

1. Πρβλ. Ματθ. 25,41. 18,8. Μάρκ. 9,43. Ἰουδὶθ 16,17. **2.** Πρβλ. Μάρκ. 9,48. Ἰουδὶθ 16,17. **3.** Πρβλ. Ματθ. 8,12. 22,13. 25,30. **4.** Πρβλ. Ματθ. 8,12. 13,42. 13,50. 22,13. 24,51. 25,30. Λουκ. 13,28.

ἐπιλάθῃ ποτέ, κἂν ἔνδον τοῦ κελλίου σου τυγχάνῃς, κἂν ἔξω που, τῆς ἐκ τούτων μνήμης, ὅπως κἂν διὰ τούτων, τοὺς ῥυπαροὺς καὶ βλαβεροὺς διαφεύξῃ λογισμούς.

β′. Εἶπε πάλιν· Κόπτε τῶν πολλῶν τὰς σχέσεις· μή σου ὁ νοῦς περιστατικὸς γένηται, καὶ τὸν τῆς ἡσυχίας ταράξῃ τρόπον.

γ′. Εἶπε πάλιν μέγα μὲν τὸ ἀπερισπάστως προσεύχεσθαι· μεῖζον δὲ καὶ τὸ ψάλλειν ἀπερισπάστως.

δ′. Εἶπε πάλιν· Μέμνησο διαπαντὸς τῆς ἐξόδου σου, καὶ μὴ ἐπιλάθῃ κρίσεως αἰωνίου· καὶ οὐκ ἔσται πλημμέλεια ἐν τῇ ψυχῇ σου.

[176] ε′. Εἶπε πάλιν· Ἔπαρον τοὺς πειρασμούς, καὶ οὐδεὶς ὁ σωζόμενος.

ς′. Εἶπε πάλιν, ὅτι, Ἔλεγέ τις τῶν Πατέρων· Ἡ ξηροτέρα καὶ ‹καὶ μή› ἀνώμαλος δίαιτα, ἀγάπῃ συζευχθεῖσα, θᾶττον εἰσάγει τὸν μοναχὸν εἰς τὸν τῆς ἀπαθείας λιμένα.

ζ′. Ἐγένετό ποτε συνέδριον εἰς τὰ Κελλία περὶ πράγματος, καὶ ἐλάλησεν ὁ ἀββᾶς Εὐάγριος. Λέγει αὐτῷ ὁ πρεσβύτερος· Οἴδαμεν, ἀββᾶ, ὅτι εἰ ἦς ἐν τῇ χώρᾳ σου, καὶ Ἐπίσκοπος πολλάκις καὶ κεφαλὴ πολλῶν εἶχες εἶναι· νῦν δὲ ὡς ξένος καθέζῃ ὧδε. Ὁ δὲ κατανυγεὶς οὐκ ἐταράχθη, ἀλλὰ κινήσας τὴν κεφαλήν, λέγει αὐτῷ· Ἀληθῶς ἐστι, Πάτερ. Πλήν «ἅπαξ ἐλάλησα, ἐπὶ δὲ τῷ δευτέρῳ οὐ προσθήσω»[1].

1. Ἰὼβ 40,5.

ΑΜΦΙΒΑΛΛΟΜΕΝΑ - ΝΟΘΑ

ΠΑΡΑΙΝΕΣΕΙΣ

Α′

Ἐκ τῆς διδασκαλίας τῆς πρὸς τοὺς Ἱεροσολυμῖτας Ἰωάννου τοῦ Βλέποντος*

526 α′. Ὅσοι θέλουσιν εὐσεβῶς ζῆν ἐν Χριστῷ[1] ταῦτα φυλαττέτωσαν, τοῦ Θεοῦ συνεργοῦντος.

β′. Ἡσυχίαν ἀσκεῖν, καὶ ἀπὸ πολυλογίας φυλάξασθαι, ὅτι «ἀπὸ πολυλογίας οὐκ ἐκφεύξεται ἁμαρτία»[2].

γ′. «Εἰ ἐστίν σοι λόγος συνέσεως, ἀποκρίθητι τῷ πλησίον· εἰ δὲ μή γε, ἡ χείρ σου ἐν τῷ στόματί σου ἔστω»[3].

δ′. Μὴ καταλάλει ἀδελφοῦ[4] καὶ μὴ ἀνέχου καταλαλούντων, ἵνα μὴ ἐξαρθῇς[5], ἀλλὰ μᾶλλον ἐὰν γένηται χρεία, παῤῥησίᾳ ἔλεγξον[6].

ε′. Ἃ μισεῖς, ἄλλῳ μὴ ποιήσῃς[7]· καὶ ὃ θέλεις ἵνα ποιήσῃ σοι πλησίον, καὶ σὺ τὸ ὅμοιον ποίει[8].

ς′. Γέλωτα ἀπρεπῆ καὶ ἄκαιρον, ἔκκοψον ἀπὸ σοῦ.

ζ′. Σπούδασον μὴ λυπῆσαι ἀδελφόν, καί «μὴ ἀποδώσῃς κακὸν ἀντὶ κακοῦ»[9] τινι, ἀλλά «νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν»[10].

η′. Εἰς ὑπακοὴν ἕτοιμος ἔσο, τὸ κατὰ Θεὸν γινόμενον, ὅση δύναμίς σοι ἐστίν.

θ′. Πρόσεχε μὴ ποιεῖν τί ποτε πρὸς τὸ ἀνθρώποις ἀρέσκειν[11], ἵνα μὴ ζημιωθῇς· ἀλλὰ πᾶν ὃ ποιεῖς, ὡς ἐπόπτην τὸν Θεὸν ἔχων ποίει καὶ οὐχ ἁμαρτήσεις ποτέ.

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ J. Muyldermans, Un texte grec inédit attribué à Jean de Lycopolis, ἐν Recherches de science religieuse 41 (1953), σσ. 526-527.

1. Πρβλ. Β′ Τιμ. 3,12. 2. Παρμ. 10,19. 3. Σ. Σειρ. 5,12. 4. Πρβλ. Ἰακ. 4,11. 5. Πρβλ. Παρμ. 20,13. 6. Πρβλ. Παρμ. 10,10. 7. Πρβλ. Τωβ. 4,15. 8. Πρβλ. Ματθ. 7,12. 9. Α′ Πέτρ. 3,9. Πρβλ. Ρωμ. 12,17. Α′ Θεσ. 5,15. 10. Ρωμ. 12,21. 11. Πρβλ. Γαλ. 1,10.

ι′. «Μὴ ἐκκλίνῃς δεξιὰ ἢ ἀριστερά»[1]· ἀλλὰ τὸ ἴσον κράτει ἐν παντὶ πράγματι.

ια′. Τοὺς λογισμούς σου διάκρινε[2] κατὰ Θεὸν εὐσεβῶς, ἐὰν δὲ οὐ δύνασαι, ἐρώτησον τὸν δυνάμενον διακρῖναι. Ἐάν σοι ἔλθῃ λογισμὸς αἰσχρὸς ἢ ἀσεβής, εὐθέως τὴν μέλλουσαν κρίσιν διάγραψον ἐν ἑαυτῷ καὶ εὐθέως δραπετεύσει.

ιβ′. Ὕπνῳ ἀμέτρῳ μὴ ἐθίσῃς σεαυτόν, καὶ ἐν ταῖς ὑπηρεσίαις νήφων στῆκε, ἀποσυνάγων τὸν νοῦν ἀπὸ λογισμῶν ἀνωφελῶν, καὶ προσεύχου ἀδιαλείπτως[3] εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ[4], ὅτι ἀπέσπασέν σε ἀπὸ τῆς δουλείας τοῦ ἀντικειμένου, καὶ κατηξίωσέν σε εἰς ἔργον ὃ ποιοῦσιν Ἄγγελοι.

527 ιγ′. Μὴ ἐξουθενήσῃς τὸν ἀδελφόν σου, μήτε ἐν τῇ διανοίᾳ σου, ἀλλ' ἔσχατον ἑαυτὸν πάντων εἶναι νόμιζε[5].

ιδ′. Οὐκ ἔστιν σοι χρεία, «μὴ περιεργάζου»[6].

ιε′. Ἐν θλίψεσι διαφόροις ὑπόμενε[7], εὐχαριστῶν διὰ τὴν μέλλουσαν ἀνταπόδοσιν.

ις′. Ἔσται σοι «τὸ ναί, ναὶ καὶ τὸ οὔ, οὔ»[8]· «ὑπὲρ δὲ τῆς ἀληθείας»[9], ἕως θανάτου ἀγώνισαι. Τὴν πίστιν τῆς Τριάδος φύλαξον ἕως τέλους ἐν ἐλπίδι ἀγαθῇ.

ιζ′. Πρόσεχε σεαυτῷ μή ποτε κρυπτὸν ἀνόμημα πονηρὸν ἐν τῇ διανοίᾳ σου[10], ἀλλά «πάσῃ φυλακῇ, τήρει σὴν καρδίαν· ἐκ γὰρ τούτων ἔξοδοι ζωῆς»[11].

ιη′. «Ἃ προσετάγη σοι ταῦτα διανοοῦ· οὐ γὰρ ἔστιν σοι χρεία τῶν κρυπτῶν»[12].

ιθ′. Πρὸ πάντων δὲ τούτων καὶ ἐπὶ πάντων «ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου καὶ τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν»[13].

κ′. Ὅταν ταῦτα πάντα ποιήσῃς, ὅρα μὴ ὑψωθῇ ἡ καρδία σου, ἀλλ' εἰπὲ ἀχρεῖον ἑαυτὸν εἶναι δοῦλον, ὅτι ὃ ὤφειλον ποιῆσαι πεποίηκα[14].

---

1. Παρμ. 4,27. Ἰησ. Ν. 23,6. Πρβλ. Ἀριθ. 20,17. Δευτ. 2,27. 5,32. Ἰησ. Ν. 1,7. **2.** Πρβλ. Δ′ Μακκ. 1,14. **3.** Πρβλ. Α′ Θεσ. 5,17. **4.** Πρβλ. Α′ Θεσ. 2,13. Κολ. 1,3. Α′ Θεσ. 1,2. **5.** Πρβλ. Μάρκ. 9,35. **6.** Σ. Σειρ. 3,23. **7.** Πρβλ. Ναοὺμ 1,7. **8.** Ματθ. 5,37. Β′ Κορ. 1,17. Ἰακ. 5,12. **9.** Β′ Κορ. 13,8. **10.** Πρβλ. Δευτ. 15,9. **11.** Παρμ. 4,23. **12.** Σ. Σειρ. 3,22. **13.** Λουκ. 10,27. Πρβλ. Μάρκ. 12, 30-31. **14.** Πρβλ. Λουκ. 17,10.

Β′

Μακαρίου Σκητιώτου Παραίνεσις*

400 Ὅσοι θέλουσιν εὐσεβῶς ζῆν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ[1] ταῦτα φυλαττέτωσαν, τοῦ Θεοῦ συνεργοῦντος αὐτοῖς.

Πρὸ πάντων μὲν ἡσυχίαν ἀσκεῖν καὶ ἀπὸ ἀργολογίας φυλάξαι τὸ στόμα, ὅτι καθὼς γέγραπται· «ἀπὸ πολυλογίας, οὐκ ἐκφεύξεται ἁμαρτία»[2].

«Εἰ ἔστι σοι λόγος συνετός, ἀποκρίθητι τῷ πλησίον· εἰ δὲ μή, ἡ χείρ σου ἔστω ἐπὶ τῷ στόματί σου»[3].

Τέκνον, μὴ καταλάλει ἀδελφοῦ[4], μηδὲ ἀνέχου καταλαλούντων, ἵνα μή, καθὼς λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἐκδιωχθῇς ἐν ταῖς σαῖς δεήσεσι κατησχυμμένος· «τόν», γάρ, «καταλαλοῦντα λάθρᾳ τὸν πλησίον αὐτοῦ, τοῦτον ἐξεδίωκον»[5]. Ἀλλὰ μᾶλλον ἐὰν γένηται χρεία, ἐν ἀγάπῃ Θεοῦ ἔλεγξον. «Ὁ γὰρ ἐλέγχων, ὡς γέγραπται, μετὰ παῤῥησίας εἰρηνοποιεῖ»[6].

Τέκνον, ἃ μισεῖς, ἄλλῳ μὴ ποιήσῃς[7]· καὶ ὃ θέλεις, ἵνα ποιήσῃ σοι ὁ πλησίον, καὶ σὺ τὸ ὅμοιον ποίει[8].

Τέκνον, γέλωτα ἄκαιρον καὶ ἀπρεπῆ ἔκκοψον ἀπὸ σοῦ.

Σπούδασον μὴ λυπῆσαι ἀδελφόν, καί «μὴ ἀποδώσῃς κακὸν ἀντὶ κακοῦ»[9] τινι, ἀλλά «νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν»[10].

Τέκνον, εἰς ὑπακοὴν ἕτοιμος ἔσο, ὅση σοι δύναμίς ἐστιν.

Πρόσεχε μὴ ποιεῖν τι πρὸς τὸ τοῖς ἀνθρώποις ἀρέσκειν[11], ἵνα μὴ ζημιωθῇς· ἀλλὰ πᾶν ὃ ποιῇς, ὡς ἐπόπτην τὸν Θεὸν ἔχων ποίει, καὶ οὐχ ἁμαρτήσῃς ποτέ.

Τέκνον, πρόσεχε σεαυτῷ ἐν πάσῃ σου ἐργασίᾳ, καί «μὴ

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ J. Muyldermans, À propos d'un texte grec attribué à Jean de Lycopolis, ἐν Recherches de science religieuse 43 (1955), σσ. 400-401.

1. Πρβλ. Β′ Τιμ. 3,12. **2.** Παρμ. 10,19. **3.** Σ. Σειρ. 5,12. **4.** Πρβλ. Ἰακ. 4,11. **5.** Ψαλμ. 100,5. **6.** Παρμ. 10,10. **7.** Πρβλ. Τωβ. 4,15. **8.** Πρβλ. Ματθ. 7,12. **9.** Α′ Πέτρ. 3,9. Πρβλ. Ρωμ. 12,17. Α′ Θεσ. 5,15. **10.** Ρωμ. 12,21. **11.** Πρβλ. Γαλ. 1,10.

ἐκκλίνῃς δεξιὰ μήτε ἀριστερά»[1]· ἀλλὰ τὸ ἴσον κράτει ἐν παντὶ πράγματι.

Τέκνον, τοὺς λογισμούς σου διάκρινε[2], εἰ κατὰ Θεόν εἰσιν, ἐὰν δὲ οὐ δύνασαι, ἐρώτησον τὸν δυνάμενον διακρῖναι. Τέκνον, ἐάν ἔλθῃ σοι λογισμὸς αἰσχρὸς ἢ ἀπρεπής, εὐθέως τὴν μέλλουσαν κόλασιν διάγραφον ἐν ἑαυτῷ καὶ δραπετεύει.

Ὕπνον ἄμετρον μὴ θῇς ἑαυτῷ, ἐν δὲ ταῖς ὑπηρεσίαις, νηφόντως ἐργάζου ἐπί σοι πονηρόν· καὶ προσεύχου ἀδιαλείπτως[3], εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ[4], ὅτι ἀπέσπασέν σε ἀπὸ τῆς δουλείας τοῦ διαβόλου, καὶ κατηξίωσέν σε εἰς ἔργον οὗ Ἄγγελοι ποιοῦσιν.

Μὴ ἐξουθενήσῃς ἀδελφόν, μήτε ἐν τῇ καρδίᾳ σου, μήτε ἐν τῇ γλώσσῃ σου, ἀλλ' ἔσχατον πάντων ἑαυτὸν εἶναι νόμιζε[5].

Τέκνον, ὃ οὐκ ἔστιν σοι χρεία, «μὴ περιεργάζου»[6].

401 Ἐν θλίψεσι διαφόροις ὑπόμενε[7], εὐχαρίστως διὰ τὴν μέλλουσαν ἀνταπόδοσιν.

Ἔστω σοι «τὸ ναί, ναὶ καὶ τὸ οὔ, οὔ»[8]. Τέκνον, «ὑπὲρ τῆς ἀληθείας»[9] δὲ ἐξαιρέτως, μέχρι θανάτου ἀγώνισαι· τὴν πίστιν τῆς Τριάδος φύλαξον, ἐν ἐλπίδι ἀγαθῇ.

Τέκνον, ὅταν ταῦτα πάντα ποιήσῃς, ὅρα μὴ ὑψωθῇ ἡ καρδία σου, ἀλλ' εἰπὲ ἑαυτὸν ἀχρεῖον δοῦλον, καὶ ὅτι ὃ ὤφειλον ποιῆσαι, πεποίηκα.

Πρόσεχε σεαυτῷ μή ποτε γένηται κρυπτὸν ἀνόμημα ἐν τῇ καρδίᾳ σου πονηρόν[10]· ὦ τέκνον «πάσῃ φυλακῇ τήρει σὴν καρδίαν· ἐκ γὰρ ταύτης ἔξοδοι ζωῆς»[11].

«Ἃ προσετάγη σοι ταῦτα διανοοῦ»[12]· οὐ γὰρ ἔστιν σοι τῶν ξένων καὶ ἀλλοτρίων χρεία ἔχειν τὴν μέριμναν.

Πρὸ πάντων δὲ ἀγάπησον τὸν Θεόν σου, ἐξ ὅλης καρδίας σου καὶ διανοίας σου· μετ' αὐτῶν δέ, τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν[13].

---

1. Παρμ. 4,27. Ἰησ. Ν. 23,6. Πρβλ. Ἀριθ. 20,17. Δευτ. 2,27. 5,32. Ἰησ. Ν. 1,7. **2.** Πρβλ. Δ΄ Μακκ. 1,14. **3.** Πρβλ. Α΄ Θεσ. 5,17. **4.** Πρβλ. Α΄ Θεσ. 2,13. Κολ. 1,3. Α΄ Θεσ. 1,2. **5.** Πρβλ. Μάρκ. 9,35. **6.** Σ. Σειρ. 3,23. **7.** Πρβλ. Ναοὺμ 1,7. **8.** Ματθ. 5,37. Β΄ Κορ. 1,17. Ἰακ. 5,12. **9.** Β΄ Κορ. 13,8. **10.** Πρβλ. Δευτ. 15,9. **11.** Παρμ. 4,23. **12.** Σ. Σειρ. 3,22. **13.** Πρβλ. Λουκ. 10,27. Μάρκ. 12, 30-31.

Οὕτως γὰρ ζῶν, καὶ οὕτως πολιτευόμενος, φυλαχθήσῃ καὶ τηρηθήσῃ ὑπὸ τοῦ ἀψευδοῦς Θεοῦ[1] τοῦ φήσαντος, ὁ ἀγαπῶν με τὰς ἐντολάς μου τηρήσει, κἀγὼ τηρήσω αὐτὸν ἐμαυτῷ[2], ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, σὺν Πατρὶ ἀνάρχῳ καὶ Πνεύματι Ἁγίῳ, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

---

1. Τίτ. 1,2. **2.** Πρβλ. Ἰω. 14,21.

ΥΠΟΘΗΚΑΙ*

20 1. «Οὐχ ἁρμόσει ἄφρονι»[1] γνῶσις· καὶ λίθος ἄτιμος ἐν σφενδόνῃ χρυσοῦ[2].

2. Οὐκ ἀρέσει ἄφρονι τέκνα σοφῶν· καὶ ἀσύνετος ἀθετήσει αὐτά.

3. Χρόνος μακρὸς οὐ δίδωσι σοφίαν· καὶ ἔτη πολλὰ οὐ δωρεῖται γνῶσιν.

4. Ὥσπερ ποταμοῦ ῥοῦς δυσκάθεκτος· οὕτως ἀνδρὸς ἀδίκου πλεονεξία ἀκόρεστος.

5. «Σκώληξ ἐν ξύλῳ»[3] καὶ λόγος μνησικακοῦντος ἐν ψυχῇ αὐτοῦ.

6. Ἐὰν κτήσῃ ἀγάπην, συνήσεις λόγους σοφῶν· καὶ ζητήσῃς εἰρήνην[4]· καὶ οὐκ ἐξουδενώσῃς καρποὺς κοιλίας αὐτῶν.

7. «Ἀνὴρ θυμώδης»[5] οὐκ ὄψεται φῶς· καὶ ἀκάθαρτος οὐ συνήσει αὐτό.

8. Ὕδωρ ἀληθινὸν πίεται ἀνὴρ πραΰς· ὕδωρ δὲ ψεύδους[6] δοθήσεται ἀνδρὶ ὀργίλῳ[7].

9. «Πάσῃ φυλακῇ τήρει»[8] πατέρων πλοῦτον· καὶ μὴ ἐπιλάθῃ τοῦ γεννήσαντός σε[9].

10. Δοῦλος ὑπνώδης ἀπολεῖ τὸ χρυσίον τὸ ἐν τῷ κόλπῳ αὐτοῦ· καὶ μέθυσος τὴν ζωὴν αὐτοῦ.

21 11. Εἶδον ἄνδρας ὡς νεοσσοὺς γυπῶν ὑψωθέντας[10]· καὶ ὑπὸ ὀσμῆς τεθνηκότος, πάλιν εἰς γῆν κατενεχθέντας.

12. Ἐλεήμων ἀνὴρ φυλάξει τὸν πλοῦτον αὐτοῦ· ὁ δὲ θρασὺς προσθήσει καὶ τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ.

13. Ἐρασθεὶς παιδείας, παροξύνεις τοὺς ἐχθρούς σου· καὶ ζητῶν σοφίαν, ἐκθλίψεις αὐτούς.

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ J. Muyldermans, Euagriana. Extrait de la revue Le Muséon t. XLIV, augmenté de nouveaux fragments inédits, Paris 1931, σσ. 20-21.

1. Παρμ. 17,7. **2.** Πρβλ. Παρμ. 26,8. **3.** Παρμ. 12,4. **4.** Πρβλ. Ψαλ. 33,15. **5.** Παρμ. 11,25. 15,18,29. **6.** Πρβλ. Ἱερ. 15,18. **7.** Πρβλ. Παρμ. 29,22. **8.** Παρμ. 4,23. **9.** Πρβλ. Σ. Σειρ. 23,14. 7,27. **10.** Πρβλ. Ἰὼβ 5,7.

14. Διασκορπιοῦσι πλοῦτον υἱοὶ παράνομοι· καὶ ἄφρονες οὐκ ὄψονται θησαυρὸν πατέρων αὐτῶν.

15. Λυομένων στοιχείων εὐφρανθήσονται δίκαιοι· ἀδίκων δὲ ψυχαὶ πενθήσουσιν ἑαυτούς.

16. Πτωχοὶ διαρπάσουσι σκεύη πλουσίων· καὶ ταπεινοὶ μεριοῦνται πλοῦτον αὐτῶν.

17. Λύκος πεισῶν ἐξιχνιάσει ποίμνην· καὶ πνεῦμα πορνείας τοὺς πληροῦντας γαστέρα αὐτῶν.

18. Οἶκοι φιλαργύρων πλησθήσονται θηρίων ὀργῆς· καὶ λύπης ὄρνιθες νοσσεύσουσιν ἐν αὐτοῖς.

ΕΙΣ ΤΟ ΠΙΠΙ*

229 Διὰ τὴν ἑβραϊκὴν ἐπὶ τοῦ Κυρίου παρασημείωσιν ταῦτα λεκτέον. Δέκα ὀνόμασι παρ' Ἑβραίοις ὀνομάζεται ὁ Θεός, ὧν ἓν μὲν Ἀδωναΐ λέγεται, ὅ ἐστιν Κύριος[1], ἕτερον δὲ Ἰά, ὃ αὐτὸ ἐν τῷ ἑλληνικῷ εἰς τὸ Κύριος μετελήφθη, ἕτερον δέ τι παρὰ ταῦτά ἐστι, τὸ τετραγράμματον, ἀνεκφώνητον ὂν παρ' Ἑβραίοις, ὃ καταχρηστικῶς παρὰ μὲν αὐτοῖς Ἀδωναΐ καλεῖται, παρὰ δὲ ἡμῖν Κύριος[2]. Τοῦτο δὲ φασὶν ἐπὶ τῷ πετάλῳ τῷ χρυσῷ τῷ ἐπὶ τοῦ μετώπου τοῦ ἀρχιερέως γεγράφθαι κατὰ τὸ ἐν τῷ νόμῳ εἰρημένον «ἐκτύπωμα σφραγῖδος ἁγίασμα Κυρίῳ»[3] πιπι. Τὰ δὲ λοιπὰ ὀνόματά ἐστιν ταῦτα· Ἤλ, Ἐλωείμ[4], Ἀδών[5], Σαβαώθ[6], Σαδδαΐ[7], Αἰϊὲ ἐσεριὲ καὶ τὰ προγεγραμμένα τρία, ὧν ἐστὶν τὸ τετραγράμματον, τούτοις γραφόμενον τοῖς στοιχείοις ἰὼθ[8] ה ו ה οὐαὺ[9] ה י ה , πιπι ὁ Θεός.

230 Τὸ ἐπὶ τοῦ Κυρίου ταττόμενον ἀνεκφώνητον ὄνομα διὰ τεσσάρων γράφεται στοιχείων, διὰ τοῦ ἰὼθ[10], διὰ τοῦ ה י ה, διὰ τοῦ οὐὰβ[11] καὶ διὰ τοῦ ה ה[12] π. Τούτων μέσον παρεντεθὲν μετὰ τὰ πρῶτα δύο παρ' Ἑβραίοις στοιχεῖον καλούμενον σέν[13], ὅ ἐστιν ὀδόντες, ὡς εἶναι τὸν εἱρμὸν τῶν πέντε γραμμάτων οὕτως· ἀρχὴ αὕτη, ὀδόντες ἐν αὐτῇ ὁ ζῶν. Ἑρμηνεύεται τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, τὸ ἰὼθ[14] ἀρχή, καὶ διὰ τοῦ ה ו ה αὕτη, καὶ διὰ τοῦ οὐαὺ[15] ἐν αὐτῇ καὶ διὰ τοῦ ה ה[16] ὁ ζῶν.

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ P. de Lagarde, Onomastica Sacra, Göttingen 1887², Hildesheim 1966, σσ. 229-230.

1. Πρβλ. Α΄ Βασ. 1,11. Κριτ. 13,8. 16,28. **2.** Ἔνθ' ἀν. **3.** Ἐξ. 28,36. Πρβλ. Ἐξ. 36,37. 29,6. Λευϊτ. 8,9. **4.** Πρβλ. Κριτ. 5,5. Α΄ Βασ. 1,11. Ἡσ. 1,9. **5.** Ἱερ. 41,5. **6.** Ἰησ. Ν. 6,17. Α΄ Βασ. 1,3. Δ΄ Βασ. 10,16. Β΄ Ἔσδρ. 9,46. **7.** Ἰεζ. 10,5. **8.** Ψαλ. 118,73. **9.** Ψαλ. 118,41. **10.** Ψαλ. 118,73. **11.** Ψαλ. 118,41. **12.** Ψαλ. 118,57. **13.** Ψαλ. 118,161. **14.** Ψαλ. 118,73. **15.** Ψαλ. 118,41. **16.** Ψαλ. 118,57.

ΠΕΡΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ ΚΑΙ ΜΑΘΗΤΩΝ*

76 Ἄτεχνος κυβερνήτης ἕτοιμος ναυαγία καὶ ἀνεπιστήμων ἡγούμενος ἀπώλεια μαθητῶν.

Ἄπειρος ποιμὴν ἐξέστρεψεν ἀστραγάλους προβάτων καὶ ἡγούμενος ὁδοὺς μαθητῶν. Οὐ διαγνώσεται ἐν ὁμίχλῃ ἀνὰ μέσον προβάτων ἀνεπιστήμων ποιμὴν οὐδ' ἐν καιρῷ πειρασμῶν ἐρεῖ τι συμφέρον διδάσκαλος ἄπειρος.

Στρατηγὸς πολέμου καὶ παθῶν ἰατρός ἐστιν ἐπιστήμων ἡγούμενος· ἢ γὰρ τρωθῆναι οὐκ ἐάσει ἢ τρωθέντα ταχέως ἰάσεται.

Ἀνήκοος μαθητὴς διεστραμμένον ξύλον καὶ οὐ μὴ ὀρθωθῇ ἐλεγχόμενος συνεχῶς.

Ἀσύμφωνος ἀδελφὸς ἀπηχούσης λύρας νευρὰ καὶ τῇ κοινωνίᾳ λυομένη τοῦ κοινοῦ μέλους.

Κηφὴν ἐσθίει μελισσῶν πόνους καὶ ῥάθυμος ἀδελφὸς ἐλαττοῖ συνοδίας ἐνάρετον πρᾶξιν.

Δειλὸς στρατιώτης ἐκλύει πολεμιστῶν χεῖρας καὶ ἀμελὴς μοναχὸς χαυνοῖ προθυμίαν ἀδελφῶν.

Σμῆνος μελισσῶν ἐργάζεται κηρίον καὶ σύστημα ἀδελφῶν Βασιλείαν Οὐρανῶν.

Σάλπιγξ διεγείρει προθυμίαν πολεμιστῶν καὶ μαθητῶν σπουδὴν διδασκαλία πρακτικῆς ἀρετῆς.

78 Ὅπλισον δακτύλων λόγοις, ἡγούμενε, σοὺς ἀδελφοὺς καὶ θωράκισον ἐπαγγελίαις τῶν μελλόντων ἀγαθῶν· φράξον «θυρεῷ πίστεως»[1] ἄθλοις καὶ περικνήμισον ἐλπίδι τῇ εἰς τὸν Θεόν· κίνησον τοὺς πόδας ἐν εὐαγγελικοῖς μαθήμασι καὶ ζῶσον τὴν ὀσφὺν[2] σωφροσύνης λόγοις· δὸς μάχαιραν εἰς τὴν χεῖρα κατὰ τῶν παθῶν ὀξύτατον θυμὸν καὶ ἀντίταξον φάλαγγα παθῶν ἡδονῇ.

---

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ P. Van den Ven, Un opuscule inédit attribué à S. Nil, ἐν Mélanges Godefroid Kurth (Bibliothèque de la Faculté de philosophie et lettres de l'Université de Liège), Liège 1908, 2, σσ. 76-80 (ὑπὸ τὸ ὄνομα Νείλου τοῦ Ἀσκητοῦ).

1. Ἐφ. 6,16. **2.** Πρβλ. Ἐφ. 6,14.

Γύμνασον ἐν λογισμοῖς τοὺς ὁπλίτας, οἳ ἐμπείρως ἔχουσι πρὸς τὴν μάχην· καὶ δεῖξον φοβερὸν τὴν ἧτταν τῇ ἀπειλῇ τῆς αἰωνίου κολάσεως.

Τὸν νικητὴν ἀνακήρυττε λαμπροῖς ἐπαίνοις, οἶδε γὰρ καὶ ἡ εὐφημία σπουδαιοτέρους ποιεῖν· καὶ τὸν ἐπηρεασθέντα θεράπευσον συμπαθῶς, οὐχ ἧττον γὰρ ἀπειλῆς ἐντρέπει συγγνώμη τὸν συνετόν.

Μὴ κινήσῃς θυμῷ ἐφ' ἁμαρτήσαντι μαθητῇ, οὐ γὰρ ὅσιον ἑαυτὸν τιτρώσκειν πρὸ τῆς θεραπείας ἑτέρου· ἀλλὰ ἀνεξικάκως διόρθωσαι ‹πρὸς› τὸ ἀγαθόν· καὶ γὰρ ἰατρὸς θεραπεύει μὲν τὸ πάθος, οὐκ ἀγανακτεῖ δὲ πρὸς τὸν ἀκουσίως νοσήσαντα. Τέμνων ἰατρός, χωρὶς ὀργῆς τοῦτο ποιεῖ· καὶ ἐλέγχων διδάσκαλος μὴ μιγνύτω τῷ ἐλέγχῳ θυμόν.

80 Τοὺς γῆν Αἴγυπτον φεύγοντας δι' ἐρήμου ὁδηγεῖ ὁδόν[1]· οἶδε γὰρ ἡ σπάνις παιδαγωγεῖν πρὸς ἐγκράτειαν καὶ ἀρχομένους τῆς ἀρετῆς. Προσκήνωσον τῇ Αἰλείμ (πυλῶνες δὲ αὐτοὶ ἑρμηνεύονται, τῆς ἐπὶ τὴν ἀρετὴν εἰσόδου φερούσης σύμβολον) καὶ δεῖξον τοὺς ἑβδομήκοντα φοίνικας. Σκήνωσον δὲ ‹κατὰ› τὰς δώδεκα πηγάς[2] —δεῖ γὰρ καὶ τὰ τῆς νίκης σε ὑποφωνεῖν (φοίνικες σύμβολον) καὶ τὴν τῶν παθῶν παραμυθεῖσθαι φλόγα παρέχοντα νάματα δαψιλῶς— ἕως ‹ἂν› πάντα καθελόντες τὰ ἀλλότρια ἔθνη φθάσωσιν εἰς τὴν «γῆν τῆς ἐπαγγελίας»[3], ἐν ᾗ τὸν μακάριον τῆς ἀπαθείας βιώσονται βίον μισθὸν τῶν πόνων τὴν ἀληθινὴν κομιζόμενοι εὐφροσύνην.

1. Πρβλ. Ἰεζ. 20,10. 2. Πρβλ. Ἐξ. 15,27. 3. Ἑβρ. 11,9.

ΚΑΤΑ ΜΙΜΗΣΙΝ ΤΩΝ Ᾱ ΣΜΑΤΩΝ*

71 Ἀπαγγείλατέ μοι, ποιμένες, ποῦ ποιμαίνει δεσπότης ἐμὸς καὶ ποῦ κοιτάζει[1] τοὺς ἄρνας αὐτοῦ καί «εἰς τόπον χλόης»[2] αὐτοῦ καταπαύσατέ με.

Ἐὰν μὴ γνῷς τὴν ἀγάπην, οὐκ ὄψῃ μονὰς ποιμένος ἡμῶν καὶ πηγὰς αὐτοῦ ἀποκρύψομεν ἀπὸ σοῦ, ἐπαύλεις δὲ ἐρίφων περιλήψονταί σε[3].

Ἐξεγείρατέ με, ἐξεγείρατε[4], ὦ φίλοι, καὶ ἐξισχύσατε καρδίαν μου, ἕως οὗ θελήσει ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς ἐκθρέψαι ψυχήν μου μετὰ ἀγέλης αὐτοῦ.

Ἰδοὺ οὗτος κάθηται ἐπὶ τῶν ὀρέων, ποιμαίνει ἐπὶ τῶν βουνῶν[5]· εἶδος αὐτοῦ ὡς εἶδος φωτὸς καὶ φωνὴ αὐτοῦ ὡς φωνὴ βροντῆς[6].

Τί ὁ ποιμὴν πρὸς τοὺς ποιμένας ἀπαγγ[ειλατέ]μοι· ὡς ἡδεῖα ἡ φωνὴ αὐτοῦ καὶ γλυκὺς ὁ λόγος αὐτοῦ· ὀσμὴ ἱματίων[7] αὐτοῦ ὡς ὀσμὴ ὑσσώπου.

72 Εἰσήγαγεν ἡμᾶς ὁ Νυμφίος εἰς κῆπον αὐτοῦ[8] καὶ εἰς Παράδεισον τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ· χρί[νοις[9] ἐστε]φάνωσεν ἡμᾶς καὶ ἔδωκε βότρυας ἐπὶ κόλπους ἡμῶν[10].

Ὡς ὡραῖος, Νυμφίε, Παράδεισος Πατρός σου· ἄνθη αὐτοῦ ὡς [ἄνθη τοῦ πεδίου[11]] καὶ κέδροι αὐτοῦ ὡς κέδροι[12] τοῦ Λιβάνου.

Ἀποκρίνεται ὁ Νυμφίος καὶ λέγει μοι· εἴσελθε εἰς κῆπόν μου καὶ ἀνάπαυσαι ὑπὸ σκιάν μου· μῆλά μου δώσω ἐν τῷ στόματί σου καὶ ῥοάς μου ἐν λάρυγγί σου[13].

* Κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ P. Géhin, Evagriana d'un manuscrit basilien (Codex Vaticanus gr. 2028; olim Basilianus 67), Le Muséon 109 (1996), σσ. 71-72.

1. Πρβλ. Ἆσμ. 1,7. 2. Ψαλ. 22,2. 3. Πρβλ. Ματθ. 25, 32-33. 4. Πρβλ. Ἆσμ. 2,7. 3,5. 8,4. 5. Πρβλ. Ἆσμ. 2,8. 6. Πρβλ. Ἰω. 40,9. Ψαλ. 76,19. Ψαλ. 103,7. Σ. Σειρ. 43,17. 7. Πρβλ. Ἆσμ. 4,10. 8. Πρβλ. Ἆσμ. 4,16. 6,2. 9. Πρβλ. Ἆσμ. 2,16. 10. Πρβλ. Ἆσμ. 1,14. 7,9. 11. Πρβλ. Ἆσμ. 2,1. 12. Πρβλ. Ἆσμ. 5,15. 13. Πρβλ. Ἆσμ. 2,3.

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΧΩΡΙΩΝ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΓΡΑΦΗΣ

Σελ.

Γεν. 1,3 351
1,6-7 215
1,7 348
1,26..40.67.212.213.276
1,26-27 24
1,31 ....324.343.358
2,7 ....213.276
2,18 213
2,21-23 333
2,22 177
3,1-7 92
3,5 ....91.335
3,15 336
4,1 51
5,32 144
6,3 68
9,18 221
10,15-19 221
11,7-9 150
12,1 ....77.220
18,1-15 89
19,1 89
19,15 119
19,24-25 378
20,2 316
24,63 260
25,8 ....90.235
25,26 ....156.170
27,1 285
27,6-25 322
27,9 285
28,6 367
28,22 367
32,25-26 88
35,16 320
35,19 320
36,11 386
36,12 386
37,23-28 220
37,27-28 145
37,39-48 390
37,50 390
39 (κεφ.) 295
39,1-4 390
39,7 220
39,10 221
39,21-23 390
39-41 (κεφ.) 331
40,7-8 145
41,7-29 221
41,9-13 145
41,30-37 145
41,37-40 221
41,37-44 390
46,3-6 221
48,7 320
48,16 364
49,10 248
49,11 24
49,15 24

Ἐξ. 1,7-9 222
1,8-13 146
1,12-14 305
1,14 158
1,22 223
3,7 327
3,14 240
5,7-18 158
6,3 146
6,26 133
7,19-21 ..... 146.222
8,13 144
8,20 144
9,24 331
10,13-14 144
10,13-15 223
11,5 ..... 144.149
11,9-10 222
12,3 61
12,29 223
12,41 310
12,41-42 150
12,51 150
13,3 310
13,21-22 ..34.138.139.223
14,10 225
14,11 225
14,15-31 104
14,21-29 326
14,22 124
14,23-26 139
14,25 133
14,27 125
15,1 ..... 226.328
15,8 326
15,21 328
15,23 140
15,24-25 226
15,27 408
16,3 141
16,8 140
16,13 138
16,31 140
17,1-6 147
17,6 ..... 146.245
17,11 43
19,3 245
19,16 158
19,20 245
20,13 ..... 11.70
20,15 70
20,17 267
20,18 182
20,21 201
21,2 261
21,5-6 261
22,27 329
23,31 183
24,2 306
24,16-18 201
28,1 323
28,2 321
28,36 406
29,6 406
31,3 294
32,15 137
32,32 227
33,12 13
33,18-23 110
33,20-23 100
34,2-5 186
34,27 34
34,35 34
35,31 294
36,37 406
40,24 288

Λευϊτ. 8,9 406
12,2 253
15,24 253

19,18 ..... 11.387
24,6 42

Ἀριθ. 1,2 353
11,5 141
11,6 141
11,20 ..... 138.141
11,31-32 138
12,12 92
19,11 253
19,14 253
20,11 140
20,17 ..... 400.402
21,5 138
24,20 55
25,2-3 227
25,6-7 227
26,65 119
32,13 198

Δευτ. 2,27 ..... 400.402
3,11 327
4,20 139
4,24 106
5,32 ..... 254.400.402
6,2 136
6,5 ..... 25.387
6,12 157
6,13 262
7,25 267
10,1-5 321
10,12 263
11,1 387
11,6 227
11,9 125
11,24 183
11,27-28 159
15,6 243
15,9 ..... 400.402
17,11 254
18,11 382
29,28 300
32,8 369
32,8-9 150
32,9 257
32,13 160
32,17 159

Ἰησ. Ν. 1,4 183
1,7 ..... 254.400.402
6,17 406
23,6 ..... 254.400.402
24,4 150

Κριτ. 5,5 406
13,8 406
16,28 406

Ρουθ 1,2 320

Α' Βασ. 1,3 406
1,11 406
1,16 87
1,21-25 367
2,1 203
2,18-19 238
2,30 383
5,1-12 152
8,21 297
15,9 272
16,14 117
19,1 ..... 51.271.302
26,20 209
28,11-12 382

Β' Βασ. 5,10 321
7,12-14 176
11,3 57
12,3-4 372
13,21 355
14,20 369
18,15-16 203
22,9 106
22,51 176

24,14 301

Γ′ Βασ. 1,39 203
8,9 321
17,4 53
17,5-6 346
19,10 335
22,19 240

Δ′ Βασ. 10,16 406
17,26 199
18,9 188

Α′ Παρλ. 1,8 221
1,36 386
5,9 183
6,17 198
12,41 180
21,13 301
22,1-4 205

Α′ Ἔσδρ. 5,7-8 165
6,1 124

Β′ Ἔσδρ. 9,46 406

Νεεμ. 9,17 145

Ἰουδὶδ 1,21 248
16,17 397

Τωβ. 4,15 ....399.401
13,17 388

Β′ Μαχχ. 2,8 99

Ψαλ. 1,3 ....148.252
1,4 13
1,6 26
2,1 94
3,6 355
4,2 338
4,7 208
4,8 375
5,1 57
5,10 173
6,4-6 238
7,2 168
7,3 197
7,5 329
7,9 301
7,12 196
8,5 25
9,2 79
9,8-9 181
9,15 347
9,21 ....134.286
9,29 27
9,33 30
10,8 27
10,12 30
11,7 ....296.390
12,4-5 365
12,5 63
12,6 328
15,10 ....18.27.332
15,27 32
17,9 106
17,11 154
17,31 144
17,39 35
18,1 46
18,2 177
18,5 157
18,8 ....192.254
18,9 255
21,2 172
21,13 28
21,15 151
21,17 93
21,20 117
21,26 84
22,1 154
22,2 409
22,5 ....41.154
23,1 28

24,2 328
24,5 285
24,7 259
24,8 144
25,1 301
25,2 221
26,13 185
27,7 263
30,12 209
31,5 263
32,6 282
32,9 351
32,14 200
33,1 ....27.79
33,3 225
33,8 364
33,9 274
33,14 11
33,15 404
33,20 ....297.309
34,6 351
34,19 16
34,24 301
35,7 ....181.257
35,10 208
36,11 319
36,16 ....362.365
36,27 189
36,28 55
37,4 58
37,5 158
37,10 332
38,3 337
38,11 67
39,9 71
39,12 181
40,5 ....48.206
41,2 339
42,1 301
42,3 181
42,4 164
43,17 366
43,23 285
43,25 131
45,1 116
45,5 146
45,9 220
45,11 19
46,2 343
46,3 197
47,9 389
48,13 360
48,21 360
49,16 269
50,5 58
50,13 65
50,19 45
56,6 234
61,8 207
61,10 346
62,11 34
65,2 215
67,2 54
67,31 22
67,34 111
68,10 302
71,4-5 361
71,6 110
72,2-3 ....342.378.380
72,22 154
72,27 ....21.299
72,28 347
75,2 320
75,8 191
76,6 352
76,19 409
77,11 225
77,15 ....139.226
77,24 217
77,43 137

77,46-47 147
83,11 ....165.362
84,10 166
84,13 166
85,8 178
86,5 170
87,5 63
88,16 181
88,17 182
88,47 145
91,11 203
92,2 191
93,10 344
93,17 332
94,3 198
94,8 21
94,11 183
95,13 205
98,5 205
100,1 167
100,5 401
101,5 209
101,24 212
101,25 90
101,26-27 383
102,1-2 214
102,2 156
102,10 260
102,20 283
103,4 106
103,7 409
103,13 217
103,15 ....24.229
103,25 354
103,33 327
104,6 176
104,28-36 147
105,3 225
105,19 227
106,6 231
108,6 239
109,1 ....28.168.191
110,2 241
110,9 318
110,10 ....167.242.243
111,1 293
112,4 369
113,25 308
114,4 ....297.309
115,1 18
115,9 84
117,18 68
118,1 255
118,10 256
118,14 263
118,19 ....220.271
118,30 265
118,32 264
118,41 406
118,50 270
118,57 406
118,60 49
118,66 344
118,73 406
118,79 277
118,80 279
118,113 287
118,122 360
118,134 51
118,137 205
118,143 296
118,154 301
118,157 358
118,161 406
118,169 307
118,170 307
118,176 358
119,2 309
120,7 310
121,9 327

122,2 312
123,7 209
124,3 292
125,5 324
126,1 182
127,3 24
131,4 ....264.272
131,9 323
131,13 170
131,16 321
131,18 321
133,24 257
134,8 149
134,13 209
135,8 393
136,4 127
138,12 331
138,14 46
138,17 335
138,21 335
139,3 335
139,4 86
140,2 43
140,5 43
142,5 ....213.352
142,7-8 174
144,1 ....342.344
144,11 224
145,3 101
146,2 346
146,3 346
146,4 ....347.353
146,5 354
148,4 ....103.385
148,5 351
149,7 192

Ἰωβ
1,18-19 46
1,21 ....52.370
1,2(κεφ.) 316

Παρμ.
5,7 404
6,18 378
7,14 365
9,3 338
30,21 33
31,25 101
32,9 377
40,5 398
40,8 55
40,16 61
40,19 361
40,21 22
41,25 361
1,16 285
2,1 369
2,2 369
2,13 232
2,17 364
3,7 337
3,10 24
3,21 264
3,34 192
4,6 315
4,8 315
4,19 365
4,23 ....400.402.404
4,27 ....254.400.402
5,22 364
6,4-5 366
6,7-8 283
6,8 283
6,14 353
7,4 315
7,12 46
7,26 354
8,13 293
8,22-25 316
9,1-2 142
9,10 167

9,18α 310
10,10 .....399.401
10,19.....366.399.401
10,27 377
11,25 404
12,4 404
12,27 322
13,9 288
14,33 320
15,16 165
15,17 362
15,18 404
15,27α 358.384
15,29 404
15,29α 362.365
17,7 404
19,17 55
20,13 399
20,29 353
21,19 301
21,26 235
23,9 287
24,20 363
25,24 362
26,8 404
26,11 145
26,22 90
28,3 361
28,4 85
28,8 356
28,22 356
29,22 404
30,17 346
31,6 340
31,8 307

Ἐκκλ. 1,14 356
1,17 356
2,4 24
2,11 356
2,17 356
2,26 356
3,14 358
3,19 360
4,4 356
4,6 356
4,12 364
4,16 356
5,1 365
5,2 365
5,4 367
5,6 368
5,14 370
5,18 371
6,4 374
6,9 356
7,25 380
8,11 361
10,4 142
11,2 153
11,5 332

Ἄσμ. 1,3 323
1,5 310
1,7 409
1,14 409
2,1 .....322.409
2,3 409
2,7 409
2,8 409
2,12 322
2,16 409
3,5 409
4,8 23
4,10 409
4,16 .....202.409
5,15 409
6,2 409
6,8-9 40
7,9 409

8,4 409

Σ. Σολ. 1,4 353
2,24 372
13,1 346
16,9 .....144.147
16,10 148
16,20 140
16,22 331
50,27 71

Σ. Σειρ. 1,26 302
2,1 273
3,22 .....400.402
3,23 .....400.402
5,12 .....399.401
7,27 404
8,5 62
12,6 87
15,9 .....347.351
21,26 86
23,2 67
23,4 319
23,14 404
43,17 409

Ὡσ. 3,3 11
5,15-6,1 144
6,3 339
7,13 290
9,8 70
9,17 232
10,2 255
10,12 202

Ἀμ. 8,9 395
8,11 .....54.201

Μιχ. 2,10 27
4,2-3 394
5,1 320

Ἰωὴλ 1,4 223

Ἰων. 1,2 15

Ναοὺμ 1,7 .....400.402

Ἀββ. 2,14 349

Ζαχ. 2,12 44
2,15 .....134.167

Μαλ. 2,7 329
3,20 .....299.383

Ἡσ. 1,4 55
1,6 .....59.387
1,9 406
1,19-20 372
2,3 134
2,3-4 394
3,16 341
5,2 24
5,6 .....201.233
5,24 296
6,9 18
6,10 68
10,13 192
11,1 322
11,2 294
13,13 35
14,12 282
19,1 18
24,18 142
25,8 312
26,9 299
28,10 116
28,16 69
28,22 74
29,13 84
30,1 290
33,2 116
33,11 346
35,6-7 339
35,10 130
37,4 127

38,11 167
40,4 200
40,5 47
42,7 109
49,2 .....56.132
53,4 .....171.318
53,7 .....391.392
53,8 224
56,10 93
57,15 132
58,2 299
58,9 46
58,12 85
59,5 68
59,7 285
59,20 257
61,1 184
63,3 23

Ἱερ. 1,9 66
2,19 290
2,21 .....24.27
9,22 181
9,22-23 86
12,1 .....342.380
15,9 395
15,18 404
23,5 213
23,23 299
25,11 210
26,18 180
27,34-35 204
37,8 229
38,30 16
38,31 134
39,39 134
41,5 406
42,8 115

Βαρ. 3,38 211

Θρ. 1,4 347
1,8 347
3,27 259

Ἰεζ. 10,5 406
10,18 154
11,22 154
18,26 119
20,10 408
24,10 68
33,18 119

Δαν. (Σωσ.) 1 (κεφ.) 295

Δαν. 1,1-7 313
2,21 129
2,37 311
3,50 331
3,82 177
3,86 177
5,28 74
7,9-10 83

Δ′ Μακκ. 1,14 .....400.402
2,2-4 390

Ματθ. 1,16 35
2,1 170
3,12 328
3,17 .....118.250
4,1 310
4,1-2 238
4,3-11 15
4,8 111
4,9 111
4,17 .....118.344
5,2 294
5,3 .....114.134
5,4 376
5,5 369
5,6 187
5,8 .....179.181.186
260.272.336

5,10 358
5,14 106
5,16 215
5,18 296
5,21 273
5,25 388
5,27 125
5,34 .....70.282
5,37 .....400.402
5,39 335
5,41 11
5,43 387
5,44 .....234.335
5,45 .....215.343
6,7 235
6,9 350
6,10 201
6,11 .....140.219
6,16-18 43
6,19 341
6,19-20 341
6,20 .....44.341
6,22 .....288.299
6,25 90
6,26 217
7,2 354
7,6 .....59.259
7,12 .....399.401
7,13 .....33.297
7,21 354
7,23 .....93.106
7,25 75
7,26-27 231
8,3 74
8,12 .....16.52.75.397
8,13 52
8,17 183
8,20 47
8,25 231
8,26 .....180.226.231.384
8,29 100
8,30-33 100
8,31 324
8,42 52
8,50 52
9,2 68
9,6 68
9,9 142
9,12 .....80.344.345.387
9,13 .....80.249
9,17 280
9,34 305
10,17-22 300
10,18 269
10,22 65
10,23 334
10,30 170
10,41 334
11,15 81
11,23 76
11,27 343
11,28 .....59.339
11,30 196
12,24 305
12,36 .....57.307.359
12,43 339
13,4 15
13,11 300
13,25 .....236.249
13,38 369
13,40 93
13,42 .....16.397
13,49 93
13,50 .....16.397
13,51 82
14,20 158
14,36 241
15,8 144
16,9 158
16,16 240

16,18 .....26.142.199
16,24 267
17,5 201
18,3 319
18,6 305
18,8 397
18,10 .....214.295
18,12 37
18,20 78
19,19 387
19,21 11
19,23 81
19,28 311
20,1 32
20,22-23 240
20,28.....49.71.89.318.319
21,5 387
21,9 252
21,23 95
21,38 182
21,38-41 183
21,42 69
21,43 304
22,11-12 321
22,13 .....16.397
22,14 176
22,32 382
22,37 387
22,37-40 387
22,39 387
22,41-43 240
23,12 .....54.389
23,22 282
23,27 173
23,35 .....113.236
24,9 65
24,11 70
24,30-31 211
24,35 282
24,51 .....16.397
25,12 87
25,14-30 235
25,30 397
25,32-33 .....76.409
25,34 39
25,41 .....106.336.397
26,2 393
26,14-16 371
26,20-25 89
26,37 73
26,38 73
26,39 .....113.241
26,41 .....58.341.366
26,54 334
26,56 .....174.334
26,60 95
26,63 392
26,64 .....75.240
27,1-2 95
27,2 137
27,3-5 90
27,11 387
27,14 392
27,20-23 95
27,20-26 392
27,27-31 394
27,39 238
27,42 238
27,45 .....36.393
27,51 .....110.393
27,52-53 393
27,54 393
28,19 .....199.205.212
28,20 78

Μάρκ.

1,4-5 326
2,17 .....249.344.345.387
2,22 280
3,17 132
3,22 305

4,7 50
4,18 50
4,19 50
4,33 208
4,37 384
8,19 158
8,34 267
9,2 180
9,35 .....400.402
9,42 305
9,43 397
9,48 .....328.397
10,45 .....71.89.318.319
12,30 .....212.387
12,30-31 .....400.402
12,31 387
12,33 387
13,9 269
13,31 282
14,1 393
14,38 341
14,49 334
14,61 392
15,1 137
15,2 387
15,5 392
15,11-15 392
15,17-20 394
15,33 393
15,38 393
15,39 393
16,19 75

Λουκ.

1,28 75
1,30 74
1,32 .....177.322
1,35 250
1,50 248
1,52 129
1,54 .....248.318
1,58 248
1,59 254
1,68 318
1,70 282
1,78 248
2,8-9 177
2,8-14 307
2,11 177
2,14 .....177.199
2,35 40
3,6 .....163.268.280
3,17 328
4,21 184
5,18 68
5,31 .....344.345.387
5,32 249
5,37 280
6,16 235
6,21 60
6,22 65
6,25 60
6,27 335
6,35 335
7,11-15 180
7,14 74
8,5 347
8,8 .....48.134.166
8,13 317
8,16 288
8,33 104
9,23 267
9,58 47
9,62 119
10,16 159
10,18 282
10,19 .....148.218
10,20 171
10,27 .....387.400.402
10,31-35 387
10,35 387

11,2 350
11,3 .....140.219
11,15 305
11,24 339
11,28 222
11,34 299
11,51 113
12,18 341
12,47-48 367
12,49 ....83.107.189.296.383
12,57-59 388
13,16 273
13,28 .....16.397
14,11 .....54.389
15,4-7 308
15,23-30 100
16,8 306
16,19-25 380
16,25 375
17,2 305
17,6 217
17,10 .....388.400
17,21 .....325.357
18,4 54
18,13 .....60.61
18,14 389
18,32 394
19,1-10 388
19,10 308
19,12-27 388
19,17-19 391
19,38 387
21,12 269
21,33 .....128.282
21,34 108
22,1 393
22,42-46 113
22,47-48 235
23,3 387
23,4 392
23,9 392
23,14 392
23,18 .....283.392
23,22 392
23,43 12
23,44-45 393
23,45 393
24,32 66

Ἰω.

1,1 283
1,2 89
1,3 .....44.89
1,4 229
1,5 106
1,9 .....187.233
1,10 369
1,14 .....198.210.213
239.251
1,16 .....22.178.372
1,18 .....124.128.239
1,29 .....49.71.318.391
1,36 318
1,38 92
1,49 387
2,1 312
2,4 344
2,19 .....20.51
3,7 242
3,16 239
3,18 239
3,19 86
3,29 383
4,14 .....40.145.183.208
229.339
4,23 102
4,24 102
4,34 71
5,3 197
5,8-11 72
5,35 322

5,39 290
6,13 158
6,31-33 141
6,35 74
6,41 .....74.113
6,49-50 142
6,51 .....74.160.223
6,51-58 356
6,54 111
6,55 113
6,63 294
7,7 65
7,12 250
7,22 14
7,38 .....78.103.139.385
8,4 122
8,12 229
8,31-32 .....18.278
8,34 .....172.295
8,44 386
8,48 250
9,6-7 194
9,16 112
9,22 300
10,3 346
10,10 74
10,11 .....198.308
10,11-16 387
10,14 308
10,15 343
10,16 .....233.250
10,34 161
11,10 19
11,25 .....22.161.373.379
11,25-26 41
11,52 346
12,13-15 387
12,24 160
12,31 234
12,32 .....180.241
12,40 269
12,42 300
14,6 .....12.13.32.43.87
91.156.169.199
254.260.264.267
273.300.373.379
14,7 105
14,10 383
14,21 403
14,23 .....26.103.130.207
14,27 167
14,30 172
15,4-5 266
16,2 300
16,32 174
16,33 83
17,11 344
17,12 346
17,21-22 .....184.362
17,21-23 344
18,9 346
18,29-30 95
18,33 387
18,35 137
18,38 392
18,39-40 392
18,40 95
19,2-3 394
19,4 392
19,6 392
19,9 392
19,15 139
19,34 .....140.160
19,36-37 40
19,39 75
20,24-28 211
40,9 409
41,50-51 141
41,58 141

Πράξ.
1,20 235
1,21-26 235
2,1 34
2,3 66
2,21 127
2,27 332
2,38 331
3,15 140
3,18 282
3,21 282
4,11 69
7,36 146
7,59 355
8,1 115
8,3 142
8,18 331
8,32 391
10,11 396
10,12 396
10,42 83
10,45 331
13,28 392
13,50 115
14,15 ....26.163
17,24 ....97.179
17,24-25 202
18,25 363
22,17 219
24,25 263
28,28 ....268.280

Ρωμ.
1,1 293
1,3 240
1,17 ....203.267
1,20 97
1,25 109
1,26 302
2,4 54
2,11 374
2,12 26
2,13 377
2,14 194
2,19 88
2,25-29 299
3,2 ....303.304
3,28-30 128
5,3 ....42.86.330
5,5 143
5,11 251
5,21 112
6,4 ....137.254
6,6 280
6,8 ....338.361.375
6,12 128
6,21 256
6,22 283
7,14 224
7,22 ....103.306
7,24 60
8,4 140
8,6 141
8,8 142
8,9 140
8,13 161
8,15 ....312.363
8,18 271
8,26 365
8,29 39
8,31 78
8,34 ....75.155
8,35 272
8,37 17
9,4-5 325
9,20 374
9,28 74
10,2 285
10,4 308
10,6 116
10,7 116
10,10 ....81.99

11,22 ....274.275
11,23 346
11,33 ....103.149
257.371.384
12,1 157
12,11 ....348.363
12,13 74
12,17 ....399.401
12,19 63
12,21 ....399.401
13,8 388
13,9 387
13,10 387
13,13 233
13,14 ....237.385
14,1 230
14,2 217
15,5 323
15,20 211
16,4 162
16,20 281
16,27 308

A′ Κορ.
1,1 307
1,5 ....103.372.384
1,10 ....166.350
1,20 362
1,21 113
1,23 113
1,24 ..43.77.83.99.111.320
1,27 69
1,27-28 216
1,28 ....69.113
1,30 ....43.320.321.355
1,31 86
2,9 ....42.289
2,14 140
2,15 296
2,16 314
3,1 294
3,3 161
3,16 ....103.341
3,17 ....27.103
3,19 362
4,1 243
4,4 105
4,5 300
4,15 75
5,1 26
5,1-5 292
5,5 57
5,7-8 299
5,12 103
6,10 152
6,18 ....61.74
7,19 299
8,2 175
8,6 155
8,12 31
9,27 390
10,4 ....64.69.97.138.139
146.147.160
10,13 258
10,31 108
11,3 355
11,30 ....173.230
12,9 ....224.350
12,13 350
12,21 288
12,27 ....151.165
13,1 350
13,7 298
13,9 369
13,12 ....42.175
14,15 157
15,3 ....145.172
15,20 394
15,22 ....116.267
15,22-23 17
15,23 394

15,24 126
15,28 .....353.361
15,47-49 22
15,49 .....140.175
16,9 43

Β′ Κορ. 1,1 307
1,3 279
1,7 101
1,10 50
1,12 .....292.300.302
1,17 .....400.402
2,7 68
2,9 86
2,11 284
2,15 337
3,6 .....41.140
3,16 261
3,17 363
4,10 .....58.128.281
4,16 103
4,18 265
5,17 .....134.211
5,19 .....19.20.320.383
6,10 207
6,11 294
6,16 .....21.130.132.192.341
6,18 213
7,5 301
7,10 156
8,9 .....32.173.174.232
10,5 .....56.319
10,17 228
11,2 .....117.302
11,14 106
11,29 302
11,44 108
12,10 .....115.276
13,3 288
13,8 .....400.402
13,11 323

Γαλ. 1,3-4 325
1,5 325
1,8 112
1,10 .....399.401
3,1 26
3,27 .....237.385
3,28 337
4,4 261
4,7 239
4,25-26 391
4,26 .....76.130.238
286.319.328.389
5,14 387
5,16 140
5,22 232
6,14 291

Ἐφ. 1,1 307
1,3 105
1,20 155
2,1 211
2,3 263
2,5 252
2,13 301
2,14 32
2,18 350
2,20 170
2,22 130
3,10 .....16.358
3,16 .....103.306
4,1-2 361
4,13 323
4,14 228
4,22 .....143.212.280
4,24 .....237.321
4,27 291
5,14 366
5,23 238
5,27 .....40.78.212

6,9 374
6,12 .....291.338.374
6,14 .....321.407
6,16 .....23.57.142.407
6,19 294
6,24 27

Φιλιπ. 1,1 293
1,6 126
1,23 .....246.261
1,27 350
2,6-7 173
2,7 .....88.177.178.245.251
2,7-8 114
2,8 174
2,10 178
2,10-11 351
3,13 254
3,20 .....175.282.386
3,21 .....193.211
4,2 323
4,7 .....48.130.306.314
4,13 181

Κολ. 1,3 .....400.402
1,13 158
1,15 .....105.190.394
1,16 .....155.348.374
1,18 394
1,19 75
1,20 233
2,11 299
2,12-13 254
2,16-17 20
3,3 .....156.279
3,5 .....157.280.350.390
3,9 280
3,10 143
3,12 385

Α′ Θεσ. 1,2 .....400.402
2,13 .....400.402
4,1 317
4,17 .....111.242
5,15 .....399.401
5,17 .....91.168.400.402

Α′ Τιμ. 1,19 228
1,20 292
2,4 .....34.111.334.335
2,8 43
3,5 .....102.391
3,6 38
3,15 .....102.190
3,16 83
4,14 .....268.277
5,15 74
6,3 193
6,7 83
6,16 34

Β′ Τιμ. 1,9 .....164.252
1,15 292
2,11 .....338.361.375
2,21 353
3,11 115
3,12 .....83.301.399.401
4,7 203
4,7-8 17
4,8 52

Τίτ. 1,2 403
3,5 .....40.248.252.277

Ἑβρ. 1,2 .....89.239
1,3 .....39.75.105.155
1,7 106
1,9 43
1,12 97
2,1 264
2,6 195
2,14 .....37.156.195
5,7 112

5,8 112
5,13-14 140
6,1 303
6,13 321
6,16 321
6,19 29
7,2 130
8,1 155
9,3-4 321
10,12 155
10,31 343
11,3 89
11,8 389
11,9 408
11,38 209
12,1 317
12,2 205
12,22 ...76.205.210.389.391
12,23 148
12,29 106
13,8 198
13,15 ....84.115
13,21 308

Ἰακ. 1,3 33
1,4 33
2,7 70
2,8 387
2,10 256
2,19 242
4,2-3 207
4,7 12
4,11 ....399.401
4,16 193
5,12 ....400.402
5,16 206
11,17 196

Α′ Πέτρ. 1,13 310
1,19 318
2,5 69
2,11 220
2,21 392
2,22 ....82.172
3,4 ....142.306
3,9 ....399.401
3,19 392
3,22 75
4,6 392
5,7 90
5,8 28,310

Β′ Πέτρ. 1,5 329
2,10 74

Α′ Ἰω. 2,2 319
4,2 83
4,9-10 145
4,10 319
4,18 ....206.302

Ἀποκ. 1,5 394
1,8 44
2,7 12
18,16 388
21,19 388
22,2 12

ΠΙΝΑΞ
ΘΕΜΑΤΩΝ, ΟΝΟΜΑΤΩΝ, ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

(Συνταχθεὶς ὑπὸ τοῦ Δρος Θεολογίας Ἰωάννου Ἀγγελοπούλου. Τὰ φιλολογικὰ λήμματα ἐπελέγησαν ὑπὸ τοῦ κ. Παναγιώτου Γ. Νικολοπούλου, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν)

α) Οἱ πρῶτοι ἀριθμοὶ ἀναφέρονται εἰς τὴν σελίδα, οἱ δὲ μετὰ τὸ κόμμα εἰς τοὺς στίχους τῆς σελίδος. β) Ὅταν πρὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῆς σελίδος εὑρίσκηται τὸ σημεῖον σελ., τὸ ὄνομα ἢ πρᾶγμα ἀπαντᾶται περισσότερον ἢ δὶς εἰς τὴν αὐτὴν σελίδα.

Ἀβραὰμ 176,2,18. 220,9,10.
Ἄβυσσος 100,26,28. σελ. 215.
Ἀγαθὸν 98,3. 220,23. 358,1. σελ. 375. — τὸ κολλᾶσθαι τῷ Θεῷ 123,1.
Ἀγαθὸς 130,19. 361,16.
Ἀγαθότης 144,16. 213,3,19. 226,15. 314,9.
Ἀγαθωσύνη σελ. 86.
Ἀγαλλίαμα 79,13.
Ἀγαλλίασις 21,11. 84,24. 107,20. 321,22. — ἐστι χαρὰ ἐπὶ καλοῖς 85,7.
Ἀγαμία 332,9.
Ἀγανάκτησις 123,8.
Ἀγαπᾶν σελ. 293. Τελειότερον τὸ ποιεῖν μετὰ τοῦ — 293,17.
Ἀγάπη 48,7. 49,24. 55,16. 298,16. 302,14,24. 321,11. 335,5. 346,20. σελ. 350. 386,15. σελ. 388. 398,14. 404,12. 409,5. Ἐνάπειρος — 37,19. Πλουσίαν εἶνα τὴν τοῦ Χριστοῦ περὶ τὸν κόσμον — 76,12. Τελειότερος ὁ ἐξ — ἀλλ' οὐκ ἀνάγκης ποιῶν 284,27.
Ἄγγελοι 14,12. 22,9. 25,2. 29,15. 45,7. 50,16. 89,1. σελ. 106. 111,23. 177,16. 178,21,23. 245,3. 250,29. 251,19. 257,13,15. 288,24,25. 307,11,13. σελ. 329. 351,14. 361,27. σελ. 369. 387,10. 390,1. 397,14,19. 400,11. 402,10. — ἀκίνητοι, μᾶλλον δὲ δυσκίνητοι πρὸς τὸ κακὸν 282,19. — διαπαντὸς βλέπουσιν τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς 295,18. — πῦρ καὶ φῶς 106,8. Ἄρτος — 140,24. Χεὶρ εὐεργετικὴ Θεοῦ οἱ — 34,1.
Ἄγγελος 29,16. 88,28. σελ. 364. 374,12,19. Πονηρὸς — 149,31.
Ἁγίασμα σελ. 322. — Θεοῦ αἱ λογικαὶ ψυχαὶ 183,21.
Ἁγιασμὸς 75,14. 102,22. 157,6.
Ἅγιοι 98,15. 130,11. σελ. 132. 149,5. 177,24. σελ. 178. 269,9. 317,14. 389,22. — ναός εἰσι Θεοῦ 341,15. Λεπτὴ ἡ τῶν — καρδία 276,1. Πάντα ἐπὶ τὸν Θεὸν ἀναφέρουσιν οἱ — 266,4. Τοῖς — οὐ τὸ κρίνεσθαι, ἀλλὰ τὸ διακρίνεσθαι 160,24.
Ἅγιος 148,5. 254,8. — μισεῖ τὰ μίσους ἄξια 287,15. — τοῦ Θεοῦ ἐστι 234,4. Τοῦ — δόξα ὁ Θεὸς 16,8.
Ἁγιότης 50,21.
Ἁγιστεία 323,20. 394,19.
Ἁγνεία 164,14. — ἐστὶν ἁμαρτημάτων ἀποχὴ 384,2.

Ἄγνοια 46,17. 88,11. 149,25. 229,18. 366,9. 370,5,16.
Ἀγνώμων 96,16.
Ἀγνωσία 73,25. 110,26. 114,13. 153,22. 317,16. 340,1. 362,16,29.
Ἀγριότης 309,26.
Ἄγρυπνία 131,23.
Ἀγών 42,5. 254,9. 397,9.
Ἀγωνία 208,30.
Ἄδειν σελ. 107. 108,1. σελ. 233.
Ἀδελφός σελ. 363.
Ἀδημονία 264,18.
Ἅδης 26,27,28. 76,4. 108,30. 173,18. 182,21. 380,17. 394,26. 397,7. Εἰς τὸν — Ἰησοῦ ψυχὴ καταβαίνουσα καὶ ἀναβαίνουσα 27,13.
Ἀδικία 29,21,22. 78,14. σελ. 305.
Ἄδικος 384,18.
Ἀδολεσχία σελ. 87. 131,20. σελ. 260. σελ. 281. — πάντα ὅσα πράττομεν παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ἢ τὸν νόμον 87,21.
Ἀθανάσιος 11, ὑποσημ. 36,27. 89,30. 105,8. 115,4
Ἄθεος 104,22. 121,3.
Ἀθλητής. — ἐνεργήματα 11,20,23.
Ἀθυμία 171,12.
Αἰγύπτιοι σελ. 147. σελ. 149.
Αἷμα 49,8. σελ. 111. — ἀντίλυτρον τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας 185,7. — Χριστοῦ 356,10. Σῶμα καὶ — 313,13. Σωτήριον — 391,24.
Αἰνεῖν 117,5.
Αἴνεσις σελ. 224. Ἑκάστη πρᾶξις Κυρίου — γέμει 224,21.
Αἶνος 247,28. 248,28. — θεϊκὸς 247,16. Οὐ ὡραῖος — ἐν στόματι ἁμαρτωλοῦ 84,7.
Αἵρεσις 45,12. 100,1. 145,10. 317,5. 334,27. Ἡ σπάνις τῶν ὁσίων αἰτία γέγονε τῶν πολλῶν — 30,5.
Αἱρετικοὶ 126,6. 137,22. 237,18. 334,17.
Αἴσθησις σελ. 245. σελ. 357.
Αἰσθητὸν σελ. 357.
Αἰσχύνη 74,9. 238,23. 256,21,26. 279,16,22. 321,17. 397,13. — αἰωνία 87,2.
Αἰτεῖν 266,14.
Αἰχμαλωσία 327,27.
Αἰῶνες. — ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι γεγόνασιν 89,21.
Ἀκηδία 188,18,24. σελ. 264.
Ἀκρόβυστος 254,1.
Ἀκροτελεύτιον 166,6.
Ἀκύλας 12,18. 36,14. 38,10. 48,2. 77,5. 81,14. 89,26,29. 93,19. 102,19. 117,25. 123,19. 147,26. 164,7. 168,17. 170,10. 179,19. 215,23,27. 232,25. 244,11. 264,12. 265,13. 291,15. 292,24. 315,1. 318,1.
Ἀλαλαγμὸς 181,15.
Ἀλήθεια σελ. 30. 67,8. σελ. 169. 175,18. 203,21. 233,23. σελ. 248. 280,5. 282,1. σελ. 283. σελ. 295. σελ. 297. σελ. 300. 371,13. — ὁ Χριστὸς 179,3. Οὐδεμία — ἢ ὁ Χριστὸς 20,19.
Ἀληθευτὴς σελ. 247.
Ἀλληγορία 200,15.
Ἀλλοτρίωσις. — ἀπὸ Θεοῦ 49,1.
Ἄλυπος 271,13.
Ἅλωσις. — Ἱερουσαλὴμ 115,9.
Ἁμαρτάνειν σελ. 67. 86,4. 90,27. 114,18. 138,9. 145,10. 182,15. 199,6,7. 261,28. 263,9. 269,2. σελ. 291. Οὐ ταὐτόν ἐστιν τὸ — καὶ τὸ ἀποστατεῖν 290,17.
Ἁμάρτημα σελ. 59. 141,9. — τόπος τῷ διαβόλῳ 291,26. Κατὰ διάνοιαν — 387,5.

Ἁμαρτία 21,13. σελ. 28. 37,22. 38,16. 39,18,19. 49,8,9. σελ. 58. σελ. 60. 64,7. σελ. 67. 68,8. σελ. 71. 83,5. 88,7,8. σελ. 95. 109,3. 112,7. 116,3. σελ. 118. 120,7. 121,21. 126,22. σελ. 127. 128,23. 139,9. 144,26. 145,25,29. 149,16. 163,9. σελ. 166. 171,23,25. σελ. 172. 185,21. 211,27. σελ. 213. 258,19. 264,10. 267,13. 273,19. σελ. 275. 292,2,4. 295,5,6. 301,22. 302,9. 313,11. 318,16. 326,2. 336,6. 347,12. 356,21,23. 364,27. 391,21. — ἀπόλλυται ὑπὸ ἀγαθοῦ Θεοῦ 106,30. — μακρύνει ἀπὸ Θεοῦ τὴν εὐχὴν 305,26. — φοβερὰ τὸ ἀρνήσασθαι τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντα (Κύριον) 304,19. Ἁμαρτωλὸς οὐκ ἔσται, — οὐκ οὔσης 351,22. Κατ' ἐνέργειαν — 28,4. 118,15. 228,24. σελ. 273. 387,3. Κατὰ διάνοιαν — 118,14. 273,20,23. Σπέρμα — λογισμὸς πονηρὸς 39,19.
Ἁμαρτωλὸς 20,1. 23,1. 27,23. 79,8. σελ. 84. 90,25. 106,2. 107,10. σελ. 116. 130,18. 193,1,12. 291,4,5. — ἔσονται ὡς οὐκ ὄντες 69,7. — ἔστιν ὁ ἐξ ἡδυπαθείας καὶ ἀκολασίας ἁμαρτάνων 28,12. — οὐκ ἔσται, ἁμαρτίας οὐκ οὔσης 351,22. — πρόσκαιροι ἂν εἶεν 53,10. Οἱ — τὰς ἁμαρτίας μεθ' ἑαυτῶν ἐκφέρουσιν 83,3. Τῷ — γελοῖον ἦθος ἡ θεοσέβεια 271,18.
Ἄμβλωμα 92,25.
Ἄμωμος σελ. 254.
Ἀναβαθμοὶ σελ. 308.
Ἀνάγνωσμα 135,20.
Ἀναισθησία 194,10. — τῶν ἰδίων κακῶν 193,2.
Ἀνακαινισμὸς 219,21.
Ἀνάλυσις. — σὺν Χριστῷ 261,13.
Ἀνάνευσις 120,16.
Ἀνάπαυσις 246,24.
Ἀνάστασις 36,17. 84,25,27. 85,4. 99,11. 152,22. 191,12. 245,20. 254,2. 388,19. 389,3. σελ. 392. 394,26. Τῇ — σωτηρία πᾶσιν ἀνθρώποις 30,19.
Ἀναχώρησις 388,5. — ἡ ἐν ταῖς ἐρήμοις διαγωγὴ 289,4.
Ἀνδρεία 321,11. 366,25.
Ἄνεμος σελ. 324.
Ἀνεπιστήμων 407,1.
Ἄνθος σελ. 322.
Ἄνθρωπος σελ. 24. σελ. 170. 364,2. 374,17,18. 384,8. — ὁμοέστιος Ἀγγέλοις 142,13. — οὐ μόνον ἐποιήθη ὡς τὰ λοιπὰ κτίσματα ἀλλὰ ἐπλάσθη 277,12. Ὁ — ἐλέους χρῄζει τοῦ ἀπὸ Θεοῦ 44,26.
Ἀνθρωπότης 201,13.
Ἄνοια 149,23.
Ἀνομία σελ. 196. 197,10,12. Δαιμόνων τὸ διὰ παντὸς τὴν — ἐργάζεσθαι, ἀνθρώπων τὸ μὴ διὰ παντός, Ἀγγέλων τὸ οὐδέποτε 22,8.
Ἀντάλλαγμα. — τὸ τίμιον αἷμα Χριστοῦ 89,16. — Χριστοῦ ὁ κυριακὸς ἄνθρωπος 185,6.
Ἀνταπόδοσις 38,7.
Ἀντιλογία 138,10.
Ἀξίωμα σελ. 307.
Ἀοργησία. Πολλῆς — χρεία ἵνα τις δέξηται τὸν Θεὸν 319,25.
Ἀπάθεια 19,10. 45,18. 53,21. 63,6. 69,5. 84,18,19. 85,18. 122,5. 195,12. 231,24. 274,11. 307,9. 340,15. 354,29. 355,6. 372,9. 385,15. 398,15. 408,22. — ψυχῆς 45,18. 274,11.
Ἀπαραμύθητον 195,15.

Ἀπαρχή. — τῶν Ἁγίων ἀνάκειται τῷ Θεῷ 149,5.
Ἀπάτη σελ. 147.
Ἀπείθεια 159,20.
Ἀπερικάθαρτος 254,1.
Ἄπιστος 200,2.
Ἀπληστία 138,18.
Ἀπόγνωσις 59,29.
Ἀποκατάστασις 309,13,14.
Ἀπολλινάριος 248,3.
Ἀπόνοια 318,21.
Ἀποπληξία 103,21.
Ἀπόπτωσις 209,14.
Ἄπορος 148,4,5.
Ἀπόστολοι 14,13. 34,9. 82,16,26. 110,12. 114,8. 127,3. 129,5. 132,21. 169,26. 191,22. 311,9. Σῶμα Χριστοῦ οἱ — 82,25.
Ἀπόστολος 307,1,2.
Ἀποστρέφειν. — τὸ πρόσωπον ὁ Θεὸς ὅταν αἰτῶσιν λαβεῖν ἃ μὴ προσήκει 207,25.
Ἀποτάσσεσθαι. — βιωτικῶν πραγμάτων 272,10.
Ἀποχή. — βρωμάτων καὶ πομάτων 289,3.
Ἀπώλεια 173,21. 378,13,15.
Ἄπωσις 174,14.
Ἄραβες 309,25. 328,26.
Ἀργολογία 401,5.
Ἀρετὴ 18,16. 37,14. σελ. 41. 47,24. 49,16. 54,17. σελ. 55. 68,9. 69,20,23. 73,26. 74,5. 76,27. 100,13. 101,26. 102,29. 105,2. 110,26. 119,13. 142,9. 143,10. 149,24. 151,11. 190,7. 199,1. 206,18. 252,1,2. 278,10. 295,1. 307,5. 311,2,4. 313,25. 319,1. 321,12. 329,26. 330,3. 333,20. 340,14. 347,11,17. 353,23. 356,10. 357,28. 362,15. 374,11. 376,21. 383,23. 385,14. 387,24. 390,23. 407,21. — ἀφθαρσία λεγομένη 27,3. Αἱ — ἐν τῷ ἀεὶ γενέσθαι ἔχουσι τὸ εἶναι 313,27. Ἕξις — 279,18.
Ἀριθμὸς σελ. 253. 254,6.
Ἁρμονία 48,21.
Ἀρνησίθεος 301,26. 304,12.
Ἄρτος σελ. 140. Ἐπιούσιος — 140,22.
Ἀρχάγγελοι 250,30. 282,20. 390,1.
Ἀρχαὶ 348,11.
Ἄρχειν 388,26.
Ἀρχὴ σελ. 303.
Ἀρχιερεὺς 94,19. 321,5.
Ἀρχιτέκτων. — Θεὸς 175,6.
Ἄρχων 15,3. 94,17.
Ἀσέβεια 21,2,6. Ἀνύπαρκτος ἡ — γίνεται 13,25.
Ἄσκησις 119,13. 298,18.
Ἀστραπὴ 201,26.
Ἀσωτία 286,12.
Ἀταραξία 278,26.
Ἄταραχος 271,14.
Ἀτμὶς 98,9.
Αὐτεξούσιον 374,11.
Αὐτεξούσιος 374,20.
Αὐχμὸς 238,5.
Ἄφεσις 71,15. 85,4. 201,15.
Ἀφροσύνη 60,22. Ἀπὸ — ἐπισυμβαίνουσιν αἱ ἁμαρτίαι 60,31.
Ἄφρων. — ἐλπίζει εἰς ἄνθρωπον 101,13.

Βαβυλώνιοι 328,26.
Βάπτισμα 137,13. 166,25. — δῶρα 85,5.
Βάρβαρος 118,10. 309,24.
Βάρις σελ. 75.
Βασανιστήριον 304,8.
Βασιλεία 28,23,26. 111,16. 191,9. σελ. 344. — οὐρανῶν 31,3. 339,22. 357,23,30. 358,22,23. 397,20. — οὐρανῶν ἡ θεωρία τῶν γεγονότων 325,13. — Χριστοῦ 177,1. Σύστημα ἀδελφῶν — οὐρανῶν 407,18.
Βασίλειος 48,20. 160,23.
Βασιλεὺς 15,1. 94,19. σελ. 197. σελ. 327.
Βιβλίον σελ. 71. σελ. 333.
Βίος 198,11. 199,27. 209,22. 359,5. Θάλασσαν τὸν παρόντα — καλεῖ 204,17.
Βλασφημία 286,13.
Βουλή. — Κυρίου 229,22.
Βραβεῖον 254,9.
Βροῦχος 147,23,26.
Βρῶμα 100,5.

Γαβριὴλ 322,1.
Γαστριμαργία 148,10. 381,3,5.
Γέλως 401,18.
Γενεὰ σελ. 344.
Γινώσκειν σελ. 380.
Γνόφος 34,25. σελ. 201.
Γνώμη 136,30. Εὐρίπιστον τῆς — 198,22.
Γνῶσις 18,17. 49,15. 50,26. σελ. 51. 79,4. σελ. 84. 87,6,8. 103,9. 110,26. 117,12,13. 151,11,12. 163,13,14. σελ. 164. 181,12,13. 182,3. 183,13. 184,22. σελ. 187. 194,27. 216,19. 231,24. 234,16. σελ. 274. 287,10. 295,1. 302,22. 311,2,4. σελ. 324. 329,26. 330,10. 331,7,12. 333,15,21. 346,20. 347,28. σελ. 352. σελ. 354. σελ. 355. 356,10. 357,15,28. 358,26. σελ. 364. σελ. 371. 372,10,17. σελ. 373. 379,22. σελ. 384. 385,1. 404,2,7. — ἐστὶν ἡ θεωρία τῆς Τριάδος 274,13. — Θεοῦ 101,20. 229,13. 323,13. 371,3. Ἡ — τῆς Ἁγίας Τριάδος ἀπέραντος 342,20.
Γνωστικὸς 277,25.
Γραμματεῖς 94,20.
Γραφὴ 84,9. 164,8. 171,5. 241,4. 243,13. 258,29. 280,15. 285,11. 296,7. 303,18. 304,31. 320,16. 334,12,15. 350,29. — ἄλλως ἐξηγεῖται ὑπὸ αἱρετικῶν, Ἰουδαίων, Σαμαρειτῶν 281,24. Αἱ — δέονται ἐρεύνης ἵνα νοηθῶσιν 290,10. Αἱ — παγὶς καὶ σκάνδαλον τοῖς μόνῳ τῷ γράμματι προσαναπαυομένοις 113,25. Ὁ τὰς θείας — κακῶς ἐξηγούμενος νοῦν ἀποκτείνει 193,21. Οὐδεμία συλλαβὴ εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχεν ἐν ταῖς — 296,4. Σχολάσωμεν ταῖς — 279,3.
Γυμνάσια 278,8.
Γυνή. — τοῦ νοῦ ἡ σοφία ἐστὶν 315,23.
Γωνία σελ. 250.

Δαβὶδ σελ. 176. σελ. 240.
Δαίμονες 22,8. 34,2. 39,1. 71,24. 85,19. 99,7. 107,16. 111,2. 115,19. 116,27. 152,29. 155,14. 169,15. 189,29. 191,13. 196,17. 200,23. 230,6. 234,13. 241,2. 242,27. 243,4. 249,14. 257,6. 273,25. 279,25. 284,13. 289,25,28. 292,11. 310,4. 324,9. 325,15. 326,6. 328,7. 334,26. 376,22. 377,1. 387,11. 391,23. 394,10,13. — καπνὸς σκεδαννύμενος 106,17. — λατρεία 109,32. Ἡ ὑπερηφανία τῶν — 126,5. Οἱ — εὖγε λέγουσιν, ἁμαρτάνουσιν ἡμῖν 114,18.
Δαιμόνιον. — μεσημβρινὸν 188,24.
Δαίμων 384,16. — μεσημβρινὸς ἡ ἀκηδία 188,18. Ὁ — βαρείας ποιεῖ τὰς τοῦ Θεοῦ ἐντολὰς 196,9.

Δέησις 97,10. 174,5,10. 207,19.
Δειλία 304,18.
Δεισιδαιμονία 248,11.
Δεξίωσις 222,9.
Δέρρα 90,4.
Δεσπότης σελ. 283.
Δημιουργία 215,18. 299,18.
Δημιουργὸς 37,17. 345,16. — καὶ κηδεμὼν 196,22. — καὶ προνοητὴς πάσης κτίσεως 393,12. Πατρὸς ἀγαθότητα δείκνυσιν ὁ — 213,19.
Διάβολος 12,4,5. 22,20. 23,8. 57,3. 86,12. 98,19. 116,21. 130,19. 145,17. 155,19. 162,4. 188,29. 192,22. σελ. 195. 196,28. 221,1. 239,8. 241,1. 249,17. 289,24,28. 291,27,30. σελ. 336. 364,3. 372,11. 388,10. Ἄνθρωπος τροπικῶς — 295,13. Ἄφρων ὁ — 125,22. Ἡ ἰσχὺς τοῦ — ἐξαιρέτως περὶ τὴν ὀσφὺν τοῦ ἀνθρώπου ἐστίν, ὅπου τὸ πορνεύειν καὶ ἀσελγαίνειν 61,15. Πρωτότοκος — 149,2.
Διαθήκη. Καινὴ — 286,22. Νέα — 199,12.
Διαίρεσις σελ. 326.
Δίαιτα 398,14.
Διάκενον 138,22.
Διακρίνειν 161,2.
Διάνοια 38,12. 294,8. 400,21.
Διάφαλμα 111,19.
Διδασκαλία 83,16. 146,29. σελ. 157. 287,17. 337,25. 345,18. Ἀλλοτρία — 108,25.
Διδάσκαλος 56,25. 135,31. 390,9.
Διδάσκειν σελ. 136.
Δικαιοκρισία 49,28. 55,18.
Δικαιοπραγεῖν 117,6.
Δίκαιος 20,2. 23,1. 27,23. 45,1. 79,7. 242,1. 384,18. — ἀγαθὰ 397,17.
Δικαιοσύνη 20,14. σελ. 41. σελ. 53. 55,4. 78,13,14. 92,8. 108,17,20. 180,26. 181,1,3. σελ. 202. 203,2. 214,7. 242,1. 255,4,6. 274,5. 280,5. 293,8. 295,25. σελ. 296. 301,6. 306,25. σελ. 307. σελ. 321. σελ. 323. 366,25. σελ. 367. — ἐστὶ τὰ κρίματα τοῦ Θεοῦ 278,11.
Δικαίωμα σελ. 252. σελ. 256. 261,18. 262,11. σελ. 263. 268,31. 270,1,3. σελ. 298.
Δικαστήριον 127,5. 286,18.
Διόρθωσις 47,5.
Διπλοΐς σελ. 238.
Διψυχία 109,27. 141,22.
Διωγμὸς 282,2. 301,20.
Δόγμα 46,13. 47,27. 99,28. 102,28. 105,2. 108,2. 149,3. 153,6. 191,25. 228,26. 254,23. 268, 14. 283,11. 315,25. 347,19. 367,8,20. — νοερὸν 76,25. — παράνομον 287,16. Τοῖς — τὴν συμβαίνουσαν πολιτείαν ἀπαιτῶν 243,2.
Δοκιμασία 226,20. 275,9.
Δόξα 16,8. 53,6. 99,20. 146,27. 215,16. 251,27,28. 265,22. 325,7. σελ. 383. Ὁ ναὸς τοῦ Θεοῦ — ἐστὶ τοῦ Θεοῦ 44,7.
Δοξολογία 70,14. 167,26. 215,5.
Δορυάλωτος 126,11.
Δουλεία 210,23. 312,5. 327,14.
Δουλεύειν. — τῷ Κυρίῳ σελ. 206.
Δοῦλος σελ. 38. σελ. 168. σελ. 244. σελ. 293. — Θεοῦ ὁ μὴ δουλεύων ἁμαρτίᾳ 168,2.
Δυνάμεις 37,8. 79,28. 184,17. 245,16. 282,10,19. 283,14. 350,5. — νοεραὶ 227,16. Ἀντικείμεναι — 30,27. 272,15. 273,9. 301,22. Κύριος ὁ Θεὸς τῶν — 78,25.

Δύναμις 223,23. — ἀνθρώπου 212,10. — οὐρανῶν 75,3.

Ἐγγαστρίμυθος 382,5,6.
Ἐγγίζειν. — Θεῷ σελ. 299. σελ. 306.
Ἐγκατάλειψις 353,11. 378,13,15. — τοῦ Θεοῦ 368,8,10.
Ἐγκράτεια 366,26. σελ. 367. 386,15. 390,29. 408,15. — γλώττης 337,16.
Ἐδωδὴ 148,9.
Ἐθελόκακος 392,13.
Ἔθνη σελ. 80. σελ. 81. 129,4. 151,17. 153,3. 155,5. 194,23. 244,2,24. Καρπὸς Χριστοῦ τὰ πιστεύοντα — 119,1. Σύνοδος τῶν δύο — 251,1.
Ἔθνος σελ. 162. 246,11.
Εἰδωλολατρία 159,25. 204,19. 230,11. 334,27.
Εἴδωλον 122,9. 227,20. 245,30. 311,13. 325,22. — λατρεία 70,26.
Εἰκὼν σελ. 67. — Θεοῦ Λόγου 39,13.
Εἰρήνη σελ. 53. σελ. 119. 120,15. σελ. 130. σελ. 305. σελ. 311. 314,17,18. — ψυχῆς 45,15.
Εἰρκτοφύλαξ 390,25.
Ἐκδίκησις σελ. 192.
Ἐκδύειν 237,21,22.
Ἐκκλησία 26,16. 40,12. 43,15,17. 71,22. 75,15,21. σελ. 77. 80,30. 95,2,3. σελ. 102. 106,14. 117,17. σελ. 127. 128,2. 145,27. 146,12. 165,13. 205,10. 206,20. 210,30. 232,10. 235,16. 283,4,5. 288,16. 300,29. 315,14. 317,4. 344,12. σελ. 352. 390,30. — βασίλισσα 76,20. — ἡ κεφαλὴ αὐτῆς ὁ Χριστὸς 77,28. — ἤτοι ὁ ἐν αὐτῇ Κύριος 78,1. — παρθένος Χριστοῦ 78,6. — τελεία νύμφη 76,18. — τὸ καινὸν καὶ νέον ἔθνος 162,22. — ὡς οἰκουμένη στερεωθεῖσα καὶ μὴ σαλευθεῖσα 190,25. Ἡ καθολικὴ — 76,14. Νοητὸς ὁ κόσμος τῆς — 78,2.
Ἐκκλησιαστὴς σελ. 352.
Ἔκλειψις σελ. 393.
Ἐκλεκτὸς σελ. 176.
Ἔκστασις 219,21.
Ἔκτρωμα 92,25. 372,13.
Ἔλεγχος σελ. 56. σελ. 63. 408,13.
Ἐλεεῖν. Πῶς — ὁ Θεὸς 72,21.
Ἔλεος σελ. 43. 44,26. 52,1,3. σελ. 72. σελ. 96. σελ. 187. σελ. 195. σελ. 248. 249,7. σελ. 268. 272,24,26. σελ. 318. σελ. 339. 346,21. — τὴν γνῶσιν σημαίνει 181,12. — τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς 278,22.
Ἐλευθερία 184,2. 314,16. 394,25.
Ἕλληνες 241,3. 303,23. 307,26.
Ἐλπίζειν σελ. 290.
Ἐλπὶς 270,24,28. 289,26. 290,6,7. 346,20,21. — δέ ἐστιν ἀγαθὴ προσδοκία γνώσεως ἀληθοῦς 19,11. Πέρας τῆς — ἡ γνῶσις τῆς Τριάδος 117,11.
Ἐνανθρώπησις 15,2. 37,4. 85,3. 105,12. 244,24. 336,19.
Ἐναρμόνιον 159,4.
Ἐνδύεσθαι σελ. 237. — Χριστὸν 103,17.
Ἐνέργεια 132,22,23. 194,19. 201,5. 213,24.
Ἐνθύμημα 290,22.
Ἔννοια 32,3,4.
Ἐντολαὶ 12,27. 70,5. 84,8. 105,1. 160,13. 196,10. 197,1. 227,3. 256,9,10. σελ. 259. σελ. 260. 264,1. 265,27. σελ. 267. σελ. 269. 270,4,6. 272,15. 273,11. 282,3. σελ. 284. 286,6. 289,5,6. σελ. 293. 295,10. 296,17. σελ. 302. σελ. 308. 345,18. 369,28. 387,19,23. 403,3.

Ἐντολὴ 37,15. 252,24,27. 258,18. 379,13,14.
Ἐντροπὴ 238,20.
Ἐνύπνιον 340,16. σελ. 365. 366,12,13. 385,16.
Ἕξις 330,15. Θεωρητικὴ — 151,12.
Ἔξοδος 398,8.
Ἐξομολογεῖσθαι σελ. 189. 206,19,21. σελ. 224. σελ. 257. 326,1.
Ἐξομολόγησις 31,24,27. 60,14. 62,7,14. 63,3. 126,1. σελ. 127. 206,9. σελ. 214. σελ. 215. 249,6. 257,2,31. 332,14. 336,23. 349,4. — καὶ ἀπὸ τῆς λοιπῆς κτίσεως 343,25. — ὡς εὐχαριστία 238,24. Ἀρχὴ τῆς σωτηρίας ἡ — 257,1.
Ἐξουσιάζειν 388,26.
Ἐξουσίαι 348,11,20.
Ἑορτὴ 61,22,23.
Ἐπαγγελία 135,20.
Ἐπαπορητικῶς 178,24.
Ἔπαρσις. — χειρῶν 43,23,26.
Ἐπίβαθρον 107,28.
Ἐπιδημία 210,26.
Ἐπίθεσις. — τῶν χειρῶν τῶν Ἀποστόλων παρεῖχεν Πνεῦμα Ἅγιον 331,1,4.
Ἐπιθυμητικὸν 381,2. 385,19. — ἐπικρατήσαντος ἡ ψυχὴ ἵππος ἢ ἡμίονος γίνεται 92,14. — τῇ σαρκὶ συνέζευκται 380,28. — ψυχῆς 340,18.
Ἐπιθυμία 109,27. 138,14,15. σελ. 143. 148,9. 63,23. 96,25. 125,16,19. 258,11.
Ἐπικουρία 63,23.
Ἐπινίκιος 169,22.
Ἐπιπόλαιος 86,10.
Ἐπίσκοπος 307,4. 398,18.
Ἐπιστήμη 149,24,26.
Ἐπιστήμων 243,20.
Ἐπιστροφὴ 167,17. 315,9.
Ἐπιτιμία 149,15.
Ἐπιφάνεια 24,28. 321,3,6.
Ἐπόπτης 399,23. 401,23.
Ἐργασία 401,25.
Ἐρημία σελ. 209.
Ἔρημος σελ. 142. 326,22,23.
Ἑρμηνεία. — τῶν λόγων Κυρίου φωτίζει 294,1.
Ἐρυσίβη 147,22,23.
Ἑτεροδοξία 70,27.
Ἑτερόδοξος 106,15. 243,19. 349,21.
Εὐαγγελισταὶ 191,22.
Εὐάγριος 11, ὑποσημ. 397,2. 398,17.
Εὐγνωμοσύνη 278,4.
Εὐδαιμονία 311,20.
Εὐδοκία 21,16. 112,14. 181,19.
Εὐεξία 47,10. 66,9.
Εὐεργεσία 39,18. 49,21. 54,13. 147,27. 220,17. 225,18. 239,4. 263,2. 274,28. 340,5. 343,14. — Ἑβραίων 147,27.
Εὐημερία 119,30. 120,20.
Εὐθηνία σελ. 48. 311,29.
Εὐθυμία 47,10. 278,26.
Εὐκαιρία 380,21.
Εὔκλεια 101,14.
Εὐκληρία 120,19.
Εὐλογία σελ. 105. 246,11. σελ. 237.
Εὐμένεια 174,12. 184,7. 270,16. 278,21.
Εὐνεῖν 333,8.
Εὐπάθεια 120,19.
Εὐπείθεια 159,21.
Εὐποιΐα 99,2.
Εὐπρέπεια σελ. 190. σελ. 214.
Εὐσέβεια 169,25. 170,2. 188,22. Πόσον δύναται ἑνὸς ἀνδρὸς — πρὸς Θεὸν διδάσκει ἡμᾶς ὁ λόγος 227,27.
Εὐσέβιος 24,24. 31,1. 90,3. 248,10.
Εὐσταθὲς 41,1.

Εὐτεχνία. Δογματικὴ — 54,19.
Εὐτυχία 53,7.
Εὐφημία 341,15. 350,5. 408,5.
Εὐφροσύνη 131,18. 171,14. 277,20. 355,10,12. σελ. 360. 408,24.
Εὐχαριστεῖν 185,10.
Εὐχαριστία 47,13. 238,24. 250,3. 349,7.
Εὔχεσθαι σελ. 131. 298,12,14.
Εὐχὴ 255,29. 257,1. 305,26,27. 306,10. Τὰς — ποιεῖσθαι μετὰ σχολαζούσης καὶ γαληνῆς διανοίας 209,6.
Ἔφοδος. Αἱ — τῶν πολεμίων τοιαῦται, μὴ ῥίζαν ἔχουσαι μὴ ὑπόστασιν, ἀλλὰ δοκοῦσαι πρὸς ὀλίγον ἀνθεῖν 317,10.
Ἐχθρὸς 88,16. — Θεοῦ εἰσὶν οἱ δαίμονες 334,25.
Ἑωσφόρος 282,22.

Ζηλοτυπία 361,28.
Ζωὴ 22,2,3. 162,1. σελ. 279. σελ. 373. — αἰώνιος 31,3. — ἀληθὴς ἡ φυλακὴ τοῦ νόμου 260,28. — ἐν τῷ Θεῷ συνέστηκεν ἀπὸ ἀπαθείας καὶ γνώσεως Θεοῦ 73,19.
Ζῶον 218,10. σελ. 288. — λογικὰ εἰς Ἀγγέλους διῄρηνται καὶ ἀνθρώπους 288,24.

Ἡγεμονικὸν 59,15.
Ἡγούμενος σελ. 407.
Ἡδονὴ 108,26. 301,6. 353,29. 360,3,16. 373,7,10. 390,22.
Ἠθικὴ 133,7. — διδασκαλία 41,2.
Ἠθικὸς σελ. 252.
Ἦθος 67,6. 115,6. 271,18.
Ἥλιος. — δικαιοσύνης 108,17,20.
Ἡμέρα σελ. 36. 66,27. — Ἀναστάσεως Κυρίου 151,3.
Ἡμιθνὴς 387,6.
Ἡσαῦ σελ. 285.
Ἡσυχία 397,6. 398,5. 399,8. 401,5.
Ἡσύχιος 247,22. 248,5.

Θάλασσα. — ἡ Γραφὴ τὴν ἑσπέραν καλεῖ 179,23.
Θάνατος 22,1,3. σελ. 41. 51,5,6. 112,7. 142,10. σελ. 148. 171,27. 172,17. σελ. 173. 214,4. 264,11. σελ. 375. 391,18. σελ. 392. 393,2. 397,3. — ὁ ἑπόμενος τῇ ἁμαρτίᾳ 162,2. — Χριστοῦ 173,14. — ψυχῆς 41,25.
Θαῦμα 226,7. 343,14.
Θαυματουργία 173,12.
Θέατρον 45,11. 161,20.
Θεῖον. Ἀσώματον καὶ ἀπερίγραφον τὸ — 320,15.
Θέλημα σελ. 71. 113,3. 373,6,10. — ψυχικὸν ἐμπαθὲς 362,14,27.
Θεογνωσία 244,24.
Θεοδοτίων 35,7. 93,21. 98,9. 102,22. 123,20. 131,28. 168,17. 180,9. 185,1. 199,25. 215,27. 292,24. 318,1. 336,26. 342,27.
Θεοδώρητος 121,11.
Θεόδωρος 314,23.
Θεοὶ σελ. 161. 349,8.
Θεολογεῖν 82,5. 365,15. 366,12. Οἱ ἔξω τῆς Ἐκκλησίας — οὐ δυνήσονται 102,4.
Θεολογία 108,2. 128,11. 134,18. 332,14.
Θεὸς σελ. 21. σελ. 29. σελ. 39. σελ. 46. σελ. 73. σελ. 99. σελ. 131. σελ. 140. σελ. 145. σελ. 152. σελ. 156. σελ. 198. σελ. 202. σελ. 207. σελ. 245. σελ. 266. σελ. 306. σελ. 320. σελ. 333. 361,29. — ἀπαθής ἐστι παντὶ τρόπῳ 152,1. — ἀσχημάτιστος καὶ

πάντα πληρῶν 240,29. — Βασιλεὺς τοῦ κόσμου 369,3. — δημιουργὸς 333,17,18. — διὰ τῆς ἐνεργείας ἡ δύναμις αὐτοῦ ἔνεστι νοῆσαι 201,5. — ἐν τῷ οὐρανῷ 46,8. — κριτὴς 333,18,21. — Λόγος 40,11. — μεταμελείας οὐκ ἔχει τὸ πάθος 228,10. — οἰκτίρμων 144,18. 145,10. — οὐ αἴτιος κακῶν 353,9. — οὐκ ἐν τόπῳ ἐστὶν 306,14. — οὐκ ἔχει γένος ἢ ποιότητα 202,12. — προνοητὴς 333,18,20. — πῦρ καὶ φῶς 106,9. — σοφὸς 333,17,19. — ὡς Δεσπότης 283,24. Ἀγαθὸς ὁ — 249,4. Ἐγγίζειν καὶ μακρύνεσθαι — 122,17. Θνητὴ φύσις οὐ φθάνει πρὸς — 207,1. Ἴδιον — ἡ ἁπλότης 202,19. Μετὰ — εἶναι οἱ τὴν Ἁγίαν Τριάδα γιγνώσκοντες 122,1. Ὁ — οὐδενὸς χρῄζει πρὸς τὸ ὑπάρχειν 202,10. Οἰκτιρμοὶ — ὁ Μονογενὴς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα 279,5. Πρόσφατος — 159,23. Σαρκωθεὶς — 39,25. Τὰ ὀπίσω τοῦ — 100,18. Χεῖρες — ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα, δι' ὧν τὰ πάντα δεδημιούργηται 277,13.
Θεοσέβεια 44,1. 95,3. 119,1. 271,18. 390,28.
Θεοσημεῖον 220,2.
Θεότης 140,24. 201,13.
Θεοτόκος 40,6.
Θεραπεία 197,8. 408,9.
Θεσμὸς 102,28.
Θεωρητικὸς 341,4.
Θεωρία 25,20. σελ. 28. 47,25. 62,10. 71,26. 75,4. 122,4. 133,9. 143,8. 152,29. 160,14. 163,21,23. 168,13. 169,6. 179,10. 197,27. 217,17. 227,5. 233,11,12. 242,9. 252,19. 274,14. 284,5. 295,20. 322,3. 325,13. 333,14. σελ. 339. 340,8. 341,5. 342,19. 344,1. σελ. 352. 357,12. 358,24. 370,6. 371,16. 380,24. 387,24. — πνευματικὴ 19,15. — τῶν ἀσωμάτων 163,23.
Θηκωῖτις 19,17.
Θήρα σελ. 322.
Θησαυρίζειν σελ. 67.
Θλῖψις 18,2,7. σελ. 33. 41,9. σελ. 42. 87,12. 195,9,15. 196,5. 254,9. 296,18. 319,8. 330,8,9. 331,16,24. 400,15. 402,14.
Θρησκεία. Σύμβολα τῆς — 328,3.
Θρόνοι 348,20.
Θρόνος σελ. 177. σελ. 180. σελ. 322. — ἀνομίας ὁ διάβολος 195,26. — τὴν ἀνάστασιν σημαίνει 191,12. — Χριστοῦ φύσις λογικὴ 177,5. Δικαστικὸς — 180,27.
Θυμικὸν 381,1. 385,18. — τῇ καρδίᾳ συνέζευκται 380,27. — ψυχῆς 105,3. 340,18.
Θυμὸς 15,13. σελ. 21. σελ. 35. σελ. 56. 58,9,13. 72,13. σελ. 92. 150,4. 286,12. 376,21. σελ. 377. 408,8,13. — ἐπικρατήσαντος ἀποθηριοῦται ψυχὴ 92,14. — ἐστιν ὁρμὴ ἐπιθυμίας ἡμέρου ψυχῆς, κατ' ἐξοχὴν ἀμύνης 21,23.
Θυσία. — πνευματικὴ 38,23. Ἀναίμακτος — 33,6.

Ἰακὼβ 176,19. 220,10.
Ἰατρὸς σελ. 80. σελ. 387. 407,8. 408,10,12. Ἐπίνοια — 230,14.
Ἱερεὺς σελ. 329.
Ἱεροσόλυμα. — ὀμφαλὸς τῆς γῆς 124,21.
Ἱερουσαλὴμ 115,9,14. 329,2.
Ἰησοῦς. — γεννᾶται ἐν Βηθλεὲμ 170,19.

Ἱλαρία 61,4.
Ἱλασμὸς 61,24. 317,24. 319,17.
Ἱμάτιον. — Χριστοῦ νοητέον τοὺς ἐν Χριστῷ 75,13.
Ἰουδαῖοι 95,18,21. 96,7,28. 103,21. 104,1. σελ. 113. 115,27. 162,11. 241,3. 304,28. — ἃ πεπόνθασιν μετὰ τὴν παρουσίαν Χριστοῦ 236,7. — μετὰ τὸν σταυρὸν περιέπεσον συμφοραῖς 90,5. — νῦν ἐπώνυμοι τοῦ προδότου Ἰούδα 235,20. — συμφοραὶ 96,28.
Ἰούδας 82,25,27. 89,8.
Ἱπποδρομία 45,11.
Ἰσαὰκ 176,18. 220,10.
Ἰσραὴλ 155,5,6.
Ἱστορία 128,19.
Ἰωάννης. — ὁ Βλέπων 399,5.
Ἰώσηπος 123,12.

Καθαρὸς 62,16.
Καθαρότης 332,10. 354,24.
Κάθαρσις 259,6. 357,7,9.
Καθέδρα. — ἐστὶν ἕξις ἀρίστη λογικῆς ψυχῆς 330,15.
Καθηγούμενος 94,17.
Κακία 26,28. 37,13. 47,26. 50,21. 51,16,17. 73,25. 74,5. 84,8. σελ. 86. 110,25. 114,13. 142,10. 149,23,25. 153,22. 229,19. 230,5. 248,11. 284,18. 310,14. 317,16. 328,12,14. 330,16. 331,1. 333,10. 340,14. 354,2. σελ. 358. σελ. 361. 362,16,29. 366,9. σελ. 369. 370,1,16. 372,26. 374,13. 377,23. 383,23. 385,14. — λέγοιτο ἂν διαφθορὰ καὶ φθορὰ 27,5. — ὁ Θεὸς οὐκ ἐποίησεν 358,10,13. Βαρείας φύσεως ἡ — 18,14. Ἐπισυμβατὴ ἡ — 53,12. Φύσει ἡ — κατωφερὴς 59,15.
Κακὸν σελ. 11. 98,3. σελ. 220. 310,17,19. σελ. 375. — ἀποχὴ 11,9. — ἐργασία 12,9. Ἀναίρεσις — 11,7.
Κακοποιητικὸς 28,13.
Κακοπραγία 392,28.
Καλιὰ 218,4.
Καλλονὴ 151,21.
Κάλλος σελ. 48.
Καλοκαγαθία 291,1,4.
Καλόν. — μόνον γινώσκεται ὑπὸ Κυρίου 13,13.
Κανόνες 102,29.
Καπνὸς σελ. 106.
Καρδία 72,2. 121,27. σελ. 144. σελ. 380. — καθαρότης 181,24. Μελετᾶν τῇ — 81,28.
Καρπός. — Πνεύματος 107,21.
Καρτερία 48,27.
Κατάρα σελ. 237.
Κατάσκοπος 142,6.
Καυχᾶσθαι σελ. 86.
Κένωσις. Ὁ Μονογενὴς καθῆκεν ἑαυτὸν εἰς ἑκούσιον — 177,19.
Κέρας 182,2.
Κεχαριτωμένη. — λέλεκται ἡ διακονησαμένη τῇ ἐν ἀνθρώποις τοῦ Υἱοῦ παρόδῳ 75,2.
Κηδεμονία 132,3.
Κήρυγμα 191,27. Δόξα θείου — 115,28. Εὐαγγελικὸν — 110,16. 115,18.
Κιβωτὸς 151,21. 320,28.
Κληρονομία σελ. 193. — Χριστοῦ ἐστιν ἡ φύσις ἡ λογικὴ 20,5.
Κλῆσις. Κοινωνία τῆς — 80,28.
Κοιλία 99,6.
Κολάζειν. — τὸν Θεὸν 28,16.
Κόλασις 15,11. 29,25. 57,2. 90,24. 121,21. 149,2. 196,21. 304,11. 314,7,8. 392,25. 402,5. 408,3.

Κολαστήριον 397,15.
Κόλπος σελ. 185. — ἡ ψυχὴ 185,14. — τὸ ἀχόρεστον σημαίνει 184,27.
Κόραξ σελ. 346.
Κοσμοποιΐα 351,6. 374,15.
Κόσμος 34,2. 353,17,18. 364,26.
Κράζειν. — πρὸς τὸν Θεὸν 297.
Κρῖμα 37,25. 252,22,24. 253,1. σελ. 257. σελ. 261. 267,11. 397,12.
Κρίνειν 92,9,10. 160,24. 191,13.
Κρίσις 15,12. 31,16. 55,18. 57,6. 98,24. 126,24. 128,29. σελ. 196. 200,22. 207,6. 300,10. 324,11. 352,5. 400,5. — αἰώνιος 398,9. Πᾶσαν τὴν — ἔδωκεν ὁ Πατὴρ τῷ Υἱῷ 83,23.
Κριτήριον 101,17. 304,10. Φρικῶδες — 26,12.
Κριτὴς 83,23.
Κρόνος 227,20,24.
Κτῆμα. — Θεοῦ 151,14.
Κτῆνος σελ. 360.
Κτίσις 97,25. 109,13. σελ. 125. 155,29. 190,17. Ἡνίοχος καὶ ταξιάρχης πάσης — 394,5. Ἀπ' αὐτῆς τῆς — ἀναλόγως δύνασθαι τὸν γενεσιουργὸν θεωρεῖν 46,25.
Κτίσμα 367,5.
Κυβερνήτης 407,2.
Κύριος σελ. 131. σελ. 190. σελ. 240. σελ. 406. — εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ταῦ ἀοράτου 251,26. Αὐτοέπαινος ἐστιν ὁ — 39,22. Γλυκύφωνος ὁ — 74,22.
Κυριότητες 348,11,20.
Κύων σελ. 93.

Λαὸς σελ. 150. 206,8.
Λατρεία 321,1. 327,20.
Νομικὴ — 33,5. 186,1. 230,15.
Λήθη 31,11. 326,9. — τῶν προτέρων κακῶν 77,21.
Ληνὸς σελ. 23.
Λογὰς 143,10.
Λογικόν. Ἴδιον τοῦ ἀνθρώπου τὸ — 80,15.
Λόγιον σελ. 296.
Λογισμοὶ 31,17. 46,12. 51,16. 61,3. 91,5,6. 112,5. σελ. 119. 121,28,29. 126,23. 273,25. 275,18. 284,7. σελ. 310. 313,8. 316,27. 334,1. 338,9. 340,15. 357,21. 385,15. 398,3. σελ. 400. 408,1. Πονηροὶ — 93,3.
Λογισμὸς 28,4. 39,19. 130,26. 272,6. 341,1. 378,28. 379,4. 380,17. 397,3. 402,3,5. Αὐτοκράτωρ — 85,15.
Λογιστικόν. — ψυχῆς 340,17. 385,17.
Λογομαχία 193,6.
Λόγος σελ. 280. 281,7,20. σελ. 287. σελ. 294. σελ. 303. σελ. 377. — ἀσώματος 276,27. — δαιμονιώδης 101,9. — Θεοῦ 288,10. — Κυρίου 56,18,20. — πνευματικὸς 23,4. Δημιουργὸς — 50,17. Ὁ ὀρθὸς Θεοῦ — 295,2. Ὀρθὸς — 87,21.
Λοιδωρία 303,29.
Λουτρόν. — παλιγγενεσίας 40,27. 277,8.
Λύκος 405,7.
Λυπεῖσθαι 68,3.
Λύπη 72,15. 264,19. 405,9.
Λύχνος σελ. 288.

Μαγγανεία 146,24.
Μαθηταὶ 137,6.
Μακάριος. — Σκητιώτης 401,2.
Μακαριότης 66,9. 376,1,6. — ἐστὶ βουλῆς πάσης ἐκπεσεῖν 21,6.
Μακρήμερος 43,17.
Μακροθυμία 321,11. 326,19.
Μακρύνειν σελ. 172.

Μαντεία 70,28.
Μαρία 111,6. 320,10. 322,2.
Μαρκίων 149,4.
Μάρτυρες 196,3. 301,27,28. Αἷμα — 153,7.
Μαρτύριον 252,22,23. 253,3. 255,3. σελ. 262. 267,5. 273,3. 282,6. 284,8. 300,24. 302,3,4. 304,5.
Μάστιξ σελ. 67. σελ. 147. 188,27. 223,15. Ἐπιστρεπτικὴ — 120,7.
Ματαιότης σελ. 352. σελ. 373. σελ. 379. 397,5.
Μέθη 151,26. 152,4. 286,12.
Μέλος. — ᾄδειν με εὐφραῖνον τὸν Κύριον 107,27.
Μέριμνα 90,16.
Μεταβολὴ 114,15.
Μεταμέλεια 228,9,10. 278,21.
Μεταμελεῖν 198,24.
Μετανάστης 94,27.
Μετανοεῖν 148,11. 152,19,21. 187,13. Πρότερον — ἐξομολογήσασθαι δεῖ 189,4.
Μετάνοια 31,24. 47,5. 59,18. 62,6. 72,25. 156,17. 249,4,6. 263,16. 339,8. 347,22. 388,12,13. — καὶ ἐπιστροφὴ 156,16. Πικρὰ — 166,26. Πικροτάτη — 155,1.
Μεταφορὰ 52,7.
Μετριοπάθεια 15,25.
Μέτρον. — γὰρ ἐχέτωσαν αἱ τῆς διανοίας μάστιγες 68,1.
Μήτρα 92,24.
Μιαιφονία 236,14.
Μισεῖν σελ. 64. 65,1.
Μῖσος 335,3,4.
Μνήμη 340,18. 397,21. 398,2. — θανάτου 120,16. — Θεοῦ 31,10. 131,19. Ἄληστος — 334,1.
Μνησικακία 234,26.
Μοναχὸς 398,15. 407,16.
Μονογαμία 366,26. 367,13,22.
Μονογενὴς σελ. 40. 99,18,19. 198,7. σελ. 239. — κατὰ τὴν θεότητα 239,26. Ὁ — τὴν τοῦ Πατρὸς θεολογίαν διεξιὼν 128,9. Ὅρος ἅγιον ὁ — 16,15. Χεὶρ καὶ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ ὁ — 124,6.
Μόνωσις 209,4.
Μυσταγωγὸς 164,9.
Μυστήριον. Ποίμνης — 150,24.
Μωυσῆς 13,11. σελ. 133.

Ναὸς σελ. 20. σελ. 103. 321,3.
Νεῖλος. — Ἀσκητὴς 407, ὑποσημ.
Νεκρομαντεία 227,22.
Νεκρὸς σελ. 49.
Νέκρωσις. — μελῶν 157,21.
Νεομηνία σελ. 157.
Νεότης 298,19,20.
Νεουργία 210,24.
Νεῦμα 218,2.
Νεφέλη σελ. 201. 223,22. — κούφη ἐστὶ φύσις λογική, πάσης ἀρετῆς πληρωμένη καὶ γνώσεως 18,15.
Νεφροὶ σελ. 332.
Νηστεία 141,23. 238,9.
Νίκη. Παντὶ ἀγωνιζομένῳ τυγχάνει καὶ ἡ — τέλος 17,21.
Νόημα 111,3. 125,5. 345,12,19. 353,1,3. 365,16.
Νόμος σελ. 14. 37,15. 123,28. σελ. 133. σελ. 134. σελ. 136. σελ. 252. 253,6. σελ. 254. 257,12. σελ. 258. σελ. 265. 270,16. σελ. 276. σελ. 284. σελ. 285. 286,14,24. 291,11,12. σελ. 300. σελ. 305. 394,14,15. Ἡ ἔννοια τοῦ θείου — καθαρτικὴ καὶ φυλακτικὴ 258,26. Τέλος — ὁ Χριστὸς 308,17.
Νόσος 141,18,21. 310,17.

Νοῦς 46,17. 126,29. 153,10,22. 203,28. 204,8. 208,14. 233,16,17. 287,10. 299,3. 311,29. 315,23,26. 331,8,11. σελ. 337. σελ. 339. σελ. 345. σελ. 353. 355,15,20. σελ. 357. 364,11,16. — ἐπικρατήσαντος γίνεται ἡ ψυχὴ Ἄγγελος ἢ Θεὸς 92,15. — πανουργότερος τῶν δαιμόνων 284,12. — τόπος γνώσεως Θεοῦ 153,10. Ὑφοῦται — διὰ γνώσεως Θεοῦ 182,2.
Νυμφίος σελ. 383. σελ. 409.
Νὺξ σελ. 36.
Νυσταγμὸς σελ. 264.

Ξένιον σελ. 388.
Ξένος σελ. 372. 398,19.
Ξόανον 227,22.

Ὁδὸς σελ. 13. σελ. 199.
Οἰκειότης. — πνευματικὴ 75,14.
Οἰκοδομή. — ἐλέους 175,6.
Οἰκοδομία 316,8.
Οἰκονομία 37,1. 138,13. 116,13. 189,18,21. 198,23. 221,15. 262,19. 344,12. σελ. 390. Διὰ τὴν τῆς σαρκὸς περὶ τοῦ ξύλου — 76,7. Ἔνσαρκος — 25,7.
Οἶκος σελ. 165.
Οἰκουμένη. — μὲν νοήσεις τὴν Ἐκκλησίαν 26,16.
Οἰκτιρμὸς σελ. 279.
Οἶκτος 96,24. 125,13,23.
Οἰμωγὴ 174,7.
Ὀλιγοψυχία 131,17.
Ὀλιγωρία 188,18.
Ὁλόφυρσις 26,24.
Ὁμολογία. Ἀπογυμνοῦντες διὰ τῆς — τὰ τραύματα τῷ ἰατρῷ τῶν ψυχῶν 206,14.
Ὄν 365,15,16. Οὐκ — καὶ γεγονότα διακρατεῖς 334,7. Τὰ γεγονότα ἀπὸ τοῦ μὴ — εἰς τὸ εἶναι 333,18.
Ὀνειδισμὸς 152,22. σελ. 154.
Ὀνείρατον 145,6. 221,14,19.
Ὄνομα σελ. 168. 244,18. σελ. 374. 375,13. σελ. 406.
Ὄργανον σελ. 159.
Ὀργὴ σελ. 15. 19,8. σελ. 21. σελ. 56. σελ. 57. σελ. 58. 144,19. σελ. 145. 150,5. 152,2. σελ. 186. 191,18. 405,9. — Θεοῦ κόλασις ἐπίπονος ἐπὶ τῷ συμφέροντι τοῦ ἡμαρτηκότος 15,11. — οὐκ ἔστι πάθος Θεοῦ, ἀλλὰ τιμωρία δικαία 151,27. — τοῦ Θεοῦ 186,17. Ἄλλο — καὶ ἄλλο μῆνις 213,6.
Ὀργιλότης 35,19.
Ὄρος σελ. 218.
Ὅσιος σελ. 30. σελ. 321.
Ὀστοῦν σελ. 332. σελ. 333.
Οὐρανοὶ σελ. 177. σελ. 383.
Οὐρανός. Ἡ ἐν — πολιτεία 171,12.
Ὀχετὸς 313,2.

Πάθη 15,25. 38,29. 39,2. 48,29. 85,19. 183,15. 228,4. 335,22. 357,24,31. 387,18. 388,12. 390,5,22. σελ. 407. — μετριοπάθεια 195,6.
Παθητικόν. — ψυχῆς 15,27.
Πάθος (Χριστοῦ) 76,3. 85,4. 95,18. 111,6. 116,7. 174,20,21. 238,29. — ἐπείσακτον 151,27. Τὸ φίλαρχον καὶ φιλόδοξον — 389,2.
Παιδαγωγὸς 56,25.
Παιδεία 15,25. 35,8,9. 56,10,15. 120,11. 195,8. 228,9,12. σελ. 274. σελ. 275. 404,26. — μετριοπάθεια παθῶν 15,25. 274,13.
Παίδευμα 169,25.

Παῖς σελ. 244.
Πανολεθρία 236,25. 237,1.
Παντοκράτωρ σελ. 44.
Παράβασις 172,16. 282,11,14.
Παραβολὴ σελ. 134. — καλεῖ τοὺς αἰνιγματώδεις λόγους 82,1.
Παράδεισος 12,22,23.
Παράδοσις 232,8.
Παρακαλεῖν. — ἰατρικῶς μὴ δικαστικῶς 56,12.
Παράκλησις 270,28. 278,28. 325,10. — ἔστιν ἀνάκτησις ψυχῆς ἀπὸ πολλῶν κόπων 169,16.
Παραμυθία 278,28.
Παράνομος. — εἰκὼν καὶ πλάσμα Θεοῦ 289,20.
Παρασοφισμός. — τῆς ἀπάτης 147,1.
Παρεμβολὴ 140,17.
Παρθενία 289,3. 366,26. 367,13,22. 388,5.
Πάροικος 220,6.
Παῤῥησία 207,28. 260,16,20. 397,18.
Παστάς. — Χριστοῦ ἡ Παρθένος 36,29.
Παστός. — τὴν Παρθένον ἐκάλεσεν 36,27.
Παταγμὸς 149,6.
Πατέρες σελ. 135. 136,4. 398,13. 404,18. 405,2.
Πατὴρ σελ. 14. σελ. 124. 155,28. σελ. 363. — ἀγαθότητα δείκνυσιν ὁ δημιουργὸς 213,19.
Πατρὶς 313,23.
Παῦλος 79,14. 111,13. — καὶ τὰ σεσιγημένα τοῖς εὐαγγελισταῖς ἡμᾶς ἐδίδαξε 112,28.
Πειρασμοὶ 48,26. 68,27. 104,16. 112,5. 221,1. σελ. 231. 256,8. 258,12. 270,30. 276,5. 278,7. 284,3. 300,16. 316,27. 338,12. 348,4,6. 398,11. 407,6. Ἐν — χρὴ δοξάζειν τὸν Θεὸν 185,9.
Πειρασμὸς 18,2. 131,13. 272,5. 273,12. 289,10. σελ. 365. σελ. 366.
Πένης 81,3,4.
Πένθος σελ. 376.
Πενία 310,18. σελ. 340.
Περισπασμὸς 353,12. 370,5. 371,5,17. 373,14,18.
Πέτρα σελ. 69. 140,3. σελ. 160. — ὁ Χριστὸς σελ. 139.
Πίστις 50,25. 51,28. 69,29. 70,2. 75,14. 77,21. 146,28. 227,4. 388,1. 400,18. 402,17. — ὀρθὴ 12,26. σελ. 367. — ὀρθὴ καὶ δόγματα ἀληθῆ 366,24. Ἡ — τοῦ Ἀβραὰμ 236,22.
Πλάνη 248,12. Πολύθεος — 199,15.
Πλεονεκτεῖν 98,22.
Πλεονεξία. — ἀκόρεστος 404,9.
Πληγὴ 222,27. 223,9.
Πλημμέλημα 262,14.
Πληνθεία 223,12.
Πλησιφαὴς 393,26.
Πλούσιος 81,3.
Πλοῦτος 53,6. 265,23.
Πνεῦμα σελ. 294. σελ. 359. σελ. 362. 390,2. — δωρεὰ 331,3. — προφητικὸν 94,13. — συνέσεως, χάριτος καὶ σοφίας 294,10. — τὴν ψυχὴν ὀνομάζει 355,14. Ἅγιον — 14,12. 25,2. σελ. 50. 65,14. 84,24. 95,17. 152,6. 157,10. 173,27. 239,23. 253,15. 294,11. 331,5. 371,6. Ἀκάθαρτα — 116,23. Καὶ ἡ ἄλογος ψυχὴ λέγεται — 360,22. Οἱ ἐκπίπτοντες τοῦ — γίνονται χοϊκοὶ 219,17. Πονηρὰ — 61,3.
Ποιμὴν 407,4.
Ποίμνη 150,24,28. — μυστήριον 150,24.
Πόλεμος 247,24.
Πόλις σελ. 389. σελ. 391.

Πολύθεος 104,22.
Πολυλογία 399,8,9. 401,6.
Πονηρία 370,16.
Πονηρὸς 372,16. 386,5. — ὁ ἐκουσίως κακοποιητικὸς 28,13.
Πόνος σελ. 149. σελ. 150.
Πορνεία 74,1. 108,25. 286,12. 381,3,5. 405,7. Νοητὴ — 122,9,11. Φεύγοντες τὴν — τῇ σωφροσύνῃ προσφεύγωμεν 78,12.
Πορνεύειν 61,16.
Ποτνιᾶσθαι 174,5.
Πρᾶγμα 345,19. σελ. 357. σελ. 380.
Πρακτικὴ 33,19. 41,14. 71,27. 294,11. — γνῶσις 302,22. — διδασκαλία 15,26.
Πρακτικὸς 277,24. 341,3. 343,4.
Πρᾶξις 152,29. 157,20. 168,13. 227,5. 233,11,12. 380,24. — ἁμαρτητικὴ 116,18.
Πραότης 319,24.
Πρεσβύτερος 307,4.
Προαίρεσις 136,29. 220,18. 281,17. σελ. 355. σελ. 356. σελ. 362. 374,10. 388,4. — τοῦ πνεύματος σελ. 373.
Πρόβατον. — Θεοῦ 40,24.
Πρόδρομος 142,6.
Προκοπή. Κατὰ Θεὸν — 11,14.
Προκόπιος 352,18. 353,12. 354,14. σελ. 355. 356,6,23. 358,12. 360,14. 362,14,27. 363,21. 364,15. 366,12. 367,18. 368,10. 369,30. 373,2,9. 375,13,25. 376,6. 377,1,9. 378,15,19. σελ. 379. 381,1,4.
Προμήθεια 114,27.
Προνοεῖν 217,7.
Πρόνοια 29,19. 90,19. 96,25. 97,24. 98,24. 169,12. 194,1. 195,2. 197,5. 202,28. 207,6. 216,23,27. 218,6,24. 297,28. 299,18. 311,14. 325,5. 332,7,8. 352,5. 368,31.
Πρόῤῥησις 95,17.
Προσβολή. — διαβολικὴ 188,28.
Προσδοκία 397,9.
Προσεύχεσθαι 398,6. 400,9. 402,8. — ἀδιαλείπτως 91,9. — ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν 234,26.
Προσευχὴ 89,2. 97,11. 99,2. 112,29. 167,26. 168,13. 171,16,17. σελ. 174. 207,18. 305,29. 306,1. σελ. 337. — ὁμιλία νοῦ πρὸς Θεὸν 337,5. Ἡ — εἰς ἁμαρτίαν ὅταν αἰτῶμεν ἐπίγεια 235,2. Προοίμιον — 65,22.
Πρόσλημμα 135,22.
Πρόσταγμα 252,22,27. 253,6.
Πρόσωπον σελ. 19. σελ. 39. 42,19. 43,5. σελ. 57. — ἁμαρτωλῶν σελ. 161. — Δημιουργοῦ 105,19. — ἡ θεία κηδεμονία 85,10. — Θεοῦ 19,13. — Θεοῦ ὁ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ 39,11. — Κυρίου 19,14. Ἀποστρέφει τὸ — ὁ Θεὸς ἐκδιδοὺς πειρασμοὺς 48,26. Ὁ ὀψόμενος τὸ — τοῦ Θεοῦ 272,20.
Προσωποποιΐα 64,13
Προφῆται 178,21. 194,1. 256,23,24. Στόμα Θεοῦ οἱ — 282,7.
Προφητεία. Αἱ πλεῖαι τῶν — εἰσὶν ἐν τῇ Παλαιᾷ 250,11.
Προφήτης 94,20. 124,2. σελ. 159. σελ. 334.
Πρωτότοκος σελ. 149.
Πτωχεία. — Χριστοῦ 232,22.
Πῦρ σελ. 106. σελ. 107. — αἰώνιον 397,15.
Πώρωσις 34,22.

Ῥομφαία. — νοητὴ λόγος πνευματικὸς 23,4.

Σαδδουκαῖοι 94,20.
Σάλπιγξ σελ. 203.
Σὰρξ σελ. 57. σελ. 58. σελ. 61. σελ. 102. σελ. 320. σελ. 362. 384,7. — πᾶς ἄνθρωπος 102,13. — Σωτῆρος προσκυνητὴ 320,19.
Σατανᾶς 24,18. 77,17,23. 108,21. 113,2. 155,18. 182,19. 237,21. 273,17. 275,20. 278,23. 281,13. 284,14. 292,8. 374,14. Οὐδὲν τιτρώσκει τὸν — ἐγκράτεια καὶ ἀγάπη ἀναιρεῖ αὐτὸν 386,15.
Σεισμὸς 97,4.
Σεραφεὶμ 348,11.
Σημεῖον 222,15. 344,18,19. — Κυρίου γεννῶσι πίστιν 103,23.
Σιὼν σελ. 122. σελ. 170. σελ. 205. σελ. 210. 322,13. — ἐστι τὰ ἔθνη τὰ παραδεξόμενα τὸ Εὐαγγέλιον 79,23.
Σιωπὴ 392,23. 397,8.
Σκανδαλίζεσθαι σελ. 305.
Σκοπευτήριον 101,25. 130,17,21. 170,15. 205,11. 211,9.
Σκοτασμὸς 310,1.
Σκότος σελ. 331.
Σμύρνα σελ. 75.
Σοφία 81,26. 186,17. σελ. 242. 293,7. 306,25. 315,23,26. 316,4. 320,3. 330,4. σελ. 353. σελ. 355. 371,9,13. σελ. 377. σελ. 378. 404,6,27.
Σόφισμα 203,16.
Σοφὸς σελ. 355.
Σπέρμα σελ. 55. 61,7.
Σπορὰς 94,27.
Σπουδὴ 255,29.
Σταυρὸς 36,17,19. 92,19. 112,23. 174,23. 313,14. σελ. 393.
Στεναγμὸς 397,9.
Στόμα σελ. 294.
Συγγνώμη 325,10. — διὰ τῆς ἐξομολογήσεως 126,1.
Συζυγία 80,8.
Συκοφαντεῖν 361,22.
Συκοφαντία 46,6. 188,6. 360,30. 376,31.
Σύμβολον. — τῆς θρησκείας 328,3.
Σύμμαχος 21,29. 31,21. 36,11. 77,5. 81,16. 82,20. 89,22,28. 90,11. 93,20. 95,12,28. 98,14. 104,4. 121,6. 123,19. 126,9. 128,12. 131,28. 162,8. 168,18. 170,24. 172,27. 174,6. 176,13. 185,1. 188,5. 197,8. 199,26. 208,25. 215,1,23. 217,2. 232,18,26. 243,22. 244,11. 259,4. 264,12. 265,13. 274,26. 291,16. 292,23. 315,1. 318,2. 373,7.
Συμμετρία 48,20.
Σύμπνοια 256,6.
Συμφορὰ 150,3. 209,29. 231,5. 327,10. 379,30.
Συναγωγὴ 151,2. 235,18. 236,20.
Συνάντημα σελ. 359. 360,14.
Σύναξις 145,27. 150,25.
Συνείδησις 57,6. 59,29. 67,26,29. 260,16,21. 261,26. 300,9.
Συνειδὸς 31,17.
Συνέργεια 266,19,26.
Σύνεσις 354,6,14. — ἀγαθὴ δίδεται τοῖς ποιοῦσι τὴν ἀρχὴν τῆς σοφίας 242,6.
Συντέλεια 23,16. 128,29. 204,22. 211,19.
Σῶμα 140,17. σελ. 157. 164,27. σελ. 202. 280,27,29. 281,1. σελ. 366. σελ. 367. — δημιουργός ἐστιν ὁ Κύριος 185,26. — οὐ προσκυνητόν, διὰ τὸ εἶναι φθαρτὸν 202,15. — σκήνωμα ψυχῆς 149,30. — ὡς λογικὴ κιθάρα 204,4. Τῷ — χιτῶνα ζώννυταί τις 190,22. Ψαλτήριον τὸ — 189,14.
Σωτηρία 105,14,15. 191,11. 234,17.

268,4. 279,22. 280,4. σελ. 301. 319,17. σελ. 321. 392,2. — ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ 87,6. Ἀρχὴ τῆς — ἡ ἐξομολόγησις 257,1. Ἡ — πνευματικὴ γνῶσις ἐστὶ 234,16.
Σωφρονεῖν 117,6.
Σωφροσύνη 74,2. 164,14. 321,11. 366,25. 367,10,21. 390,22.

Τάγμα 336,14,15. Ἅγια καὶ λογικὰ — 348,18.
Τάνις σελ. 137.
Ταπεινοφροσύνη 12,28.
Ταπείνωσις 185,20. 270,29,30. 275,13,16. 276,6. 284,3. σελ. 300. σελ. 327.
Ταφὴ 101,5.
Τελείωσις 12,3.
Τέλος σελ. 17. σελ. 31. σελ. 126.
Τέχνη 149,26.
Τιμὴ 47,13.
Τιμωρία 25,24. 154,5. 163,9. 213,9. 236,23. 271,19. 291,25. 329,6. 338,1. 343,15.
Τίτος 123,15.
Τοκιστὴς 32,19.
Τόπος. — τοῦ Θεοῦ σελ. 130. Τῆς ἐσχάτης ἀνοίας τὸ ἐν — νομίζειν εἶναι τὸν Θεὸν 73,4.
Τράπεζα σελ. 113. σελ. 142.
Τριάς. Ἁγία — 65,24. 74,14. 117,12,13. 122,1. 342,20. 344,7. σελ. 352. 353,4. 367,6.
Τρίβος. — ἡ τετριμμένη ὁδὸς 266,29.
Τροπολογία 146,11. 148,24.
Τροφὴ 142,2. Πνευματικὴ — 141,7.

Ὑγιαίνειν 72,9.
Ὕδωρ σελ. 348. σελ. 385.
Υἱες. — Ἀχαιῶν 18,13.
Υἱοθεσία 312,7. 363,9,21.
Υἱοί. — Θεοῦ 148,2.
Υἱὸς 97,23. σελ. 124. 238,27,28. 326,6. — Θεοῦ 393,5. — τοῦ Πατρὸς 88,1. Ἐπὶ τὸν — ἡ πατρικὴ πᾶσα χάρις ἐκενώθη 74,25. Μόνος ὁ — γινώσκει τὸν Πατέρα 343,10. Παντοκράτωρ γὰρ ὑπὸ Παντοκράτορος ἀποστελλόμενος ὁ — 44,18.
Ὑμνεῖν 102,4. 307,11. — τὸν Θεὸν 99,23. 156,26.
Ὕμνος 102,2. 327,19. — δοξολογία μετ' ἐκπλήξεως ἐπὶ τῇ θεωρίᾳ τῶν γενομένων ὑπὸ Θεοῦ 307,15. — ἔστιν ἔκπληξις μετὰ δοξολογίας ἐπὶ τῇ θεωρίᾳ τῶν γεγονότων 70,14.
Ὑμνῳδία 36,16.
Ὑπακοὴ 401,21.
Ὕπαρξις. — ἀΐδιος 191,14.
Ὑπερηφάνεια 38,15,17.
Ὑπερηφανία 52,5,8. 126,5. 192,20. 207,12.
Ὑπέρμνημα 328,2.
Ὕπνος 400,7. 402,7.
Ὑπόκρισις 49,26.
Ὑπομονὴ 98,6.
Ὑπόστασις 66,28. Χαρακτὴρ τῆς — 105,20.
Ὕσσωπος. — σύμβολόν ἐστιν ἀπαθείας 84,18.

Φαντασία 19,7. 57,21.
Φάντασμα 340,16. 385,16.
Φαρισαῖοι 94,20.
Φάρμακον σελ. 387.
Φιλαμάρτημα 122,10.
Φιλαμαρτήμων 54,14.
Φιλανθρωπία 156,7. 174,9. 175,20.

184,11. 186,26. 187,3. 213,4. 214,5. 228,12. 248,12. 278,20. 311,24. 314,7. 317,24. 318,5. 325,6,11. — τοῖς μετανοοῦσιν ὑπέσχετο 318,4.
Φιλαργυρία 108,25. 267,6.
Φιληδονία 54,14. 188,20.
Φιλοξενία 74,2.
Φίλος 88,16.
Φιλοσαρκία 188,21.
Φιλοσοφία. Κατὰ Μωσέα — 133,6.
Φιλοστοργία 276,26.
Φοβεῖσθαι. — τὸν Κύριον σελ. 293.
Φόβος 55,15. σελ. 242. 243,3. 274,5. 277,23. 279,19. 332,4,6. 337,17,18. 346,19. σελ. 384. 397,9.
Φόνος 286,13.
Φρόνιμος. — πέποιθεν ἐπὶ τῷ Κυρίῳ 101,13.
Φυλακὴ 255,28. 402,23.
Φύσις. — λογικὴ 18,20. 20,5. 87,6. σελ. 103. 108,16. 132,18. 385,3,7. Ἀνθρωπεία — Οὐδεμία λογικὴ — ὁμοία ἐστὶ τῷ Χριστῷ 179,6.
Φῶς σελ. 19. σελ. 106.
Φώτισμα 77,16.

Χαρὰ 397,20.
Χάρις 21,17. 48,25. 176,9. 212,12. 321,3.
— τοῦ Πνεύματος 85,11. 88,14. 110,11. 313,12. — τοῦ Πνεύματος 33,12. 78,19. 102,27. 169,14.
Χείμαρρος σελ. 313.
Χειροτονεῖσθαι 390,30.
Χερουβεὶμ σελ. 154. 348,10. — ἑρμηνεύεται γνῶσις καὶ σύνεσις 34,16.
Χήρα σελ. 109.
Χηραμὸς 218,16.
Χιτὼν σελ. 190.
Χλόη σελ. 41.
Χορηγία 217,20.
Χοροδιδάσκαλος 92,2.
Χρηματιστήριον 130,22.
Χρηστήριον 394,10.
Χρηστότης 32,1. σελ. 274. σελ. 275.
Χριστιανοὶ 127,12. 133,24. 304,28. — τοῦτο γάρ ἐστι τὸ καλὸν ὄνομα τὸ ἐπικληθὲν ἐφ' ἡμᾶς 70,24.
Χριστὸς σελ. 14. 18,20. σελ. 20. 43,3,9. σελ. 75. σελ. 83. 111,6. σελ. 113. σελ. 124. 138,7. σελ. 139. 140,4. σελ. 151. 155,27. σελ. 165. σελ. 179. 205,23. 260,7. 276,14. 303,1. σελ. 306, σελ. 320. 321,10. 352,6. σελ. 355. 361,30. 385,9. — ἀποδώσει θλῖψιν καὶ γλυκεῖαν ἀνάπαυσιν 369,4. — βασιλεὺς τῆς φύσεως διὰ σαρκώσεως 124,22. — βέλος ἐκλεκτὸν 132,25. — ἐλήλυθεν ἐν σαρκὶ 83,11. — ἐνδύειν 237,21,23. — ἡ δεξιὰ τοῦ Πατρὸς 124,7,14. — μεμίσηται 64,31. — ὁ ἐπώνυμος τῆς σωτηρίας ἡμῶν 280,3. — οἰκονομικῶς προσεύχεται 113,3. — οὐχ ἥμαρτεν 182,15. — ὀφθῆναι ἐν σαρκὶ 108,29. — ποιμὴν καλὸς 198,1. — ῥίζα αὐτοῦ ὁ Θεὸς Λόγος ὁ ἐν αὐτῷ 79,13. — φημί, τὸν μετὰ Θεοῦ Λόγον ἐπιδημήσαντα Κύριον 75,7. Βαπτισθεὶς ὁ — 118,4. Βραχίων τοῦ Θεοῦ ὁ — 132,15. Δύναμις τοῦ Θεοῦ ὁ — 111,24. Ἰατρὸς τῶν ψυχῶν ὁ — 344,15. Μόνος ἐν τῇ γνώσει τοῦ Πατρὸς ὑφοῦται — 183,23. Ναὸς ἅγιός ἐστι τοῦ Θεοῦ ὁ — 20,7. Ξύλον ὁ — 12,17. Ὅστοῦν — 151,4. Σήμερον μὲν γεννηθέντος δι' ἡμᾶς — ἀεὶ δὲ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐν τῷ Πατρὶ ὄντος Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ 14,3.

Σῶμα — 151,6. Σωτήριον τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός ἐστιν ὁ — 114,24. Τέλος νόμου ὁ — 308,17.
Χρόνος 185,24,25.

Ψάλλειν 107,30. σελ. 108. σελ. 233. 307,11. σελ. 329. 398,7. — διὰ τῶν τοῦ σώματος κινήσεων 108,4.
Ψαλτήριον 157,13. 233,16. 333,2. — δεκάχορδον τὸ σῶμα 189,14.
Ψευδοδοξία 193,6.
Ψεύστης σελ. 247.
Ψυχαγωγία 278,20.
Ψυχαπώλεια 313,25.
Ψυχὴ σελ. 68. 100,8. 199,8. σελ. 109. 110,21. σελ. 117. σελ. 130. σελ. 164. 173,26. 183,21. 200,14. σελ. 233. σελ. 246. σελ. 262. 334,19. 340,17. 350,18,20. σελ. 355. 360,1,22. σελ. 366. 378,9. 379,5. 390,2. — δέ φημι θυμὸν καὶ ἐπιθύμιον, θυμικὸν καὶ ἐπιθυμικὸν 153,22. — ἡ ἁμαρτάνουσα αὐτὴ καὶ ἀποθανεῖται 172,11. — καθαρὰ 54,26. — καθαρὰ κλῆρος Θεοῦ 163,2. — καθαρὰ οἶκος Κυρίου 192,7. — λέγω τὸ παθητικὸν μέρος τῆς — ὅπερ ἔστι τὸ θυμικὸν καὶ τὸ ἐπιθυμικὸν 233,18. — νεανικὴ 11,20. 12,1. — πρακτικὴ 351,12. — Σωτῆρος 12,21. Ἁμαρτάνουσα — κεκόλληται τῷ ἐδάφει 262,23. Δυνάμεις — 337,21. Καὶ ἡ ἄλογος — λέγεται πνεῦμα 360,22. Μετὰ τὸν θάνατον ἡ — οὐχ ὑπάρχει ἐν τῷ βίῳ τούτῳ 214,4. Πνεῦμα τὴν — ὀνομάζει 355,14. Τόπος Θεοῦ — καθαρὰ 109,25. Τῶν κρειττόνων μεταλαμβάνουσα — ἁγιάζεται 19,25.

Ὠριγένης 11, ὑποσημ. 24,3,18. 37,13. 48,20. 74,14. 89,30. 90,3. 115,4. 121,11. 160,23. 321,26.
Ὠφέλεια 81,27.

Cramer J. A. 396, ὑποσημ.

Devreesse L. 382, ὑποσημ.

Géhin P. 352, ὑποσημ., 409, ὑποσημ.

Iunius (Young) P. 386, ὑποσημ.

Lagarde P. de 406, ὑποσημ.

Mai A. 387, ὑποσημ.

Migne J.-P. 397, ὑποσημ.

Muyldermans J. 399, ὑποσημ. 401, ὑποσημ.

Pitra J. B. 11, ὑποσημ.

Rondeau M.-J. 383, ὑποσημ.

Van den Ven P. 407, ὑποσημ.

Σημείωσις

Οἱ ἐντὸς ἀγκυλῶν κατὰ τὴν παράθεσιν τοῦ κειμένου σημειούμενοι ἀριθμοὶ παραπέμπουσιν εἰς τὰς σελίδας τῆς ἐκδόσεως τοῦ J. - P. Migne, οἱ δὲ ἄνευ ἀγκυλῶν εἰς τὰς σελίδας τῆς ἐξ ἧς ἐλήφθησαν κριτικῆς ἐκδόσεως.